АЛЬБОМИ

Де ля Фліз

ТОМ 2

Національна Академія наук України
Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського
Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського
Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків Університету Альберта (Канада)

Д. П. Де ля Фліз

Альбоми

Том другий

Серія "Етнографічно-фольклорна спадщина"

Київ 1999

Национальная Академия наук Украины
Институт украинской археографии и источниковедения им. М.С. Грушевского
Институт рукописи Национальной библиотеки Украины им. В.И.Вернадского
Кафедра украинской культуры и этнографии им. Гуцуляков Университета Альберта (Канада)

Д.П. Де ля Флиз

Альбомы

Том второй

Серия "Этнографическо-фольклорное наследие"

Киев 1999

L'Académie Nationale des Sciences d'Ukraine
Institut d'archéographie ukrainienne et d'études des sources de M. Hrouchevskyj
Institut de manuscrits de la Bibliothèque Nationale d'Ukraine de V. Vernadskyj
La Chaire de culture et d'ethnographie ukrainiennes Huculak à l'Université d'Alberta (Canada)

D. P. De la Flise

Les Albums

Volume 2

Série "Ethnographique et folklorique héritage"

Kyiv 1999

National Academy of Sciences of Ukraine
M. Hrushevs'kyj Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies
Institute of Manuscript of Vernads'kyj Ukrainian National Library
The Huculak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography (University of Alberta, Canada)

D. P. De la Flise

Albums

Volume 2

Series "Ethnographic-Folkloristic Heritage"

Kyiv 1999

Nationalakademie der Wissenschaften der Ukraine
Hruschewski–Institut für ukrainische Archeographie–und Quellenwissenschaft
Institut für Manuskripte der Wernadski–Nationalbibliothek der Ukraine
Huculak–Lehrstuhl für ukrainische Kultur und Ethnographie an der Universität Alberta (Kanada)

D. P. De la Flise

Alben

Band 2

Serie "Ethnographisch-folkloristisches Erbe"

Kyiw 1999

У другому, заключному, томі видання "Д. П. Де ля Фліз. Альбоми " представлено його найфундаментальніший твір "Медико-топографічний опис... Київської округи. 1854" (1245 стор. рукописного тексту), в якому розглянуто вплив на здоров'я людини оточуючого природного середовища, особливості господарської діяльності і культури людності.

Розраховано на науковців, медиків, екологів, мистецтвознавців, викладачів навчальних закладів, студентів та школярів, усіх, хто цікавиться самобутньою історією та культурою України.

Во втором, заключительном, томе издания "Д.П. Де ля Флиз. Альбомы" представлен его наиболее фундаментальный труд "Медико-топографическое описание... Киевского округа... 1854" (1245 стр. рукописного текста), в котором рассмотрено влияние на здоровье человека окружающей природной среды, особенности хозяйственой деятельности и культуры населения.

Рассчитано на научных сотрудников, экологов, искусствоведов, преподавателей учебных заведений, студентов, учащихся, всех, кто интересуется самобытной историей и культурой Украины.

Le deuxième et dernier volume de l'édition "D. P. De la Flise. *Les Albums"* présente l'oeuvre la plus fondamentale de son auteur "Topographie médicale des domaines impériaux du cercle de Kiev... 1854" (1245 pages manuscrites) où l'auteur analyse l'influence de l'environnement sur la santé des gens, les particularités de l'activité économique et de la culture de la population.

L'album est destiné aux chercheurs, médecins, écologistes, critiques d'art, instituteurs et étudiants, à tous ceux qui s'intéressent à l'histoire et à la culture de l'Ukraine.

The second and final volume of the "D. P. De la Flise. Albums" containes "Medical-Topographic Description... of Kyiv's region... 1854", the most fundamental work by the author (1245 manuscript pages). The influence of natural environment upon people's health, characteristic features of economic activity, and the culture of the population are considered.

This book is proposed for scholars, art critics, teachers, students; for all those interested in the original history and culture of Ukraine.

Im zweiten abschließenden Band der Ausgabe "D. P. De la Flise. Alben." wird sein fundamentalstes Werk "Mediko–Topographische Beschreibung des Kiewer Kreises... 1854" (1245 Seiten des Manuskripts) veröffentlicht, in dem der Einfluß der Umwelt auf die Gesundheit der Menschen und die Besonderheiten der wirtschaftlichen Tätigkeit und der Bevölkerung betrachtet werden.

Die Ausgabe ist für Wissenschaftler, Kunstforscher Fach- und Hochschullehrer, Studenten und Schüler, alle, die sich für die Ukraine interessieren, vorgesehen.

Видання виходить за фінансової підтримки ЮНЕСКО, Міжнародного фонду "Відродження" та Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків Університету Альберта (Канада)

Підготовлено на комп'ютерному обладнанні, наданому Інститутові української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України Фондом Катедр українознавства (ФКУ) при Гарвардському Університеті США. Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ, фінансується за рахунок благодійних пожертв українських громад США та Канади

ISBN 966-02-1066-3

Від упорядників

Увазі читача пропонується другий, заключний том видання "Д.П. Де ля Фліз. Альбоми", що містить найбільший і найцікавіший альбом Домініка П'єра Де ля Фліза, французького лікаря, який обрав своєю батьківщиною Україну*.

Перший том видання одержав високу оцінку наукової громадськості. Зокрема, часопис "Всесвіт" (1998. – № 3. – С. 190) писав: "На сьогоденному книжному ринку не часто зустрінеш видання, виконане з такою любов'ю, самовідданістю й ретельністю", а відомий французький історик Даніель Бовуа назвав його "яскравим прикладом франко-українського культурного співробітництва" (Лист Д.Бовуа до Президії НАН України від 23 жовтня 1997 р.).

Альбом Де ля Фліза "Медико-топографічний опис...", що його покладено в основу другого тому, вражає не тільки своїм обсягом (1245 сторінок рукописного тексту французькою і російською мовами), а й змістом – це справжня енциклопедія життя українського селянства першої половини XIX ст. Мету створення альбому і його зміст відтворює назва, подана нами в українському перекладі: "Медико-топографічний опис державних маєтностей Київської округи з зображенням деяких природних витворів рослинного і тваринного світу, разом із статистикою кожного села, їхнім виглядом, зробленим з натури, зображенням селянських костюмів та географічною картою Київської округи".

У цьому альбомі найяскравіше виявилася спрямованість усієї творчої діяльності Де ля Фліза – всебічно допомагати людям зміцнювати здоров'я, поліпшувати життя. Задля цього він і створював свої фундаментальні альбоми, збираючи матеріали з "медичної географії" на предмет дослідження впливу навколишнього середовища на здоров'я людини. Неабиякі знання в галузі медицини він намагався застосувати шляхом глибокого аналізу всієї життєдіяльності людності й тих чинників, від яких вона залежала. Тому він і розглядав явища культури, будь то народний одяг, житло чи обрядовість або особливості природного середовища як чинники впливу на здоров'я людини або джерело поліпшення її життя. Це стосувалося, наприклад, продуктів харчування, що могли правити за ліки, лікувальних властивостей рослин і засобів користування ними, технології виготовлення медикаментів, лікувальної магії тощо.

У основу зазначеного альбому було покладено альбом 1848 р. під тією ж назвою, але значно доповнений і розширений насамперед за рахунок відомостей з етнографії та народної медицини. Альбом, який ми пропонуємо читачеві, є певною мірою підсумком всієї творчої діяльності Де ля Фліза.

Альбом "Медико-топографічний опис..." (1854) належав відомому історику Олександру Лазаревському і зберігається в його фонді Інституту рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського Національної Академії наук України (Ф.VIII, 187 (Лаз.15)).

Ця фундаментальна праця поділяється на кілька розділів. У першому з них містяться описи теренів державних маєтностей Київської округи, передусім Київського, Васильківського і Радомишльського повітів, йдеться про кількість населення, демографічні процеси, природні умови краю, зокрема ландшафти, гідрографію, ґрунти, рослинний і тваринний світ, корисні копалини, етнографічні особливості населення і, головне, можливості раціонального використання навколишнього природного середовища для поліпшення життя людини. Тексти до малюнків рослин і тварин, що публікуються в цьому розділі, містять як оригінальні латинські назви за Де ля Флізом, так і сучасні.

---

* Про життєвий і творчий шлях Де ля Фліза див.: *Де ля Фліз Д.П.* Альбоми. – К., 1996. – Т. 1. – С.7-18.

У наступних двох розділах йдеться про поширені в описуваному регіоні ендемічні та епідемічні хвороби залежно від природного середовища, занять населення і його побутових умов: житла, одягу, обрядовості, народних засобів лікування. Особливий інтерес становлять наведені автором відомості про можливості використання "туземних" медичних заходів для лікування і засоби тогочасної медицини і ветеринарії для їхнього застосування.

У заключному розділі "Докладна статистика кожного поселення Київської округи державних маєтностей", який має надзвичайно велике значення, подано відомості про зовнішній вигляд і типи поселень, кількість людності кожного селища, заняття населення, характер ґрунтів і садиб, вирощувані культури, рослинний світ і фауну, вбрання, найважливіші культові споруди, пам'ятки історії та культури (оборонні вали, поховання, фортеці тощо). Багато уваги приділяється культурі та побуту (народному житлу, одягу, харчуванню, звичаям та обрядам, відмінностям у культурі різних соціальних верств населення). Цей розділ, як і "Відомість" про кількість казенних селян за дев'ятою ревізією, враховуючи великий обсяг видання, подається лише в авторському оригіналі.

При підготовці до видання упорядники намагалися максимально відтворити авторський оригінал. Втім, це вдалося здійснити лише частково, оскільки рукопис містить багато "лакун", можливо, через незавершеність авторського задуму. Разом з тим, враховуючи серійність видання, довелося зменшити розміри авторського формату відповідно до першого тому. Деякі малюнки і сторінки рукопису Де ля Фліза з плином часу зазнали ушкодження (не досить чіткий текст, плями тощо). До того ж альбом ніколи не реставрувався.

Текст альбому подано поряд з факсимільним варіантом у перекладі українською мовою (переклад з французької З. П. Борисюк).

Коментарі до розділів написані співробітниками Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України О.А. Брайчевською, Н.В. Карповець (Руденко), В.А. Старковим, Ю.В. Філіповою, а також біологами М.А. Воїнственським, В.М. Єрмоленком, І.Г. Ємельяновим, В.П. Шарпило, О.В. Корнюшиним, О.О. Байдашниковим, В.І. Монченко, М.М. Щербаком, Й.В. Мовчан, С.П. Вассером, Т.О. Пашкевич.

Оригінал-макет виготовлений М.А. Притикіною і І.В. Стариковською. На першому етапі підготовка видавничого макету здійснювалася за участю працівників Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному О. Пошивайла та І. Пошивайла.

Загальну наукову редакцію видання здійснено В.І. Наулком.

При підготовці до друку даного видання значну допомогу упорядникам надали співробітники Інституту рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського НАН України і Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків Університету Альберта (Канада). Зокрема, вміщені у виданні ілюстрації, зроблені на плівці "Кодак", люб'язно надані фондом Гуцуляків та професором Богданом Медвідським.

Видання здійснено за фінансовою підтримкою Комісії в справах ЮНЕСКО МЗС України, якій ми висловлюємо щиру подяку.

Член-кореспондент НАН України
В. І. Наулко

МЕДИКОТОПОГРАФИЧЕСКОЕ ОПИСАНІЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХЪ ИМУЩЕСТВЪ КІЕВСКАГО ОКРУГА

СЪ ИЗОБРАЖЕНІЯМИ НѢКОТОРЫХЪ ПРОИЗВЕДЕНІЙ ИЗЪ ЦАРСТВЪ РАСТИТЕЛЬНАГО И ЖИВОТНАГО, СЪ ПРИЛОЖЕНІЕМЪ СТАТИСТИКИ ВСЯКАГО СЕЛЕНІЯ СЪ ВИДАМИ СНЯТЫМИ СЪ НАТУРЫ, ИЗОБРАЖЕНІЕМЪ КРЕСТЬЯНСКИХЪ КОСТЮМОВЪ И ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ КАРТЫ КІЕВСКАГО ОКРУГА.

Если не возможно что бы люди были всѣ счастливы, надо стараться, сколько возможно уменьшить число нещастныхъ. Ж. Ж. Руссо

СОСТАВЛЕННОЕ

Докторомъ медицины де ла Флизъ,

Императорской московской медико-хирургической Академіи медико-хирургомъ, членомъ Императорскаго медицинскаго Виленскаго и Кіевскаго общества, и проч.

Состоящимъ при Кіевскихъ Государственныхъ имуществъ старшимъ врачемъ, надворнымъ совѣтникомъ.

КІЕВЪ

1854

МЕДИКОТОПОГРАФИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ

TOPOGRAPHIE MÉDICALE.

TOPOGRAPHIE MÉDICALE DES DOMAINES IMPÉRIAUX DU CERCLE DE KIEW

ACCOMPAGNÉE DE DESSINS COLORIÉS DE QUELQUES PRODUCTIONS NATURELLES DU RÈGNE VÉGÉTAL ET ANIMAL, AVEC LA STATISTIQUE DE CHAQUE VILLAGE, LEUR VUE PRISE D'APRÈS NATURE, LA REPRÉSENTATION DES COSTUMES DES PAYSANS ET UNE CARTE GÉOGRAPHIQUE DU CERCLE DE KIEW.

S'il est impossible que tous les hommes soyent heureux, tachons qu'il n'y en ait de malheureux que le moins possible. J.J. Rousseau.

PAR

de la Flize docteur en médecine,
Médecin-Chirurgien de l'Académie Impériale, médico-chirurgicale de Moscou, membre de la société Impériale, médicale de Vilna et de celle de Kiew, etc. Médecin principal du cercle des domaines Imperiaux de Kiew et de Skvira, Conseiller de cour de l'Empire de Russie.

KIEW.

MDCCCLIV.

Предисловіе.

Полная медицинская Топографія, по причинѣ множества предметовъ ею объемлемыхъ, требовала бы сотрудничества нѣсколькихъ ученыхъ людей, глубоко знающихъ разныя науки, а особенно относящіяся къ естественной исторіи. По этому, труды одного человѣка, не смотря на его старанія, представятъ иногда одинъ только очеркъ, такъ потому что его познанія рѣдко бываютъ столь обширны, что бы онъ могъ знать все что только исключительно принадлежитъ медицинской географіи, также равно и по причинѣ трудности одному, собрать всѣ естественныя произведенія края и описать оныя. По этимъ причинамъ я могъ заключить въ эту топографію только краткій очеркъ, хотя не щадилъ ни трудовъ, ни издержекъ, ни времени нужнаго для собранія матеріаловъ находящихся въ Кіевской губерніи, входящихъ въ составъ Топографіи, ибо хотѣлъ непремѣнно видѣть все собственными глазами, нисколько не подражая тѣмъ, кои описываютъ цѣлую страну не выходя изъ своего кабинета, довольствуясь лишь статистическими исчисленіями, которыя найдутся вездѣ, и посредствомъ которыхъ составляютъ факты и описанія общія многимъ краямъ.

Итакъ описавъ свойство климата, я лично объѣхалъ отъ конца въ конецъ всю губернію, останавливаясь въ каждой деревнѣ принадлежащей Государственнымъ имуществамъ, что бы собрать вѣрныя свѣдѣнія отъ жителей, а особенно отъ старожиловъ въ отношеніи ихъ преданій, обычаевъ, привычекъ и прочаго. Въ тоже время разсматривалъ пространство и мѣстоположеніе, качество почвы, водъ, рѣкъ, прудовъ и луговъ

Avant-propos.

Une Topographie médicale complète, en raison de la quantité d'objets qu'elle embrasse, exigeroit le concours de plusieurs savans, instruits dans diverses sciences, surtout dans celles qui appartiennent à l'histoire naturelle : Il s'en suit que le travail d'un seul individu, malgré tous ses efforts, n'est souvent qu'une esquisse, tant parceque, rarement ses connaissances sont assez étendues pour connaître spécialement tout ce qui est du domaine de la géographie médicale, que par la difficulté de rassembler, lui-seul toutes les productions naturelles d'un pays et de les décrire. En conséquence, je n'ai pu présenter que des tableaux très circonscrits dans cette Topographie, malgré que je n'ai épargné ni fatigues, ni dépenses, ni le tems nécessaire pour recueillir les matériaux qu'offre le gouvernement de Kiew; car, j'ai voulu tout voir par moi-même et ne pas imiter ceux qui décrivent un pays sans sortir de leur cabinet, et d'après des statistiques numériques qu'on trouve partout, établissent des faits et font des descriptions communes à beaucoup de contrées.

Ainsi : Après avoir donné des notions sur le climat, j'ai parcouru le gouvernement dans tous les sens, m'arrêtant dans chaque village appartenant aux domaines Impériaux, pour prendre des informations des habitans et surtout des vieillards, relativement à la tradition, aux coutumes, usages, &c. J'ai en même tems reconnu l'étendue et la situation des lieux, la nature du sol, les eaux, les rivières, les étangs et marécages

число и высоту горъ; проходилъ лѣса, присматривалъ ихъ растительности, составленiи и разнородности деревьевъ ихъ составляющихъ, наблюдалъ какiе суть естественныя произведенiя края въ трехъ царствахъ природы, собиралъ главнѣйшiя медицинскiя травы растущiя въ губернiи, ядовитыя растенiя, съѣдобныя и ядовитыя грибы. Изъ царства животныхъ, я собиралъ туземныя раковины, главнѣйшiя насѣкомыя, пресмыкающiеся, земноводныя, рыбы, птицы (*) и сосцепитающiеся малой породы, изъ коихъ представилъ коллекцiю рисунковъ снятыхъ много съ натуры.

Въ это же самое время я вникалъ подробно во все что только имѣетъ отношенiе къ жителямъ, занимался ихъ исчисленiемъ, узналъ ихъ тѣлосложенiе, ихъ эндемическiя и эпидемическiя болѣзни, обозначая мѣста гдѣ эти болѣзни болѣе часты, входилъ въ ихъ жилища, рассматривалъ ихъ устройство, расположенiе, состоянiе и влiянiе на здоровье жильцовъ, присматривался тоже къ одеждѣ и обуви крестьянъ, описалъ пользу или вредъ ихъ употребленiя и представилъ съ нихъ рисунки снятые много съ натуры отчетливо, безъ прибавленiя. Я также

(*) Эти птицы рисованы много съ коллекцiи собранной Дѣйствительнымъ Совѣтникомъ Г. Шенко управляющимъ палатою Кiевскихъ Государственныхъ имуществъ. Птицы эти, по его приказанiю были убиты лѣсными офицерами на всѣхъ пунктахъ губернiи.

j'ai observé le nombre et la hauteur des montagnes, j'ai traversé les forêts; examiné leur végétation, leur état et les diverses sortes d'arbres dont elles sont composées, j'ai recherché quelles étoient les productions naturelles du pays dans les trois règnes, j'ai recueilli particulièrement les principales plantes médicinales qui croissent dans le Gouvernement; les végétaux vénéneux, les champignons mortifères et comestibles. Dans le règne animal j'ai rassemblé les coquillages du pays, les principaux insectes, reptiles, amphibies, poissons, oiseaux (*) et mammifères de petite espèce, dont j'ai donné une collection peinte, par moi, d'après nature.

Je me suis occupé, en même tems de tout ce qui a rapport aux habitans et de leur nombre, j'ai étudié leur constitution, leurs maladies endémiques et épidémiques, j'ai mentionné les lieux où elles sont plus fréquentes. Je suis entré dans les habitations, j'en ai reconnu la construction et la disposition, l'état plus ou moins salubre dans lequel elles se trouvent; j'ai aussi porté mon attention sur les vêtemens et la chaussure des paysans, j'en ai donné une description avec leurs avantages ou leurs inconvéniens, en même tems que leur dessin exécuté d'après nature et avec exactitude, sans

(*) Ils ont été peints d'après la collection faite par le Conseiller d'état, Président des Domaines Impériaux du G.t de Kiew. Ces oiseaux ont été tués sur tous les points du Gouvernement par les forestiers de la couronne.

бы какъ я видѣлъ ихъ въ ихъ праздничныхъ нарядахъ, что будетъ любопытно и интересно вмѣстѣ знать различiе костюмовъ губернскихъ селенiй, которые даютъ понятiе о ихъ состоянiи; о зажиточности или бѣдности, что выразить безъ рисунковъ было бы трудно.

Я присматривался къ пищѣ поселянъ лѣтомъ и зимою, и во время постовъ отвѣдывалъ ихъ яства, кушанья и питье и подробно описалъ составъ и приготовленiе этой пищи, присматривался также къ работамъ поселянъ и назвалъ ихъ промыслы и показалъ опасности возникающiя изъ нѣкоторыхъ ихъ ремеслъ; наконецъ наблюдалъ какое влiянiе имѣютъ на ихъ здоровье обычаи и привычки, смѣшности нѣкоторыхъ ихъ суевѣрiй, довѣрiе которое они часто имѣютъ къ шарлатанамъ, и проч. описалъ ихъ бѣдствiя порождаемыя пьянствомъ и улучшенiя какiя могли бы сдѣлать священники примѣрами и наставленiями.

Касательно состоянiя смертности между крестьянами Государственныхъ имуществъ, я могъ представить только очеркъ, потому что мои изслѣдованiя обнимаютъ только нѣсколько лѣтъ и потому что я не могъ достать офицiальныхъ документовъ

les exagérer, ni les embellir, mais tels que je les ai vus ordinairement dans leurs habits de fêtes, car il m'a semblé qu'il seroit, à la fois curieux et interessant de connaître la diversité des costumes dans les communes du gouvernement et parceque leur état annonce ordinairement l'aisance ou l'indigence des habitans, et sans la peinture cela eut été difficile.

J'ai observé quelle étoit la nourriture des villageois, en été, en hiver et pendant les carêmes, j'ai goûté leurs mets, leurs boissons et j'ai donné des détails relatifs à la composition et la préparation de leurs alimens. J'ai examiné les travaux auxquels se livrent les habitans, ainsi que leurs diverses industries et j'ai signalé les dangers que comportent quelques-uns des métiers qu'ils exercent; j'ai ensuite recherché quelle influence pouvoit avoir sur leur santé, les usages et coutumes, la bizarrerie de quelques unes de leurs croyances, la confiance que souvent ils ont aux charlatans, &c. les maux que produit l'ivrognerie et l'amélioration qu'on peut attendre de l'exemple et des préceptes des prêtres sur le moral des habitans.

Je n'ai pu donner qu'un apperçu sur l'état de la mortalité des paysans des domaines Impériaux, parceque mes observations ne comportent que peu d'années et que je n'ai pu me procurer des documens officiels.

упомянувъ о эндемическихъ и эпидемическихъ болѣзняхъ края, и о ихъ причинахъ, я описалъ народное лѣченіе и туземныя средства находящіяся въ Губерніи кои можно бы употреблять для лѣченія, когда нѣтъ лѣкарствъ аптекарскихъ, упомянулъ тоже о медицинскихъ и полицейскихъ средствахъ предупрежденія болѣзней; на конецъ описалъ эпизоотическія болѣзни и способъ ихъ лѣченія.

Объѣзжая нѣсколько разъ Кіевскую Губернію, я замѣтилъ что общее описаніе Округа или уѣзда представило бы только не достаточныя свѣдѣнія о многихъ предметахъ мѣстныхъ которыхъ необходимо упомянуть въ частности, ибо различія мѣстъ даже близкихъ одно отъ другого и не весьма обширныхъ бываютъ часто очень рѣзки, такъ напримѣръ, одна деревня лежитъ на почвѣ плодоносной, другая въ сосѣдствѣ, находится среди безплодныхъ и песчаныхъ равнинъ, одна лежитъ близъ лѣса или горы, другая на берегу рѣки гдѣ часто бываетъ наводненіе, надъ ручьемъ или прудомъ, или среди болота, или на открытой равнинѣ подверженной дѣйствію всѣхъ вѣтровъ гдѣ недостатокъ воды и проч. Эти столь различныя

Après avoir mentionné les maladies endémiques et épidémiques du pays, ainsi que de leurs causes, j'ai parlé de la médecine populaire et ensuite des moyens indigènes qu'on trouve dans le Gouvernement et qu'on peut employer pour leur traitement, quand on manque de médicamens pharmaceutiques; puis j'ai cité les moyens de police et médicaux qui peuvent quelquefois prévenir les maladies; enfin j'ai donné des détails sur les maladies épizootiques et leur traitement.

Après avoir, plusieurs fois, parcouru le gouvernement de Kiew, j'ai été à même de juger que la description générale du cercle ou même de chaque district ne donneroit que des notions imparfaites des diverses circonstances qui appartiennent aux localités, et qu'il étoit nécessaire de mentionner en particulier, parceque la différence des lieux est souvent très tranchée, quoique voisins; j'ai observé, par exemple; que le sol d'un village est fertile, que celui qui est à sa proximité est inculte ou sablonneux, que l'un est proche de vastes forêts, ou dominé par de hautes montagnes, qu'un autre est situé sur le bord d'une rivière, sujet à être inondé, ou d'un ruisseau, d'un étang, au milieu de marécages, ou dans une plaine exposée à tous les vents et où l'eau manque &c. Il s'en suit donc que des positions

мѣстоположенія имѣютъ весьма большое вліяніе, не только на бытъ жителей, но и на состояніе ихъ здоровья, ибо, въ одномъ мѣстѣ бываютъ почти всегда обильныя жатвы а въ другомъ на почвѣ безплодной скудныя. Въ мѣстахъ прилегающихъ къ лѣсамъ бываетъ изобиліе строеваго лѣса и отопленія, въ другихъ же совершенный недостатокъ онаго. Здѣсь его получаютъ издалека и съ большими издержками и отопленіе добываютъ съ трудомъ изъ песчаныхъ степей или болотъ и топятъ только соломою или камышемъ. Въ иныхъ мѣстахъ избы бѣдныя, худо построенныя, опущенныя, иногда выплетенныя изъ соломы, и часто нельзя въ нихъ жить безъ опасно, и отъ сего происходитъ что жилища имѣющія столь значительное вліяніе на здоровье, бываютъ то здоровы то вредны.

Тоже бываетъ въ мѣстахъ болотистыхъ или отдаленныхъ отъ водъ въ первыхъ безпрестанно господствуютъ болѣзни которыя въ другихъ мѣстахъ не появляются, иногда однакожъ все это встрѣчается въ разныхъ частяхъ одной деревни; по разнообразности ея положенія. Въ слѣдствіе этихъ обстоятельствъ; для удобнѣйшаго обозрѣнія положенія каждой мѣстности и принятія

si différentes apportent aux habitans une grande diversité dans leur bien-être et dans leurs maladies; car, souvent, il y a abondance dans un lieu de ce qui manque dans un autre*. Là il y a presque toujours de riches moissons, et ailleurs le sol est le plus souvent stérile. Dans les localités où les forêts sont à proximité, il y a abondance de bois de construction et de chauffage, dans d'autres il y a dénuement et on ne peut s'en procurer qu'en allant le chercher loin, ou le charriant à grand peine dans des terrains fangeux ou sablonneux, et on n'y chauffe qu'avec de la paille*. Dans ces lieux, les chaumières sont misérables, mal construites, délabrées et quelquefois tissées avec de l'osier ou même de la paille, aussi ne peut-on quelquefois les habiter sans danger; ainsi, elles sont tantôt saines et tantôt insalubres, il en résulte donc une influence remarquable sur la santé des habitans.

Il en est de même des lieux marécageux ou de ceux qui sont éloignés des eaux: dans les premiers, il règne presque constamment des maladies dont les autres sont exempts; ce qui se rencontre quelquefois dans les diverses parties d'un village. Il s'en suit, que pour embrasser à la fois la situation et l'état où se trouve chaque localité*, ainsi que pour connaître en détail les améliorations dont tel ou tel lieu est

* ou des roseaux

возможныхъ улучшеній и средствъ въ томъ или другомъ мѣстѣ, а тѣмъ же для яснѣйшаго понятія о состояніи каждой деревни, я нашелъ необходимымъ прибавить къ Топографіи моей, статистику каждой деревни, которая послужитъ дополненіемъ сей топографіи. Этотъ трудъ мой, между прочимъ, удостовѣрить можетъ, что свѣдѣнія мои я почерпалъ, обозрѣвая страну на всемъ ея протяженіи и наблюденія мои дѣлалъ на мѣстахъ; но поелику трудно показать положеніе мѣстности посредствомъ простаго описанія, то я рѣшилъ, что снятый съ натуры видъ каждой деревни представитъ идею болѣе полную, ибо однимъ взглядомъ можно обнять цѣлое мѣсто и судить о положеніи онаго; по этому предпринялъ я рисовать на мѣстѣ видъ каждаго мѣстечка и селенія принадлежащихъ Государственнымъ имуществамъ, для чего искалъ всегда положеній самыхъ выгодныхъ, хотя часто не легко было найти пунктъ съ котораго бы можно было удобно обнять взоромъ ихъ пространство, особенно если оно было обширное или окруженное лѣсами. При томъ я всегда избиралъ мѣсто съ котораго бы видны были церкви, причемъ составлялъ и географическія карты Кіевскаго округа Государственныхъ имуществъ.

Я хотѣлъ было, для того что бы трудъ мой былъ полнѣе пользоваться содѣйствіемъ людей которые по своей

susceptible, j'ai pensé qu'une statistique étoit indispensable pour pouvoir juger de l'état de chaque village en particulier et qu'elle seroit le complément de ma Topographie. Le travail démontrera d'ailleurs que c'est en parcourant le pays, dans tous les sens et sur les lieux que j'ai recueilli mes observations; mais, comme il est difficile de faire connaître les positions et les localités par une simple description, j'ai cru que la peinture en donneroit une idée plus complète; puisque, par un simple coup d'œil on peut juger de la disposition d'un lieu et saisir son ensemble; j'ai donc résolu de peindre sur place la vue de chaque bourg ou village appartenant aux Domaines Impériaux, en cherchant toujours les positions les plus avantageuses, quoique c'est avec peine, souvent que j'ai trouvé le point de vue d'où l'on pouvoit embrasser leur étendue, surtout si elle étoit grande ou s'ils étoient environnés de forêts; choisissant toujours une place d'où l'on appercevoit les églises. De plus j'ai fait moi-même une carte géographique des biens appartenant au cercle de Kiew.

J'eus désiré, pour rendre mon travail plus complet, être aidé de ceux qui auroient pu, par leur érudition particulière dans les sciences topographiques, me communiquer

опытности въ наукахъ, особенно топографическихъ, могли бы мнѣ сообщить свои наблюденія, но обстоятельства и разстояніе не дозволили имѣть этого пособія, равно я не могъ получать и отъ правительства никакихъ документовъ и свѣдѣній, я долженъ былъ самъ заниматься, и моя топографія и статистика составлены изъ собственныхъ моихъ изслѣдованій на мѣстахъ.

Это сочиненіе мое писано по русски и по французски; можно легко узнать что первый изъ сихъ языковъ не есть мой отечественный, по этому, прошу снисходительности къ погрѣшностямъ противъ онаго, ибо, не смотря на мои старанія, я лучше писать не могъ.

leurs observations; mais les circonstances et les distances m'ont privé de ce secours; j'ai dû travailler seul et je n'ai pu recevoir de l'autorité ni documens ni renseignemens; ainsi ma Topographie et la Statistique ont été faites d'après mes propres recherches sur les lieux.

Mon ouvrage est écrit en langue russe et française. On reconnaîtra facilement que la première n'est pas ma langue maternelle, et je demande indulgence à cet égard, car malgré mes efforts, je n'ai pu mieux écrire.

Медикотопографическое Описаніе Государственныхъ имуществъ.

Médicotopographie des domaines Impériaux.

Медикотопографическое Описаніе Государственныхъ имуществъ Кіевскаго Округа.

Пространство и Раздѣленіе Государственныхъ имуществъ Кіевскаго округа.

Городъ Кіевъ находится подъ 49 = 20 долготы и 50 = 12 широты на берегу рѣки Днѣпра называвшейся въ древнія времена Борисѳеномъ.

Въ Кіевской губерніи Государственныя имущества простираются отъ одного конца ея до другаго на пространствѣ 300 верстъ. Земли выше г. Кіева протягиваются до 110 верстъ отъ сего города на сѣверъ, а земли ниже простираются до 215 верстъ на юго-востокъ, частію по берегу р. Днѣпра, а земли находящіяся на западѣ частію доходятъ до 150 верстъ.

Земли Государственныхъ имуществъ въ Кіевской губерніи раздѣляются на три округа: 1е Кіевскій, 2е Черкасскій, а 3е Сквирскій.

Médicotopographie des domaines Impériaux du cercle de Kiew.

Étendue et Division des domaines Impériaux du cercle de Kiew.

La ville de Kiew est située au 49e dégré, 20 minutes de longitude et au 50e dégré 12 minutes de latitude, sur les bords du fleuve Dnieper, anciennement le Borysthène.

Dans le gouvernement de Kiew, les domaines Impériaux sont dispersés d'une extrémité à l'autre sur une étendue de 300 verstes; les terres situées au dessus de la ville de Kiew, s'étendent à 110 verstes au nord, et celles situées au dessous de cette ville se prolongent jusqu'à 215 verstes au sud-est et en partie le long du Dnieper; celles situées à l'ouest s'étendent jusqu'à 150 verstes.

Les terres des domaines Impériaux du gouvernement de Kiew sont partagées en trois cercles, savoir: 1° Celui de Kiew, 2° de Tcherkass, 3° de Skwira.

Пространства округа.

Кіевскій округъ Государственныхъ имуществъ состоитъ изъ отдѣльныхъ, по пространству участковъ земли и находится въ трехъ уѣздахъ: Кіевскомъ, Радомысльскомъ и Васильковскомъ.

Кіевскій уѣздъ имѣетъ 16 обществъ смежно лежащихъ: 1е Хотовское, 2е Гоздовское, 3е Дмитровское, 4е Трипольское, 5е Вите[illegible]вское, 6е Жуковское, 7е Стайковское,(*) 8е Черняховское, 9е Обуховское,(**) 10е Велико Бугаевское, 11е Глеваховское, 12е Кожуховское, 13е Бѣлогородское, 14е ПетроПавловское, 15е Старо Петровское 17е Дымерское.

Радомысльскій уѣздъ имѣетъ 8 обществъ почти смежно лежащихъ въ каждомъ селеніи. 1е Чернобыльское, 2е Шепеличское, 3е Варовичское, 4е Максимовичское, 5е Шершневское, 6е Слободское, 7е Рожевское; 8е Коленское.

Васильковскій уѣздъ имѣетъ 6 обществъ тоже смежно лежащихъ въ каждомъ селеніи, 1е Веприковское, 2е Фастовское, 3е Плисецкое, 4е Васильковское, 5е Ольшанское, 6е Барахтанское.

Кіевскій уѣздъ лежитъ на правомъ берегу Днѣпра, простираясь отъ города Кіева, къ югу на 70 верстъ, къ сѣверу на 35 верстъ, а къ западу, самая большая его ширина 48 верстъ и имѣетъ видъ почти треугольника, но Дымерское общество отдѣлено и окружено частными имѣніями, оно находится въ 35 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, въ 3хъ верстахъ отъ р. Днѣпра, длина на 15 верстъ а ширина 21.

Радомысльскій уѣздъ заключаетъ 8 обществъ отдаленныхъ одно отъ другаго на равныя пространства, исключая Варовичскаго и Максимовичскаго которые соединены, а именно Чернобыльское общество.

(*) Къ сему обществу присоединено селеніе Шулячинка находящееся въ 30 верстахъ и составляющее отдѣльное имѣніе окруженное частными владѣніями въ которомъ считается 100 душъ

(**) Къ сему обществу присоединено селеніе Семеновка отстоящее на 20 верстъ и составляющее отдѣльное имѣніе окруженное частными владѣніями, въ коемъ считается 249 душъ.

Étendue du cercle.

Le cercle des domaines Impériaux de Kiew, se compose de plusieurs terres séparées et éloignées les unes des autres, a des distances diverses, dans les trois districts de Kiew, de Vassilkow, et de Radomysl.

Le district de Kiew, possède 16 communes réunies les unes aux autres, savoir: 1° celle de Khotow, 2° Gosdow, 3° Dmitrowka, 4° Tripolie, 5° Vitatchew, 6° Joukowski, 7° Staiki, (*) 8° Tcherniaxow, 9° Obouchow.(**) 10° Velike Bougaew, 11° Glevakha, 12° Kojouxow, 13° Bielogorod, 14° Petropawlow, 15 Staro Petrowski, 16° Dhimer.

Le district de Radomysl possède 8 communes séparées les unes des autres à diverses distances savoir: 1° celle de Tchernobil, 2° Chepelitchi, 3° Varovitchi, 4° Maxcimovitchi, 5° Cherchniew, 6° Slobodka, 7° Rojew, 8° Kolenntsi.

Le district de Vassilkow possède 6 communes réunies savoir 1° celle de Veprix, 2° Fastow, 3° Plicelski, 4° Vassilkow, 5° Olchanka, 6° Baracti.

Le district de Kiew se prolonge d'un coté sur la rive droite du Dnieper, au midi de cette ville sur une étendue de 70 verstes et au nord sur celle de 35 verstes, enfin au couchant, sa plus grande longueur est de 48 verstes, sa forme est presque triangulaire; mais la commune de Dhimer se trouve separée et entourée par des terres de particuliers. Elle est située a 35 verstes de Kiew au nord, et à 3 verstes du Dnieper. Sa longueur est de 15 verstes et sa largeur de 21.

Le district de Radomysl possède 8 communes separées les unes des autres à diverses distances, excepté celle de Varovitchi et de Maxcimovitchi qui sont réunies, savoir. 1° la commune de Tchernobil située

(*) A cette commune est adjoint le village de Schoultchinka qui compte 100 paysans et est éloigné de 30 verstes de Staiki. Il forme un bien séparé et entouré de terres de particuliers.

(**) A cette commune est adjoint le village de Semenowka ou l'on compte 249 paysans, il est éloigné de 20 verstes d'Obuchow, Il forme un bien séparé et entouré de terres de particuliers.

лежащее на обѣихъ берегахъ рѣки Припети, отстоитъ отъ г. Кіева на 90 верстъ къ сѣверу а отъ г. Радомысля на 96 верстъ, длина отъ юга къ сѣверу 15 верстъ а отъ Востока къ западу 12 верстъ.

2° Рожевское общество находится въ 64 верстахъ отъ г. Кіева къ западу а въ 18 верстахъ отъ г. Радомысля къ Востоку; длина его 20 а ширина 10 верстъ.

3° Шепеличское общество находится на границѣ Минской губерніи, на правомъ берегу рѣки Припети въ 100 верстахъ отъ г. Кіева къ сѣверу и въ 95 отъ г. Радомысля, длина его 30 а самая большая ширина 7 верстъ.

4° и 5° Варовичское и Максимовское общества отстоящія къ сѣверу на 80 верстъ отъ г. Кіева и на 60 отъ г. Радомысля; протяженіе ихъ въ длину 30 въ ширину 26 верстъ. Рѣка Ужъ раздѣляетъ ихъ на двѣ половины, изъ которыхъ большая составляетъ Варовичское общество имѣющее 32 версты длины, а меньшая Максимовичское общество имѣющее 30 версты длины, а 18 верстъ большой ширины. Къ сему послѣднему принадлежитъ еще отдѣльная деревня Кропивна.

6° Слободское общество находится на границѣ Волынской губерніи въ 100 верстахъ отъ г. Кіева къ западу и въ 24 отъ г. Радомысля, оно состоитъ изъ двухъ отдѣльныхъ, одно отъ другаго отстоящихъ на 7 верстъ имѣніи. 1° Слободки и 2° Зидибора изъ коихъ въ первомъ считается 263 а второмъ 153 жителей.

7° Шершневское общество находится на границѣ Волынской губерніи въ 118 верстахъ отъ г. Кіева къ сѣверо-западу и въ 39 верстахъ отъ г. Радомысля къ сѣверу; длина его 20 верстъ а ширина 10.

Васильковскій уѣздъ заключаетъ 4 соединенныя общества а именно:
1° Васильковское, 2° Плисецкое, 3° Фастовское, а 4° Веприковское.

sur les deux rives du fleuve Prepiète à 90 verstes de Kiew au nord et à 96 verstes de Radomysl. Son étendue du midi au nord est de 15 verstes et du levant au couchant de 12 verstes.

2° La commune de Rojew est située à 64 verstes de Kiew et à 18 verstes de Radomysl, à l'est, sa largeur est de 20 verstes, et sa longueur de 10.

3° Celle de Chepelitchi est située sur la frontière du gouvernement de Minsk, sur la rive droite du fleuve Prepiète, à 100 verstes de Kiew au nord et à 95 de Radomysl, sa longueur est de 30 verstes, et sa plus grande largeur de 7 verstes.

4° et 5° Les communes de Varovitchi et de Maximovitchi forment une seule terre située à 80 verstes de Kiew au nord et à 60 verstes de Radomysl, au nord. Elle a 30 verstes de longueur et 26 de largeur. La rivière Oucha la divise en deux parties inégales dont la moindre forme la commune de Varovitchi qui a 32 verstes de longueur et 5 dans sa plus grande largeur. La commune de Maximovitchi a 30 verstes de longueur et 18 verstes dans sa plus grande largeur. Elle possède en outre un village séparé Kropivna.

6° La commune de Slobodka est située sur les frontières du gouvernement de Volhynie, elle forme deux biens séparés, éloignés l'un de l'autre de 7 verstes à 100 verstes de Kiew à l'ouest, et à 24 verstes de Radomysl à l'ouest. La 1re Slobodka contient 263 paysans et le 2° Vidibor 153.

7° La commune de Cherchni est située sur la frontière du gouvernement de Volhynie à 118 verstes de Kiew au nord-ouest; et à 39 verstes de Radomysl au nord, sa longueur est de 20 verstes et sa plus grande largeur de 10.

Le district de Vassilkow contient 4 communes réunies savoir celles de Vassilkow, de Plicezki, de Fastow et de Veprik.

Вѣдомость

о числѣ ревизскихъ душъ казенныхъ крестьянъ обоего пола по 9 народовой переписи подвѣдомственныхъ Кіевскому окружному управленію Государственныхъ имуществъ.

№ селеній	Названіе обществъ и селеній	Число душъ мужескаго пола	Число душъ женскаго пола
	Кіевской уѣздъ.		
I.	Хотовскаго общества		
1.	Въ С. Хотовѣ	253	277.
2.	С. Лесникахъ	164	182
3.	С. Пироговѣ	145	156
4.	Д. Старой Веты	42	42
5.	Д. Новой Веты	62	67
6.	Д. Мышеловкѣ	65	105
7.	Д. Низшей Лыбеди Деминевкѣ	17	17
8.	С. Гатного	307	319
9.	С. Крюковщины	209	217
10	Хутора Шахравщины	65	76
11	Предмѣстья Печерскаго Звѣринца	75	89
12.	Выдубицкаго Звѣринца	20	25
13.	Печерскаго Форштата	17	16
14	Хутора Нилипа	3	8
2.	Гвоздовскаго общества	1443	1598
15.	Въ С. Гвоздова	422	473
16.	С. Рословичъ	518	587
17.	С. Ходосовки	301	329
18.	С. Креничи	111	116
3.	Дмитровскаго общества	1392	1505
19.	Въ С. Великихъ Дмитровичахъ	541	534
20.	Д. Старыхъ Безрадичахъ	375	395
21.	С. Малыхъ Дмитровичахъ	220	244
22.	С. Новыхъ Безрадичахъ	164	186
23.	Хутора Козына	161	182
24.	С. Подгорцахъ	411	439
25	Д. Козаковѣ	40	[illegible]
4.	Трипольскаго общества	1912	1019
26.	Въ М. Триполѣ	972	1034
27.	Д. Деревяной	322	365
28.	Д. Щербановкѣ	199	187
29.	Д. Слодневкѣ	183	185
		1676	1771

№ селеній	Названіе обществъ и селеній	Число душъ мужескаго пола	Число душъ женскаго пола
5.	Витачевскаго общества		
30	Въ С. Витачевѣ	682	711
31	С. Халепы	365	633
6.	Жуковскаго общества	1047	1344
32	Въ С. Жуковцахъ	639	656
33	С. Долинѣ	389	415
34.	С. Красномъ	202	295
35	Д. Козіевкѣ	95	101
7.	Стайковскаго общества	1325	1467
36	Въ С. Стайкахъ	1066	1105
37	С. Стретовкѣ	716	774
38	С. Щучинкѣ	105	122
8.	Черняховскаго общества	1887	2001
39	Въ С. Черняховѣ	1549	1625
40	С. Вер[illegible]	412	429
41	Д. Новоселкѣ	179	193.
9.	Обуховскаго общества	2140	2247
42	Въ М. Обуховѣ	1371	1480
43	Д. Семеновкѣ	282	304
10.	Великаго Бугаевскаго общества	1655	1784
44.	Въ С. Велико Бугаевкѣ	981	997
45.	С. Крущинкѣ	243	254
46.	С. Колобиковѣ	178	193
47.	Д. Малой Бугаевкѣ	152	181
48	Слободкѣ Кутаевой	83	86
11.	Глевахскаго общества	1637	1711.
49.	Въ С. Глевахѣ	581	644
50.	Д. Будаевкѣ	182	177
51.	С. Бояркѣ	333	364
52.	Д. Юровкѣ	143	161
53.	Почтовой Вѣткѣ	38	50
54.	Д. Маркалевкѣ	156	170
55.	С. Янковичѣ	369	416
		1802	1982.

Вѣдомость о числѣ ревизскихъ казенныхъ крестьянъ обоего пола.

№ селеній	Названіе обществъ и селеній	Число душъ: мужескаго пола	Число душъ: женскаго пола
12.	Кожуховскаго общества		
56.	Въ С. Кожуховка	418	397
57.	Д. Грановка	126	124
58.	Д. Даниловка	189	188
59.	С. Скитка	180	189
60.	С. Засорви	267	264
61.	Хуторъ Малютянка	125	135
13.	Бѣлогородскаго общества	1305	1297
62.	Въ М. Бѣлогородка	692	765
63.	Д. Бобрица	151	160
64.	Д. Жорновка	182	203
65.	Д. Звонковой	78	84
66.	Хуторъ Сподарецъ	31	34
67.	Д. Лозовикъ	31	27
68.	Хуторъ Пилиповомъ потокъ	10	8
14.	Петро Павловскаго общества	1175	1281
69.	Въ С. Петро Павловской Борщаговкѣ	304	314
70.	С. Софійской Борщаговка	256	266
71.	С. Братской Борщаговка	127	111
72.	Д. Николаевской Борщаговка	79	85
73.	Д. Михайловской Борщаговка	96	97
74.	Д. Совкахъ	89	109
75.	С. Бѣличахъ	198	216
76.	С. Жилянахъ	260	[illegible]
77.	Д. Романовка	34	30
78.	Хуторъ Шулявщина	8	7
79.	Предмѣстье Плоскомъ	6	1
80.	Предмѣстье Кудрявцы	0	1
81.	Хуторъ [illegible]	0	0
15.	Старо Петровскаго общества	1457	1514
82.	Въ С. Вышгородъ	319	388
83.	С. Старыхъ Петровцахъ	315	318
84.	С. Лютежъ	185	197
85.	Д. Борки	129	141
86.	Х. Гута	47	45
87.	Х. Пилявной Мощунъ	31	41
88.	Х. Горянка	40	34
89.	С. Мостищахъ	41	49
16.	Дымерскаго общества	1107	1223
90.	Въ М. Дымеръ	486	493
91.	С. Котюжанка	351	357
92.	Гута Котюжанской	59	63
93.	Рудня Котюжанской	0	0
		893	913.

№ селеній	Названіе обществъ и селеній	Число душъ: мужескаго пола	Число душъ: женскаго пола
	Радомысльскій уѣздъ		
17.	Чернобыльскаго общества		
94.	Въ Д. Лелевъ	124	133
95.	Д. Парышевъ	211	205
96.	Д. Староселье	76	80
97.	Д. Кошевка	70	88
98.	Чернобыльской юридики	61	65
18.	Шепеличскаго общества	542	591
99.	Въ С. Новыхъ Шепеличахъ	199	230
100.	Рудня Саранъ	44	59
101.	Д. Комаровка	35	46
102.	Д. Беневка	69	92
103.	Д. Старыхъ Шепеличахъ	189	234
104.	Д. Чистогаловка	204	250
105.	Д. Рудки	48	30
106.	С. Денисовичахъ	90	96
19.	Варовичскаго общества	978	1057
107.	Въ С. Варовичахъ	225	212
108.	С. Павловичахъ	141	149
109.	Д. Барановка	47	47
110.	С. Мартиновичахъ	368	360
111.	Рудня Старо Павловичской	0	0
112.	—— Клевенской	0	0
113.	Буда Старо Варовичской	32	31
114.	Д. Касановъ	203	201
115.	Д. Ольшанка	77	71
116.	С. Лубянка	187	189
117.	С. Стечанка	106	139
118.	Д. Ильинцы	330	324
119.	Д. Дестировка	32	38
120.	Д. Хоновской юридики	22	29
121.	Рудня Ильинской	0	0
122.	—— Малой Кошиновки	0	0
20.	Максимовичскаго общества	1430	1790
123.	Въ Д. Мартиновичахъ	230	252
124.	Буда Максимовичской	0	0
125.	Рудня Бобрицкой	8	5
126.	Рудня Радинской [зачёркнуто]	16	16
127.	Д. Раденка	139	148
128.	Д. Дрочновка	52	70
129.	Посадъ Жорновка	10	14
130.	Д. Коновка	91	109
131.	Д. Босра	132	128
132.	Д. Младовка	107	99
133.	Д. Крапивня	86	78
		871	919

Вѣдомость о числѣ ревискихъ душъ казенныхъ крестьянъ.

Ст.	Названіе обществъ и селеній	Число душъ	
		мужескаго пола	женскаго пола
21	**Шершневскаго общества**		
134	Въ Д. Хотиновка	232	234
135	С. Новахахъ	299	397
136	С. Шершнахъ	186	176
137	Д. Старицахъ	63	64
138	Д. Соболевка	32	36
139	Рудня Шершневская	62	62
140	Слободка Омельянахъ	23	17
141	Рудня Рыкте	0	0
		897	986
22	**Слободскаго общества.**		
142	Въ С. Слободка	263	262
143	С. Выдыбора	153	134
144	Части д. Ставкахъ	7	5
145	Д. Коростылевка	0	0
		423	401
23	**Рожевскаго общества**		
146	Въ М. Рожевъ	239	270
147	С. Ситникахъ	293	232
148	С. Небелица	190	167
149	Д. Боровка	73	86
150	Д. Комаровка	65	71
151	Р. Комаровской	34	31
152	Рудня Комаровской	14	19
153	Слободка Жмуровка	12	7
		920	883
24	**Коленцкаго общества**		
154	Въ С. Коленцахъ	208	214
155	С. Обуховичахъ	357	612
156	Д. Станишовка	82	117
157	Д. Леоновка	85	76
158	Д. Шпилевка	220	245
159	Рудня Шпилевской	84	82
	Васильковскій уѣздъ	1236	1346
25	**Веприковскаго общества**		
169	Въ С. Веприка	225	228
161	Д. Скригаловка	206	189
162	Д. Ставахъ	183	147
16[illegible]	Д. Дмитровка	58	83
16[illegible]	Д. Волица	161	175

Ст.	Названіе обществъ и селеній	Число душъ	
		мужескаго пола	женскаго пола
165	Въ С. Пришибальна	131	128
166	Д. Ярошевка	100	113
167	С. Дорошинка	271	[illegible]
168	Д. Хощіевка	184	185
169	С. Черногородка	294	335
170	Д. Сосновка	162	166
171	Д. [illegible]	0	0
		1949	2032
26	**Фастовскаго общество**		
172	Въ М. Фастовѣ	215	224
173	С. Кодлубицы	370	341
174	Части Кодлубицъ	63	77
175	С. Снигировка	94	113
176	С. Великой Снитинки	702	715
177	Д. Малой Снитинки	143	143
178	С. Малой Офирной	31	37
179	Д. Червоной	169	204
180	Д. Бертишкахъ	149	156
181	Д. Фастовцы	182	181
182	Хуторъ Великихъ Ставахъ	28	23
		2146	2214
27	**Плисецкаго общества**		
183	Въ С. Плисецкахъ	1054	1087
184	С. Мотовиловки	711	760
185	С. Большой Офирной	199	192
186	Д. Перевозн	88	69
187	Д. Салтановка	9	9
188	Д. Боровка	0	0
		2061	2117
28	**Васильковсковскаго общ.**		
189	Въ Г. Васильковка	1148	1211
		1148	1211
29	**Ольшанскаго общества**		
190	Въ С. Ольшанка	1032	1005
191	С. Тростинка	797	761
		1829	1766
30	**Барахтянскаго общества**		
192	Въ С. Барахтахъ	867	905
193	С. Погребахъ	257	256
		1124	1251
	Всего вообще	41,158	44,034

Мѣстоположеніе.

Situation des lieux.

Мѣстоположеніе ровное, гористое, низкое и возвышенное.

Равнины.

Въ Кіевскомъ уѣздѣ въ обществахъ: Стайковскомъ, Черняховскомъ, Трипольскомъ, Вѣтачевскомъ, Жуковскомъ, Обуховскомъ, Петро-Павловскомъ, Бѣлогородскомъ, Старо Петровскомъ, Глевахскомъ, Кожуховскомъ, Хотовскомъ, Гвоздовскомъ, Бугаевскомъ и Дмитровскомъ, Равнины пересѣкаются долинами, зелеными лугами, оврагами и горами, усѣяны холмами и вообще весьма плодородны, почти всегда награждаютъ богатыми жатвами. Въ Дымерскомъ же обществѣ, поверхность земли хотя и ровная, но почва ея песчаная и не плодородная.

Въ Васильковскомъ уѣздѣ находится болѣе равныхъ мѣстъ не пересѣкаемыхъ долинами и оврагами, но не столь плодоносныхъ какъ въ Кіевскомъ, особенно пространныя равнины находятся въ обществахъ Фастовскомъ, Веприковскомъ и въ Плисецкомъ обществѣ мѣстоположеніе вообще ровное.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ поверхность земли почти вездѣ ровная, но почва земли песчаная и не плодородная. Въ Обществахъ Чернобыльскомъ, Рожевскомъ, Шепеличскомъ, Варовичскомъ, Максимовичскомъ, Слободскомъ, Шершневскомъ есть много луговъ.

Горы.

Въ Кіевскомъ уѣздѣ много горъ на берегахъ Днѣпра. По землямъ обществъ Стайковскаго, Черняховскаго, Трипольскаго, Вѣтачевскаго, Жуковскаго, Обуховскаго, Петропавловскаго, и

Situation des lieux. Plaines, Montagnes, Lieux bas ou élevés.

Plaines.

Dans le district de Kiew, dans les communes de Staiki, Tcherniakow, Tripolie, Vitatchew, Joukowski, Obouxhow, Petro Pawlowski, Bielogorodka, Stari Petrowsi, Glewakha, Kojukhowska, Khotow, Gwosdow, Bougaewka, et Dmitrowka, les plaines sont entrecoupées de vallées, de ravins, de coteaux et de montagnes, elles sont généralement fertiles, ordinairement couvertes chaque année d'abondantes et riches moissons; elles offrent aussi beaucoup de vertes prairies. Dans la commune de Dhimer, le terrain est plat, sablonneux et ordinairement stérile.

Dans le district de Vassilkow, les plaines sont plus vastes et moins fertiles que dans celui de Kiew; elles sont moins entrecoupées de ravins et de coteaux. Dans la commune de Pliesky, le terrain est généralement plat et il y a de grandes plaines dans celle de Fastow et de Véprix.

Dans le district de Radomysl, les plaines sont très nombreuses, car le terrain est bas, elles sont sablonneuses et stériles. Il y a beaucoup de prairies dans les communes de Tchernobyl, Rojew, Chepelitchi, Varovitchi, Maximovitchi, Slobodo et Cherchni.

Montagnes.

Les montagnes sont nombreuses dans le district de Kiew et sur les bords du Dnieper, dans les communes de Staiki, Tcherniakow, Tripolie, Vitatchew, Joukowski, Obouxhow, Petro Pawlowski, Bielogorodka,

Бѣлогородскаго, Горы сіи довольно возвышенны, а на земляхъ Гвоздовскаго, Бугаевскаго, Дмитровскаго, ихъ меньше и не такъ высоки а въ Дымерскомъ горъ вовсе нѣтъ.

Въ Васильковскомъ уѣздѣ находится нѣсколько горъ, преимущественно на земляхъ обществъ Васильковскаго, а въ Плисецкаго и Фастовскаго мало и вышина ихъ не значительна. Въ Веприковскомъ, исключая селеній Придишвальни и Ярошовки ихъ во все нѣтъ.

Мало также горъ въ Радомысльскомъ уѣздѣ; однако на Чернобыльскихъ обществъ земляхъ есть нѣкоторыя посредственной высоты; а на земляхъ обществъ Шепеличскаго, Варовичскаго, Максимовичскаго, Слободскаго, и Шершневскаго, горъ не встрѣчается.

Низкія Мѣста.

Низкія мѣста находятся преимущественно въ Кіевскомъ уѣздѣ по берегамъ рѣки Днѣпра кой часто затопляются этою рѣкою.

Въ Трипольскомъ обществѣ низменная часть мѣстечка Триполья въ мѣстѣ съ деревнею Злодіевкою заключающею въ себѣ 50 домовъ и 168 душъ крестьянъ, почти ежегодно затопляются а въ 1845 году было унесено много домовъ водою, посѣвы крестьянъ уничтожены, вмѣстѣ совсѣмъ ихъ имуществомъ и потонулось много скота.

Въ обществѣ Хотовскомъ. Деревня Вита состоящая изъ 20 домовъ построенныхъ на берегу рѣки Днѣпра и заключающая 63 души крестьянъ была затоплена въ 1820 и 1845 годахъ. Жители принуждены были оставить ихъ домы ночью и искали убѣжища на ближайшихъ холмахъ гдѣ и принуждены были построить шалаши; Они много потерпѣли во время сего наводненія, многіе домы были унесены водою, другія весьма повреждены, равно посѣвы и сѣнокосы; на конецъ почти

et d'une assez grande hauteur. Elles sont moins élevées et moins nombreuses dans la commune de Stari Petrowsi, et il n'y en a pas dans la commune de Kojoukowka. Elles sont généralement nombreuses et élevées dans les communes de Gwosdow, Bougaewka, et Dmitrowka; il n'y en a point dans celle de Dhimer.

Il y a quelques montagnes dans le district de Vassilkow et dans la commune de cette ville, dans celle de Plicetski et de Fastow. il y en a peu et leur hauteur n'est pas considérable. Elles manquent dans la commune de Veprik, excepté dans les villages de Pridiwalni et de Jarochowka.

Les montagnes sont rares dans le district de Radomysl; cependant il y en a quelques unes dans la commune de Tchernobil, leur élévation n'est pas considérable. On n'en rencontre pas dans les communes de Chepelitchi, Varovitchi, Maximovitchi, Slobodka, et Cherchni.

Lieux bas.

Il y a des lieux bas dans le district de Kiew, particulièrement sur les bords du Dnieper et ils sont souvent submergés par le fleuve.

Dans la commune de Tripolie, la partie basse de ce bourg et le village de Zlodiewka composé de 50 chaumières et qui contient 168 paysans sont inondés presque chaque année. En 1845, beaucoup de chaumières ont été emportées par l'eau, les semailles des paysans perdues et tout ce qu'ils possédoient. une quantité de bestiaux ont été noyés.

Dans la commune de Khotow, le village Vita composé de 22 maisons bati sur la rive du Dnieper et qui contient 63 habitans a été inondé en 1820 et 1845, les paysans ont été obligés d'abandonner leurs maisons pendant la nuit, de se refugier sur les monticules voisins, et de s'y construire des huttes; plusieurs maisons ont été emportées par les eaux ou très endommagées; les recoltes, le foin, tout ce qu'ils possédoient a été perdu, et ils ont longtems souffert de cette inondation.

все что они имѣли пропало. Убытокъ ихъ оцѣненъ въ 1845 году болѣе на 400 руб. сереб.

Въ Дмитровскомъ обществѣ Хуторъ Козинъ заключающій въ себѣ 127 душъ крестьянъ и 30 избъ былъ тоже затопленъ, въ 1845 году, а жители принуждены были искать убѣжища въ лѣсахъ потерявши все свое имущество.

Въ Васильковскомъ уѣздѣ мало низкихъ мѣстъ.

Поверхность Радомысльскаго уѣзда низменная и по большей части покрыта болотами. Мѣста прилежащія къ рѣкѣ Припети часто подвергаются наводненію. Нѣкоторые домы мѣстечка Чернобыля находящіеся на берегу рѣки, почти ежегодно затопляются. Деревня Старосельцы заключающая 202 души а крестьянскихъ домовъ 48 принадлежащая къ обществу сего мѣстечка была затоплена водою рѣки Припети въ теченіи трехъ лѣтъ сряду а именно въ 1844, 1845, и 1846 годахъ. Жители селеній находящихся на лѣвомъ берегу той рѣки понесли значительный убытокъ а нѣкоторыхъ и дома водою были разорены.

Leur perte a été évalué à plus de 400 roubles argent.

Dans la commune de Dmitrovitchi, le Khutor Kozinn qui contient 127 paysans et 30 chaumières a été inondé aussi dans la même année, les habitans ont dû se réfugier dans les forêts, après avoir perdu tout ce qu'ils possédoient.

Il y a peu de lieux bas dans le district de Vassilkow.

Dans le district de Radomysl, généralement tout le pays est bas et couvert de marécages. Les lieux qui avoisinent le fleuve Pripiets sont souvent inondés. Quelques maisons du bourg de Tchernobyl qui sont bâties sur la rive du fleuve, presque chaque année sont submergées, ainsi que les villages: Starocelie qui a 15 chaumières et 83 paysans, [illegible] composé de 48 chaumières avec 202 paysans, appartenant à la commune de ce bourg ont été inondés trois années de suite en 1844, 1845 et 1846. Leur perte a été grande, et les habitans ont été ruinés.

Возвышенныя Мѣста.

Самыя возвышенныя мѣста Кіевскаго уѣзда находятся вокругъ сего города и также въ обществахъ: Стайковскомъ, Черняховскомъ, Трипольскомъ, Витачевскомъ, Жуковскомъ, Обуховскомъ, Бѣлогородскомъ, Хотовскомъ, Гвоздовскомъ, и Бугаевскомъ, также уѣзда Васильковскаго въ обществѣ Фастовскомъ, и Радомысльскаго въ обществѣ Чернобыльскомъ.

Lieux élevés.

Les lieux les plus élevés du district de Kiew, dans le cercle de cette ville sont les communes de Staiki, Tchernianow, Tripolie, Vitatchew, Joukowtsi, Obouchow, Biélogorod, Khotow, Gwozdow, Bugaewka.

Dans le district de Vassilkow, la commune de Fastow.

Dans le district de Radomysl, la commune de Tchernobil.

Воды.

Кіевская губернія изобилуетъ водами. Река Днепръ протекая отъ севера къ югу и отделяя сію Губернію отъ Черниговской и Полтавской, орошаетъ земли Кіевскаго округа на пространстве 80 верстъ. Кроме того, находится множество источниковъ, ручьевъ и рекъ, они протекаютъ между холмами, горами, и долинами орошая почву. Почти всякое селеніе построено на берегу реки или ручья которыхъ воды почти всегда запруживаются греблями для действія мельницъ, образуютъ пруды.

Главнейшія реки Кіевскаго уезда суть: Ирпень и Здвижъ. Ирпень беретъ свое начало въ Сквирскомъ уезде отъ границы Волынской Губерніи изъ болотныхъ местъ и протекая съ юга на северъ на пространстве около 60 верстъ впадаетъ въ р. Днепръ въ 30 верстахъ выше г. Кіева. Здвижъ беретъ свое начало близъ д. Романовки, недалеко отъ г. Житоміра протекаетъ на пространстве 70 верстъ и впадаетъ въ р. Тетеревъ.

Главныя реки Васильковскаго уезда суть: Стугна и Унава. Стугна беретъ свое начало въ Васильковскомъ уезде протекаетъ съ востока на западъ чрезъ земли обществъ Бугаевскаго и Дмитріевскаго, и впадаетъ въ р. Днепръ близъ деревни Злодіевки. Унава беретъ свое начало въ Сквирскомъ уезде протекаетъ съ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпень возле селенія Перевозъ.

Главнейшія реки Радомысльскаго уезда суть: Припеть, большая река, Тетеревъ и Уша. Припеть беретъ свое начало въ Минской Губерніи, течетъ съ юга на северъ, течетъ обратно на югъ и впадаетъ въ р. Днепръ въ 20 верстахъ ниже м. Чернобыля. Тетеревъ беретъ свое начало въ Волынской Губерніи и протекаетъ чрезъ Колендское общество не более пяти верстъ, впадаетъ въ р. Днепръ выше г. Кіева на 70 верстъ. Уша беретъ свое начало возле Новгородъ Волынска, протекаетъ съ востока на западъ чрезъ общества Варовичское и Максимовичское и впадаетъ въ р. Припеть въ пяти верстахъ выше м. Чернобыля.

Пруды. Большая часть рекъ и ручьевъ не имеютъ быстраго теченія, но протекаютъ вообще [illegible] медленно.
Число прудовъ во всехъ трехъ уездахъ незначительно; въ каждомъ обществе ихъ есть не более двухъ, или трехъ запруженныхъ, большею частію

Eaux.

Les eaux sont abondantes dans le gouvernement de Kiew. Le fleuve Dnieper coule du midi au nord et sépare ce gouvernement de celui de Tchernigow et de Poltava; il arrose les terres du cercle de Kiew, l'espace de 80 verstes. De plus il y a une multitude de sources, de ruisseaux, de rivières qui coulent entre les montagnes, les collines, les vallons, arrosent et fertilisent le pays. Presque chaque village est situé sur le bord d'une rivière ou d'un ruisseau, dont ordinairement on retient les eaux par des digues, pour alimenter les moulins et qui forment des étangs.

Les principales rivières du district de Kiew, sont l'Irpenn et la Zdvige; l'Irpenn prend sa source dans le district de Skwira, près de la frontière du gouvernement de Volhynie, et sort d'un marais, elle coule du midi au nord l'espace d'environ 60 verstes et tombe dans le Dnieper à 30 verstes au dessus de Kiew. La Zdvige prend sa source près du village de Romanowka non loin de la ville de Gitomir, elle coule du midi au nord, l'espace d'environ 70 verstes et tombe dans la rivière Téterew.
Les principales rivières du district de Vassilkow sont: La Stougna et l'Ounava. La Stougna prend sa source dans le district de Vassilkow, coule de l'ouest à l'est, traverse les communes de Bougaewka et de Dmitrovitchi, tombe dans le Dnieper près du village de Zlodiewka.
L'Ounava prend sa source dans le district de Skwira, coule de l'ouest à l'est et tombe dans la rivière Irpenn, près du village de Perevos.

Les principales rivières du district de Radomysl sont: le fleuve Pripiate et les rivières Téterew et Oucha. Le fleuve Pripiate prend sa source dans le gouvernement de Minsk, coule du midi au nord, puis du nord au midi et tombe dans le Dnieper à 20 verstes au dessous de Tchernobyl. Le Téterew prend sa source dans le gouvernement de Volhynie, coule à travers la commune de Kolentsi, l'espace de 5 verstes, et tombe dans le Dnieper 70 verstes au dessus de Kiew. La rivière Oucha prend sa source près de la ville Novogorod Volinski, coule de l'est à l'ouest, traverse les communes de Varovitchi et de Maximovitchi, tombe dans le fleuve Pripiate à 5 verstes au dessus de Tchernobyl. La plupart de ces rivières n'ont pas un courant rapide et coulent en serpentant.

Étangs. La quantité des étangs qui appartiennent aux rivières et aux ruisseaux, n'est pas très considérable. dans les trois districts, il n'y en a guères que deux ou trois

предѣстовомъ плотинъ, исключая Чернобыльскаго общества и Слободскаго въ которыхъ вовсе нѣтъ прудовъ.

Вообще кіевскій округъ обиленъ болотами, такъ что они находятся почти при всякомъ селеніи лежащемъ близъ береговъ рѣкъ и источниковъ; большая часть находится въ уѣздахъ Васильковскомъ, при каждомъ селеніи и въ Радомысльскомъ преимущественно на земляхъ обществъ Вароввичскаго, Максимовичскаго и Шершневскаго. Въ Кіевскомъ уѣздѣ, особенно на участкахъ обществъ Триполскаго, Жуковскаго, и Петро-Павловскаго ихъ мало.

Качество водъ. Качество водъ рѣчныхъ и ключевыхъ вообще очень хорошее. Въ уѣздахъ Кіевскомъ и Васильковскомъ, находится большое количество источниковъ. Вода въ колодцахъ не такъ хороша, но весьма рѣдко вредна здоровью. Что же касается воды текучей, то она дѣлается болотистою когда переходитъ черезъ пруды и не годною для питья когда въ ней мочатъ коноплю или ленъ, также если озера значительно высыхаютъ; въ такомъ случаѣ жители пьютъ колодезную воду.

Въ радомысльскомъ уѣздѣ, воды часто смѣшанныя съ желѣзною рудою; исключая рѣчной и ключевой, вообще болотистыя и потому не здоровы, особенно въ обществахъ Вароввичскомъ, и Максимовичскомъ. Во время большой суши, трудно достать воды для питья которая бы не была вредною даже для напоя скота, потому что вода колодезная въ нѣкоторыхъ мѣстахъ солоновата, и глинистая или же испорченная соединеніемъ болотистой воды.

dans cheque commune et ils resultent toujours de l'établissement des Digues. Il y en a beaucoup moins encore dans le district de Radomysl, surtout dans la commune de Varovitchi et de Cherchni et il n'y en a pas dans la commune de Maximovitchi et de Sloboda.

Il y a beaucoup de marais dans le cercle de Kiew, sur les bords des rivières et des ruisseaux et à peu près au voisinage de chaque village, surtout dans les districts de Vassilkow et Radomysl, particulièrement dans les communes de Varovitchi, Maximovitchi, Cherchni et Sloboda, où ils sont en grand nombre et ont souvent une étendue considérable. Ils sont moins nombreux dans les communes de Tripolie, Joukowski et Petro-Pawlowski.

Qualité des eaux. La qualité des eaux des rivières et des ruisseaux est en général excellente; surtout dans les districts de Kiew, et de Vassilkow, il y a une grande quantité de sources d'eau vive. Celle des puits est moins bonne, mais rarem[ent] nuisible à la santé et quant aux eaux courantes, ce n'est que lorsqu'elles traversent des marais ou quand on y fait rouir du chanvre ou du lin, qu'elles deviennent malsaines

Dans le District de Radomysl les eaux sont souvent ferrugineuses dans les lieux où il y a des mines de fer. mais en général, excepté celle des sources des ruisseaux et des rivières les eaux sont la plupart marécageuses, surtout dans la commune de Varovitchi et Maximovitchi. Lors des tems de sécheresse, il est souvent difficile de trouver des eaux potables et non nuisibles surtout pour abreuver les animaux; car celle des puits dans certaines localités est saumatre, argileuse, ou corrompue par la communication des marécages.

Высота горъ.

Горы въ Кіевскомъ округѣ по ихъ высотѣ и пространству весьма различны: Въ Стайковскомъ обществѣ вышина ихъ простирается отъ 20 до 70 саженъ, таковая же почти высота горъ на земляхъ обществъ Звѣтаческаго, Бугаевскаго, и Дмитровскаго; самыя же высшія находятся на земляхъ въ обществѣ Гвоздовскомъ, гдѣ нѣкоторыя изъ нихъ имѣютъ до 90 саженей высоты.

Въ Васильковскомъ уѣздѣ горы встрѣчаются гораздо рѣже и высота отъ 20 до 40 саженъ.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ находятся горы только на земляхъ Чернобыльскихъ; но высота ихъ не болѣе 15 саженъ.

Лѣса.

Лѣса многочисленны въ Кіевскомъ округѣ, во всѣхъ трехъ уѣздахъ. нѣтъ волости гдѣ бы оного не было. Почти при каждомъ селеніи находится лѣсъ большей или меньшей величины. Лѣса сіи отстоятъ далѣе или ближе отъ селеній. Трудно означить пространства лѣса принадлежащаго къ каждому селенію, равно какъ положеніе его относительно къ четыремъ сторонамъ свѣта. Какъ я замѣтилъ лѣса эти вообще находятся къ сѣверу отъ деревень и защищаютъ ихъ отъ гиперборейскихъ вѣтровъ. Въ нѣкоторыхъ мѣстахъ Кіевскаго округа въ особенности же въ окрестностяхъ города Кіева, лѣса не такъ пространны и довольно рѣдки, однакоже теперь присматриваютъ за ними съ большимъ стараніемъ; но есть лѣса довольно обширные и густые въ которыхъ кромѣ строеваго, изъ котораго выдѣлываются доски и брусья, находятся даже и корабельные, на земляхъ

Hauteur des montagnes.

La hauteur des montagnes du cercle de Kiew varie beaucoup. Dans la commune de Staiki leur hauteur est de 20 à 70 toises, ainsi que dans celle de Bougaewka et Dmitrovitchi. Les plus élevées sont dans la commune de Gwosdow, et il y en a qui ont jusqu'à 90 toises d'élévation.

Dans le district de Vassilkow, les montagnes sont plus rares et moins hautes, elles n'ont guères que de 20 à 40 toises d'élévation.

Dans le district de Radomysl, il n'y a de montagnes ou de collines que dans la commune de Tchernobyl et les plus hautes n'ont pas plus de 18 toises d'élévation.

Forêts.

Les forêts sont nombreuses dans le cercle de Kiew et dans les trois districts il n'y a pas de communes qui en manquent totalement et presque chaque village possède une forêt d'une étendue plus ou moins considérable. comme le nombre en est grand, que ces forêts sont séparées les unes des autres et éloignées à des distances diverses; il est difficile de désigner l'étendue qui appartient à chaque village, ainsi que leur position relative aux quatre points cardinaux; cependant j'ai observé que généralement, les forêts sont situées au nord des villages et les garantissent des vents hyperboréens. Dans quelques localités du district de Kiew, et le voisinage de cette ville les forêts ont moins d'étendue et ont été éclaircies par la hache, mais maintenant on les surveille avec grand soin. Dans d'autres, il y en a d'assez vastes et touffues et on y trouve une quantité de bois propre à la bâtisse et à la marine, on y scie aussi beaucoup de planches. les forêts sont

обществъ: Бѣлогородскихъ, Старопетровскихъ, Глевахскихъ, Дмитревскихъ, Плесецкихъ, Фастовскихъ и Веприковскихъ; лѣсу гораздо болѣе чѣмъ въ другихъ обществахъ.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ на земляхъ обществъ Шепеличскаго, Варовичскаго и Максимовичскаго находятся большіе лѣса преимущественно сосновые и дубовые. Изъ нихъ доставляютъ въ г. Николаевъ по р. Припяти и Днѣпру годное для корабельнаго строенія дерево.

Почва земли.

Почва земли различна въ Кіевскомъ уѣздѣ: черноземная смѣшанная съ глиною или пескомъ, какъ то въ обществахъ Стайковскомъ, Черняховскомъ, Трипольскомъ, Витачевскомъ, Жуковскомъ, и Обуховскомъ, Барахтянскомъ, и Ольшанскомъ.

Въ Васильковскомъ уѣздѣ по правому берегу рѣкъ Унавы и Стугны черноземная, а по лѣвымъ большею частью черноземъ смѣшанный съ глиною и пескомъ, или вовсе песчаный.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ почва земли большею частью песчаная и неплодородная, мѣстами сѣрая смѣшанная съ глиною; черноземная же только въ с. Слободкѣ, Слободскаго общества.

Камни находятся въ не большомъ количествѣ въ Кіевскомъ уѣздѣ, по берегамъ рѣки Роси. Въ Васильковскомъ уѣздѣ нѣтъ гранитныхъ скалъ, но таковыхъ находится много близъ с. Слободки въ с. Ковенкахъ, и д. Рудня Рыжаны, въ с. Шершнахъ Радомысльскаго уѣзда и въ участкахъ Бугаевскаго общества Кіевскаго уѣзда.

plus nombreuses qu'ailleurs dans les communes de Bielogorodka, Stari Petrowski, Glewakha, Dhimer, Pliceczki, Fastow, et Wéprik.

Il y a de vastes forêts dans le district de Radomysl, c'est là où il y a le plus de sapins, ces arbres ainsi que les chênes sont les plus gigantesques du Gouvernement, surtout dans les communes de Chepelitchi, Varovitchi et Maximovitchi. Dans cette dernière surtout les sapins et les chênes sont employés pour la construction des vaisseaux; On les charrie sur le fleuve Pripetz qui les conduit au Dnieper et les radeaux flottent jusqu'à Nicolaew.

Sol.

Le sol du district de Kiew varie. Le terrain est noir ou mélangé avec de la glaise et du sable, seulement dans les communes de Staïki, Tcherniakow, Tripoli, Vitatchew, Joukowski et Obouchow. Le terrain des autres communes de ce district est le plus souvent composé de glaise, de terre grise, mêlée à du sable ou sablonneux sans mélange. On rencontre de la terre noire dans le district de Vassilkow, particulièrement sur la rive droite des rivières Ounava et Stougna; mais sur la rive gauche, la majeure partie du terrain est mélangée de terre glaise et de sable.

Dans le district de Radomysl, il y a beaucoup de sables stériles et il n'y a que quelques localités dont la terre est grise, mélangée à de la glaise; on ne trouve de la terre noire que près du village de Slobodka et le sable est partout très commun.

Il y a très peu de pierres dans le district de Kiew, si ce n'est que quelques rochers de granit dans la commune de Bougaewka; il n'y en a pas dans celui de Vassilkow, excepté sur les bords de la Ross, de même que dans celui de Radomysl, excepté dans la commune de Cherchni, à Sobolewka, Novaki et Roudnia Rikhla où il y a une assez grande quantité de rochers granitiques.

Почва лесовъ.

Почва лесовъ Кіевскаго уезда больше сухая нежели болотистая, а въ Радомысльскомъ уезде много лесовъ на болотистой почве, преимущественно въ обществахъ Шепеличскомъ, Варовичскомъ и Максимовичскомъ.

Степи

Въ Кіевской Губерніи въ особенности въ Фастовскомъ имѣніи степи вообще довольно пространны.

Почва степей.

Выше упомянуто было въ мѣстахъ гдѣ земля черная глинистая или песчаная

Подпочва земли.

Свойство подпочвы будь песчаное или глинистое. Въ некоторыхъ обществахъ Кіевскаго и Васильковскаго уездовъ песокъ мелкій и бѣлъ, въ другихъ мѣстахъ желтый перемешанный съ камушками. Глина по большей части желтая, иногда красная и даже черная; находится также бѣлая обыкновенно употребляемая въ здѣшнихъ мѣстахъ вмѣсто мѣла для бѣленія избъ, и глина изъ которой можно делать кирпичъ, фаянсъ, и железную руду.

Sol des forêts.

Le sol des forêts du district de Kiew est plus souvent sec que marécageux. Dans celui de Radomysl, il y a beaucoup de localités où les marécages abondent dans les forêts, surtout dans les communes de Chepelitchi, Varovitchi et Maximovitchi.

Steppes.

Les Steppes sont assez nombreux dans le gouvernement de Kiew, surtout dans les biens de Fastow, district de Wassilkow.

Sol des steppes.

Il a été fait mention ci dessus des lieux où les terres sont noires, argileuses ou sablonneuses.

Terrain secondaire.

La nature du terrain secondaire est partout sablonneuse ou argileuse. Dans quelques communes du District de Kiew et de Vassilkow, le sable est fin et blanc; dans d'autres, jaune et mêlé de graviers. L'argile est le plus souvent jaune, quelquefois rouge et presque noire, on en trouve aussi de la blanche avec laquelle on blanchit les maisons intérieurement et extérieurement, particulièrement à Vitaltchew, et de la terre glaise dont on fait des briques, de la fayence, on trouve aussi beaucoup de terrains ferrugineux.

Климатъ.

Весна начинается обыкновенно въ последнихъ дняхъ марта месяца, Лето въ первыхъ числахъ Іюня; Осень въ половине Сентября, а Зима въ первыхъ дняхъ Декабря. Температура чрезвычайно переменчива. Летомъ бываетъ большой жаръ, такъ что термометръ Р. возвышается иногда до 30 градусовъ; но онъ умеряется северо-западнымъ ветромъ господствующимъ въ этомъ крае. Зимою холодъ довольно резкій хотя термометръ Реом. редко опускается до 20 градусовъ а еще реже до 30.

Выше упомянутые ветры господствуя въ зимнее время года производятъ метели а часто весьма сильные и опасные для путешественниковъ. Состояніе атмосферы более холодное нежели теплое и более сухое чемъ сырое, исключая некоторыхъ местъ при лесныхъ, также низкихъ долинъ и местъ близи воды. Это состояніе температуры имеетъ хорошое вліяніе на телосложеніе жителей которые вообще здоровы, высокаго роста, могутъ переносить большіе труды, мало подвержены болезнямъ, и потому весьма способны къ хлебопашеству, равно и къ военной службе. Они вообще добросердечны, гостопріимны и между ними преступленія бываютъ редки, равно какъ и пьянство въ меньшей степени чемъ где не будь; на конецъ не редко можно встретить между ними людей тонкаго и здраваго ума.

Такъ какъ Кіевская губернія вообще возвышена и заключаетъ пространныя равнины, то она открыта холоднымъ ветрамъ северному западному господствующимъ здесь, наиболее въ зимнее время; Ветры южно-западные, дующіе также наиболее въ Мае и Іюле предъ наступленіемъ равноденствія и после оного, часто предвещаютъ грозу а иногда градъ который причиняетъ въ некоторыхъ старанахъ великій убытокъ. Онъ бываетъ сопровождаемъ громовыми ударами производящими пожары, и нередко люди и животные бываютъ убиваемы громомъ. После жаровъ и сухи, во время которыхъ господствуетъ юго западный ветеръ, часто бываютъ бури сопровождающія грозу [illegible]; тогда по песчаныхъ равнинахъ, особливо около Днепра этотъ ветеръ подымается съ стремительностію вздымаетъ горячій песокъ въ вихри, несетъ его на большіе пространства, засыпаетъ имъ какой нибудь пахатныя земли и останавливается встретивъ

Climat.

Le printems commence assez ordinairement vers les derniers jours de Mars; l'été vers les premiers jours de Juin, l'automne à la mi Septembre et l'hiver au commencement de Décembre. La température est très variable: En été; les chaleurs sont fortes, le thermomètre monte quelquefois jusqu'à 30 dégrés de Réaumur; mais la domination des vents du nord et surtout du nord-est ou nord-ouest, ne permet pas que cette chaleur dure longtems. En hiver le froid est vif, cependant le thermomètre ne descend ordinairement qu'à 20 dégrés et très rarement jusqu'à 30.

Les vents ci dessus sont très fréquens dans cette saison, ils donnent lieu à des chasse-neiges qui souvent sont très violens. Malheur alors aux voyageurs qu'ils surprennent en route, ils les égarent surtout la nuit et leur coute la vie. La constitution atmosphérique est plus froide que chaude, plutôt sèche que humide, sauf les localités, au voisinage des forêts, dans les lieux environnés de montagnes, les ravins, et près des eaux. Cette température influe favorablement sur les habitans de la campagne qui sont la plupart robustes, d'une taille élevée, peuvent soutenir de rudes travaux, sont peu sujets aux maladies et par conséquent propres aux travaux champêtres comme au service militaire. Ils sont généralement d'un bon naturel, leur accueil est très hospitalier, on observe aussi parmi eux moins d'ivrognerie et de crimes qu'ailleurs, enfin il n'est pas rare d'en rencontrer qui ont beaucoup de bon sens.

Comme le gouvernement de Kiew est situé sur un plateau élevé, il y a de vastes plaines exposées à tous les vents; ils sont froids, lorsqu'ils soufflent du nord et le vent nord-ouest est le plus dominant surtout l'hiver. Les vents du sud, particulièrement le sud-ouest, amènent souvent des orages en été, de mai en juillet, avant et après le solstice, avec des grêles qui parfois apportent d'immenses dommages; ils sont accompagnés de foudre et il n'est pas rare qu'il en résulte des incendies et que des hommes et des animaux soyent foudroyés.

Il survient, parfois en été des ouragans qui accompagnent les orages à la suite des tems chauds et secs, pendant lesquels règne ordinairement le vent sud-est; C'est alors que dans les plaines sablonneuses, surtout près du Dnieper le vent surgit avec impétuosité, soulève les sables brulans en tourbillons, les portent à de grandes distances, envahissent les terres cultivées et ne s'arrêtent que lorsqu'ils rencontrent un obstacle; ils pénètrent --

препятствія. Песокъ проникаетъ въ жилища наилучше устроенныя, и дѣйствіе его можно сравнить съ дѣйствіемъ какое производятъ воспламененные пары. Путешественники застигнутые такимъ движеніемъ песку должны, или останавливаться или искать покрова. Они изнуряютъ людей и животныхъ, сколько солнечнымъ отраженіемъ, столько и жестокимъ жаромъ, они проникаютъ въ глаза, въ ротъ, въ горло и причиняютъ глазную болѣзнь (ophthalmia) боль въ горлѣ и возбуждаютъ кашель.

Перемѣна температуры равно какъ и временъ года довольно быстра наиболѣе весною которая по большей части холодна; и часто послѣ сильной жары наступаетъ пронзительный холодъ и на оборотъ; таковая внезапная перемѣна температуры приостанавливая испаренія бываетъ поводомъ многихъ болѣзней какъ то: колотью въ боку (pleuritis) воспаленію легкихъ (peripneumonia) насморку (catarrhi) и ревматизму (Rheumatismus) и проч.

Общества Кіевскаго уѣзда, Димерское, и Радомысльскаго уѣзда, Рожевское, Шепеличское, Варовичское, Максимовичское, Шершневское, имѣя мѣстоположеніе ровное, низкое и будучи окружены высокими и пространными лѣсами болѣе другихъ, защищены отъ вѣтровъ и зимняго холода, но отъ большаго количества болотъ, атмосфера часто наполняется вредными испареніями и туманы господствуютъ здѣсь почти постоянно. Въ слѣдствіе этого, жители сихъ странъ не такъ крѣпки тѣлосложеніемъ, какъ жители Кіевскаго и Васильковскаго уѣздовъ гдѣ мѣстоположеніе гораздо возвышеннѣе. При томъ при неплодородіи почвы земли, жители находятся въ самомъ бѣдственномъ состояніи и часто нуждаются въ здоровой пищѣ и наиболѣе страждаютъ отъ сырости которая порождаетъ весною и осенью перемежающуюся лихорадку, ревматизмы, водяную болѣзнь, цынготъ и быть можетъ отъ оныхъ же причинъ зараждается жестокая болѣзнь называемая колтунъ. Я также замѣтилъ что жизнь человѣческая въ тѣхъ странахъ не такъ продолжительна.

dans les habitations les mieux closes et leur effet peut être comparé à celui que produiraient des vapeurs enflammées. Les voyageurs qui sont surpris par ces sables doivent alors s'arrêter ou se mettre à l'abri, car ils accablent les hommes et les animaux, tant par la réflexion solaire que par leur vive chaleur, ils entrent dans les yeux, la bouche, la gorge produisent des ophthalmies, des esquinancies et une toux violente.

L'inégalité de la température, ainsi que des saisons est brusque surtout au printems qui le plus souvent est froid et il est très ordinaire qu'une vive chaleur succède tout-à-coup à un froid assez intense et vice versa. Ces transitions, par suite de la suppression de la transpiration causent par fois des catarrhes, des pleurésies, des rhumatismes et des péripneumonies, &c.

Les communes de Dhimer, district de Kiew; celles de Rogew, Chepelitchi, Varovitchi, Maximovitchi et Cherchni, district de Radomysl, sont moins exposées aux vents parceque le pays est bas et que de hautes et vastes forêts opposent une barrière à leur violence, et il en résulte que les hivers y sont moins rigoureux; d'une autre part les localités étant le plus souvent basses et marécageuses, l'atmosphère y est humide une partie de l'année, et les brouillards y sont fréquens. Il s'en suit que les habitans de ces contrées sont moins bien constitutionnés que ceux des autres lieux du gouvernement de Kiew dont le terrain est plus élevé; d'une autre part, comme le pays n'est pas fertile, ils jouissent de moins d'aisance, manquent quelquefois d'une nourriture saine et suffisante, de vêtemens qui les garantissent entièrement du froid et surtout de l'humidité. De ces diverses circonstances, ils sont plus exposés aux fièvres intermittentes du printems et plus encore de l'automne, aux rhumatismes, aux hydropisies, au scorbut; et peut-être contribuent-elles au développement de cette cruelle maladie endémique dans ces contrées qu'on nomme la Plique. J'ai aussi observé que généralement que la vie des hommes y est moins longue que dans les autres districts du gouvernement.

Естественныя Произведенія.

Productions de la Nature.

Царство ископаемое.

Почва Кіевской Губерніи различна смотря по мѣстностямъ: Встрѣчаютъ черную землю въ которой находится много чернозему (Humus) смѣсь глины и песку, мало каменистой и большую часть песчанаго качества.

Въ Кіевскомъ уѣздѣ черная земля находится въ обществахъ: Стайковскомъ, Черняховскомъ, Трипольскомъ, Витачевскомъ, Жуковскомъ и Обуховскомъ. Почва другихъ уѣздовъ состоитъ болѣе изъ смѣшанной глины съ пескомъ или песчаная безъ никакихъ примѣсей. Также встрѣчается черная земля въ Васильковскомъ уѣздѣ и наиболѣе на правомъ берегу рѣкъ Унавы и Стугны; но на лѣвомъ большая часть грунта глинисто-песчанаго или песчанаго безъ никакой примѣси.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ есть много песчаныхъ и безплодныхъ равнинъ, земля серая смѣшанная глиною встрѣчается только въ нѣкоторыхъ мѣстахъ, а черная земля есть только въ Свободскомъ обществѣ около С. Слободки, хотя почти вездѣ песчаный грунтъ.

Въ Кіевскомъ уѣздѣ камня мало. Есть нѣсколько гранитныхъ скалъ въ обществѣ Бугаевскомъ и въ уѣздѣ Васильковскомъ на берегу рѣки Роси. Въ Радомысльскомъ уѣздѣ находятся гранитныя скалы, въ Шершневскомъ обществѣ возлѣ деревень Соболевки, Новаковъ, Рудни Рыхты и Шершни.

Свойство подпочвы почти вездѣ песчаное или глинистое. Въ нѣкоторыхъ обществахъ Васильковскаго уѣзда; песокъ мелкій и бѣлый, въ другихъ желтый смѣшанный съ хрящемъ. Глина, по большой части желтая иногда красная или темно-серая. Находится также бѣлая глина въ обществахъ Витачевскомъ хо-

Règne minéral.

Le sol du Gouvernement de Kiew varie selon les localités: On rencontre: des lieux où l'humus abonde, des terrains mélangés de glaise et de sable, peu de pierreux et beaucoup de sablonneux.

Dans le district de Kiew, il y a des terres noires dans les communes de Staiki, Tcherniakow, Tripolie, Vitatchew, Joukowsi et Obroukhow. Le terrain des autres communes de ce district est le plus souvent composé de glaise, de terre grise mélangée de sable, ou sablonneux, sans mélange. On rencontre encore de la terre noire dans le district de Vassilkow, particulièrement sur la rive droite des rivières Ounava et Stougna; mais sur la rive gauche la plus grande partie du terrain est mélangé de glaise et de sable ou totalement sablonneux.

Dans le district de Radomysl, il y a beaucoup de plaines sablonneuses, stériles, on ne trouve de la terre grise mélangée de glaise que dans quelques localités et de la terre noire, seulement dans la commune de Rogow, dans le voisinage du village de Sloboda, quoique le sable y soit commun.

Il y a peu de pierres dans le district de Kiew, si ce n'est quelques rochers de granit dans la commune de Bougaewka et dans le district de Vassilkow, sur les bords de la rivière Ross. Dans le district de Radomysl, il y a des rochers granitiques dans la commune de Chercheni, près des villages de Sobolewka, Novaki, Roudnia Rikhta et Chercheni.

La nature du terrain inférieur est partout sablonneuse ou argileuse. Dans quelques communes des districts de Vassilkow et de Kiew, le sable est fin et blanc; dans d'autres jaune et mêlé de graviers, l'argile est le plus souvent jaune, quelquefois rouge et gris foncé. On trouve aussi de l'argile

торою по глиною бѣлятъ домы. Въ нѣкоторыхъ мѣстахъ Максимовичскаго общества (Радомысльскаго уѣзда) а наиболѣе въ д. Млачевка находится очень глубоко въ землѣ, бѣлую глину изъ которой можно дѣлать отличныя фаянсовыя издѣлія какъ въ Межигорской фаянсовой фабрикѣ возлѣ Кіева. Крестьяне выработываютъ изъ нее хорошую горшечную посуду. Во многихъ мѣстахъ встрѣчается желтая глина для выдѣлки кирпичей и горшковъ такая же какъ и глина Кіевская.

Встрѣчаются обширныя пространства желѣзной руды заключающей въ себѣ много металлическихъ частицъ, возлѣ м. Дымера и д. Котюжанки, Кіевскаго уѣзда; но много желѣзной руды въ Радомысльскомъ уѣздѣ возлѣ селеній Новые Чеповичи, Сакань Рудни, Рудни Клеванской, Варовичей, Павловичей, Лубянки, Максимовичей, Рудни Илинской, Рудни Федоровки и Рыжаны. Во многихъ мѣстахъ были плавильные заводы которые опущены съ тѣхъ поръ какъ имѣнія перешли въ казенное вѣдомство. Теперь въ нѣкоторыхъ деревняхъ какъ то: въ Рудни Илинской и Рыжанъ, прежніе работники которые отъ послѣдней ревизіи перешли въ казенное вѣдомство продолжаютъ заниматься желѣзными издѣліями изъ тамошней желѣзной руды. Они выдѣлываютъ сошники для плуговъ, обручи для колесъ, подковы, топоры и подковы; способъ для плавки весьма простъ и не употребляютъ большаго количества руды. Способомъ же употребляемымъ теперь въ большихъ заводахъ можно бы было выдѣлывать лучшее желѣзо, а въ тѣхъ мѣстахъ гдѣ руда не такъ хороша можно бы было лить чугунъ для выдѣлки ядеръ и бомбъ, что было бы весьма полезно для Кіевскаго Арсенала, по близости тѣхъ мѣстъ которые находятся не далѣе отъ 80 до 100 верстъ отъ Кіева.

Въ песчаныхъ горахъ на берегу Днѣпра находятъ желтой янтарь а именно возлѣ селенія Старыхъ Петровецъ; находили таковый янтарь довольно большаго размѣра.

blanc dans la commune de Vitatchew, avec laquelle on blanchit les maisons. Il y a plusieurs localités dans la commune de Maximovitchi (district de Radomysl, particulièrement dans le village de Mladchewka, où l'on trouve à une assez grande profondeur, une terre glaise blanche de laquelle on peut confectionner une excellente fayence comme celle de la fabrique de Mégigor près de Kiew. Les paysans en fabriquent une bonne poterie. Dans beaucoup de lieux il y a de la terre glaise jaune propre à la fabrication des briques et de poterie de la même qualité que celle de Kiew.

Il y a de vastes étendues de terrains ferrugineux qui contiennent beaucoup de minérai de fer, près du village de Kotioujanka et du bourg de Dymer, (district de Kiew). mais les terrains ferrugineux sont très communs dans le district de Radomysl, près des villages: Novoï Chepelitchi, Sakhan-Roudnia, Roudnia Klevenskaia, Varovitchi, Staraia Pawlovitchi, Loubianka, Maximovitchi, Roudnia Ilinskaia, Fedorowka et Rikhtas. Dans plusieurs de ces lieux, il y avait autrefois des fonderies de fer qui ont été abandonnées, lorsque ces terres ont été réunies à celle de la Couronne. Aujourd'hui dans les villages de Roudnia Ilinskaia, Fedorowka, et Rikhta les anciens ouvriers de ces fabriques, qui depuis la dernière révision sont devenus sujets des domaines Impériaux, continuent d'extraire du fer, pour leur compte, du minérai de ces lieux. Ils en fabriquent des socs de charrue, des fers pour les roues de voiture, des haches, des fers à cheval &c. Leur procédé pour fondre ce métal est très simple et ils ne travaillent qu'avec une médiocre quantité de minérai, mais par la méthode employée à cette époque, dans les grandes fonderies on pourrait en extraire du fer de meilleure qualité, et dans les lieux où la qualité du minérai est inférieure on peut en fabriquer du fer de fonte propre à la confection des boulets, des obus &c. ce qui pourrait devenir utile à l'arsenal de Kiew, en raison de la proximité de la distance qui est d'environ 80 à 100 verstes.

On trouve dans les sables de quelques monticules qui avoisinent le Dnieper, de l'ambre jaune natif, notamment près du village de Staroï Petrowsi et on en a recueilli des morceaux d'une grosseur remarquable.

Царство растительное.

Règne végétal.

Лѣса. Forêts.

Лѣса вообще состоятъ изъ слѣдующихъ деревъ:

Les forêts offrent en général les arbres suivans:

Дубъ, Chêne, Quercus robur; Березы, Bouleau, Betula alba; Вязъ, Ormeau, Ulmus campestris et pumilata; Граба, Charme, Carpinus betulus; Клена, Erable, Acer pseudo-platanus; Ясени, Frêne, Fraxinus excelsior; Липа, Tilleul, Tilia europaea; Черешни, Merisier, Cerasus avium; Орѣшника, Coudrier, Corylus avellana; Сосна, Пихта, Sapin et Pin, Pinus sylvestris et abies; Осина, Tremble, Populus tremula; Тополь, Peuplier, Populus alba; Рябина, Sorbier, Sorbus aucuparia; Вербы, Saules, Salix triandra, amygdalina, fragilis, caprea; Дикой яблони и груши, Pyrus et Malus communis, Pommier et Poirier sauvages, &c. &c.

Обработываемыя поля. Champs cultivés.

Въ поляхъ произрастаютъ въ большемъ количествѣ различныя произведенія земли.

Les champs cultivés offrent en grande quantité les céréales suivantes:

Рожь, Seigle, Secale cereale; Пшеница, Froment, Triticum sativum; Овесъ, Avoine, Avena sativa; Ячмень, Orge, Hordeum distichon; Гречиха, Sarrazin ou bled noir, Polygonum fagopyrum; Просо, Millet, Panicum miliaceum; Горохъ, Pois, Pisum sativum; Ленъ, Lin, Linum usitatissimum; Конопля, Chanvre, Cannabis sativa; Полевая рѣпа, Colza, Brassica oleracea; Картофель, Pomme de terre, Solanum tuberosum, &c.

На колосьяхъ Ржи иногда и Пшеницы, во время сырого лѣта, растутъ въ большемъ или меньшемъ количествѣ, произведенія растительныя въ видѣ рожковъ называемая рогатою рожью, которая въ соединеніи съ мукою изъ коей пекутъ хлѣбъ производитъ главные припадки и болѣзнь называемую Эрготизмъ, convulsio cerealis.

Le seigle et rarement le froment, surtout dans les années humides, produisent une excroissance végétale, en forme de cornes, qu'on nomme Ergot, Clavus secalinus. Lorsqu'elle est mélangée à la farine dont on confectionne le pain, il en résulte de graves accidens, et la cruelle maladie connue sous le nom d'ergotisme, Convulsio cerealis.

Сады и Огороды. Jardins potagers.

Въ огородахъ крестьяне садятъ или засѣваютъ вообще въ большемъ количествѣ

Dans les jardins potagers les paysans en général, cultivent en grande quantité les plantes suivantes:

капусту, Chou, Brassica; свеклу, Betteraves, Beta vulgaris crassa; фасоль, Haricots, Phaseolus vulgaris; Бобы, Fèves de marais, Vicia faba; кукурузу, Maïs, Zea mays; Лукъ, oignons, Allium cepa; Чеснокъ, ail, Allium sativum; Огурцы, concombres, Cucumis sativus; тыкву, Citrouille, Cucurbita pepo; Кервель, cerfeuil, Scandix cerefolium; Укропъ, Fenouil, Anethum foeniculum; Латуку, Laitue, Lactuca sativa; Картофель, Pomme de terre, Solanum tuberosum; Рѣпу, Raves, Brassica rapa; Горчицу, Moutarde, Sinapis nigra; Хрѣнъ, Raifort, Cochlearia armoracia; Подсолнечники, Tournesol, Helianthus annuus; Макъ, Pavots, Papaver somniferum; Табакъ, Tabac, Nicotiana tabacum; мало дынь, peu de melons, Cucumis melo; и мало арбузовъ, peu de pastèques, Cucurbita citrullus; &c. &c.

Фруктовыя деревья. Arbres fruitiers.

Крестьяне имѣютъ мало фруктовыхъ деревьевъ, только въ нѣкоторыхъ деревняхъ есть сады, съ

Les paysans ont peu d'arbres fruitiers, si ce n'est dans quelques villages où il y a des vergers, avec

яблонями, des pommiers, Pyrus malus; грушами, Poiriers, Pyrus communis; Сливами, Pruniers, Prunus domestica; Вишнями, cerisiers, Prunus cerasus; орѣхами, noyers, Juglans regia, &c.

Луга, Болота. Prairies, Marais.

Между множествомъ растеній которыми изобилуютъ луга главныя суть. | Parmi la multitude de plantes qu'offrent les prairies, les principales sont:

Veronica spicata, Teucrium chamaedrys, agrestis, Salvia pratensis, Scabiosa, arvensis, Sanguisorba officinalis; Iris siberica, spuria; Alopecurus pratensis, Valeriana officinalis; Primula veris; Agrimonia eupatoria; Anemone pratensis; Ranunculus acris; Veratrum album; Hypericum perforatum; Tragopogon pratense; Achillea millefolium, Cichorium intybus; Leontodon taraxacum, Marrubium vulgare; Spiraea ulmaria, gallium luteum; &c.

Въ болотахъ по берегамъ и въ прудахъ встрѣчаются обыкновенно слѣдующія растенія. | Dans les marais, sur le bord des étangs, on rencontre ordinairement les plantes suivantes:

Equisetum palustre; Ranunculus sceleratus; Cicuta virosa; Scirpus palustris, Menyanthes trifoliata, Acorus calamus; Symphitum officinale. Phellandrium aquaticum; Polygonum bistorta, hydropiper et persicaria, Alysma plantago, Inula helenium; Plumbago europea, Nasturcium aquaticum; &c. &c.

Поверхности водъ и прудовъ видны плавающія: | A la surface des eaux, des étangs on voit nager:

Бѣлыя и желтыя маковки, Nymphaea alba et lutea; et Iris pseudo acorus.

Медицинскія растенія. Plantes médicinales.

Въ лѣсахъ, на поляхъ, растаютъ въ различныхъ видахъ, иногда въ садахъ, Кіевской Губерніи слѣдующія медицинскія растенія. | On trouve dans les forêts et les champs selon leurs différens sites, et quelquefois dans les jardins du Gouvernement de Kiew, les plantes médicinales suivantes:

Acorus calamus; Althea officinalis; Angelica Archangelica; Anethum foeniculum; Anemone Pulsatilla; Artemisia Absynthium; Asarum europaeum; Bryonia dioïca; Chelydonium majus; Cichorium intybus; Cicuta aquatica; Cochlearia armoracia; Conium maculatum; Convolvulus sepium; Datura Strammonium, Gallium luteum; Gentiana centaurium; Geum urbanum; Gnaphalium arenarium; Gratiola officinalis; Humulus lupulus; Hyosciamus niger; Inula helenium; Juglans regia, Lavendula spica; Leontodon taraxacum, Matricaria chamomilla; Melissa officinalis; Mentha crispa, piperita, pulegium; Nasturtium aquaticum; Origanum vulgare; Papaver somniferum, Rhoeas; Polygonum bistorta; Polypodium filix mas; Pinus sylvestris; Prunus spinosa; Rhamnus catharticus; Salvia officinalis; Sambucus Ebulus, nigra; Saponaria officinalis, Secale cornutum et triticum; Sinapis nigra; Solanum dulcamara, Symphitum officinale; Tanacetum vulgare, Thymus serpillum; Tilia europaea; Tormentilla erecta; Trifolium fibrinum; Vaccinium Oxycoccos; Vitis idaea; Myrtillus; Valeriana sylvestris; Veratrum album; Verbascum thapsus, Vicia faba; Viola odorata, &c.

Ядовитыя Растенія. Plantes vénéneuses.

Conium maculatum; Anemone pratense; Cicuta virosa; Clematis vitalba; Datura Strammonium; Hyosciamus niger; Ranunculus sceleratus et acris.

Грибы. Champignons.

Ядовитыя Грибы. Champignons vénéneux.

Мухоморъ, Agaricus muscarius; Красный головикъ, Agaricus integer torminosus; Agaricus fimetarius; Lycoperdon bobista; Lycoperdon excipuliformis, Lycoperdon pratense; Bovista gigantea. &c.

Годныя Грибы. Champignons comestibles.

Бѣлый грибъ, Agaricus mammosus; Опенки, Boletus ramosissimus; Лисица, Boletus luteus; Сыроежка, Agaricus deliciosus; Бѣлянки, Agaricus esculentus; Бабки, Boletus bovinus, Сморчки, Helvella mitra; Ременникъ, Agaricus fuscus, Helvella esculenta nigra, Рыжки. &c.

Медицинскія растѣнія.

Plantes médicinales.

Acorus calamus • Acorus calamus • Лепеха звичайна

Althaea officinalis • Althaea officinalis • Алтей лікарський

Anemone pulsatilla • Anemone sylvestris • Анемона лісова

Anethum foeniculum • Anethum graveolens • Кріп городній

Angelica archangelica • Angelica archangelica • Дягель лікарський

Artemisia absynthium • Artemisia absinthium • Полин гіркий

Asarum europeum • Asarum europaeum • Копитняк європейський

Bryonia dioica • Bryonia dioica • Переступень дводомний

Chelydonium majus • Chelidonium majus • Чистотіл великий

Cichorium intybus • Cichorium intybus • Цикорій дикий

Cicuta aquatica • Oenanthe aquatica • Омег водяний

Cochlearia armoracia • Armoracia rusticana • Хрін звичайний

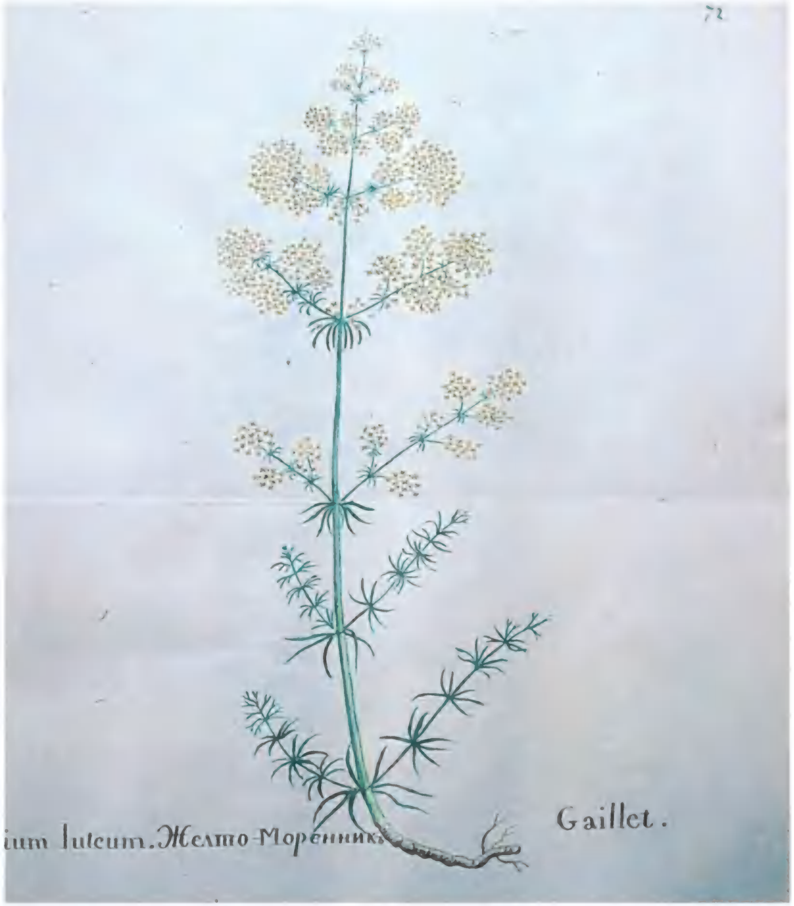
Conium maculatum • Conium maculatum • Болиголов плямистий

Convolvulus sepium • Convolvulus arvensis • Берізка польова

Datura stramonium • Datura stramonium • Дурман звичайний

Gallium luteum • Galium verum• Підмаренник звичайний

Gentiana centaurium • Centaurium umbellatum Gilib • Золототисячник звичайний

Geum urbanum • Geum urbanum • Гравілат міський

Gnaphalium arenarium • Helichrysum arenarium • Цмін пісковий

Gratiola officinalis • Gratiola officinalis • Авран лікарський

Humulus lupulus • Humulus lupulus • Хміль звичайний

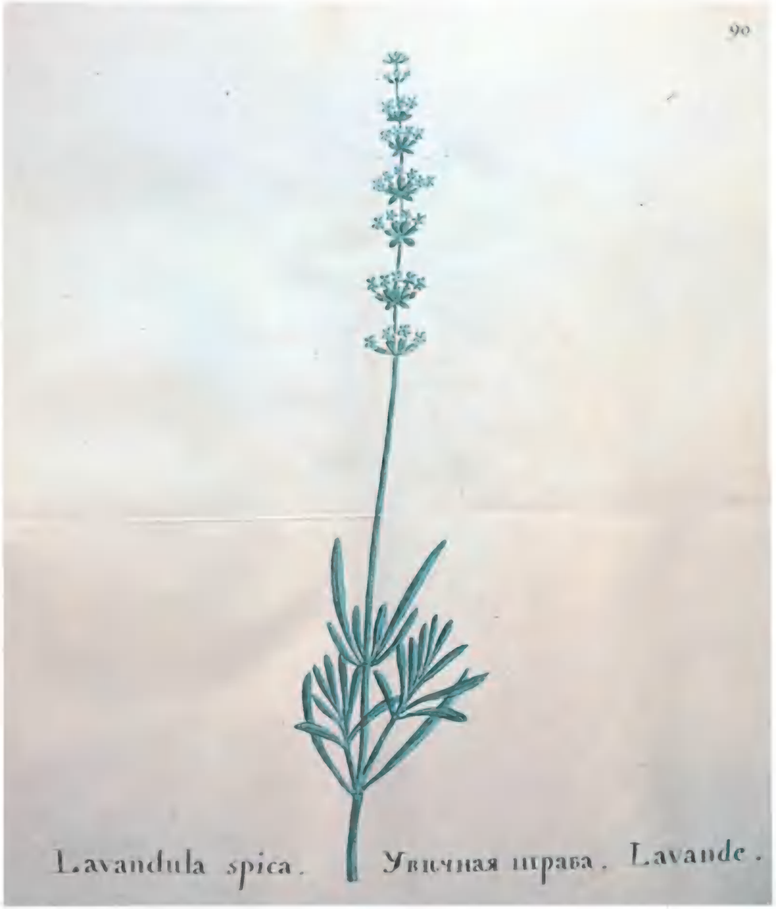
Hyoscyamus niger • Hyoscyamus niger • Блекота чорна

Inula helenium • Inula helenium • Оман високий

Juglans regia • Juglans regia • Горіх волоський

Lavandula spica • Lavanda spica • Лаванда справжня

Leontodon taraxacum • Leontodon taraxacum• Кульбаба звичайна

Matricaria chamomilla • Matricaria chamomilla • Ромашка лікарська

Melissa officinalis • Melissa officinalis • Меліса лікарська

Mentha crispa • Mentha crispa • М’ята кучерява

Mentha piperita • Mentha piperita • М’ята холодна

Mentha pulegium • Mentha pulegium • М’ята блошина

Nasturtium aquaticum • Nasturtium officinale • Настурція лікарська

Origanum vulgare • Origanum vulgare • Материнка звичайна

Papaver somniferum • Papaver somniferum • Мак снотворний

Papaver rhoeas • Papaver rhoeas • Мак-самосійка

Pinus sylvestris • Pinus sylvestris • Сосна звичайна

Polygonum bistorta • Polygonum bistorta • Гірчак зміїний

Polypodium filix mas. • Dryopteris filix mas. • Папороть чоловіча

Prunus spinosa • Prunus spinosa • Терен

Rhamnus catharticus • Rhamnus cathartica • Жостір

Salvia officinalis • Salvia officinalis • Шавлія лікарська

Sambucus ebulus • Sambucus ebulus • Бузина трав'яниста

Sambucus nigra • Sambucus nigra • Бузина чорна

Saponaria officinalis • Saponaria officinalis • Мильнянка лікарська

Secale cornutum • Secale sereale cum claviceps purpurea • Жито з ріжками
Triticum cornutum • Triticum aestivum cum claviceps purpurea • Пшениця з ріжками

Sinapis nigra • Brassica nigra • Гірчиця

Solanum dulcamara • Solanum dulcamara • Паслін солодкий

Symphitum officinale • Symphitum officinale • Живокіст лікарський

Tanacetum vulgare • Tanacetum vulgare • Пижмо звичайне

Thymus serpillum • Thymus serpyllum • Чебрець звичайний

Tilia europaea • Tilia europaea • Липа європейська

Tormentilla erecta • Pottentilla erecta • Перстач прямостоячий

Trifolium fibrinum • Menyanthes trifoliata • Бобівник трилистий

Vaccinium oxycoccos • Oxycoccus palustris Pers • Журавлина

Vaccinium vitis idoea • Rhodococcum vitis-idaea • Брусниця

Vaccinium myrtillus • Vaccinium myrtillus • Чорниця

Valeriana sylvestris • Valeriana officinalis • Валеріана лікарська

Veratrum album • Veratrum album • Чемериця біла

Verbascum thapsus • Verbascum thapsiforme Schard • Дивина скіпетровидна

Vicia faba • Vicia faba • Боби

Viola odorata • Viola odorata • Фіалка запашна

Грибы.

Champignons.

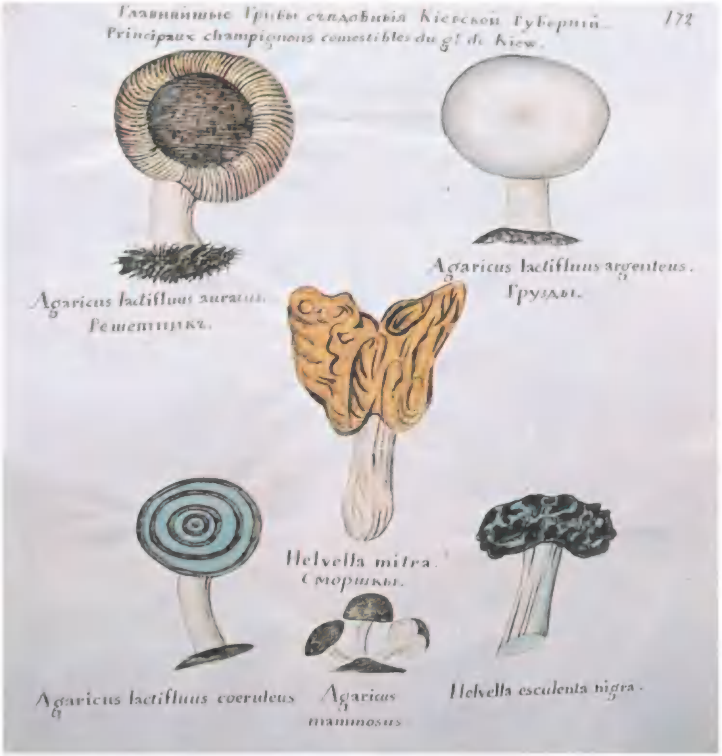

Agaricus integer ruber torminosus • Russula rubra • Сироїжка червона
Agaricus muscarius • Amanita muscaria • Мухомор червоний
Agaricus muscarius • Amanita muscaria • Мухомор червоний
Agaricus integer viridis torminosus • Russula virescens • Сироїжка луската
Agaricus torminosus • Lactarius torminosus • Вовнянка

Agaricus integer griseus • Russula integra • Сироїжка бездоганна
Agaricus fimetarius • Coprinius cinereus • Гноєвик сірий
Agaricus excipuliformis • Calvatia excipuliformis • Головач видовжений
Lycoperdon gigantea • Langermannia gigantea • Порхавка гігантська
Lycoperdon pratense • Vascellum depressum • Порхавка лучна

Boletus bulbosus • Boletus edulis • Білий гриб
Boletus ramosissimus • Collybia erythropus • Колібія червононога
Boletus luteus • Calantharellus cibarius • Лисичка справжня
Boletus bovinus • Boletus bovinus • Козляк
Agaricus esculentus • Agaricus campestris • Печериця лучна
Agaricus deliciosus • Lactarius deliciosus • Рижик смачний

Agaricus lactiflus auratus • Russula aurata • Сироїжка золотиста
Agaricus lactifluus argenteus • Судячи тільки по малюнку, ідентифікувати цей гриб не вдалося.
Agaricus lactifluus coeruleus • Russula caerulea • Сироїжка лазурова
Helvella mitra • Helvella crispa • Гельвела кучерява
Agaricus mammosus • Entoloma mammosus • Ентолома сосочкова
Helvella esculenta nigra • Murchella esculenta • Зморшок їстивний

Животное царство.

Règne animal.

Царство животное.
Règne animal.

Раковины. Coquilles.

Раковины находятся въ прудахъ и въ рѣкахъ подъ названиемъ

. Les coquilles qu'on rencontre dans les étangs et les rivières sont:

Unio littoralis, Lymnaeus stagnalis; Paludina vivipara; Planorbis corneus.

Въ лѣсахъ два рода:

Dans les bois il y en a deux espèces.

Helix pomatia et nemoralis.

Глисты. Vers.

[illegible] глисты суть слѣдующихъ породъ

Les vers intestinaux humains sont:

[illegible], Ascaris lumbricoïdes et vermicularis, Ascarides et lombrics.

[illegible], Taenia Solium, le solitaire.

Первые два рода бываютъ очень часты у дѣтей, а [illegible] гораздо рѣже [illegible], однако я замѣчалъ его у крестьянъ.

Les deux premières espèces sont communes chez les enfans; le solitaire est [illegible], cependant je l'ai observé plusieurs fois chez les paysans.

Раковины.

Coquilles.

Unio littoralis • Див. коментар 32 на с. 678.
Helix pomatia • Helix pomatia • Слимак
Helix nemoralis • Cepaea vindobonensis • Лісовий слимак
Planorbis corneus • Planorbarius corneus • Рогоподібна катушка
Lymneus stagnalis • Lymnaea stagnalis • Ставковик великий
Paludina viviparia • Viviparus viviparus • Живородка звичайна

Насѣкомыя. Insectes.

Насѣкомыя обыкновенныя суть: Les insectes les plus communs sont:

Lucanus Cervus, Capreolus; Hydrophilus striatus; Cetonia europaea; Melolontha vulgaris, aceris; Cetonia marmorata; Ateuchus sacer; Calosoma auropunctatum; Copris lunaris; Chrysomela Populi; Dorcadium fulvum, cruciatum; Lytta vesicatoria; Blatta domestica; Purpuricenus Budensis; Chrysomela graminis, septempunctata; Apis mellifica, Lycosa Singoriensis; Vespa Crabro, Coccus polonicus, Acrydium migratorium &c.

Pontia Brassicae, Crataegi, Cardaminis; Dapolidica Sinapis; Lycaena Betulae, Adonis; Papilio Machao; Doritis Appollo; Catocalla Fraxini, electa; Aglia Rhamni; Satyrus Janira; Vanessa athalanta, C album, Io, Urticae, Cardui &c. &c.

Sphinx atropos, Elpenor, porcellus, Convolvuli, Tiliae, Gallii, Euphorbiae, Catocalla Fraxini, electa; Phalaena geometrica; Chelonia Hebe, Villica, Caja; &c. &c.

Полезныя Насѣкомыя. Insectes utiles.

Полезныя насѣкомыя суть: Les insectes utiles sont:

Пчелы, apis mellifica, Abeilles; Польская Кошениль, Coccus polonicus, Cochenille polonaise; Шелковичные черви, Bombyx Mori, Vers à soie; Шпанскія мухи, Lytta vesicatoria, Cantharides.

Кіевская Губернія довольно изобилуетъ пчелами, и Крестьяне занимаются пчеловодствомъ въ многихъ деревняхъ.

Въ Житомирскомъ и большой части округа Радомысльскаго уѣзда, Крестьяне имѣютъ для пчеловодства, (такъ называемыя) Борти. Они приготовляются въ лѣсахъ на высокихъ деревьяхъ, преимущественно Сосно-

Les abeilles sont communes dans le gouvernement de Kiew, et les paysans dans beaucoup de villages possèdent des ruches.

Dans la commune de Zhitomir et une grande partie du district de Radomysl ils ont leurs ruches (qu'ils appellent Borti) placées dans la partie supérieure des arbres, particulièrement ~~des~~ sapins ou pins des forêts. Ils y pratiquent

сосновыхъ, слѣдующимъ образомъ: въ верхней части древеснаго ствола, посредствомъ острыхъ инструментовъ дѣлаютъ продолговатыя углубленія, въ которыя кладутъ около одного фунта воску, заправляютъ ихъ доскою, оставивши не большое отверстіе для пчелъ, которыя вскорѣ поселяются въ нихъ и проводятъ тамъ зиму.

Достойно замѣчанія что хотя никто не бережетъ сихъ ульевъ; но изъ нихъ ничего не бываетъ похищаемо. Для предохраненія же бортнаго дерева отъ бури обыкновенно срубаютъ его вершину и такимъ образомъ устраняютъ отъ порывовъ вѣтра стволъ его ослабѣвшійся не отъ [illegible], но причиною заключающейся въ немъ пустотѣ, приготовленной для помѣщенія пчелъ. Для приготовленія ульевъ, и собранія меду, крестьяне взбираются на дерева съ особенною ловкостью и проворствомъ.

Полагаютъ что татары были изобрѣтателями въ приготовленіи ульевъ сего рода, но когда оно было усвоено жителями, той стороны не извѣстно; достовѣрно только что въ Литвѣ до того времени, мёдъ встрѣчался рѣдко. Вѣроятно потому что жители не могли сохранять пчелъ въ зимнее время, такъ, какъ низменное положеніе ихъ стороны представляло большія затрудненія

avec des instrumens tranchans une cavité oblongue profonde où ils déposent environ une livre de cire; ils la ferment au moyen d'une planche, en laissant une petite ouverture pour les abeilles qui ne tardent pas à s'y fixer et elles y passent l'hiver.

Il est à remarquer que quoique ces ruches n'ayent pas de gardiens, leur produit n'est jamais dérobé. On coupe ordinairement le sommet des arbres pour que les vents ne les brisent pas, ce qui seroit à craindre parceque le tronc devenu plus faible par le vuide ne résisteroit pas aux ouragans.

Lorsqu'il faut monter au faîte de ces arbres pour préparer les ruches ou en recueillir le miel, les paysans ont un procédé très ingénieux pour y grimper qui exige beaucoup d'adresse et une grande agilité.

On prétend que les tartares sont les inventeurs de ces ruches, quoiqu'on ne puisse pas fixer l'époque à laquelle ils l'ont enseigné aux habitans de ce pays.

On sait seulement, d'après des traditions, qu'avant ce tems le miel était très rare en Lithuanie, car le terrain étant généralement bas, il y a beaucoup de dif-

въ приготовленіи погребовъ кои бы не были подвержены наводненію, весною.

ficulté d'avoir des caves qui ne soyent pas inondées au printems

Польская Кошениль или Кармазинъ польскій, Coccus tinctorius polonicus

Польская Кошениль могущая сравниться съ американскою кошенилью есть насѣкомое изъ яицъ котораго добываютъ прекрасную пурпуровую краску. Яица сего насѣкомаго находятъ въ безплодныхъ и песчанныхъ мѣстахъ Кіевской губерніи въ мѣсяцахъ Іюнѣ и Іюлѣ, отъ чего сей послѣдній и получилъ названіе у поляковъ Czerwiec. Яица сіи находятъ прилѣпленными къ фибрамъ корней нѣкоторыхъ растеній а именно въ Potentilla anserina или Polygonum cocciferum, Komaszek, на и болѣе же на кореньяхъ Scleranthus perennis, Potentilla erecta, Mysie uszko и Biedrzenie а иногда и земляника, Fragaria vesca, Poziomki, но весьма рѣдко на кореньяхъ ржи, Secale cereale, Żyto, только тогда, когда весна бываетъ ни сыра ни холодна.

До открытія Америки въ продолженіи нѣсколькихъ вѣковъ кошениль польская была предметомъ торговли съ Италіею и приносила ежегодно королямъ польскимъ, по свидѣтельству одного автора сего края Миславскаго, 6000 штукъ золотой монеты. Въ настоящее время, красильщики обыкновенно мѣшаютъ ее съ кошенилью американскою

La Cochenille polonaise ou graine d'écarlate de Pologne est un insecte dont les oeufs donnent une belle couleur pourpre qui rivalise avec la cochenille du Mexique. On trouve les oeufs de cet insecte dans les lieux arides et sablonneux du gouvernement de Kiew et surtout dans le district de Radomysl, au mois de Juin et de Juillet. (dont ce mois a reçu le nom de Czerwiec) Ces oeufs sont attachés aux fibres des racines de plusieurs plantes savoir: Potentilla anserina ou Polygonum cocciferum; mais on les trouve le plus souvent parmi les racines de celles nommées Scleranthus perennis, Potentilla erecta, en polonais Komaszek, Mysie uszko, Biedrzenie. et par fois dans les racines de Fraisier sauvage, Fragaria vesca. (Poziomki) On les a même rencontrés, quoique rarement, dans les racines du Seigle, Secale cereale; mais cela n'arrive guères que quand le printems n'a été ni froid ni humide.

La Cochenille polonaise fut pendant plusieurs siècles avant la découverte de l'Amérique, un objet de commerce avec l'Italie et rapportait annuellement aux rois de Pologne, d'après un auteur de ce pays Mielhoslaw, la somme de 6000 écus d'or. Aujourd'hui les teinturiers la mêlent avec la cochenille américaine pour en obtenir une couleur pourpre

яле яркости цвета. Молдаване и Армяне покупают много сіи Кошенили на украинских ярмарках для сбыта туркам которые ею красят шелк, кожу, сафьян и лошадиные хвосты для бунчуков служащих им вместо знамен.

plus vive et les Moldaves ainsi que les arméniens en achètent beaucoup dans les marchés et foires d'Ukraine pour la faire passer aux turcs qui en teignent la soie, le cuir, le maroquin et les queues de chevaux qu'on nomme bountchouk qui leur servent d'étendards

Шелковичных червей довольно обыкновенных в Кіевской губерніи где насаждены шелковичные дерева, Morus nigra. Некоторые Кіевского и Черкасского округа разводят шелковичных червей и женщины выработывают матеріи из которых делают тогда называемые шелковыми очипками.

Les vers à soie sont communs dans le gouvernement de Kiew là où on cultive des muriers. Quelques paysannes de la commune de Kiew et de Tcherkas élèvent des vers-à-soie, et de leur recolte elles fabriquent des étoffes dont elles font des bonnets qu'on nomme Szelkowki Otchepki.

Палата государственных имуществ сделала распоряженіе об устройстве завода шелковичных червей в уезде Кіевском близ селеній Черняхова и Бугаевка где находятся шелковичные деревья для корма сих червей. Завод этот ныне находится под руководством Господина надворного Советника Чижова. Хотя по причине годичного своего существованія, он не мог еще достигнуть до надлежащего совершенства которого можно ожидать в последствіи; однакоже в 1853 году, не смотря на весьма не благопріятное время и многія встречавшіяся затрудненія было собрано шелку довольно значительное количество.

Le palais des domaines impériaux a fait construire une magnanerie dans le district de Kiew, près des villages de Tcherniakow et de Bougaewka où il se trouve beaucoup de muriers pour la nourriture des vers-à-soie.

Cette fabrique est dirigée par le conseiller de cour Monsieur Tchijow. Comme il n'y a qu'une année qu'elle est établie, elle n'a pas encore la perfection qu'elle acquièrera plus tard; Cependant malgré une saison peu favorable en 1853 et beaucoup de difficultés à surmonter, il a été recueilli une assez grande quantité de soie.

Майки или шпанскія мухи появляются ежегодно в Іюне и Іюле на ясенях, бузку иногда и на вербах, в полях, лесах и садах. Где они находятся, бывает раздражающій неприятный запах подобный травы болиголов, Conium maculatum. Майка весьма полезна в медицине и ее собирают в довольно значительном количестве в Губерніи.

Les Cantharides, se jettent chaque année au mois de Juin et de Juillet sur les Frênes, les lilas et quelquefois sur les saules. Elles s'annoncent dans les champs, les bois et les jardins par une odeur forte et nauséabonde ressemblant à celle de la ciguë, Conium maculatum. Cet insecte si utile en médecine est très commun dans le gouvernement de Kiew, et on en fait une grande recolte.

Вредныя Насекомыя. Insectes nuisibles.

Вредныя насекомыя обитающія в домах суть:

Les insectes nuisibles qui habitent les maisons sont:

Тараканы, Blatta domestica, Blatte domestique; Прусы, Blatta germanica, Blatte d'Allemagne; Сверчки, Gryllus domesticus, Grillon domestique; Клопы, Cimex lectularius, Punaise; Комары, Culex pipiens, Cousin; Шашель, Lygni perda, perce-bois

Эти насекомыя весьма обыкновенны в крестьянских хижинах и несносны для не привыкших к ним. Особенно в жилищах Радомысльского уезда, но не смотря на опустошеніе производимое тараканами и прусами бросающимися на пищу особенно муку; не смотря на безпокойство причиняемое ими жителям

Les insectes sont très communs dans les chaumières et insupportables pour ceux qui n'y sont pas accoutumés; mais ils ne sont partout aussi fréquens que dans le district de Radomysl et malgré le dégât que quelques uns occasionnent, surtout les blattes qui se jettent sur les alimens et particulièrement la farine, malgré l'incommodité

особливо во время ночи, они не стараются уничтожать ихъ, отъ чего эти насѣкомыя гнѣздятся почти во всѣхъ домахъ.

Прусаки, клопы; комары, долгоножки которыя на нихъ похожи; множество мухъ водящихся даже въ зимнее время причиняютъ большое безпокойство всѣмъ кто находится въ необходимости проводить ночи въ ихъ хижинахъ а тѣмъ болѣе лѣтомъ, во время жары, а обыкновенно жители исключая стариковъ и дѣтей принуждены проводить ночь, лѣтомъ на открытомъ воздухѣ.

Шашели суть маленькія зеленыя мухи. они кладутъ свои яица въ трещинахъ строеваго дерева; изъ нихъ выходятъ черви, которые разъѣдаютъ самыя твердыя и большія деревья, особенно сосновыя, такъ что въ продолженіи нѣсколькихъ лѣтъ, они могутъ уничтожить цѣлое строеніе. Гдѣ находится сіе уничтожающее насѣкомое, слышенъ не большой трескъ отъ перетачиванія ими брусьевъ досокъ и проч.

qu'ils causent aux habitans, surtout la nuit, ils ne pensent pas à les détruire : et ces insectes pullulent dans presque toutes les habitations.

Les Blattes, les punaises, les cousins, et les Tipules qui leur ressemblent mais sont plus volumineuses, enfin les mouches qui y existent même au plus fort de l'hiver, rendent les nuits très pénibles aux étrangers qui sont obligés de coucher dans ces chaumières et encore plus pendant l'été ; aussi pendant les grandes chaleurs, les habitans, excepté les vieillards et les enfans sont obligés de passer la nuit dehors.

Les perce-bois sont des petites mouches vertes qui déposent leurs oeufs dans les bois de constructions et les vers qui en éclosent rongent les plus épais et les plus durs, particulièrement le sapin, de manière qu'en quelques années, ils peuvent détruire toute une habitation. En prêtant l'oreille dans les chaumières où cet insecte destructeur s'est établi, on entend facilement le bruit que ces vers occasionnent en rongeant, les poutres, les madriers ou les planches.

Насѣкомыя наиболѣе вредныя домашнимъ животнымъ суть.

Les insectes qui nuisent le plus aux animaux domestiques sont:

Оса или Шершень, Vespa vulgaris, la guêpe ; Комаръ или Слепень, Vespa crabro, Taon ; Оводы, Tabanus, oestre ; Оводы воловъ, oestrus bovis veterinus hemorrhoïdalis ; Комары, Culex pipiens ; Мухи, les mouches и заножный червь, acarus, Acarus scabiei.

Эти насѣкомыя служатъ бичемъ для многихъ животныхъ, одни изъ нихъ особенно Оводы и большія Мухи суть величайшіе враги лошадей и воловъ; они сосутъ ихъ кровь, прокалываютъ ихъ кожу; между тѣмъ сіи послѣдніе не имѣютъ средства защищаться отъ нихъ. Другіе же проникаютъ въ горло и ужаленіе ихъ дѣлаетъ общую опухоль отъ коей животныя скоро погибаютъ. Злыя Мухи кладутъ свои яица на краю задняго прохода лошадей, и причиняютъ имъ опасныя раны.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ замѣчено что съ тѣхъ поръ какъ изъ опасенія пожара запрещено разводить огонь въ травахъ возлѣ лѣсовъ послѣ растаянія снѣга (что имѣли обыкновеніе дѣлать весною всѣ когда снѣгъ оставался только въ лѣсахъ.) количество сихъ насѣкомыхъ значительно увеличилось и потеря скота сдѣлалось чрезвычайно великою.

Заножныя черви производятъ чесотку въ нѣсколькихъ животныхъ, напримѣръ лошадей и овецъ.

Ces insectes sont un fléau pour beaucoup d'animaux : les uns surtout les Taons et les guêpes et Moschites sont les plus grands ennemis des chevaux et des boeufs ; ils sucent leur sang, leur percent la peau sans qu'ils ayent de moyens de s'en débarrasser ; d'autrefois, ils s'introduisent dans le gosier, surtout chez les boeufs, et leur piqure produit un emphysème général dont ils ne tardent pas à périr. Les mosquites hémorrhoïdaux déposent leurs oeufs sur la marge de l'anus des chevaux et leur excroissions ont des plaies dangereuses.

On a observé dans le district de Radomysl que depuis qu'on a défendu de mettre à l'issue de la fonte des neiges, le feu aux herbages des nombreux marécages de ces contrées, (ce qu'on avait coutume de pratiquer, chaque année), quand encore il ne restait plus de neige que dans les forêts) de crainte d'incendie, la quantité de ces insectes est prodigieusement augmentée et la perte des bestiaux plus considérable. Les acares produisent la gale, chez l'homme et quelques animaux tels que les chevaux et les moutons.

Главнѣйшія насѣкомыя вредныя для растеній суть:

Les principaux insectes qui nuisent aux végétaux sont:

Хрущъ майскій, Melolontha vulgaris, Hannetons; Гусеница мотылька, Pyralis Pomona, la Pyrale; также гусеница капустнаго мотылька, Danaus Brassicae, le papillon du Chou; Хлѣбный долгоносикъ Curculio frumentarius; le Charanson; наконецъ Саранча которую называютъ путешествующею, Gryllus migratorius, la Sauterelle d'Egypte.

Майскіе Хрущи появляются весною почти ежегодно въ большомъ количествѣ и пожираютъ листъ и цвѣтъ деревьевъ, равно какъ и червь мотылька, Pyralis Pomona; самки сего послѣдняго кладутъ свои яица на яблонахъ, грушахъ, и другихъ плодахъ, въ то время когда они начинаютъ еще образовываться прежде чѣмъ опадутъ съ нихъ листы цвѣтовъ; вскорѣ изъ тѣхъ яицъ зараждаются черви которые проникнувши въ середину плода, питаются имъ нѣкоторое время потомъ выгрызаютъ себѣ проходъ, приготовляютъ куколку при корѣ дерева и перерождаются на конецъ въ мотыльковъ.

Les Hannetons de Mai, presque chaque année, abondent au printems, ravagent les bourgeons, les feuilles et les fleurs des arbres. Il en est de même de la chenille du papillon, Pyralis Pomona. Les femelles déposent ses oeufs sur les fleurs des pommiers, poiriers et autres arbres fruitiers et avant que les pétales de la fleur ne tombent. De ces oeufs il sort bientôt des chenilles qui gâtent les fruits en pénétrant dans leur intérieur, ils se frayent ensuite un passage, puis se préparent un cocon à l'écorce de l'arbre et enfin se métamorphosent en papillons.

Черви капустнаго мотылька весьма обыкновенны во многихъ мѣстахъ Кіевской Губерніи; бываютъ годы въ которые совершенно уничтожаютъ въ нѣкоторыхъ мѣстахъ, это растеніе служащее необходимою пищею для жителей; и какъ замѣчено, Цынготная болѣзнь открывается всегда при его же недостаткѣ. Говорятъ что лучшимъ средствомъ къ уничтоженію сихъ насѣкомыхъ служитъ пепелъ или столченный уголь и ими осыпаютъ капусту; но извѣстно что грядки капустные обсаженные коноплею никогда не повреждаются гусеницею это потому что мотыльки не любятъ запаха конопли и не летаютъ на обсаженныя ими мѣста.

Les chenilles du papillon du chou sont très communes dans plusieurs lieux du Gouvernement de Kiew, et surtout du District de Radomysl. Il y a des années où ils détruisent entièrement les choux, et ce végétal est indispensable aux paysans; d'autant plus qu'on a observé que le scorbut se déclare lorsqu'il manque. On prétend que le moyen de détruire ces chenilles est de saupoudrer les choux avec de la cendre ou du charbon pulvérisé; mais on a remarqué que les potagers plantés de choux, entourés de chènevières, ne sont pas ravagés par ces chenilles, parceque leurs papillons ne souffrent pas l'odeur du chanvre, et ne volent pas dans le voisinage.

Хлѣбный долгоносикъ есть маленькое насѣкомое которое кладетъ свои яйца, по колосьямъ Пшеницы и Жита или Ржи. Изъ нихъ впослѣдствіи выводятся черви которые проникая въ зерна, пожираютъ ихъ середину и производятъ великую порчу, какъ то нѣтъ ничего труднѣе какъ уничтожить это насѣкомое когда оно появится въ хлѣбѣ.

Le Charanson est un petit insecte qui dépose ses oeufs sur les grains de froment et de seigle. Les vers qui en éclosent s'introduisent dans le grain, en rongent l'intérieur, produisent un grand dégât et rien n'est plus difficile que de détruire cet insecte, lorsqu'il se montre une fois dans les céréales.

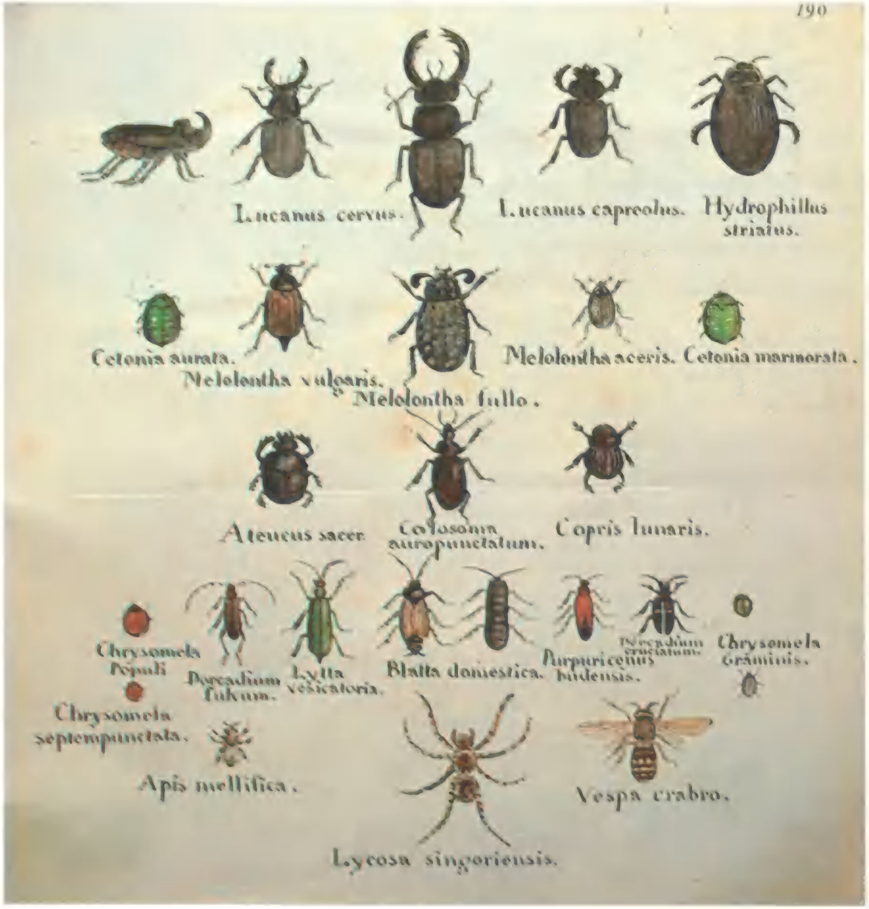
Вредныя Насекомыя
Insectes nuisibles.

Саранча называемая Восточною или путешествующею появляется подобно огромнымъ тучамъ изъ странъ восточныхъ и покрываетъ собою большія пространства земли, истребляетъ жатвы, бросается на деревья, даже и леса и объедаетъ ихъ листья. Когда свои яица прячетъ въ землю и потомъ издыхаетъ, отъ чего происходитъ чрезвычайно неприятный запахъ; но за то земля утучняется на следующія годы. После 1826 года, саранча не появлялась въ Киевской Губерніи.

Les Sauterelles, celles qu'on nomme égyptiennes ou émigrantes, arrivent des pays méridionaux, ou orientaux, en nuées immenses et chassées par les vents, Elles s'abattent sur un grand espace de terrain, dévorent les moissons, se jettent sur les arbres même ceux des forêts, les dépouillent de leurs feuilles, puis après avoir déposé leurs œufs dans la terre, elles périssent et leurs cadavres laissent une grande infection; mais la terre en est fertilisée pour les années prochaines. au printems éclosent les œufs qu'elles ont déposés dans la terre. Les Sauterelles n'ont pas paru dans le gouvernement de Kiew depuis 1826.

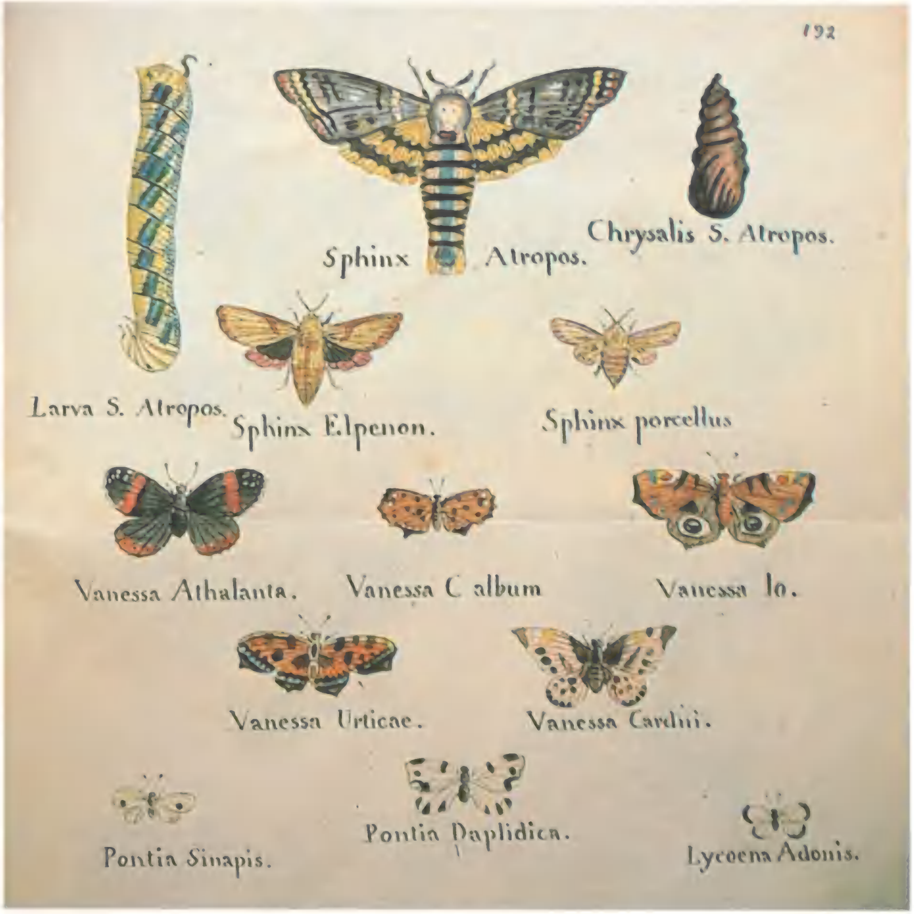
Насѣкомыя.

Insectes.

Oryctes nasicornis • Жук-носорог
Lucanus cervus • Lucanus cervus • Жук-олень
Lucanus capreolus • Sinodendron cilindricum • Жук-носорог малий
Hydrophillus striatus • Hydrophilus caraboides • Водолюб малий
Cetonia aurata • Cetonia aurata • Бронзівка золотиста
Melolontha vulgaris • Melolontha melolontha• Хрущ травневий, західний
Melolontha fullo • Polyphylla fullo • Хрущ мармуровий
Melolontha aceris • Polyphylla pectoralis • Хрущ пектораліс
Cetonia marmorata • Potosia lugubris • Бронзівка мармурова
Ateucus sacer • Scarabeus sacer • Скарабей священий
Colosoma auropunctatum • Colosoma aurupuctatum • Красотіл золотокрапковий
Copris lunaris • Copris lunaris • Копр місячний
Chrysomela populi • Melasoma populi • Листоїд тополевий
Dorcadium fulvum • Dorcadion fulvum • Вусач хлібний
Lytta vesicatoria • Lytta vesicatoria • Мушка шпанська
Blatta domestica • Blatta orientalis • Тарган чорний
Purpuricenus budensis • Purpurucenus budensis • Вусач червонокрилий
Dorcadium cruciatum • Dorcadion equestre • Вусач хрестоносець
Chrysomela graminis • Chrisomela graminis • Листоїд полиновий
Chrysomela septempunctata • Coccinella Septempunctata • Сонечко семикрапкове
Apis mellifica •Apis mellifera • Бджола медоносна
Lycosa singoriensis • Lycosa singoriensis • Павук тарантул південноросійський
Vespa crabro • Vespa crabro • Шершень

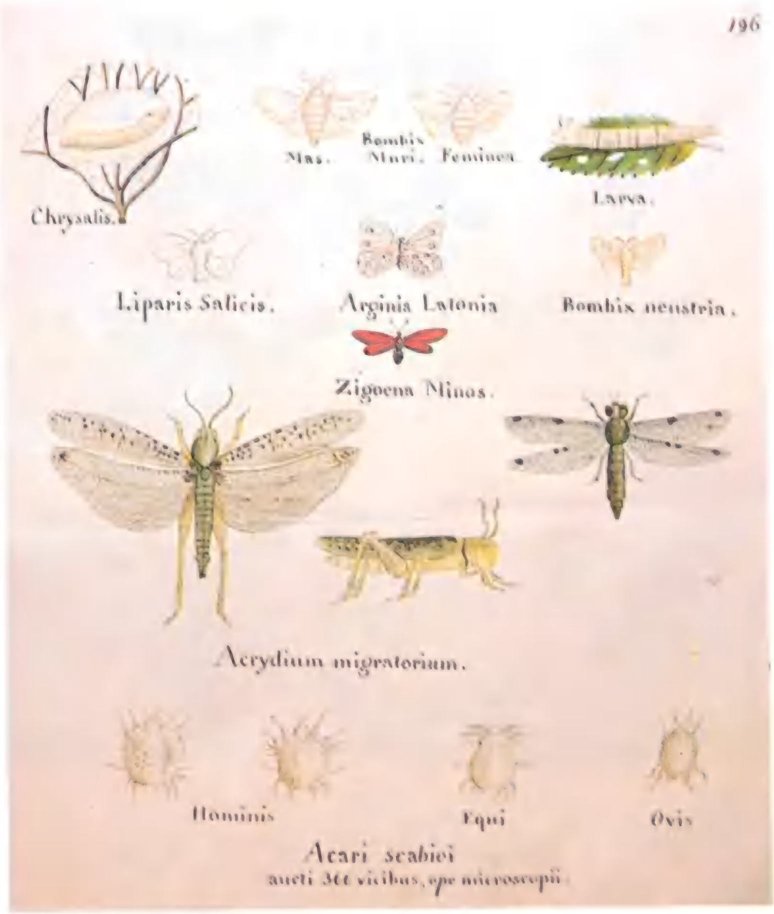
Sphinx atropos • Acherontia atropos • Мертва голова, метелик
Chrysalis s. atropos • Мертва голова, лялечка
Larva s. atropos • Мертва голова, гусінь
Sphinx elpenon • Pergessa elpenon • Бражник винний середній
Sphinx porcellus • Pergessa porcellus • Бражник винний малий
Vanessa athalanta • Pyrameis athalanta • Адмірал
Vanessa C-album • Polygonia C-album • Кутокрилка С-біле
Vanessa Io • Vanessa io • Очко павине денне
Vanessa urticae • Vanessa urticae • Кропив'янка
Vanessa cardui • Pyrameis cardui • Чортополохівка
Pontia sinapis • Leptidia sinapis • Гірчичниця
Pontia daplidica • Synchlo daplidicae • Білан резедовий
Lycoena adonis • Lycoena Bellargus • Голуб'янка Белларг

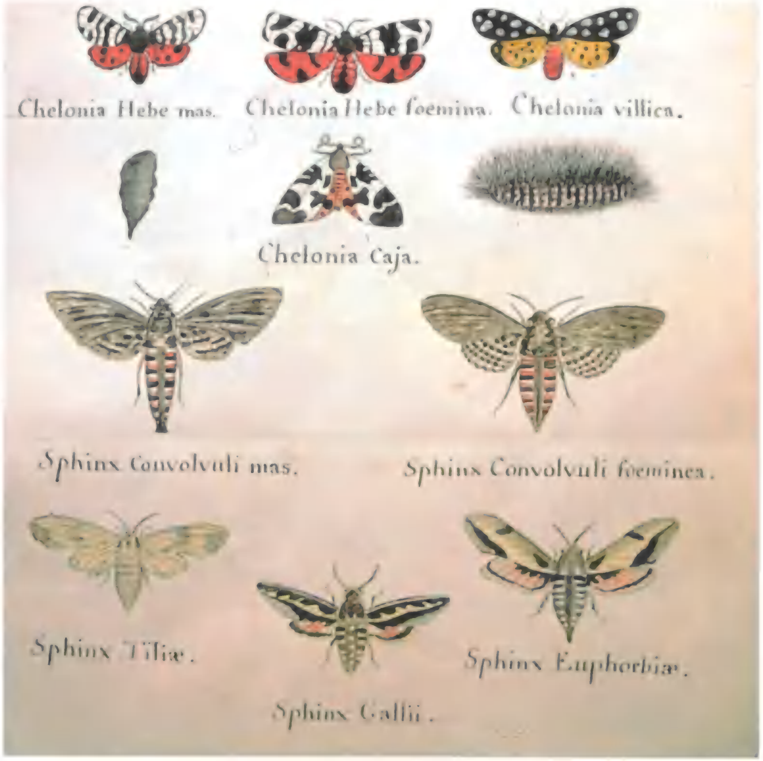

Pontia brassicae • Pieris brassicae • Білан капустяний, метелик, гусінь
Pontia cratoegi • Aporia crataegi • Білан жилкуватий, метелик, гусінь, лялечка
Pontia cardaminis • Euchloe cardamines • Зірочка
Papilio macao • Papilio machaon • Махаон
Lycoena betulae • Zephyrus betulae • Зефір березовий
Doritis apollo • Parnassius apollo • Аполон
Catocalla fraxini • Catocala fraxini • Стрічкарка орденська блакитна
Catocalla electa • Catocala electa • Стрічкарка вербова
Phalena geometrica ulnaria • Abraxus grossulariata ulnaria • П'ядун агрусовий
Celia Rhamni • Rhodocera rhamni • Лимонниця
Satyrus janira • Epinephele jurtina • Бархатниця Юртина

Chrysalis • Шовковий кокон на коконнику
Bombix muri mas. • Bombix mori (mas.) • Шовкопряд шовковичний, самець
Bombix muri feminea • Bombix mori (feminea) • Шовкопряд шовковичний, самка
Larva • Гусінь шовкопряда на листі шовковиці
Liparis salicis • Stilpnotia salicis • Шовкопряд вербовий (хвилівка вербова)
Agrinia latonia • Agrinis lathonia • Перламутрівка польова
Bombix neustria • Malacosoma neustria • Коконопряд кільчастий
Zigoena minos • Zygaena sp. • Строкатка (вид невідомий)
Acrydium migratorium • Locusta migratoria • Сарана перелітна
Hominis • Acarus siro • Кліщ костяний зудень
Equi • Acarus equi • Кліщ костяний кінський
Ovis • Acarus ovis•Кліщ костяний овечий
Acari scabiei aucti 366 vicibus, ope microscopii • Кліщі костяні,
(збільшені у 366 разів під мікроскопом).

Chelonia hebe mas • Arctia hebe • Ведмедиця геба (самець)
Chelonia hebe foemina • Arctia hebe • Ведмедиця геба (самка)
Chelonia villica • Arctia villica • Ведмедиця сільська
Chelonia Caja • Arctia caja • Ведмедиця Кая, метелик, лялечка, гусінь
Sphinx convolvuli mas • Herse convolvuli • Бражник берізковий, самець
Sphinx convolvuli foeminea • Herse convolvuli • Бражник берізковий, самка
Sphinx tiliae • Mimas tiliae • Бражник липовий
Sphinx gallii • Celerio galii • Бражник підмаренниковий
Sphinx euphorbiae • Celerio euphorbiae • Бражник молочайний

Potentilla anserina • Potentilla anserina • Гусячі лапки
Ova cocci polonici • Porphyrophora polonica (ova) • Яйця польської кошенілі
Coccus polonicus. Mas et feminea • Porphyrophora polonica, mas et feminea • Польська кошеніль. Самець і самка.

Пресмыкающіяся Животныя.

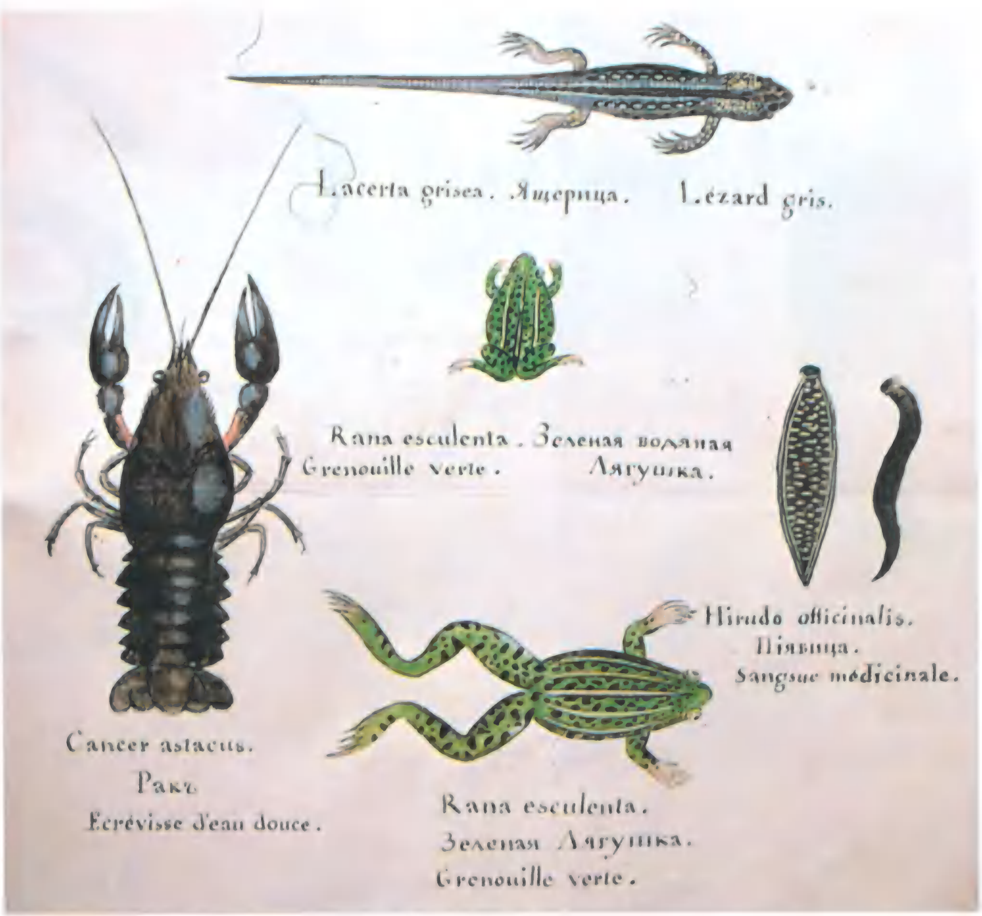
Reptiles.

Пресмыкающіяся животныя.
Reptiles.

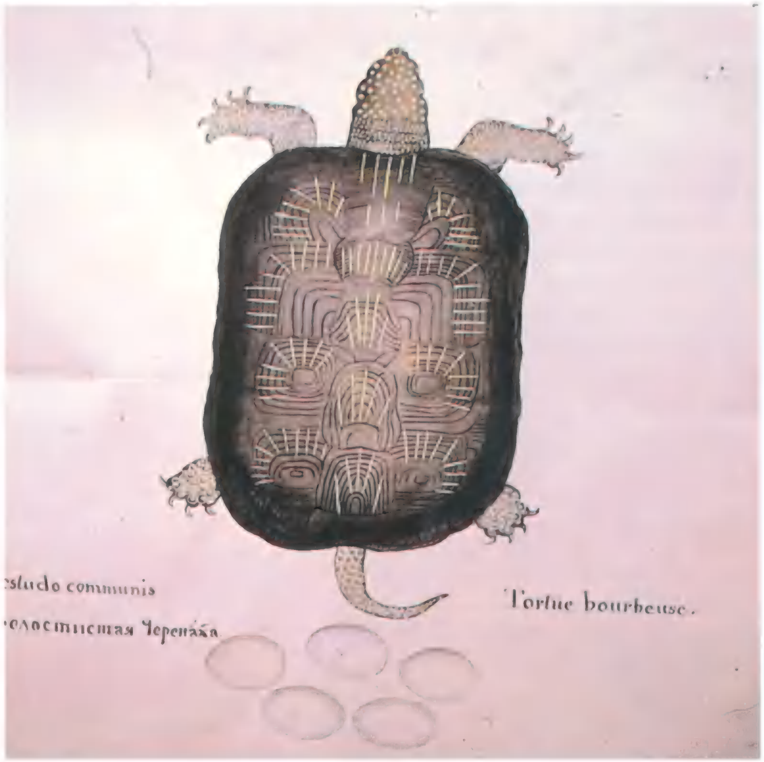
Между пресмыкающимися, не встрѣчалъ гадюкъ, Vipera communis, также попадается ужъ, Coluber natrix; медяница, Lacerta fragilis, зеленая лягушка, Rana viridis очень обыкновенная, и болотная черепаха, Testudo communis. Въ прудахъ и рѣчкахъ [illegible] много раковъ, Cancer astacus и пiявокъ, Hirudo officinalis, которыхъ прежде было множество въ этомъ краѣ. [illegible] теперь рѣдко потому что уже нѣсколько лѣтъ сряду закупаются [illegible], и продаютъ значительное количество [illegible], каждой годъ для покупки.

Parmi les Reptiles, je n'ai pas rencontré de vipères, Vipera communis; la Couleuvre à collier, reptile ophidien, Coluber natrix est plus commune, ainsi que le lézard gris, reptile ovipare. La grenouille verte, reptile batracien, Rana viridis se trouve dans tous les lieux marécageux, ainsi que la Tortue bourbeuse, Testudo communis, reptile chelonien.

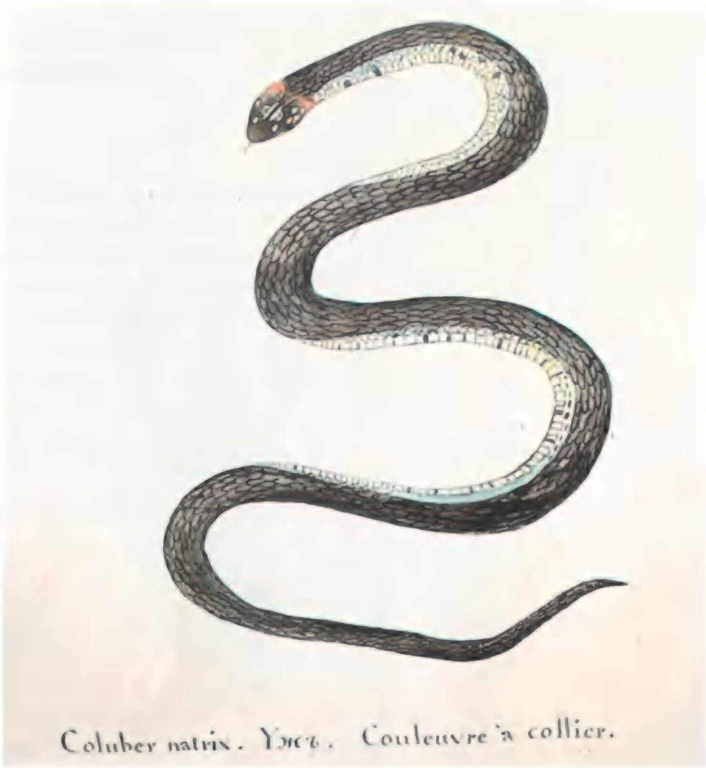
Dans les étangs et les rivières, il y a beaucoup de sangsues, Hirudo officinalis. Autrefois elles étaient très communes, mais maintenant, elles deviennent rares partout, parceque depuis quelques années, on en dépeuple beaucoup, pour le commerce que les juifs en font avec les allemands qui viennent chaque année leur en acheter en grande quantité.

Lacerta grisea • Lacerta agilis • Ящірка прудка
Rana esculenta • Rana ridibunda • Жаба озерна
Cancer astacus • Astacus leptodactylus • Рак
Rana esculenta • Rana esculenta • Жаба ставкова
Hirudo officinalis • Hirudo officinalis • П'явка медична

Testudo communis • Emys orbicularis • Черепаха болотяна

Coluber natrix • Natrix natrix • Вуж звичайний

Рыбы.

Poissons.

Рыбы. Poissons.

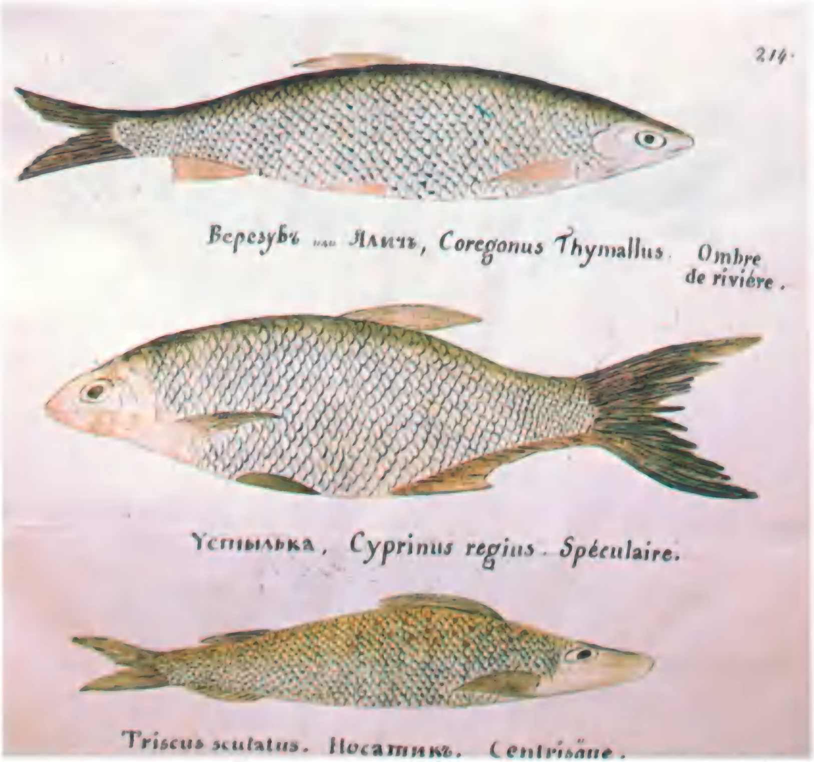
Рыбы водящіяся въ прудахъ и рѣкахъ и наипаче въ Днѣпрѣ и Припяти суть:

Les Poissons qui appartiennent aux étangs, aux rivières et particulièrement au Dnieper et au Prypiat sont:

Карась, Cyprinus carassius, Carassin; Окунь, Perca fluviatilis, Perche; колюшка, Trigonus scutatus, Centrisque; Щука, Esox lucius, Brochet; Плотва, Cyprinus erythrophthalmus, Rotengle; Линь, Cyprinus tinca, Tanche; Сомъ, Silurus glanis, Silure; Осетръ, Accipenser sturio, Esturgeon; Лещъ, Cyprinus brama, Brême; Сельдь, Clupea harengus, Hareng de rivière; Чехоня, Novacula coryphaena, Rasoir ou Rasoir; Бѣлуга, Delphinus leucas, Saumon blanc; Судакъ, Perca lucio, Zandre ou Gordon, Верезубъ ... устьбирка.
&c. &c.

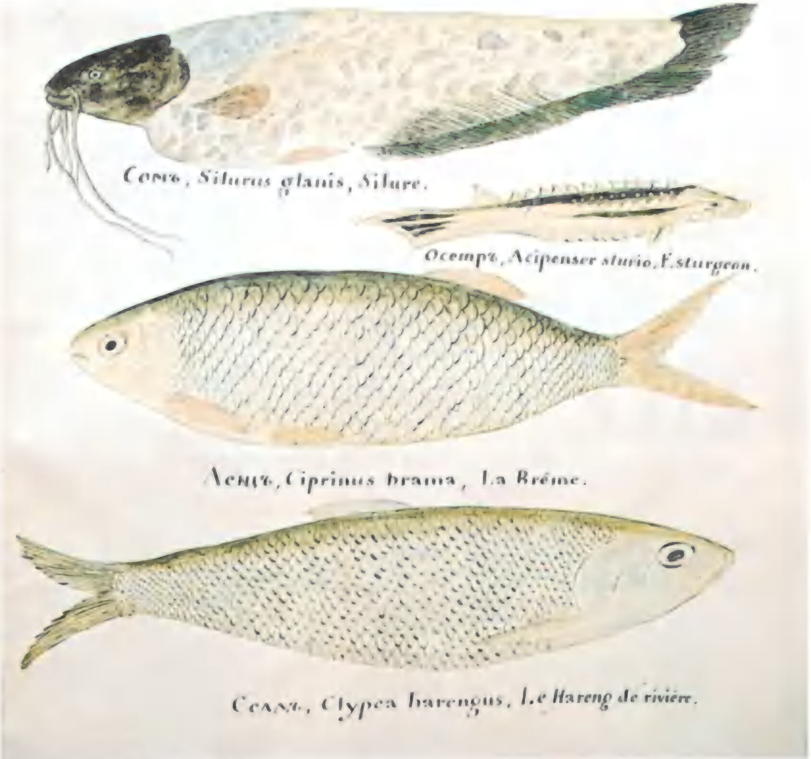
Cyprinus carassius • Carassius carassius • Карась звичайний
Perca fluviatilis • Perca fluviatilis • Окунь звичайний

Coregonus thymallus • Thymmalus thymmalus • Харіус.
У Дніпрі практично невідомий. У російському варіанті підпису ця риба названа як вирезуб. Його у Дніпрі раніше було багато, особливо у пониззі. Вирезуб (Rutilusfrisii Nord.) відомий і у Київській області. За малюнком його важко розпізнати, але подібність є.
Cyprinus regius • Cyprinus carpio • Короп дзеркальний, сазан.
За своїм зовнішнім виглядом на малюнку ця риба дуже нагадує плоскирку (Blicca bjoerkna). Тому, мабуть, на малюнку зображено плоскирку.
Triscus scutatus • Gymnocephalus acerina Güld • Носар (йорж-носар)

Esox lucius • Esox lucius • Щука звичайна
Cyprinus erytrophalmus • Scardinius erythrophthalmus • Краснопірка
У російському варіанті підпису ця риба названа пліткою. За зовнішнім виглядом на малюнку вона нагадує як плітку (Rutilus rutilus), так і краснопірку (Scardinius erythrophthalmus), але за латинською назвою, наведеною автором, вона, напевно, є краснопіркою.
Cyprinus tinca • Tinca tinca • Лин озерний

Silurus glanis • Silurus glanis • Сом звичайний
Acipenser sturio • Acipenser güldenstädti colchicus V.Marti • Осетер чорноморсько-азовський
Ciprinus brama • Abramis brama • Лящ звичайний
Clypea harengus • Alosa pontica pontica Eich • Оселедець чорноморсько-азовський

Novacula coryphena • Pelecus cultratus • Чехоня
Delphinus leucas • Salmo trutta labrax Pallas • Лосось чорноморський

Ця риба живе у Чорному морі, але на нерест йде у річки, підіймаючись вгору пропи течії. Не виключно, що в минулому цей вид риби міг заходити у Дніпро, як зараз у Дунай. За завнішнім виглядом на малюнку – це типова коропова риба, яка не ввідповідає російському варіанту підпису білуга (Huso huso). Малюнок нагадує більшою мірою головня (головень звичайний – Leuciscus cephalus), менше – в'язя (в'язь звичайний – Leuciscus idus.). Обидві риби поширені у Дніпрі.

Perca lucio • Stizostedion lucio perca • Судак звичайний

Птицы.

Oiseaux.

Птицы. Oiseaux.

Птицы водяныя или питающіяся зернами, плодами и червями суть: Les oiseaux aquatiques, granivores, baccivores ou vermivores sont:

Жаворонокъ снѣжной, Alauda alpestris, Allouette des neiges; Утка, Anas domestica, Canard domestique; Утка чирокъ, Anas querquedula, Sarcelle; Гусь, Anser domesticus, Oie domestique; Свиристель хохлушка, Bombicilla garrula, Jaseur de Bohême; Голубь, Columba turtur, Tourterelle; Голубь обыкновенный, Columba collaris, Pigeon domestique; Голубь мохноногій, Columba plumipes; Pigeon pattu; Дикой голубь, Columba palumbus, Ramier; Коростель, Crex pratensis, Rale de genet; Козодой полуночникъ, Caprimulgus, Tête-chèvre; Кукушка [illegible], Cuculus canorus, Coucou; Лебедь бѣлый, Cygnus albus, Cigne blanc; Канарейка пестрая, Fringilla canaria, Canari tacheté; Нырокъ бѣлоглазый, Fuligula nyroca; Пѣтухъ, Gallus gallinaceus, Coq; Сойка кукша, Garrulus glandarius, Geai; Ласточка, hirundo migratoria, Hirondelle; Соловей малиновка, Lusciola rubecula, Rossignol; Пеликанъ, Pelicanus onocrotalis, Pelican; Воробей, Passer communis, Moineau; Дятелъ сѣдой, Picus griseus; Дятелъ желтый, Picus luteus, Pic jaune; Дятелъ малый, Picus minor, Petit Pic; [illegible], Picus viridis, Pic vert; Курочка малая, Porzana minuta, Poulette; Anas querquedula, Утка чирокъ, Sarcelle; Бекасъ спутникъ, Scolopax rusticola, Becassine; Скворецъ, Sturnus vulgaris, Etourneau; Тетеревъ черный, Tetrao tetrix, Coq de bois noir; Дроздъ рябинникъ, Turdus pilaris, Grive; Дроздъ черный, Turdus merula, Merle; Дроздъ пѣвчій, Turdus musicus, Merle chanteur; Дроздъ деряба, Turdus viscivorus, Merle; Тетеревъ рябчикъ, Tetrao bonasia, gelinotte; Удодъ пустошка, Upupa epops, Huppe. &c.

Хищныя птицы суть: Les oiseaux de proie sont:

Зимородокъ голубой, Alcedo ispida, Alcyon; Орелъ [illegible], Aquila naevia, Aigle criard; Цапля [illegible], Ardea [illegible], Héron bœuf; Цапля [illegible], Ardea cinerea, Héron cendré; Филинъ пугачъ, Bubo maximus, Chat-huant; Сова болотная маленькая, Strix brachiotus et Aegolius brachiotus, Petits hiboux ou hulottes des marais; Аистъ бѣлый, Ciconia alba, Cigogne blanche; Аистъ черный, Ciconia nigra, Cigogne noire; Лунь камышевый, Circus rufus, Milan; Журавль сѣрый, Grus cinerea, Grue grise; Соколъ [illegible], Falco subbuteo, Faucon [illegible]; Сорока, Pica garrula, Pie.

Lusicola rubecula • Erithacus rubecula • Вільшанка
Bombicilla garrula • Bombicilla garrullus • Омелюх
Merops opiaster • Merops apiaster • Бджолоїдка звичайна
Parus cristatus • Parus cristatus • Синиця чубата
Parus coeruleus • Parus coeruleus • Синиця блакитна
Parus caudatus • Aegithalos caudatus • Синиця довгохвоста
Fringilla curaria • Fringilla montifringilla • В'юрок
Porzana minutaringilla • Porzana parva (Scop.) • Курочка мала
Scolopax rusticala • Scolopax rusticala • Слуква
Alanda alpestris • Eremophila alpestris • Жайворонок рогатий
Limicola pygmoea • Limicola falcinellus (Pontopp.) • Грязьовик

Picus canus • Picus canus Gm. • Дятел сивий
Picus minor • Dendrocopos minor • Дятел строкатий малий
Sturnus vulgaris • Sturnus vulgaris • Шпак звичайний
Sturnus vulgaris • Sturnus vulgaris • Шпак звичайний
Alcedo ispida • Alcedo atthis • Рибалочка голуба
Upupa epopa • Upula epops • Одуд

Coracius garulla • Coracias garrullus • Сиворакша
Oriolus galbala • Oriolus oriolus • Іволга
Nucifraga cariocalactes • Nucifraga caryocalactes • Горіхівка
Garrulus glandarius • Garrulus glandarius • Сойка

Colomba turtur • Streptopelia turtur • Горлиця
Cuculus canosus • Cuculus canorus • Зозуля
Gallinula chloropas • Gallinula chloropus • Курочка водяна
Totanus glottis • Tringa nebularia (Gunn.) • Уліт великий
Scolopax gallinula • Gallinago gallinago • Бекас (баранчик)
Crex pratensis • Crex crex • Деркач

Turdus pilaris • Turdus pilaris • Чикотень
Turdus musicus • Turdus philomelos C. L. Brehm • Дрізд співочий
Turdus merula • Turdus merula • Дрізд чорний
Caprimulgus europeus • Caprimulgus europaeus • Дрімлюга
Turdus viscivorus • Turdus viscivorus • Дрізд-омелюх

Mergus merganser • Mergus merganser • Крохаль великий
Otis tetrax • Tetrax tetrax • Стрепет (хохітва)

Colymbus articus • Gavia immer (Brünn.) • Гагара полярна
Anas querquedula • Anas querquedula • Чирок-тріскунок

Oegalius brachiatus • Asio flammeus (Pontopp.) • Сова болотяна
Bubo maximus • Bubo bubo • Пугач

Circus rufus • Circus aeruginosus • Лунь очеретяний
Tetrao bonasia • Tetrastes bonasia • Рябчик

Anser albifrons • Anser albifrons (Scop.) • Гуска велика білолоба
Anas boschas • Anas platyrhynchos • Крижень

Ardea stellaris • Botaurus stellaris • Бугай
Fuligula nerosa • Aythya nyroca (Güld.) • Чернь білоока

Falco subbuteo • Falco subbuteo • Чеглок
Astur nisus • Accipiter nisus • Яструб малий
Aquila noevia • Aquila clanga Pall • Підорлик великий

Ardea cinerea • Ardea cinerea • Чапля сіра

Ciconia nigra • Ciconia nigra • Лелека чорний

Tetrao urogalus • Tetrao urogallus • Глухар
Tetrao tetrix • Lyrurus tetrix • Тетерев

Crus cinerea • Grus grus • Журавель сірий

Ciconia alba • Ciconia ciconia • Лелека білий

Falco albicilla • Haliaeetus albicilea • Орлан-білохвіст

Сосцепитающія животныя.

Mammifères.

Сосцепитающія Животныя.
Mammifères.

Сосцепитающія животныя малой породы суть. | Les mammifères de petite espèce sont:

Ласица, Mustella nivalis, Belette de neige; Суслик, Mus citillus, Souslic; Кротъ, Talpa europaea, Taupe; Слепецъ, Spalax typhlus, Rat muet; Белка обыкновенная, Sciurus vulgaris, Ecureuil; Ежъ, Herinaceus vulgaris, Hérisson.

Дикія звери суть: | Les animaux sauvages sont:

Волки, Loups; Лисицы, Renards; Дикія козы, Chèvreuils; Лоси, Elans; Дикія свиньи, Sangliers; Зайцы, Lièvres.

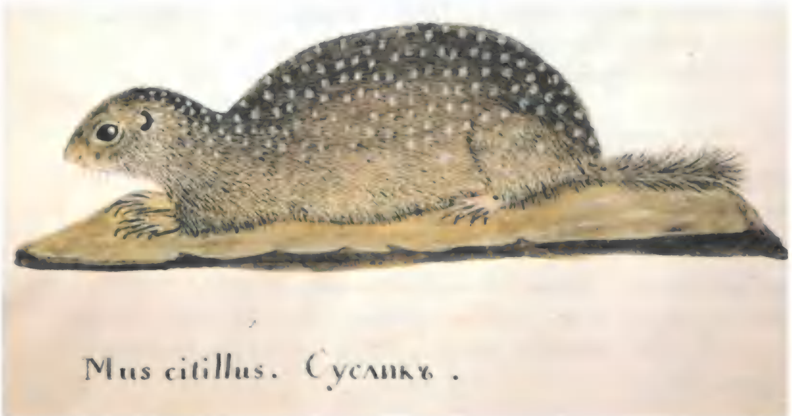
Домашнія животныя суть | Les animaux domestiques sont:

Лошади, Chevaux; Волы, Boeufs; Коровы, Vaches; Овцы, Moutons; Козы, Chèvres, Собаки, Chiens; Кошки chats, Свиньи Porcs; Птицы: Индюки, Dindons; Гуси, Oies; Утки Canards; и куры, Poules.

Mustella nivalis • Mustela nivalis • Ласка звичайна

Talpa europaea • Talpa europaea • Кріт звичайний

Mus citillus • Citellus suslicus Güld • Ховрах крапчастий

Sciurus vulgaris • Sciurus vulgaris • Білка звичайна

Spalax typhlus • Spalax microphtalmus Güld • Сліпак звичайний

Herinaceus europeus • Erinaceus europaeus • Їжак звичайний

Раздѣлъ II.

Deuxiéme division.

О господствующихъ въ губерніи болѣзняхъ.

Переменчивость погоды: холодъ, жаръ, влага коимъ подвержены крестьяне во время ихъ дневныхъ работъ на солнцѣ и дождѣ; местоположеніе вблизи рѣкъ, озеръ и болотъ, наконецъ пески, причиняютъ имъ разныя болѣзни; но простая и грубая пища коею они питаются, при томъ рѣдко ею употребляя чрезъ мѣру и то послѣ поста, здоровая вода, служащая имъ для питья; ихъ работы укрѣпляющія мускулы и уменьшающія дѣятельность нервовъ, все это дѣлаетъ разницу между ихъ болѣзнями и болѣзнями городскихъ жителей. Такимъ образомъ всегда между ними менѣе внутреннихъ болѣзней, нежели въ городахъ гдѣ принуждены вдыхать воздухъ менѣе чистый, гдѣ праздность вмѣстѣ съ нѣжною и сочною пищею, ведущія къ роскошному и пресыщающему столу, гдѣ все это производитъ полнокровіе, такъ обыкновенное между обитателями городовъ, и столь рѣдкое между крестьянами; страсти, сильныя душевныя движенія и другія нравственныя волненія которыя причиняютъ нервныя припадки не извѣстны для деревенскихъ жителей.

Зимой болѣзни въ деревняхъ рѣдки, между тѣмъ какъ многочисленнѣе бываютъ тогда въ городахъ. Сухое и холодное время года полезно крестьянамъ, и вообще рѣдко тогда они болѣютъ, когда прекращаются ихъ полевыя труды; земледѣлецъ не будучи подверженъ переменчивости погоды, совершенно безопасенъ отъ болѣзни, онъ наслаждается спокойно плодами своихъ трудовъ; между тѣмъ какъ въ это время жители городовъ предаются всевозможнымъ развлеченіямъ удовольствіямъ, роскоши и бдѣніямъ которые бываютъ началомъ столь многочисленныхъ болѣзней зимою.

Эндемическія болѣзни въ Кіевской губерніи суть: лихорадки перемежающіяся, золотуха, глазныя болѣзни, цынга, колтунъ, злая корча.

Эпидемическія и заразительныя болѣзни суть: Гриппъ, Коклюшъ, Крупъ, Корь, Скарлатина, Оспа, Фальшивая оспа, Воспалительная лихорадка, поносъ, рѣдко Тифъ, Кровавый поносъ, колотье въ боку, Воспаленіе легкихъ, Ревматизмъ, Венерическая болѣзнь, Водяная болѣзнь, и Холера.

Des maladies régnantes dans le gouvernement.

Les intempéries de l'atmosphère. le froid, le chaud, l'humidité auxquels sont exposés les villageois pendant leurs travaux journaliers au soleil, à la pluie; les localités qui avoisinent les rivières, les étangs, les marécages et les sables produisent chez eux diverses maladies; mais les alimens simples et grossiers dont ils se nourrissent, l'abus peu fréquent qu'ils en font, excepté à la suite des carêmes, les eaux généralement saines qui leur servent de boissons; enfin les travaux auxquels ils se livrent et qui fortifient le système musculaire en diminuant l'activité du système nerveux, apportent une différence remarquable entre leurs maladies et celles des habitans des villes. aussi observe-t-on toujours parmi eux moins d'affections internes que dans les cités, où l'on respire un air moins pur, où l'oisiveté, en même tems qu'une nourriture délicate et succulente, chez les riches citadins entraîne à des excès de table, produit la pléthore si fréquente parmi les habitans des villes et infiniment rare chez les paysans. Enfin: les passions, les vives émotions, les chagrins, et beaucoup d'autres affections morales qui produisent des maladies nerveuses sont inconnues aux gens de la campagne.

L'hiver apporte peu de maladies dans les villages, tandis qu'elles sont alors plus fréquentes dans les villes. la constitution sèche et froide de cette saison est avantageuse aux paysans, et à cette époque il y a ordinairement moins de malades. C'est le tems où le laboureur ayant cessé ses travaux des champs, il ne souffre plus des intempéries de l'air et jouit en paix du fruit de ses labeurs et dans cette saison beaucoup d'habitans des cités, passent les nuits sans sommeil, se livrent en général à la dissipation, aux plaisirs et aux excès qui dans certains deviennent la cause d'une plus grande fréquence des maladies.

Les maladies endémiques régnantes parmi les paysans du gouvernement de Kiew sont les fièvres intermittentes, les scrofules, l'ophthalmie, le Scorbut, la plique et l'ergotisme.

Les maladies épidémiques et contagieuses sont: la grippe, la coqueluche, le croup, la rougeole, la scarlatine, la variole, et varioloïde, la fièvre inflammatoire rarement le typhus, la diarrhée, la dysenterie, la pleurésie la péripneumonie, le rhumatisme, la gale, la syphilis, l'hydropisie et le choléra.

О болѣзняхъ эндемическихъ.

Эндемическія болѣзни, какъ показываетъ ихъ названіе, происходятъ отъ свойства мѣста или пищи употребляемой жителями; слѣдовательно, онѣ различаются отъ эпидемическихъ постояннымъ ихъ существованіемъ въ странѣ или между народомъ.

Эндемическія болѣзни господствующія въ Кіевской губерніи суть: лихорадка перемежающаяся, (прост. Трясавица) febris intermittens; Глазная болѣзнь, Ophthalmia; Золотуха, Scrophulae; Цынга, Scorbutus; Колтунъ, Plica polonica; и Злой корчь, Convulsio cerealis.

Перемежающіяся лихорадки часто бываютъ легки весною, но дѣлаются продолжительны лѣтомъ, сильнѣйшими осенью, и хроническими зимою, если не будутъ предупреждены должнымъ леченіемъ; онѣ бываютъ или ежедневныя или чрезъ третій или четвертый день.

Скрофулы или Золотуха свойственны большею частью дѣтскому возрасту; онѣ обнаруживаются обыкновенно въ возрастѣ отъ двухъ до семи лѣтъ въ концѣ зимы, железистыми опухолями шеи. Въ началѣ не обнаруживаютъ боли, и остаются въ такомъ состояніи до конца весны; но мало по малу объемъ ихъ увеличивается, они смягчаются, воспаляются, гноятся и превращаются въ раны лѣтомъ; потомъ изъ нихъ течетъ много гнойной матеріи, и наконецъ если не будутъ употреблены образомъ пользованія; эти раны заживаются осенью, а иногда открываются позже. Выздоровленіе почти совершается само собою въ совершенно лѣтнемъ возрастѣ обоего пола, хотя и остаются шрамы болѣе или менѣе глубокіе. Однакожъ конецъ ихъ не всегда бываетъ благопріятенъ, отъ того ли что искусство не могло остановить успѣховъ болѣзни или отъ того что эта болѣзнь была предоставлена природѣ; въ такомъ случаѣ внутреннія узлы разстроиваются постепенно, тогда чахоточная лихорадка или сухотка приводитъ больныхъ въ могилу.

Глазныя болѣзни или офтальміи являются лѣтомъ а если не оканчиваются разрѣшеніемъ, то часто переходятъ въ хроническое состояніе, что на концѣ производитъ пятна на роговой оболочкѣ а иногда слѣпоту;

Des maladies endémiques.

Les maladies endémiques, comme leur nom l'indique, sont produites par la nature des lieux ou par la nourriture des habitans; elles diffèrent donc de celles qui sont épidémiques par leur permanence dans une contrée ou une population.

Les maladies endémiques régnantes dans le gouvernement de Kiew sont: les fièvres intermittentes, febris intermittens; l'Opthalmie, Ophthalmia; les Scrofules, Scrophulae; le Scorbut, Scorbutus; la Plique, Plica polonica; l'ergotisme, l'ergotismus ou Convulsio cerealis.

Les fièvres intermittentes quelquefois sont bénignes au printems, deviennent continues en été, plus intenses en automne et chroniques en hiver, quand elles ne sont pas traitées convenablement. Leur type est tantôt quotidien, tierce ou quarte.

Les scrofules appartiennent, le plus souvent à l'enfance, ils se développent ordinairement à l'age de deux à sept ans, vers la fin de l'hiver, par des tumeurs glanduleuses du cou qui sont d'abord indolentes et restent stationnaires jusqu'à la fin du printems; mais, peu-à-peu, leur volume augmente, elles s'amollissent, s'enflamment, s'abscèdent et s'ulcèrent pendant l'été; puis il s'en écoule une matière purulente abondante, et enfin, surtout si on employe un traitement rationnel, ces plaies se ferment en automne, pour quelquefois se rouvrir plus tard. La guérison s'opère souvent vers l'age de puberté chez les deux sexes quoiqu'en laissant par fois des cicatrices plus ou moins profondes. Cependant la terminaison n'en est pas toujours si favorable. Soit que l'art n'aye pu arrêter les progrès du mal, soit que la maladie aye été abandonnée à la nature. Dans ce cas les ganglions internes se désorganisent successivement; alors la fièvre hectique et le marasme conduisent les malades au tombeau.

Les ophthalmies se montrent ordinairement pendant l'été. Lorsqu'elles ne se terminent pas par résolution, elles passent quelquefois à l'état chronique, ce qui produit souvent des taches de la cornée et par fois la cécité. Quoiqu'elle

Хотя вообще сія болѣзнь часто бываетъ заразительна; однакожъ къ нимъ не случалось замѣтить этого въ краѣ.

Цынготная болѣзнь рѣдко встрѣчается въ губерніи и появляется только изрѣдка въ нѣкоторые годы, когда пища испорчена и не достаетъ огородныхъ овощей, отъ неурожаевъ и продолжительныхъ дождей, наиболѣе въ мѣстахъ сырыхъ и гдѣ жилье не здорово. Сія болѣзнь имѣетъ три періода. Больные хорошо кормленные и хорошо пользованные, которыхъ хорошо лечили при началѣ болѣзни, скоро выздоравливали. Выздоровленіе труднѣе во 2мъ періодѣ, но въ 3мъ наиболѣе бываетъ смертныхъ случаевъ, не смотря на средства самаго леченія.

Колтунъ состоитъ какъ извѣстно въ сплетеніи неразрѣшимомъ волосъ головы, бороды и другихъ частей тѣла и составляетъ иногда войлочные составы весьма большіе утруждающіе больныхъ тяжестію. Иногда щетинистость на головѣ у женщинъ когда снимаютъ головной уборъ. Колтунъ почти всегда неизлѣчимъ. Боль артритическая и костныя ломоты сопровождающія эту болѣзнь приводятъ несчастныхъ одержимыхъ этою болѣзнію въ весьма жалкое положеніе, хотя вообще они живутъ довольно долго. Многіе изъ нихъ къ старости теряютъ зрѣніе.

Злая корча, Convulsio cerealis, появляется только въ нѣкоторыхъ уѣздахъ Кіевской губерніи тогда когда рожки (наростъ въ видѣ рожковъ) появляются въ большомъ изобиліи на ржаныхъ колосьяхъ, и питаются жители хлѣбомъ изъ которого муку смѣшанную съ ними. Страшные симптомы этой болѣзни извѣстны. Женщины чаще терпятъ болѣе мужчинъ и у нихъ гангрена которая занимаетъ нижнія конечности самый случай. Рожки весьма обильны были въ 1852 году между житомъ и что весьма рѣдко случается, они показались даже на колосьяхъ пшеничныхъ что приписывается частымъ дождямъ сего года.

-bit souvent contagieuse; on n'a pas eu l'occasion de l'observer dans ces contrées.

Le Scorbut est rare dans le gouvernement de Kiew et n'apparait que de loin en loin, dans certaines années où les alimens végétaux sont avariés par de longues pluies, lorsque les légumes potagers ont manqué, surtout dans les lieux humides et où les habitations sont malsaines. Cette maladie a trois périodes. Les malades auxquels on a donné de bons alimens et qu'on a traités convenablement, dans le principe du mal sont promptement rétablis. La guérison est plus difficile dans la seconde période; mais dans la troisième, la mort arrive souvent malgré le traitement le plus convenable.

La Plique qui consiste, comme on sait, dans un entrelacement inextricable des cheveux, des poils de la barbe et d'autres parties du corps, forme quelquefois des masses feutrées très considérables et qui fatiguent les malades par leur poids. Par fois les cheveux se hérissent sur la tête et se dressent chez les femmes lorsqu'elles ôtent leurs coeffes. Cette maladie est presque toujours incurable. Les douleurs arthritiques, les exostoses qui souvent accompagnent la Plique rendent l'existance des malades insupportable, quoi qu'assez ordinairement ils vivent longtems. Beaucoup d'entr'eux perdent la vue en vieillissant.

L'ergotisme ne se montre dans quelques districts du gouvernement de Kiew que lorsque l'ergot (excroissance en forme de cornes) apparoit en grande quantité aux épis du seigle et que mélangé à la farine, on se nourrit du pain qui en a été confectionné. On connoit les cruels symptômes de la maladie qui en résulte. Les femmes en souffrent souvent plus que les hommes et chez elles, la gangrène des extrémités inférieures est plus commune. L'ergot a été très abondant parmi le seigle en 1852; mais, ce qui est rare, il s'est montré aux épis du froment. On l'a attribué aux fréquentes pluies de cette année.

Причина эндемических болѣзней.

Лихорадка перемежающаяся происходитъ отъ перемѣнъ атмосферы, отъ мокраго и холоднаго состоянія воздуха, отъ сосѣдства рѣкъ, ручьевъ, прудовъ и болотныхъ мѣстъ. Она больше обыкновенна весною и осенью. Иногда ея причины не извѣстны, также какъ и другія болѣзни, коихъ происхожденія нельзя изъяснить, ибо трудно знать почему эндемическая перемежающаяся лихорадка происходящая въ нѣкоторыхъ мѣстахъ во времена сухія и теплыя, на возвышенныхъ мѣстахъ гдѣ нѣтъ ни болотъ, ни топкихъ мѣстъ.

Глазная болѣзнь или офтальмія происходитъ часто отъ жара песковъ которые въ иныхъ мѣстахъ отражаютъ солнечные лучи, во время работъ, когда жаръ бываетъ самый сильный, или отъ ходьбы противъ направленія вѣтровъ изъ которыхъ самой слабый подымая песокъ вихремъ по воздуху и частицы самыя тонкія задерживаются въ воздухѣ и производятъ сильное раздраженіе глазной оболочки; наконецъ отъ задержанія испаренія кожи во время внезапнаго перехода отъ теплоты къ холоду и отъ сырости ночи, особенно когда крестьяне проводятъ ихъ на открытомъ воздухѣ не подъ кровлею.

Скрофулы, или золотуха появляется отъ продолжительнаго кормленія дѣтей грудью, худой пищи, сырости; тѣсноты и удушливости воздуха въ избахъ а также отъ низкихъ и влажныхъ мѣстъ, равно и сосѣдства болотъ.

Цынга или скорбутъ. Причины появленія цынготной болѣзни въ 1849 году въ большой части Кіевской Губерніи были слѣдующія: зима а потомъ весна чрезвычайно мокрыя въ которыхъ господствовали, худая пища и нечистота, недостатокъ нѣкоторыхъ огородныхъ растеній, какъ то: капусты, свеклы, огурцовъ, картофеля; наконецъ недостатокъ во многихъ мѣстахъ соли.

Causes des maladies endémiques.

La fièvre intermittente est produite par les variations atmosphériques, une température humide et froide, par le voisinage des rivières, des ruisseaux, des étangs et des lieux marécageux. Elle est plus commune au printems et en automne. Mais ses causes quelquefois sont inconnues, comme celles d'autres maladies, car il est difficile de savoir pourquoi la fièvre intermittente endémique dans quelques lieux, à cause de l'humidité froide, se montre pendant certaines années, par des tems secs et chauds, sur des lieux élevés, où il n'y a ni marécages ni terrains fangeux.

L'ophthalmie est due souvent à l'atmosphère brulante des sables qui réfléchissent les rayons du soleil, pendant le tems des travaux des champs surtout; et quand la chaleur est la plus forte, lors de la marche contre la direction des vents qui soulèvent le sable en tourbillons dans l'air, dont la partie la plus légère reste en suspension et porte une irritation vive sur la conjonctive, enfin l'ophthalmie est due aussi à la suppression de la transpiration cutanée, lors du passage subit du chaud au froid, à l'humidité et la fraicheur des nuits, quand les paysans les passent en plein air et sans abri, quelquefois aussi à une affection scrofuleuse.

Chez les enfans, les causes des scrofules sont: l'allaitement prolongé, car les mères presque partout allaitent leurs enfans plusieurs années, ce qui explique pourquoi le nombre des enfans scrofuleux est si considérable. Mauvaise nourriture, humidité et étroitesse des chaumières dont les enfans sortent rarement pendant l'hiver; enfin le voisinage des marais ou l'habitation dans des lieux bas ou humides.

Le scorbut qui s'est manifesté en 1842 et 1849, dans une grande partie du gouvernement de Kiew, avoit pour causes: D'abord un hiver et un printems très humide, constamment nébuleux et froid, des habitations où régnait l'incurie et la malpropreté; mauvaise nourriture, mais surtout disette de légumes potagers tels que: choux, betteraves, concombres, pommes de terre; enfin manque de sel dans beaucoup de lieux.

Колтунъ эндемическій въ Европѣ, только въ Литвѣ и нѣкоторыхъ соотвѣтственныхъ съ нею странахъ; причины происхожденія его совершенно неизвѣстны. Эта болѣзнь, sui generis, наслѣдственная и не происходитъ ни отъ нечистоты, ни отъ бѣдности; ибо въ Литвѣ она встрѣчается и между семействами богатыхъ дворянъ пользующихся всѣ возможными выгодами жизни, равнымъ образомъ не справедливо полагали нѣкоторые иностранные медики поверхностно разсматривавшіе эту болѣзнь что она происходитъ отъ нечистыхъ шапокъ носимыхъ крестьянами и нестриженія волосъ.

Злая корча (convulsio cerealis) происходитъ, какъ уже выше сказано, отъ хлѣба сдѣланнаго изъ ржаной муки въ которой смѣшаны рожки. Хлѣбъ этотъ вообще фіолетоваго цвѣта почти темнаго и имѣетъ непріятный запахъ свойственный рожкамъ.

La Plique endémique en Europe, seulement dans la Lithuanie et quelques provinces limitrophes de ce pays, a des causes totalement inconnues. C'est une maladie sui generis, héréditaire, non produite par la saleté ou la pauvreté, car on la rencontre parmi des gens nobles, riches, jouissant de toutes les aisances de la vie; ainsi il n'est pas vrai, comme l'écrivent plusieurs médecins étrangers qui n'avoient observé cette maladie que superficiellement, qu'elle est due aux bonnets sales et gras que portent les paysans de ces contrées, non plus parceque quelques uns d'entre eux se rasent la tête.

L'Ergotisme, Convulsio cerealis, est causé, comme il a été mentionné plus haut par le pain de seigle, dont la farine est mélangée avec l'ergot. Ce pain a ordinairement une couleur violette, presque noire, il a un mauvais gout, et une odeur d'ergot.

О Жилищахъ.

Крестьянскія жилища почти вездѣ въ Кіевской губерніи, деревянныя, теплыя зимою. По наружному и внутреннему расположенію всегда одинаковы; они покрыты соломою; если такія кровли не ветхи, они не пропускаютъ течи и болѣе способны для предохраненія отъ холода зимою и жара солнечныхъ лучей лѣтомъ, нежели кровли изъ досокъ, изъ черепицы и даже желѣзныхъ листовъ.

Эти избы теплы зимой и здоровы когда они хорошо построены, не опущены и не стары; въ противномъ случаѣ они углубляются въ землю, принимаютъ видъ сырыхъ погребовъ что и бываетъ поводомъ многихъ болѣзней. Иногда въ мѣстахъ гдѣ мало лѣса, крестьяне домы выплетаютъ изъ лозы, или соломы облѣпляютъ

Des Habitations.

Les habitations des paysans dans le gouvernement de Kiew sont toutes construites en bois, elles sont ordinairement chaudes en hiver. Leur disposition intérieurement et extérieurement est presque partout la même. Dans le district de Kiew, elles sont presque toutes couvertes de chaume, et si la paille n'en est pas vieille, la pluie ne les traverse pas, elles garantissent mieux du froid et de la chaleur du soleil que celles qui sont en planches en tuiles ou en fer.

Ces habitations résistent au froid et sont sèches, tant qu'elles ne se détériorent pas, par la vétusté; car alors elles s'enfoncent en terre et deviennent des espèces de caves. Une grande humidité y règne et engendre des maladies. Dans quelques lieux où on manque de bois, les cloisons des maisons sont tissées en osier ou en paille qu'on recouvre de terre glaise, et on les

…ною и бѣлятъ, но таковыя жилища не прочны, зимою они почти всегда сыры, холодны; потому что стѣны не задерживаютъ зимняго холода и пропускаютъ внѣшній воздухъ; особенно во время сильныхъ вѣтровъ, такимъ образомъ, всегда замѣтить можно что въ таковыхъ жилищахъ всегда болѣе больныхъ нежели въ деревянныхъ.

Вообще во всѣхъ селеніяхъ домы не обширны, они обыкновенно состоятъ изъ сѣней, съ одной стороны коихъ есть амбаръ безъ оконъ, а съ другой одна и весьма рѣдко двѣ комнаты, всегда снабженныя печью которой труба рѣдко бываетъ кирпичная, но обыкновенно плетеная и внутри и снаружи обмазаная глиною: эта труба выводитъ дымъ на верхъ кровли чему слѣдовало бы быть вездѣ; но во многихъ хижинахъ дымъ проходитъ сквозь кровлю и хотя отъ этого случаются рѣдко пожары, однакоже опасность всегда существуетъ, тѣмъ болѣе что жители часто не радятъ обмазывать глиною печныя проходы, когда это нужно; къ тому же печи топятъ ежедневно для печенія хлѣба и варенія ежедневной пищи; отъ чего, въ этихъ жилищахъ сильный жаръ который иногда бываетъ даже удушливый, особенно лѣтомъ. Не смотря на то, жители и наиболѣе старики и дѣти имѣютъ обыкновеніе спать на печахъ, гдѣ же помѣщаютъ и больныхъ, что весьма вредно для нихъ. Иногда слабость лишаетъ больныхъ возможности вставать съ своего мѣста и призванному для нихъ лекарю весьма трудно сдѣлать надлежащій осмотръ. Это обыкновеніе столько же вредно во многихъ болѣзняхъ, сколько и не удобство помѣщенія слишкомъ тѣснаго для одного или нѣсколькихъ семействъ живущихъ вмѣстѣ; тѣмъ болѣе что зимою комната всегда наполнена молодыми телятами или ягнятами, а во время высиживанія яицъ въ ней содержатъ множество птицъ. Все это портитъ воздухъ, равно какъ и сырая земля служащая поломъ; но въ каждомъ селеніи находится извѣстное число болѣе или менѣе обширныхъ избъ гдѣ соблюдается болѣе порядка и опрятности.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ изобилующемъ лѣсами во многихъ домахъ полы сдѣланы

…et les blanchit; mais ces cabanes sont de peu de durée et l'hiver elles sont toujours froides et humides parceque les cloisons ne résistent à la température de dehors et donnent passage à l'air extérieur, surtout lors des grands vents, aussi ai-je observé qu'il s'y trouve toujours plus de malades que dans les maisons en bois.

En général dans tous les villages, les maisons sont peu spacieuses; elles ont rarement plus d'une chambre précédée d'un vestibule, vis-à-vis de laquelle est un magazin sans fenêtres. Cette chambre est toujours pourvue d'un four dont la cheminée est très rarement en briques mais ordinairement tissée en osier, et plâtrée intérieurement et extérieurement avec de la terre glaise. Cette cheminée conduit ordinairement la fumée jusqu'au dessus du toit, ce qui devrait être partout de même; mais dans beaucoup de cabanes, la fumée est conduite sous le toit et le traverse, et quoique cependant il en résulte peu d'incendies, on ne peut pas nier qu'il a toujours du danger, d'autant plus que les habitans négligent souvent de recouvrir de glaise les cheminées quand elle s'en est détachée, le four est d'ailleurs chauffé en tout tems, car il sert non seulement à cuire le pain, mais encore les alimens journaliers, ce qui rend la chaleur étouffante en été dans les habitations. Les habitans, surtout les vieilles gens et les enfans ont la coutume de se coucher sur le four dans les tems froids et quand il y a des malades; c'est là où on les trouve. La chaleur qu'ils y éprouvent est nuisible à beaucoup de maladies; de plus, lorsqu'un médecin est appelé pour leur donner des secours, il y a une grande difficulté pour les examiner, surtout si leur faiblesse les empêche d'en descendre. L'étroitesse des maisons est nuisible à la santé et donne lieu à plusieurs maladies dont il a été fait mention, surtout quand plusieurs familles habitent un local étroit, d'autant plus que pendant l'hiver il est encore encombré de jeunes veaux, de moutons, de chèvres et qu'on y nourrit les porcs; enfin dans les tems de la couvée, il y a une quantité de volailles. Ces circonstances vicient l'air, ainsi qu'une terre battue, toujours humide qui sert de plancher.

Dans le district de Radomysl où les forêts abondent, beaucoup de maisons ont un plancher

изъ маленькихъ домовъ свѣтлѣе и сырости не такъ много.

Жилища зажиточныхъ крестьянъ иногда просторнѣе, комнаты больше и вообще въ нихъ видно более порядка и чистоты, они часто бѣлятся внутри и снаружи особенно гдѣ бѣлая глина не далеко; но въ мѣстахъ гдѣ оной вовсе нѣтъ, какъ на прим. въ нѣкоторыхъ мѣстахъ Радомысльскаго уѣзда жилища кромѣ оконъ, никогда не бѣлятся, что производитъ большую противоположность бѣлой глины съ черными жилищами, и видъ ихъ деревень весьма печаленъ, а почти во всемъ Кіевскомъ уѣздѣ встрѣчаются весьма часто прекрасныя виды украшенные бѣлизною жилищъ. Въ селеніяхъ смежныхъ Радомысльскому уѣзду и въ самомъ уѣздѣ я замѣтилъ что всякая хижина имѣетъ въ комнатѣ бовдуръ (трубу сдѣланную изъ обмазанной глиною холста, спущенную изъ потолка)) на немъ привѣшена желѣзная рѣшетка въ которой зажигаютъ лучину производящую живой и трескучій огонь который освѣщая комнату служитъ вмѣстѣ вентилаторомъ и единственнымъ средствомъ къ освѣженію воздуха, тѣмъ болѣе что маленькія окна ихъ жилищъ почти никогда не открываются въ крестьянскихъ домахъ.

Уже почти не видно закуренныхъ хижинъ у которыхъ бы не доставало трубъ и гдѣ бы во время топки принуждены были отворять двери для прохода дыму, потому что палата государственныхъ имуществъ повелѣла вездѣ въ домахъ крестьянскихъ устроить трубы; эта неудобность производила прежде не только отвратительную нечистоту и дѣлала жилища нездоровыми; но была причиною слѣпоты многихъ людей, какъ это видно съ того времени устройства трубъ гораздо менѣе замѣтно слѣпоты между жителями.

Внутреннее устройство всякой хижины почти вездѣ одинаковое. Входя въ каждое жилище, можно видѣть всегда святыя иконы грубой работы въ большемъ или меньшемъ количествѣ, повѣшенныя въ углу комнаты напротивъ двери украшенныя натуральными засушенными цвѣтами и бѣлымъ полотенцемъ вышитымъ красными узорами; передъ ними молятся жители. Передъ иконами поставленъ столъ или часто сундукъ въ которомъ хранится ихъ платье, онъ окруженъ скамейками и покрытъ грубою и чистою скатертью, подъ которою лежитъ хлѣбъ, ножъ, и соль предлагаемые всякому посѣщающему; потому что жители ихъ страны весьма гостепріимны, и если ихъ застанутъ за обѣдомъ

de matériaux, et alors il y a beaucoup moins d'humidité

Les habitations des paysans aisés sont quelquefois plus spacieuses, les chambres moins étroites, on y trouve plus d'ordre et de propreté, elles sont souvent blanchies intérieurement et extérieurement, sur tout si l'argile blanc n'est pas éloigné, comme dans quelques districts; mais dans les lieux où il manque, comme dans le district de Radomysl les cabanes des paysans ne se blanchissent jamais, excepté quelquefois le contour des fenêtres, ce qui forme un contraste de la couleur blanche avec la teinte noire de ces habitations, aussi l'aspect de ces villages est triste; tandis qu'ils offrent ailleurs et dans presque tout le district de Kiew et de Vassilkow de jolis paysages embellis par la vive blancheur des maisons. J'ai remarqué dans les villages du district de Radomysl et qui sont limitrophes, que dans chaque chaumière, il y a un tuyau couvert de toile blanchie qui descend du plafond au milieu de la chambre; au dessous est suspendue une grille en fer, sur laquelle on allume du bois résineux et sec qui donne une flamme claire et pétillante, pour éclairer l'habitation pendant la nuit. Ce tuyau sert encore de ventilateur et contribue par conséquent à rendre l'atmosphère plus saine, d'autant plus que nulle part, on n'ouvre jamais les petites fenêtres de la chambre qui sont toujours clouées aux murailles.

On ne rencontre maintenant presque plus de chaumières enfumées intérieurement dans lesquelles, il n'y avoit pas de cheminées, et dont on étoit obligé de tenir la porte ouverte pour le passage de la fumée tout le tems qu'on chauffoit le four; car il a été ordonné par le palais des Domaines impériaux de construire partout des cheminées. Cet inconvénient, outre qu'il rendoit ces cabanes insupportables à habiter, apportoit une saleté repoussante aux habitans, les rendoit infectes, causoit des ophthalmies incurables, occasionnoit une multitude de cécités, et on remarque que maintenant le nombre des aveugles est diminué.

La disposition intérieure de chaque chaumière est presque partout la même. En entrant on voit toujours dans toutes les habitations, à un angle de la chambre, vis-à-vis de la porte les images saintes, grossièrement peintes, en plus ou moins grande quantité, ornées de fleurs naturelles desséchées, et de toiles blanches brodées de dessins rouges, devant lesquelles les paysans font leurs prières, surtout après leurs repas. et devant ces images, se trouve la table à manger qui n'est quelquefois que le dessus d'un coffre où ils conservent leurs effets. Elle est couverte d'une nappe grossière mais propre sous laquelle il y a du pain, du sel et un couteau, qu'on offre cordialement à chaque étranger; car les habitans de ces contrées sont très hospitaliers et si

Они непремѣнно запросятъ раздѣлить съ ними болѣе или менѣе скудную ихъ пищу.

Мебели вовсе не имѣютъ развѣ иногда шкафъ и нѣсколько простыхъ стульевъ. Сосуды употребляемые ими для пищи вообще простой гончарной работы грубо раскрашенные; но я замѣтилъ что въ селеніяхъ лежащихъ близь городовъ и наиболѣе возлѣ Кіева, находятся хорошія фаянсовыя тарелки поставленныя въ шкафѣ и служащія вмѣсто украшенія, даже встрѣчалъ часто графины и стаканы чистаго и бѣлаго стекла. Ложки употребляются крестьянами вообще деревянныя выточенныя, вылакированныя которыя также поставлены въ порядкѣ, а вилки у нихъ почти не извѣстны.

Возлѣ печи есть обыкновенная постель обложенная жердями) на которыхъ висятъ шубы и другія платья, на концѣ около дверей всегда находится кадка съ свѣжею водою для домашняго употребленія.

Однакоже чистота въ домахъ не вездѣ равно соблюдается: Въ Радомысльскомъ уѣздѣ, у бѣдныхъ крестьянъ, особенно когда нѣсколько душъ живутъ въ одной тѣсной хижинкѣ, весьма мало порядка и часто большая нечистота, хотя въ гораздо меньшей степени, нежели прежде, т.е. до послѣдовавшаго со стороны начальства распоряженія, что бы всякое семейство содержало свою хижину въ возможной чистотѣ какъ внутри такъ и снаружи. Эта мѣра будетъ способствовать столько же къ улучшенію ихъ существованія сколько и къ отвращенію многихъ болѣзней.

Въ уѣздахъ Кіевскомъ и Васильковскомъ, хижины покрыты соломою; въ Радомысльскомъ же тонкими досками называемыми Драницами. Если эти кровли изъ соломы или изъ драницъ не ветхи и не пропускаютъ течи внутрь домовъ, то они здоровы для жителей.

on les trouve à table, ils ne manquent jamais d'inviter à leur repas plus ou moins frugal qu'ils partagent volontiers avec leurs hôtes.

Dans leurs habitations on ne voit point de meubles, si ce n'est parfois une armoire et quelques sièges grossiers. Les vases qu'ils emploient pour leurs aliments sont une poterie commune coloriée; mais j'ai remarqué dans quelques villages voisins des villes et particulièrement de Kiew chez beaucoup de paysans, des assiettes de fayence élégantes qui sont mises en évidence dans leur armoire comme ornement; j'ai vu aussi souvent des gobelets et des carafes de verre blanc. Les cuillers dont ils se servent sont en bois poli et verniés et s'y trouvent aussi rangés en ordre. Les fourchettes leur sont presque inconnues.

Près du poêle est le lit commun entouré de lattes où sont suspendues leurs pelisses et leurs habits; enfin près de la porte, il y a toujours un tonneau d'eau fraîche pour les usages domestiques.

Mais la propreté des habitations ne se rencontre pas partout et particulièrement dans le district de Radomysl, surtout chez les paysans pauvres et lorsque beaucoup trop d'individus logent dans une chambre étroite, souvent il y a peu d'ordre et beaucoup de saleté; cependant elle est moindre que jadis depuis que des ordonnances ont été prescrites pour que chaque famille tienne son habitation le plus proprement possible à l'extérieur comme à l'intérieur, ce qui ne contribuera pas peu, à améliorer leur existence et à éloigner des maladies.

Les cabanes des paysans sont partout couvertes de chaume dans les districts de Kiew et de Vassilkow; celles du district de Radomysl ont le plus souvent un toit de planches minces nommées Dranitza. S'il n'est pas dans un état de vétusté et détérioré, la pluie ne pénètre pas dans l'intérieur. Lorsque les habitations sont en bon état elles entretiennent les habitans en santé, et les maladies y sont plus rares.

Одѣяніе и Обувь.

Крестьяне Кіевскаго и Васильковскаго уѣзда носятъ круглыя довольно высокія шапки изъ черной или сѣрой овечьей кожи; но жители Радомысльскаго, въ обществахъ Шепелическомъ, Заровичскомъ и Максимовичскомъ, носятъ шапки четвероугольныя изъ сѣраго или темнаго сукна украшенныя красными или синими шнурками. Волосы ихъ обстрижены довольно коротко. Всѣ носятъ усы, а старики бороды.

Они одѣты въ кафтаны называемые свитками сшитые изъ толстаго темнаго иногда сѣраго и бѣлаго сукна выдѣлываемаго ими, изъ шерсти овецъ не проходимаго свойства отъ дождя. Эти свитки обыкновенно широки и длинны, сзади имѣютъ капюшонъ для защищенія головы и лица отъ дождя и вѣтра, съ двумя отверстіями для глазъ. Часто сіи капюшоны служатъ имъ въ дорогѣ, вмѣсто мѣшка въ который кладутъ хлѣбъ. Зимою они носятъ подъ этою свиткою овчинную шубу необходимую имъ въ семъ климатѣ, въ ней они могутъ переносить величайшую стужу. Когда эта шуба нова то есть чрезвычайно бѣла,, имѣетъ черный бараній воротникъ; но бѣлизна эта не продолжительна, исчезаетъ въ употребленіи; будучи же разъ измочена, она сморщивается, дѣлается жестка и принимаетъ видъ темный и отвратительный старая же, кромѣ того отъ времени засаливается. Когда же изношена и изорвана, то худо защищаетъ отъ холода, а такъ какъ свитки и шубы пуговицъ не имѣютъ, то ихъ стягиваютъ кушакомъ. Всѣ крестьяне носятъ таковые кушаки тканые или вязанные изъ шерсти и окрашенные въ красный цвѣтъ кошенилью сей страны, иногда тоже зеленые, синіе, желтые и разноцвѣтные. Беднѣйшіе опоясываются простаго холста кушакомъ.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ, крестьяне опоясываются ремнемъ болѣе или менѣе широкимъ съ мѣдною пряжкою къ которому привѣшено два футляра, одинъ съ ножемъ, а другой огнивомъ кремнемъ и губкою нужными имъ для разведенія огня въ лѣсахъ и въ поляхъ и для закуриванія трубки.

Vêtemens et Chaussures.

Les paysans du district de Kiev et de Wasilkow portent des bonnets assez élevés, de forme ronde en peau de brebis noire ou grise ; mais ceux du district de Radomysl, dans les communes de Chepelitski, de Warovitski et de Maximovitski ont des bonnets de forme triangulaire en drap gris ou bleu clair ornés de broderies en laine bleue ou cramoisie, leurs cheveux sont coupés assez courts ils ont presque tous des moustaches ; il y en a aussi qui portent la barbe, surtout les vieillards.

Ils sont vêtus de surtouts, qu'on nomme Svitka, confectionnés de gros drap brun foncé et quelquefois gris ou blanc qu'ils fabriquent eux-mêmes avec la laine de leurs moutons. Il est assez imperméable à la pluie. Les habits sont larges, ordinairement longs et ils ont par derrière un capuchon percé par devant de deux ouvertures pour les yeux et dont ils se couvrent la tête ainsi que le visage pour se préserver de la pluie ou du vent, pendant les mauvaises saisons. En voyage ce capuchon leur sert quelquefois de sac dans lequel ils mettent leur pain. En hiver ils portent par dessous ce surtout (Svitka) une pelisse de peau de mouton indispensable au climat et avec laquelle ils peuvent supporter de grands froids. Quand cette pelisse est neuve, elle est d'une blancheur éclatante, son collet est de mouton noir ; mais cette blancheur est de peu de durée. Après avoir été portée, elle est bientôt salie et se ride quand elle a été mouillée ; puis en vieillissant, elle prend une teinte crasseuse, noirâtre très désagréable à l'œil, ainsi qu'on le voit chez les pauvres. Lorsqu'elle est usée et délabrée, elle défend mal du froid. Comme les pelisses et les Svitka sont sans boutons, ils les fixent au moyen d'une ceinture tissue en laine de couleur cramoisie teinte avec la cochenille du pays, mais ils en portent aussi qui sont vertes, bleues, jaunes et de couleurs mélangées. Les plus pauvres se ceignent avec un morceau de toile grossière.

Dans le district de Radomysl les paysans ont pour ceinture une courroie de cuir plus ou moins large avec une large boucle en cuivre, à laquelle sont attachés deux étuis, l'un pour un couteau, et l'autre pour des pierres à fusil et de l'amadou qui leur sert à allumer du feu dans les forêts ou les champs et leur pipe.

Крестьяне Кіевской Губерніи сапоги носятъ почти всѣ а рѣдко только во время полевыхъ работъ употребляютъ они лапти, исключая Радомысльскаго уѣзда гдѣ большая часть крестьянъ носитъ во всякое время лапти, обвязывая зимою ноги сухою, мягкою травою называемою. Тирсою, (Festuca) Glomerata, и покрывая сверхъ того полотномъ. Траву эту собираютъ въ лѣсахъ и дѣлаютъ запасъ на зиму. Эти лапти весьма дурно сплетены изъ липовой или другой коры. Крестьяне иныхъ сторонъ носятъ тоже постолы сдѣланные изъ кусковъ старой кожи, привязывая ихъ къ ногамъ обвернувшимъ тряпками шнуровыми шворками или ремешками.

Хотя обувь сія легка для ходьбы, отчего крестьяне скорѣе ходятъ, нежели въ другихъ краяхъ гдѣ носятъ толстые и тяжелые сапоги, особенно же во время грязи и погашенной земли, равно выгодна и удобна лѣтомъ и когда сухо; но за то весьма вредна для здоровья въ мокроту, особенно во время холода и зимою. Въ это время тряпки которыми обвернуты ноги и солома или сѣно, или тирса вложенныя въ лапти или постолы а также шворки обматанные около ногъ промокаютъ до тѣла, отчего ноги всегда въ мокротѣ а въ холодное время обмерзаютъ и чрезвычайно мерзнутъ. Съ этого слѣдуетъ: насморки, колотье въ боку, воспаленіе легкихъ, отмороживаніе ногъ, на концахъ шворки или ремни которыми привязываются къ ногамъ лапти или постолы давятъ тѣло, останавливаютъ теченіе крови, причиняютъ расширеніе жилъ (varices) и дѣлаются раны которыя трудно вылечивать. Это часто бываетъ въ Радомысльскомъ уѣздѣ, гдѣ наиболѣе крестьяне носятъ лапти и постолы зимой. По этому, если бы можно внушить крестьянамъ, чтобы они носили сапоги, то сіе предупредило бы многія болѣзни.

Одѣяніе женщинъ. Головной уборъ женщинъ очень различенъ; но въ праздничные дни, когда идутъ въ церковь, почти всѣ повязываютъ голову длиннымъ кускомъ простой кисеи намитки связанной сзади большими узлами, концы которой ниспадаютъ далеко ниже пояса. Въ иныхъ обществахъ они завязываютъ голову китайчатыми и испещренными большими

Les paysans du gouvernement de Kiew portent presque tous des bottes, rarement et seulement dans le tems des travaux ruraux, ils ont pour chaussures des sandales faites d'écorce ou avec des morceaux de cuir nommés Lapti ou Postoli, excepté dans le District de Radomysl où les paysans presque exclusivement, portent en tout tems ces chaussures, ainsi que les femmes. En hiver ils enveloppent leurs pieds avec une herbe sèche, molle et soyeuse nommée Tirsa ou Volosie, et par dessus avec de la toile. Cette plante croît dans les forêts, et ils en font une provision pour l'hiver. Les Lapti sont tissés grossièrement avec de l'écorce de tilleul ou de saule; et les postoli que portent plus particulièrement les paysans de la Polésie sont tout simplement des morceaux de vieux cuir dont ils s'entourent les pieds. Ces deux espèces de sandales sont attachées aux jambes avec des cordes ou des courroies.

Quoique ces chaussures soient légères pour la marche, et que les paysans de ces contrées sont meilleurs piétons qu'ailleurs où on porte de grosses et pesantes bottes qui rendent la progression pénible surtout lors des grandes boues et dans les lieux fangeux et glaiseux, quoiqu'encore ces sandales conviennent en été et dans les tems secs; elles sont très nuisibles à la santé des habitans dans les tems humides et froids, surtout l'hiver, car alors les chiffons dont leurs pieds sont enveloppés, ainsi que la paille, le foin et l'herbe Tirsa dont il a été fait mention, qu'ils mettent dans ces chaussures prennent l'humidité et par conséquent leurs pieds sont toujours mouillés, et souvent gelés pendant l'hiver, d'où il résulte fréquemment la congélation complète, ainsi que des catarrhes, la pleurésie la péripneumonie et des rhumatismes. D'une autre part les cordes ou les courroies qui entourent leurs jambes, compriment les vaisseaux, rend la circulation du sang difficile, causent des varices et des ulcères de mauvais caractère; ce qui est fréquent dans le district de Radomysl, où les paysans n'ont pas de bottes; en conséquence si l'on pouvait les obliger à en porter, on préviendroit beaucoup de maladies.

Habillement des femmes. La coëffure des femmes varie beaucoup. Les jours de fêtes et lorsqu'elles vont à l'église, presque toutes dans beaucoup de localités ont la tête enveloppée d'une longue pièce de mousseline grossière nouée par derrière avec de grands flots dont les extrémités pendent jusqu'à mi-jambes, dans quelques communes elles

цвѣтами изъ покупаютъ на ярмаркахъ. Дѣвицы также повязываютъ голову платками, но съ нѣкоторымъ различіемъ и по большей части онѣ ходятъ съ непокрытою головою, заплетая волосы въ одну косу съ лентою; иногда же заплетаютъ ихъ и завиваютъ на головѣ множествомъ шелковыхъ разноцвѣтныхъ лентъ разныхъ яркихъ цвѣтовъ, которыхъ концы сзади низпадаютъ. Цвѣты составляютъ тоже принадлежность для головнаго убора, ихъ прикалываютъ на голову множество, преимущественно: Піоніи, красный макъ или разные полевые цвѣты, а ежели время года не допускаетъ имѣть цвѣтовъ, то ихъ замѣняютъ зелеными вѣтвями Барвинка и красными ягодами Калины нарочно для того сохраняемой или поддѣльными цвѣтами изъ крашенной бумаги. Онѣ точно такъ какъ и замужнія женщины носятъ множество коралловыхъ ожерелій или бусовъ на которыхъ виситъ металлическая икона съ изображеніемъ святаго угодника или святой. Онѣ тоже носятъ медныя или томбаковыя серьги и перстни съ простыми камнями, но въ Радомысльскомъ уѣздѣ дѣвицы хотя одежда вообще неуклюжевата не носятъ цвѣтовъ, ихъ волосы просто заплетенные, связаны краснаго шерстянаго узкаго тесьмою.

Женщины вообще носятъ длинныя свиты бѣлаго, рѣдко тёмнаго цвѣта изъ сукна выдѣлываемаго ими изъ овечьей шерсти по мѣстному обычаю края, ихъ обыкновенно обшиваютъ черными или темносиними тесьмами. Въ Кіевскомъ уѣздѣ въ обществахъ Обуховскомъ, Петропавловскомъ и Фастовскомъ замужнія женщины равно и дѣвицы носятъ кофты называемыя юпками изъ свѣтло зеленаго сукна испещреннаго маленькими клочками шерсти краснаго цвѣта; эти кофты доходятъ до колѣнъ; рукава у нихъ короткія. Въ другихъ мѣстахъ эти кофты дѣлаются изъ ситцу полосатаго или узорчатаго яркихъ цвѣтовъ. Ихъ юпки называемыя иначе сподницами, [illegible] изъ матеріи вытканной въ клѣтки или полосами разныхъ узоровъ черныхъ изъ желтыхъ, бѣлыхъ, синихъ и красныхъ шерстяныхъ или льняныхъ нитокъ. Пряжу для сего онѣ выдѣлываютъ сами и матерія эта такъ обыкновенна въ цѣломъ краѣ на большомъ пространствѣ что ее можно назвать народною матеріей малой Россіи. Онѣ обыкновенно опоясываютъ шерстянымъ вышитымъ кушакомъ большею частью краснаго цвѣта. Въ нѣкоторыхъ носятъ въ мѣсто сподницъ куски изъ шерстяной матеріи

Elles sont coiffées avec des mouchoirs d'indienne à grandes fleurs, de diverses manières, ainsi que les filles, quoiqu'avec quelque différence, mais presque partout, celles-ci ont la tête découverte, leurs cheveux sont tressés et attachés autour avec une profusion de fleurs elles préfèrent celles d'une grande dimension telles que les Pivoines, les pavots rouges et d'autres fleurs des champs et derrière la tête, elles attachent de longs rubans de soie flottants et de plusieurs couleurs tranchantes. Les fleurs pour ces filles sont absolument de rigueur surtout les jours de fête et lorsque la saison ne leur permet pas de s'en procurer, elles les remplacent par des rameaux de Pervenche toujours verts et avec des baies rouges de Viburnum, conservées exprès en automne, ou bien par des fleurs artificielles qu'elles font elles-mêmes avec des plumes colorées ou du papier peint et doré. Ainsi que les femmes elles ont le cou orné de beaucoup de colliers de verroteries, et les plus riches en ont de corail qui parfois est une succession dans la famille dont le prix souvent assez élevé est compté dans la dot que les parents leur donne à leur mariage. Elles portent toutes aussi des pendans d'oreilles et des bagues en cuivre ou similor avec des pierreries communes; mais dans le district de Radomysl les filles ne portent pas de fleurs ordinairement, leurs cheveux sont tout simplement tressés et liés avec un ruban rouge étroit; enfin leur costume est loin d'être élégant.

Les femmes sont ordinairement vêtues de capottes longues (Свита, Svitka,) en gros drap blanc ou rarement brun ou gris, qu'elles fabriquent elles-mêmes avec la laine de leurs moutons. Elles sont bordées, selon les communes, ~~tantôt~~ d'un ruban bleu clair ou noir. Dans le district de Kiew, et les communes de Petro Pawlowski, Obouchow, et Fastow, portent des casaquins de drap vert clair, parsemés de petites houppes de laine rouge, ce vêtement descend jusqu'aux genoux mais dans les environs de Kiew ces casaquins sont de belle indienne de diverses couleurs tranchantes. Leurs jupons, spodnitzi, et leurs tabliers, fartouxi sont de toile ornés de dessins à grandes fleurs ou d'étoffe bleue ou rouge que les paysannes fabriquent et teignent elles-mêmes, ou enfin d'un tissu à carreaux symétriques tissé de fils jaunes, blancs et rouges, sur un fond bleu qui est commun dans tout le pays et qu'on pourroit appeller l'étoffe nationale de la petite Russie, car on la rencontre à de grandes distances. Les femmes

прикрѣпленныя съ зади и спереди.

Въ окрестностяхъ Кіева, онѣ носятъ хорошія ситцевыя юбки яркихъ цвѣтовъ покупныя, которыя покупаютъ въ городахъ или на ярмаркахъ, спидницы и фартуки передники у нихъ тоже съ подобнаго ситца, или суконныя синяго или краснаго цвѣта которые онѣ выдѣлываютъ и красятъ сами.

Въ праздники дѣвицы носятъ бѣлыя тонкія рубахи съ длинными и широкими рукавами украшенными множествомъ красивыхъ узоровъ, но въ Радомысльскомъ уѣздѣ ихъ рубашки большею частью изъ сѣраго мало убѣленнаго холста украшенныя также красными насечками.

Я замѣтилъ гораздо больше порядка и даже щегольства между крестьянами живущими близъ городовъ и наиболѣе около Кіева и Василькова; не только замужнія женщины и дѣвицы носятъ всегда сапоги, но богатыя и зажиточныя шьютъ ихъ изъ красной и желтой кожи. Въ обществахъ Хотовскомъ, Обуховскомъ, Петро Павловскомъ, и Кожуховскомъ онѣ носятъ часто черные башмаки обшитые красною кожею и синіе чулки.

Въ Радомысльскомъ уѣздѣ всѣ замужнія женщины и дѣвицы носятъ лапти или постолы сплетенные изъ липовой коры и ремешки, надѣтые на ноги обвернутыя тряпками изъ холстины сукна прикрѣпленныя къ ногамъ веревками или ремешками, какъ выше сказано.

Изъ описанія, можетъ быть слишкомъ подробнаго, можно заключить, что одежда и обувь крестьянъ вообще соотвѣтствуютъ климату; слѣдовательно болѣзни происходящія отъ неблагорастворенія климата обыкновенно не находятъ причины въ недостаткѣ одежды или обуви, кромѣ въ Радомысльскомъ уѣздѣ.

s'en attachent plusieurs pièces non cousues ensemble autour du corps au moyen d'une ~~ceinture~~

Dans les environs de Kiev, les femmes et les filles portent des casaquins d'indienne de diverses couleurs tranchantes qu'elles achètent à la ville ou dans les foires, leurs jupons et leurs tabliers sont aussi d'indiennes à grandes fleurs ou d'étoffe bleue ou rouge qu'elles fabriquent elles-mêmes.

Les jours de fêtes les filles portent des chemises de fine toile ou de percalle avec de longues et larges manches ornées d'une profusion de broderies rouges élégantes; mais dans le district de Radomysl, leurs chemises sont de toile grossière, grise, mais cependant quelquefois brodées également.

J'ai observé, en général, plus de propreté dans les vêtemens, et même d'élégance parmi les paysannes des environs des villes et surtout de Kiev et de Vassilkow non seulement, les femmes et les filles portent toujours des bottes, mais les plus aisées les ont en maroquin rouge ou jaune et dans les communes de Khotow, d'Obouchow, de Pètro-Pawlowski et Kojoukhow, elles sont chaussées de souliers bordés de cuir rouge et portent des bas de couleur bleue.

Dans le District de Radomysl, toutes les femmes et les filles ne portent que des lapti ou postoli, et ont les pieds entourés de linges grossiers, et liés avec des cordes autour de la jambe.

D'après les détails, peut-être trop minutieux que je viens de donner, on peut en conclure que les vêtemens et la chaussure des habitans en général correspondent au climat, en conséquence généralement, le défaut des vêtemens ou des chaussures ne cause pas ordinairement de maladies, si ce n'est dans le district de Radomysl.

О пищѣ и питьѣ.

Пища крестьянъ почти одна и таже зимою и лѣтомъ: Хлѣбъ ржаной, гречневый или ячменный, развѣ въ праздничные дни, въ мѣстахъ гдѣ въ особенности родится пшеница; Борщъ (щи) приготовленный съ саломъ или свининою, капустою, свеклою и щавелемъ или другою зеленью лѣтомъ. Рѣдко ѣдятъ яловичью говядину но чаще свинину, или баранину въ воскресные дни. Вообще они употребляютъ много картофеля который они садятъ вездѣ въ изобиліи, особенно на песчаной почвѣ, также кашу гречневую и просяную; галушки приготовленные изъ ржаной и пшеничной муки смѣшенной съ яйцами или молокомъ и сыромъ. Во время постовъ которые крестьяне весьма строго соблюдаютъ, они употребляютъ въ пищу масло конопляное, дикой рѣпы или льняное. Тѣ которые побогаче имѣютъ часто соленую или сухую рыбу, за нею многіе крестьяне отправляются на Донъ и покупаютъ какъ для своего употребленія такъ равно и для торговли.

Горохъ, Бобы, Кукуруза, чеснокъ, лукъ, огурцы свѣжіе или соленые смотря по времени года, принадлежатъ также къ ихъ пищѣ. Хлѣбъ и другая пища находится вообще въ изобиліи и хорошаго качества въ уѣздахъ Кіевскомъ и Васильковскомъ, особенно при хорошихъ урожаяхъ, исключая деревни въ которыхъ почва песчаная и безплодная, или когда нѣтъ урожая хлѣба и картофеля. Въ уѣздѣ же Радомысльскомъ, гдѣ почва почти вездѣ песчаная, болотистая и мало плодородная, когда притомъ бываетъ засуха или продолжительные дожди и многія мѣста затопленные; тогда хлѣба и другихъ съѣстныхъ припасовъ очень мало; при томъ посредственной или совершенно худой доброты, болѣе другихъ терпятъ всегда отъ неурожая. Въ обществахъ Чернобыльскомъ, Шепелическомъ, особенно Вароичскомъ, отчасти Максимовичскомъ и Шершневскомъ, пища жителей не такъ обильна, питательна и здорова, какъ въ другихъ. Въ случаѣ же неурожая картофеля который составляетъ вмѣстѣ съ хлѣбомъ главнѣйшее продовольствіе жителей, терпятъ недостатокъ въ пищѣ.

Des alimens et des boissons.

Les alimens des paysans sont à peu près les mêmes en été qu'en hiver. Leur nourriture est composée ainsi qu'il suit: Pain de seigle, de sarrazin ou d'orge, rarement de froment, excepté les jours de fêtes et dans les lieux où il croit. Borch préparé avec du lard ou de la viande de porc, des choux ou des betteraves, de l'oseille en été ou d'autres légumes. Rarement les paysans mangent de la viande de boeuf, plus souvent du porc, du mouton ou de la volaille, et seulement les jours de fête ou les dimanches. En général, ils font un grand usage de pommes de terre qu'on cultive communément partout et particulièrement dans les terrains sablonneux; de gruaux d'orge, de sarrazin, de millet, et de galouchki, pate qu'ils préparent avec de la farine de seigle, de froment ou autre, des oeufs, du lait ou du fromage. Pendant les carêmes que les paysans observent strictement, ils ajoutent alors à leurs mets de l'huile de Chenevis, de Navette ou de Lin et ceux qui sont aisés ont du poisson salé ou séché que beaucoup d'entre eux vont acheter soit pour eux, dans le voisinage du Don, soit pour en faire commerce.

Les Pois, Fèves, Maïs, Oignons, Ail, Concombres frais ou salés font aussi partie de leur nourriture. Le pain et les autres alimens sont ordinairement abondans et de bonne qualité dans les districts de Kiew et de Vassilkow surtout dans les bonnes années; excepté dans les villages dont le sol est sablonneux et stérile, ou bien quand les recoltes des céréales ou des pommes de terre ont manqué. Mais dans le District de Radomysl où le sol est sablonneux, en général marécageux et peu fertile; quand encore, il y a de grandes sécheresses ou des pluies qui durent longtems, et parconséquent inondent beaucoup de lieux; alors le pain et les autres alimens sont rares, d'une médiocre ou d'une mauvaise qualité. alors on y souffre plus qu'ailleurs de la disette.

Dans les communes de Tchernobyl, de Tchepelitchi et en partie de Maximovitchi et de Cherchni, les alimens sont bien moins abondans et restaurans que dans les autres lieux; mais lorsque les pommes de terre qui forment une partie de leur nourriture ont manqué, les habitans sont dans une grande pénurie.

Назадъ десять лѣтъ тому назадъ когда нѣкоторыя изъ этихъ селеній принадлежали казнѣ, былъ великій голодъ; увѣряютъ что крестьяне въ нѣкоторыхъ селеніяхъ питались мхомъ и лишаями собиравшими на болотахъ и деревьяхъ, смѣшивая оные съ почками липы и ивы, съ гречневыми или ржаными отрубями и рожками сего растенія; отъ употребленія такой пищи въ народѣ появились многія болѣзни а отъ рожковъ многіе подверглись падучей болѣзни.

Въ Кіевскомъ и Васильковскомъ уѣздахъ находится у крестьянъ мало фруктовыхъ деревьевъ; что же касается фруктовъ то незамѣтно чтобы употребленіе ихъ имѣло вредное вліяніе на здоровье людей; но дикія груши собираемыя крестьянами могутъ производить несвареніе желудка, особенно ежели незрѣлые и слишкомъ много ихъ употреблять; однакоже не слышно чтобы отъ нихъ рождались какія либо болѣзни.

Грибы растутъ во всѣхъ лѣсахъ, особенно въ Радомысльскомъ уѣздѣ гдѣ собираютъ ихъ въ большомъ количествѣ, и тамъ то они бываютъ часто поводомъ отравленія людей собирающихъ по незнанію ядовитые грибы.

Пища жителей рѣдко бываетъ порченая, только въ сырую погоду во время уборки хлѣба, или когда изъ ржи вырастаютъ рожки, которые, какъ уже сказано, соединенные съ мукою изъ которой пекутъ хлѣбъ, бываютъ поводомъ жестокой болѣзни называемой злой корчъ, производящій иногда гангрену членовъ. Люди перенесшіе эту болѣзнь получаютъ падучую (Epilepsia). Изъ этого можно заключать почему въ этихъ странахъ находится такъ много крестьянъ одержимыхъ эпилепсіею.

Часто случается что Просо, Panicum miliaceum растетъ въ смѣшеніи съ Беленою, Hyoscyamus niger; тогда должно его выполоть заблаговременно, потому что ядовитыя сѣмена сего растенія не могутъ быть въ послѣдствіи совершенно отдѣлены, изъ того и приготовлен-
на-

Il y a quelques dix années, quand encore plusieurs de ces villages n'appartenaient pas aux domaines impériaux, il survint une grande famine et on rapporte qu'il y eut alors des gens qui se nourirent de mousses et de lichens qu'ils recueillaient dans les marais et sur l'écorce des arbres des forêts; en faisoient un mélange avec des bourgeons de Tilleul et de Saule blanc; et en préparaient une espèce de pain ainsi qu'avec du son de Sarrazin, de seigle et de l'ergot de cette graminée, il en résulta des maladies qui firent beaucoup de victimes ou devinrent incurables, et de l'usage de l'ergot beaucoup restèrent épileptiques.

On ne rencontre guères d'arbres fruitiers que dans quelques communes du district de Kiew ou de Vassilkow, et la quantité n'en est pas considérable, aussi n'observe-t-on guères que l'usage des fruits ait une influence sur la santé des paysans. La plupart du tems, ils ne recueillent que les fruits des poiriers sauvages, et quoiqu'il en puisse résulter des indigestions lorsqu'ils ne sont pas murs, et qu'on en mange avec excès, je n'ai pas oui qu'il en résulte des maladies.

On trouve des champignons dans toutes les forêts, et ils croissent en abondance dans celles du district de Radomysl où les paysans en recoltent beaucoup. et c'est là aussi où ils causent le plus d'empoisonnemens, quand par ignorance on fait usage de ceux qui sont vénéneux.

En général les alimens qu'employent les habitans ne sont presque jamais avariés, si ce n'est quelquefois dans les tems humides lors de la moisson ou dans les années où le seigle est ergoté. cette excroissance comme il a été déja dit, mélangée à la farine dont on fait du pain, occasionne une maladie cruelle, l'Ergotisme, qui produit quelquefois la gangrène des extrémités inférieures, les gens qui survivent à cette maladie deviennent fréquemment épileptiques, ce que constate le nombre de ceux qu'on rencontre dans ces contrées.

Il arrive quelquefois que quand le millet, Panicum miliaceum, n'a pas été sarclé, il croit ensemble avec la Jusquiame, Hyosciamus niger et

маго проса каша бываетъ настоящимъ ядомъ слѣдствіемъ
котораго бываютъ обмороки, конвульсіи съ утомительными нер-
вическими припадками которые оканчиваются опасными
послѣдствіями.

Воды уѣздовъ Кіевскаго и Васильковскаго почти вездѣ превосхо-
дны. Вода Днѣпровская весьма здоровая; колодезная очень
рѣдко бываетъ соленою и не заключаетъ веществъ вредныхъ для
здоровья; въ случаѣ же порчи воды жители таковой не употре-
бляютъ; но воды въ Радомысльскомъ уѣздѣ не исключая и коло-
дезной большею частью болотисты, особенно во время сухи
и потому часто производятъ поносъ и перемежающіяся лихорад-
ки; воды оныя не здоровы и для скота. Однакожъ мѣстами
находятся бьющіе и здоровые воды которые иногда бываютъ
желѣзнаго свойства.

Исключая воды, нѣтъ другаго напитка кромѣ водки, пива
а иногда меда котораго впрочемъ жители пьютъ мало по
причинѣ не всегда хорошаго свойства и высокой цѣны. Квасъ
рѣшительно нигдѣ не употребляется, а если бы можно пріучить
крестьянъ къ употребленію оного, это было бы весьма полез-
но и служило бы предохраненіемъ отъ многихъ болѣзней, осо-
бенно въ мѣстахъ гдѣ вода не здорова.
Водка же въ большомъ употребленіи, отъ того и случается,
особенно въ дни праздничные, также на свадьбахъ и похоронахъ,
крестинахъ и другихъ случаяхъ видѣть много людей нетрезвыхъ
но вообще пьянство значительно уменьшилось со времени при-
нятія надлежащихъ къ тому мѣръ; однакожъ не рѣдко бы-
ваетъ причиною воспалительныхъ болѣзней и апоплексіи.

les semences vénéneuses de cette plante ne pouvant entièrement être séparées
du Millet, il résulte du gruau qu'on en prépare, un véritable empoison-
nement, accompagné de vertiges, de convulsions et de symptômes ner-
veux qui causent de graves accidens.

L'eau du district de Kiew et de Vassilkow est presque partout excellente,
celle du Dnieper est saine; l'eau des puits est rarement salée ou contient
des substances nuisibles à la santé et dans ce cas, les habitans n'en boivent
pas; mais les eaux du district de Radomysl, dans beaucoup de localités
sont marécageuses, surtout pendant les tems de sécheresse, ainsi que celle des
puits; c'est pourquoi elles produisent quelquefois la diarrhée et des fièvres
intermittentes; elles sont aussi souvent nuisibles aux bestiaux; cepen-
dant il y a des lieux où on rencontre beaucoup de sources d'eau vive
et saine, et qui est parfois ferrugineuse.

Excepté l'eau il n'y point d'autres boissons dans le pays, si ce n'est l'eau de vie,
la bière et rarement l'hydromel dont les paysans ne boivent guères à cause de
leur prix élevé, et parce que ces deux dernières boissons sont souvent de mau-
vaise qualité et acides. Le Quass n'est nulle part en usage et si on pouvoit
habituer les paysans, surtout là où l'eau n'est pas de bonne qualité, à
s'en préparer, on pourroit préserver les habitans de beaucoup de maladies.
Les paysans consomment beaucoup d'eau de vie, surtout lors des fêtes
et dimanches, à l'occasion des noces, des baptêmes et des enterremens.
Il n'est pas rare de rencontrer des gens ivres, surtout dans les cabarets,
cependant l'ivrognerie est moindre depuis les mesures prises pour
diminuer le nombre des gens adonnés à ce vice. Toutefois il n'est pas rare
que l'ivresse cause des maladies inflammatoires et des apoplexies.

О занятіяхъ Крестьянъ.

Почти всѣ Крестьяне губерніи, занимаются хлѣбопашествомъ, а по окончаніи полевыхъ занятій и другихъ сельскихъ работъ, исключительно одними ремеслами или промыслами.

Кромѣ дѣятельной ихъ жизни которой требуетъ воздѣлываніе полей они принуждены проводить цѣлые дни подъ открытымъ небомъ, подвергаясь перемѣнамъ погоды и выдерживая зной лѣтнихъ дней, что однакожъ охраняетъ ихъ отъ болѣзней производимыхъ сидячею жизнью ремесленниковъ или отдающихъ себя въ такія работы, которыя подвергаютъ жизнь здоровую не избѣжнымъ опасностямъ; ежедневный же трудъ и слѣдующая за нимъ усталость способствуютъ пищеваренію и питанію. Послѣ дневныхъ трудовъ они въ своихъ хижинахъ вкушаютъ сладкій безмятежный сонъ возобновляющій ихъ силы. Такая дѣятельная жизнь свойственная человѣку укрѣпляетъ его мускулы и дѣйствуетъ на нравы, ибо тѣлесный трудъ освобождаетъ человѣка отъ нравственныхъ безпокойствъ; за то Крестьяне мало думаютъ и страсти столь вредныя здоровью терзающія людей высшаго сословія, имъ совершенно чужды. Обильная жатва и сохраненіе плода своихъ трудовъ ограничиваютъ ихъ желанія. Они обыкновенно мало чувствительны, потеря ближнихъ имъ равно какъ и тѣхъ съ которыми они были связанны союзомъ, родства, или пріязни, огорчаетъ ихъ не на долго; печаль ихъ не продолжительна, они рѣдко сострадательны къ чужимъ несчастьямъ, а не зная горестей, равно какъ и наслажденій, они чужды сопровождающей ихъ печали; наконецъ орошая поля своимъ потомъ они доживаютъ часто до глубокой старости.

Можно заключить изъ ихъ разговоровъ, что они весьма привязаны

Des travaux des paysans.

Presque tous les paysans du Gouvernement de Kiew sont agriculteurs et beaucoup ne s'occupent d'autres travaux que quand ceux des champs sont terminés, cependant il y en a un assez grand nombre qui exercent un métier exclusivement.

L'activité qu'exige la culture des terres ainsi que la nécessité où sont les agriculteurs de passer les journées aux champs, de résister aux intempéries des saisons et aux chaleurs brulantes de l'été, les préserve des maladies qu'engendre la vie sédentaire des artisans ou de celles qui appartiennent à plusieurs métiers qu'on ne peut exercer sans danger. Il résulte de leurs travaux journaliers, que leur digestion est plus facile, ainsi que leur nutrition; aussi après leur tache terminée il rentrés dans leurs chaumières, un sommeil paisible et tranquille répare leurs forces. Cette vie active, naturelle à l'homme fortifie chez eux le système musculaire et agit en même tems sur le moral, car le travail du corps délivre des peines de l'esprit; aussi ils pensent peu, sont étrangers aux passions si nuisibles à la conservation de la santé qui sont le tourment des classes oisives. Leurs voeux se bornent à désirer une bonne récolte et ne pas perdre le fruit de leurs labeurs. Ordinairement, ils ont peu de sensibilité, ne sont que momentanément affectés de la perte de ceux avec qui ils étoient liés par parenté ou par sympathie; aussi leurs chagrins n'ont que peu de durée. Comme ils ne jouissent pas de propriétés, ils sont exempts des peines qui en résultent si souvent, et ils compatissent peu aux maux d'autrui. Enfin, après avoir longtems arrosé la terre de leurs sueurs, ils parviennent assez souvent à un grand age.

Ils sont très attachés à la terre qui les a vus naître et de leurs discours on peut juger qu'ils ne quitteroient pas leurs hameaux pour aller habiter un climat

въ отчизну своего рожденія и не оставили обѣ своихъ сёлъ для того что бы жить въ счастливѣйшемъ климатѣ; Отъ этого почти всѣ тѣ, которыхъ призвало отечество на защиту, прошедши всю Европу послѣ двадцати лѣтнихъ трудовъ, возвращаются отдохнуть подъ родную кровлю.

Земледѣліе состоитъ какъ извѣстно, въ обработываніи земли плугомъ, сохою или другими земледѣльческими орудіями, въ удобреніи ея иногда навозомъ, посѣвѣ сѣмянъ, уборкѣ хлѣба съ полей, свозеніи его въ копны въ другихъ работахъ необходимыхъ къ совершенному приготовленію хлѣба. Хотя занятія сіи повсемѣстно въ Кіевскомъ округѣ одинаковы, однакоже находится значительное различіе между хлѣбопашцами земель плодородныхъ въ уѣздахъ Кіевскомъ и Васильковскомъ и скудныхъ земель нѣсколькихъ общинъ Радомысльскаго уѣзда.

Владѣющіе лучшими землями преимущественно бываютъ сильны атлетическіе, легко управляютъ плугомъ запряженнымъ тремя или четырмя парами крѣпкихъ воловъ, они довольно прилично одѣты и кормъ ихъ здоровый, питательный и обильный; пьютъ здоровую воду и имѣютъ не достатка въ водкѣ. Послѣдніе всегда почти не большого роста, худощавы, вялы или слабы, имъ нужно только пара воловъ, или тощихъ лошадей для паханія сыпучаго, безплоднаго и неблагодарнаго песка. Они вообще худо одѣты, пьютъ испорченную и болотистую воду и такъ не выѣзжая изъ предѣловъ Кіевской Губерніи весьма замѣтно большое различіе между жителями, такъ что ихъ можно принять за жителей различныхъ климатовъ.

Хотя многія болѣзни неизвѣстны хлѣбопашцамъ, потому что они живутъ при обстоятельствахъ благопріятствующихъ здоровью, но излишнее употребленіе горячихъ напитковъ, что наиболѣе случается въ дни праздничные, а во время ярмарокъ, свадебъ крестьянскихъ и похоронъ, часто бываетъ причиною многихъ болѣзней воспалительныхъ и водяныхъ болѣзней и апоплексіи; но не могутъ устраняться отъ болѣзней эпиде-

plus heureux ; aussi voit-on souvent que ceux d'entre eux qui ont été appellés sous les drapeaux à la défense de l'Empire, après avoir parcouru l'Europe et obtenu une honorable retraite pour leurs longs services, reviennent couverts de nobles cicatrices, la poitrine décorée de nombreux signes de leur bravoure, se reposer après vingt années, sous la chaumière paternelle.

L'agriculture consiste, comme on sait, à remuer la terre avec la charrue et la bêche, puis après l'avoir quelquefois aidée d'engrais, à lui confier les semences qu'elle doit féconder, à faire la recolte du foin, des céréales et des autres fruits, à les préparer, enfin à élever des bestiaux. Ces travaux sont partout les mêmes et se succèdent ou se renouvellent continuellement. Cependant, il y a peu de ressemblance entre les laboureurs aisés des terres fertiles des districts de Kiew ou de Vasilkow et les pauvres cultivateurs de plusieurs communes de Radomysl. Les premiers sont généralement d'une haute taille, robustes, athlétiques, ils conduisent sans effort une charrue attelée de trois ou quatre paires de boeufs vigoureux, sont vêtus convenablement, ont une nourriture saine, substantielle et abondante, ont pour boisson de bonnes eaux et ne manquent pas d'eau de vie. Les seconds, au contraire, presque toujours d'une taille médiocre, le plus souvent, maigres, chétifs, indolens ou débiles, n'ont besoin que d'une paire de maigres boeufs ou de misérables chevaux pour former des sillons dans des sables mouvans, stériles, ingrats; sont assez mal vêtus, mal nourris, s'abreuvent d'eaux croupissantes et marécageuses, trop pauvres, le plus souvent, pour en corriger la mauvaise qualité, avec un peu d'eau de vie. Ainsi sans sortir du gouvernement de Kiew, on peut observer une énorme différence dans ses habitans, de sorte qu'on pourroit les croire de différens climats.

Quoique beaucoup de maladies soyent inconnues aux agriculteurs, parcequ'ils vivent généralement dans des circonstances favorables à la santé, cependant les excès qu'ils font souvent d'eau de vie, ce qui a lieu surtout le dimanche et les fêtes, aux foires, aux noces, aux enterremens, deviennent la cause de beaucoup de maladies inflammatoires, d'apoplexies et d'hydropisies, cependant l'ivrognerie a diminué depuis quelques années. Toutefois, cependant les habitans n'ont pas le moyen de

миазматическихъ или заразительныхъ (хотя онѣ рѣдко свирѣпствуютъ въ сихъ мѣстахъ) равно трудно избавиться всегда имъ причиняемыхъ болѣзней солнечными лучами во время уборки хлѣба, также отъ раздраженій слизистыхъ перепоновъ легкихъ, желудочныхъ; ломоты которая бываетъ вслѣдствіе непогоды особенно весною и осенью.

Въ сёлахъ находятся: Плотники, Пильщики, Железники, Кузнецы, Столяры, Мельники, Портные, Ткачи, Кожевники, Сапожники, Гончари и Рыбаки. Въ обществахъ: Дымерскомъ, Рожевскомъ, Варовичскомъ, Максимовичскомъ Радомысльскаго уѣзда, находятся крестьяне которые дѣлаютъ изъ сосноваго и березоваго лѣсу деготь, смолу и уголья, пилятъ доски приготовляютъ доски для кораблей и клепки для бочекъ, на большей части въ имѣніяхъ собственныхъ владѣльцевъ; Другіе занимаются пчеловодствомъ имѣя свои пчелы въ ульяхъ или бортяхъ на верху сосенъ; Наконецъ въ нѣкоторыхъ обществахъ сего уѣзда находятся тоже рудники, и гутники. (Выдѣлывающіе железо и стекло)

Зажиточные крестьяне имѣющіе рабочій скотъ или лошадей занимаются разнаго рода транспортами и отправляются въ разныя мѣста въ г. Одессу, Херсонъ и Николаевъ, возятъ строевой лѣсъ изъ мѣстъ лѣсныхъ, хлѣбъ или другія предметы для торговли; подряжаются для правительства подъ извозъ. Другіе отправляются ежегодно въ Крымъ и на Донъ, откуда привозятъ соль и рыбу которую продаютъ возвратившись. Иные продаютъ огородныя произведенія какъ то: Картофель капусту, свеклу и проч. на рынкахъ собственныхъ городовъ и мѣстечекъ.

Живущіе на берегахъ Днѣпра и Припети доставляютъ водою, дрова, строевой лѣсъ, хлѣбъ и уголья въ Кіевъ, Кременчугъ, Екатеринославъ, Николаевъ и Херсонъ.

Многіе крестьяне и крестьянки особливо изъ Радомысльскаго уѣзда

se soustraire aux maladies endémiques telles que les fièvres intermittentes et d'autres qui sont contagieuses, quoiqu'elles sévissent rarement dans ces contrées, ou bien à la plique dans le district de Radomysl; enfin aux maux causés par l'influence d'un soleil ardent pendant les récoltes, et aux irritations des membranes muqueuses pulmonaires, stomachales ou intestinales, aux rhumatismes qui sont la suite des intempéries de l'air, au printems et en automne.

Dans les villages, il y a des charpentiers, scieurs de bois, charrons ou faiseurs de roues, forgerons, menuisiers, tailleurs, tisserands, corroyeurs, cordonniers, potiers, pêcheurs. Dans la commune de Dhimer, de Rojew, Varovitchi, et Maximovitchi, district de Radomysl. il y a des paysans qui font du goudron, de la poix et du charbon avec les pins et les bouleaux des forêts, y scient des planches, préparent des madriers pour la marine et des planches pour les tonneaux, mais le plus souvent dans les biens des particuliers du voisinage. D'autres s'occupent des ruches creusées au sommet des troncs des sapins dans les forêts; enfin il y a des fondeurs de fer et des verriers.

Parmi les paysans les plus aisés qui ont des boeufs et des chevaux; les uns voiturent des grains ou des marchandises pour le commerce, à une distance plus ou moins grande, ou font des transports pour le gouvernement. Il y a une assez grande quantité de villages dont quelques habitans font chaque année le voyage de Crimée d'où ils rapportent du sel, ou bien vont dans le voisinage du Don, chercher du poisson qu'ils vendent à leur retour dans le pays.

Ceux qui s'occupent de jardinage, apportent aux marchés de Kiew ou d'autres villes les légumes qu'ils recoltent, tels que: Pommes de terre, Choux, Betteraves, Concombres, Oignons, ail, Carottes, Raves, Salades, &c. &c.

Ceux qui vivent sur les bords du Dnieper ou du Pripété transportent par eau de Mohilew, à Kiew, Krementchouk, Ekaterinoslaw, Nicolaew et Kherson, du bois, du goudron, des pierres, et d'autres marchandises.

Beaucoup de paysans et leurs femmes, surtout du district de Radomysl

отлучаются ежегодно летомъ въ разныя места Кіевской губерніи на уборку хлеба и сена и возвращаются осенью, тогда отправляются на работы въ соседственные бумажные или сахарные заводы; другіе въ города где получаютъ самые выгоднейшія заработки.

Занятія плотниковъ, столяровъ, колесниковъ не вредятъ здоровью, а напротивъ, сапожники, портные и ткачи ведущіе сидячую жизнь и принужденные безпрестанно находится въ наклоненномъ положеніи, часто подвергаются заваламъ печени (infarctus hepatica) и почти все имеютъ желтый цветъ лица.

Кузнецы принужденные работать возле яркаго огня, при жаркой температуре, имеютъ глаза красные, гноистые, утомленные, ослабленные блескомъ огня и яркостію распаленнаго железа. Иногда при ковке железа выскакивающія изъ онаго искры проницаютъ въ глазную оболочку, ранятъ сію нежную часть и бываютъ причиною слепоты. Эти ремесленники всегда худые и бледные, безпрестанно имеютъ жажду и многіе изъ нихъ пьянствуютъ; они подвержены простудамъ, колотью въ бокахъ (pleuritis) потому что, часто изъ чрезмерной жары, выходятъ на холодъ, и нередко случается что у нихъ какъ у всехъ ремесленниковъ принужденныхъ безпрестанно стоять, ноги бываютъ опухлые покрытые ранами и вередами.

Гончары работающіе въ мокроте среди глины которую они месятъ, подвержены перемежающимися лихорадкамъ (пасочнымъ) и воденымъ болезнямъ; когда же употребляютъ для раскрашиванія глиняной посуды свинцоваго окиси, которую они принуждены сперва растирать; то часто получаютъ свинцовую колику называемую (colica figulina); слѣдовательно для предохраненія отъ сихъ бо

лезней

vont chaque année, pendant l'été faire la fénaison et la moisson dans beaucoup de lieux du gouvernement de Kiew et de Kherson, et à leur retour en Automne ils se rendent dans les fabriques de sucre ou le papèteries, ou bien dans les villes voisines pour y chercher du travail, et leur salaire est lucratif.

L'exercice des métiers de charpentiers, scieurs de bois, Charrons ou faiseurs de roues, et ceux qui travaillent le bois dans les forêts, qui y préparent du goudron, de la poix et du charbon ne comportent aucuns dangers; mais au contraire les cordonniers, les tailleurs et les tisserands menant une vie sédentaire; obligés d'être continuellement assis et dans une attitude gênante, sont la plupart sujets à des obstructions du foie (engorgement hépatique) aussi ont-ils toujours le teint jaune.

Les forgerons, serruriers, potiers, verriers, fondeurs de fer, obligés de travailler à un feu ardent, dans une température très élevée, et à l'extrême chaleur des fourneaux, ont les yeux rouges, chassieux, éraillés, fatigués et affaiblis par l'éclat du feu, du fer rouge, du verre en fusion ou du charbon de la forge en ignition. Chez les forgerons, quelquefois des paillettes s'échappent du fer lorsqu'ils le battent rouge, pénètrent dans la conjonctive, blessent ces parties délicates et il y en a qui deviennent aveugles. Ces ouvriers sont toujours maigres et pales, la soif les poursuit sans cesse et il y a fréquemment des ivrognes parmi eux. Ils sont sujets aux refroidissemens, aux pleurésies ainsi qu'aux rhumatismes, car ils s'exposent souvent au froid, en sortant d'une atmosphère brulante. Il n'est pas rare aussi que comme dans toutes les professions qu'on exerce debout, leurs jambes soyent quelquefois infiltrées et qu'ils y contractent des ulcères.

Les potiers de terre travaillant toujours dans des lieux bas et humides, au milieu de l'argile qu'ils pétrissent, sont disposés particulièrement aux fièvres intermittentes, aux maladies lymphatiques et aux hydropisies et lorsqu'ils emploient pour colorer leur poterie, des oxydes de plomb qu'ils doivent broyer avant d'en enduire les vases, il en résulte la colique métallique nommée

они должны носить обувь и платье которое бы ихъ защищало отъ сырости, а когда растираютъ свинцовую скипь закрывать полотномъ дыхательные пути.

Пчеловодство бортевое хотя занимаются крестьяне въ Радомысльскомъ уѣздѣ, хотя опасно, но потому что они съ помощію лѣстницъ взлазаютъ на деревья съ удивительною ловкостію и осторожностію и случаи паденія очень рѣдки.

Мельники вѣтреныхъ и особенно водяныхъ мельницъ очень часто подвергаются большимъ несчастіямъ отъ длиннаго и широкаго платья, какъ то: Свитки или Шубы въ которыхъ они по большей части ходятъ. Колеса мельницъ въ которыя они зацѣпляются одеждою увлекаютъ ихъ и они погибаютъ отъ ужасныхъ ушибовъ и переломовъ членовъ. По этому весьма полезно было бы для нихъ носить платье тѣсное и короткое въ какомъ обыкновенно ходятъ мельники за границею и этою простою мѣрою предосторожности можно было бы избѣжать многихъ несчастныхъ случаевъ.

Лоцманы, Судовщики, Лодочники и Рыбаки живущіе беспрестанно посреди сырой атмосферы, имѣющіе почти всегда ноги въ водѣ подверженные однимъ и тѣмъ же болѣзнямъ, требуютъ одинаковыхъ гигіеническихъ способовъ подобно морякамъ. Днѣпровскіе Лоцманы и судовщики ведутъ жизнь трудную; они подвержены непогодамъ, не могутъ всегда охранить себя отъ дождя и различныхъ перемѣнъ атмосферы, что возможно только на корабляхъ. Работы превышаютъ часто ихъ силы, такъ при мелководіи, когда плаваніе на парусахъ не возможно, они бываютъ принуждены

colica figulina; Ils doivent donc pour prévenir ces maladies avoir des chaussures et des vêtements qui les préservent autant que possible de l'humidité et quand ils manient les préparations saturniennes se couvrir avec un linge les voies de la respiration

Les habitans de quelques communes du district de Radomysl qui montent au faîte des plus hauts sapins des forêts pour y établir des ruches ou en recueillir le miel, quoiqu'ils y grimpent avec une agilité et une adresse surprenantes, au moyen d'une grande quantité de cordes la plupart tissées en cuir et savent se contenir à une grande hauteur, sont cependant exposés à des chutes qui les tuent sur place ou les estropient grièvement; mais ces accidens sont très rares, à cause de l'habitude.

Les meuniers des moulins à vent, mais surtout de ceux qui sont mus par l'eau sont sujets à de terribles accidens qui ne surviennent que trop souvent à cause de leurs longs et larges habits ou pelisses que leur ampleur facilite à être accrochés par les roues des machines, entraînent irrésistiblement le corps sous ces roues et ils périssent par suite d'horribles contusions et des fractures compliquées. Aussi seroit-il très urgent qu'ils fussent vêtus de vestes courtes et de pantalons étroits comme les meuniers des pays étrangers. Cette simple précaution préviendrait beaucoup de malheurs.

Les conducteurs de radeaux, les bateliers et pêcheurs étant constamment au milieu d'une atmosphère humide et ayant presque toujours les pieds dans l'eau sont exposés aux maladies ci-dessus mentionnées produites par l'humidité, et les mêmes moyens hygiéniques qu'emploient les marins leur conviennent. Ces gens mènent une vie pénible; Ils sont sans cesse exposés aux intempéries et aux vicissitudes de l'atmosphère, sont souvent mouillés par la pluie; sans avoir, comme dans les vaisseaux, les moyens de s'en abriter; ils essuyent de grandes fatigues, lorsque l'eau est peu profonde ou que la navigation à la voile est impossible pour faire avancer leur équipage à force de rames ou de harpons. Ils doivent, en outre, être

переплывать судна свои посредствомъ веселъ и буровъ; они при томъ должны быть весьма отважны что бы вмѣстѣ выдерживать такія трудныя работы и не примѣчать безпрестанно имъ угрожающую опасность, потому что и оныхъ какъ мореходамъ угрожаютъ бури и погибель на морѣ; по сему заниматься симъ ремесломъ, слѣдовало бы позволять только людямъ крѣпкаго сложенія и искуснымъ въ плаваніи, потому что нѣтъ года въ которомъ бы некоторые изъ нихъ не погибли въ волнахъ. Дабы предупредить болѣзни, здоровая пища имъ необходима, равно какъ и умѣренное употребленіе водки, но безъ излишества тѣмъ болѣе что пьянство у нихъ бываетъ часто причиною подобныхъ несчастій, и большая часть утопшихъ были въ пьяномъ состояніи. Что же касается до болѣзней имъ свойственныхъ, то оные суть слѣдующія: перемежающіяся лихорадки, понос, иногда и кровавый, Ревматизмъ, Цынготная болѣзнь, и водяная. Общими предохранительными средствами противъ сихъ болѣзней служитъ здоровая пища, умѣренное употребленіе водки а особенно платье защищающее отъ мокроты, какъ главнаго ихъ источника; для этого полезно было бы носить верхнюю одежду кожаную (свиту) и намазанные дегтемъ сапоги, также мокро бѣлье замѣнять сухимъ а вообще наблюдать около себя чистоту.

Кожевники, по причинѣ гнилаго запаху приготовляемыхъ ими кожъ, (которыя бывъ намочены въ дубовой коры не освобождаются еще отъ своихъ весьма вредныхъ частей) должны бы быть отдалены отъ деревень по причинѣ опасности происходящей отъ дурнаго запаху исходящаго изъ кожевныхъ заводѣ; по этой же причинѣ, часто сіи ремесленники подвергаются горячкамъ называемымъ гнилыми (Typhus) вреднымъ нарывамъ; (anthrax) и дабы предохранить ихъ сколько возможно отъ сихъ бѣдствій, они должны наблюдать чистоту, работать на открытомъ воздухѣ, имѣть достаточную пищу и умѣренно употреблять водку.

être armés d'un grand courage, pour à la fois résister à de si rudes travaux et braver des dangers fréquens; car ils ont eux aussi, comme sur mer, des tempêtes et des naufrages à craindre. Il s'ensuit donc qu'on ne devroit permettre d'exercer ce métier, qu'à des gens d'une forte complexion, et surtout qui sussent nager: car il n'y a guères d'années qu'il n'en périsse dans les flots. Mais pour prévenir chez eux les maladies, il faut que la nourriture soit bonne, qu'ils fassent un usage modéré d'eau de vie, et sans abus; d'autant plus que l'ivresse chez eux est fréquemment la cause de malheurs, et que de tous ceux qui se noyent la plupart se trouvoient dans cet état. Les maladies auxquels ils sont sujets sont: les fièvres intermittentes, la diarrhée, la dysenterie, les rhumatismes, et le scorbut. Ils pourroient souvent en être préservés par les moyens qui ont déja été indiqués, par des vêtemens imperméables à l'humidité tels que des capottes de cuir, et des bottes goudronnées et qui ne prennent pas l'eau, enfin en changeant de linge lorsqu'il est mouillé.

Les corroyeurs en raison de la fétidité putride des peaux qu'ils préparent et qui ne sont pas privés de leur principe délétère, par leur séjour dans l'écorce de chêne, devroient être relégués hors des villages, à cause du danger des miasmes et de l'odeur nauséabonde qu'exhalent ces fabriques. Il n'est pas rare que ces artisans soyent victimes de fièvres dites putrides, de pustules malignes, du charbon ou anthrax et pour les préserver autant que possible ils doivent s'astreindre à une grande propreté, travailler en plein air avoir une nourriture convenable, et faire un usage modéré et journalier d'eau de vie.

О влiянiи обычаевъ и привычекъ на болѣзни.

Кажется съ перваго взгляда что обычаи и привычки имѣютъ мало влiянiя на здоровье жителей; однакоже тѣ которые принадлежатъ климату необходимы для предохраненiя отъ болѣзней, потому что если въ одной странѣ люди привыкли тепло одѣваться и носить шубы, а напротивъ въ другой одѣваются легко; то это происходитъ отъ условiй климата; слѣдовательно когда здѣсь оставлятъ эту привычку, то могутъ быть подвержены болѣзнямъ происходящимъ отъ неблагопрiятности времени года.

Въ разсужденiи привычекъ происходящихъ отъ религiозныхъ учрежденiй, можно замѣтить, что многiя принадлежащiя нашей вѣрѣ были установлены въ климатѣ совершенно иномъ чѣмъ тотъ въ которомъ мы живемъ, и для того посты постановленные церковью гораздо труднѣе сносить въ сѣверныхъ странахъ нежели въ тѣхъ которые были колыбелью христiанства; потому теплый климатъ требуетъ менѣе питательности въ пищѣ болѣе растительной нежели животной, а холодный климатъ требуетъ напротивъ необходимо пищи мясной, говядины, жиру и горячихъ напитковъ, особенно для людей занимающихся физическими работами; однакоже такъ какъ въ сихъ странахъ уже съ древнихъ временъ привыкли воздерживаться отъ скоромной пищи, наблюдая строжайше посты нѣсколько разъ въ году, чрезъ большее или меньшее время, то не можно замѣтить отъ этого чувствительнаго влiянiя на здоровье людей; (но странно что крестьяне такъ строго соблюдающiе посты весьма часто пьянствуютъ въ это время) и что лишенiе животнаго корму здоровымъ людямъ служитъ доказательствомъ что въ продолженiе всего великаго поста, весьма мало бываетъ больныхъ, а между тѣмъ отъ внезапнаго перехода къ другой пищѣ или отъ чрезмѣрнаго ея употребленiя многiе изъ нихъ заболѣваютъ. По обыкновенiю несутъ къ церкви, въ день Пасхи огромное количество жареныхъ поросятъ, колбасъ изъ свинины, вареныхъ яицъ, которыхъ не ядятъ

De l'influence des usages et des coutumes sur les maladies.

Les usages et les coutumes paraissent, au premier coup d'œil, avoir peu d'influence sur la santé des habitans ; cependant ceux qui appartiennent au climat sont absolument nécessaires et même indispensables pour se préserver de maladies, car si dans un lieu on a la coutume de porter des habillemens chauds, des pelisses, si dans une autre, c'est l'usage de s'habiller légèrement, le climat y oblige ; donc quand on s'en écarte dans les pays froids, on court risque d'être atteint des maladies que produisent les intempéries de l'atmosphère.

Quant aux usages et coutumes qui dépendent des institutions religieuses, il est facile de reconnaître que plusieurs appartenant à notre religion ont été établis dans un climat différent du notre ; aussi les carêmes prescrits par l'Eglise sont-ils bien plus pénibles à supporter dans les pays du nord que dans celui qui fut le berceau de la chrétienté ; car les climats chauds n'exigent pas une nourriture aussi substantielle, mais plus végétale qu'animale ; tandis que ceux du nord commandent impérieusement des alimens réparateurs tels que la chair, la graisse et des boissons spiritueuses, surtout pour les hommes de peine qui employent beaucoup de forces musculaires. Cependant comme dans ces contrées, on est accoutumé depuis des siècles, à s'abstenir de cette nourriture, avec la plus stricte observance, plusieurs fois par année, pendant un tems plus ou moins long, on n'observe pas que cela influe d'une manière sensible sur les hommes bien portants ; mais il est étrange qu'étant si scrupuleux à cet égard, le tems de carême n'empêche pas alors les paysans de s'enivrer fréquemment. La preuve que la privation de nourriture animale, pendant quelques semaines, chez les gens robustes ne leur est pas nuisible, c'est que tout le tems que dure le grand carême il n'y a guères de malades, tandis que quand ils cessent subitement ce régime, beaucoup le deviennent, car après une longue abstinence, ils font des excès et, comme on est dans l'usage de porter à l'église, le jour de Pâques, une énorme quantité de marcassins rôtis, des saucisses de chair de porc, des œufs durs &c auxquels on ne peut.

и какъ только посвященны, Замѣчательно что эти яства относятъ они, какъ можно скорѣе домой. Жадность ихъ разговѣться такъ велика что идетъ безъ малѣйшей воздержности и вмѣстѣ употребляютъ много горячаго вина, что длится иногда во все продолженіе праздника; Отъ того бываетъ много больныхъ несвареніемъ желудка, поносомъ и не рѣдко случаются апоплексическіе удары, особенно у стариковъ.

Строгое соблюденіе поста не имѣетъ, какъ выше сказано, значительнаго вліянія на мущинъ крѣпкаго тѣлосложенія; но иногда весьма вредно для людей слабыхъ, больныхъ, выздоравливающихъ, женщинъ беременныхъ, кормилицъ и дѣтей. Медики имѣютъ великія препятствія когда они пользуютъ во время постовъ больныхъ которымъ надобно бы непремѣнно укрѣпляющей пищи, но ихъ нельзя ни какимъ образомъ заставить употреблять мясную пищу; тоже бываетъ и съ дѣтьми больными, родители во время поста никогда не позволяютъ употреблять пищу скоромную. Женщины беременныя, особенно тѣ которыя близки къ разрѣшенію, страдаютъ равно и плодъ въ нихъ находящійся, тѣмъ вреднѣе это для матерей-кормилицъ которыя имѣютъ привычку не отлучать своихъ дѣтей прежде двухъ или трехъ годовъ и даютъ имъ молоко которое для нихъ тѣмъ хуже, чѣмъ ихъ пища проще и что же происходитъ отъ этой точности! нѣтъ способа при такой пищѣ востановлять силы въ больныхъ, разслабленныхъ и другихъ, равно какъ и выздоравливающихъ, ростъ у дѣтей останавливается, тѣ которые особенно имѣютъ лимфатическій темпераментъ дѣлаются золотушными, одутлы, получаютъ англійскую (Rachitismus) или водяную болѣзнь, (Hydrops). Матери раждаютъ дѣтей слабыхъ и расположенныхъ ко всѣмъ болѣзнямъ нѣжнаго возраста отъ чего смертность между ними значительнѣе, нежели въ другихъ краяхъ.

toucher qu'après qu'ils ont été bénis, On observe que c'est avec la plus grande célérité que les paysans reportent ces mets à la maison, tant est grande leur impatience à rompre le jeûne; alors ils mangent sans modération, font souvent abus d'eau de vie, et cela continue tout le tems des fêtes. C'est alors qu'il y a beaucoup de malades d'indigestions, de diarrhées, d'embarras gastriques, et les attaques d'apoplexie ne sont pas rares chez les vieillards.

La stricte observation des carêmes n'influe pas visiblement, comme il a été dit ci-dessus, sur la santé des gens robustes, mais il n'en est pas de même chez les gens débiles, les malades, les convalescens, les femmes enceintes, les nourrices et les enfans; et les médecins, lorsque pendant les carêmes, ils traitent des malades qui ont besoin d'alimens restaurans, ne peuvent par aucun moyen les engager à prendre de la nourriture animale. Les mêmes difficultés se présentent pour les enfans malades, auxquels les parens ne permettent pas de rompre le carême; pour les femmes enceintes, surtout sur la fin de leur grossesse, lorsqu'elles ont un si grand besoin de nourriture restaurante, ce qui en souffrent ainsi que l'être qu'elles portent dans leur sein, il en est de même pour les nourrices qui donnent à leurs enfans un lait d'autant plus mauvais que leur nourriture est plus grossière.

Que résulte-t-il de ces scrupules?. Avec un tel régime, il n'y a pas moyens de rappeller les forces dans les maladies de langueur ou chez les convalescens, la croissance s'arrête chez les enfans, ceux d'un tempérament lymphatique surtout, deviennent scrofuleux, rachitiques, bouffis, hydropiques, et les mères n'élèvent que des êtres débiles, disposés à toutes les maladies de l'enfance enfin la mortalité est bien plus considérable que dans les autres pays.

Между тѣмъ Религія преподающая истинное человѣколюбіе столь утѣшительныя для Христіанъ, не требуетъ такихъ пожертвованій и многіе снисходительныхъ священниковъ позволяютъ безъ затрудненія животный кормъ больнымъ и разслабленнымъ людямъ; но ихъ авторитетъ не можетъ побѣдить эти предразсудки и часто я слыхалъ больныхъ говорящихъ что они предпочтутъ скорѣе смерть нежели употребленію молока или коровьяго масла во время поста.

Примѣтъ весьма, кажется, кстати упомянуть о сельскихъ священникахъ, смотря на вліяніе какое они имѣютъ на нравственность крестьянъ, равно какъ и на улучшеніе ихъ быта.
Кто находится въ большемъ сношеніи съ жителями деревень какъ приходской священникъ? Каждое лицо ему извѣстное, санъ священника приводитъ его во всякое семейство, онъ присутствуетъ при самыхъ торжественныхъ актахъ жизни и начиная отъ рожденія до смерти прихожанъ, священникъ въ безпрестанномъ съ ними сношеніи.

Священникъ подаетъ первый знакъ Христіанства родившемуся младенцу, онъ освящаетъ супружество, и для того что бы дать супругамъ почувствовать, что въ семъ союзѣ, они должны поступать по путямъ закона Божія, связавши ихъ руки, онъ обводитъ супруговъ при олтарѣ вокругъ налоя. Наконецъ, священникъ въ роковой часъ смерти вѣдя приноситъ умирающему послѣднюю отраду, потомъ онъ провожаетъ печальный гробъ въ обитель вѣчности, вознося благочестиво небу обычныя молитвы и для облегченія печали родственниковъ и друзей сопровождающихъ покойника до вѣчнаго жилища, на всякомъ мѣстѣ гдѣ останавливается погребальное шествіе онъ, произноситъ почерпнутыя изъ евангелія утѣшительныя слова.

Cependant la religion dont les préceptes sont si tolérans pour les chrétiens, n'exige pas le sacrifice de la santé et les prêtres qui sont indulgens permettent sans difficulté les alimens dit gras, aux malades et aux gens faibles; mais leur autorité ne peut pas vaincre ces scrupules, et j'ai entendu dire aux malades qu'ils préféreroient plutôt mourir que d'enfreindre leur religion par l'usage du lait ou du beurre en carême.

Il n'est pas hors de propos, il me semble, de faire mention ici, des prêtres des villages, à cause de leur influence sur le moral des paysans, parcequ'ils peuvent beaucoup contribuer à les éclairer et à améliorer leur existence.

Personne plus que le prêtre n'est en rapport avec les habitans d'un village. Chaque individu lui est connu, car son sacerdoce l'introduit journellement dans les familles, et sans lui, on ne peut naître ni mourir. Il préside aux actes les plus solemnels de la vie. et il est en rapport avec l'homme depuis sa naissance jusqu'à sa mort.

Le prêtre donne le premier signe du chrétien à l'enfant qui vient de naître, il consacre les époux et pour leur donner à comprendre que, dans leur union, ils doivent suivre les voies de la religion, il les guide, après leur avoir joint les mains, dans la marche sainte qu'il leur fait faire autour de l'autel. Enfin le prêtre apportera au mourrant les dernières consolations à l'heure suprême, il conduira le triste cercueil au champ du repos, en adressant au ciel les prières d'usage, et pour tempérer la douleur des parens ou des amis qui suivent le défunt jusqu'à sa dernière demeure, à chaque lieu où s'arrêtera le convoi funèbre, il fera entendre les paroles des saintes écritures.

Обязанность Священника быть всегда тамъ гдѣ потребуютъ его помощи, дверь его никогда не должна затворяться, посохъ въ рукѣ и лампа готовая къ зажженію. Для Священника нѣтъ ни пространства ни времени года, ни дождя, ни снѣгу, онъ спѣшитъ туда куда обязанность его призываетъ и потому онъ вполнѣ достоинъ имени отца какимъ именемъ называютъ его прихожане; тѣмъ паче когда подобно доброму пастырю, онъ утѣшаетъ своихъ прихожанъ, сочувствуетъ о ихъ несчастіяхъ, научаетъ ихъ переносить скорби житейскія при помощи Христіянской религіи, которой онъ есть проповѣдникомъ. Ему ненужно красноречія, достаточно только развернуть книгу и читать: Всякая статья изъ Евангелія, которая просвѣтила міръ, есть филантропическое наставленіе служащее къ улучшенію быта человѣческаго, а для тѣхъ людей до понятія которыхъ слова сіи не доступны, поданный пастыремъ примѣръ Христіанскихъ добродѣтелей достаточенъ.

Но обязанности Священника не кончаются на этомъ, онъ выполняя духовныя требы долженъ надзирать надъ поведеніемъ жителей между которыми онъ по большей части одинъ просвѣщенный человѣкъ, отъ него сколько по уму столько и по сану на немъ лежащему, они могутъ получать наставленія, и онъ часто принужденъ заимствовать ихъ языкъ, что бы поданныя имъ нравоученія были удобопонятны простому народу. Онъ примиряетъ враговъ своими совѣтами, востановляетъ спокойствіе въ семействахъ, уничтожаетъ вкоренившіяся между прихожанами его неудовольствія и ненависть отъ которыхъ возникаютъ преступленія.

Наконецъ въ деревняхъ гдѣ есть училища которыя всегда подъ надзоромъ Священника, некоторые изъ нихъ совершенно преданы воспитанію дѣтей, и я видѣлъ съ большимъ удовольствіемъ что ученики и ученицы изъ весьма много успѣваютъ, несмотря на молодость ихъ. Очень я хорошо могъ удостовѣриться присутствуя при ихъ испытаніи.

Rentré dans son humble presbitère, le devoir du prêtre est d'être toujours prêt à se rendre où l'on réclame ses secours; il faut que sa porte reste ouverte à toute heure et la nuit, que son baton soit sous sa main et sa lampe prête à être allumée. Pour lui, il n'y a ni distance, ni saison, ni pluie, ni neige, Il doit marcher, sans tarder et se rendre là où on l'appelle, aussi mérite-il le titre de père que lui donne chaque habitant, surtout si comme un bon pasteur, il prodigue des consolations à ses ouailles, compatit à leurs maux et leur apprend à supporter les misères humaines, à l'aide de la religion du Christ dont il est le ministre. L'éloquence lui est superflue, il n'a qu'à ouvrir et lire. Chaque verset de l'Évangile qui a civilisé le monde est un précepte de philantropie et de toute amélioration des hommes, quant à ceux dont l'entendement est peu développé et qui ne comprendroient pas ses paroles, l'exemple des vertus chrétiennes qu'il leur donnera, sera suffisant.

Mais les fonctions du Prêtre ne se bornent pas au seuil de son église et à l'exercice de son sacerdoce: lorsqu'il a accompli ses devoirs spirituels, pour lui commence une autre tâche. Il doit veiller à la morale des habitans, parmi lesquels étant ordinairement le seul lettré et instruit, ce n'est que de lui, qu'ils peuvent recevoir des instructions, et souvent il lui faut emprunter leur langage pour leur donner des préceptes qu'il doit encore mettre à la portée de l'intelligence de ces gens simples. C'est à lui qu'appartient la réconciliation des ennemis, le rétablissement de la paix dans les familles et par ses conseils, il peut éteindre les mésintelligences et les haines d'où naissent quelquefois les crimes.

Enfin, dans les villages où il y a des écoles, elles sont toujours sur la surveillance des prêtres dont quelques-uns même, se sont voués à l'enseignement et j'ai vu avec satisfaction que laplupart ont beaucoup de succès. Les progrès de leurs écoliers et écolières sont souvent étonnans, quoiqu'encore très jeunes, ainsi que j'ai eu occasion de l'observer aux examens.

Все сказанное достаточно убѣждаетъ какое средство представляется каждому Священнику при всѣхъ ихъ занятіяхъ подавать если бы онъ имѣлъ возможность медицинскія пособія больнымъ и наиболѣе въ деревняхъ отдаленныхъ отъ городовъ гдѣ нѣтъ Лекарей и жители оставлены на попеченіи одной натуры. Поэтому была бы величайшая польза если бы Священники деревень имѣли нѣкоторыя медицинскія и гигіеническія познанія, тѣмъ болѣе еще потому что Священникъ какъ врачъ духовной по обрядамъ вѣры для исполненія Христіанскихъ требъ, непремѣнно призывается къ каждому опасно больному, онъ могъ бы одними полезными наставленіями и какими либо лекарствами излечивать и облегчать многія болѣзни.

Часто также Священникъ могъ бы предупредить гигіеническими совѣтами эпидеміи и болѣзни уменьшить заразы; на примѣръ сколько дѣтей сохранило бы въ живыхъ, если бы Священники могли внушать матерямъ не кормить дѣтей своихъ грудью далѣе чѣмъ слѣдуетъ. Сколько бы они отвратили бѣдствій внушая жителямъ не вѣрить знахорямъ, шарлатанамъ разнаго рода которымъ крестьяне весьма часто, слѣпо вѣрятъ и которые вмѣсто излеченія увеличиваютъ болѣзнь. При томъ объяснить жителямъ какъ не лѣпо вѣрить магическимъ словамъ и шептамъ по средствомъ которыхъ почти во всякой деревнѣ старыя бабы будто бы лечатъ болѣзни, какъ равно вѣровать волшебствомъ которымъ крестьяне приписываютъ свои болѣзни.

Сверхъ того Священники должны обращать наиболѣе вниманія на пьянство которое всегда унижая человѣка до степени звѣрства увлекаетъ его вмѣстѣ съ семействомъ въ нищету, губитъ здоровье и влечетъ часто его ко гробу. Имъ однимъ наиболѣе есть средствъ отвращать таковое; ибо всѣ усилія объ этомъ правительства не вполнѣ успѣшны. Священники должны употреблять всѣ возможныя увѣщанія и свою власть что бы воспретить, особенно, молодымъ людямъ имѣть сію пагубную привычку которая къ край-

Cependant il seroit encore à désirer, qu'à tant de devoirs, il puisse joindre la possibilité d'apporter des secours médicaux aux malades, souvent en danger, près desquels il est appellé, surtout dans les villages éloignés des bourgs et des villes et quand les médecins manquent. En conséquence, il faudroit qu'il possèda quelques connaissances hygiéniques et médicales, vu que chaque jour il est appellé près des patiens dont la maladie, la plupart du tems, est abandonnée à la nature, quand des conseils salutaires et quelques médicamens simples pourroient guérir ou moins soulager.

Fréquemment, le Prêtre pourroit préserver, par des conseils d'hygiène, les épidémies et diminuer la contagion. Par exemple: Combien d'enfans seroient conservés à la vie, s'il pouvoit persuader aux mères de ne pas allaiter leurs nourissons plus qu'il n'est nécessaire? Combien de maux ne préviendroit-il pas? en faisant comprendre aux habitans de ne pas croire aux charlatans de toute sorte, auxquels ils ont souvent une aveugle confiance et qui, au lieu de les guérir, ne savent qu'empirer leurs maladies, et surtout démontrer à ces gens simples qu'il y a de l'absurdité dans la croyance à des paroles magiques (tcheptanie) par lesquelles, dans presque tous les villages, des vieilles femmes prétendent guérir les maladies. Il en est de même des prétendus sortilèges auxquels les villageois attribuent souvent leurs maux.

Mais c'est surtout contre l'ivrognerie qui dégrade l'homme en l'abrutissant, le fait tomber dans la misère lui et sa famille, ruine sa santé et le conduit souvent au tombeau, c'est surtout, dis-je, contre ce vice jusqu'alors très peu diminué malgré les dispositions du gouvernement, que les prêtres devroient employer tous les moyens de persuasion que leur suggèrent les désordres et les maux qui en résultent ou au moins leur autorité, pour empêcher les jeunes gens surtout, de contracter cette funeste habitude;

тому событію зараждается большею частію на церковныхъ праздникахъ а также крестьянскихъ свадьбахъ и похоронахъ когда крестьяне наиболѣе пьянствуютъ. Священники должны имъ доказать какъ они пьянствомъ оскверняютъ торжества дней.

Къ несчастію, есть хотя рѣдко, въ мѣстахъ наиболѣе удаленныхъ отъ наблюденія высшаго духовенства, такіе священники которые сами предаются сему пороку. Какое право имѣютъ они проповѣдывать умѣренность? Но что хуже это, что примѣръ дѣлается заразительнымъ и что въ тѣхъ мѣстахъ гдѣ священникъ нетрезваго поведенія, встрѣчается болѣе пьяницъ между ихъ прихожанами и большая часть таковыхъ священниковъ требуютъ за исполненіе Христіанскихъ требъ, платы непомѣрной отъ самыхъ бѣдныхъ крестьянъ.

Comme c'est particulièrement à l'occasion des fêtes de l'église, des baptêmes, des noces et même des enterremens que les paysans s'enivrent, les prêtres devraient leur démontrer qu'il est contraire à la religion de profaner ces jours solennels par l'ivresse.

Cependant, quand malheureusement il se rencontre quelquefois que les prêtres, sur tout ceux éloignés de l'autorité ecclésiastique, sont eux-mêmes adonnés à ce vice, quel droit ont-ils alors de prêcher la tempérance? mais ce qui est pire encore, c'est que leur exemple devient contagieux et on observe que dans les villages où le prêtre est intempérant, là on rencontre plus de gens ivres, et la plupart de ces prêtres exigent des rétributions onéreuses, même des plus pauvres habitans.

Степень смертности.

Пока свѣдѣнія о числѣ и возрастѣ людей мужескаго [и женскаго] пола умирающихъ въ народонаселеніи даннаго мѣста въ извѣстный промежутокъ времени, не сомнѣнно очень важны, потому что указываютъ долговѣчность людей въ разныхъ ихъ сословіяхъ; но много бываетъ препятствій, чтобъ достигнуть этой цѣли, и дать точныя показанія о смертности, и потому между всѣми таблицами смертности собранными въ Европѣ, многія не могутъ быть точными, особенно если заключаютъ много лѣтъ, по причинѣ что многія изъ людей родившіеся въ одномъ мѣстѣ оставляютъ мѣсто родины и умираютъ далеко. Многія солдаты никогда не возвращаются на родину, много иностранцевъ остаются жить въ другихъ мѣстахъ, а когда эпидеміи или другія несчастія опустошаютъ страну въ продолженіе одного года или нѣсколькихъ лѣтъ, и опять показываются по прошествіи четверти вѣка, или болѣе, то можно ли въ такомъ случаѣ имѣть удовлетворительныя вычисленія?

Встрѣчается тоже много препятствій, которыхъ не имѣется въ госпиталяхъ и городахъ, къ узнанію степени смертности между крестьянами, въ Кіевскомъ округѣ, равно и въ многихъ другихъ. Лѣкаря находятся слишкомъ въ маломъ числѣ и на разстояніи очень большомъ, не суть въ возможности всегда нести помощь больнымъ въ пору, и потому умираютъ многіе которыхъ можно бы было еще спасти, и свойство ихъ болѣзни остается въ неизвѣстности. Съ другой стороны, когда просятъ лѣкаря то онъ часто является слишкомъ поздно для того что бы его медицинскія пособія могли быть полезны, а на случай когда лѣкарь видитъ больнаго въ началѣ болѣзни, часто не достаетъ средствъ для лѣченія которое бы могло быть удачно; при томъ же его приказанія не могутъ быть исполнены въ точности, ибо простые люди полны предразсудковъ коихъ не возможно побѣдить.

Etat de la mortalité.

L'utilité de connaître le nombre des individus des deux sexes qui meurent dans la population d'un lieu déterminé, pendant un tems plus ou moins long, est sans doute d'une grande importance, puisqu'il en résulte des éclaircissemens au gouvernement sur les moyens de conservation de l'espèce humaine et connaître la longévité des hommes dans leurs divers états; mais pour arriver à ce but et donner une juste notion, il y a de grandes difficultés. Aussi de toutes les tables de mortalité recueillies en Europe, un grand nombre ne doivent pas être exactes, surtout quand elles embrassent beaucoup d'années, car, que de gens nés dans un pays en émigrent et vont mourir au loin, que de soldats ne revoyent jamais leur patrie! Combien d'étrangers viennent s'établir dans ces lieux et lorsque des épidémies ou des catastrophes ravagent une contrée, pendant une ou plusieurs années pour ne reparaître qu'après un quart de siècle ou plus, peut-on alors avoir un calcul satisfaisant?

Il existe aussi de grandes difficultés, ce qui n'a pas lieu dans les hôpitaux et les villes pour connaître l'état de la mortalité des malades parmi les villageois et dans le cercle de Kiew, comme dans d'autres, les médecins sont trop peu nombreux, et les distances trop grandes pour porter toujours des secours à tems à beaucoup de malades, aussi en meurent-ils infailliblement qui auroient pu être sauvés par l'art et qui sont victimes d'accidens ou de maladies dont le genre même reste ignoré; d'une autre part, le médecin quand il est appellé, arrive, la plupart du tems, trop tard pour que ses conseils, dans des cas graves surtout, puissent devenir salutaires, et dans le cas même où il voit le malade dès l'invasion du mal, souvent il manque de moyens pour faire un traitement qui seroit suivi d'une guérison; car, outre que ses ordres ne sont pas exécutés ponctuellement par des gens simples, imbus presque toujours de préjugés

Впрочемъ, онъ не можетъ перемѣнить гнилаго воздуха тѣснаго и малаго жилища, а ежели онъ принимаетъ переводить больныхъ въ лазаретъ который часто находится въ далекомъ разстоянии, то этотъ путь бываетъ часто опасенъ зимою или въ непогоду, потому не рѣдко я видѣлъ что везли въ лазаретъ трупъ вмѣсто больнаго

Смертность въ этомъ краю, равно какъ во многихъ другихъ, наибольшая между дѣтьми коихъ число умершихъ не должно бы быть вносимо въ число умирающихъ взрослыхъ, потому какъ я полагаю что крестьяне находятъ въ томъ или другомъ ремеслѣ причину болѣзни, или меньше долговѣчности, то свойство ихъ освободилъ отъ этой опасности; но дѣти подвержены большему числу болѣзней происходящихъ отъ невѣжества матерей, не достатка попеченія, отъ слишкомъ долгаго кормленія грудью, отъ пищи не свойственной нѣжному возрасту, отъ заключенія цѣлую зиму въ тѣсныхъ, мокрыхъ избахъ въ которыхъ воздухъ удушливъ, отъ не осторожности съ какою носятъ дѣтей на холодъ изъ теплоты, отъ изнеможенія матерей, во время полевыхъ работъ, гдѣ онѣ носятъ своихъ дѣтей которые терпятъ не благорастворение воздуха отъ разныхъ случаевъ къ которымъ можно причислить удушение ихъ матерями, что не рѣдко случается, когда особливо онѣ пьяны, во время сна; отъ трудныхъ родовъ въ мѣстахъ гдѣ нѣтъ ученыхъ повивальныхъ бабокъ; на конецъ отъ эпидемии которыя свирѣпствуютъ между ними и противъ которыхъ нѣтъ сохранительныхъ средствъ кромѣ коровьей оспы.

Исчисление столькихъ причинъ дѣтскихъ болѣзней даетъ понятие сколько изъ нихъ умираетъ въ первыхъ годахъ жизни. Стоитъ замѣтить что число умирающихъ младенцевъ мужескаго пола и особенно родившихся-мертвыми, болѣе нежели женскаго.

impossible à vaincre. Il ne lui est pas possible de changer l'atmosphère d'un local étroit, encombré, qui exhale des miasmes putrides, et dans les cas où on transporte les malades dans un hôpital, le plus souvent éloigné à une grande distance, ce voyage ne se fait pas sans danger, surtout pendant l'hiver ou les mauvaises saisons. Aussi combien de fois ai-je vu amener dans les hôpitaux des cadavres au lieu de malades.

La mortalité dans ce pays, ainsi que dans beaucoup d'autres est plus considérable, parmi les enfans, aussi le nombre de ceux qui meurent ne devroit pas être enrégistré avec celui des adultes, car supposant que les paysans trouvent dans telle ou telle circonstance, comme dans le métier qu'ils exercent, la cause d'une maladie ou d'une moindre longévité, il en existe bien davantage chez les enfans et leur vie, surtout dans les campagnes est exposée à une multitude de maux dus particulièrement à l'ignorance, au défaut de soins des mères, à leur trop long allaitement, à une nourriture non appropriée à la tendre enfance, à la réclusion pendant tout un hiver, dans des chaumières étroites, humides, encombrées dont l'air est méphitique, à la coutume d'exposer, sans précaution ces êtres faibles au froid en sortant d'un lieu chaud, à la fatigue des femmes pendant les travaux des champs où elles portent leurs nourissons, qui reçoit un mauvais lait et subit avec elles toutes les intempéries de l'air; à divers accidens parmi lesquels on peut compter l'étouffement des enfans par leurs mères, pendant le sommeil, ce qui n'est pas rare, surtout lorsqu'elles sont ivres; aux accouchemens difficiles, dans des lieux où il manque de sages-femmes instruites; enfin aux épidémies meurtrières qui sévissent contre eux, parmi lesquelles il n'y a que la variole contre laquelle on possède un spécifique.

Après avoir fait l'énumération de tant de causes de mortalité chez les enfans, on peut juger, combien il en doit mourir, pendant les premières années de la vie, et il est remarquable que le nombre des

Трудно тоже составить точныя исчисленія смертности одной страны въ сравненіи съ другою, хотя климатъ болѣе или менѣе удобный для здоровья, потому что часто случается что эпидемія опустошая одно общество, щадитъ другое по сосѣдству и на оборотъ. Что же касается до эндемическихъ болѣзней то онѣ почти вездѣ одинаковы когда климатическія и самыя мѣстныя вліянія одинаковы.

Что бы изслѣдовать вліяніе временъ года, на смертность это требуетъ постоянно наблюденія въ продолженіи извѣстнаго числа лѣтъ и выводы тогда только будутъ приблизительны, потому что въ сихъ краяхъ, времена года не такъ постоянны какъ въ мѣстахъ лежащихъ болѣе къ сѣверу или къ югу, и смотря по годамъ, иногда въ то время когда ожидаютъ тепла бываетъ холодъ и на оборотъ.

Изъ вышесказаннаго слѣдуетъ что смертоносныя эпидеміи, какъ то: Холера и другія необыкновенныя несчастія и множество болѣзней свирѣпствуютъ между дѣтьми и потому малое число ихъ достигаетъ зрѣлаго возраста, не смотря на плодовитость матерей. Все это измѣняетъ всякое вычисленіе; съ другой стороны, такъ какъ мои изысканія и наблюденія заключаютъ малое число годовъ и какъ я не могъ получить свѣдѣній точныхъ, то я руководствовался правдоподобіемъ, и такъ думаю что смертность между дѣтьми въ этомъ краѣ значительнѣе нежели въ С. Петербургѣ гдѣ одна статистика даетъ вычисленіе 100 умершихъ на 170 и мнѣ кажется что въ Кіевскомъ Округѣ умираетъ по меньшей мѣрѣ 100 на 165. Въ разсужденіи же общей смертности, я полагаю что умираетъ 1 на 27 или 28. На конецъ не смотря на различныя причины смертности, изъ документовъ доставленныхъ

mâles et surtout des morts-nés est plus considérable que de l'autre sexe.
Relativement à la comparaison de la mortalité d'une contrée avec une autre, malgré le sol plus ou moins favorable à la santé, les difficultés ne sont pas moindres pour en établir une statistique précise, car une épidémie sévit parfois contre une commune, épargne celle qui est voisine et vice versa.

Quant aux maladies endémiques, presque partout, elles sont les mêmes, quand le sol se ressemble, et si on voulait rechercher l'influence des saisons sur la mortalité, cela exigerait des observations constantes pendant un nombre d'années déterminé, et encore ne donneraient-elles qu'un résultat approximatif, parceque dans ce pays, les saisons sont moins régulières que dans les contrées situées plus au nord et que selon les années, celles où l'on attend de la chaleur apportent du froid, et vice versa.

De ce qui vient d'être exposé, il s'en suit que les épidémies meurtrières telles que: le choléra ou des catastrophes extraordinaires, les nombreuses maladies qui font tant de victimes parmi les enfans, et surtout le petit nombre que les mères, malgré leur fécondité parviennent à élever, altèrent tout calcul; mes recherches, d'ailleurs, et mes observations ne comprennent que peu d'années. et n'ayant pu recevoir que des renseignemens incomplets, je ne puis me guider que par des probabilités. Je pense donc que la mortalité chez les enfans dans ce pays est beaucoup plus considérable qu'à St. Pétersbourg dont une statistique donne pour résultat la mort de 100 enfans sur 170, et je suis fondé à croire que dans le district de Kiew, il en meurt au moins 100 sur 170. Quant à la mortalité générale parmi les adultes elle me semble être de 1 sur 27 ou 28. Enfin malgré tant de causes de mortalité, il paraît d'après des documens qui m'ont été transmis que la

мнѣ въ руки, видно что народонаселеніе въ Кіевскомъ и Черкасскомъ округахъ почти удвоилось въ теченіи 24 лѣтъ.

Смертность между людьми нѣсколько меньшая въ женскомъ нежели въ мужескомъ полѣ: Встрѣчается много стариковъ въ каждомъ селеніи которые имѣютъ по 70, 80, и даже 95 лѣтъ; но я не встрѣчалъ столѣтнихъ въ обоихъ полахъ.

population en 24 ans a été presque doublée dans le gouvernement de Kiew.

La mortalité est un peu moindre chez les femmes que chez les hommes. On rencontre des vieillards en assez grand nombre dans presque chaque village de 70, 80 et 95 ans, mais je n'ai pas vu de centenaires dans les deux sexes.

О болѣзняхъ эпидемическихъ и заразительныхъ.

Des maladies épidémiques et contagieuses.

Грипъ. Catarrhus pulmonalis. Grippe.

Грипъ рѣдко является въ деревняхъ а только отъ времени до времени. Когда дѣйствуетъ эпидемически въ краѣ; онъ показывается весною или осенью при частыхъ переходахъ отъ теплоты къ холоду, послѣ тумановъ; Онъ свирѣпствуетъ иногда между дѣтьми, взрослыми, стариками, и женщинами, но рѣдко между крѣпкими людьми, а въ городахъ болѣзнь эта дѣйствуетъ на большее число жителей, нежели въ деревняхъ. и тамъ гораздо большее число падаетъ ея жертвою.

La Grippe se montre rarement dans les villages et ne se manifeste que de loin en loin, et quand elle est épidémique dans le pays; Elle survient au printems ou en Automne, pendant les vicissitudes fréquentes de chaud et de froid et à la suite des brouillards. Les enfans, les adolescens, les femmes en sont quelquefois attaqués, mais très rarement les hommes robustes, tandis que dans les villes cette maladie frappe un bien plus grand nombre d'individus et fait beaucoup plus de victimes que dans les villages.

Коклюшъ. Tussis convulsiva. Coqueluche.

Коклюшъ, какъ извѣстно, принадлежитъ молодому возрасту; онъ рѣдко является возмужалости, даже менѣе обыкновененъ въ деревняхъ нежели въ городахъ. Излеченіе [illegible] отъ

La Coqueluche appartient au jeune age, elle se montre rarement après la puberté, elle est moins commune dans les campagnes que dans les cités, mais la guérison en est souvent difficile, même quand

часто трудное даже когда въ пользованіи не было замедленія, но гораздо труднѣе въ деревняхъ, потому что рѣдко даютъ помощь въ первомъ періодѣ болѣзни. Къ тому же матери не слѣдуютъ в точности совѣтамъ лѣкаря; кромѣ многихъ другихъ бываетъ тому причинъ, изъ этого слѣдуетъ что смертность въ городахъ менѣе нежели въ деревняхъ. Хотя, кажется что коклюшъ есть заразительная болѣзнь, потому что нѣсколько дѣтей въ одномъ семействѣ, въ одно время ей подвержены; это вѣроятно отъ того что одна и таже причина дѣйствуетъ на нихъ, тѣмъ болѣе что между ними нѣкоторые остаются свободными отъ этой болѣзни, и она только, какъ извѣстно, бываетъ обыкновенно одинъ разъ въ жизни.

Le traitement n'a pas été tardif. Elle l'est bien davantage dans les villages, en raison de ce que les secours sont rarement apportés dans la première période de la maladie et parceque les mères n'exécutent pas exactement les ordonnances du médecin, ainsi que par beaucoup d'autres causes. Il s'en suit que la mortalité est plus considérable dans les villages que dans les villes. Quoique la coqueluche paroisse contagieuse, parceque plusieurs enfans d'une même famille en sont atteints à la fois; il est plus probable que la même cause agit en même tems sur eux, d'autant plus qu'il y en a parmi eux qui en sont exempts.
Cette maladie n'attaque ordinairement qu'une fois le même individu.

Крупъ. Angina membranosa. Croup.

Крупъ замѣчаемый только на дѣтяхъ, есть всегда слѣдствіемъ холодной, мокрой температуры. Также является осенью и весною, нежели зимою, и никогда потомъ не замѣченъ безъ сомнѣнія причина сей болѣзни

Le Croup qui n'a été observé que chez les enfans dans les villages, est toujours causé par une température froide et humide. Il est plus fréquent au printems et en Automne qu'en hiver et il n'a pas été remarqué en

замѣчаемой въ эпидемическомъ составѣ воздуха, потому что часто нѣсколько лѣтъ проходитъ безъ этой болѣзни, хотя въ каждомъ времени года обыкновенно бываютъ разныя температуры, не такъ часто бываетъ Крупъ между деревенскими дѣтьми какъ городскихъ; вѣроятно потому что первыя больше привыкли къ холоду, ибо они всегда ходятъ босыми ногами и часто не имѣютъ другаго одѣянія кромѣ рубашки, что впрочемъ иногда причиняетъ эту болѣзнь которая бываетъ гораздо опаснѣе у нихъ, по причинѣ малаго вниманія родителей и недостатка скорой помощи, безъ которой не можно спасти больныхъ; однакожъ смертность гораздо больше въ городахъ нежели въ деревняхъ, по причинѣ большаго числа дѣтей подвергающихся Крупу.

Хотя Крупъ, какъ и двѣ предыдущія болѣзни происходитъ всегда отъ внезапной перемѣны атмосферы и не является ежегодно, а атмосферическія перемѣны бываютъ каждый годъ, то какимъ образомъ можно изъяснить для чего эти болѣзни являются въ нѣкоторыхъ годахъ, а послѣ показываются въ продолженіе большаго или меньшаго времени, эту задачу не легко разрѣшить и

été. Il est à croire que cette maladie est due à l'influence d'une constitution épidémique spéciale de l'air, puisqu'il se passe souvent plusieurs années sans qu'elle se manifeste, quoique les mêmes saisons ayent ordinairement les mêmes variétés de température. Le Croup est d'ailleurs moins fréquent parmi les enfans des campagnes que ceux des villes, probablement par l'habitude qu'ont les premiers d'être plus exposés aux intempéries atmosphériques, car ils vont toujours nu-pieds et n'ont souvent qu'une chemise pour tout vêtement; mais aussi cette circonstance en est souvent la cause. Le Croup est bien plus fréquemment mortel chez les enfans des villageois que chez ceux des citadins, en raison du peu d'attention des parens et du manque de prompts secours, sans lesquels on ne peut sauver les malades; cependant la mortalité est plus considérable dans les villes que dans les villages parceque le nombre des enfans qui en sont atteints est bien plus considérable;

Quoique le croup, ainsi que les deux maladies précédentes soyent toujours causées par de brusques variations de l'atmosphère et ne se montre pas annuellement, quoique ces variations atmosphériques surviennent chaque année, comment expliquer pourquoi ces maladies se manifestent à certaines époques, cessent ensuite pendant un tems plus ou moins long? Ce problème

надобно думать что эти болѣзни происходятъ отъ особенныхъ свойствъ воздуха. Въ послѣднія времена хотѣли доказать эвдіометрическимъ способомъ существованіе сего качества воздуха и узнали одинъ таинственный газъ имѣющій крѣпкій запахъ которому дали названіе Озона который отдѣляется отъ электрическихъ баттарей, и имѣетъ способность окислять и раздражать слизистую оболочку дыхательныхъ органовъ. Думаютъ что этотъ газъ существуетъ въ обыкновенномъ состояніи атмосферы, особенно въ время зимняго холода и бури, и его почитаютъ причиною простудныхъ эпидемій. Слѣдовательно, можно надѣяться, что новыя изысканія повторенныя наблюденія приведутъ къ познанію тайной причины сего особеннаго эпидемическаго характера который смотря по годамъ, простирается на большое пространство и, кажется, слѣдуетъ по одному направленію.

n'est pas aisé à résoudre, il faut donc croire qu'elles sont dues, comme il a déjà été dit, à une qualité particulière de l'air. Dans ces derniers tems, on a voulu démontrer l'existence, par des moyens eudiométriques d'un gaz mystérieux d'une odeur forte, auquel on a donné le nom d'Ozone, qui se dégage des pointes des conducteurs électriques, ainsi que des fils de laiton des batteries galvaniques dont la propriété est oxydante et irrite la membrane muqueuse des organes de la respiration. On croit que ce gaz existe à l'état libre dans l'atmosphère plus particulièrement pendant les tems froids et orageux. On l'a considéré comme la cause des épidémies catarrhales et du croup. On peut donc espérer que de nouvelles recherches et des observations répétées conduiront à la connaissance de la cause cachée de ces constitutions épidémiques spéciales qui, dans certaines années se propagent sur une grande étendue de pays, les parcourent successivement et semblent suivre une direction.

Корь, Morbilli, Rougeole; Скарлатина, Scarlatina, Scarlatine; Оспа, Variola, Variole; Мнимая Оспа, Varioloïdes.

Корь, Скарлатина, Оспа, Мнимая оспа являются часто, такъ какъ извѣстно, у дѣтей и рѣдко въ взрослыхъ, всегда по причинѣ заразительности и нельзя имъ назначить другихъ причинъ. Вообще сіи болѣзни показываются зимою продолжаются лѣтомъ до солнцестоянія. (Solstitium)

Корь бываетъ чаще нежели скарлатина, она дѣлаетъ больше жертвъ въ деревняхъ нежели въ городахъ, потому что прилагаютъ меньше старанія около больныхъ дѣтей, выносятъ ихъ на холодъ, даютъ холодное питье, по незнанію или небреженію. Тѣ которые имѣли разъ эту болѣзнь свободны, какъ извѣстно, отъ нея на всю жизнь. Извѣстно что прививаніе предупреждаетъ оспу, но замѣчаютъ что тѣ которымъ привили коровью оспу подвергнуты во время эпидеміи оспы, одной сыпи очень похожей на оспу и которую принимаютъ за обыкновенную оспу, называютъ ей Varioloïdes, или мнимою оспою; но ея свойство сыпь хорошее, не оставляетъ знаковъ и она не бываетъ обыкновенно опасна, развѣ когда выставляютъ дѣтей на холодъ или когда соединеніе съ другими болѣзнями. Эти сыпи не являются иногда нѣсколько лѣтъ сряду.

La Rougeole, la Scarlatine, la Variole et la fausse Variole, se manifestent souvent chez les enfans et rarement chez les adultes, c'est toujours par contagion et on ne peut pas en déterminer d'autres causes. En général ces exanthèmes, commencent à se manifester en hiver et se prolongent jusqu'au solstice d'été.

La Rougeole est plus fréquente que la Scarlatine. Ces maladies font plus de victimes dans les campagnes que dans les villes, par la raison qu'on y donne moins de soins aux enfans malades, qu'on les expose au froid et on leur permet des boissons froides, par ignorance ou négligence. Les individus qui ont eu une fois ces maladies en sont exempts ordinairement pour toujours

On sait que la vaccine préserve de la variole, mais on observe que les individus qui ont été vaccinés, sont exposés, pendant les épidémies varioliques à un exanthème qui lui ressemble et qu'on prend ordinairement pour la variole, on la nomme Varioloïde, elle est souvent d'une nature bénigne, ne laisse point de marques, et n'est accompagnée de danger, que quand on expose les enfans au froid, ou qu'il y a complication avec d'autres maladies. Ces exanthèmes n'apparaissent pas quelquefois pendant plusieurs années de suite:

Воспалительныя лихорадки, fièvres inflammatoires.

Воспалительныя лихорадки болѣе обыкновенны лѣтомъ, нежели въ другія времена года, и свирѣпствуютъ наиболѣе между крестьянами во время великихъ жаровъ и полевыхъ работъ и особенно между пьяницами. Вообще они не опасны, кромѣ тогда когда во время не сдѣлано кровопусканія или когда къ нимъ присоединятся другія болѣзни.

Les fièvres inflammatoires sont plus communes en été que dans les autres saisons. Elles affectent plus particulièrement les paysans pendant les chaleurs et les travaux des champs surtout ceux qui sont adonnés à l'eau de vie et ordinairement elles ne deviennent dangereuses que lorsque la saignée n'a pas été pratiquée à temps ou quand il y a complication avec d'autres maladies, avec le typhus, qui est très rare.

Поносъ и кровавый поносъ, Diarrhoea et Dysenteria.

Поносъ и кровавый поносъ наиболѣе бываютъ причиною пищи худаго свойства и рѣдко показываются въ Кіевскомъ округѣ, а хотя кровавый поносъ иногда заразителенъ, однакожъ не было случая это замѣтить.

La Diarrhée et la Dysenterie, ont le plus souvent pour causes des alimens de mauvaise qualité et surviennent rarement dans le cercle de Kiew. Quoique la dysenterie soit, par fois contagieuse on n'a pas eu l'occasion de l'observer.

Азіатическая Холера, Cholera asiaticus, Cholera d'asie.

Холера явилась въ Кіевскомъ округѣ, первый разъ въ 1830 году и после въ 1848 и 1853 сія эпидемическая болѣзнь такъ много жертвовъ въ двухъ послѣднихъ эпохахъ, но менѣе нежели когда явилась въ первый разъ, однакожъ были деревни свободны.

Холера имѣетъ скорый ходъ и часто больныя скоро умираютъ и тоже выздоровленіе не замѣдляется, когда помощь подана была во время, хотя остается несколько времени разслабленіе.

Le cholera s'est montré dans le cercle de Kiew, la première fois en 1830, et depuis en 1848 et en 1853. Cette maladie épidémique a fait beaucoup des victimes dans les deux dernières époques, mais moins que lors de son apparition la première fois., et il y a eu des villages qui en ont été exempts. De même que le Cholera marche vite et produit fréquemment une mort prompte, de même la guérison est quelque fois soudaine, lorsque les secours sont apportés à tems, quoique la convalescence se prolonge encore quelque tems.

Колотье въ боку, Воспаленіе легкихъ, Pleuritis et Peripneumonia.

Колотье въ боку и воспаленіе легкихъ часто являются весною и осенью, иногда делаются смертельными или переходятъ въ чахотку когда больные не были пользованы во время или кровь не была пущена, или очень поздно. Однакоже сія болѣзнь не такъ часто бываетъ въ селахъ какъ въ городахъ потому что крестьяне привычныя къ несносной погоды воздуха.

La Pleurésie et la Péripneumonie sont assez fréquentes au printems et en automne, lorsque le tems est froid, elles deviennent quelque fois mortelles ou dégénèrent en phthisie pulmonaire, quand elles n'ont pas été traitées convenablement, et à tems ou que les saignée a été négligée ou pratiquée trop tard. Cependant ces maladies sont plus rares dans les campagnes que dans les villes, à cause de l'habitude chez les paysans, d'être exposés aux intempéries de l'air.

О болезняхъ эпидемическихъ. Des maladies épidémiques.

Ревматизмъ, Rheumatismus. Rhumatisme.

Менѣе встречается Ревматизмъ въ холодныхъ странахъ, нежели въ умѣренныхъ, и въ деревняхъ нежели въ городахъ. Старики болѣе подвержены этой болезни, такъ и молодые люди. Вообще не такъ часто бываетъ у людей которые живутъ въ деревянныхъ домахъ какъ у техъ которые живутъ въ каменныхъ.

Les Rhumatismes sont plus rares dans les pays froids que dans ceux qui sont tempérés, dans les campagnes que dans les villes. Les vieilles gens y sont plus exposés que les jeunes et on rencontre moins de rhumatisans chez les individus qui vivent dans des maisons de bois que chez ceux qui habitent des maisons de pierres.

Сифилисъ | Syphilis.

Сифилисъ редкая въ Кіевскомъ округѣ и почти всегда сообщенная людьми приходящими изъ городовъ или солдатами.

La Syphilis est rare dans le cercle de Kiew et presque toujours communiquée par les gens qui viennent des villes ou les soldats.

Водобоязнь. Hydrophobia. Rage.

Водобоязнь встречается часто въ местахъ соседнихъ съ лесами во время великихъ холодовъ или жаровъ, но иногда переходитъ несколько летъ что объ ней не слышно. Мало избавляются изъ техъ которые были укушены бешенными собаками или волками, потому что не всегда даютъ помощь во время, а уже когда болезнь открылась, не знаютъ никакого способа излеченія и вся ма

L'hydrophobie se rencontre plus fréquemment dans les lieux voisins des forêts, pendant les grands froids ou les grandes chaleurs, sans qu'on en entende parler. Il y a bien peu de guérisons des hydrophobes mordus par des chiens ou des loups enragés, parceque l'on apporte pas toujours des secours à tems que parceque quand la maladie est déclarée

можетъ быть даваемо шарлатанами: состоитъ только въ упреждении болезни посредствомъ обжиганія ранъ, когда не слишкомъ поздно.

On ne connoit aucun moyen de guérison, et ceux tant vantés par les charlatans qui prétendent guérir la rage sont nuls et on ne peut la prévenir qu'en cautérisant les plaies avec le fer incandescent quand encore il est tems.

Причины эпидемическихъ и заразительнихъ болезней.

Causes des maladies épidémiques et contagieuses.

Грипъ, коклюшъ, крупъ имеютъ причины: перемены атмосферы, переходъ отъ теплоты къ холоду, сырое время, особенно весною и осенью, а наконецъ особенное качество воздуха въ некоторыхъ эпохахъ.

Причины Кори, Скарлатины, Оспы, и ветряной оспы не известны. Сіи болезни сообщаются посредствомъ заразы.

Причины воспалительныхъ лихорадокъ суть: большие труды, остановление обыкновеннаго теченія крови, опущеніе кровопусканія, температура теплая и влажная, жилищъ слишкомъ теплыхъ не провентрированныхъ, выставание на солнце.

Причины поноса и кроваваго поноса вообще приписываютъ худой пищи.

Колотье въ бокахъ и воспаленіе легкихъ равно и Ревматизмъ имеютъ причины: действіе холода на кожу, переходъ изъ атмосферы теплой къ холодной, питье холодныхъ съ льдомъ когда тело въ поту или после сильныхъ трудовъ.

Сифилисъ и водобоязнь имеютъ причиною передачу особеннаго яду.

La grippe, la coqueluche, le Croup ont pour causes; les variations de l'atmosphère, le passage du chaud au froid, un tems humide surtout au printems et en automne; enfin une qualité particulière de l'air.

Les Causes de la Rougeole, de la scarlatine, de la Variole et varioloïde sont inconnues. Ces maladies se communiquent par contagion.

Les fièvres inflammatoires sont produites par de grandes fatigues, la suppression d'un écoulement sanguin habituelle, l'omission d'une évacuation sanguine artificielle; une température chaude et humide, des habitations non aërées, et l'exposition au soleil, ainsi que l'ivrognerie.

La diarrhée et la dysenterie sont dues ordinairement à des alimens indigestes.

La Pleurésie et la Péripneumonie, le rhumatisme ont pour causes: l'action du froid sur la peau, le passage d'une atmosphère chaude dans une froide, des boissons froides et à la glace quand le corps est en sueur ou après des fatigues.

La Syphilis et l'Hydrophobie sont produites par transmission d'un fluide particulier. ou virus.

Начальныя причины эпидемической холеры не известны, располагающія и случайныя суть. Холодный и сырой воздухъ, безъ надлежащей одежды, употребленія неудобоваримой пищи, хлебъ худо квашеный и худо испеченный; кислое молоко, испорченное и худо разваренное мясо, соленая или испорченная рыба производящая жажду; слишкомъ большое употребленіе фруктовъ въ особенности не спелыхъ; огородные овощи какъ напримеръ: Капуста, Бобы, Горохъ, арбузы, дыни, огурцы и проч. излишнее употребленіе воды въ особенности холодной, мутной, стоячей и болотной, пива худо перебродившагося или испорченнаго и вообще пьянство.

Les causes premières du cholera épidémique sont inconnues, celles qui sont occasionnelles et prédisposantes sont: l'exposition à un air humide et froid, sans vêtemens convenables; l'usage d'alimens indigestes, de pain mal fermenté et mal cuit, de lait caillé, de poisson salé ou gaté qui excite la soif, de l'usage des fruits avec excès, ou qui ne sont pas murs, de légumes tels que: Choux, Fèves, pois, de Melons, pastèques, Concombres &c. La boisson d'une grande quantité d'eau, particulièrement si elle est froide, bourbeuse, marécageuse ou croupissante, la mauvaise bière ou mal fermentée; enfin l'ivrognerie.

Способы народнаго лѣченія.

Довольно трудно изложить способы лѣченія употребляемыя крестьянами, потому что мущины или женщины занимающіеся лѣченіемъ больныхъ дѣйствуютъ почти всегда скрытнымъ и таинственнымъ образомъ, и таятся предъ людьми высшаго класса а особенно медиками, боясь преслѣдованія, а страждущіе вылеченные или нѣтъ равно скрываютъ какъ и ихъ семейство. Крестьяне притомъ часто имѣютъ отвращеніе къ врачамъ, и потому утаиваютъ свои болѣзни; Женщины особенно стыдятся показывать имъ тѣ части которыми страдаютъ отказываются и не хотятъ иногда отвѣчать на ихъ вопросы, а когда болѣзнь такого рода что подробности ея кажутся неблагопристойными, тѣмъ менѣе позволяютъ изслѣдованія которыя иногда необходимы; на конецъ больные предпочитаютъ получать совѣты или принимать лѣкарства отъ людей которые принадлежатъ ихъ классу и которые ближе къ нимъ, они довѣряютъ больше имъ нежели медикамъ; впрочемъ изъ нихъ многіе думаютъ что лѣкаря стоятъ слишкомъ высоко что бы унизились изслѣдовать болѣзни которыя они считаютъ постыдными.

Многія болѣзни безъ сомнѣнія излечиваются сами собою безъ пользованія когда природа сама дѣйствуетъ безъ всякаго посторонняго пособія, однакожъ, часто не безъ опасности, ибо пособія она съ трудомъ побѣждаетъ зло, еще чаще ея усилія бываютъ тщетными и больные падаютъ жертвую недуга или худаго способа лѣченія, которое противу дѣйствуетъ природѣ; ибо какъ незнаніе есть мать заблужденія, то способы употребляемые старшими женщинами, невѣжественными крестьянами которые думаютъ что умѣютъ лѣчить, не имѣютъ ни какого дѣйствія и часто вредные; тѣмъ болѣе что эти люди не разсуждаютъ и не умѣютъ пользоваться своими неудачами и зло ими причиненное; но не приписываютъ своимъ недѣйствующимъ безвреднымъ, или воспалительнымъ лѣкарствамъ а потому

De la médecine populaire.

Ce n'est pas une tâche facile que d'indiquer les moyens de traitement que les paysans emploient dans leurs maladies, parceque ; hommes ou femmes qui s'occupent de médecine, le font presque toujours en secret et avec mystère. Ils se cachent des personnes au dessus de leur condition et surtout des médecins, de crainte d'être poursuivis et les patiens guéris ou non ne sont pas moins discrets, ainsi que leur famille. Les paysans d'ailleurs ont, en général, de la répugnance pour les gens de l'art et par cette raison, tiennent souvent leurs maux cachés. Les femmes, particulièrement, ont honte d'exposer à leurs yeux, les infirmités dont elles souffrent, refusent le plus souvent, ou n'osent répondre à leurs interrogations, quand il s'agit d'affections dont le détail leur paroit obscène et c'est encore avec bien plus d'aversion qu'elles permettent les investigations qui sont quelquefois indispensables. Enfin les malades aiment mieux recevoir des conseils ou des remèdes des gens qui appartiennent à leur classe et qui sont plus à leur portée. Ils ont en eux beaucoup plus de confiance ; Ils croyent d'ailleurs, souvent, les médecins trop élevés pour que ceux-ci s'abaissent a explorer des maux qu'ils considèrent comme honteux.

Beaucoup de maladies, comme cela est connu, se guérissent d'elles-mêmes et sans traitement, lorsque la nature peut se suffire, ou bien, non sans avoir couru des dangers, elle parvient quelquefois, avec peine et sans secours, à surmonter la gravité du mal ; mais aussi il arrive souvent que les malades sont victimes de ses vains efforts ou d'un mauvais traitement qui a entravé sa marche salutaire. Or, l'ignorance étant la mère de l'erreur, les moyens de traitement qu'emploient de vieilles femmes ou des paysans ignares, sont ou d'un effet nul, ou la plupart du tems contr'indiqués, d'autant plus que ces gens ne raisonnent pas et ne savent pas profiter de leurs méfaits et que voyant leurs insuccès, ils ne l'attribuent pas à leurs inoffensifs, intempestifs ou incendiaires médicamens, ne changent jamais leur méthode, mais rapportent la mort qu'ils ont causée au fatalisme, car ils ont pour proverbe que celui qui doit mourir ne peut

не перемѣняютъ своей методы лѣченія а смерть приписываютъ судьбѣ ибо держатся пословицы что тотъ который долженъ умереть не можетъ избѣжать своей участи.

Если однакоже возражаютъ что мы одолжены простымъ, дикимъ людямъ знаніемъ драгоцѣнныхъ лѣкарствъ, какъ то: Хина, Ипекакуана, Сассапариль и проч., и если припомнимъ что первое наблюденіе коровой оспы принадлежитъ одному слугѣ хутора, которое навело Женнера этого разсудительнаго медика, на его безсмертное открытіе, то замѣчаютъ что случай въ этомъ содѣйствовалъ болѣе нежели наука. Однакоже надобно признаться что такіе случаи являются рѣдко, и только на большомъ пространствѣ; а въ этихъ странахъ, между способами народнаго лѣченія, медицина не можетъ ничѣмъ пользоваться.

Крестьяне здѣшняго края вообще слѣпо вѣрятъ, такъ какъ было выше сказано, въ такъ называемые заговариванія или магическія слова старыхъ женщинъ, вѣрятъ въ смѣшныя лѣкарства безъ всякихъ свойствъ, которыя собираются на нивахъ прикрасненіи безъ разбора осенью на канунѣ праздника Преображенія Господня, въ такомъ предубѣжденіи, что это одно только время для собиранія травъ, какъ между тѣмъ травы въ это время уже усыхаютъ и дѣлаются деревянистыми. Въ числѣ такихъ травъ, я узналъ верхушки слѣдующихъ растеній: Hypericum perforatum, Centaurea cyanus, Scabiosa arvensis, и другія безполезныя. Слѣдовательно такія средства не имѣютъ другихъ неудобствъ кромѣ потери времени особливо когда болѣзнь требуетъ немедленной помощи.

Но народная медицина не всегда такъ безвредна; находятся шарлатаны которые употребляютъ сильныя лѣкарства безъ вѣсу и мѣры, не зная ни дѣйствій ихъ, ни вредныхъ свойствъ, предпринимаютъ тоже операціи: поправляютъ переломы костей, вар-

ne peut échapper à son sort.

Si, cependant, on objecte, que c'est à des gens simples, à d'ignorans sauvages que nous devons la connaissance de médicamens précieux tels que: le Quinquina, l'Ipecacuanha, la Salsepareille, &c. Si l'on se rappelle que c'est à un valet de ferme qu'on doit la première observation de la vertu préservative de la vaccine qui conduisit Jenner, ce judicieux médecin, à son immortelle découverte; on observe que le hazard dans ces circonstances a eu plus de part que la science. Mais ces événemens rares n'arrivent que de loin en loin et dans ces contrées, parmi les moyens de traitement populaire, la médecine ne peut profiter d'aucuns.

Les villageois de ces contrées, ont en général une aveugle confiance, comme il a déjà été dit dans le chuchotement qu'on nomme Cheptanié, qui sont des paroles magiques prononcées à voix basse près des malades, par des vieilles femmes. Ils croyent aussi à la vertu de remèdes ridicules et sans propriétés. Ces femmes donnent indistinctement aux patiens des décoctions de plantes inertes recueillies sans choix, à une époque qu'elles croyent de rigueur, la veille de la transfiguration, elles sont alors desséchées et devenues ligneuses. En les examinant j'ai reconnu des sommités d'Hypericum perforatum, de Cyanus centaurea, et de Scabiosa arvensis, &c. végétaux inertes. ainsi de tels moyens n'ont d'autre inconvénient que de faire perdre un tems précieux, surtout quand la maladie exige de prompts secours.

Mais la médecine populaire n'est pas toujours aussi innocente. Il y a des charlatans qui employent des médicamens énergiques, sans poids ni mesures, sans en connaître ni l'activité ni les propriétés nuisibles; ils entreprennent aussi, parfois, des opérations; ils veulent réduire des fractures

варскими способами, слѣдствіемъ коихъ увѣчье остается на всю жизнь. Они сильными напряженіями мучатъ напрасно тѣхъ которые имѣютъ вывихнутые составы, они не умѣютъ возвратить грыжи въ нутрь и ихъ тамъ удерживать, и напрасно больныхъ мучатъ. Прескорбно встрѣчать иногда грыжи болѣе или менѣе огромныя которыя никто не думалъ возвратить и удержать бандажемъ, равно и выпаденіе матки у женщинъ, а очень бы было полезно что бы въ такихъ случаяхъ доставлены были бандажи или pessaria.

Я долженъ тоже упомянуть что между крестьянскими повивальными бабками находятся многія которыя по незнанію причиняютъ смерть матерямъ и дѣтямъ, во время родовъ или послѣ, и еслибы природа не хотѣла что бы крестьянки имѣли вообще роды менѣе трудные и почти естественные; то число жертвъ было бы гораздо больше, по причинѣ невѣжества повивальныхъ бабокъ; особенно когда роды являются съ трудностями которыя наука одна можетъ преодолѣть. Повивальныя бабы не предохраняютъ больныхъ отъ холода, не принуждаютъ ихъ къ необходимому спокойствію, позволяютъ имъ вскорѣ послѣ родовъ вставать съ постели, даютъ имъ грубую пищу или горячія напитки, и на конецъ лекарства вредныя ихъ состоянію. Но уже назначили для предупрежденія, сколько возможно подобныхъ случаевъ дѣвокъ которыя будутъ обучаться акушерской наукѣ и будутъ разосланы по деревнямъ гдѣ вѣроятно уменьшится число подобныхъ жертвъ.

Шарлатаны не давно объѣзжали деревни, это были старыя женщины, иногда еврейки, отставные солдаты или простые мужики которые называются татарами: они раздаютъ

par des moyens barbares dont le résultat est de laisser les patiens estropiés. Ils tourmentent en vain, par des distentions violentes ceux qui ont des luxations; ils ignorent les moyens de faire rentrer les hernies, font des tentatives inutiles pour les contenir; aussi est-il pénible d'en rencontrer parfois de plus ou moins volumineuses qui n'ont jamais été réduites et qu'on n'a jamais pensé de soutenir par des bandages. Il en est de même des chutes de matrice chez les femmes. Dans de tels cas, il serait très urgent que l'on puisse leur procurer des bandages ou des pessaires.

Je ne dois pas passer sous silence que parmi les villageoises-sages-femmes il y en a beaucoup qui, par ignorance, causent la mort des mères et des enfans, pendant les couches ou à leur suite. Si la nature ne voulait pas que les paysannes ayent en général des accouchemens peu laborieux et presque naturels, le nombre des victimes serait bien plus grand, à cause de l'inexpérience de ces matrones, soit dans des cas où le travail de l'enfantement présente des difficultés que la science eut pu vaincre, ou parcequ'elles ne préservent pas les malades du froid, elles ne leur prescrivent pas le repos nécessaire et laissent les nouvelles accouchées se lever trop tôt, ou bien leur permettent des alimens indigestes, leur donnent des boissons spiritueuses et enfin leur administrent des médicamens nuisibles à leur état. Mais pour remédier autant que possible; à ces accidens, on a désigné des filles qui seront instruites dans l'art des accouchemens, puis seront disséminées dans les villages, où sans doute elles diminueront le nombre des victimes.

Les charlatans qui naguères parcouroient les villages des domaines impériaux étoient la plupart du tems, des vieilles femmes, quelquefois des juives, des soldats réformés ou de simples paysans qui se nommoient

Лекарства весьма сильныя, и особенно меркуріальныя, какъ то: Deutochloruretum hydrargyri въ большихъ пріемахъ, или Sulphuretum hydrargyri которые употребляютъ для окуриванія насыпая на зажженные уголья на коихъ стоитъ больной раздѣтый, когда дыханіе не предохранено, такъ что они подвергаются опасности удушенія. Они всегда употребляютъ эти меркуріальныя лекарства подъ предлогомъ сифилитическихъ болѣзней, которыя часто бываютъ цынготныя. Но предварительно они требуютъ отъ больныхъ много денегъ. Послѣдствія такого леченія не медленно оказываются: слюнотеченіе, нестерпимый жаръ захватываніемъ рта и органовъ глотанія, являются раны въ горлѣ, которыя жестоко усиливаются, приключаютъ худа качество, дѣлаются гангреническими, приключаютъ худое качество, дѣлаются гангреническими, причиняютъ костоѣду и искореняютъ зубы, дѣлаютъ глотаніе не возможнымъ и наконецъ послѣдуетъ смерть. Тѣ которые переживаютъ остаются обезображены потерею носа или страшными шрамами; но теперь къ счастью этого не бываетъ покрайней мѣрѣ въ Государственныхъ имуществахъ по причинѣ присмотра.

Кровопусканіе которое излечиваетъ столько болѣзней, часто было употребляемо, и безъ нужды, или чрезъ мѣру этими шарлатанами, или фельдшерами, имъ кажется что они не достойны своего награжденія если бы малое количество крови обыкновенно они не отказываютъ никому. Правду сказать это кровопусканіе бываетъ полезно многимъ крѣпкимъ крестьянамъ привыкшимъ къ ежегодному пусканію крови, но сколько ослабленныхъ людей, матерей-кормилицъ, дряхлыхъ стариковъ коимъ оно было вредно. Теперь строго запрещено фельдшерамъ и другимъ пускать кровь безъ позволенія лекаря, развѣ въ необыкновенныхъ случаяхъ; смотрятъ тоже бдительно

des tartares. Ils administroient des médicamens très actifs et surtout des préparations mercurielles telles que le Deutochloruretum hydrargyri, à des doses considérables ou le sulphuretum hydrargyri qu'ils employent en fumigations, en le jettant sur un brasier ardent au dessus duquel ils exposent le malade dépouillé de ses vêtemens et sans en préserver les voies de la respiration et au risque de l'asphyxier. C'est toujours, sous le prétexte d'une maladie syphilitique qui n'est souvent qu'une affection scorbutique, pour laquelle ils employent les mercuriaux ci dessus désignés; mais préalablement, ils exigent une assez forte somme des patiens. Le résultat du traitement ne tarde pas à se manifester: un ptyalisme abondant survient, sans cependant qu'ils cessent l'emploi du sel mercuriel ou des fumigations, alors tous les accidens de l'hydrargyrie se déclarent: une chaleur vive s'empare de la bouche et des organes de la déglutition, il survient des ulcérations de la gorge qui font de terribles progrès, prennent un mauvais caractère, deviennent gangréneux ou produisent la carie des os, déracinent les dents, rendent la déglutition impossible et enfin la mort s'ensuit. Ceux qui survivent, restent défigurés par d'horribles cicatrices, ou la perte du nez. Heureusement ces accidens maintenant n'arrivent plus dans les biens de la couronne, à cause de la surveillance qu'on opère sur ces charlatans.

La saignée qui, lorsqu'elle est indiquée, guérit tant de maladies était aussi naguères pratiquée ou sans nécessité ou trop copieusement par ces charlatans ou les feldchers. Il semblait qu'ils n'auroient pas gagné leur salaire s'ils n'avoient laissé couler qu'une petite quantité de sang et ils ne la refusoient d'ailleurs à personne. Mais on sait que si la saignée est souvent utile à beaucoup de paysans robustes, quelquefois habitués à une déplétion annuelle qui ne pourroit pas être omise impunément, combien n'est-elle pas nuisible à des gens débiles, aux nourrices, à des vieillards caduques, &c. Actuellement, il est expressément défendu aux feldchers

что бы предупредить бѣдствія происходящія отъ невѣжества и дерзости выгнанія шарлатановъ изъ Государственныхъ имуществъ, гдѣ впрочемъ меньше ихъ находимъ всегда нежели въ другихъ мѣстахъ потому что, не смотря на усилія правительства они вездѣ размножаются, какъ и заграницею и наипаче въ столицахъ гдѣ имъ легко укрыться отъ бдительности полиціи.

et autres de saigner, sans la permission d'un médecin, excepté dans des cas extraordinaires et on exerce une surveillance qui préviendra les maux que l'ignorance jointe à l'audace et à la cupidité peuvent engendrer, en extirpant les charlatans des villages des domaines Impériaux dans lesquels, toutefois, il y en a eu toujours moins qu'ailleurs; car, malgré les efforts du Gouvernement, ils pullulent partout et le plus souvent dans les capitales où ils savent se soustraire à toutes les recherches de la police.

О средствахъ медицинскихъ туземныхъ Кіевской губерніи долженствующихъ быть употребляемыми въ леченіи болѣзней когда нѣтъ фармацевтическихъ лѣкарствъ.

Если бы свойства множества растеній растущихъ почти вездѣ въ большомъ количествѣ въ Кіевской губерніи намъ были извѣстны, и если бы мы старались тщательно развѣдывать таковыя; нашли бы, безъ сомнѣнія, множество растеній неизвѣстныхъ до селѣ, которые бы заступили мѣсто чужестранныхъ лѣкарствъ считаемыхъ необходимыми въ леченіи болѣзней; но по сіе время мало медиковъ занимаются развѣдываніемъ лѣкарствъ изъ травъ произрастающихъ въ мѣстахъ гдѣ они обитаютъ, которые те травы могли бы замѣнить лѣкарства получаемые съ великими издержками изъ самыхъ отдаленнѣйшихъ чужихъ краевъ. Надобно, однакожь надѣятся что когда нибудь, найдутъ въ растительномъ царствѣ Россійской Имперіи, медицинскія средства которыми можно будетъ замѣнить съ успѣхомъ, тѣ которыя мы получаемъ изъ заграницы, что доказываютъ новыя неожиданныя открытія. Кто бы думалъ лѣтъ сорокъ тому назадъ что туземное европейское растеніе извѣстное каждому, доставитъ намъ сахаръ до толѣ получаемый изъ Америки, и что нѣсколько растеній принадлежащія нашему полушарію, доставятъ намъ индиго подобное тому какое получаемъ изъ Индіи. Увеличеніе цѣнъ лѣкарствъ требуетъ теперь сихъ открытій болѣе нежели когда либо, равно какъ освобожденіе отъ коммерческаго ига, потому что чрезвычайная дороговизна лѣкарствъ весьма затрудняетъ медика когда онъ долженъ записывать бѣднымъ людямъ лѣкарства высокой цѣны. Съ другой стороны въ многихъ случаяхъ, можно съ успѣхомъ употреблять, для леченія или помощи больныхъ, вещества попадающіяся всегда подъ руками, часто даже у крестьянъ самыхъ бѣднѣйшихъ деревень, но о пользѣ которыхъ забываютъ и

Des Agens médicaux indigènes du gouvernement de Kiew, à employer pour la thérapeutique des maladies, lorsque les médicamens pharmaceutiques manquent.

Si les propriétés médicales d'une multitude de végétaux qui croissent, avec profusion, dans le gouvernement de Kiew particulièrement, étoient bien connues, et si on se livroit à des recherches et à des expériences répétées, nul doute qu'on en rencontreroit beaucoup qui pourroient servir de succédanés aux médicamens exotiques trop généralement considérés indispensables en médecine; mais jusqu'alors, il y a peu de médecins qui s'occupent de rechercher dans les contrées qu'ils habitent, les plantes qui pourroient donner les mêmes résultats que les médicamens expédiés à grands frais des pays les plus lointains. Cependant il faut espérer qu'on trouvera un jour, au moins en grande partie, dans le règne végétal de notre Empire, des agens médicaux qui pourront remplacer avec succès, ceux que nous recevons de l'étranger, et déjà beaucoup de découvertes inattendues l'ont prouvé. Qui auroit prévu, il y a une quarantaine d'années, qu'un végétal indigène dans toute l'Europe et connu de tout le monde, nous procureroit le sucre qu'on recevoit de l'Amérique, et que plusieurs plantes appartenant aussi à notre hémisphère, produiroient un indigo semblable à celui qui vient des Indes.

L'augmentation du prix des médicamens, semble aujourd'hui surtout exiger ces découvertes et l'affranchissement du joug du commerce étranger; car le prix exorbitant actuel des drogues met une grande entrave à la pratique médicale quand un médecin doit prescrire des remèdes d'un taux élevé à des malades pauvres.

Enfin, dans beaucoup de circonstances, on peut utiliser des substances qu'on a partout sous la main, qui même se trouvent chez les habitans des plus chétifs hameaux et dont on oublie qu'on peut en tirer des moyens avantageux pour

тамъ болѣе когда отдаленъ отъ аптекъ, и когда важность болѣзни не терпитъ замедленія. Въ подобныхъ случаяхъ Медикъ долженъ ли быть равнодушнымъ зрителемъ опасности? или давать никакихъ пособій, такъ какъ бы безъ аптеки не было никакого спасенія, тогда какъ почти во всякомъ жилищѣ есть много веществъ на которыя не обращаютъ вниманія; служащія въ пищу или необходимыя въ хозяйствѣ, могутъ при недостаткѣ замѣнить много употребительныхъ лекарствъ и иногда и спасти жизнь, тѣмъ болѣе что когда малѣйшее замедленіе можетъ сдѣлаться гибельнымъ.

Веществъ находящіися почти во всякомъ жилищѣ крестьянъ, служащія запищу или нужныя въ хозяйствѣ и которыя могутъ при не достаткѣ замѣнить Лѣкарство.

Почти во всякомъ селеніи находятъ: Хлѣбъ, Муку, Кислое тѣсто, Ячмень, Льняное сѣмя, Конопли, Арбузъ, Макъ, Горчицу, Бобъ; Пчелы, Медъ, Воскъ, Молоко, Сыворотку, Коровье масло, Яйца, Льняное и конопляное масло, Капусту, Свеклу, Морковь, Огурцы, Щавель; Квасъ, Пиво, Уксусъ, Водку, Пчелиный медъ; Черный и красный перецъ; поваренную соль, Селитру; Квасцы, Купоросъ, Синій камень, Мѣлъ, Известь; Уголь, Сажу, Смолу; Деготь и проч.

Всякое изъ сихъ веществъ можетъ служить лѣкарствомъ.

le traitement ou le soulagement des malades, surtout quand on est éloigné des pharmacies ou que l'urgence des cas ne permet pas de délai. Dans de pareils cas, le médecin doit-il donc alors rester inactif et tranquille spectateur du danger? sans chercher à apporter des secours, comme s'il n'y avait, sans apothicaire, aucun salut à espérer, et cependant, dans chaque habitation, il y a presque toujours, beaucoup de substances, auxquelles on ne fait pas attention qui servent de nourriture, ou sont nécessaires dans l'économie et qui, dans la nécessité peuvent devenir des remèdes efficaces et quelquefois sauver la vie. Surtout quand le moindre retard peut devenir funeste.

Substances qui se trouvent presque dans chaque habitation des villageois, servant de nourriture ou nécessaires dans l'économie et qui, dans la nécessité, peuvent devenir des remèdes.

Presque partout, chez les paysans, dans les villages, on trouve: Du pain, de la farine, du levain, de l'orge, de l'avoine, des semences de lin, de chenevis, de citrouille, de pavots, de moutarde, des fèves de marais, de l'huile de lin, de chènevis; des choux, des betteraves, des carottes, des concombres, de l'oseille; du lait, du petit lait; du beurre, des œufs; des abeilles, du miel, de la cire; du quass, de la bière, du vinaigre, de l'eau de vie, de l'hydromel; du poivre noir et rouge, du sel de cuisine, du sel de nitre, de l'alun, du vitriol vert, du vitriol bleu; de la craie, de la chaux, du charbon, de la suie, de la poix, du goudron, &c.

Chacune de ces substances peuvent quelquefois servir de remèdes.

Хлѣбъ.

Можно скоро приготовлять изъ обжаренного хлѣба и намоченного въ водѣ питье годное во многихъ болѣзняхъ, называемое Хлѣбною водою.
Хлѣбный мякишъ служитъ для приготовленія припарокъ.

Le Pain.

On peut préparer, à l'instant, avec du pain torréfié et infusé dans de l'eau une boisson, convenable dans beaucoup de maladies, qu'on nomme eau panée.
La mie de pain sert à la préparation des cataplasmes émollients.

Мука.

Изъ пшеничной муки съ водою приготовляютъ жидкую студенистую кашицу, которую варятъ и мѣшаютъ до надлежащей густоты съ прибавленіемъ немного хорошаго масла, яичнаго желтка и немного соли, составляетъ пищу удобную для грудныхъ и выздоравливающихъ.

La Farine.

On prépare de la bouillie avec de la farine de froment et de l'eau qu'on fait bouillir en l'agitant, jusqu'à épaisseur convenable à laquelle on ajoute un peu de beurre frais suffisamment de sel et un jaune d'oeuf frais. Cette bouillie est un aliment pectoral et nourrissant qui convient aux convalescens.

Кислое тѣсто.

Кислое тѣсто смѣшанное съ тертою горчицею, служитъ для приготовленія синапизмовъ, а когда прибавить не много чесноку и хрѣну дѣлается сильно нарывный пузырь, который имѣетъ преимущество предъ шпанскими мухами, тѣмъ что не дѣйствуетъ на мочевые пути.

Le Levain.

En mélangeant une cuillerée de semence de moutarde avec une suffisante quantité de levain, on a un sinapisme qui devient un vésicatoire actif, si on y ajoute une gousse d'ail et une ou deux pincées de racines de Raifort pilé, et qui n'a pas l'inconvénient d'agir sur les voies urinaires, comme les cantharides.

Ячмень и Овесъ.

Декоктъ изъ подслащеннаго уксусомъ ячменя или овса есть пріятное и полезное питье для лихорадочныхъ.

Orge et Avoine.

La décoction d'Orge ou d'Avoine miélée et acidulée avec du vinaigre est une boisson agréable, rafraîchissante et convenable aux fiévreux.

Льняное семя

Легкая настойка изъ льнянаго семени есть грудное и мягчительное питье, полезное въ простудахъ и другихъ грудныхъ болѣзняхъ.

Semences de Lin.

L'infusion légère de semences de Lin est une boisson pectorale, émolliente utile dans les catarrhes, les affections de poitrine et les maladies des voies urinaires.

Семена Конопляные, Арбузные и Маковые

Молоко этихъ маслянистыхъ семенъ годится въ грудныхъ и мочевыхъ болѣзняхъ

Semences de Chènevis, de Citrouille et de Pavôts.

Les émulsions de ces semences oléagineuses conviennent dans les affections catarrhales de la poitrine et les maladies des voies urinaires.

Горчичное Семя.

Кромѣ того что ее употребляютъ для синапизмовъ, горчичное семя есть превосходное противуцынготное лекарство, въ пріемѣ одной или двухъ маленькихъ ложечекъ, которую глотаютъ съ малымъ количествомъ воды, нѣсколько разъ въ день.

Semences de Moutarde.

Outre qu'on les employent comme épispastiques à l'extérieur; les semences de Moutarde sont un excellent antiscorbutique à la dose d'une ou de deux petites cuillerées, deux à trois fois par jour, avalées avec un peu d'eau.

Бобы. Vicia fala. Fèves de marais.

Декоктъ изъ нихъ отъ 2^{хъ} до 4^{хъ} унцій на два фунта воды есть превосходное мочегонительное, которымъ нѣсколько водяныхъ больныхъ были излечены.

La décoction de ces fèves (Vicia faba) à la dose de 2 à 4 onces, pour 1 à 2 livres d'eau; est un diurétique puissant, par lequel plusieurs hydropiques ont été guéris.

Масло конопляное, льняное и маковое.

Сіе свѣжее масло можетъ быть употребляемо для внѣшняго лекарства, какъ мягчительное, изъ него приготовляютъ мазь отъ обжога и другихъ ранъ,

Huile de chenevis, de Lin et de Pavôts.

Ces huiles récentes peuvent être employées pour l'usage extérieur, comme adoucissantes on en prépare du cérat pour les brûlures, et d'autres plaies en en mélangeant

медиков 3 части съ распущеннымъ воскомъ и прибавленіемъ немного воды. Самое лучшее масло въ пріемѣ малыхъ ложекъ несколько разъ въ сутки весьма полезно въ кровохарканіи.

trois parties avec une de cire fondue et un peu d'eau.
L'huile de lin récente, à la dose de petites cuillerées, plusieurs fois par jour produit de bons effets dans l'hémoptysie.

Капуста, Свекла, Огурцы и Щавель.

Сіи овощи суть противуцынготные. Жители употребляютъ ихъ постоянно въ пищу и замѣчено часто, что въ тѣ годы когда оныхъ не урожай появляются скорбутическія болѣзни.

Choux, Betteraves, Concombres, Oseille.

Ces légumes sont antiscorbutiques. Les habitans en font un continuel usage comme alimens et on observe que les années, où ils manquent, il se déclare des maladies scorbutiques.

Морковь.

Морковь есть противуцынготное. Свѣжій сокъ сего корня есть хорошее средство противъ глистовъ, его даютъ съ успѣхомъ дѣтямъ имѣющимъ глисты. Мякоть моркови очищаетъ гнилые худые и гнилые раны и способствуетъ къ заживленію оныхъ.

Les Carottes.

La Carotte est antiscorbutique; le suc récent de cette racine est anthelmintique, on le prescrit avec succès, à la dose d'une ou deux cuillerées aux enfans qui ont des vers. La pulpe de carottes appliquée sur les ulcères putrides et de mauvais caractère, les déterge et en opère la cicatrice.

Молоко и Сыворотка

Полезны иногда въ чахоткѣ, изнурительной лихорадкѣ, въ кровохарканіи и въ цынгѣ.

Le Lait et le petit lait.

Ils conviennent quelquefois dans la phthisie, la fièvre hectique, l'hémoptysie et le Scorbut.

Масло коровье

Не соленое масло есть грудное средство. Его употребляютъ снаружи какъ мягчительную мазь и также для клистировъ.

Beurre

Le Beurre frais, non salé est pectoral; à l'extérieur on l'emploie comme un onguent émollient et adoucissant, et pour les clystères.

Яйцы.

Какъ грудное и питательное средство ихъ употребляютъ въ пищу легко отваренные, и полезны для чахоточныхъ, и выздоравливающихъ. Бѣлокъ излечиваетъ иногда поносъ. Четыре или шесть яичныхъ бѣлковъ разбитыхъ въ бутылкѣ воды остановили поносъ холерныхъ.

Les oeufs.

Les oeufs sont pectorans et nourrissans. Leur usage, lorsqu'ils sont légèrement cuits, convient aux phthisiques et aux convalescens.
L'albumine, ou le blanc d'oeuf guérit souvent la diarrhée et même la dysenterie. Quatre à six blancs d'oeufs battus dans une bouteille d'eau, ont arrêté la diarrhée dans le Choléra.

Пчелы.

Шесть или десять высушенныхъ и истолченныхъ пчелъ, или настой изъ на полъ унціи или унціи воды есть сильное мочегонительное.

Abeilles.

Six à dix abeilles séchées et pulvérisées, ou leur infusion, avec une demie once ou une once d'eau bouillante sont un puissant diurétique.

Медъ

Есть превосходное грудное которымъ подслащаютъ питье.
Смѣшавъ медъ съ мукой дѣлаютъ созрѣвающій пластырь.

Le miel.

Le miel est un excellent pectoral, avec lequel on édulcore les boissons.
En mêlant le miel avec de la farine on forme un emplâtre maturatif.

Воскъ

Изъ желтаго воску дѣлаютъ пилюли трехъ грановъ, отъ двухъ до шести, употребляются съ успѣхомъ въ кровавомъ поносѣ, принимая два или три раза въ день.

La cire.

On prépare avec de la cire jaune des pilules de trois grains dont la dose est de deux à six pilules, qu'on prescrit avec succès, dans la dysenterie, trois à quatre fois par jour.

Квасъ

Хотя мало употребляютъ квасу въ казенныхъ крестьянъ Кіевской губерніи, сіе прохладительное питье полезно въ лихорадкѣ.

Kwass.

Quoique le Kwas soit peu en usage chez les paysans du gouvernement de Kiew, cette boisson est rafraîchissante et utile dans les fièvres.

Пиво.

Пиво тоническое и прохладительное питье, когда не испорчено и не кисло, употребленіе его не везде существуетъ въ казенныхъ деревняхъ, и летомъ редко найти пива которое бы можно пить. Хорошее пиво полезно въ многихъ болезняхъ а наиболее въ цынготныхъ и выздоравливающихъ.

La Bière

La bière est tonique et raffraichissante, lorsqu'elle n'est pas altérée et devenue acide. Elle n'est pas en usage partout, dans les villages de la couronne. Dans le courant de l'été, il est rare d'en trouver qui soit potable. Cette boisson convient dans beaucoup de maladies, surtout aux scorbutiques et aux convalescens, lorsqu'elle est de bonne qualité.

Питейный Медъ.

Встречается только въ некоторыхъ деревняхъ, тамъ где крестьяне занимаются пчеловодствомъ. Приготовляютъ его только во время некоторыхъ годичныхъ праздниковъ, и редко его долго сохраняютъ: это есть прохладительное и питательное средство.

L'hydromel.

L'hydromel ne se rencontre guères que dans quelques villages, où les paysans entretiennent des ruches; on ne le prépare qu'à certaines fêtes de l'année, et on ne le conserve guères. Cette boisson est tonique et raffraichissante.

Перецъ красный и черный.

Одинъ и другой излечиваютъ перемежающіяся лихорадки. Черный перецъ въ пріемахъ 10 и 20 грановъ въ перемежкахъ оныхъ, два или три раза въ ее свободное лихорадки, а толченый красной въ пріемахъ 2 до 4 гранъ равно употребляется.

Le Poivre noir et rouge

L'un et l'autre guérissent les fièvres intermittentes. Le Poivre noir à la dose de 10 à 20 grains, deux ou trois fois pendant le tems de l'apyrexie et le Poivre rouge pulvérisé à la dose de 2 à 4 grains est employé de même

Поваренная Соль

Публиковано въ Медицинскихъ журналахъ Парижскихъ въ 1830 года, что поваренная соль есть отличное противулихорадочное средство въ пріемахъ отъ 1 до 3 драхмъ разведенная въ 3 или 4 унціяхъ воды и что она можетъ заменить Sulphas chinini

Sel de Cuisine.

Il y a été publié dans les journaux de médecine de Paris, que le sel de cuisine est un excellent fébrifuge, à la dose d'une à trois drachmes en solution dans 3 ou 4 onces d'eau et qu'il peut même remplacer le Sulphate de Chinine. mais l'expérience

но опытъ мой въ этомъ не убедилъ. | ne m'a pas confirmé ce fait.

Селитра. Nitras potassae. Sel de Nitre.

Сія соль, какъ известно, прохладительная и сильно мочегонительная въ пріемахъ отъ 5 до 20 гранъ въ 8 унціяхъ жидкости.

Ce sel, est, comme on sait, réfrigérant et un puissant diurétique, à la dose de 5 à 20 grains dans 8 onces de véhicule.

Квасцы. Supersulphas aluminae et potassae. Alun.

Квасцы есть вяжущее и стягивающее средство, они полезны въ хроническомъ поносе, и при конце кроваваго поноса, равно и въ кровотеченіяхъ въ пріемахъ отъ 1 до 10 и 20 гранъ.

L'alun est astringent et styptique. il est employé quelquefois, avec succès dans la diarrhée chronique et sur la fin de la dysenterie, dans les hémorrhagies chroniques, à la dose d'un à dix grains.

Купоросъ сернокислое железо. Sulphas ferri. Vitriol vert.

Сія соль есть вяжущая, тоническая, противуглистная и прогоняющая лихорадки въ пріемахъ отъ 2 до 5 гранъ въ перемежающейся лихорадке ее даютъ два или три раза въ перемежку.

Ce sel est astringent; tonique, anthelmintique et fébrifuge; à la dose de 2 jusqu'à 5 grains; dans la fièvre intermittente, on le prescrit quelquefois, avec succès dans l'apyrexie, en répétant cette dose deux ou trois fois.

Синій Камень, Медный купоросъ. Sulphas cupri. Vitriol bleu.

Сія соль есть рвотное, иногда лучше tartras stibii et potassae, въ пріемахъ ⅓ грана до 2 гранъ, ее даютъ съ пользою детямъ въ крупе.

Ce sel est un émétique quelquefois préférable au Tartre stibié. On le prescrit à la dose d'un tiers de grain jusqu'à deux. On l'emploie avec avantage chez les enfans dans le Croup.

Мелъ. Carbonas calcis. La Craie.

Толченный мелъ въ пріемахъ отъ 10 гранъ до 2 драхмъ смешанный съ

La Craie pulvérisée à la dose de 10 grains jusqu'à deux drachmes délayée dans

съ Мятнаго настойкого, дается нѣсколько разъ въ день и есть спасительное средство въ поносѣ, кровавомъ поносѣ и въ холерѣ.

une infusion de Menthe et administrée plusieurs fois par jour, est un moyen puissant dans la diarrhée et la dysenterie ainsi que dans le Choléra.

Известь Calcaria. La Chaux.

Известковая вода которая приготовляется изъ одной части извести растворенной въ 15 частяхъ воды и послѣ процеженная черезъ бумагу, дается въ приемѣ отъ 2 до 3 унцiй въ ревматизмахъ, въ поносѣ, кровавомъ поносѣ; также употребляютъ ее снаружи для примочекъ къ ранамъ, дѣлаютъ мазь, смѣшавши ее съ льнянымъ масломъ, которая употребляется отъ ожоговъ.

L'eau de chaux qui se prépare avec une partie de chaux délayée dans quatre parties d'eau, puis filtrée par le papier brouillard, est administrée à la dose de trois onces à quatre dans les rhumatismes, la diarrhée et la dysenterie. On l'emploie aussi extérieurement pour fomenter les plaies, les ulcères et on en prépare un liniment en la mélangeant avec l'huile de lin, pour les brulures.

Уголь. Le Charbon.

Толченый уголь полезенъ при концѣ поноса и кроваваго поноса; очень хорошо дѣйствуетъ для теченiя въ женщинахъ крови, въ приемѣ отъ $\frac{1}{2}$ до 1 унцiи въ водѣ. Снаружи онъ есть вѣрное противугнилостное средство. Посыпанный на раны худого свойства, очищаетъ оныя и заживляетъ

Le charbon pulvérisé est employé quelquefois, avec succès, sur la fin de la diarrhée et de la dysenterie. On l'administre avec avantage dans l'aménorrhée à la dose d'une demie once à une once qu'on délaye dans une suffisante quantité d'eau. Le charbon est aussi un antiseptique puissant, on en saupoudre les ulcères de mauvais caractère, il les déterge et en opère la cicatrisation.

Сажа изъ трубъ называемая блестящая. La suie de cheminée nommée brillante. Fuligo Splendens.

Сажа блестящая которая находится прилипнувшею къ трубамъ употребляется

La suie reluisante qu'on trouve attachée aux cheminées est employée comme un succédané

какъ заменяющее, Castoreum. Приготовляется настойка съ одной унцiи сажи и 6 унцiй алкоголю, въ приемѣ 40 до 60 капель въ довольномъ количествѣ воды, три или четыре раза въ день.

du Castoreum. On en prépare une teinture avec une once de suie et six onces d'alcohol, dont la dose est de 40 à 60 gouttes dans un large véhicule deux à trois fois par jour.

Смола. La Poix.

Дѣлаютъ изъ нее пластыри которые прикладываютъ въ груди, въ грудныхъ болѣзняхъ и къ болящимъ мѣстамъ, въ ревматизмахъ.

On en prépare des emplâtres qu'on applique sur, dans les maladies de la poitrine, et sur les parties douloureuses dans les rhumatismes.

Деготь. Le Goudron.

Употребляютъ деготь въ чесоткѣ, лишаяхъ и паршахъ. Приготовляютъ изъ него дегтярную воду, размѣшавши одну часть съ четырьмя частями воды, которую послѣ процеживаютъ. Она годится въ цынгѣ, ревматизмахъ, въ приемѣ отъ 2 до трехъ стакановъ въ день.

On emploie extérieurement le Goudron, dans ces contrées, en frictions, contre la gale, les dartres et la teigne. On prépare une eau de Goudron, en agitant une partie avec 4 à six parties d'eau, qu'on filtre ensuite à travers du papier brouillard. On la prescrit avec succès dans le scorbut et les rhumatismes à la dose de deux à trois gobelets par jour.

Я ниже упомяну о медицинскихъ туземныхъ растенiяхъ Кiевской губернiи, о ихъ свойствахъ и употребленiи для леченiя болѣзней, оныя будутъ расположены по ихъ свойствамъ.

Je ferai, ci-après, mention des plantes médicinales indigènes du Gouvernement de Kiew et de leur emploi dans le traitement des maladies. Elles seront classées d'après leurs propriétés.

Медицинское употребленіе туземныхъ медицинскихъ растеній Кіевской Губерніи.

Emploi médical des plantes officinales indigènes du gouvernement de Kiew.

Слабительныя. Cathartica. Purgatifs.

Переступень. Bryonia dioica. Bryone.

Корень его слабительный и рвотный. Употребляютъ толченый отъ 10 до 20 гранъ въ водяной болѣзни и гастрической перемежающей лихорадкѣ.

Sa racine est purgative et vomitive. On l'emploie, pulvérisée à la dose de 10 à 20 grains dans l'hydropysie et la fièvre intermittente gastrique.

Бузина черная. Sambucus nigra. Sureau.

Зеленая и свѣжая ея кора употребляется въ декоктѣ, какъ слабительное отъ 2 драхмъ до одной унціи на шесть унцій воды.

Son écorce verte récente est employée en décoction, comme purgatif, à la dose de deux drachmes à une once pour 6 onces d'eau.

Селеникъ. Sambucus ebulus. Hièble.

Корень Селеника есть слабительное-рвотное и мочегонительное, употребляютъ его съ успѣхомъ въ водяныхъ болѣзняхъ, даютъ его въ настойкѣ изъ одной или двухъ драхмъ на одинъ фунтъ кипящей воды или его свѣжій сокъ въ пріемѣ пол унціи или унція. Цвѣты его возбуждающіе и потогонные. Употребляли въ настойкѣ съ нѣкоторымъ успѣхомъ въ ревматическихъ болѣзняхъ, въ пріемѣ одной унціи.

Его ягоды суть слабительныя, когда онѣ зрѣлы, въ пріемѣ одной унціи.

Sa racine est purgative et vomitive, et surtout diurétique. Elle a été employée avec succès dans les hydropisies. On l'a administrée en infusion à la dose d'une à deux drachmes pour une livre d'eau bouillante, ainsi que son suc récent à la dose d'une demie once à une once. Ses fleurs sont stimulantes et sudorifiques, elles ont été prescrites avec quelque succès dans les maladies rhumatismales à la dose de deux drachmes à la dose d'une once.

Ses baies récentes sont purgatives, dans leur état de maturité à la dose d'une once.

Горькія, Вяжущія, Тоническія, и Противулихорадочныя. Amers, Astringens, Toniques et Fébrifuges.

Полынь. Artemisia Absynthium. Absynthe.

Сіе растеніе есть тоническое, желудочное, глисты истребляющее и прогоняющее лихорадку, предписываютъ его въ пріемѣ одной унціи на фунтъ кипящей воды, по нѣскольку чашекъ въ день, въ слабости желудка и кишекъ.

Cette plante est tonique, stomachique, anthelmintique et fébrifuge. On l'administre à la dose d'une once pour une livre d'eau bouillante dont on prescrit plusieurs tasses par jour, dans l'atonie de l'estomac et des intestins.

Цикорія. Cichorium intybus. Chicorée.

Его корень съ успѣхомъ былъ употребляемъ въ пріемѣ одной унціи на 8 декокту въ цингѣ и желтухѣ, Icterus.

Sa racine a été employée avec succès à la dose d'une once pour huit de décoction, dans le scorbut et l'ictère.

Золототысячникъ. Centaurium minus. Petite Centaurée.

Употребляютъ его въ перемежающихся лихорадкахъ, въ водяныхъ болѣзняхъ и въ болѣзняхъ [illegible], предписываютъ настойку въ пріемѣ отъ 2 до 3 драхмъ и болѣе на 4 унціи кипящей воды.

On l'emploie dans les fièvres intermittentes, les leucophlegmaties et les maladies asthéniques. On la prescrit en infusion à la dose de 2 à 3 drachmes et plus pour 4 onces d'eau bouillante.

Желтомаренникъ. Gallium luteum. Galliet.

Весьма хвалятъ это растеніе противъ золотухи. Съ успѣхомъ употребляютъ изъ него настойку, въ пріемѣ двухъ унцій на два фунта кипящей воды, а сокъ его въ пріемѣ отъ двухъ до 3 унцій.

On vante beaucoup cette plante contre les scrofules; on l'a employée avec succès, en infusion à la dose de deux onces pour deux livres d'eau bouillante ou son suc à la dose de deux à trois onces.

Конскій шрутъ. Gratiola officinalis. Gratiole.

Сіе Растеніе есть слабительное и рвотное; употребляли въ декоктѣ въ пріемѣ 20 гранъ до 30, на полъ фунта воды, которого давали ложку всякіе два часа и помогало въ водяныхъ болѣзняхъ, Ascites и Anasarca. Давали также сіе растеніе толченымъ въ пріемѣ 5 или 10 гранъ.

Cette plante est purgative et vomitive. Elle a été employée en décoction à la dose de 20 grains jusqu'à 30 pour une demie livre d'eau, dont on administrait une cuillerée chaque deux heures, et a produit de bons effets dans l'Hydropisie ascite et l'anasarque. On a aussi prescrit cette plante pulvérisée à la dose de 5 grains jusqu'à dix.

Придорожная Ягодка. Rhamnus catharticus. Nerprun.

Ягоды свѣжія или сухія суть слабительны отъ 20 до 30, равно какъ и ихъ сокъ въ пріемѣ одной унціи.

Les baies mûres récentes ou séchées sont purgatives à la dose de 20 à 30, ainsi que leur suc à la dose d'une demie once.

Рвотныя. Vomitifs.

Копытникъ. Asarum europaeum. Cabaret.

Корень сей есть заменяющій Ипекахуану (Ipecacuanha). Производитъ рвоту. Даютъ его въ порошкѣ въ пріемѣ 9 до 18 гранъ и толченый листъ въ пріемѣ 5 или 10 гранъ.

Sa racine est un succédané de l'Ipecacuanha, elle est vomitive. On l'administre en poudre à la dose de 9 à 18 grains, et ses feuilles pulvérisées à la dose de 5 à 10 grains.

Фіялка, Viola odorata. Violette odorante.

Корень сей есть также заменяющій Ипекахуану, его даютъ какъ рвотное, въ порошкѣ въ пріемѣ полъ драхмы или драхмы.

La racine est vomitive, elle est aussi un succédané de l'Ipecacuanha, on l'administre en poudre à la dose d'une demie drachme à une drachme.

Девасилъ. Inula helenium. Aunée.

Корень Девасила въ порошкѣ есть отхаркивающій мокроту (Expectorans); противуглистный. Предписываютъ его съ успѣхомъ въ кашлѣ и въ болѣзняхъ астматическихъ, его даютъ въ порошкѣ въ пріемѣ отъ 5 до 10 гранъ, смѣшавъ съ медомъ, нѣсколько разъ въ день.
Приготовляютъ также мазь изъ сего толченаго корня въ порошкѣ, смѣшанное съ жиромъ, для излѣченія чесотки.

La racine de l'Aunée est expectorante et anthelmintique. On la prescrit avec succès dans la toux et les maladies asthmatiques de la poitrine, ainsi que dans l'asthme pituiteux; on l'administre en poudre à la dose de 5 à 10 grains mélangée avec du miel, plusieurs fois par jour.
On prépare aussi un onguent avec cette racine pulvérisée et de la graisse pour guérir la gale.

Гредникъ. Geum urbanum. Benoite.

Его корень заменяетъ Хину. Его употребляли съ успѣхомъ въ перемежающихся лихорадкахъ и тифѣ, въ поносѣ и кровавомъ поносѣ; предписывали его въ пріемѣ отъ 20 до 60 гранъ, нѣсколько разъ въ день или въ настойкѣ, въ пріемѣ одной унціи на полъ фунта кипящей воды, принимать по полъ чашки всякіе два или три часа.

La racine est un succédané du Quinquina. On l'a employée avec succès dans les fièvres intermittentes et typhoïdes, dans la diarrhée et la dysenterie. On l'a prescrit en poudre à la dose de 20 à 60 grains, plusieurs fois par jour, ou en infusion à la dose d'une once pour une demie livre d'eau bouillante, à prendre par demie tasse, chaque deux ou trois heures.

Сухоцвѣтъ песочный, Gnaphalium arenarium. Gnaphalier des sables.

Цвѣты сего растенія заменяютъ Хину, употребляютъ ихъ съ большимъ успѣхомъ для излѣченія перемежающихся лихорадокъ, въ декоктѣ по двѣ или 3 унціи на одинъ фунтъ воды, принимая чашку всякіе два или три часа, въ перемежкахъ.

Les fleurs de cette plante sont un succédané du Quinquina; on les a employées avec beaucoup de succès pour guérir les fièvres intermittentes, à la dose de deux à trois onces pour une livre de décoction, à prendre par tasses chaque deux ou trois heures, pendant l'apyrexie.

О средствахъ медицинскихъ туземныхъ. Des agens médicaux indigènes.

Кульбаба. Leontodon taraxacum. Dent de Lion.

Корень сей горькій, его употребляютъ въ декоктѣ въ перемежающихся лихорадкахъ, и въ водяной болѣзни, въ пріемѣ двухъ или трехъ унцій на три фунта воды.

La racine est amère; on l'employe en décoction, dans les fièvres intermittentes et l'hydropisie, à la dose de deux à trois onces pour trois livres d'eau.

Орѣшина волоская. Juglans regia. Noyer.

Зеленая кора фруктовъ волоскаго орѣха, и листья суть вяжущія, противуглистныя, противу золотушныя и противусифилитическія. Предписываютъ листья въ декоктѣ отъ полъ унціи до одной, на 9 унцій воды, который даютъ два или три раза въ день и наиболѣе противъ золотухи.

L'écorce verte des fruits du Noyer et les feuilles sont astringentes, anthelmintiques, anti scrofuleuses et antisyphilitiques. On prescrit les feuilles en décoction à la dose d'une demie once à une once pour neuf onces d'eau, qu'on administre deux ou trois fois par jour, particulièrement dans les scrofules.

Сосна. Pinus sylvestris. Pin.

Вторая корка замѣняетъ хину, ее употребляли въ декоктѣ въ перемежающихся лихорадкахъ, въ пріемѣ двухъ или трехъ унцій на одинъ фунтъ воды, который даютъ чашками, всякія два или три часа, во время перемежки. Предписывали ее также какъ тоническое, противъ астеническихъ болѣзней. Сосновыя отпрыски употребляются въ декоктѣ съ пивомъ противъ цынги.

La seconde écorce du Pin est un succédané du quinquina. On l'a employée en décoction dans les fièvres intermittentes, à la dose de deux à trois onces pour une livre d'eau, qu'on administre, par tasses chaque deux ou trois heures, pendant l'apyrexie. On l'a aussi employée, comme tonique dans les maladies asthéniques. Les bourgeons de Pin ont été aussi employés en décoction avec de la bière dans le scorbut.

Бобровникъ. Trifolium fibrinum. Trèfle d'eau.

Сіе растеніе есть возбуждающее, вяжущее, противулихорадочное, предписывали его съ успѣхомъ въ перемежающихся лихорадкахъ въ пріемѣ одной унціи въ настойкѣ одного фунта кипячей воды, принимая по чашкѣ, всякіе два или три часа во время перемежки.

Cette plante est stimulante, ~~astringente~~ et anthelmintique, on l'a prescrit quelquefois avec succès dans les fièvres intermittentes, à la dose d'une once en infusion avec une livre d'eau bouillante, à prendre par tasses, chaque deux ou trois heures, pendant l'apyrexie.

Завязникъ. Tormentilla erecta. Tormentille.

Корень есть вяжущій, тоническій и противолихорадочный, его съ успѣхомъ употребляли въ кровавомъ поносѣ, и хроническомъ поносѣ, равно какъ и въ перемежающихся лихорадкахъ, предписывая въ декоктѣ по одной или двѣ унціи въ фунтѣ воды, принимая чашками.

La racine est astringente, tonique et fébrifuge; on l'a employée avec succès dans la dysenterie et la diarrhée chronique, ainsi que dans la fièvre intermittente. Elle a été administrée en décoction, à la dose d'une à deux onces pour une livre d'eau, à prendre par tasses.

Вязъ. Ulmus campestris. Orme.

Кора сего дерева вяжущая, и тоническая, ее иногда употребляли съ успѣхомъ въ поносѣ, кровавомъ поносѣ, предписывая въ декоктѣ, въ пріемѣ полъ унціи до унціи, на фунтъ воды, принимая чашками.

L'écorce de cet arbre est tonique et astringente, on l'a employée quelquefois, avec succès dans la diarrhée et la dysenterie chronique. Elle a été administrée en décoction, à la dose d'une demie once à une once pour une livre d'eau, à prendre par tasses.

Пестикъ. Polygonum bistorta. Bistorte.

Корень заменяетъ Хину. Его съ успехомъ прописывали въ перемежающихся лихорадкахъ, даютъ въ порошке въ приеме одной или двухъ унцiй во время перемежки, принимая отъ 40 до 60 гранъ всякие два или три часа.

La racine est un succédané du quinquina, on l'a prescrit quelquefois avec succès dans les fièvres intermittentes. Elle a été administrée en poudre à la dose d'une once à deux, pendant l'apyrexie dont on a prescrit 40 à 60 grains chaque deux ou trois heures.

Тернь. Prunus spinosa. Prunellier.

Терновая кора естъ вяжущая и противулихорадочная, она заменяетъ Хину. Ее часто, съ успехомъ прописывали въ перемежающихся лихорадкахъ въ приеме одной унцiи до двухъ, во время перемежки, которую даютъ отъ 40 до 60 гранъ всякие два или три часа.

L'écorce du Prunellier est astringente et fébrifuge, elle est un succédané du quinquina, on l'a quelquefois prescrit avec succès dans les fièvres intermittentes. Elle a été administrée en poudre à la dose d'une once à deux pendant l'apyrexie, dont on a prescrit 40 à 60 grains chaque deux ou trois heures.

Верба. Salix caprea, fragrans. Saule.

Кора изъ Вербы естъ вяжущая и противулихорадочная. Средство часто съ успехомъ употребляли противъ перемежающейся лихорадки, давали въ декокте въ приеме 3 или 4-х унцiй на одинъ фунтъ воды, принимая всякие два или три часа, во время перемежки, которую даютъ чашками.

L'écorce de Saule est astringente et fébrifuge. Elle a été quelquefois employée avec succès contre la fièvre intermittente. On l'a administrée en décoction à la dose de trois à quatre onces pour une livre d'eau, à prendre chaque deux ou trois heures pendant l'apyrexie à la dose d'une demie tasse à une tasse.

Возбудительные, Ароматические, Антиспазмодические

Stimulans, Aromatiques, Antispasmodiques.

Дягиль, Angelica Archangelica, Angélique.

Корень естъ возбуждающее, потогонное и ароматическое, предписываютъ его въ астенических болезняхъ (asthenia) въ гнилостныхъ лихорадкахъ въ хроническихъ насморкахъ въ виде настойки, въ приеме полъ унцiи, на фунтъ кипящей воды.

La racine est stimulante, sudorifique et aromatique, on l'a prescrit en infusion dans les maladies asthéniques, les fièvres typhoïdes et les catarrhes chroniques, à la dose d'une demie once pour une livre d'eau bouillante.

Аиръ. Acorus calamus. Roseau aromatique.

Корень возбуждающiй, противугнилостный, тоническiй и ароматическiй, онъ употребляется въ астенических болезняхъ, (Asthenia) въ цинге и гнилостныхъ лихорадкахъ, въ слабости органовъ пищеварения, предписываютъ въ настойке количествомъ отъ двухъ до трехъ драхмъ на три или четыре унцiи кипящей воды, принимая по полъ чашки.

La racine est stimulante, antiseptique, tonique et aromatique. Elle est employée dans les maladies asthéniques, le scorbut, les fièvres typhoïdes, l'atonie des organes de la digestion. Elle s'administre en infusion à la dose de deux à trois drachmes, pour trois à quatre onces d'eau bouillante, à prendre par demies tasses.

Укропъ, Anethum foeniculum. Fenouil.

Семена сего растения ветрогонныя способствующие отделению молока). ихъ употребляли въ астме въ простудномъ кашле равно какъ и мокротномъ, они увеличиваютъ отделение молока у кормилицъ, даются въ приеме.

Les semences de cette plante sont carminatives, béchiques et lactifères. On les a employées dans l'asthme, la toux catarrhale et pituiteuse; elles augmentent le lait chez les nourrices

О средствахъ медицинскихъ туземныхъ. Des agens médicaux indigènes.

двухъ драхмъ на штофъ горячей кипячей воды, принимая чашками.

On l'administre à la dose de deux drachmes pour l'once d'eau bouillante, à prendre par tasses.

Увачная трава. Lavendula spica, Lavende.

Сіе растеніе есть ароматическое и возбуждающее, изъ него употребляется настойка въ безгласіи (Aphonia) и параличе, количествомъ отъ одной до двухъ драхмъ на одинъ фунтъ кипячей воды, принимая чашками.

Cette plante est aromatique et stimulante, on l'emploie en infusion dans l'aphonie et la paralysie, à la dose d'une à deux drachmes, pour une livre d'eau bouillante à prendre par tasses.

Ромашка. Matricaria chamomilla. Camomille.

Цвѣты оной возбуждающіе, потогонные, и антиспазмодическое средство, предписываютъ ихъ въ настойкѣ въ пріемѣ отъ двухъ до трехъ драхмъ.

Ses fleurs sont stimulantes, sudorifiques et antispasmodiques, on les administre en infusion à la dose de deux à trois drachmes.

Мелисса. Melissa officinalis. Mélisse.

Сіе растеніе есть возбуждающее, потогонное и антиспазмодическое, предписываютъ оное въ настойкѣ отъ двухъ до трехъ драхмъ.

Cette plante est stimulante, sudorifique et antispasmodique. On la prescrit en infusion à la dose de deux à trois drachmes.

Мята перечная, полевая, кудрявая. Mentha piperita, Pulegium, Crispa. Menthe poivrée, Pouliot, Crispée.

Сіи три растенія возбуждающія и антиспазмодическія, они пріостанавливаютъ рвоту и поносъ, ихъ предписываютъ въ настойкѣ. Мята перечная наиболѣе употребительна.

Ces trois plantes sont stimulantes et antispasmodiques; elles arrêtent le vomissement et la diarrhée. On les administre en infusion; la menthe poivrée est la plus usitée.

Материнка, Origanum vulgare. Origan.

Верхушки сей травы возбуждающее и разрѣшающее средство, изъ нихъ приготовляя настойку употребляютъ въ астмѣ и кашлѣ, также хвалятъ какъ еммениагогическое, по три или четыре драхмы въ пріемъ на фунтъ кипячей воды; также употребляютъ въ ароматическихъ ваннахъ.

Les sommités de cette plante sont nervines, stimulantes et résolutives; on les emploie en infusion, dans l'asthme et la toux. On les loue aussi comme emménagogues, à la dose de deux à trois drachmes pour une livre d'eau bouillante. On l'emploie souvent pour la préparation des bains aromatiques.

Шалфей. Salvia officinalis. Sauge.

Шалфей легко возбуждающее, уменьшаетъ ночной потъ въ астеническихъ болѣзняхъ, предписываютъ его въ настойкѣ подобно чаю.

La sauge est légèrement stimulante et excitante, elle diminue les sueurs nocturnes dans les maladies asthéniques et on la prescrit en infusion, comme le thé.

Булдырянъ. Valeriana sylvestris. Valériane.

Его корень возбуждающее средство нервную систему, вмѣстѣ тоническое, изгоняющее глисты. Наиболѣе его употребляютъ въ тифозныхъ лихорадкахъ равно какъ и въ перемежающихся и падучей болѣзни; предписываютъ въ порошкѣ отъ полъ драхмы до двухъ драхмъ; въ настойкѣ по полъ унціи на фунтъ кипячей воды, принимая чашками.

La racine est stimulante, elle excite le système nerveux. Elle est tonique, anthelmintique et fébrifuge. On l'emploie particulièrement dans les fièvres typhoïdes et intermittentes, et dans l'épilepsie. On l'administre en poudre à la dose d'une demie drachme à deux drachmes et en infusion à la dose d'une demie once, pour une livre d'eau bouillante, à prendre par tasses.

Ѳимянъ. Thymus serpillum. Serpolet.

Сіе ароматическое растеніе вообще употребляется для нервическихъ ваннъ.

Cette plante aromatique est ordinairement employée pour des bains nervins.

Мягчительныя Emolliens.

Просвирнякъ. Althea officinalis. Guimauve.

Корень есть мягчительное, грудное средство, даваемое въ немъ употребляютъ въ кашлѣ, чахоткѣ, кровохарканіи, теченіи слизей, поносѣ, кровавомъ поносѣ, въ пріемѣ двухъ унцій на одинъ фунтъ воды.

La racine est émolliente et pectorale; on l'emploie en décoction dans la toux, la phthisie, l'hémoptysie, la blennorrhagie, la diarrhée et la dysenterie, à la dose de deux onces pour une livre d'eau.

Проскурнякъ. Malva sylvestris, Mauve.

Сіе растеніе употребляется въ недостаткѣ вышеупомянутаго и имѣетъ тѣже свойства.

Cette plante s'emploie au défaut de la première et a les mêmes propriétés.

Живокость. Symphitum officinale. Grande consoude.

Его корень употребляется въ простудныхъ болѣзняхъ хроническихъ, поносѣ, кровавомъ поносѣ, въ теченіи слизей, предписываютъ его въ декоктѣ, въ пріемѣ отъ одной до двухъ унцій на три фунта воды, и даютъ чашками.

La racine est employée dans les affections catarrhales chroniques, la diarrhée, la dysenterie, la blennorrhée. On la prescrit en décoction à la dose d'une à deux onces pour trois livres d'eau. On l'administre par tasses.

Липа. Tilia europæa. Tilleul.

Настойка липоваго цвѣту есть легкое антиспазмодическое и пріятное питье для больныхъ. Вторая липовая кора весьма слизиста, съ пользою предписываютъ въ хроническихъ катаррахъ, кашлѣ, поносѣ и теченіи слизей.

L'infusion des fleurs est légèrement antispasmodique. C'est une boisson agréable pour les malades. La seconde écorce de Tilleul est très mucilagineuse, on la prescrit avec avantage dans les catarrhes chroniques, la toux, la diarrhée et la blennorrhée.

Коровякъ. Verbascum thapsus. Bouillon-blanc.

Настойка цвѣтовъ есть грудное средство, употребляютъ оной противъ кашля, катарра легкихъ и чахотки.

L'infusion des fleurs est pectorale. On l'emploie pour calmer la toux dans le catarrhe pulmonaire et la phthisie.

Наркотическія или усыпляющія. Narcotiques

Дурманъ. Datura Stramonium. Stramoine.

Листья сего ядовитаго растенія были съ успѣхомъ употребляемы въ астмѣ, что больные курили въ трубкѣ, которыхъ сперва больной курилъ два въ день, постепенно увеличивая до шести. Приготовляютъ изъ двухъ драхмъ сѣмянъ Дурмана на 9 драхмъ спирту настойку въ пріемѣ отъ 4 до 6 капель, въ нервическихъ болѣзняхъ. (nevralgie)

Les feuilles de cette plante vénéneuse sont employées avec succès dans l'asthme pour les fumer au moyen d'une pipe dont le malade emploie d'abord une ou deux par jour et graduellement jusqu'à six. On prépare avec deux drachmes de semences de Stramoine et neuf drachmes d'alcohol, une teinture dont la dose est de 4 à 6 gouttes dans les névralgies.

Хмель. Humulus lupulus. Houblon.

Шишки сего растенія замѣняютъ Опіумъ, предписываютъ его въ порошкѣ въ пріемѣ отъ двухъ до трехъ гранъ. Съ нихъ приготовляютъ настойку изъ одной унціи сихъ толченыхъ шишекъ, на полъ фунта спирту, въ пріемѣ отъ 30 до 60 капель.

Les Strobiles de cette plante sont un succédané de l'opium; on les prescrit en poudre à la dose de deux à trois grains et on en prépare une teinture avec une once de ces strobiles pulvérisés et une demie livre d'alcohol dont la dose est de 30 à 60 gouttes.

Бплена. Hyoscyamus niger. Jusquiame.

Сіе растеніе замѣняетъ Опіумъ, предписываютъ толченыя листья онаго въ пріемѣ отъ одного до 10 и 20 гранъ. Изъ него приготовляютъ

Cette plante est un succédané de l'opium; on en prescrit les feuilles pulvérisées à la dose d'un grain jusqu'à 10 et 20, et on en prépare

[illegible] изъ одной унцiи сушеныхъ листьевъ и 8 унцiй алкоголя, въ прiемѣ отъ 20 до 60 капель.

une teinture avec une once de feuilles dessechées et huit onces d'alcohol, dont la dose est de 20 à 60 gouttes.

Охлаждающiя. Raffraichissans.

Клюква, Vaccinium oxycoccos. Canneberge.

Брусника. Vaccinium vitis idæa. Airelle.

Свѣжiя ягоды сихъ двухъ растенiй суть охлаждающiя, противуцынготныя, противугнилостныя, предписываютъ сокъ изъ оныхъ въ прiемѣ двухъ унцiй съ фунтомъ жидкости.

Les baies récentes de ces deux plantes sont raffraichissantes, antiscorbutiques et antiseptiques, on en prescrit le suc à la dose de deux onces pour aciduler une livre de véhicule.

Черница. Vaccinium myrtillus. Myrtille.

Ягоды кислыя и вяжущiя; ихъ употребляютъ въ поносѣ, кровавомъ поносѣ, приготовляютъ изъ нихъ декоктъ съ двухъ унцовъ ягодъ на фунтъ воды.

Les baies sont acides et astringentes, on les employe dans la diarrhée et la dysenterie. On en prépare une décoction avec deux onces de ces baies et une livre d'eau.

Потогонныя. Sudorifiques.

Бузина. Sambucus nigra. Sureau.

Цвѣтъ сего есть потогонный, предписываютъ его въ настойкѣ въ Корѣ, Скарлатинѣ и Рожѣ въ прiемѣ отъ 2 драхмъ до полъ унцiи на фунтъ кипящей воды.

Les fleurs sont sudorifiques, on les prescrit en infusion dans la Rougeole, la Scarlatine et l'Erysipèle à la dose de 2 drachmes à une demie once pour une demie livre d'eau bouillante.

Разрѣшающiя. Résolvans.

Пасленъ. Solanum dulcamara. Douceamère.

Употребляютъ стебли сего растенiя въ болѣзняхъ кожи, паршахъ, скрофулахъ равно какъ и въ Сифилисѣ, въ прiемѣ полъ унцiи до одной унцiи на три фунта декокта, доведенныя до двухъ, которыя даютъ въ теченiи дня.

On employe les tiges de cette plante dans les maladies de la peau, les dartres, les teignes, les scrofules ainsi que la syphilis, à la dose d'une demie once à une once, pour trois livres de décoction réduites à deux, qu'on administre pendant une journée.

Чистякъ. Chelydonium majus. Grande Chélidoine.

Сокъ сего свѣжаго растенiя былъ съ успѣхомъ употребляемъ въ скрофулахъ и цынгѣ въ прiемѣ 20 до 30 капель и сгущенный сокъ въ прiемѣ отъ 6 до 10 грановъ. хвалятъ тоже сего растенiя въ сифилитическихъ болѣзняхъ.

Le suc de cette plante récente a été employé avec succès dans les scrofules et le scorbut, à la dose de 20 à 30 gouttes et son suc épaissi à la dose de 6 à 10 grains. La Chélidoine est aussi vantée dans les affections syphilitiques.

Противуглистныя. Anthelmintiques.

Чеснокъ. Allium sativum. Ail.

Одна или двѣ драхмы чесноку вареннаго въ трехъ унцiяхъ молока, есть хорошее противуглистное средство для дѣтей. тоже самое лѣкарство даютъ въ клистирахъ.

Une drachme a deux d'ail cuit dans trois onces de lait est un bon vermifuge pour les enfans. On peut donner le même remède en lavement.

Морковь. Daucus carota. La Carotte.

Сокъ изъ моркови есть весьма противуглистное; онъ съ успѣхомъ употребляется для маленькихъ дѣтей; въ приемъ отъ одной до двухъ ложекъ.

Le suc de carotte est un anthelmintique employé avec succès chez les enfans encore jeunes; on l'administre à la dose d'une ou de deux petites cuillerées.

Папоротникъ мужской. Polypodium filix mas. Fougère male.

Корень онаго противуглистенъ, предписываютъ его въ порошкахъ и наиболѣе противъ солитера, въ приемѣ отъ двухъ до трехъ драхмъ

La racine est anthelmintique; on la prescrit en poudre, particulièrement contre le solitaire, à la dose de deux à trois drachmes.

Глистникъ. Tanacetum vulgare. Tanaisie.

Зерна замѣняютъ цитварное сѣмя Artemisia Judaica. Ихъ предписываютъ въ порошкахъ въ приемѣ отъ 15 до 20 гранъ и полъ драхмы.

Ses semences sont succédanées de celle de la Santonine, Artemisia Judaica. On les prescrit en poudre à la dose de 15 à 20 grains et jusqu'à une demie drachme.

Лѣченіе болѣзней

мѣстными, туземными средствами.

Traitement des maladies

avec les moyens indigènes locaux.

Лѣченіе болѣзней мѣстными туземными средствами.

Traitement des maladies avec les moyens indigénes des localités.

Лихорадка перемежающаяся. Febris intermittens. Fièvre intermittente.

Между туземными лѣкарствами противолихорадочными испытанныя мною, одни удавались въ нѣкоторыхъ случаяхъ, въ другихъ употребляемы были безъ успѣха; наконецъ было болѣе или менѣе рецидивъ, что часто случается въ перемежающихся лихорадкахъ лѣчимыхъ хиною или хининомъ, а наиболѣе отъ невоздержанности или отъ неумѣстныхъ слабительныхъ.

Трое больныхъ лихорадкою изъ шести были вылѣчены порошкомъ составленнымъ изъ равныхъ частей корня Gei urbani, (Гребенникъ) листьевъ artemisiae absynthii (Полынь) и верхушекъ Gentianae Centaurei (золототысячника) или корней Tormentillae erectae (Завязника), листьевъ Menyanthes trifoliatae (Бобровника) или Gnaphalii arenarii (бузсмертникъ) въ пріемахъ отъ одной унціи до двухъ,

Parmi les fébrifuges indigènes que j'ai expérimentés, beaucoup ont réussi dans certains cas et ont échoué dans d'autres. Enfin, il y a eu plus ou moins de récidives, comme cela est fréquent même dans les fièvres intermittentes guéries par le Quinquina ou les sels de quinine; surtout après des fautes de régime ou des purgatifs intempestifs.

Trois fiévreux sur six ont été guéris avec une poudre composée de parties égales de racine de Geum urbanum (Benoite) de feuilles d'Artemisia absynthium (Absynthe) de sommités de Gentiana Centaurium (Petite Centaurée) ou de racines de Potentilla tormentilla (Tormentille, de feuilles de Menyanthes Trifoliata (Trèfle d'eau) ou de Gnaphalium arenaria, (Gnaphalier des sables)

Четверо лихорадочныхъ изъ шести излѣчено корою Pini sylvestris (Сосна) или Ulmi campestris (Вяза), Salicis fragrantis, (Верба) и Pruni spinosae (Терновь) въ количествѣ отъ двухъ до трехъ драхмъ до одной унціи сей коры. Пятеро лихорадочныхъ на семь, зернами перцу обыкновеннаго въ пріемѣ тридцати до семидесяти и восьмидесяти. Я имѣлъ подобный успѣхъ отъ краснаго перцу толченаго, Capsicum annuum) въ пріемѣ отъ двухъ до двѣнадцати гранъ, и я видѣлъ подобное дѣйствіе отъ Proto Sulphas ferri (Купороса) отъ двухъ до пяти гранъ, каждые, три или четыре часа во время перемежки. и не было рецидивовъ.

Сіи лѣкарства давались всегда по прекращеніи пароксизма. первые пріемы чаще повторялись а послѣдніе давались болѣе или менѣе въ продолжительные перемежки.

à la dose d'une once à deux. Quatre fiévreux sur six ont été guéris avec la seconde écorce pulverisée de Pinus sylvestris, ou d'Ulmus campestris, ou Salix Fragrans, et Prunus spinosa à la dose de deux à trois drachmes, jusqu'à une once de ces écorces. Cinq fiévreux sur sept: avec les grains de poivre ordinaire, à la dose de trente, à soixante et dix, et quatre vingt. j'ai obtenu le même résultat du poivre rouge, Capsicum annuum) pulverisé à la dose de deux à douze grains. Le même effet a été obtenu avec le Proto sulfate de fer, ou Vitriol vert, à la dose de deux a cinq grains, chaque deux, trois ou quatre heures dans le tems de l'apyrexie et il n'y a pas eu de récidives.

Les médicamens ont toujours été administrés dans le tems de l'apyrexie et aussitôt après la cessation de l'accès. Les premières doses ont été plus rapprochées et les dernières à des intervalles plus ou moins longs, selon la durée de l'apyrexie.

Золотуха. Scrophulae. Scrofules.

Я видѣлъ хорошее дѣйствіе отъ свѣжаго сока Chelidonii majoris (чистотѣлъ) даваемаго золотушнымъ дѣтямъ въ пріемѣ отъ тридцати до шестидесяти капель а взрослымъ того же самаго сока сгущеннаго отъ двад-

J'ai vu de bons effets du suc de Chelidonium majus, administré aux enfans scrofuleux, de trente à soixante gouttes, et aux adultes du même suc épaissi, à la dose de vingt grains à une demie drachme. et de la

цами гранов до пол драхмы; Корня Девясила (Inula helenium) отъ двухъ гранов до шести предписывая притомъ отвары употребление нѣсколькихъ чашекъ настойки горькихъ травъ выше прописанныхъ, и декоктъ изъ орѣховыхъ листьевъ (Juglans regia), желуди жареные и настойка изъ Gallium luteum (желтоподмаренника.) Холодныя ванны употребляемыя съ осторожностію, особенно паровыя ванны были для дѣтей съ успѣхомъ.

de la racine d'Aunée (Inula helenium) à la dose de deux à six grains en poudre, en prescrivant en même temps, les infusions des plantes amères ci-dessus désignées; quelques tasses de la décoction des feuilles de Noyer, ou de glands pulvérisés et torréfiés; ou l'infusion de Galliet, Gallium luteum. Les bains froids pris avec précaution pendant l'été, et les bains de vapeurs ont souvent été suivis d'un bon effet.

Глазная болѣзнь. Ophthalmia. Ophthalmie.

Въ глазныхъ болѣзняхъ (Ophthalmia) особенно въ воспалительномъ состояніи, изобильное кровопусканіе было необходимо людямъ крѣпкаго сложенія а въ другихъ составленіе примочекъ, равно какъ и слабительныя; мягчительныя примочки; коллиріи приготовленныя изъ синяго камня, Sulphas cupri, а наконецъ мушки на затылокъ.

L'ophthalmie surtout dans l'état aigu et inflammatoire a nécessité des saignées copieuses chez les individus robustes ainsi que des purgatifs. d'abord des topiques émolliens, puis des collyres préparés avec le Vitriol bleu, Sulphas cupri. Enfin des vésicatoires à la nuque. Chez les individus faibles ou jeunes, on a employé les sangsues au lieu de saignées.

Коклюшъ. Pertussis. Coqueluche.

Въ коклюшѣ у дѣтей сангвиническаго темперамента, начинаютъ леченіе кровопусканіемъ общимъ или мѣстнымъ; но сіе послѣднее

Chez les enfans d'un tempérament sanguin, on commence le traitement par une saignée générale ou locale, mais cette dernière convient davantage

гораздо удобнѣе. Ставятъ піявки или банки осѣченныя, за ушами, на груди или на сторонѣ шеи. число піявокъ или банокъ соотвѣтственно возрасту и силамъ больного; тогда коклюшъ не продолжается какъ обыкновенно, и не противится долгому леченію, какъ это случается часто, и это доказывается тѣмъ что когда случится теченіе крови носомъ у дѣтей, часто за тѣмъ слѣдуетъ излеченіе. Во всѣхъ случаяхъ мягчительное питье всегда необходимо; Рвотное данное тотчасъ послѣ кровопусканія и часто нѣсколько дней сряду часто полезно равно и какъ синапизмы подъ мышками.

On applique des sangsues ou des ventouses scarifiées aux tempes, derrière les oreilles, sur le thorax ou le trajet des veines jugulaires. Le nombre des sangsues ou des ventouses est relatif à l'âge ou aux forces des malades et alors la coqueluche ne se prolonge pas comme à l'ordinaire et ne résiste pas à un long traitement; ce qui le prouve c'est que s'il survient aux enfans un épistaxis, souvent il en résulte une prompte guérison. Dans tous les cas, les boissons émollientes sont toujours nécessaires et les vomitifs administrés immédiatement après la saignée et plusieurs jours de suite. Sont souvent utiles, ainsi que l'application des sinapismes sous les aisselles.

Крупъ. Angina polyposa. (vel membranosa.) Croup.

Леченіе крупа имѣетъ дѣйствіе только при появленіи его. Смерть неизбѣжна, развѣ когда крупъ очень легокъ. Слѣдуетъ пріостанавливать развитіе фальшивой плевы которая задерживая путь воздуха пріостанавливаетъ дыханіе, и два единственныя средства для достиженія сей цѣли: Кровопусканіе и рвотное. Общее кровопусканіе дается дѣтямъ крѣпкаго тѣло-

Le traitement du Croup ne devient efficace que dans le principe de la maladie; car lorsqu'on ne l'attaque pas dès son apparition, la mort est certaine, à moins qu'il ne soit d'une nature très bénigne. Il s'agit d'arrêter ou d'empêcher le développement de la concrétion membraniforme qui en obstruant les voies aériennes intercepte la respiration et les deux seuls moyens pour y parvenir sont

сложенія и имѣющимъ болѣе четырехъ лѣтъ, а вообще пускаютъ кровь изъ руки; ставятъ потомъ піявки къ передней части шеи. Дѣтямъ малаго возраста ставятъ только піявки. Если кровопусканія не уничтожаютъ болѣзни, вызываютъ рвоту синимъ камнемъ, Sulphas cupri, въ пріемѣ $\frac{1}{6}$ части грана для дѣтей отъ года до одного года; $\frac{1}{4}$ грана имѣющимъ отъ двухъ до трехъ лѣтъ; $\frac{1}{3}$ грана для четырехлѣтнихъ до пятилѣтнихъ и одинъ гранъ для шестилѣтнихъ. Въ иныхъ случаяхъ вызываютъ нѣсколько рвотъ. Немедленно послѣ дѣйствія рвотнаго, ставятъ мушку на половину передней части шеи, на мѣсто гдѣ поставлены были піявки. Для обыкновеннаго питья предписываютъ настойку изъ бузиноваго цвѣта, Sambuci nigrae, коровяка, Verbasci thapsi, или липоваго цвѣта, Tiliae europ.

Во второмъ періодѣ, иногда надобно предписывать рвотное и возобновлять мушки, прикладывать ноги въ ваннахъ раздражающихъ приготовленныхъ изъ горчицы, соли, уксуса. Употребляютъ теплыя ванны въ которыхъ ку-

la saignée et le vomitif. La saignée générale est pratiquée chez les enfans robustes et qui ont plus de quatre ans, au bras ou aux pieds; on applique aussi les sangsues au devant du cou. Chez les enfans très jeunes, on se borne aux sangsues. Si les évacuations sanguines ne font pas cesser le mal, on fait de suite vomir avec le sulfate de cuivre, Vitriol bleu, qu'on donne à la dose d'$\frac{1}{6}$ de grain pour les enfans d'une demie année jusqu'à un an; de $\frac{1}{4}$ de grain à ceux de deux jusqu'à trois ans, de $\frac{1}{3}$ de grain pour ceux de quatre jusqu'à cinq ans et un grain pour ceux de six à sept. Immédiatement après l'effet du vomitif, on applique un vésicatoire sur la moitié antérieure du cou, au lieu où ont été appliquées les sangsues. Pour boisson ordinaire, on prescrit l'infusion de fleurs de sambucus nigra, Sureau; Verbascum thapsus, Bouillon blanc; ou Tilia europaea, Tilleul, et on tient le ventre libre par des lavemens ou des purgatifs. Dans la seconde période on est souvent obligé de recourir aux vomitifs et de renouveler les vésicatoires; on ordonne des pédiluves irritans préparés avec la moutarde, du sel ou du vinaigre, des bains chauds dans lesquels on laisse l'enfant pendant environ une

паютъ дѣтей въ продолженіи часа, потомъ переносятъ ихъ въ теплую постель. Въ продолженіи цѣлой болѣзни назначаютъ строгую діэту, или только даютъ легкую или жидкую пищу, какъ то: кашу овсяной или картофельной муки.

heure et on le transporte ensuite dans un lit bien chaud. On ordonne aussi pendant tout le tems de la maladie un régime sévère, des alimens légers et liquides, comme des gruaux d'avoine d'orge ou de la fécule de pommes de terre.

Оспа, Скарлатина, Variola, Variole, Varioloïde
Мнимая Оспа. Varioloïdes Scarlatina, Scarlatine.
Корь, Morbilli

Въ сихъ болѣзняхъ одно только выжидающее лѣченіе предписывается, ограничиваются не пріостанавливать дѣйствія натуры, прописывая мягчительныя и потогонныя теплыя питья: декоктъ просвирняка, Altheae officinalis, настойку льнянаго сѣмени или бузиннаго цвѣта, Sambuci nigrae, предписываютъ діэту когда дѣти могутъ ее выдерживать, или дозволяютъ легкую пищу какъ то: кашу изъ ячменя или овса. Въ первый и во второй день болѣзни, особенно если есть боль въ горлѣ, піявки часто ставятся вокругъ шеи или на груди; употребляютъ тоже полосканія мягчительныя, приказываютъ держать дѣтей въ теплѣ въ продолженіи болѣзни и даже еще нѣсколько недѣль по выздоровленіи

Dans ces exanthèmes, la médecine expectante ordinairement est seule indiquée, on se borne à ne pas entraver la marche de la maladie, en prescrivant des boissons émollientes et sudorifiques chaudes telles que la décoction d'althea, Guimauve, l'infusion de semences de lin, ou de fleurs de sureau. On fait observer la diète lorsque les enfans peuvent la supporter ou on ne permet qu'une nourriture légère végétale, telles que des bouillies ou gruaux d'avoine ou d'orge. Le premier ou le second jour de l'invasion, surtout s'il y a des maux de gorge, les sangsues sont souvent indiquées autour du cou, ou sur le thorax. On emploie aussi des gargarismes émolliens. On ordonne de tenir les enfans chaudement, tout le tems de la maladie et

потому что не бывшей часто отъ того что крестьяне даютъ дѣтямъ, въ этихъ болѣзняхъ холодное питье и выставляютъ ихъ на холодъ, отчего погибаютъ дѣтей.

et quelques semaines encore après la guérison; car c'est ordinairement parce que les paysans donnent à leurs enfans, dans ces maladies des boissons froides et les exposent au froid qu'il en périt tant à la suite de ces exanthèmes.

Воспалительныя лихорадки. Fièvres inflammatoires

Воспалительныя болѣзни въ самомъ началѣ требуютъ кровопусканія или ланцетомъ или пьявками, если же тошнота въ желудкѣ, даютъ рвотное, а если запоръ, даютъ слабительные клистиры. Предписываютъ діэту и даютъ мягчительныя, кислыя питья. Сіи средства достаточны для выздоровленія, когда эта болѣзнь не соединена съ другими.

Les fièvres inflammatoires exigent la saignée dès le principe, soit avec la lancette, soit par les sangsues, s'il y a complication de saburre gastrique on fait vomir et s'il y a constipation on ordonne des lavemens purgatifs. On fait observer la diète et on ordonne des boissons émollientes et acidules. Ces moyens suffisent ordinairement pour obtenir la guérison, quand il n'y a pas de complication avec d'autres maladies.

Понос, Diarrhœa. Diarrhée.

Прописываютъ въ первыхъ дняхъ поноса, мягчительное питье, клистиры или слизистыя и успокоительныя припарки на брюхѣ, теплыя ванны когда боль жестока, діэта всегда необходима, а иногда кровопусканіе или пьявки на брюхѣ, наиболѣе когда раздраженіе сильно и когда боль нестерпима.

On prescrit pendant les premiers jours de la Diarrhée, des boissons émollientes, des lavemens et des topiques mucilagineux ou narcotiques sur le ventre et des bains chauds quand les douleurs sont vives. La Diète est toujours nécessaire, et quelquefois la saignée ou l'application des sangsues sur le ventre, surtout lorsque

Когда воспалительное раздраженіе утолено, часто употребляютъ съ успѣхомъ, одну или двѣ ложки мелу, (carbonas calcis) распущеннаго въ настойкѣ мяты, Mentha, всякій часъ или два часа до тѣхъ поръ пока нѣтъ облегченія, и дабы поносъ не перешелъ въ состояніе хроническое, позволяютъ нѣкоторыя кушанья жидкія легкія, такъ какъ кашицу или кашку изъ пшеничной муки къ которой добавляютъ яичные желтки. Далѣе прописываютъ настойку горькихъ травъ какъ то: Золототысячника, Centaurium minus, и наконецъ декоктъ изъ корня Завязника, Tormentilla erecta, потомъ болѣе питательную пищу и малое количество горькой водки.

l'irritation est très vive et que les douleurs se prolongent, quand l'irritation inflammatoire est calmée, souvent on emploie avec succès une ou deux petites cuillerées de Craie pulvérisée, carbonas calcis, délayées dans une infusion de Menthe; chaque heure ou chaque deux heures, jusqu'à ce qu'il y ait de l'amélioration et pour que la Diarrhée ne passe pas à l'état chronique, on permet quelques alimens liquides tels que des gruaux ou bouillies de farine de froment, auxquels on ajoute un jaune d'œuf. Plutard, on prescrit des infusions de plantes amères telle que la petite Centaurée, enfin la décoction de Tormentille, Potentilla tormentilla, puis des alimens plus nourrissans et enfin une petite quantité d'eau de vie amère.

Кровавой понос. Dysenteria. Dysenterie.

Кровавой понос требуетъ при самомъ началѣ кровопусканія мѣстнаго или общаго, оно тѣмъ болѣе предписывается чѣмъ больные сильнѣе и моложе, и смотря по времени года, сухому, теплому или холодному. Кровопусканіе соразмѣряется съ силами людей, и ихъ лѣтами. Нужно иногда повторить, но не чрезъ мѣру. Пьявки

La dysenterie exige presque toujours des saignées locales ou générales dès le principe de la maladie. Elles sont d'autant plus indiquées que les malades sont jeunes et vigoureux, que la saison est sèche chaude ou froide. On les proportionne à la force des individus, et à l'âge. Il faut quelquefois les répéter, mais sans en abuser. Les sangsues appliquées

поставленныя на брюхѣ имѣютъ иногда хорошій успѣхъ. Предписываютъ всегда діету и вышеписанныя питья которыя всегда должны быть теплы. Послѣ кровопусканія предписываютъ декоктъ изъ нѣсколькихъ маковыхъ головокъ, Papaver somniferum, и теплыя ванны, а наипаче тогда когда боль жестокая и когда есть безсонница; или прикладываютъ мягчительныя теплыя припарки на брюхѣ и предохраняютъ отъ простуды больныхъ. При концѣ болѣзни употребляютъ тоже мѣлъ, Carbonas calcis какъ было сказано выше; равно и вяжущія лѣкарства; напримѣръ: декоктъ корня Завязника, Tormentillae erectae или коры Вяза, Ulmi campestris. Наконецъ позволяютъ легкую пищу какъ было сказано, и для питья горькую настойку, съ малымъ количествомъ водки для возбужденія силъ.

sur l'abdomen sont souvent suivies d'un bon effet. On prescrit toujours la diète et les boissons ci-dessus qui doivent être chaudes. Après la saignée, on prescrit quelquefois une décoction de quelques têtes de Pavot Papaver somniferum et on fait mettre le malade dans un bain chaud, surtout quand les douleurs sont vives et qu'il y a de l'insomnie ou bien on applique des cataplasmes émolliens chauds sur l'abdomen et l'on prend garde de ne pas refroidir le malade. Vers le déclin de la maladie, on employe aussi la Craie, Carbonas calcis, comme il a déjà été dit ci-dessus, ainsi que des astringens tels que la décoction de racines de Tormentille Tormentilla erecta ou d'écorce d'Orme, Ulmus campestris; Enfin on permet une nourriture légère comme celle qui a été indiquée pour la diarrhée et pour boisson une infusion amère, puis un peu d'eau de vie pour réparer les forces.

Колотье въ боку и Воспаленіе легкихъ, Pleuritis, Peripneumonia. Pleurisie et Péripneumonie.

Кровопусканіе имѣетъ силу и дѣйствіе неоспоримое въ сихъ двухъ болѣзняхъ.

La saignée a une puissance et une efficacité incontestables dans ces deux maladies.

Дѣлаютъ его какъ можно скорѣе и возобновляютъ нѣсколько разъ и до тѣхъ поръ пока движеніе сдѣлается свободнѣе и пульсъ не такъ полонъ; однакожъ часто кровопусканіе одинъ разъ достаточно, особенно для людей старыхъ. Оно наиболѣе свойственно людямъ крѣпкаго сложенія и имѣющимъ отъ сорока до пятидесяти лѣтъ, сангвиническаго темперамента привыкшимъ къ винопитію, а больнымъ молодымъ ослабленнымъ предписываютъ преимущественно приставленіе піявокъ; а послѣ смягчительное питье: декоктъ корня Просвирника, Altheae officinalis, или настойку изъ льняного сѣмени, или цвѣта коровяка, Verbasci thapsi; декоктъ изъ луку, и моркови подслащенный медомъ. Въ нѣкоторыхъ случаяхъ, оказывается надобность мушки.

On la pratique le plutôt possible, et on la renouvelle plusieurs fois jusqu'à ce que la respiration soit devenue plus facile et la plénitude du pouls moindre. Cependant une seule saignée est souvent suffisante; surtout chez les gens âgés et elle convient d'autant plus que les individus sont robustes; et chez ceux de quarante à cinquante ans en dont le tempérament est sanguin, ou habitués à la boisson de l'eau de vie; mais on employe les sangsues de préférence chez les malades jeunes ou affaiblis. On prescrit ensuite des boissons émollientes: la décoction de guimauve, Althaea officinalis, l'infusion de semences de Lin, celle de fleurs de Verbascum thapsus, la décoction d'oignons, de carottes édulcorées avec du miel. Dans certains cas, les vésicatoires sont indiqués.

Ревматизмъ. Rheumatismus. Rhumatisme.

Лѣченіе Ревматизма, занимаетъ ли онъ одну или многія части тѣла, различается смотря потому, есть ли онъ воспалительный или хроническій. Воспалительный ревматизмъ у людей молодыхъ и крѣпкихъ требуетъ одного или двухъ кровопусканій, въ первыхъ дняхъ наступленія, а часто нужно еще крово

Le traitement du rhumatisme, soit qu'il occupe une ou plusieurs parties du corps, diffère selon qu'il est aigu ou chronique. Le rhumatisme aigu chez les individus jeunes et robustes exige une ou deux saignées, le premier jour de l'invasion et souvent il faut encore saigner le second. Cette méthode réussit le plus souvent; mais il n'en

пускать во второй день. Сей способъ начинающей удается; но не то бываетъ когда его употребляютъ слишкомъ поздно. Однако не нужно что бы кровопусканіе было слишкомъ обильно. Потомъ употребляютъ питье разводящее и мягчительное, какъ то сыворотку, декоктъ проскурняка, но потогонное питье вообще вредно, потому что наиболѣе бываетъ натуральный потъ не приносящій никакого облегченія. Когда сіи средства не излечили больнаго потому что были употреблены слишкомъ поздно или что возрастъ темпераментъ, или другія обстоятельства не дозволяли кровопусканія, принуждены прибѣгать къ легкимъ слабительнымъ возобновляемымъ всякіе два дня. Во всѣхъ случаяхъ діэта необходима, особенно при началѣ болѣзни а потому пища должна быть удобна варима и не обильна.

Въ леченіи хроническаго ревматизма, кровопусканіе или приставленіе пьявокъ, банокъ разсѣченныхъ иногда нужно если больной молодъ, и полнокровенъ. Мѣстное пусканіе бываетъ часто полезно. У женщинъ, часто нужно его дѣлать въ нижнихъ конечностяхъ,

est pas de même, si la saignée est employée trop tard. Cependant il ne faut pas que les évacuations sanguines soient trop multipliées ou trop abondantes. On prescrit ensuite les boissons délayantes, émollientes, le petit lait, la décoction de racines de Guimauve, mais les boissons sudorifiques sont ordinairement nuisibles, car le plus souvent il y a des sueurs naturelles abondantes qui n'apportent aucun soulagement: Quand ces moyens n'ont pas guéri le malade, soit parce qu'ils ont été employés trop tard, ou que l'âge, le tempérament ou d'autres circonstances n'ont pas permis la saignée, on est obligé de recourir à de légers purgatifs qu'on renouvelle chaque deux jours. Dans tous les cas: la diète est nécessaire, surtout dans le commencement de la maladie et plutard les aliments doivent être de facile digestion et peu abondants.

Dans le traitement du rhumatisme chronique, il est encore quelquefois nécessaire de saigner ou d'appliquer des sangsues ou des ventouses scarifiées, si le malade est jeune et pléthorique. Les saignées locales produisent souvent un bon effet. Chez les femmes il faut les pratiquer aux extrémités

даже во время мѣсячныхъ отправленій. но у людей старыхъ и слабыхъ, кровопусканіе не годится, употребляютъ только потогонныя средства, предписываютъ настойку изъ бузиннаго цвѣта, паровыя ванны, потомъ вяжущія дѣлаются необходимы. И въ подобныхъ случаяхъ употреблялъ съ успѣхомъ декоктъ корки Pinus sylvestris, въ количествѣ полъ унціи до двухъ на фунтъ воды принимая въ день по четыре раза.

inférieurs, même dans le temps de la menstruation; mais chez les gens âgés et faibles, les saignées ne conviennent pas. On se borne à l'usage des sudorifiques, on prescrit l'infusion de fleurs de sureau, les bains de vapeurs et plutard les astringens deviennent nécessaires. Dans de tels cas j'ai employé avec succès la décoction d'écorces de Pinus sylvestris, à la dose d'une demie once à une once ou même deux pour une livre d'eau à prendre en quatre fois par jour.

Злая корчь Ergotismus. Ergotisme.

Въ началѣ болѣзни, должно употреблять кровопусканіе или ставить пьявки на больномъ мѣстѣ, прикладывать компрессы намоченные въ жидкой настойкѣ Mentha piperita, crispa vel pulegium, или аира, Calamus aromaticus; рвотныя средства часто нужны равно какъ и слабительныя. Послѣ даютъ декоктъ сосновой коры, Pinus sylvestris на пріемъ 2-хъ или 4-хъ драхмы до двухъ унцій на полъ фунта воды или фунта, а это больной долженъ принимать въ сутки раздѣливъ на четыре раза. Въ тоже время предписываютъ для питья мяту, настойку, или дубровника корень, Valeriana sylvestris, въ пріемъ нѣсколькихъ чашекъ въ день; тоже прикладываютъ мушку около членовъ одеревенѣвшихъ, дѣлаютъ примочки изъ декокта сосновой коры съ камфорною водкою, когда есть опасность гангрены въ ногахъ или въ рукахъ. Также

Le traitement de l'ergotisme exige dans le principe la saignée ou l'application des sangsues, l'application sur les membres douloureux d'une infusion de Menthe, Mentha piperita, crispa vel pulegium, ou de Roseau aromatique, Acorus calamus aromaticus, les vomitifs sont souvent nécessaires ainsi que les purgatifs. On prescrit ensuite la décoction d'écorces de Pin, Pinus sylvestris. Cette écorce se donne en décoction à la dose de 2 ou 3 drachmes, d'une demie once jusqu'à deux onces pour une demie livre ou une livre de colature que le malade doit prendre en quatre fois par jour. On ordonne, en même temps, pour boisson une infusion de Menthe ou de Valériane, Valeriana sylvestris, à la dose de plusieurs tasses par jour et on fait aussi appliquer des vésicatoires au voisinage des membres engourdis. Les fomentations de décoction d'écorce de Pin mélangée avec de l'eau de vie.

появилась опасность гангрены, но когда уже показалось другаго средства кроме отнятия членов.

camphrée, conviennent quand il y a menace de gangrène des extrémités, et si elle s'est déclarée, l'amputation est indispensable.

Сифилис. Syphilis.

Лечение Сифилиса будучи не возможным, когда будет предоставлено одной природе или одним противугорячным средствам. Кровопускание общее или местное требуется, только смотря по обстоятельствам. Во первых предостерегают больных от холода и мокроты, потом предписывают приготовления меркуриальныя снаружи и во внутрь, а никакое туземное лекарство заменить их не может.

Делают натирания из unguentum Suboxydi hydrargyri на внутренние части нижних оконечностей рук и ног. Дают во внутрь раствор из Deutochloruretum hydrargyri в количестве трех гранов в шести унциях алкоголя которого дают две или три драхмы в день в чашке молока. Сия метода есть наиболее употребительна и вернейшая когда болезнь не слишком застарелка, она производит почти всегда

Le traitement de la Syphilis est impossible par les seules forces de la nature ou les antiphlogistiques seuls. Les saignées générales ou locales sont nécessaires selon les circonstances. On doit avant tout préserver les malades du froid et de l'humidité froide; puis administrer des préparations mercurielles intérieurement et extérieurement. Nul remède indigène ne peut les remplacer. On fait faire des frictions avec l'unguentum Suboxydi hydrargyri, sur la partie interne des jambes, des cuisses et quelquefois des bras. La solution de Deutochloruretum hydrargyri à la dose de trois grains dans six onces d'alcohol dont on donne une à deux drachmes dans une demie tasse de lait matin et soir, est le remède le plus ordinairement en usage et le plus sûr. car les préparations mercurielles sont le meilleur et le principal spécifique de la Syphilis, quand la maladie n'est pas trop invétérée.

Elles procurent presque toujours une guérison complète; elles stimulent

скорое и совершенное излечение. Меркуриальныя лекарства потрясают лимфатическую систему и увеличивают жизненныя силы. Присовокупляют к ним потогонныя лекарства как например: Декокт из корня Сассапарилла, Guayacum officinale или корня Сассапарилла Smilax Salsaparilla и настойку из дерева сассафрас Laurus Sassafras.

le système lymphatique et augmentent les forces vitales. On leur associe les sudorifiques tels que la décoction de racines de Salsepareille, Smilax Salsaparilla, de bois de guayacum officinale, et l'infusion de bois de sassafras, Laurus Sassafras.

Водобоязнь. Hydrophobia. Hydrophobie.

Лечение предохранительное водобоязни которой жертвою бывают от времени до времени в особенности жители деревень в соседстве коих много волков, состоит в том, что больного или только раненыя и укушенныя части в теплую ванну в которую прибавляют золу или соль; потом укушенныя места прожигают раскаленным железом до бела, прикладывают на эти места шпанские мушки, в продолжении пяти или шести недель. Сии средства суть самые лучшие для предупреждения водобоязни, когда они употреблены немедленно после приключения. Во всех случаях надобно успокоить воображение и страх больного.

Le traitement de l'hydrophobie qui de tems à autre fait des victimes, surtout dans les villages au voisinage desquels les loups abondent, consiste à mettre ou plutôt le blessé ou les parties mordues dans un bain chaud auquel on ajoute des cendres ou du sel, puis cautériser avec un fer rougi au feu, jusqu'au blanc, les blessures; ensuite appliquer des vésicatoires qu'on laisse suppurer pendant cinq à six semaines.

Ces moyens sont le plus souvent suffisans pour prévenir l'hydrophobie, quand ils sont administrés immédiatement après l'accident. Dans tous les cas il faut calmer l'imagination et la crainte des malades.

Не буду говорить о лечении водобоязни, когда она развилась, потому что все известныя мнѣ средства предлагаемыя и расхваливаемыя, до сихъ поръ не имѣли никакого дѣйствія на сію ужасную болѣзнь.

Je ne parlerai pas de la cure de l'Hydrophobie, lorsqu'elle est déclarée, car tous les moyens que je connais proposés et vantés pour la guérison de cette cruelle maladie, jusqu'à ce jour ont été impuissans.

Полицейскія и медицинскія мѣры для устраненія болѣзней.

Moyens de police et médicaux pour préveni les maladies.

Полицейскія и медицинскія мѣры для устраненія эндемическихъ и эпидемическихъ болѣзней на будущее время.

Лихорадки перемежающіяся вообще происходятъ, какъ уже сказано, отъ мокрой и холодной температуры или худой пищи, воды дурнаго качества употребляемой для питья; слѣдовательно надлежно стараться что бы крестьянскія избы у коихъ дерево погнило были поправляемы, или вновь перестроиваемы; чтобъ онѣ не были слишкомъ тѣсны; чтобъ были провѣтриваемы; и наконецъ достаточно отопляемы, во время холода; чтобы бѣдные которыхъ, впрочемъ вообще мало, только въ Радомысльскомъ уѣздѣ, имѣли одежду и обувь могущую защищать отъ холода и мокроты. /: особенно когда во время полевыхъ работъ, они принуждены переносить неблагорастворенія воздуха;/ и особливо чтобъ крестьяне сего уѣзда могли носить зимою сапоги въ мѣсто лаптей; запрещать имъ пить болотную воду, тѣмъ болѣе, что вообще въ уѣздномъ округѣ находится воды хорошаго качества; чтобъ, вовремя голода который къ щастью очень рѣдокъ, они имѣли пищу хорошую и здоровую; чтобъ они не были всегда лишены говядины и хлѣбнаго вина. Предохранительный способъ въ то время когда господствуютъ лихорадки перемежающіяся состоитъ въ умѣренномъ употребленіи горькой водки настоянной на Полынь, artemisia absynthium, Бобровникъ, Menyanthes trifoliata, Аиръ, Acorus Calamus, и пищи съ перцемъ.

Золотуха происходитъ часто отъ выше сказанныхъ причинъ, но свирѣпствуетъ особенно на дѣтей. Сія болѣзнь наиболѣе имѣетъ слѣдующія причины: слишкомъ продолжительное кормленіе грудью

Moyens de police et médicaux pour prévenir les maladies endémiques et épidémiques, à l'avenir.

Les fièvres intermittentes ont en général pour causes, ainsi qu'il a déjà été dit une température humide et froide; quelquefois une mauvaise nourriture et pour boisson, des eaux de mauvaise qualité; ainsi, il faudroit porter une attention particulière, pour que les chaumières des paysans qui sont vieilles et dont la charpente est pourrie soyent restaurées ou rebâties à neuf; qu'elles ne soyent pas trop étroites pour le nombre des habitans, qu'elles soyent aérées et enfin qu'il ne manque pas de chauffage, pendant les mauvaises saisons; que les pauvres, qui d'ailleurs sont en petit nombre dans le cercle, excepté dans le district de Radomysl ayent des habillemens et des chaussures qui les garantissent du froid et de l'humidité (particulièrement lorsque les travaux des champs les contraint d'être exposés aux intempéries de l'air) et enfin que les paysans de ce district puissent porter des bottes au lieu de lapti, surtout pendant l'hiver et les mauvais tems; empêcher qu'ils ne boivent des eaux maréca-geuses, d'autant plus qu'on peut trouver presque partout des eaux de bonne qualité, quoique plus éloignées; et dans les tems de disette qui, heureusement, sont rares dans la contrée, que leur nourriture soit suffisante et saine, qu'ils ne soyent pas toujours privés de viande ou d'eau de vie. Les moyens prophylactiques, aux époques où les fièvres intermittentes règnent, consistent dans un usage modéré d'eau de vie amère préparée par l'infusion d'Absynthe, de Trèfle d'eau, de racines de Roseau aromatique, et dans l'emploi du poivre avec les alimens.

Les scrofules ont souvent les mêmes causes qui ont été dénoncées ci-dessus; mais cette maladie appartient plus particulièrement aux enfans.

когда матери ослабленны, больны или беременны, когда ихъ пища недостаточна или не здорова, и когда даютъ своимъ дѣтямъ худое молоко; слѣдовательно очень нужно бы было вообще не позволять матерямъ кормить грудью дѣтей, больше года. Этимъ бы предупредили золотуху у многихъ и даже самую смерть. Самые тѣ способы о которыхъ выше сказано способствовали бы равно и ванны паровыя и холодныя иногда лѣтомъ, съ осторожностію.

Глазная болѣзнь, Офталмія происходитъ какъ прежде было сказано, отъ солнечнаго жару и слишкомъ сильнаго сіянія отражаемаго отъ песку, горячей пыли, равно какъ и отъ прекращенія испарины кожи которое останавливаетъ раздраженіе въ зрачкѣ глаза и оттого бываетъ флюксія. Для предупрежденія сей болѣзни, надобно сколько возможно избѣгать этихъ причинъ, часто мыть глаза чистою водою посредствомъ не ношеннаго чистаго полотенца, не выходить ночью на вольный воздухъ, безъ достаточнаго одѣянія, охранить себя ночнаго холода и мокроты которые наступаютъ послѣ великихъ дневныхъ жаровъ. Пьянство также причиняетъ глазную боль.

Гриппъ, Кокклюшъ, Крупъ, дѣтскія болѣзни происходятъ отъ неблагорастворенія временъ года, по этому нужно бы внушать матерямъ не подвергать своихъ дѣтей холоду особенно когда эти болѣзни бываютъ эпидемическаго качества.

Корь, оспы, мнимой оспы и скарлатины причины не извѣстны, они бываютъ заразительны. Предупреждаютъ оспу прививаніемъ ея, но нѣтъ предохранительнаго средства отъ другихъ накожныхъ сыпей развѣ чрезъ отдѣленіе

Chez ceux qui sont en bas-age, cette maladie est le plus souvent produite par un allaitement trop prolongé, surtout quand les nourrices sont faibles, vieilles, malades ou enceintes; enfin quand leurs alimens sont insuffisans ou de mauvaise qualité; elles n'offrent qu'un lait détérioré à leurs nourrissons. ainsi: il seroit urgent de ne pas permettre généralement aux mères d'allaiter leurs enfans, plus d'un an, on préviendroit par ce moyen, bien souvent les scrofules et la mort de beaucoup d'enfans. Les mêmes moyens qui ont été mentionnés ci-dessus y contribueroient, ainsi que des bains de vapeurs ou des bains froids en été, pris de tems en tems avec précaution.

L'Ophtalmie, ainsi qu'il a été ci dessus mentionné, est souvent causée par l'action de la chaleur du soleil, ainsi qu'à une trop grande clarté reflêchie par le sable et à une poussière brulante, de même qu'à la suppression de la transpiration cutanée qui agissent en établissant vers le globe de l'oeil, un centre d'irritation et par conséquent de fluxion; Or, pour prévenir cette maladie, il faut se soustraire, autant que possible à ces causes, faire des lotions fréquentes avec de l'eau pure, au moyen d'un linge propre, ne point passer les nuits en plein air et sans vêtemens suffisans pour se préserver de l'humidité froide nocturne qui succède aux grandes chaleurs du jour. L'ivrognerie dispose aussi à l'ophtalmie; ainsi on doit défendre l'ivresse si cela est possible.

La Grippe, la Coqueluche et le Croup maladies fréquentes chez les enfans, sont dues aux intempéries des saisons. Il est nécessaire d'ordonner aux mères de ne pas exposer leurs enfans au froid, surtout pendant les époques où ces maladies sont épidémiques.

La Rougeole, la Variole, la Varioloïde et la Scarlatine ont des causes inconnues et se transmettent par contagion. On prévient la variole par la vaccine qui doit être pratiquée chez les nouveaux-nés; mais il n'y a pas de moyens de préserver les enfans des autres exanthêmes, si ce n'est par la réclusion

детей, что почти не возможно.

Воспалительныя лихорадки часто происходятъ отъ пребыванія на солнце, во время полевыхъ работъ и трудно тогда крестьянамъ предохранить себя; но такъ какъ, наиболѣе сіи лихорадки являются послѣ пьянства, то слѣдуетъ запрещать пьянство, особенно въ жаркое время года.

Поносъ и кровавой поносъ, хотя послѣдній иногда бываетъ заразительный, почти всегда слѣдуетъ послѣ обстоятельствъ которые нарушаютъ вареніе желудка, и потому нужно, особенно въ то время когда господствуетъ сія эпидемія, запрещать худую и испорченную пищу, равно и пьянство.

Колотье въ бокахъ, Воспаленіе легкихъ и Ревматизмъ имѣютъ всегда причиною остановленія наружной испарины; слѣдовательно можно предохраниться посредствомъ теплаго одѣянія, не употреблять для питья замерзлой воды, не надобно тоже забывать что пьянство, часто способствуетъ къ полученію ревматизма.

Сифилисъ происходитъ всегда отъ заразы, слѣдовательно, не должно позволять, елико это возможно, сообщенія съ людьми зараженными и не употреблять ихъ ложекъ, посудъ, трубокъ и съ ними не цѣловаться.

Водобоязнь почти всегда происходитъ отъ укушенія бѣшеныхъ собакъ и волковъ, почему необходимо нужно истреблять первыхъ при первоначальныхъ признакахъ бѣшенства и воспрепятствовать умноженію волковъ въ лѣсахъ.

ce qui est dans les villages presque toujours impossible.

Les fièvres inflammatoires sont dues souvent à l'exposition au soleil, pendant les fatigues des travaux des champs. Il est difficile alors aux paysans de s'en préserver; mais comme c'est le plus souvent après l'abus de l'eau de vie, qu'elles se manifestent; il faut défendre l'ivresse à cette époque, quand c'est possible.

La diarrhée et la dysenterie sont la plupart du tems produites, quoique cette dernière soit quelquefois contagieuse, par des circonstances qui troublent le travail de la digestion ainsi on doit pendant le tems où ces maladies règnent, défendre des alimens avariés ou indigestes et l'ivrognerie

La Pleurésie, la Péripneumonie et le Rheumatisme sont toujours causés par une suppression de la transpiration cutanée, ainsi: on peut s'en préserver par des vêtemens chauds, en ne buvant pas d'eau froide ou glacée, surtout lorsqu'on est en sueur et on ne doit pas oublier que les ivrognes sont souvent sujets aux Rhumatismes.

La Syphilis est toujours causée par communication, en conséquence, il ne faut pas se rapprocher des gens infectés, ne point se servir de leurs cuillers, de leurs assiettes, ne pas manger avec eux, ni employer leurs pipes; mais surtout ne pas les embrasser, car par les baisers des fêtes de Pâques, beaucoup de gens reçoivent l'infection.

L'Hydrophobie ou la Rage surviennent ordinairement à la suite de morsures d'animaux enragés, surtout des chiens et des loups on doit donc tuer les premiers au premier soupçon de rage, et empêcher autant que possible l'augmentation des loups dans les forêts par des chasses fréquentes.

Il a été fait mention à l'article des travaux des paysans, des moyens que la police doit employer pour diminuer le nombre des dangers qui résultent de l'exercice de divers métiers.

Раздѣлъ III.

Troisième division.

О болѣзняхъ эпизоотическихъ.

Des maladies épizootiques.

Раздѣлъ III.

Troisième Division.

О болѣзняхъ эпизоотическихъ.

Des maladies épizootiques.

Въ Кіевскомъ округѣ, часто бываютъ эпизоотіи между рогатымъ скотомъ, овцами и свиньями а именно: у рогатаго скота, Заразительный Тифъ, febris maligna vel pestilentiali, vel Pestis bovina; у овецъ, овечьи паршы, bunda, а у свиней, паралич, paralysis.

О заразительномъ тифѣ Рогатаго скота.

Изъ свѣдѣній почерпнутыхъ мною отъ ветеринарныхъ врачей, я ничего не узналъ кромѣ того что уже извѣстно, потому что характеръ эпидеміи есть неизмѣнный. Рѣдко она является сама по себѣ, но большей частію происходитъ отъ заразы и вреднаго начала рождающаго ее, она дѣйствуетъ, особенно на слизистыя перепонки, тонкихъ кишекъ, желудка а иногда на перепонки толстыхъ кишекъ и органовъ легкихъ. Часто эта смертельная язва дѣйствуетъ съ великою силою надъ нервною системою, а тогда уничтожаетъ внезапно жизненныя силы и причиняетъ вдругъ смерть. Въ другихъ случаяхъ изнеможеніе и истощеніе силъ предшествуютъ лихорадочному дѣйствію, иногда случается воспаленіе слизистыхъ оболочекъ желудка, кишекъ, и органовъ легкихъ, что ясно доказываетъ вскрытіе тѣла тотчасъ послѣ смерти, когда тѣло еще тепло, потому что разложеніе бываетъ быстрое, въ такомъ случаѣ находили Gastro-enteritis, съ воспаленіемъ слизистыхъ оболочекъ легкаго, мозгъ и печень были раздражены симптоматическимъ образомъ а теченіе желчи было изобильно.

По моимъ особеннымъ изысканіямъ въ Сквирскомъ уѣздѣ въ 1848 году, я замѣтилъ что не столько надобно бояться всеобщей потери силъ, сколько дезорганизаціи которая угрожаетъ разрушеніемъ утробы и оболочекъ, равно и скорости съ которою органическое возбужденіе останавливающее и производитъ совершенное уничтоженіе силъ а въ мгновеніе быструю гангрену, потому что чѣмъ воспаленіе было сильнѣе тѣмъ скорѣе сильнѣйшіе при-

Dans le cercle de Kiew, il se déclare souvent des épizooties parmi les boeufs, les moutons et les porcs, savoir: chez les boeufs, la fièvre maligne ou fièvre pestilentielle, ou Typhus contagieux, Pestis bovina; chez les moutons, la clavelée, Bunda et chez les porcs, la paralysie.

Du Typhus contagieux chez les boeufs.

Les renseignemens que j'ai pris des vétérinaires ne m'ont appris que ce qui est connu, car les caractères de cette épidémie sont invariables. Rarement elle se manifeste spontanément, toujours elle se propage par contagion, le principe délétère qui l'engendre porte spécialement son action sur la membrane muqueuse des intestins grêles, puis sur celle des estomacs, quelquefois des gros intestins et sur celle des organes pulmonaires. La plupart du temps, cet agent morbifique agit avec une grande intensité et se porte aussi sur le système nerveux; alors, il anéantit les forces vitales et occasionne une mort soudaine. D'autres fois, la langueur et la prostration des forces précède l'action fébrile et ensuite survient la phlegmasie des membranes muqueuses des estomacs et des intestins, ainsi que de l'appareil pulmonaire, ce qu'a démontré évidemment la nécroscopie lorsqu'elle a été pratiquée immédiatement après la mort, quand le cadavre était encore chaud, car la décomposition est très rapide. Ainsi, on a reconnu une gastro-entérite avec complication d'affection catarrhale pulmonaire. Le cerveau et le foie ne se trouvoient irrités que sympathiquement, la sécrétion de la bile étoit abondante.

D'après mes recherches particulières dans le District de Skwira, en 1848, j'ai observé que ce qui étoit le plus à craindre dans cette épidémie, c'étoit bien moins la prostration générale que la désorganisation dont étoient menacés les viscères et les membranes, de même que la célérité avec laquelle l'excitation organique s'évanouit, produit l'anéantissement des forces et une prompte gangrène; car, plus la phlegmasie est intense, plus ces symptômes funestes surviennent soudainement. Il s'en suit que la gravité de cette épidémie exige de prompts secours; mais quelle est l'incertitude de ceux qu'il faut apporter? Le traitement qui paroit le plus indiqué, échoue et quelquefois la nature par sa seule puissance opère la guérison sans traitement, tandis que l'art ne

падки хвалить.
Изъ этого слѣдуетъ что важность этой эпизоотіи требуетъ скорой помощи. но какъ неизвѣстно въ чемъ она состоитъ, то лѣченіе кажущееся самымъ лучшимъ не имѣетъ успѣха, а иногда природа одною своею силою удерживаетъ безъ пользованія; между тѣмъ какъ искуство ничего не дѣлаетъ, если жизненное начало незначительно повреждено; должно ли по этому не предпринимать, когда болѣзнь обнаруживается не столь гибельными признаками?
Употребляя методически назначенное лѣченіе можно спасти отъ вѣрной смерти, 3 животныхъ на 4, между тѣмъ оставляя дѣйствовать природу въ случаяхъ выше сказанныхъ, число выздоровѣвшихъ будетъ едва 1 на 6; слѣдовательно можно судить сколь гибельно намѣреніе ничего не предпринимая оставлять скотъ на жертву наступающей эпизоотіи.
Множество лѣкарствъ выхваляемыхъ, были послѣ оставлены, потому что они иногда послужили для умноженія смертности, это есть причиною, что уже потеряли надежду найти полезное лѣченіе; но обращая вниманіе на эти способы, видно что они выбраны между тоническими лѣкарствами самыми раздражительными, возбуждающими и самыми сильными слабительными; слѣдовательно, такія воспламеняющія средства не могутъ быть полезными въ воспаленіи оболочекъ въ которыхъ надобно стараться уменьшать раздраженіе приводящее ихъ въ совершенное разрушеніе.

Съ другой стороны кровопусканіе которое такъ часто было выхваляемымъ и по видимому воспалительнымъ характеромъ этой эпизоотіи требуемое признано по опыту опаснымъ средствомъ, развѣ въ рѣдкихъ случаяхъ, когда прежде другихъ органовъ раздраженіе дѣйствуетъ преимущественно на мозгъ, чѣмъ на другіе органы и когда надобно бояться скопленія въ этомъ органѣ, чего можно ожидать, если бываетъ великое ускореніе кровообращенія сопровождаемаго нервическимъ раздраженіемъ очень явнымъ съ твердостью и скоростью пульса, тогда надобно дѣйствовать не медленно въ такой болѣзни которая имѣетъ скорой ходъ. Въ такихъ только случаяхъ можно употреблять кровопусканіе; а притомъ слѣдуетъ дѣйствовать съ осторожностью что бы убавленіе крови не причинило гангрены къ которой есть большое расположеніе, а часто пьявки поставленныя на голову или насѣченныя банки, а послѣ одно или два маленькія кровопусканія изъ хвоста или изъ заднихъ ногъ дѣлаютъ оттягиваніе за которымъ слѣдуетъ облегченіе хорошаго предзнаменованія.
Заволоки которые такъ часто употребляютъ для предупрежденія эпидеміи во многихъ мѣстахъ въ уѣздѣ не имѣли ни какого успѣха и не могутъ быть полезными прежде тогда когда раздраженіе органовъ начинаетъ уменьшатися. Вообще ослабленіе, кажется, требуетъ возбуждающихъ лѣкарствъ или по крайней мѣрѣ тоническихъ, но такъ какъ мѣсто раздраженія находится въ слизистыхъ оболочкахъ кишекъ, надобно стараться что бы его не увеличить, опасаясь чтобъ это не способствовало гангрены

ne peut rien contre elle, quand le principe vital est irrévocablement lésé ; mais doit-on pour cela, quand le mal s'annonce avec des symptômes moins funestes, ne rien tenter? lorsqu'en employant avec méthode un traitement indiqué, on peut soustraire à une mort certaine, trois individus sur quatre, tandis qu'en laissant agir la nature le nombre des guérisons est, à peine, d'un sur six. On peut donc juger combien le conseil de sacrifier les animaux, lors de l'atteinte d'une épidémie est désastreuse.
La multitude de remèdes vantés, puis abandonnés, parcequ'ils n'ont servi quelquefois qu'à augmenter la mortalité, fait perdre l'espoir au public qu'on réussira à trouver un traitement efficace; mais on voit qu'ils ont choisis parmi les médicamens toniques, les substances les plus stimulantes et excitantes, ou les plus violens purgatifs; ces moyens incendiaires ne peuvent être que nuisibles dans une phlegmasie des tissus dont il faut chercher à diminuer l'irritation qui en amène la destruction.
D'une autre part, la saignée qui a été si souvent prônée et que le caractère inflammatoire de cette épizootie paraît exiger, a été reconnue dangereuse; comme l'expérience l'a démontré, hors quelques cas rares, quand l'encéphale était, avant les autres organes, le premier siège de l'irritation et qu'il y avait à craindre une congestion, ce qu'on doit présumer, lorsqu'il y a une grande accélération de la circulation accompagnée d'irritabilité nerveuse très prononcée avec dureté, fréquence et plénitude du pouls; alors, il ne faut pas tarder à agir dans une maladie qui marche avec célérité; mais ce n'est que dans de telles circonstances qu'on peut employer la saignée, et encore doit-elle être pratiquée avec circonspection pour que la déplétion qu'elle occasionne ne détermine pas la gangrène, à laquelle il y a une grande propension et, dans ce cas, quelques sangsues appliquées à la tête ou des ventouses scarifiées, puis une ou deux petites saignées pratiquées à la queue ou aux jambes de derrière font une révulsion qui est suivie d'une amélioration de bon augure.

Les sétons dont l'usage est si fréquent et auxquels on a soumis les bestiaux pendant l'épidémie, dans beaucoup de lieux du district de Sewira pour les sauver de l'épidémie n'ont eu aucun succès et ils ne peuvent être utiles que lorsque l'irritation des organes commence à diminuer.
Quoique l'affaiblissement général qui caractérise la peste bovine semble indiquer l'emploi des stimulans ou au moins des toniques, il ne convient pas, car le lieu de l'irritation existant dans la membrane muqueuse intestinale on doit se garder de l'augmenter par ces moyens, de crainte de favoriser la gangrène

Главнѣйшіе припадки повальнаго тифа у рогатаго скота.

1й Періодъ: Унылость и пасмурность скотины; изъ спины болѣзная чувствительность которая узнается по сгибанію тѣла когда крѣпко надавитъ на поясницу, голова и уши опущены, шерсть поднята; ноги переднія разставлены, а заднія приближены къ переднимъ, сгибаніе спины; походка шаткая; жаръ и дрожь мѣстныя, роги и уши холодны; сильная жажда; глаза слезящіе; опухоль вѣждей, теченіе мокроты густой и обильной изъ ноздрей; запоръ.

2й Періодъ: Отъ перваго до 5 дня, вышеприведенные признаки усиливаются съ нѣкоторымъ послабленіемъ, послѣ котораго слѣдуетъ усиленіе пароксизма; роги, уши и ноги, то горячи, то холодны; родъ дремоты; большое безпокойство, особливо въ то время, когда является [illegible]. Скотъ часто то ложится, то встаетъ; дыханіе ускоренное и короткое; опухоль боковыхъ частей спины; иногда продолжается запоръ; но найчаще поносъ.

3й Періодъ: Обыкновенно около 5 дня: пульсъ скоръ, ударяетъ отъ 70 до 80 разъ въ минуту; дыханіе частое; поносъ усиливается и является кровавымъ и очень вонючъ; (молочница (aphthae)); опухоль отечная; ослабленіе, перемежевающійся пульсъ; потеря силъ; скотина стоитъ на ногахъ пока околѣетъ и падаетъ только за минуту до смерти. Если скотина доживаетъ 6 дня, то есть надежда на выздоровленіе, а если 8го, то обыкновенно остается живою.

Причины повальнаго Тифа.

Причины повальнаго тифа приписываютъ худому корму или же сѣну кошенному на болотахъ, питью водъ болотныхъ или такихъ въ которыхъ мочатъ пеньку или ленъ, употребленію скота въ продолжительныя и тяжелыя работы, скопленію онаго въ большомъ количествѣ на мокрыхъ или не здоровыхъ мѣстахъ; но причины настоящія до сихъ поръ не извѣстны и всѣ изысканія касательно этого предмета остались тщетны, извѣстно только что сія болѣзнь распространялась далеко и занимала въ другъ огромныя пространства опустошая ихъ совершенно,

Principaux symptômes du typhus contagieux des boeufs.

1re Période: Abattement et tristesse de l'animal; grande sensibilité de la colonne épinière manifestée par le fléchissement du corps, lorsqu'on appuye fortement sur les lombes, tête pendante, oreilles abaissées, poil comme redressé ou hérissé, jambes de devant écartées et celles de derrière rapprochées de celles-ci; courbature de la colonne épinière, chaleur et frissons partiels, cornes et oreilles froides; soif ardente, yeux larmoyants, tuméfaction des paupières; écoulement muqueux, épais, abondant, par les narines; constipation.

2e Période: Du 2e au 5e jour: Accroissement des symptômes précédens avec quelques rémissions; puis une grande exacerbation; cornes, oreilles alternativement chaudes et froides; espèce de somnolence, surtout lors des exacerbations, l'animal se couche et se relève fréquemment; inspirations courtes; tuméfaction des parties latérales de la colonne épinière, quelquefois, continuation de la constipation; mais le plus souvent diarrhée.

3e Période: Ordinairement vers le 5e jour: accélération du pouls qui donne 70 à 80 pulsations à la minute; fréquence de la respiration, augmentation de la diarrhée qui devient sanguinolente et très fétide; tuméfaction emphysémateuse, faiblesse intermittente du pouls; extrême prostration. L'animal reste debout jusqu'au dernier moment et ne tombe qu'un instant avant la mort. S'il passe le 6e jour, il y a de l'espoir et s'il arrive jusqu'au 8e il survit ordinairement.

Causes du typhus contagieux.

On attribue le typhus contagieux des boeufs à des fourrages de mauvaise qualités ou fauchés dans des marais, à la boisson d'eaux marécageuses, croupies ou dans lesquelles on a fait rouir le chanvre ou le lin, à un pénible et long travail des boeufs, à un trop grand rassemblement dans des lieux humides ou insalubres; mais les véritables causes sont inconnues jusqu'à ce jour et toutes les recherches à cet égard ont été vaines. On sait seulement que cette épizootie est transportée du lieu où elle a pris naissance à de grandes distances, qu'elle traverse de vastes contrées en les ravageant presque entièrement, à moins qu'on ne lui oppose une barrière; enfin, il est certain que les émanations qui la produisent s'attachent à un grand

если не поставятъ ей сильной преграды; наконецъ не подлежитъ сомнѣнію что заразительныя испаренія дающія ей начало пристаютъ къ безчисленному множеству различныхъ вещей, подобно губкѣ; и потому эта зараза переносится удобно въ очень отдаленныя стороны отъ мѣстъ перваго ея появленія.

Лѣченіе.

Ветеринарная медицина менѣе успѣла нежели медицина надъ людьми, и хотя тифъ заразительный часто былъ замѣчаемъ и описанъ, но лѣченіе его еще мало извѣстно. Лѣченіе которое я употреблялъ съ успѣхомъ въ моей экономіи въ 1848 и совѣтывалъ гдѣ я встрѣчалъ эпидемію было слѣдующее.

Въ 1мъ Періодѣ: Въ началѣ: строгая Діэта, употребленіе мягчительныхъ маслянистыхъ и мыльныхъ клистировъ приготовленныхъ съ декоктомъ Льнянаго сѣмени, масла и мыла, и въ тоже самое время, слизистыя и кисловатыя питья, немного теплыя; декоктъ изъ корня Просвирняка, Althea officinalis, или Льнянаго сѣмени а питье изъ ячменной или овсяной, или же Ржаной муки съ отрубями заквашенное уксусомъ, или смотря по времени года, декоктъ изъ дикихъ яблокъ, грушъ, вишенъ или изъ свеклы; послѣ питье съ Льнянымъ сѣменемъ съ постнымъ масломъ а иногда бульоны изъ говядины (которые были употреблены съ успѣхомъ во Франціи въ 1843 году въ эпизоотіи которая явилась въ провинціи Солоніи, La Sologne.) а когда поносъ уже показался, и испражненія сдѣлались изобильны, вонючія и выбрасываются далеко и сильно, можно ожидать хорошихъ послѣдствій давая растворъ кримортартарокъ, Supertartras potassae, въ большомъ количествѣ воды, или глауберовой соли въ небольшихъ пріемахъ.

Въ 2мъ періодѣ: въ который болѣзнь вступаетъ почти нечувствительно, давали Уксусно-аммоніакальную, Acetas ammoniae: въ малыхъ тоже пріемахъ, и это приносило великое облегченіе, тогда начинали употреблять возбуждающія лекарства въ малыхъ пріемахъ, что бы вызвать медленное и легкое возбужденіе, потому что надобно было опасаться всегда причинять раздраженіе.

Въ 3мъ Періодѣ: прекращалось употребленіе Acetatis ammoniae и употребляли горькіе декокты изъ коры Вербы, Salicis, и Сосновой, Pini sylvestris; но тогда надо много дѣйствовать медленно и начинать давать сій декоктъ только тогда когда раздраженіе уменьшилось.

Distance, qu'elle traverse de vastes contrées, en les ravageant presqu'entièrement, à moins qu'on ne lui apporte une barrière; enfin, il est certain que les émanations qui la produisent, s'attachent à une grande quantité de corps, et de même que la peste, la plupart du tems c'est par leur moyen qu'elle est portée dans des lieux très éloignés de son premier foyer.

Traitement.

La médecine vétérinaire est bien moins avancée que la médecine humaine et quoique le typhus contagieux des boeufs a été fréquemment observé et décrit, le traitement en est encore très peu connu. Celui que j'ai employé avec quelque succès dans mon économie, en 1848, et que j'ai conseillé partout où j'ai rencontré l'épidémie consistoit dans les moyens suivans:

(Dans la première période). D'abord, une diète sévère; Emploi des lavemens mucilagineux, huileux et savonneux, préparés avec la décoction de semences de Lin, l'huile, et le savon, en même tems. Boissons émollientes, acidules, légèrement chaudes, telles que la décoction de racines d'Althea off. ou de Malva Sylvestris ou de semences de Lin, d'orge, d'avoine, de seigle ou même de Son, quelquefois acidulées avec le vinaigre, ou bien selon la saison, Décoction de pommes de poires sauvages, de cerises ou de betteraves, ensuite des potions avec l'huile de Lin, et quelquefois avec des bouillons de viande (qui ont été employés avec succès en France, dans l'épidémie qui s'est manifestée dans la Sologne en 1843) aussitôt que la diarrhée s'étoit déclarée, que les déjections devenoient copieuses, fétides, que les excrétions étoient jettées au dehors avec violence, on obtenoit de bons effets d'une solution dans une assez grande quantité de véhicules et à des doses légères de Sulphas sodae ou de Supertartras potassae.

Dans la seconde période, à laquelle la malade arrive presque insensiblement, on donnait l'acetas ammoniae, ce qui apportait un grand soulagement, et alors on commençoit à employer les excitans, à des doses très modérées pour ne provoquer qu'une excitation lente, légère et graduelle, car il faut se garder de produire de l'irritation.

Dans la troisième période on cessoit l'usage de l'acetas ammoniae et on donnoit des décoctions amères telles que celles d'absynthium, décoctions de salix ou de Pinus Sylvestris, mais alors aussi il faut agir lentement et ne les employer que quand l'irritation est calmée.

Способы предохранительныя.

Имѣю доказательство что слѣдующія способы предохранительныя суть самыя лучшія, понеже совершенно изъ заразительныхъ ... ибо въ тѣхъ мѣстахъ гдѣ оно было употреблено, скотъ не бывши ... освобожденъ отъ заразы, хотя она и была въ сосѣдствѣ; какъ только показывалась эпизоотія отдѣляли скотъ больной и запрещали всякія сношенія посредственныя и непосредственныя между животными, которыхъ здоровье сомнительно или которые уже больны, даже не позволяли никакого посѣщенія людямъ присматривающимъ за больнымъ скотомъ, и что бы другія животныя, какъ то: собаки, кошки, и даже и курицы не переходили изъ одного стойла въ другое, на конецъ окуривали хлоромъ и ихъ вычищали, равно перемѣняли и корыта. Когда время позволяло, выпускали скотъ, что бы почивалъ на сухихъ мѣстахъ, на соломѣ, и такъ предохраняли отъ заразы. Надобно бы чтобы правительство установило карантины для запрещенія входа чужаго скота, который можетъ сообщать заразу, особенно во время ярмонокъ и торговъ.

Нахожу тоже нужнымъ не дозволять снимать кожу съ издохшихъ скотинъ и зарывать глубоко въ землю, что бы собаки ихъ не вырыли.

Прибавляю еще что хотя и есть сомнительно, что бы мясо больнаго скота было вредно для употребленія, но гораздо благоразумнѣе обойтись безъ него, тѣмъ болѣе что оно имѣетъ худой вкусъ и даетъ бульонъ не жирный и противнаго запаху.

Moyens prophylactiques.

Je suis fondé à croire que les moyens prophylactiques suivans sont les meilleurs, parce que malgré l'existence de l'épizootie dans le voisinage, les lieux où ils ont été employés furent la plupart exempts de la contagion. Dès l'apparition de l'épidémie, on éloigna les bestiaux malades, on empêcha toute communication médiate ou immédiate entre les animaux dont l'état de santé était douteux ou malades, et on ne permit même aucune visite des gens qui soignent ou approchent les boeufs dans les villages voisins, on empêcha aussi que les autres animaux domestiques, même jusqu'aux chiens et aux chats, aux poules d'entrer dans l'étable, qu'on parfuma avec le chlore et qu'on nettoya et on changea ou on lava les auges à l'eau bouillante. Quand le tems ou la saison le permettait on faisoit coucher les bestiaux en plein air dans des endroits secs et sur la paille, et de cette manière on prévint la contagion; ainsi il faudroit que dans les tems d'épizootie l'autorité fasse établir un cordon pour empêcher les boeufs étrangers d'apporter les miasmes contagieux surtout aux foires et aux marchés.

Je trouve aussi qu'il y a du danger de dépouiller les cadavres des animaux morts du Typhus, et qu'il faut promptement les faire enterrer profondément pour qu'ils ne soyent pas déterrés par les chiens.

J'ajouterai, que quoiqu'il soit douteux que la viande des animaux malades soit nuisible pour la consommation, il est prudent de s'en abstenir, d'autant plus que cette chair est d'un mauvais goût, fade, donne un bouillon maigre et répugnant.

Овечьи парши. Pusula.

Симптомы. Три или четыре дни до появленія оспы, Pusula, животное уныло и печально, въ тоже время является медленность въ походкѣ, потеря аппетита, глаза тусклые, голова опущена внизъ; трудность стоянія на ногахъ, чрезвычайное біеніе сердца; тогда показываются на мѣстахъ лишенныхъ шерсти красныя пятна, и въ то же время уменьшеніе силы симптомовъ, пятна сіи дѣлаются постепенно пузырьками, разсѣянными или слитыми бываютъ различной величины, не окруженныя красноватою каймою какъ въ человѣческой оспѣ. Одни имѣютъ видъ круглый, другіе овальный; пузырьки сіи въ продолженіи 4го или 5го дней тверды и воспалительны, приходятъ наконецъ въ нагноеніе, потомъ мало по малу засыхаютъ, бѣлѣютъ и смягчаются; въ это время лихорадка опять появляется, продолжается еще 4 или 5 дней; потомъ начинается высыханіе пузырей которое оканчивается послѣ 5 или 6 дней, и животное выздоравливаетъ. Такъ случается если ходъ болѣзни простой; но если оспа неправильна, тогда вышеупомянутые симптомы вступленія болѣзни продолжаются иногда отъ 6 до 8 дней и слѣдуютъ всё время высыпанія, Если сіи болѣе пузыри шире и площе и бѣлѣе, иногда малые а въ другое время огромные, опухоль вѣкъ и если показываются пузыри на нихъ тогда они склеиваются и закрываются, глаза тусклые какъ бы покрытые пылью и гноемъ; иногда происходитъ нагноеніе глазъ которое ихъ разрушаетъ; потомъ глубокія раны послѣдовавшія послѣ пузырей, гангрена, костоѣдъ или неподвижность въ суставахъ, и теченіе изъ ноздрей худого гноя, дыханіе тяжелое, частое съ хрипѣніемъ, выдыхаемый воздухъ легкими, несносного запаху и производящій тошноту. Наконецъ оканчивается смертію 15 или 30 дня отъ начала болѣзни.

Причины. неизвѣстны; знаютъ только что она эпидемическая и весьма распространяется, по средствомъ заразы.

Леченіе предохранительное. Удаленіе скота здороваго отъ больнаго безъ сомнѣнія, самое лучшее предохранительное средство, потомъ прививаніе оспы, которое имѣло вездѣ самые благодѣтельные слѣдствія. Оно производится на бокахъ груди или въ заднихъ частяхъ ляжки. Я не стану упоминать о множествѣ медицинскихъ обыкновеній употребительныхъ крестьянами которыхъ дѣйствіе не вредно, но совершенно ничтожно.

Clavelée des moutons.
Pusula

Symptômes. Trois ou quatre jours avant l'éruption de la clavelée, l'animal est triste et abattu, en même tems: lenteur de la marche, perte d'appétit, yeux éteints, tête basse, difficulté de se tenir sur les jambes; palpitations violentes du cœur; alors l'apparition, sur les parties dénuées de laine, de taches rougeâtres et en même tems, diminution de l'intensité des symptômes. ces taches deviennent graduellement des pustules discrètes ou confluentes, d'un volume différent, non entourées d'aréoles comme dans la vaccine sur l'homme. des unes ont une forme ronde, d'autres ovale. les boutons pendant quatre ou cinq jours sont durs et enflammés, passent ensuite à la suppuration, puis s'éteignent peu à peu, blanchissent et s'amollissent. A cette époque, la fièvre reparait de nouveau et se prolonge encore quatre à cinq jours; puis la dessication des pustules commence et elle est terminée après cinq à six jours alors la guérison a lieu. C'est ainsi que marche la maladie lorsqu'elle est simple; mais si la clavelée est irrégulière, alors les symptômes ci-dessus cités se prolongent quelquefois jusqu'au septième et huitième jour, continuent pendant tout le tems de l'éruption, avec une plus grande intensité, les pustules sont plus larges, plus confluentes, quelquefois d'un petit volume, d'autrefois énormes. il y a gonflement des paupières et il s'y manifeste des pustules, alors elles s'agglutinent et se ferment; les yeux sont ternes, comme pulvérulens et fétides, et il en résulte souvent une suppuration qui les détruisent. - Ensuite profonds ulcères succédant assez fréquemment aux pustules, gangrène, carie ou ankylose des os. Ecoulement de pus ichoreux fétide par les narines; respiration pénible, fréquente et stertoreuse, exhalation d'une odeur insupportable et nauséabonde, des voies de la respiration; diarrhée fétide, puis terminaison par la mort, du 15e au 30e jour de l'invasion de la maladie.

Causes de la Clavelée. Elles sont très incertaines, on sait seulement qu'elle est épidémique et se propage très facilement par contagion.

Traitement et cure prophylactique. Beaucoup de paysans croyant que cette maladie est causée par un esprit malin, l'abandonnent à la nature; aussi fait-elle de grands ravages dans un troupeau, quand elle s'y montre, parcequ'on n'emploie aucun moyen pour l'arrêter; cependant les habitans qui ont le plus de raison, consentent à l'inoculation de la clavelée dont la vertu préservative ne peut être contestée. mais l'isolement est assurément le meilleur moyen préservatif, ensuite la clavelisation ou inoculation de la clavelée qui pourtant est suivie du plus heureux résultat. -

Лѣченіе. Хотя лѣченіе оспы трудно и не всегда удается, однакожъ вылечивали третью часть стада, иногда половину и болѣе, такъ какъ случилось это въ моемъ присутствіи, поили заболѣвшихъ ежедневно отваромъ ячменной или ржаной муки или изъ отрубей, держа ихъ въ тепломъ хлѣвѣ во время ненастья, дождя или холода.

Параличъ свиней.

Самая обыкновенная и смертельная эпизоотія въ Кіевскомъ округѣ есть: Параличъ.

Признаки: За нѣсколько дней до появленія болѣзни, животное печально и уныло, походка замедляется, появляется жаръ въ поясницѣ; потомъ трудность стоянія на заднихъ ногахъ, хромота, вслѣдствіе чего животное волочитъ за собой заднія ноги; наконецъ наступаетъ совершенный параличъ, сопровождающійся уничтоженіемъ апетита, животное худѣетъ, послѣ является поносъ съ большимъ ослабленіемъ и смерть 3 или 6 дни, рѣдко случается позже.

Лѣченіе и профилактическія средства. Предохранительныя не извѣстны. Я видѣлъ какъ употребляли съ успѣхомъ, можжевеловыя ягоды, Baccae Juniperi communis, сѣра и камфора, три драхмы вмѣстѣ смѣшанныя, которой даютъ по одной ложкѣ въ день, съ водою изъ отрубей и втираніе поясницы мазью составленною изъ одной унціи жиру, одной драхмы шпанскихъ мухъ, Lytta vesicatoria и трехъ драхмъ терпентиннаго масла, Oleum terebinthinae.

La clavélisation se pratique sur les côtés de la poitrine où la laine manque ou bien aux parties postérieures du coude.

Quoique le traitement de la clavelée est difficile et ne réussisse pas toujours, on est parvenu à guérir le tiers d'un troupeau, quelquefois la moitié et plus, en abreuvant ces animaux avec la décoction de farine de seigle, d'orge ou de son, et en les tenant dans une étable chaude, pendant les mauvaises saisons, ne les laissant pas sortir lors des tems humides, quand le tems est pluvieux ou froid.

Je ne citerai pas une multitude de pratiques ridicules employées par quelques paysans dont l'effet quoique non nuisible est totalement nul.

Paralysie des porcs.

La plus ordinaire et la plus mortifère des épizooties qui ont sévi, à diverses époques contre les porcs, dans le cercle de Kiew, est la paralysie de ces animaux.

Symptômes : quelques jours avant l'invasion, l'animal est triste et abattu; ensuite on observe de la lenteur dans la marche, chaleur à la région des reins, puis difficulté de se tenir sur les pieds de derrière, claudication, puis il les traine en marchant, enfin il y a paralysie complète, en même tems, défaut d'appétit et amaigrissement; puis diarrhée suivie de grande débilité et mort du 5e au 7e jour, rarement plus tard.

Traitement et cure prophylactique. J'ai vu employer avec succès dans la paralysie des porcs, un mélange de baies de genièvrier, Juniperus communis de souffre et de camphre, dont on donnait aux animaux malades une cuillerée par jour dans de l'eau de son, et en même tems on pratiquait des frictions sur les reins avec un onguent composé avec une once de graisse, une drachme de cantharides, Lytta vesicatoria, et trois drachmes d'huile de térébenthine, Oleum terebinthinae.

Quant aux moyens et une cure prophylactique, ils me sont inconnus.

ПОДРОБНАЯ СТАТИСТИКА КАЖДОЙ ДЕРЕВНИ КІЕВСКАГО ОКРУГА ГОСУДАРСТВЕННЫХЪ ИМУЩЕСТВЪ,

съ приложеніемъ видомъ всякой деревни снятыхъ съ натури, съ изображеніемъ крестьянскихъ костюмовъ всякого общества.

Зауваження до розділу
"ПОДРОБНАЯ СТАТИСТИКА КАЖДОЙ ДЕРЕВНИ КІЕВСКАГО ОКРУГА ГОСУДАРСТВЕННЫХЪ ИМУЩЕСТВЪ..."

У коментарях ми не даємо детальної характеристики поселень, оскільки українському селу, його історичному розвитку і сучасному стану присвячено ряд праць, зокрема багатотомну "Історію міст і сіл Української РСР", праці Д. Ф. Крисанова (напр., "Сельское расселение: социально-экономический аспект". – Киев, 1988), В.І. Наулка (напр., "Село на нашій Україні: сучасний стан, проблеми, тривоги" // Народна творчість та етнографія. – 1992. – №4. – С. 3-12) та ін.

Зважаючи на велику кількість поселень, що належали до державних володінь, зазначених в альбомі Де ля Фліза, подаємо мінімальні відомості про них. Відзначимо, що незважаючи на несприятливі історичні обставини, що склалися навколо українського села у XX ст., майже всі державні села та хутори Київської округи збереглися дотепер. Вони адміністративно розташовані в межах сучасної Київської та Житомирської (колишні Шершнівське та Слобідське товариства) областей. Значну частину населення колишнього Радомишльського і суміжних повітів торкнулась Чорнобильська катастрофа 1986 р., через що почалося їхнє відселення. В коментарях подано сучасні назви поселень, що їх відвідав Де ля Фліз, та їх адміністративну приналежність.

Нами наведено сучасну кількість населення у селах, обстежених Де ля Флізом, за даними Головного управління статистики Київської області. Ці цифри, на 1 січня 1998 р., подано в дужках. Щодо населених пунктів, відселених після аварії на Чорнобильській АЕС, то кількість населення в них подано на 1 січня 1986 р. Наведено також відомості про заснування або першу згадку про поселення, його приналежність перед тим, як воно перейшло до державних володінь, стислі відомості про церкви, зображені Де ля Флізом, зважаючи на те, що більшість їх не збереглася або була знищена.

Для сучасної ідентифікації поселень, зазначених у Де ля Фліза, використано таку літературу: Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / Собрал Л. Похилевич. – Киев, 1864. (Далі: *Похилевич*); Уезды Киевский и Радомышльский. Статистические и исторические заметки о всех населенных местностях в этих уездах с подробными картами их / Собрал Л. Похилевич. – Киев, 1887. (Далі: *Похилевич*, 1887); Історія міст і сіл УРСР. Київська область. – К., 1971. (Далі: ІМС. К. о.); Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. – К., 1972. (Далі: ІМС. Ж. о.); Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р. – К., 1947. (Далі: УРСР. АТП – 1946) (використано для з'ясування змін географічних назв); Киев: Энциклопедический справочник. – К., 1985. (Далі: Киев.); а також карти: Киевская область: Общегеографическая карта. Масштаб 1:200000. – К., 1992; Житомирская область: Общегеографическая карта. Масштаб 1:200000. – К., 1992; Україна: Оглядова мапа. Пояснювальний текст. – К., 1994.

Коментарі до окремих поселень подано посторінково. Дати в коментарях подано за старим стилем.

Валерій Старков

Кіевской уѣздъ.

Хотовское общество.

Селеніе Хотовъ.
——— Лѣсники.
——— Пироговъ.
Деревня Старая Вета.
——— Новая Вета литовская.
——— Нижняя либедь деміевка.
——— Мышаловка.
Селеніе Гатное.
——— Крюковщина.
Хуторъ Шахрашина.
Предмѣстье звѣринецъ печерскій.
Звѣринецъ Видубицкій.

Селеніе Хотовъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 253 и женскаго 277 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 18 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, расположено частью въ долинѣ а частью подъ взгорью; отъ г. Василькова 17 верстъ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 10,230 д. 10 с., а неудобной 1974 д. 85 с.

Горы. Одна гора вышиною около 7 саж.

Воды. Рѣчка Хотовская течетъ отъ запада на сѣверо-востокъ и впадаетъ въ р. Пироговку.

Озера. Болота. Степь — нѣтъ.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣса 5015 д. 670 с. Вокругъ селенія находится молодой лѣсъ въ разныхъ пространствахъ, преимущественно дубовая поросль и малое количество березъ, сосенъ, липъ, грабинъ, лозы и лещины.

Почва земли. Глинистая и песчаная посредственно плодородная.

Почва лѣса. Глинистая и песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Тоже.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ посредственно: Рожь, Пшеницу, Ячмень, Овесъ, Просо и Гречиху.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большой части картофелемъ, немного капустою, свеклою, горохомъ, и отчасти морковью, кукурузою, лукомъ и коноплею.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 141, коровъ 168, лошадей 6, овецъ 101, свиней 70, козъ нѣсколько. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Рыбы, Раки, Піявки. Нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 70. Изъ нихъ до 30 старыхъ, половина просторны, чисты и опрятны. Трубы плетенныя.

Одежда и обувь. Въ многихъ крестьянъ достаточны, но есть нѣкоторые бѣдно одѣты. Они носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, Пиво и водку крестьяне употребляютъ довольно, а пьяницъ мало.

Примѣчаніе.

Около селенія находятся древніе валы длиною 6 верст.

С.Хотювъ.

Нині – с. Хотів Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (4893). У XVIII ст. належало Києво-Печерській лаврі. Після секуляризації церковних земель наприкінці XVIII ст. Хотів став державним селом. Дерев’яну парафіяльну Царекостянтинівську церкву було збудовано 1776 р.

Селеніе Пироговъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 143 и женскаго 156 душъ.

Местоположеніе. Селеніе лежитъ въ 7 верстахъ отъ г. Кіева, на югъ, въ 2 верстахъ отъ Днепра; расположено частью на равнинѣ, частью на горахъ.

Горы. Несколько горъ вышиною около 15 саженей.

Воды. Малый потокъ течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ болото. Въ р. Калиновку, которая течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Днепръ, на ней есть плотина и мельница.

Озера. Одно озеро длиною около 40 и шириною въ 8 саженей, называемое Баскѣ.

Болото. Одно болото длиною и шириною около 250 саженей.

Степь. Нетъ.

Лѣса. Находится лѣсъ длиною около 300 и шириною до 400 саженей; состоитъ изъ дуба, березы, дикихъ, лещины, липы, ольхи, [illegible], клена и граба.

Почва земли. Глинистая и песчаная. Крестьянамъ земли достаточно.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая и песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ довольно ржи, овса, гречихи, ячменя, проса, гороху и проч. Мало пшеницы и рѣдко родитъ.

Огородныя овощи. Крестьяне засаживаютъ огороды по большей части картофелемъ, и не много капустою, свеклою, фасолью, огурцами, макомъ, и коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою.

Фруктовыя деревья. Яблони, груши, вишни, сливы, и волоскіе орехи.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 80, коровъ 90, овецъ 103, свиней 110, изъ домашнихъ птицъ разводится крестьянками довольно гусей, утокъ и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки и пиявки. Въ р. Калиновкѣ: лини, щуки, плотва и раки, а пиявокъ нѣтъ.

Жилища. Изъ всѣхъ ихъ считается 33. Изъ нихъ до 10 старыхъ. Они по большей части тѣсны для числа жителей, но внутри чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Въ многихъ достаточны, но есть некоторые бѣдно одѣты. Крестьяне носятъ сапоги и во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы кожанныя.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питія. Вода хорошая. Крестьяне употребляютъ довольно водки, а пива мало.

С. Пироговъ.

Нині – с-ще Пирогів на південній околиці Києва, адміністративно належить до Московського р-ну міста. Наприкінці XVIII ст., до часу входження монастирських володінь до державних маєтностей, селище належало Києво-Печерській лаврі. Кам'яну Воздвиженську парафіяльну церкву збудовано 1826 р. титулярним радником Григорієм Зуєвичем на місці старої дерев'яної.

Хотовское общество

Селение Лесники.

Число крестьянъ.	Мужескаго пола 164, а женскаго 182 душъ
Местоположение.	Селение Лесники въ 13 верстахъ отъ г. Киева на юго-западъ, расположено между горами.
Горы	Несколько горъ вышиною отъ 5 до 20 саженей
Воды.	Река Бузовка течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ Р. Стугну.
Озера.	нетъ
Болота.	Одно болото длиною около 6 а шириною 3 верстъ.
Степь.	нетъ.
Леса.	Около селения находится лесъ длиною около 6 а шириною до 3 верстъ, состоящий изъ дуба, березы, осины, липы [illegible] Вязы, лозъ, верба и мало сосенъ.
Почва земли	по преимуществу глинистая а другая часть песчаная, не плодородная а для крестьянъ земли не достаточно
Почва Леса.	на суходолахъ песчаная и глинистая и местами сырая.
Подпочва земли и Леса.	Глинистая и песчаная.
Произведения земли.	крестьяне засеваютъ мало пшеницы, Ржи, Овса, гречихи, ячменя и проч.
Огородные овощи.	Крестьяне засеваютъ огороды по большей части картофелемъ, не много капусты, свеклы, огурцовъ, тыквы, луку и конопли.
Домашние животные.	У жителей считается скота: воловъ 140, коровъ 60, лошадей 8, овецъ 40, козъ 20, свиней 60, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками куры.
Дикие животные.	Въ лесахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.
Рыбы Раки, Пиявки.	Рыбы и пиявокъ весьма мало а раковъ совсем нетъ.
Жилища.	Домовъ изъ считается 40, изъ нихъ съ 10 старыхъ; половина не простарные, ветхие, неопрятные, труба [illegible]; по большей части [illegible] и крестьяне не имеютъ [illegible] строения

Хотовское общество. С. Лесники.

Одежда и обувь.	Достаточно. Крестьяне носятъ сапоги и во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы.
Кормъ.	Недостаточно, потому что крестьяне имеютъ мало земли, некоторые объявили по причине падежа скота.
Качество водъ и питія.	Вода хорошая, Водку крестьяне употребляютъ довольно но пьяницъ мало.

С. Лѣсники.

Нині – с. Лісники Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (1356). Вперше згадується в Києво-Печерському Патерику. До входження монастирських маєтків до державної казни наприкінці XVIII ст. Лісники належали Видубицькому монастирю. Дерев'яну парафіяльну Преображенську церкву було збудовано 1859 р. державним коштом на місті дерев'яної, збудованої на сто років раніше, яку і зобразив Де ля Фліз.

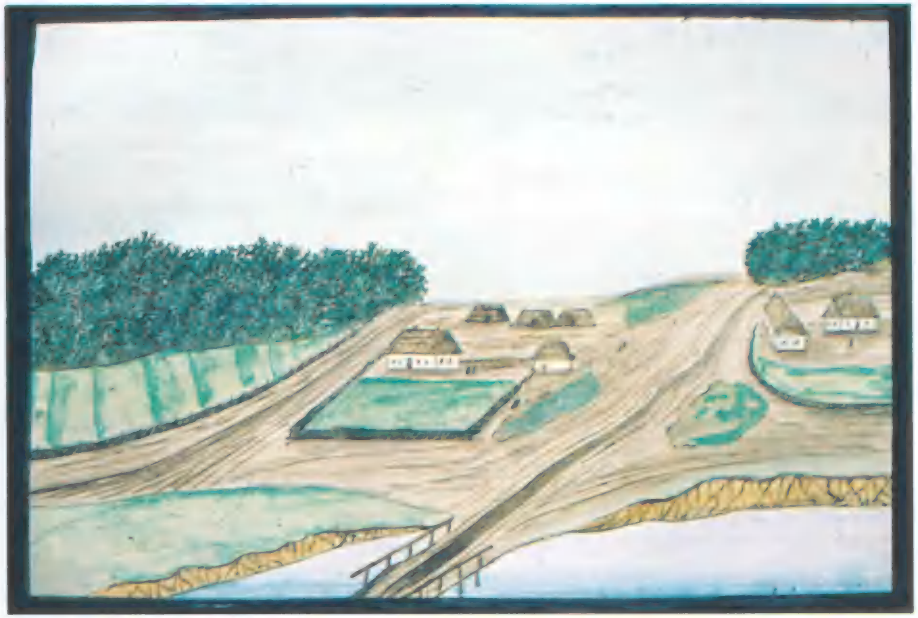
Деревня старая Вета.

Число крестьянъ	Мужескаго пола 42 а женскаго 42 душъ.
Мѣсто положеніе	Деревня лежитъ въ 10 верстахъ отъ г. Кіева, на югъ, расположена на равномъ мѣстѣ.
Горы. Озера. Болота. Лѣсъ. Почва земли. Почва лѣса. Почва лѣса и земли. Произведеніе земли. Огородные овощи.	Такъ какъ въ новой Ветѣ.
Домашніе животные.	У жителей считается скота: воловъ 30, коровъ 7, лошадей 4, овецъ 30, свиней 20. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками довольно гусей, утокъ и курей.
Дикіе животные. Рыбы раки и пiявки.	Такъ какъ въ новой Ветѣ.
Жилища.	Всѣхъ ихъ считается 10. Изъ нихъ 6 старыхъ. Всѣ тѣсные, нечистые, неопрятные, по причинѣ что затопляются разливомъ Р. Днѣпра.
Одежда и обувь	Такъ какъ въ новой Ветѣ.

Рыбы раки и пiявки	Такъ какъ въ новой Ветѣ.

Примѣчаніе.

Рѣка Днѣпра во время великихъ водъ эти обѣ деревни часто заливаетъ, а въ 1820 и 1845 году отъ таковаго наводненія, жители столько претерпели что должны были оставить всѣ свои избы, и вмѣсто ихъ строить курени на возвышенныхъ мѣстахъ, перегоняя туда и скотъ свой. Въ 1845 году вода снесла 1 хлѣвъ совсѣмъ, и нѣсколько дворовъ, залила овецъ 10, козъ 15, телятъ 3 и всѣ ихъ имущество. Потери было болѣе чѣмъ на 400 рублей сереб. чрезъ то многіе обѣднели.

Д. Старая Вета.

Нині – у складі с-ща Чапаєвка на південній околиці Києва (Московський р-н). Де ля Фліз припустився неточності, описуючи поселення Хотівського товариства. В переліку він відзначив села “Старая Вета” та ‘’Новая Вета”, хоча на своїй карті навів відповідні їм поселення під назвами “Вета Литовская” і “Вета Новая’’, які розташовані між Пироговом та Лісниками, причому ідентифікував їх на одній відстані від Києва – в 10 верстах на південь. Л. Похилевич зазначав там лише “Вету Литовскую” (*Похилевич*. – С. 32), що підтверджується картами Київської губ., виданими пізніше.

Деревня новая Вета литовская.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 62 и женскаго 67 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 10 верстахъ отъ г. Кіева на югѣ при р. Днѣпрѣ.

Горы. Одна гора называемая Глинащина вышиною около 50 саженей.

Воды. Р. Днѣпръ и рѣчка Вета.

Озера. Одно озеро длиною около 100 а шириною до 10 саженей.

Болота. Одно болото длиною около версты а шириною до 2.

Степь. нѣтъ.

Лѣсъ. Простирается два лѣса: одинъ на сѣверѣ длиною и шириною около версты, состоящій изъ дуба, береста, лещины, липъ, лозъ, олѣхи и верба; другой на югѣ длиною около 10 а шириною до 5 верстъ, преимущественно дубовой породы.

Почва Земли. частью сѣрая и частью глинистая и песчаная.

Почва Лѣса. на уходахъ песчаная а мѣстами сѣрая.

Подпочва Земли и Лѣса. песчаная.

Произведенія Земли. Крестьяне засѣваютъ мало ржи, овса, ячменя и проса, по причинѣ что земля не плодородная а еще болѣе по малому количеству оной.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, мало капустою, фасолью, конопелью, льномъ, и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія Животныя. У жителей считается скота: воловъ 80, коровъ 20, овецъ 51, свиней 29. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія Животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы Раки и Піявки. Въ р. Днѣпрѣ. Осетры, лещи, судаки, сельди, щуки, окуни, плотва, сомы; большіе раки, много піявокъ. Въ р. Ветѣ щуки, караси, лины, плотва, раки и піявки.

Жилища. Домовъ считается 22. изъ нихъ до 4 старыхъ, они по большей части тѣсные для числа жителей, нечистые и неопрятные, по причинѣ часто временнаго разлива р. Днѣпра.

Одежда и Обувь. Во многихъ недостаточно. Всѣ Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы, носятъ бѣдные по причинѣ неурожаевъ, [зимы] падежа скота и разливовъ р. Днѣпра.

Кормъ. неизобильный въ многихъ.

Качество водъ и питья. Вода днѣпровская хорошая. Водки Крестьяне употребляютъ умѣренно, а пьяницъ мало.

Д. Новая Вета Литовская.

Нині – у складі с-ща Чапаєвка на південній околиці Києва. Включено до міської смуги в середині XX ст. Тоді парафіяни Нової Віти Литовської належали до церкви у Пирогові.

Деревня Мышаловка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 65 а женскаго 105 душъ

Местоположение. Деревня лежитъ въ 7 верстахъ отъ г. Киева на югъ, на берегу Днепра между двумя холмами, близъ монастыря Китайской пустыни принадлежащей до Киевской Лавры.

Горы. [illegible]

Воды. Р. Днепръ и потокъ Голосеевъ который течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Днепръ.

Озера. Ставокъ шириною около 30 и длиною до 60 саженей.

Болота, степь } нетъ

Леса. Леса есть два [illegible] под деревнею, состоятъ изъ мелкихъ деревъ, [illegible] изъ [illegible], грабины, липы, клены и вербъ.

Почва земли. Глинистая и плодородная.

Почва леса и земли. На суходолахъ глинистая.

Произведение земли. Крестьяне обсеваютъ мало ржи, [illegible] и гречихи.

Огородные овощи. Крестьяне засеваютъ по большей части картофелемъ и меньшой части капустою, а отчасти кукурузою и тыквою.

Рыбы, раки и пиявки. [illegible] въ новой воде.

Жилища. Всехъ ихъ считается 20. Изъ нихъ до 6 старыхъ, все тесные, нечистые и мало опрятные; но кроме крестьянъ находится 20 дворовъ хорошо построенныхъ которые принадлежатъ вольноживущимъ.

Одежда и обувь. Достаточны въ многихъ, но есть некоторые бедно одетые.

Кормъ. Не изобильный.

Качество водъ и питія. Вода ключевая хорошая. Водки крестьяне употребляютъ умеренно, пива мало, а пьяницъ нетъ.

Примечание.

Въ семъ селении находится Китаевский монастырь построенный на холмахъ между лесами, около р. Днепра, онъ существуетъ отъ 1546 года, а фундаторъ неизвестный.

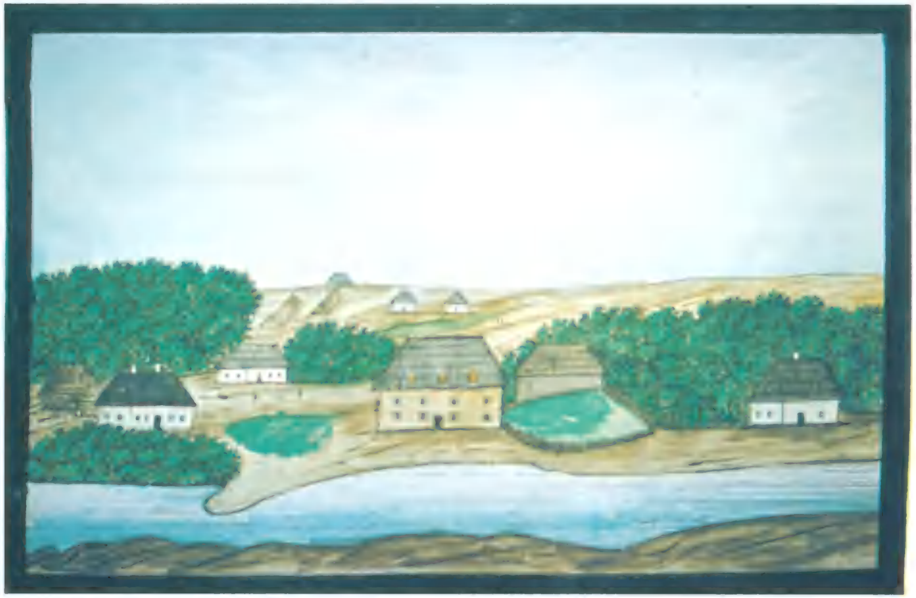

Д. Мышаловка.

Місцевість з такою назвою згадується в документах першої половини XVII ст. З 1618 р. вона належала Києво-Печерській лаврі, де вже з XVII ст. існувало с. Мишоловка (Киев. – С. 410). Нині розташована в межах Московського р-ну Києва.

Деревня нижняя Либѣдь Деміевка.

Число крестьянъ.	Мужескаго пола 17 а женскаго 17 душъ.
Мѣстоположеніе.	Деревня лежитъ въ 3 верст. отъ Г. Кіева, на югъ, противъ крѣпости на взгорьи.
Горы.	нѣтъ.
Воды.	Потокъ течетъ отъ сѣвера на востокъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ, на немъ есть плотина.
Озера. Болота. Степь. Лѣса	нѣтъ
Огородныя овощи.	Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, немного капустою, свеклами и огурцами.
Жилища	У крестьянъ всѣхъ ихъ считается 10, изъ нихъ 5 старыхъ, всѣ тѣсные и нечисты.
Одежда и обувь.	Достаточные.
Кормъ	Достаточный
Качество водъ и питья.	Вода хорошая, водки крестьяне мало употребляютъ и пьяницъ нѣтъ.

Д. Нижняя Либедъ Деміевка.

Очевидно, йдеться про с. Деміївка, яке у зв'язку з промисловим розвитком Києва у другій половині XIX ст. інтенсивно заселялось і 1918 р. було приєднано до Києва. Нині знаходиться у межах Московського р-ну. Воскресенську церкву було збудовано у 1882 р.

Селеніе Гатное.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 307 а женскаго 319 душъ

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 13 верстахъ отъ Г. Кіева на юго-западъ, расположено частью на равнинѣ мѣстѣ а частью на возгорьи

Горъ. Одинъ холмъ.

Воды. Рѣка Бородовъ течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ Р. Сквиру, на ней есть плотина съ мельницею.

Озера. нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около полторы версты и шириною отъ 20 до 30 саженъ.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. Лѣсъ длиною и шириною около 1½ версты, состоитъ изъ Дуба, Березы, Ольхи, Лещины и Вербѣ.

Почва земли. Частью сѣрая а частью черноземъ и песчаная, посредственно плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ сѣрая и песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ посредственно: Рожь, ячмень, пшеницу, Овесъ, Просо и гречиху.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части, картофелемъ, капустою, Свеклами, огурцами и отчасти кукурузою, тыквою, фасолью, морковью и лукомъ

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 170, Коровъ 51 овецъ 202, Лошадей 15, Свиней 149; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками Гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки и піявки. Нѣтъ

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 46; изъ нихъ до 16 старыхъ, почти всѣ тѣсныя, и опрятныя. Трубы плетеныя.

Одежда и обувь. Достаточныя.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питье. Вода хорошая, водку крестьяне употребляютъ умѣренно а пьяницъ мало.

С. Гатное.

Нині – с. Гатне Києво-Святошинского р-ну Київської обл. (3037). Перші писемні згадки про нього належать до XV ст. Гатне належало до монастирських володінь, переведене до державних маєтностей під час секуляризації наприкінці XVIII ст. Дерев'яну парафіяльну Покровську церкву було збудовано на місці давнішньої 1780 р. і перебудовано 1851 р. за рахунок казни.

Селеніе Крюковщина.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 209 а женскаго 217 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 15 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, расположенно частью на равномъ мѣстѣ а частью на взгорьѣ.

Горы. Одинъ холмъ вышиною около 6 саженей.

Воды. Рѣка сверхъ та самая которая въ х. Шахравщина.

Озера. нѣтъ.

Степь. Около 4 верстъ кругомъ.

Лѣсъ. нѣтъ.

Почва земли. Глинистая, песчаная и мало чернозему.

Подпочва земли. Глинистая и песчаная.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, огурцами, макомъ, редькой, отчасти коноплею, кукурузою и тыквою.

Домашніе животные. У жителей считается скота: воловъ 120, коровъ 30, овецъ 150, лошадей 8; свиней 105; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикіе животные. Много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки и піявки. нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 60. Изъ нихъ до 31 старыхъ, всѣ по большей части тѣсные для числа жителей и 4 просторныхъ, вообще чистые и опрятные.

Одежда и обувь. Достаточные, но нѣкоторые крестьяне бѣдно одѣты, они носятъ сапоги, а во время полевыхъ работъ они употребляютъ постолы.

Кормъ. Вообще достаточный, но есть бѣдные по причинѣ падежа скота.

Качество воды и питіе. Вода хорошая, а водки крестьяне употребляютъ мало, а пьяницъ нѣтъ.

Примѣчаніе.

Отъ 1839 года, каждое лѣто, стоитъ на квартирахъ отъ 24 іюня до 24 августа кантонисты изъ 2й бригады, Кіевскаго батальона военныхъ кантонистовъ.

С. Крюковшина.

Нині – с. Крюківщина Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (3198). Перші згадки про Крюківщину відносяться до XVII ст. Наприкінці XVIII ст., до переходу монастирських володінь у державне підпорядкування, село належало Київському Михайлівському монастирю. Дерев'яну парафіяльну Воздвиженську церкву було збудовано 1792 р. на місці раніше існуючої, у 1808 р. її перебудували коштом парафіян, а у 1852 р. – за рахунок казни.

Хуторъ Шахравщина.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 65 а женскаго 76. душъ

Мѣстоположеніе. Хуторъ лежитъ въ 12 верстахъ отъ Г. Кіева на юго-западъ, расположенъ на равнинѣ мѣстѣ.

Горы. нѣтъ.

Воды. Рѣка Сиверка течетъ отъ сѣвера на югъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ. на ней есть плотина съ мельницею.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около версты и шириною до 10 саженъ.

Степь / Лѣса. нѣтъ

Почва земли. Сѣрая и песчаная, посредственно плодородная.

Подпочва земли. песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ довольно ржи, гречихи, овса, ячменя и пшеницы нѣтъ.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части картофелемъ капустою, бураками, огурцами, макомъ, лукомъ, коноплею, льномъ, и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 40, коровъ 15 лошадей 4, овецъ 101, свиней 40; изъ домашнихъ птицъ, разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ сосѣднихъ водится довольно волковъ и зайцевъ.

Рыбы Раки и пьявки. Линь, плотва, щука, и мало пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 14. Изъ нихъ до 4 старыхъ; всѣ чистыя и опрятныя, трубы плетеныя.

Одежда и обувь. Достаточные, но есть нѣсколько крестьянъ бѣдно одѣтые, и бѣдные, по причинѣ падежа скота.

Кормъ. Вообще достаточный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая; водки крестьяне употребляютъ мало а пьяницъ нѣтъ

Хуторъ Шахравшина.

Вже в середині XIX ст. хут. Шахравщина, заснований вихідцем з Молдови Давидом на початку XVIII ст., вважався частиною с. Крюківщина, хоча ще в середині XX ст. адміністративно виділявся в окрему одиницю (УРСР. АТП–1946. – С. 274).

Предместье Зверинецъ Печерскій.

Число крестьянъ	Мужескаго пола 75 а женскаго 89 душъ.
Местоположеніе.	Деревня лежитъ около г. Кіева, на югъ подъ крепостью.
Воды	нетъ, кроме колодезей.
Почва и подпочва земли.	Глинистая и песчаная.
Огородные овощи.	Крестьяне разводятъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклами, лукомъ, огурцами, фасолью, чеснокомъ, льномъ, коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою. Имеютъ фруктовыя деревья какъ то: Яблони, груши, вишни, сливы и волоскіе орехи.
Жилища.	Домовъ у крестьянъ считается 8 изъ нихъ 4 старые. Они тесны, не чисты и неопрятные.
Одежда и обувь.	Достаточные, крестьяне носятъ сапоги.
Кормъ.	Достаточный
Качество воды и питья.	Вода колодезная хорошая. Крестьяне мало употребляютъ водки и мало пьяницъ.

Предмѣстье Звѣринецъ печерскій.

Історична місцевість, що належить до сучасного Печерського р-ну Києва. На малюнку Де ля Фліза зображено панораму Києво-Печерської лаври з півдня, яка охоплює й Успенський собор, зруйнований під час Другої світової війни.

Четовское общество.

Звѣринецъ Видубицкій.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 20 а женскаго 26 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 3 верстахъ отъ г. Кіева, на югъ, расположена на берегу р. Днѣпра.

Воды. Р. Днѣпръ, и потокъ который течетъ отъ юга на сѣверъ. на немъ есть плотина съ мельницею.

Почва и подпочва земли. глинистая и песчаная.

Произведение земли. Крестьяне обсѣваютъ мало ржи, овса и гречихи.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ Звѣринцѣ и черешень и имѣютъ тѣ самыя фруктовыя деревья.

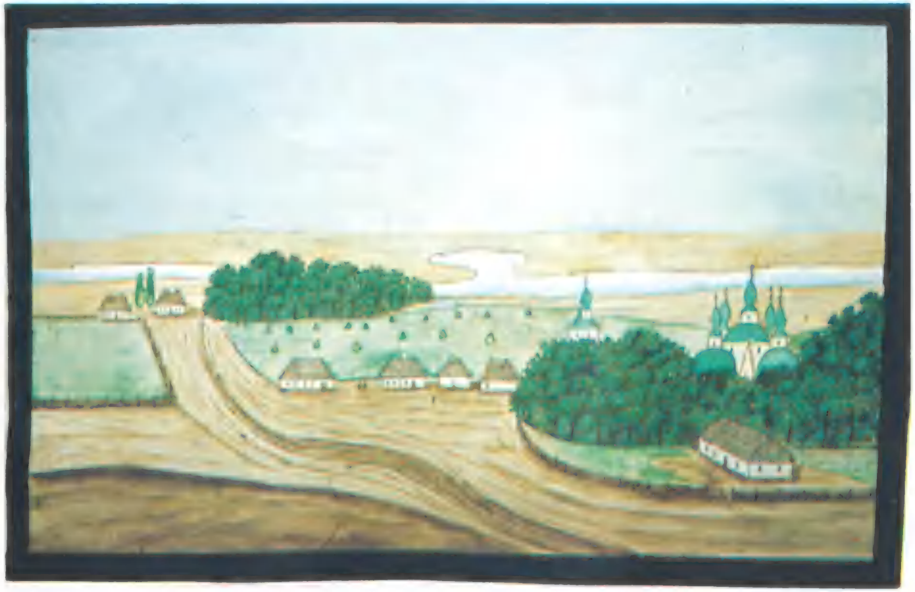
Домашнія животныя. У нихъ считается скота: Воловъ 12, Коровъ 6; Свиней 20 а изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Жилища. Всѣхъ считается 12; изъ нихъ до 6 старыхъ, всѣ тес[ные], опрятны и чисты.

Одежда и обувь. достаточны.

Кормъ. достаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая, водки крестьяне употребляютъ умѣренно и пиво не много, также мало.

Звѣринецъ Видубицкій.

Нині – історична місцевість у Печерському р-ні міста Києва в Наводницькій долині, де розташований Центральний республіканський ботанічний сад НАН України. Після навали Батия 1240 р. тут існувало невелике селище, що належало Видубицькому монастирю, яке стало державним після секуляризації монастирських земель наприкінці XVIII ст. На малюнку Де ля Фліза зображено Видубецький монастир.

Гвоздовское общество.

Селеніе Гвоздовъ.
——— Рославичи.
——— Ходосова.
——— Креничи.

Селеніе Гвоздовъ

Число крестьянъ. Мужескаго пола 422 а женскаго 473 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 25 верстахъ отъ г. Кіева на югъ, расположено частью на самой горѣ а частью на возгорьѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 3535 десят. 41 С., а не удобной 746 д. 25 С.

Горы. Гористыхъ возвышенностей имѣется много, вышиною до 200 саж. а ровные до 10.

Воды. Рѣчка Рословка течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ рѣку Коровь которая впадаетъ въ Р. Днѣпръ, находится два плотины съ мельницами.

Озера. нѣтъ

Болота. одно болото около рѣки Рословки длиною 20 а шириною отъ 5 до 15 саженей.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣса 5015 дес. 67 д., и сверхъ того, между горами, находится кустарникъ длиною около 150 и шириною отъ 10 до 15 саженей, состоящій изъ Липняковъ, Грабинъ и березъ.

Почва земли. по преимуществу, глинистая и песчаная, а мѣстами черноземная.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ довольно ржи и гречихи, мало пшеницы, овса и ячменя.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части, картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами и отчасти фасолью, кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота. Воловъ 128, коровъ 97, лошадей 20, овецъ 106, свиней 50. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами утки, гуси, и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. плотва, караси; раковъ и піявокъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 170; изъ нихъ до 15 старыхъ въ которыхъ опасно жить. Они по большей части тѣсны для числа жителей; вообще чисты и опрятны. трубы плетенныя.

Одежда и обувь. Достаточно. Крестьяне носятъ сапоги и во время полевыхъ работъ употребляютъ лапти плетенныя изъ коры.

Кормъ. Достаточный

Качество водъ и питія. Вода хорошая, Водки и пиво крестьяне употребляютъ довольно а пьяницъ мало.

С. Гвоздовъ.

Нині – с. Гвоздів Васильківського р-ну Київської обл. (461). Вперше в історичних документах Гвоздів згадується 1415 р. До входження у державні володіння Гвоздів належав Києво-Пустинному Микільському монастирю. Дерев'яну парафіяльну церкву Різдва Богородиці збудовано у 1790 р., на місці раніше існуючої; у 1850 р. поновлено за рахунок казни.

Селеніе Рославичи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 422 а женскаго 473 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 25 верстахъ отъ г. Кіева на югъ, расположено частью въ долинѣ а частью на возгорьѣ.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ 10, вышиною отъ 15 до 20 саженей.

Воды. Три рѣчки названіе коихъ: 1я Демидовка составляемая изъ трехъ источниковъ, течетъ изъ лѣса отъ сѣвера на востокъ и впадаетъ въ рѣчку Ходосѣвъ за 6 верстъ. 2я Ясенка (?) течетъ тоже изъ лѣса отъ сѣвера на востокъ и впадаетъ въ ту самую рѣчку. 3я Давыдовка течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ рѣчку Стугну.

Озера. Одно озеро круглое шириною около 15 саженей.

Болота. Одно болото длиною около 30 а шириною имѣетъ мѣстами отъ 5 до 30 саженей.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. На сѣверѣ селенія находится кустарникъ длиною около 2 верстъ, а шириною около 500 саж. состоящій изъ дубовыхъ порослей, березы, лещины и грабины.

Почва земли. Третью частью глинистая и песчаная а частью черноземная, мало плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ глинистая и глинистая (?).

Подпочва земли и лѣса. Глинистая на камнѣ а после песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне сѣютъ довольно ржи, гречихи, мало пшеницы, ячменя, овса и проса.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части, картофелемъ, капустою, свеклою и отчасти лукомъ, чеснокомъ, макомъ, фасолью и коноплею.

Домашнія животныя. Жителей считается скота: воловъ 159, коровъ 121, лошадей 16, овецъ 356, свиней 59. Изъ домашнихъ птицъ: утки, гуси и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки и пьявки. нѣтъ кромѣ пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ избъ считается 140. изъ нихъ 7 старыхъ гдѣ опасно жить; вообще чисты и опрятны. Крестьяне не могутъ ихъ поправить или на новѣ строить, потому что недостатокъ въ лѣсѣ.

Одежда и обувь. Вообще достаточные, но есть 5 человѣкъ крестьянъ бѣдно одѣтыхъ по причинѣ падежа скота. Они носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ постолы.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая. Иные крестьяне употребляютъ доварыо (?) а есть нѣсколько пьяницъ.

Примѣчаніе.

На самой большей горѣ находится древняя крѣпость, а по разсказамъ старожиловъ она построенна черезъ татаръ, и тамъ держали плѣнныхъ.

С. Рославичи.

Нині – с. Рославичі Васильківського р-ну Київської обл. (340). До 1787 р. село належало київському Софійському монастирю, після чого відійшло до державних володінь внаслідок секуляризації монастирських земель. Парафіяльну Преображенську церкву, яку зображено на малюнку Де ля Фліза, збудовано у 1721 р. священиком Василем Куцевичем; 1859 р. внаслідок ветхості її було розібрано. На місці старої церкви 1860 р. на цегляному підмурку було збудовано нову дерев'яну церкву, яку освятили 30 липня того ж року.

Селеніе Ходосова.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 301 а женскаго 329 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 15 верстахъ отъ Г. Кіева на югъ, расположено на горѣ.

Горы. Нѣсколько горъ вышиною около 20 саженей.

Воды. Рѣчка Гавриловка течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ рѣку Вети, на ней устроены 4 плотины и 4 мельницы.

Озера. Два озера шириною около 300 саженей а длиною около версты.

Болота. Нѣсколько болотъ длиною около 3 верстъ а шириною около ½ версты.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится съ двухъ кустарники около селенія пространствомъ длиною и шириною около 5 верстъ. Состоитъ изъ дуба, березы, ольхи, липы, дикой груши, яблони и вербы.

Почва земли. Глинистая, песчаная, неплодородная.

Почва лѣса. Глинистая и песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части ржи, пшеницы и гречихи.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огородно, по большей части картофелемъ, капустою, конопелью, огурцами и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 103, коровъ 31, лошадей 12, овецъ 31, свиней 49. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ находится мало волковъ, лисицъ, дикихъ козъ, довольно зайцевъ.

Рыбы, раки и пьявки. Плотва, окуни и караси въ небольшомъ количествѣ а довольно раковъ и пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 76. изъ нихъ до 10 старыхъ. Они по большей части тѣсны для числа жителей, но чисты и опрятны. Трубы плетеныя.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ употребляютъ лапти.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питія. Вода хорошая. Водки крестьяне мало употребляютъ и нѣтъ пьяницъ.

С. Ходосова.

Очевидно, йдеться про сучасне с. Ходосівка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (1535). За переказами село засновано печерським ігуменом Феодосієм в XI ст. До входження монастирських володінь до казни наприкінці XVIII ст. Ходосівка належала київському Флорівському жіночому монастирю. Дерев'яну парафіяльну Параскевську церкву було збудовано 1773 р.

Селеніе Креничи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 111 а женскаго 116 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 25 верстахъ отъ г. Кіева, на югъ, расположено частью между горами, а частью въ самомъ оврагѣ.

Горы. Двѣ горы, одна вышиною около 50 а другая около 10 саженъ.

Воды. Рѣчка Понурка течетъ отъ юга на сѣверъ; на ней есть плотина съ мельницею.

Озера. Болота. Степи. } нѣтъ.

Лѣса. Около селенія между горами и пахатными полями находятся два куска кустарника, одинъ длиною около 1 1/2 версты и шириною около 300, а другой длиною около 400 и шириною 80 саженей, состоятъ изъ дубовыхъ поростей, березы, лещины и [illegible].

Почва земли. По преимуществу черноземная и мѣстами глинистая, плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ черноземная.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведенія земли. Крестьяне засѣваютъ довольно ржи, и овса, мало ячменя, а пшеницы нѣтъ.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большой части картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, огурцами, фасолью, макомъ, льномъ, коноплею и отчасти кукурузою и тыквою.

Садовые фрукты. Имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: груши, яблони, сливы, вишни, и дикія груши.

Домашнія животныя. Жители считаютъ скота: воловъ 40, коровъ 20, лошадей 4, овецъ 81, свиней 59. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ, много зайцевъ, а лисицъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 33. Изъ нихъ до 6 отдѣльныхъ, вообще просторныя, чистыя и опрятныя. Трубы и [illegible].

Одежда и обувь. Достаточная вообще, но есть нѣсколько крестьянъ бѣдно одѣтыхъ; они носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питія. Вода хорошая, водку и пиво крестьяне употребляютъ умѣренно, и пьяницъ мало.

С. Креничи.

Нині – с. Креничі Обухівського р-ну Київської обл. (78). Село згадується в історичних документах XVI ст. До входження монастирських володінь до державних маєтностей наприкінці XVIII ст. Креничі належали київському Флорівському жіночому монастирю. Дерев'яну парафіяльну Покровську церкву збудовано 1761 р. ігуменею Богословського дівочого монастиря Ксанфією Протанською, у 1850 р. церкву відремонтовано державним коштом і прибудовано нову дзвіницю.

Посиляне
Хотовскаго и Гвоздовскаго обществъ.

КАРТА
части Кіевской Губерніи
съпоказаніемъ на оной
Кіевскаго округа
Государственныхъ
имуществъ и
сельскіихъ обществъ
Сѣверъ
КІЕВЪ

Дмитровское общество.

Селеніе Великіе Дмитровичи.
Деревня Старые Безрадичи.
Селеніе Малые Дмитровичи.
——— Новые Безрадичи.
Хуторъ Козынъ.
Селеніе Подгорцы.
Деревня Козаковъ.

Селеніе Великіе Дмитровичи.

Число крестьянъ, Мужескаго пола 541 и Женскаго 534 душъ.

и однодворцевъ ——— 36 ——— 30.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 35 верстахъ отъ г. Кіева на югъ, расположено частью въ оврагѣ между горами и частью на бугрѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается удобной земли 7445 десятинъ, а неудобной 1735 д. 27 саж.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ три: названіе ихъ:
1я Кручка вышиною около 20 саженъ.
2я Толщовка ——— 46 ———
3я Замокъ ——— 10 ———

Воды. Рѣчка Токанъ (?) течетъ отъ запада на югъ и впадаетъ въ рѣку Стугну; на ней была устроена плотина съ мельницею, но въ 1845 году вода снесла.

Озера. нѣтъ.

Болота. Одно болото шириною около двухъ а длиною до 3 верстъ.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣса 4273 десятины 17 саж. Находится около села кустарникомъ пространствомъ длиною около 125 и шириною до 60 саженъ, состоящіе изъ орѣшника, грабника, и черешника.

Почва земли. Черноземная съ малою примѣсью глины, очень плодородная.

Подпочва земли. Сырая и мѣстами глинистая и песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ довольно ржи, пшеницы, овса, проса, конопли же мало.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, макомъ, фасолью, и отчасти кукурузою и тыквою &с.

Садовые фрукты. Имѣютъ фруктовыя деревья, какъ то: яблони, вишни и сливы.

Дмитровское общество. С. Великіе Дмитровичи.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 140, коровъ 10 (?), лошадей 20, овецъ 97, свиней 79, козъ 10; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Водятся въ лѣсахъ мало волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки и піявки. нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 127, изъ нихъ до 30 старыхъ, по большей части тѣсныя для числа жителей, но чистыя и опрятныя. Крестьяне ихъ не могутъ ихъ починить, или построить на ново, по причинѣ недостатка въ лѣсѣ. Трубы настоящія.

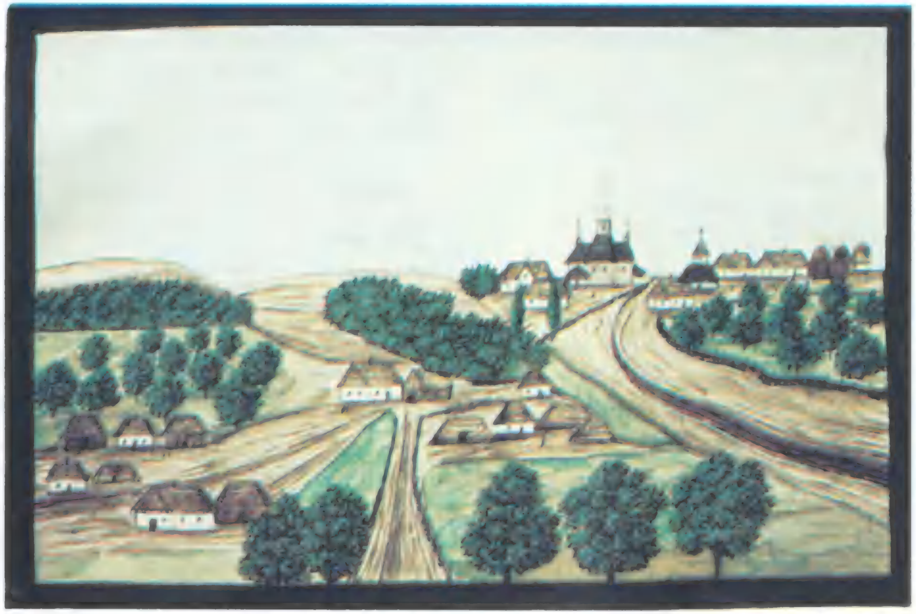
Одежда и обувь. Въ мѣстныхъ достаточныхъ, но крестьяне есть бѣдно одѣты. Всѣ носятъ сапоги, а во время полевыхъ работъ употребляютъ холщевые постолы.

Кормъ. Вообще достаточный.

Качество воды и питія. Вода хорошая; водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ весьма мало.

Примѣчаніе:

На горѣ Замокъ, находится древняя крѣпость.

С. Великіе Дмитровичи.

Нині – с. Великі Дмитровичі Обухівського р-ну Київської обл. (844). За переказами, село засновано задовго до Хмельниччини. До входження монастирських володінь до казни в кінці XVIII ст. Великі Дмитровичі належали київському Флорівському жіночому монастирю. Дерев'яну парафіяльну церкву Іоанна Хрестителя збудовано 1763 р.

Деревня старые Безрадичи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 375 а женскаго 395 душъ

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева на югъ, расположена частью [illegible] саженъ с берега, а частью между горами и на горахъ

Горы. Значительныхъ горъ 6 подъ названіемъ коихъ:

1е	Городокъ	величиною около 10	саженъ.
2е	Замковый	— 6	—
3е	Высокая гора	— 7	—
4е	Вершинки	— 5	—
5е	Татарка	— 6	—
6е	Острица	— 6	—

Воды. Рѣка Стугна о которой было сказано при описаніи Новыхъ Безрадичъ.

Озеро. Озеро о которомъ было сказано при описаніи Новыхъ Безрадичъ.

Болота. Нѣтъ.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится лѣсъ въ трехъ мѣстахъ подъ названіемъ коихъ.

1е	Свинарка	длиною около 60 саж.	Шириною около 20 саженъ.
2е	Капустянкой	— 60	— 25 —
3е	Студеница	— 100	— 60

Они состоятъ. 1е и 2е изъ лещинъ, грабины, липъ, клена, берести, дуба, и большой березы. 3е изъ дуба, лещины, и осины.

Почва и подпочва земли и лѣса. Такъ какъ сказано при описаніи Новыхъ Безрадичъ.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ, по большей части Рожь, ячмень, овесъ, гречиху, просо; пшеницы же мало.

Огородныя овощи и садовые фрукты. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части, картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, макомъ, фасолью, коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою; имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: вишни и сливы.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 148, коровъ 41, лошадей 10, овецъ 197, свиней 104. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки, и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ, дикихъ козъ, и зайцевъ.

Рыбы раки и піявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а мало піявокъ

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 70, изъ нихъ до 25 старыхъ, половина новыхъ, а третья часть не чисты и не опрятны. Трубы въ немногихъ.

Одежда и обувь. Вообще достаточны. Крестьяне до 60 бѣдно одѣты, по причинѣ падежа скота. Они носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ постолы употребляютъ

Кормъ. Достаточный.

~~Качество~~ водъ и питія. Вода хорошая, крестьяне водки довольно употребляютъ, но пьяницъ мало

Примѣчаніе.

На горѣ Замковой былъ въ древнія времена замокъ окруженный валами, и церковь. Находится высокая могила называемая Вихровка.

На горѣ Острица есть древній редутъ а близко ней большая могила называемая Роскопано. Подъ сею горою течетъ рѣка Стугна, и въ 1789 году былъ мостъ и рогатка где стоялъ караулъ потому что была граница между Малою Россіею и Польшею.

Д. Старые Безрадичи.

Нині – с. Старі Безрадичі Обухівського р-ну Київської обл. (566). До конфіскації монастирських земель на користь держави наприкінці XVIII ст. парафіяни села були приписані до церкви у Нових Безрадичах.

Селенiе малые Дмитровичи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 220 а женскаго 243 душъ.

Мѣстоположенiе. Селенiе лежитъ въ 35 верстахъ отъ Г. Кiева, на югъ, расположено частью между горами и въ оврагахъ.

Воды. Потокъ Тиханъ течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Стугну.

Степь. Находится степь длинною и шириною въ пространствѣ восемь верстъ.

Лѣса. Находятся кустарники пространствомъ около 100 саженъ, состоящiе изъ дубовыхъ порослей, клещины, березы и вербы.

Почва земли. Сѣрая и глинистая мало плодородная.

Подпочва земли. Глинистая.

Произведенiе земли. Крестьяне высѣваютъ довольно ржи, пшеницы, ячменя, овса, проса, гречихи и гороху.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ по большей части огороды картофелемъ, капустою, свеклою, и отчасти кукурузою, фасолею, лукомъ, чеснокомъ и тыквою.

Домашнiя животныя. У жителей считается скота: Воловъ 139, коровъ 21, лошадей 30, овецъ 97, свиней 104. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикiя животныя. Въ лѣсахъ водятся много волковъ а мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы рѣки, пiявки. Нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 47. Изъ нихъ до 8 старыхъ, по большей части, тѣсные, нечистые и неопрятные. Трубы плетенныя.

Одежда и обувь. Довольно достаточны. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы и лапти.

Кормъ. Достаточный въ многихъ, но изъ 20 душъ крестьянъ бѣдные, по причинѣ падежа скота.

Качество водъ и питiя. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ мало.

С. Малые, Дмитровичи.

Нині – с. Малі Дмитровичі Обухівського р-ну Київської обл. (117). За переказами, село засновано задовго до Хмельниччини. До входження монастирських володінь до казни наприкінці XVIII ст. Малі Дмитровичи належали київському Флорівському монастирю. Дерев'яну парафіяльну Микільську церкву було збудовано 1768 р. ігуменею Флорівського монастиря Феодорою Смаржевською.

Селение новые Безрадичи.

Число крестьянъ. Мужскаго пола 164, а женскаго 186 душъ.

Местоположение. Селение лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кiева, на югъ, расположено частью въ оврагахъ а частью на бугорьяхъ и на горѣ.

Горы. Одна гора называемая Стрелица вышиною около 10 саженъ.

Воды. Река Стугна течетъ съ юга на востокъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около 100 а шириною до 200 саженъ.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится кустарники пространствомъ длиною около 4 верстъ, а шириною до 100 саженъ, состоящие изъ липинъ, липъ, дубовъ и дикихъ грушъ.

Почва земли. Серая и глинистая не плодородная.

Подпочва земли. Глинистая.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ довольно ржи, и гречихи, а пшеницы, овса, ячменя и проса мало, по причинѣ что не достатокъ земли.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части картофелемъ, капустою, а не много свеклою, кукурузою, фасолею, лукомъ, коноплями и тыквою.

Домашние животные. У жителей считается скота: Воловъ 30, коровъ 29, лошадей 6, овецъ 20, Свиней 39. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикия животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, Раки, Пиявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а пиявокъ мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 45. Изъ нихъ до 8 старыхъ, но въ большей части чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Довольно достаточны, но нѣкоторые крестьяне бѣдно одѣты. Они носятъ сапоги, но во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы и лапти.

Кормъ. Достаточный кромѣ въ 15 семействахъ бѣдныхъ по причинѣ падежа скота.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водку крестьяне довольно употребляютъ и пьяницъ очень мало.

Примечание

Находится около селения 4 могилы, изъ которыхъ двѣ большия. Говорятъ старо живущие что онѣ были насыпаны чрезъ татаровъ.

С. Новые Безрадичи.

Нині – с. Нові Безрадичі Обухівського р-ну Київської обл. (360). За переказами, село більш давнє, ніж Старі Безрадичі. До конфіскації монастирських земель на користь держави (кінець XVIII ст.) Нові Безрадичі належали Києво-Печерській лаврі. Парафіяльну дерев'яну церкву збудовано 1727 р. і відремонтовано у 1850 р.

Хуторъ Козынъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 161 а женскаго 182 душъ.

Мѣстоположеніе. Хуторъ лежитъ въ 30 верстахъ отъ Г. Кіева на юго востокъ, отъ Р. Днѣпра 2 версты.

Торги. нѣтъ.

Воды. Рѣчка Козынка течетъ отъ сѣвера на югъ и впадаетъ въ рѣку Звѣринку. Старица впадаетъ въ рѣку Король, и сія въ Р. Старыхъ которой впадаетъ въ Р. Днѣпръ.

Озера. Болота. Степь. } нѣтъ.

Лѣса. Есть лѣсъ длиною около 40 а шириною до 5 верстахъ, состоящій преимущественно изъ сосновыхъ деревъ, но между коихъ находится мало изъ рѣдко береза дубъ.

Почва земли. Песчаная не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная, смѣшанная сырая и сухая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная.

Произведенія земли. Нѣтъ земли пахатной, потому что вездѣ песчаная.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части, картофелемъ, фасолью и коноплями.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 46, коровъ 46, лошадей 6, овецъ 103, свиней 30. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами — гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ и зайцевъ и не много дикихъ козъ.

Рыбы раки и пьявки. Находятся въ рѣчкѣ Козынкѣ въ не большомъ количествѣ: Щуки, Лини, раки и пьявки.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 95. Изъ нихъ до 25 старыхъ тѣсныхъ, мало чистыхъ, и не опрятныхъ.

Кормъ. Во многихъ достаточный.

Одежда и обувь. Во многихъ достаточны, но крестьяне не копятъ одной одежды по причинѣ падежа скота. Всѣ носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы. Въ праздникахъ женщины и дѣвки носятъ сапоги изъ желтой юфти.

Качество водъ и питія. Вода хорошая. Водку крестьяне умѣренно употребляютъ и пиво изъ всего мало.

Хуторъ Козынъ.

Нині – с. м. т. Козин Обухівського р-ну Київської обл. (3500). Перші писемні згадки про Козин належать до XI ст. До 1787 р. Козин – як хутір – належав Києво-Печерській лаврі, після чого відійшов до державних володінь. У середині XIX ст. Козин відігравав важливу роль на шляху з Києва до Трипілля. Тоді ж парафіяни хутора були приписані до церкви в Нових Безрадичах.

Селеніе Подгорцы.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 411 а Женскаго 409 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева на юго-востокъ, расположено частью подъ горами на бугорьяхъ и въ оврагахъ.

Горы. Нѣсколько горъ вышиною отъ 7 до 10 саженъ.

Воды. Есть двѣ рѣчки коихъ названіе: 1е Катюженка, она течетъ отъ востока на западъ. 2е Лотошокъ течетъ отъ запада на востокъ, онѣ обѣ впадаютъ въ р. Стугну.

Озера. нѣтъ

Болота. Одно болото длиною около 3 а шириною до 2 верстъ.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. находится три лѣса, названіе коихъ 1е Обирохъ. длиною около версты, а шириною мѣстами отъ 300 до 500 саженей, состоитъ по большей части изъ Сосенъ, и малаго количества дубовъ, березъ и лещины. 2е Амалова долина пространствомъ 125 саж. 3е Кременица пространствомъ около 150 саж. оба состоятъ изъ лещины, терновъ и дикихъ грушъ.

Почва земли. Глинистая и сырая, мѣстами сухая и сырая.

Почва лѣса. подпочва. Чернозёмная и песчаная, мѣстами и сырая.

Лѣса и земли. Глинистая.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ по большей части Рожь и гречиху, мало же пшеницы и ячменя.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклами, огурцами, фасолью, и отчасти табакомъ а кукурузы мало потому что ее съѣдаютъ собаки.

Домашнія Животныя. У жителей считается скота: воловъ 279, коровъ 103, лошадей 30, овецъ 197, свиней 289, . Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія Животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ, не много дикихъ козъ и дикихъ свиней, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыба Раки и Пьявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ и пьявокъ мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 95. Изъ нихъ до 25 старыхъ по большей части тѣсныя для числа жителей, мало чисты и опрятны. Трубы плетеныя.

Одежда и обувь. Въ иныхъ достаточно, но некоторые бѣдны одеждою. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ постолы. Женщины ~~[illegible]~~ носятъ сапоги желтой юфти.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питія. Вода хорошая, Водки крестьяне употребляютъ умѣренно, а пьяницъ весьма мало.

С. Подгорцы.

Нині – с. Підгірці Обухівського р-ну Київської обл. (415). До конфіскації монастирських земель наприкінці XVIII ст. на користь держави село належало київському Флорівському жіночому монастирю. Засноване на високих пагорбах, воно пізніше було перенесено до підніжжя, і саме тому, мабуть, і дістало свою назву. Підгірці згадуються в історичних документах середини XVI ст. Дерев'яну парафіяльну Михайлівську церкву збудовано 1742 р.

Дмитровское общество.

Деревня Козаковъ.

Число крестьянъ. Соединено съ С. Великими Дмитровичами. Мужескаго пола 36 а женскаго 30 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 35 верстахъ отъ Г. Кіева, на югъ, въ лѣсистой

Горы. Воды. озера. Болота. Степь. Лѣса. почва земли. подпочва земли. Произведенія земли. огородныя овощи. Такъ какъ сія деревня совмѣстная съ Великими Дмитровичами, то уже объ нихъ сказано при описаніи сего послѣдняго селенія.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 20, коровъ 3, Лошадей 2, овецъ 10, свиней 11. Изъ домашнихъ птицъ куры

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 12, изъ нихъ до 4 старыхъ весьма тѣсны для числа жителей, мало чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Довольно достаточны, но нѣкоторые бѣдно одѣты.

Кормъ. Вообще достаточный.

Качество водъ и питія. Такъ какъ въ Великихъ Дмитровичахъ.

Д. Козаковъ.

Нині, можливо, у складі с. Великі Дмитровичі. Козацький хутір біля Дмитровичів засновано, за переказами, ще за часів Хмельниччини загоном козаків на чолі з Великим Дмитром. Найімовірніше, козацький хутір був у складі с. Дмитровичі ще за відвідин їх Де ля Флізом, на карті якого хутір Козаків показано окремо на південь від Великих Дмитровичів, хоча на докладній карті Київського повіту Шуберта, наведеній Л. Похилевичем, він відсутній.

Трипольское общество.

Местечко Триполье.
Деревня Деревяная.
——— Шербанпева.
——— Злодпевка.

Триполское общество.

Мѣстечко Триполье.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 972, а женскаго 711 душъ.

Мѣсто положенie. Мѣстечко Триполье лежитъ въ 50 верстахъ отъ Кіева на юго востокъ, на берегу Р. Днѣпра; расположено частью на горахъ, а частью на равнинѣ.

Классификація.

Земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 5623 десят. 93 С., а неудобной 1706 д. 80 с.

Горы. Значительныхъ горъ, какъ: названіе имѣютъ, Стѣнка и Явичка, онѣ около 10 саженъ вышиною.

Воды. Кромѣ Р. Днѣпра текущей отъ сѣвера на востокъ, есть двѣ рѣчки: 1я Стугна текущая отъ юга на востокъ, обѣ онѣ впадаютъ въ Р. Днѣпръ. первая при деревнѣ Злодѣевкѣ, а вторая при мѣстечкѣ Трипольѣ.

Озера. Отъ весенняго разлива Р. Днѣпра образуются и по спаденіи онаго остаются на лугахъ озера множествомъ простирающіяся до 20 величиною отъ 1200 саженъ до 2 десятинъ.

Болота. Значительнѣйшихъ два: 1е урочищемъ Козакатье, а 2е Козарка. длиною до 3х верстъ а шириною отъ 120 до 1000 саженъ.

Степь. нѣтъ

Лѣса. Къ обществу принадлежитъ лѣсовъ по преимуществу сосновыхъ до 2,819 десятинъ и сверхъ того, между пахатными полями, находится кустарника въ количествѣ отъ 3х до 6ти десятинъ, состоитъ изъ дубовыхъ порослей, также сосны и березы, осины, липы, ольхи, вербы, и дикихъ грушъ.

Почва земли. по преимуществу суглинистая и песчаная мѣстами черноземная

Почва лѣса. Песчаная и глинистая вѣрно.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведенie земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній. Крестьяне по преимуществу сѣютъ Рожь и гречиху; пшеницу же, ячмень, Овесъ и просо. въ меньшемъ количествѣ.

Триполское общество. М. Триполье.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, коноплею и отчасти кукурузою, фасолью, и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 100, коровъ 50, лошадей 15, овецъ 200, козъ 20, Свиней 150; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся волки, дикія свиньи, лисицы, козы, и зайцы.

Рыбы, раки и піявки. Въ Р. Днѣпрѣ: Осетры, Лещи, Судаки, Щуки, Окуни, плотва, и раки; Въ Р. Стугнѣ: Плотва, Окуни, Щуки, Караси, Вьюны, и въ небольшомъ количествѣ раки и піявки.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 288, изъ нихъ до 100 старыхъ, а кто по большей части, плетни, мазанки, ... , хата почти ежегодно частъ жилищъ застроенныхъ на равнинѣ, затопляется разливомъ Р. Днѣпра.

Одежда и обувь. Довольно, достаточна, всѣ носятъ сапоги, но во время полевыхъ работъ, крестьяне употребляютъ постолы изъ кожи и плетенки изъ коры.

Кормъ. качество водъ и питія Достаточный
употребляемая въ питіе Днѣпровская и колодезная вода здоровая. Водки крестьяне довольно употребляютъ и есть пьяницы

Примѣчаніе.

Отъ старожиловъ я слышалъ что въ древнія времена, на горѣ Дѣвичей Князь Владиміръ приказалъ построить редутъ и содержалъ тамъ караулъ.

Въ 1838 году нашли въ землѣ кости исполина

Въ 1841 году одинъ крестьянинъ нашелъ въ огородѣ одну глиняную древнюю урну, съ пепломъ.

Въ этомъ мѣстечкѣ находится училище для 30 крестьянскихъ дѣтей.

М. Триполье.

Нині – с. Трипілля Обухівського р-ну Київської обл. (3073). Літописний Треполь – одне з найдавніших поселень України, перша літописна згадка про нього датується 1093 р. (Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К., 1985. – С. 159). За Андрусівською угодою 1667 р., Трипілля з навколишніми селами відійшло від Польщі і перебувало у маєтностях Київського митрополита до кінця XVIII ст., коли вони були конфісковані на користь держави. На середину XIX ст. у Трипіллі існувало три дерев'яні церкви. В нижній частині містечка розташовувалась Микільська, побудована 1791 р. колишнім священиком Матвієм Русалимовим. У верхній, в центрі торгового майдану, була Введенська церква, збудована колишнім протоієреєм Яковом Гуляницьким. У 1847р. вона була відремонтована державним коштом. Поряд з Введенською знаходилася Преображенська церква, побудована 1751 р. і знищена пожежею 1854 р.

Деревня Деревяная.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 322 а женскаго 365 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на юго востокъ, расположена частью въ оврагѣ, а частью подъ горами, отъ р. Днѣпра 7 верстъ.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ двѣ. названіе онихъ: 1-я Ѳтказика. Вышиною около 7 саженъ, на ней находится 5 могилъ.

Озера. Есть прудъ для водопоя.

Болота. одно болото длиною около версты а шириною около 180 саженъ.

Степь. нѣтъ

Лѣсъ. Находится кустарника въ количествѣ около 2 верстъ а шириною мѣстами отъ 20 до 50 саженъ, состоящій изъ дубовыхъ порослей, липы и березы.

Почва земли. Частью серая, частью черноземъ. Крестьяне имѣютъ мало земли.

Почва лѣса. На суходолѣ черноземная.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая а мѣстами песчаная.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній. Крестьяне преимущественно высѣваютъ Рожь, и гречиху; пшеницы же овса, проса, ячменя мало по причинѣ что мало земли.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды въ большей части картофелемъ; капустою посредственно — свеклою, огурцами, фасолью, салатомъ и конопляю, отчасти кукурузою и тыквою. Имѣютъ фруктовыя деревья, мало слива, грушъ и яблоней.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: волов 98, коровъ 35, лошадей 12, овецъ 150, свиней 60. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками довольно гусей, утокъ и куръ.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся довольно волковъ, лисицъ, дикихъ свиней и козъ, а зайцевъ много.

Рыбы Раки и Піявки. нѣтъ

Жилища. Всѣхъ домовъ считается 70. Изъ нихъ, нѣсколько просторны были, но по большей части тѣсны, и опрятныя. хаты новыхъ, старыхъ 20. Вездѣ трубы плетенныя.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне всѣ носятъ сапоги, и во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы ко[жа]ныя и плетенныя изъ коры.

Кормъ. Изобильный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая, водку крестьяне употребляютъ умѣренно, а пьяницъ мало.

,Д. Деревяна.

Нині – с. Дерев'яна Обухівського р-ну Київської обл. (504). У універсалі гетьмана Івана Скоропадського 1709 р. зазначено, що Дерев'яна належала до Трипільського митрополичого маєтку. 1787 р. село внаслідок секуляризації митрополичих земель відійшло до державних володінь. У середині XIX ст. парафіяни села належали до церкви у Трипіллі.

Деревня Щербаневка.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 199 а женскаго 187 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на юго востокѣ, часть расположена въ оврагѣ, а часть на возгорьи.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ двѣ. названіе коихъ: 1°. Мартиновка; вышиною до 10 саженъ, 2°. Соловейка, вышиною до 12.

Воды. Рѣка Красная течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ, на ней есть три плотины и мельница.

Озера Одно озеро называемое Широкое, шириною около 10 а длиною около 20 саженъ, но лѣтомъ часто высыхаетъ

Болота, степи } нѣтъ

Лѣсъ. тотъ самой который находится въ м. Триполье.

Почва земли. частью сѣрая, а частью черноземная, мало глинистая.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведенія земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбовъ, растѣній, но Крестьяне по преимуществу высѣваютъ довольно ржи, пшеницы, овса, ячменя, гречихи, гороху и конопли.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды въ большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, фасолью, коноплею, и отчасти тыквою.

Домашнія животныя У жителей сей деревни, считается. Воловъ 60, коровъ 30, лошадей 30, Овецъ 4, свиней 50. Изъ домашнихъ птицъ разводится крестьянками не много гусей, утокъ и курей.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится не много волковъ, лисицъ, зайцовъ и дикихъ козъ.

Рыбы Раки и пьявки. Плотва, лины, караси, довольно раковъ и мало пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 50. Изъ нихъ простарныхъ 10; прочія тѣсные, не чисты и не опрятны старыхъ 15.

Одежда и обувь. Достаточны, но есть до 30 бѣдныхъ

Кормъ Достаточный.

Качество воды и питія Вода хорошая. водки крестьяне употребляютъ умѣренно, но есть мало пьяницъ.

Д. Шербанѣвка.

Нині – с. Щербанівка Обухівського р-ну Київської обл. (204). Згадується в універсалі гетьмана Івана Скоропадського 1709 р. як поселення, що належало до Трипільського митрополичого маєтку. 1787 р. село внаслідок секуляризації митрополичих земель відійшло до державних володінь. У середині XIX ст. парафіяни Щербанівки належали до церкви у Трипіллі.

Трипольское общество

Деревня Злодѣевка

Число крестьянъ. Мужескаго пола 183, а женскаго 185 душъ.

Мѣсто положенія. Сія деревня лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева, на юго востокъ, полторы версты отъ р. Днѣпра, расположена на равнинѣ низкой и заливаемой отчасти р. Днѣпромъ.

Горы. Одна гора называемая Стинка вышиною около 9 саж. покрытая на сѣверѣ лѣсомъ.

Воды. Кромѣ р. Днѣпра есть двѣ рѣчки: 1е Луковка, 2е Стугна, онѣ текутъ отъ юга на сѣверъ и впадаютъ въ р. Днѣпръ, тамъ же находится плотина съ мельницею.

Озера. нѣтъ

Болота. одно болото длиною около 2х верстъ а шириною мѣстами отъ 5 до 30 саженъ.

Степь. нѣтъ

Лѣсъ. тотъ самый лѣсъ который находится въ м. Триполь

Почва земли. песчаная не плодородная.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и серая земля.

Произведенія земли. крестьяне высѣваютъ довольно ржи, гречихи, пшеницы, ячменя и овса

Огородныя овощи. Засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, и немного капустою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 140, коровъ 40, лошадей 5, овецъ 180, свиней 30. Изъ домашнихъ птицъ немного гусей, утокъ и куръ

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся волки, лисицы, зайцы, и дикія козы.

Рыбы.

Раки и пьявки. тоже какъ въ м. Трипольѣ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 60, тѣсныя, мало чистыя и опрятныя, всѣ старыя и построены самодѣльно.

Трипольское общество. Д. Злодѣевка.

Одежда и обувь. Довольно достаточны: крестьяне носятъ сапоги и лапти

Кормъ. Достаточный

Качество водъ и питія. такъ какъ въ м. Трипольѣ.

Д. Злодиевка.

Нині – с. м. т. Українка (з 1926 р.) Обухівського р-ну Київської обл. (17300). Вперше згадується в історичних документах XV ст. В універсалі гетьмана Івана Скоропадського йшлося про Злодіївку як селище, що належало до Трипільського митрополичого маєтку. У 1787 р. відійшло до державних володінь. У середині XIX ст. парафіяни Злодіївки належали до церкви у Трипіллі.

Поселяне
Дмитровскаго и Трыполскаго обществъ.

Витачевское общество.

Селеніе Витачевъ.

——— Халепье.

Селеніе Вытачевъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 682 и женскаго 711 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на юго-востокъ, расположено частью въ оврагахъ, а частью на взгорьи по берегу р. Днѣпра.

Классификація.

Земли. Въ целомъ обществѣ считается земли удобной 3863 десятинъ, 12 саж. а неудобной 1164 д. 19 с.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ: 13 названія коихъ: 1е Охрамѣевщина около р. Днѣпра; 2е Калиновъ Кущъ, обѣ вышиною до 10 саженъ. 3е Кондратовъ Рогъ, 4е Ябущиха, обѣ вышиною до 5 саженъ, 5е Гущинище, 6е Жевудовка, обѣ вышиною до 6 саженъ. 7е Городище, 8е Черкасовъ обѣ вышиною около 10 саженъ, 9е Тарасовы лѣски, 10е Тарасовъ 11е Брода малая, 12е Брода большая, всѣ вышиною около 6 саженъ; 13е Замковый вышиною до 7 саженъ.

Воды. Кромѣ р. Днѣпра текущей отъ сѣвера на востокъ есть рѣчка Переволока которая течетъ отъ юга на востокъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Значительнѣйшихъ два: 1е Бродъ малой, 2е Бродъ большой, оба шириною до 25 саженъ, а лѣтомъ остается въ нихъ мало воды.

Лѣсъ. Къ обществу причислено лѣсовъ 613 десятинъ 78 саж. Они состоящіи изъ дубовъ, березы, осины, липы, ольхи, вербъ и дикихъ грушъ.

Почва земли. По преимуществу, черноземная, частью глинистая, а частью песчаная, плодородная и для крестьянъ довольно.

Почва лѣса. На суходолѣ черноземная, на низменности песчаная.

Подпочва земли и лѣсовъ. Глинистая и песчаная местами. Находится глина, которою бѣлятъ избы.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, крестьяне высѣваютъ озимаго 950 а ярового 925 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, фасолью, коноплею а отчасти кукурузою и табакомъ.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 400, коровъ 100, лошадей 20, козъ нисколько, Овецъ 1000, Свиней 200; Изъ домашнихъ птицъ разводится крестьянами много гусей и довольно куръ.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится не много волковъ и лисицъ.

Рыбы рѣчныя и озерныя. Кромѣ въ р. Днѣпрѣ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 160. изъ нихъ старыхъ 30, половины тѣсны, но чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточны. Всѣ крестьяне носятъ сапоги и женщины, красные и желтые въ праздники

Кормъ. Изобильный.

Качество воды и питія. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ очень мало.

Примѣчаніе.

На горѣ Городище, находятся слѣды что въ древнія времена былъ городокъ и крепость, равно и на горѣ Замковой, видно большой валъ.

С. Витачевъ.

Нині – с. Витачів Обухівського р-ну Київської обл. (845). Вперше згадується в праці візантійського імператора Костянтина Багрянородного ''Про управління імперією" (середина X ст.), а також у давньоруських літописах XI – XII ст. В універсалі гетьмана Івана Скоропадського 1709 р. йдеться про село, що належало до Трипільського митрополичого маєтку. У 1787 р. конфісковано на користь держави. Парафіяльну дерев'яну церкву, яку зобразив Де ля Фліз, побудовано в першій половині XVIII ст. Нову дерев'яну Хрестовоздвиженську церкву збудовано поряд із старою 1853 р.

Вытачевское общество.

Селеніе Халепье.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 565 а женскаго 633 душ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева, на юго востокъ, расположено на равнинѣ [illegible] по р. Днѣпра, окруженное горами.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ три названія коихъ 1е Жолнировка у р. Днѣпра вышиною около 15. саженъ на которой находится [illegible] бывшая могила называемая Жолнирская. 2е Остриця вышиною около 10 саженъ. 3е Московка такой же вышины.

Воды. Кромѣ р. Днѣпра есть одна рѣчка Красна она течетъ отъ вер. на востокъ, на ней есть плотина съ мельницею. она впадаетъ въ р. Днѣпръ

Озеръ Одно озеро длиною около 100 саженъ и шириною около 4 сат.

Болота степь. Нѣтъ

Лѣса. Находится кустарниковъ въ трехъ мѣстахъ названія коихъ: 1е Шереметіевъ Кутъ длиною около 150 саженей, а шириною [illegible] около 50. 2е Копинскій Кутъ, такой длины и ширины. 3е Бабинъ лѣсъ длиною и шириною около 30 саженъ состоитъ изъ дубовыхъ поросля, березы и дикихъ грушъ.

Почва земли. По преимуществу черноземная, частью сырая а частью глинистая, довольно плодородная.

Почва лѣса. На суходолу сырая.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая и песчаная.

Произведеніе земли. Огородныя овощи. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, крестьяне высѣваютъ довольно ржи, пшеницы, ячменя, овса, гречихи, проса и отчасти конопли.
Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ капустою, свеклою, огурцами, фасолею, [illegible] и отчасти кукурузою и тыквою.

Вытачевское общество. С. Халепье.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 150, коровъ 80, лошадей 4, овецъ 300, свиней 50, изъ домашнихъ птицъ разводится крестьянками много гусей, утокъ и довольно куръ.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится не много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки и пьявки. Въ р. Днѣпрѣ: осетры, лещи, судаки, щуки, караси, [illegible], и раки очень большіе, а въ р. [illegible] нѣтъ ни рыбы, ни раковъ ни пьявки потому что ежегодно высыхаетъ.

Жители Всѣхъ ихъ считается 120, изъ нихъ до 15 старыхъ, половина [illegible], но частью и опрятные.

Одежда и обувь. Домашняя. Крестьяне носятъ всѣ сапоги а женщины и дѣвки на праздники носятъ сапоги желтые.

Характ. Трудолюбивый.

Качество воды и питія Вода днѣпровская и колодезная здоровая. Водку крестьяне употребляютъ, а пьяницъ мало.

Примѣчаніе

На горѣ Жолнировка находится пещера. Говорятъ что въ древнія времена на ней стояли солдаты противъ татаровъ и что на горѣ Остриця стоялъ русскій караулъ 70 лѣтъ назадъ, противъ поляковъ.

С. Халепье.

Нині – с. Халеп'я Обухівського р-ну Київської обл. (856). Халеп'я згадується в літописах XII ст. В універсалі 1709 р. гетьмана Івана Скоропадського Халеп'я зазначалось як село, що належало до Трипільського митрополичого маєтку. Державним селом Халеп'я стало у 1787 р., коли митрополичі маєтки відійшли до казни. Дерев'яну парафіяльну Вознесенську церкву збудовано 1797 р. на місці раніше існуючої.

Жуховское общество.

Селеніе Жуховцы.

——— Долина.

——— Красное.

Слобода Козіевка.

Селеніе Жуковцы.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 639 а женскаго 656. душъ

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 50 верстахъ отъ Г. Кіева на юго востокъ, расположено, частью въ самомъ оврагѣ а частью на возвышеніи.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 20,388 десятинъ (?) Саж. а не удобной 241 десятина 30 Саж.

Горы. Замѣчательнѣйшихъ горъ пять, названіе коихъ: 1-я Козлова вышиною около 5 саженъ; 2-я Кушмовина около 10 саж., 3-я Пасишкова, 4-я Мушка, обѣ вышиною около 9 саженъ; 5-я Высокій шпиль около 7 саженъ.

Воды. Рѣчка Малишенька течетъ отъ Юга на западъ и впадаетъ въ Рѣку Бобрицу.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около 500 саженъ а шириною около 20.

Лѣса. Вокругъ села, между пахатными полями находится 4 кустарника въ количествѣ, 1-й длиною около 2 верст. а шириною ½ версты. Другіе длиною около версты а шириною отъ 20 до 5 саженъ, состоящіе изъ дубовыхъ порослей, березъ и дикихъ грушъ.

Почва земли. Черноземная, плодородная.

Подпочва земли. Глинистая.

Произведенія земли. Крестьяне попреимуществу высѣваютъ довольно пшеницы ржи, овса и ячменя.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части, картофелемъ, капустою свеклою, огурцами, льномъ, чеснокомъ луком и отчасти кукурузою и тыквою; имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: Яблони, Груши, и шелковичныя

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 200, Коровъ 100, лошадей 10, Овецъ 1000, Свиней 200; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пiявки. караси, лини, окуни; пiявки и раковъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 180. Изъ нихъ до 50 старыхъ, почти всѣ таковы но теплы и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточные. Всѣ крестьяне носятъ сапоги, и мущины и дѣвки въ праздники желтыя и красныя.

Кормъ. Изобильный.

Качество воды и питіе. Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ умѣренно, а пьяницъ мало.

Примѣчаніе.

Близъ сего села, на его грунтѣ находится шелковая фабрика.

С. Жуковцы.

Нині – с. Жуківці Обухівського р-ну Київської обл. (829). За універсалом 1709 р. гетьмана Івана Скоропадського Жуківці належали до Трипільського митрополичого маєтку і у 1787 р. стали державним селом. Кам'яну парафіяльну Козмодем'янську церкву збудовано 1810 р. київським міщанином Дем'яном Хлюпою.

Селеніе Долина.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 389 и женскаго 415 душъ.

Мѣсто-положеніе. Селеніе лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на юго-востокъ, расположено въ оврагѣ подъ горами. Равнины имѣютъ около 2 верстъ длиною, а шириною 1 версту.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ двѣ, вышиною около 5 саженъ.

Воды. Двѣ рѣчки, 1ая Мохна, а другая Миронка; онѣ текутъ отъ сѣвера, и впадаютъ въ р. Днѣпръ.

Озера, Болота. } Нѣтъ.

Степь. Степь имѣетъ около 1½ версты длины и 1 версту ширины.

Лѣса. Находится кустарникъ въ количествѣ длиною около 50 а шириною 20 саженъ, состоящій изъ дубовыхъ порослей, грабины, березы, и лищины.

Почва земли. Черноземная и плодородная.

Почва лѣс. На суходолѣ, черноземная.

Подпо земли и лѣса. Глинистая.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній. Крестьяне по преимуществу высѣваютъ довольно пшеницы, ржи, гречихи, а также ячменя, овса, проса и конопли.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, фасолемъ, луком, а также огурцами, и отчасти кукурузою, тыквою и конопплею.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: волов 320, коров 166, лошадей 7, овец 1000, свиней 200. Изъ домашнихъ птицъ разводится крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся мало волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки пьявки. Нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 90, изъ нихъ до 30 старыхъ требуютъ исправленія.

Одежда и обувь. Достаточны. Все крестьяне носятъ сапоги, а женщины и дѣвки на праздники носятъ онучи и красные сапоги.

Кормъ. Удовлетворительный.

Качество воды и питія. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ нѣтъ.

С. Долина.

Нині – с. Долина Обухівського р-ну Київської обл. (481). Перша згадка про Долину датується серединою XVII ст. За універсалом гетьмана Івана Скоропадського (1709 р.) селище належало до Трипільського митрополичого маєтку. Наприкінці XVII ст. після секуляризації митрополичих володінь Долина стала державним селом. Дерев'яну парафіяльну Покровську церкву збудовано до середини XIX ст., у 1850 р. церкву відремонтовано, зокрема, було підведено кам'яний підмурок.

Селеніе Красное.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 262 и Женскаго 295 душъ.

Местоположеніе. Селеніе лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на юго-востокъ, расположено на равнинѣ местности. Равнина имеетъ около версты длины и 1½ версты ширины.

Горы. Значительныхъ горъ кругомъ села 6: названія коихъ

1° Круглая. Вышиною около 3. саженъ
2° Глубокой яръ — 3. —
3° Солонцы — 5. —
4° Прилавка — 3 —
5° Вище Ревища — 4. —
6° Крайній шпиль — 10. —

Воды. Есть три речки названія коихъ 1° Глубокой яръ течетъ съ востока на северъ, 2° Сприлавка течетъ отъ юга на северъ, 3° Обечерихина течетъ отъ востока на западъ.

Озера, Болота, степь — нетъ.

Леса. Между горами находятся кустарники въ семи местахъ въ количестве до 14 десятинъ состоящихъ дубовыхъ поросли, грабины и лещины.

Почва земли. Черноземная, плодородная, кроме на высокихъ местахъ, где глинистая. Для крестьянъ земли не достаточно.

Почва леса, на суходоле глинистая.

Подпочва земли и леса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всехъ хлебныхъ растеній. Крестьяне по преимуществу высеваютъ довольно ржи, пшеницы, гречихи, а также овса и проса менее.

Огородные овощи и фруктовыя деревья. Крестьяне засеваютъ по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, фасолею, огурцами, лукомъ, коноплею и отчасти кукурузою и тыквою. Все имеютъ фруктовыя деревья, какъ то: яблони, груши, вишни, и шелковичныя деревья.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: коровъ 45, воловъ 120, лошадей 15, овецъ 300, несколько козъ. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лесахъ водится мало волковъ, лисицъ и много зайцевъ.

Рыбы, раки, пiявки. Въ речкахъ: караси, лины, окуни въ незначительномъ количестве и мелкие. Раковъ и пiявокъ мало.

Жилища. Всехъ ихъ считается 47, изъ нихъ до 7 старыхъ и по большей части тесныя, неопрятныя.

Одежда и обувь: Достаточны. Все крестьяне носятъ сапоги, а женщины, девки и даже несколько старухъ на праздники носятъ красные и желтые сапоги.

Кормъ. Изобильный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая. Водку крестьяне умеренно употребляютъ и вовсе мало пьяницъ.

С. Красное.

Нині – с. Красне Перше Обухівського р-ну Київської обл. (480). Деякі дослідники ідентифікували Красне з одноіменним літописним, що згадується 1135 р. та у "Повчанні" Володимира Мономаха (Літопис руський за Іпатським списком. – К., 1989. – С. 189,459). Красне зазначається в універсалі гетьмана Івана Скоропадського 1709 р. як поселення, що належало до Трипільського митрополичого маєтку. Після секуляризації митрополичих земель наприкінці XVIII ст. Красне стало державним селом. Дерев'яну парафіяльну Михайлівську церкву збудовано 1785 р.

Слобода Козіевка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 95 а женскаго 101 душъ.

Мѣстоположеніе. Слобода лежитъ въ 51 верстахъ отъ г. Кіева на юго-востокъ, расположена въ самомъ оврагѣ подъ горою отъ С. Красного ¼ версты.

Горы. Нѣсколько горъ а значительнѣйшая изъ нихъ названіе коей Шулечка вышиною около 8 саж. на которой есть могила вышиною 3 сажени называемая Острая могила:

Воды. Рѣка Криница течетъ отъ юга на востокъ и впадаетъ въ рѣку [illegible] на ней есть плотина и мельница.

Озера. Болота. Степь. нѣтъ.

Лѣсъ. Есть лѣсъ по преимуществу дубовый, около 6 десятинъ и находится хуторянка въ количествѣ 1 десятины, состоящая изъ дубовыхъ деревьевъ, осины, грабины и дикихъ грушъ.

Почва земли. Черноземная, плодородная, кромѣ на высокихъ мѣстахъ гдѣ глинистая. Для крестьянъ земли не достаточно.

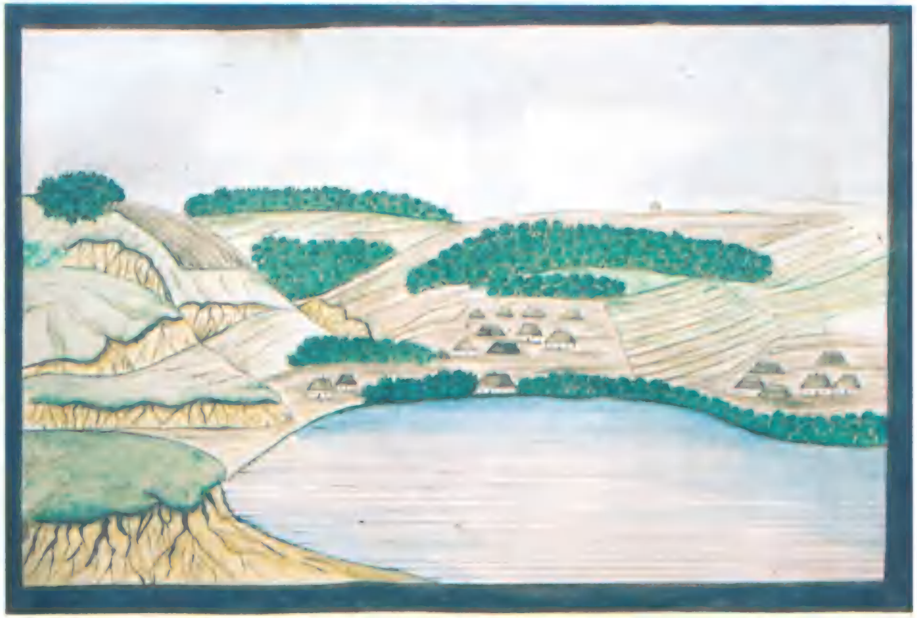
Почва лѣса. Подпочва лѣса и земли. Произведенія земли. Огородные овощи и садовые фрукты. такъ какъ въ С. Красномъ.

Домашнія животныя. У жителей считается скота [illegible] 120, коровъ 45, лошадей 15, овецъ [illegible] свиней 150. Изъ домашнихъ птицъ разводятъ [illegible] гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Рыбы. Раки, піявки. такъ какъ въ С. Красномъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 47. Изъ нихъ есть 9 старыхъ, они по большей части тѣсны, не чисты и не опрятны.

Одежда и обувь. Кормъ. Качество водъ и питія. такъ какъ въ С. Красномъ.

Д. Козіевка.

Нині – с. Козіївка Обухівського р-ну Київської обл. (123). Разом з селом Красне (від якого Козіївка відокремлена річкою Красною) згадується в універсалі гетьмана Івана Скоропадського 1709 р., як таке, що належало до Трипільського митрополичого маєтку. Після секуляризації митрополичих земель наприкінці XVIII ст. Козіївка стала державним селом. Парафіяни слободи в середині XIX ст. належали до Михайлівської церкви у Красному.

Поселяне

Вытачевскаго и Жуковскаго обществъ.

Стайковское общество.

Селеніе Стайки.
———— Стрятовка.
———— Щучинка.

Стайковское общество

Селеніе Стайки.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 1066, а женскаго 1105 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 60 верстахъ отъ г. Кіева на юговостокъ. Большая часть построена на равнинѣ а меньшая на бугорьѣ, около р. Днѣпра.

Классификація земли. Въ уѣздѣ общества находится удобной земли 5000 д. 770 с., а неудобной 1052 д. 70 саженъ.

Горы. Изъ числа значительнѣйшихъ горъ, суть 6: 1° Лузчанашей вышиною около 6 саженъ, 2° Лазаревъ шпиль, 3° Жаднихъ шпиль вышиною какъ и первая. 4° Щегало шпиль вышиною около 4 саженъ; 5° Городокъ вышиною 5 саженъ, на немъ построена церковь, а въ древнее время была крѣпость, находятся валы и двѣ пещеры. 6° Шарова вышиною около 3 саженъ.

Воды. Р. Днѣпръ и двѣ рѣчки названіе коихъ 1° Ивка а 2° Буртве, которыя текутъ отъ юга на сѣверъ и впадаютъ въ р. Днѣпръ.

Озера — нѣтъ.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ 4 названіе коихъ: 1° Генсева, 2° Жиларовичи, 3° Бѣлоусова, кой длиною до 100 саженъ а шириною около 60 саженъ; 4° Лисицово шириною до 40 саженъ а [illegible]ною до 50.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Около р. Днѣпра находится кустарникъ длиною около 5 верстъ, а шириною до 50 саженей, состоящаго изъ грабиновъ, черешни, груши и яблони дикихъ породъ и лещины.

Почва земли. Большая часть чернозёмъ а въ другихъ мѣстахъ глинистая, на горахъ же слоистая и песчаная, [illegible] вообще плодородная.

Почва лѣса. тоже.

Подпочва лѣса и земли. Глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне по преимуществу [illegible] рожь, пшеницу, овесъ; ячменю же мало, потому [illegible] по недостатку земли.

Стайковское общество. С. Стайки.

Огородныя овощи и садовые фрукты. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, огурцами, чеснокомъ, редькою, маковымъ. имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: яблони, груши, сливы и вишни.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 97, коровъ 61, лошадей 46, овецъ 200, свиней 200; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ.

Рыбы раки и піявки. Кромѣ въ р. Днѣпрѣ нѣтъ рыбы и раковъ а піявокъ мало.

Жилища. У крестьянъ всѣхъ изъ считается 334, изъ нихъ до 100 старыхъ, они по большей части не чисты и не опрятны.

Одежда и обувь. Довольно достаточная, крестьяне большею частью носятъ сапоги, а во время полевыхъ работъ некоторые изъ нихъ ходятъ въ постолахъ.

Кормъ. Изобильный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая, водки крестьяне употребляютъ умѣренно, а пьяницъ мало.

С. Стайки.

Нині – с. Стайки Кагарлицького р-ну Київської обл. (2264). Перша документальна згадка про село датується 1576 р. До передачі монастирських маєтностей наприкінці XVIII ст. до державних володінь Стайки належали Київській духовній академії. Дерев'яну парафіяльну Успенську церкву збудовано 1858 р. на місці раніше існуючої, яку і зобразив Де ля Фліз.

Селеніе Стрѣтовка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 716 а женскаго 774 душъ

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 70 верстахъ отъ Кіева, на юго востокъ отъ р. Днѣпра въ 8 верстахъ, расположено частью въ самомъ оврагѣ и частью на взгорьи. Равнины имѣютъ около 150 десятинъ.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ 11; названія коихъ: 1е Казачна, 2е Церковна, 3е Городище лысыя, около 6 саженъ вышиною; 4е Лиштевій, 5е Долги шпиль, 6е Кругликъ, 7е Церковище городокъ, всѣ около 15 саженъ вышиною, 8е Зарвитый яръ, около 14 саженъ; 9е Березова около 5 саженъ вышиною; 10е Тришпила около [illegible] саж. 11е Половецкая около 30 саженъ вышиною.

Воды. Рѣка Лиличъ течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ; на ней есть двѣ плотины и 3 мельницы.

Озера. нѣтъ.

Болота. Значительнѣйшихъ 10 до 30 а длиною 250 саженъ.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. находятся кустарники въ оврагахъ, которые имѣютъ около 500 саженъ шириною а отъ 10 до 20 саженъ длиною.

Почва земли. На равныхъ мѣстахъ черноземная, а подъ горами глинистая, вообще плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ глинистая.

Подъ почва земли и лѣса. глинистая.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба до 475 четвертей, гречихи и овса довольно, проса и другихъ произведеній [illegible].

Огородные овощи и садовые фрукты. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, огурцами и [illegible], кукурузою и тыквою, арбузами, конопелями, также капустою, чеснокомъ, макомъ, имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: яблони, груши, вишни, черешни, и сливы.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 300, коровъ 300, лошадей 30, овецъ 400, свиней 150. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками утки, гуси и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ.

Рыбы, раки и пьявки. Рыбы очень мало, тоже пьявокъ, потому что солдаты ихъ истребляютъ.

Жилища. Ихъ считается 288, всѣ тѣсные но вообще чисты и опрятны, есть старыхъ до 30.

Одежда и обувь. Довольно достаточные. Всѣ крестьяне носятъ сапоги.

Качество воды и питія. Вода хорошая. Крестьяне водку употребляютъ умѣренно, а пьяницъ мало.

С. Стрѣтовка.

Нині – с. Стритівка Кагарлицького р-ну Київської обл. (758). За переказами, село засновано на початку XVIII ст. на місці хутора, що вже існував і належав київському Братському монастирю. Після секуляризації монастирських земель наприкінці XVIII ст. Стритівка стала державним селом. Дерев'яну парафіяльну Троїцьку церкву побудовано 1761р.

Стайковское общество

Селение Щучинка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 105 а женскаго 122 души.

Мѣсто положение. Селение лежитъ въ 40 верстахъ отъ г. Кiева на югo востокъ, расположено въ самомъ овраге, при р. Днѣпрѣ.

Класификация земли. Находится земли удобной 869 дес. 79 с. а неудобной 39 д. 40 с. третья часть на равномъ мѣстѣ, а [illegible] другая [illegible], и подъ горами.

Горы. Значительныхъ горъ 3, называемыхъ: 1я [illegible] около 8 саж. [illegible] Шибинца 4 саж. и 3я [illegible] [illegible].

Воды. Кромѣ рѣки Днѣпра текущей [illegible] на востокѣ [illegible] [illegible], [illegible] течетъ отъ юга на [illegible] и впадаетъ въ р. [illegible].

Озера, Болота, Степь } Нѣтъ

Лѣса. Вокругъ селения находится лѣсу до 246 десятинъ 20 саж. состоитъ изъ дуба, березы, грабины, клена, липины, грушъ и яблонь дикихъ.

Почва земли. Одна часть черноземъ, а другая [illegible] глинистой, плодородной. Находятся гранитовые камни.

Почва лѣса. На суходолу черноземная съ малую примѣсью глины.

Подпочва земли. Глинистая и песчаная.

Произведение земли. По свойству почвы земля способна къ произведению всѣхъ хлѣбныхъ растений, крестьяне высѣваютъ [illegible] озимаго хлѣба 50 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, фасолью, [illegible], коноплею, и отчасти [illegible] и кукурузою.

Стайковское общество. С. Щучинка.

Домашния животные. У жителей считается скота: Воловъ 50; коровъ 15, лошадей 6, Овецъ 50, Свиней 50. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками много гусей, утокъ, и куры.

Дикия животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ.

Рыбы въ водахъ. Въ рѣкѣ [illegible] находятся линьки, караси и мало [illegible].

Пшеница. Пасѣкъ ихъ считается 30. Изъ нихъ до 15 старыхъ, все тѣсные но чистые и опрятные.

Одежда и обувь. Довольно достаточные. Всѣ крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Воды качество и питие. Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ довольно и есть пьяницы.

Примѣчание

На горѣ [illegible] есть большая могила и древняя крѣпость, а на горѣ Шибинца, по расказамъ старожиловъ въ древнее время стояла виселица.

С. Щучинка.

Нині – с. Балико-Щучинка Кагарлицького р-ну Київської обл. (432). За Л. Похилевичем – Чучинка. Село засновано на початку XVIII ст. Після об'єднання з селом Балико, заснованим у XVI ст., отримало сучасну назву. Щучинка знаходилась у володіннях Ржищівського тринітарського католицького монастиря до 1833 р., коли маєтки католицьких монастирів стали державними володіннями. Дерев'яну парафіяльну Микільську церкву було збудовано 1753 р. на місці раніше існуючої.

Черняковское общество.

Селеніе Черняковъ.
——— Веремья.
Деревня Новоселица.

Селеніе Черняховъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 1549 а женскаго 1625 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 70 верстахъ отъ Г. Кіева, на его востокѣ, боль-шею частью расположено въ яру а частью на взгорьѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 6768 десятинъ а не удобной 250,51.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ 4, названіе коихъ: 1° Варидовшина, 2° Гончаривщина, 3° Черняхова, 4° Барвинка вышиною до 3 саженъ.

Воды. Семь рѣчекъ, названіе коихъ 1° Вершина Бобрица, 2° Варидов-щина, 3° Гончаривщина, 4° Барвинка, они текутъ отъ юга на востокъ. 5° Глинушка, 6° Гороховатка, 7° Безымянная, сіи текутъ отъ сѣвера на югъ, и впадаютъ въ р. Днѣпръ. На вершинѣ Бобрицы, находится двѣ плотины и двѣ мельницы.

Озера. Десять озеръ, всѣ длиною и шириною отъ 15 до 60 саженъ.

Болота. Значительнѣйшихъ 7: всѣ длиною и шириною отъ 2 саженъ до 10 и отъ 2 верстъ до 4.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣсовъ по преимуществу дубовыхъ березовыхъ до 374 десатинъ 11 саж. а сверхъ того, между пахот-ными полями, находятся въ трехъ мѣстахъ около села Ку-[illegible] кустарника въ количествѣ отъ 3 до 4 верстъ длиною а отъ 5 до 20 саженъ шириною, состоящія изъ дубовыхъ порослей, Лещинѣ, Грабинѣ и Березѣ.

Почва земли. Черноземная, плодородная, коей для крестьянъ не доста-точно.

Почва лѣса. На суходолу черноземная.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, крестьяне всѣвают довольно Ржи, пшеницы, Овса, Ячменя, Гречихи, Гороху и Конопли.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклами, лукомъ, огурцами, фасолью, чесно-комъ, макомъ, коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою. Имѣютъ фруктовыя деревья но: Яблони, Груши, Вишни, Сливы, Орѣхи волошскіе, также находится около 1900 шел-ковицы посаженные еще когда село находилось въ завѣдыва-ніи Кіевскаго Лаврскаго монастыря.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 300, коровъ 260, Лоша-дей 300, Овецъ 2000, Свиней 800, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками Гуси, Утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится Волковъ и Лисицъ довольно, и зайцевъ.

Рыбы, раки и пьявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а пьявокъ не много.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 260, они по большей части тѣсные не чистые и не опрятные. 4 изъ нихъ съ трубами кирпичными, а въ прочихъ плетеныя.

Одежда и обувь. Довольно достаточные. Крестьяне всѣ носятъ самоѣ [illegible].

Корм.

Качество воды и питія. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употре-бляютъ, а пьяницъ очень мало.

Примѣчаніе.

Крестьяне разводятъ шелковичныхъ червей, кормятъ ихъ листьями шелковицы, а изъ получаемаго шелку, женщины для себя дѣлаютъ головный уборъ называемый очипкомъ съ [illegible].

Находится на горѣ Замковищи древній замокъ и валы. Въ 1830 крестьянинъ Тимофей Пащенко нашелъ на сей горѣ въ 2 аршина глубины кости человека и лошади, а также стремена узду желѣзныя и 20 мѣдныхъ копій.

С. Черняковъ.

Нині – с. Черняхів Кагарлицького р-ну Київської обл. (1604). Вперше згадується в документах XVII ст. Згодом про Черняхів йдеться в універсалі гетьмана Івана Скоропадського 1709 р. як про село, що належало до Трипільського митрополичого маєтку. Після секуляризації митрополичих земель Черняхів став державним селом. У XVIII – XIX ст. Черняхів – один із осередків розвитку шовківництва на Київщині. Дерев'яну парафіяльну Дмитрівську церкву збудовано 1758 р.

Селеніе Веремье.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 412, а Женскаго 429 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 54 верстахъ отъ Г. Кіева на юго-востокъ вверху и подъ горами отъ Р. Днѣпра въ 3 верст. Есть малыя равнины.

Горы. Значительнѣйшихъ Горъ двѣ: названія коихъ: 1-я Шапурины, вышиною около 5 саженъ, 2-я Варидовщина вышиною около 4.

Воды. Рѣчка Суха Бобрица течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ Днѣпръ, на ней есть 4 плотины и 4 мельницы.

Озера. нѣтъ.

Болота Одно болото длиною 1-а верст: а шириною отъ 25 до 30 саженъ

Лѣса. находится два леса: 1-й называемая Архирейщина на западъ длиною около 2 а шириною верстъ 2-я Орушана Шабурина длиною около 2 а шириною до ½ версты.

Почва земли. Черноземная, плодородная.

Почва лѣса. на суходолу глинистая, находится известковой камень, и кремень

Подпочва земли и лѣса глинистая.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, крестьяне по преимуществу высѣваютъ довольно Ржи, Проса, Овса, Пшеницы, Гречихи, Гороху, Льну и конопли.

Огородныя овощи и Садовые фрукты. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, Огурцами, фасолею, чеснокомъ, коноплею, и отчасти кукурузою. Имѣютъ фруктовыя деревья, какъ то: Яблони, Груши, Вишни, и Шелковицы.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ и коровъ 400, овецъ 500, лошадей 40, свиней 400. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками Гуси, Утки и Куры

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся Волки.

Рыбы, раки, пьявки. Въ рѣкѣ: караси, хороты, окуни, плотва, много раковъ и пьявокъ.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 100. изъ нихъ до 10 старыхъ они по большей части тѣсные по чистые.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне носятъ сапоги а многіе крестьянки желтые и красные.

Кормъ. Щербинный.

Качество воды и питія Вода хорошая. Водки Крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ мало.

Примѣчаніе

Около селенія находится три большія могилы изъ которыхъ одна называется Сторожовая

С. Веремья.

Нині – с. Верем'я Обухівського р-ну Київської обл. (310). Село згадується в універсалі 1709 р. гетьмана Івана Скоропадського як село, що належало Трипільському митрополичому маєтку. Перед секуляризацією монастирських земель наприкінці XVIII ст. Верем'я належало київському Софійському монастирю. Дерев'яну парафіяльну Тимофіївську церкву збудовано у 1757 р. коштом митрополита Тимофія Щербацького.

Деревня Новоселица.

Число крестьянъ.	Мужескаго пола 179 а женскаго 193 душъ.
Мѣстоположеніе	Деревня лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева на юго востокъ, расположена на равнинѣ.
Горы	нѣтъ.
Воды.	Есть рѣчка Тороховатка, она течетъ отъ востока на югъ и впадаетъ въ Днѣпръ. На ней есть плотина.
Озера.	Ставокъ шириною 1 десят. а длиною 3 верстъ.
Болота. Степь. Лѣсъ.	нѣтъ.
Почва земли	черноземная.
Подпочва земли	глинистая.
Произведеніе земли.	Крестьяне по преимуществу высѣваютъ довольно ржи и овса; пшеницы же, проса и конопли меньше.
Огородные овощи и садовые фрукты.	Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, фасолью, лукомъ, коноплями и отчасти кукурузою и тыквою. Имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: груши, вишни, въ большомъ количествѣ.
Домашнія животныя.	У жителей считается скота: воловъ 80, коровъ 10, лошадей 20, овецъ 200, свиней 70. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.
Дикія животныя.	мало волковъ.
Рыбы, пьявки, раки.	нѣтъ.
Жилища.	Всѣхъ ихъ считается 30. Изъ нихъ до 15 старыхъ; они тѣсны, чисты и опрятны.
Одежда и обувь	Достаточны. Крестьяне носятъ сапоги.
Кормъ.	Достаточный.

Качество водъ и питія.	Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ мало.

Примѣчаніе

Около деревни находится пять могилъ, изъ нихъ одна называется Долга.

Л. Новоселица.

Нині – с. Новосілки Кагарлицького р-ну Київської обл. (340). Засновано як державне село у 1790 р., коли тут оселилися кілька сімей з Обухова. В середині XIX ст. парафіяни Новосілок належали до Дмитрівської церкви в Черняхові.

Поселяне
Стайковскаго и Черняковскаго
обществъ.

Обоховское общество.

Мѣстечко Обуховъ.

Деревня Семеновка.

Мѣстечко Обуховъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 1371 а женскаго 1480 душъ.

Мѣстоположеніе. Мѣстечко лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на юговостокъ, расположено въ оврагѣ и подъ горами. Половина принадлежитъ казнѣ.

Классификація земли. считается пахатной и сѣнокосной земли 2617 десят. и 1123 с.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ нѣтъ, названіе жеихъ.

1е	Долгая гора	вышиною около	10 саженъ.
2е	Городокъ	—	10 —
3е	Гора Пивнива	—	8 —
4е	Гора Климнакова	—	6 —
5е	Старухова	—	8 —

Еще находится 8 пригорковъ.

Воды. Рѣка Кобринъ течетъ отъ юга на востокъ и впадаетъ въ р. Стугну.

Озера. Два озера оба длиною около 100 саженъ.

Болота. одно болото длиною около 2 верстъ, а шириною мѣстами отъ 15 до 30 саженъ.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. Находится кустарники въ количествѣ 70 десятинъ, и тонкіе изъ дубовыхъ порослей, грабины, кленовъ [illegible] и дикихъ грушъ.

Почва земли. По преимуществу черноземная, смѣшанная частью съ глиною и глинистая. Но для крестьянъ не достаточно.

Почва лѣса. черноземная на суходолѣ.

Подпочва земли и лѣса. глинистая.

Произведеніе земли. по свойству почвы земля способная къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 501, а ярового 420 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, и отчасти огурцами, фасолемъ и тыквою, но немного капусты, по причинѣ что мало земли.

Домашнія животныя. У крестьянъ мѣстечка считается скота: воловъ 400, коровъ 100, лошадей 120, овецъ 000, козъ 15, свиней 100. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ.

Рыбы, раки, пьявки. нѣтъ.

Жилища. изъ казенныхъ крестьянъ всѣхъ изъ считается 276 изъ нихъ до 100 старыхъ, они по большей части тѣсны, но чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточные. Всѣ крестьяне носятъ сапоги, а во время праздника женщины, дѣвки и нѣкоторые мужчины, краснаго и желтаго цвѣта.

Кормъ. Изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водку крестьяне довольно употребляютъ и есть пьяницы.

Примѣчаніе

На горѣ Городокъ находится древняя крѣпость или пещеры.

Около м. Обухова находится 4 большія могилы, названіе коихъ 1е Кипятишевская, 2е Куликова, 3е Буртова, 4е Могиланской Городокъ, на сей послѣдней, по разсказамъ старожиловъ, была во время тому назадъ граница польская и на ней стояли польскіе объѣздчики.

М. Обуховъ.

Нині – м. Обухів, районний центр Київської обл. (34000). Вперше згадується в історичних документах XIV ст., коли на його території існувало поселення Лукавиця. У 1797 р. за наказом імператора Павла I частину Обухова було подаровано київському губернатору, інша перейшла до державних володінь. У казенній частині Обухова в середині XIX ст. існувала стара дерев'яна церква. Поряд з нею 1852 р. було збудовано на кам'яному підмурку нову дерев'яну парафіяльну Михайлівську церкву.

Обуховское общество

Деревня Семеновка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 282 а женскаго 304 душъ.

Местоположение. Деревня лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Киева на юго-востокъ, расположена въ яру и подъ горами, разделена на две части, въ растоянии 1ой версты одна отъ другой, 1я называемая Семеновка а другая Раздолъ.

Классификация земли. Считается земли удобной 1078 десят. 80 с. а неудобной 84 десят. 45 с. Равнины шириною около 7 верстахъ длиною а 1 ½ версты шириною.

Горы. Значительнейшихъ горъ 6: названия коихъ: 1я Жалобная, 2я Закупрова, 3я Шаповалъ, 4я Отнога, вся вышиною около 4 саженъ.

Воды. Река Красная течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Днепръ а Речка Узвинка течетъ отъ запада на югъ и впадаетъ въ реку Росъ, на ней есть плотина съ мельницею.

Озера. нетъ.

Болота. Одно болото длиною около версты а шириною до 6 саженъ.

Степь. Степь въ количестве 2 версты длиною и 1 шириною.

Леса. Находится леса 24 дес. 95 с. и кустарники въ количестве 20 десятинъ, состоящие изъ грабины, лещины и липы.

Почва земли. Черноземная и плодородная.

Почва леса. На суходолу черноземная.

Подпочва земли и леса. Песчаная и глинистая.

Произведение земли. По свойству почвы земля способна къ произведению всехъ хлебныхъ растении, Крестьяне по преимуществу обсеваютъ довольно ржи, и овса; пшеницы же, ячменя и проса менее.

Огородные овощи. Крестьяне засеваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, морковью, чеснокомъ, лукомъ и отчасти кукурузою и тыквою.

Обуховское общество. Д. Семеновка.

Садовые фрукты. Крестьяне имеютъ фруктовые деревья какъ то: яблони, и сливы.

Домашние животные. У жителей считается скота: воловъ 100, коровъ 40, лошадей 6, овецъ 400, свиней 100. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикие животные. Въ лесахъ водится не много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки и пиявки. Щуки, лины, караси, окуни, немного раковъ а пиявокъ нетъ.

Жилища. Всехъ ихъ считается 52. Изъ нихъ до 10 старыхъ. Все довольно просторные, светлые и опрятные [illegible].

Одежда и обувь. Достаточные.

Кормъ. Удовлетворительный.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне умеренно употребляютъ а пьяницъ очень мало.

,Д. Семеновка.

Нині – с. Семенівка Обухівського р-ну Київської обл. (616). Семенівка здавна належала до Германівського староства. Вона перебувала у власності деяких приватних осіб, а на початку XIX ст. за рішенням Сенату її визнано державним селом. Парафіяни Семенівки в середині XIX ст. належали як до Перегонівської, так і до Германівської парафій.

Великобугаевское общество.

Селеніе Великобугаевка.
—— Крущинка.
—— Хамбиковъ.
Деревня Малая бугаевка.
Слобода Копачева.

Селеніе великая Бугаевка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 981 а женскаго 997 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 30 верстахъ отъ Г. Кіева на югъ, отъ Р. Днѣпра 8 верстъ, расположено въ оврагѣ, а частью на взгорьи.

Классификація земли. Въ целомъ обществѣ считается земли удобной 5519 дес. 83 С. а не удобной 405 д. 61 С.

Горы. Нѣсколько холмовъ кругомъ села вышиною отъ 2 до 4 саженъ.

Воды. Рѣчка Устія течетъ отъ сѣвера на югъ; на ней устроены 2 плотины и 2 мельницы.

Озера. одно озеро круглое шириною 15 саженей.

Болота. одно болото длиною около 20, а шириною до 10 саж.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣсовъ 586 десятинъ 61 саженъ находятся около села 3 кустарника называемые: 1ый Бурковъ, 2ой Рядка, 3ій Давидовскій, длиною и шириною до 1 до 1½ версты, состоятъ изъ дубовыхъ поросей, березы, липины и дикихъ грушъ.

Почва земли. Глинистая и песчаная, а малую частью черноземная.

Почва лѣса. на сухо долу глинистая

Подпочва земли и лѣса. Глинистая и песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по большей части Ржи, Гречихи, пшеницы же и ячменя мало.

Огородные овощи и садовые фрукты. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части, картофелемъ, а въ малости капустою, свекланою, огурцами, фасолею, и отчасти кукурузою и коноплею. Имеютъ фруктовые деревья какъ то: Яблони, Груши, и Шелковицы.

Домашнія животныя. Ужитамъ считается скота: Воловъ 298, Коровъ 49, Лошадей 80, Овецъ 204, Свиней 102. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами Гуси, Утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится не много волковъ, лисицъ и зайцевъ

Рыбы раки, пьявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ кромѣ пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 283, изъ нихъ до 15 старыхъ, по большей части тѣсны, но чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточные Крестьяне носятъ сапоги а во время праздника Женщины и дѣвки желтого цвѣта весьма достаточный.

Кормъ.

Качество водъ и питія. Вода хорошая, Водки Крестьяне довольно употребляютъ а есть мало пьяницъ.

Примѣчаніе.

Находится около сего селенія, древняя крѣпость круглая называемая Городокъ которая имеетъ въ ширину 60 саженей находится въ срединѣ ея вымощенная кирпичемъ въ 3 аршина Церковь. около ней течетъ рѣчка Устія.

На горѣ гдѣ церковь находятся древніе валы и редуты есть и теперь пещера въ которой говорятъ старожилы, во время нападенія татаровъ, жители хранили свое имущество.

Въ 1835 году около плотины Крестьяне нашли кости мамонта.

С. Великая Бугаевка.

Нині – с. Велика Бугаївка Васильківського р-ну Київської обл. (810). До 1787 р. Бугаївка належала київському Флорівському жіночому монастирю, згодом внаслідок секуляризації монастирських земель село відійшло до казни. В середині XIX ст. Велика Бугаївка мала дві парафіяльні дерев'яні церкви: Преображенську, збудовану у 1846 р. на місці давно існуючої і оточеної давнім валом, та Різдва Богородиці, збудовану ігуменею Флорівського монастиря Феодорою Смаржевською.

Селеніе Крущинка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 243 а женскаго 254 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 25 верстахъ отъ г. Кіева, на юго западъ, расположено частью въ самомъ яру а частью на взгорьи на горѣ.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ 5: названіе коихъ 1ᵃ Давидовка, 2ᵃ Глубокой яръ, 3ᵃ Жолова, 4ᵃ Ясновка вся вышиною отъ 4 до 6 саженей.

Воды. Двѣ рѣчки, названіе коихъ 1ᵃ Ясновка, 2ᵃ Давидовка обѣ текутъ отъ запада на востокъ и впадаютъ въ р. Стугну; на рѣчкѣ Ясновкѣ устроена плотина съ мельницею.

Озера, Болота, степь } нѣтъ.

Лѣсъ. находится кустарника пространствомъ длиною около 500 и шириною до 20 саженей.

Почва земли. Сѣрая и глинистая а мѣстами черноземная не плодородная

Подпочва земли. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части Ржи, Пшеницы, Гречихи потому что по числу душъ мало земли.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части, картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами и лукомъ.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 40, коровъ 30, лошадей 5 Овецъ 159, свиней 139, Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами Гуси, утки и Куры.

Дикія животныя. Весьма мало волковъ и зайцевъ.

Рыбы Раки и пьявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а пьявокъ не много.

Одежда и обувь. Достаточно.

Кормъ Достаточный

Качество водъ и питія. Вода хорошая. Водку крестьяне у шинкаря употребляютъ а пивницъ нѣтъ.

С. Крушинка.

Нині – с. Крушинка Васильківського р-ну Київської обл. (358). До конфіскації монастирських володінь державою село належало київському Софійському монастирю. Дерев'яну парафіяльну Микільську церкву збудовано державним коштом в середині XVIII ст.

Бугаевское общество.

Селеніе Хамбиковъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 178, а женскаго 193 душъ

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 35 верстахъ отъ г. Кіева, на югѣ, расположено частью въ оврагѣ, а частью на бугорѣ.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ 9, названія коихъ

		вышиною около	
1е	Городища	10	саженъ
2е	Молошной яръ	6	—
3е	Дерлягиной	6	—
4е	Берно яръ	6	—
5е	Глушковъ яръ	4	—
6е	Казачевскій	5	—
7е	Трушовъ яръ	4	—
8е	Глубокой яръ	4	—
9е	Никольской яръ шпиль	10	—

Воды. Рѣка Стугна течетъ отъ запада на сѣверъ и впадаетъ въ Днѣпръ, на ней строены плотина и двѣ мельницы.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около 2 верстъ а шириною около 250 саж.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится кустарникъ круглой шириною около 40 саж. состоящій изъ дубовыхъ поростей и лещинъ.

Почва земли. Песчаная и глинистая не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная и глинистая сухая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части ржи, пшеницы, ячменя по причинѣ что мало земли.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелю, капустою, свеклою, огурцами, лукомъ и коноплею.

Бугаевское общество. С. Хамбиковъ.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 10, Коровъ 15, Лошадей 7, свиней 30. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками утки и куры

Дикія животныя. Нѣтъ

Рыбы, раки и піявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ и піявокъ мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 48. Изъ нихъ до 10 старыхъ, всѣ тѣсные для числа жителей.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный

Качество водъ и питіе. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ мало.

С. Хамбиковъ.

Нині – с. Заріччя (з 1946 р.) (УРСР. АТП–1946. – С. 1030) Васильківського р-ну Київської обл. (212). До входження монастирських володінь до казни наприкінці XVIII ст. село належало київському Флорівському жіночому монастирю. Дерев'яну парафіяльну Троїцьку церкву збудовано у 1745 р. на місці раніше існуючої.

Деревня малая Бугаевка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 152 и женскаго 181 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева на югъ, расположена въ оврагѣ между лѣсами.

Классификація земли. Равнины имѣютъ длиною около 1 $\frac{1}{2}$ а шириною около верстъ.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ 4: названіе оныхъ.
1. Вишная гора
2. Дуричинъ горъ
3. Бугаевской горъ
} вышиною около 12 саженъ
4. Мущичинъ горъ —— 10 ——

Воды. Рѣчка Плащинка течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ рѣку Стугну.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно болото шириною около 10, а длиною до 500 саженей.

Степь. Нѣтъ

Лѣса. Находится кустарники пространствомъ шириною отъ 20 до 30, а длиною около 500 саженей, состоящіе изъ лѣщины, липъ, грабинъ и дикихъ грушъ.

Почва земли. Глинистая, песчаная и сырая, не плодородная.

Почва лѣса. Глинистая, темная и сухая.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая и песчаная.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части ржи, пшеницы и гречихи.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, огурцами, не много капустою, кукурузою, макомъ и конопелью.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 30, коровъ 15, лошадь 1, овецъ 98, свиней 10, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками мало утокъ и курей.

Дикія животныя. Мало волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. Находится въ рѣчкѣ: караси, щуки, лины и пѣвалось и раковъ мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 35. Изъ нихъ до 10 старыхъ. По большей части, и опрятныя но вообще тѣсны для числа жителей.

Одежда и обувь. Достаточная, крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ мало.

Д. Малая Бугаевка

Нині – с. Мала Бугаївка Васильківського р-ну Київської обл. (40). Село утворилось із кількох хуторів, розташованих на північ від Великої Бугаївки. До 1787 р. Мала Бугаївка належала київському Флорівському жіночому монастирю, але після конфіскації монастирських земель на користь держави відійшла до казни. В середині XIX ст. парафіяни Малої Бугаївки належали до Микільської церкви у Крушинці.

Слобода Копачева.

Число крестьянъ.	Мужескаго пола 83 а женскаго 86 душ.
Мѣстоположеніе.	Слобода лежитъ въ 40 верстахъ отъ г. Кіева на югъ, расположена частью въ самомъ оврагѣ, а частью на взгорьи.
Горы.	Двѣ горы изъ коихъ одна вышиною до 14 а другая до 6 саженъ
Воды.	Рѣка Стугна течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ; на ней строена плотина и двѣ мельницы, одна принадлежитъ сосѣду помѣщику Тубину а другая къ слободѣ, но уже спорченная 8 лѣтъ тому назадъ.
Озера	нѣтъ.
Болота.	одно болото длиною 1½ версты а шириною около 60 саженъ.
Степь.	нѣтъ.
Лѣса.	Находится кустарники пространствомъ до 3 десятинъ, состоящіе изъ дубовыхъ порослей березы, и лещины.
Почва земли	Песчаная, и глинистая не плодородная.
Подпочва земли.	Глинистая, и песчаная. Находится гранитовые камни.
Произведеніе земли.	Крестьяне высѣваютъ по малой части, ржи, пшеницы, гречихи по причинѣ что мало земли.
Огородныя овощи.	Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, капустою, свеклою, и огурцами по причинѣ что мало земли.
Домашнія животныя.	У жителей считается скота: воловъ 12, коровъ 8, свиней 10, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами мало гусей и курей.

Дикія животныя	Нѣтъ.
Рыбы Раки, Піявки.	Рыбъ и піявокъ нѣтъ но много раковъ.
Жилища.	Всѣхъ ихъ считается 21; изъ нихъ до 5 старыхъ вообще тѣсны для числа жителей, по большей части чисты и опрятны.
Одежда и обувь.	Достаточны. Крестьяне носятъ сапоги, а во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы.
Кормъ	неизобильный
Качество водъ и питія.	Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ нѣтъ.

Примѣчаніе.

Около сей слободы находится три большіе могилы.

Въ 1837 году нашли въ земле въ аршинъ глубины кости изъ мамонта.

Слобода Копачева.

Нині – с. Застугна Обухівського р-ну Київської обл. (460). Зарічна частина села Копачі, розташована на лівому березі річки Стугни, з часом перетворилася на окреме село. У середині XIX ст. парафіяни Копачівської слобідки були приписані до Троїцької церкви у Хамбикові.

Поселяне
Обуховскаго и Велико Бугаевского
обществъ.

Глевахское общество.

Селеніе Глеваха.
Деревня Будаевка.
Селеніе Боярка.
Деревня Юрковка.
——— Маркалпевка.
Селеніе Янковичи.

Селеніе Глеваха.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 581 а женскаго 644 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 26 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, расположено на равномъ мѣстѣ.

Классификація земли. Во всемъ обществѣ считается земли удобной 8443 десят. 17 саж. а неудобной 483 д. 86 —

Горы. одинъ холмъ.

Воды. Потокъ Шіанко течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпень.

Болота. одно болото длиною около версты а шириною до 10 саженъ.

Озера. одно озеро длиною около 40 а шириною до 10 саженъ.

Степь нѣтъ

Лѣсъ. Есть лѣса 2766 десятинъ и 12 саженъ оной состоитъ изъ дубовъ, березъ, ольшинъ, и большая часть изъ сосенъ.

Почва земли. половинная часть черноземная и песчаная посредственнаго плодородія.

Почва лѣса. песчаная, сухая на суходолѣ.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая.

Произведенія земли. По свойству почва земли способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, крестьяне высѣваютъ довольно ржи, пшеницы, овса, проса, и ячменя.

Огородныя овощи. крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, фасолею, лукомъ, и отчасти макомъ конопляною, кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 300, коровъ 303, лошадей 10, овецъ 400 свиней 100. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ, лисицъ, дикихъ козъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а піявокъ мало

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 138. Изъ нихъ до 40 старыхъ, вообще отличны не чистотою и опрятностью.

Одежда и обувь. Достаточны. Всѣ крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. изобильный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая водки крестьяне мало пьютъ а мало пьяницъ.

С. Глеваха.

Нині – с. м. т. Глеваха Васильківського р-ну Київської обл. (9900). Вперше Глеваха згадується в історичних документах другої половини XVI ст. Глеваха належала київському Михайлівському монастирю до кінця XVIII ст. – часу передачі монастирських володінь до державної казни. Дерев'яну парафіяльну Покровську церкву збудовано 1760 р. на місці старої.

Деревня Будаевка.

Число крестьянъ. Съ мужескаго пола 182, а женскаго 177 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 22 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, расположена на ровномъ мѣстѣ.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Рѣчка Притворка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпень, на ней есть плотина съ мельницею.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною и шириною версты.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Лѣсъ длиною и шириною до 4 верстъ, по преимуществу сосновыхъ, между коими находится изрѣдка березы, дубы и ольхи.

Почва земли. Частью сѣрая, а частью песчаная.

Подпочва земли и лѣса. На суходолѣ песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части ржи, пшеницы, гречихи, проса и гороху.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ по большей части картофелемъ, мало капусты, фасолю, коноплю, и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота. Воловъ 40, коровъ 30, лошадей нѣтъ, овецъ 200, свиней 52, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки и пьявки. Рыбъ весьма мало, раковъ и пьявокъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 50. Изъ нихъ до 15 старыхъ, они по большей части просторныя и опрятныя.

Одежда и обувь. Въ иныхъ крестьянахъ достаточна, но есть до 20 душъ худо одѣтыхъ. Большая часть изъ нихъ носятъ свиты и другіе постолы.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая, водки крестьяне употребляютъ умѣренно, а пьяницъ очень мало.

,Д. Будаевка.

Нині – с. м. т. Боярка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (38000). За Андрусівською угодою 1667 р. Будаївка відійшла від Польщі. Спочатку нею володів Михайлівський монастир, а згодом Києво-Печерська лавра. Наприкінці XVIII ст., після секуляризації монастирських земель, Будаївка стала державним селом. У зв'язку з будівництвом у 60-х роках XIX ст. залізниці Київ – Фастів, що проходила повз Будаївку, тут виникла залізнична станція, названа, як і сусіднє село, Бояркою (нинішня Тарасівка). У 1938 р. Боярка-Будаївка стала селищем міського типу і почала називатися Бояркою. Під час відвідин Будаївки Де ля Флізом вона не мала парафіяльної церкви, яка згоріла у 1820 р., а парафіяни були приписані до церкви у тодішній Боярці. Лише у 1854 р. у Будаївці на місці старої збудовано нову дерев'яну церкву.

Селеніе Боярка.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 333 а женскаго 364 душъ.

Мѣсто-положеніе. Селеніе лежитъ въ 17 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, расположено на равномъ мѣстѣ.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Одинъ потокъ течетъ отъ востока и впадаетъ въ Рѣку Червонъ.

Озера. нѣтъ.

Болота. одно болото длиною около 300 а шириною до 20 саженей.

Лѣса. Лѣсъ на востокѣ деревни длиною около 5 верстъ а шириною до двухъ, состоящіе по преимуществу сосновыхъ по между коихъ находятся изъ рѣдко дубы и с[illegible].

Почва земли. частью сырая и частью песчаная, но плодородная.

Почва лѣса. на суходолѣ песчаная, а низменныя сырая.

Подпочва земли и Лѣса. песчаная и глинистая.

Произведеніе Земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части Ржи, гречихи, проса и гороху.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большой части, картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, фасолею, макомъ, лукомъ, коноплемъ, и отчасти Кукурузою и тыквою.

Домашнія Животныя. У жителей считается скота: Воловъ 103, Коровъ 87, лошадей 16, овецъ 203, Свиней 100, изъ домашнихъ птицъ разводятся Крестьянками Гуси, утки и куры не много, потому что уничтожаютъ хорьки которыхъ находится много.

Дикія Животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы пьявки, раки. Рыбъ и раковъ нѣтъ, кромѣ пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 96. изъ нихъ до 10 старыхъ. 30 просторны, другіе тѣсны. они по большей части, низкие, и опрятны. Въ 1845 году громъ зажегъ три двора.

Одежда и обувь. Достаточны. Всѣ крестьяне носятъ сапоги а во время праздника женщины и дѣвки носятъ сапоги краснаго цвѣта.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая; Водки крестьяне употребляютъ умѣренно а пьяницъ мало.

Примѣчаніе.

Отъ 1858 года, каждого лѣта находится на квартирѣ 2я бригады Кіевского Батальона военныхъ Кантонистовъ.

С. Боярка

Нині – с. Тарасівка (з 1924 р., див.: ІМС. К. о. – С. 405) Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (5180). До конфіскації наприкінці XVIII ст. монастирських земель на користь держави Боярка належала київському Михайлівському Золотоверхому монастирю. Дерев'яну парафіяльну Успенську церкву збудовано на місці старої у 1810 р. священиком Давидом Компаном.

Деревня Юрковка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 143 а женскаго 161.

Местоположение. Деревня лежитъ въ 23 верстахъ отъ г. Киева на юго-западъ, расположена на равнинѣ местности.

Горы. Несколько холмовъ.

Воды. Речка Сиверка течетъ отъ севера на востокъ и впадаетъ въ р. Днепръ.

Озера. Одно озеро шириною около 12 а длиною до 15 саженъ.

Болота. Одно болото шириною около версты и длиною тоже.

Степь. Нетъ.

Лесъ. Находится кустарники между полями, состоящие изъ дубовыхъ порослей, березы, осины, лещины, ольхи и лозы.

Почва земли. Песчаная и глинистая и местами серая.

Почва леса. На уходолахъ песчаная и глинистая.

Подпочва земли и леса. Серая земля на два аршина, глинистая красноватая на полъ аршина а ниже песокъ очень белой и тонкой

Произведение земли. Крестьяне высеваютъ мало ржи, пшеницы, ячменя, овса, гречихи, гороху, проса; но редко хорошъ урожай.

Огородные овощи. Крестьяне засеваютъ огороды по большей части картофелемъ, мало капустою, свеклою, фасолью, огурцами и коноплею.

Домашние животные. У жителей считается: воловъ 120, коровъ 70, овецъ 206, лошадей 6, свиней 105. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикие животные. Въ лесахъ водится много волковъ а зайцевъ и лисицъ мало

Рыбы, раки, пиявки. Въ р. Сиверке, лини, плотва, щуки, вьюны, раки, и мало пиявокъ, потому ловимы для лечения.

Жилища. Всехъ ихъ считается 33. Изъ нихъ до 10 старыхъ, они тесны для числа жителей, мало чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Домашняя. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ, постолы и лапти.

Кормъ. Достаточный

Качество воды и питія. Вода хорошая, водки крестьяне употребляютъ умеренно, а мало пьяницъ.

Д. Юровка.

Нині – с. Юрівка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (987). Перші згадки про Юрівку трапляються в історичних документах XVI ст. До входження до державних володінь монастирських земель внаслідок секуляризації наприкінці XVIII ст. Юрівка належала київському Михайлівському Золотоверхому монастирю. В середині XIX ст. парафіяни Юрівки належали до Воздвиженської церкви у Крюківщині.

Деревня Маркалневка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 156 а женскаго 170 душъ.

Мѣстоположеніе Деревня лежитъ въ 26 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западѣ, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. Одинъ холмъ, возлѣ деревни.

Воды потокъ безъ имени.

Озера. нѣтъ.

Болота. одно болото въ полѣ длиною около 60 а шириною до 50 саженей.

Степь. нѣтъ

Лѣса находится кустарника въ количествѣ до 6 верстъ, состоящіе изъ дубовыхъ поросли, березы, осины, ольхи, липы, а есть лещины 1 десятина.

Почва земли пахотная. песчаная, глинистая не плодородная.

Лѣса.. на суходолѣ песчаная.

Подпочва земли песчаная и глинистая

Произведенія земли Крестьяне высѣваютъ мало ржи, ячменя, гречихи и проса, а рѣдко хорошій урожай.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, мало капусты, свеклы, огурцовъ и конопли.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 60, коровъ 31, овецъ 166, свиней 50, лошадей 3. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пiявки нѣтъ.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 35, изъ нихъ до 8 старыхъ, вообще тѣсны, не чисты.

Кормъ Достаточно.

Качество водъ и питія Вода хорошая, водки крестьяне умѣреннаго употребляютъ а мало пьяницъ.

Д. Маркалпевка.

Нині – с. Мархалівка Васильківського р-ну Київської обл. (1374). Засновано на місці монастирської пасіки Києво-Софійського монастиря, якому, мабуть, і належало до кінця XVIII ст., коли внаслідок секуляризації монастирських земель стало державним селом. У середині XIX ст. парафіяни Мархалівки були приписані до церкви Різдва Богородиці в Янковичах.

Селеніе Янковичи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 369 а женскаго 416 душъ.

Мѣсто-положеніе. Селеніе лежитъ въ 26 верстахъ отъ Г. Кіева, на юго-западъ, расположено частью въ самомъ оврагѣ, а частью на бугорьѣ и въ долинѣ.

Горы. одинъ холмъ.

Воды. Рѣчка Куй или Дегтярка течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ Р. Ирпень, на ней есть плотина и 2 мельницы.

Озера. нѣтъ

Болота. Одно болото называемое Рудка длиною около версты шириною до 5 саженъ

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Лѣсъ длиною и шириною около 3 десятинъ состоящій изъ ясенъ, кленовъ, грабинъ и лещинъ. Находится кустарника въ количествѣ 10 десятинъ.

Почва земли. Песчаная и глинистая не плодородна

Почва лѣса на суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ мало Ржи, пшеницы, Овса, Гречихи, проса, Горохъ и рѣдко хорошій урожай.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части капустою, свеклою, огурцами, коноплею, а отчасти кукурузою и тыквою, но довольно картофелемъ.

Домашнія Животныя. У жителей считается скота: Воловъ 98, Коровъ 202, лошадей 7, Овецъ 1000, Свиней 100, изъ ~~домашнихъ птицъ~~ разводятся крестьянками Гуси, утки и куры.

Дикія Животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ и довольно зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а мало піявокъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 87; изъ нихъ до 20 старыхъ, они тѣсны для жителей, но вообще чисты и опрятны.

Одежда и обувь Достаточны. Крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ Достаточный.

Качество водъ и питія Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а мало пьяницъ.

С. Янковичи.

Нині – с. Іванковичі (з 1946 р., див.: УРСР. АТП–1946. – С. 1039) Васильківського р-ну Київської обл. (1018). За переказами – дуже давнє село. До входження у державні володіння внаслідок секуляризації монастирських земель наприкінці XVIII ст. Янковичі належали Києво-Софійському монастирю. Дерев'яну парафіяльну церкву Різдва Богородиці збудовано у 1702 р. і відремонтовано парафіянами 1841 р.

Кожуховское общество.

Селеніе Кожуховка.
Деревня Драновка.
——— Даниловка.
Селеніе Лисянскій Скитокъ.
——— Заборые.
Хуторъ Малютянка.

Селеніе Кожуховка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 418, а женскаго 397 душъ

Мѣстоположеніе: Селеніе лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-сѣверъ, расположено на ровномъ мѣстѣ.

Классификація земли. Въ угодьяхъ общества считается удобной и неудобной земли 4,858 десятинъ 12 саж.

Горы нѣтъ.

Воды. Одинъ потокъ течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Ирпень въ д. Бобрицѣ.

Озера нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около трехъ верстъ, а шириною отъ 10 саженъ.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣсовъ по преимуществу сосновыхъ, дубовыхъ и березовыхъ до 2,150 десятинъ 50 саж.

Почва земли. Песчаная не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ рожь, пшеницу, гречиху, просо, и гороху, но рѣдко бываетъ хорошъ урожай.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ и отчасти огурцами, свеклою, и тыквою.

Домашніе животныя. У жителей считается скота: воловъ 170, коровъ 101, лошадей 10, овецъ 500, свиней 150. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. Въ потокѣ, плотва въ не большомъ количествѣ, а пьявокъ весьма мало, потому что солдаты ихъ истребляютъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 110, изъ нихъ 15 старыхъ и въ 15 опасно жить. Всѣ тѣсные кромѣ 30, но по большей части, чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточны въ немногихъ, но 20 семействъ худо одѣты и бѣдны, по причинѣ падежа скота. Всѣ крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный въ немногихъ.

Качество водъ и питія. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ мало.

С. Кожуховка.

Нині – с. Кожухівка Васильківського р-ну Київської обл. (1486). Засновано на початку XVIII ст. До секуляризації монастирських маєтків наприкінці XVIII ст. Кожухівка належала київському Михайлівському Золотоверхому монастирю. Дерев'яну Михайлівську церкву побудовано 1820 р. і затверджено парафіяльною у 1836 р.

Деревня Драновка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 126 а женскаго 124 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-сѣверъ.

Горы, Рѣка. Нѣтъ.

Озера. Одно озеро длиною около 30 и шириною до 10 саженей.

Болота, степь, лѣса. нѣтъ.

Почва земли. песчаная, не плодородная.

Подпочва земли. песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части ржи и гречихи.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большой части, картофелемъ, и иного капустою, огурцами, и отчасти тыквою.

Домашнія животные. У жителей считается скота: воловъ 40, коровъ 10, овецъ 31. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками мало курей.

Дикія животные. Водятся довольно волковъ лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 30. Изъ нихъ до 6 старыхъ почти всѣ тѣсны, мало чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточны. Всѣ крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ нѣтъ.

Л. Драновка.

Нині – у складі с. Кожухівки. Ще в середині XIX ст. Дранівка називалася Малою Кожухівкою і становила його частину. До кінця XVIII ст. село належало київському Михайлівському монастирю. Парафіяни Дранівки в середині XIX ст. належали до Онуфрієвської церкви у Лип'янському Скитку.

Деревня Даниловка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 189 а женскаго 188 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-западъ, расположена на долинѣ.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Рѣчка Оксанирѣчка [?] течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Ирпень.

Озера нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около 50 а шириною до 120 саженей.

Степь, лѣса. Нѣтъ.

Почва земли. песчаная не плодородная.

Подпочва земли. песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части ржи, пшеницы, гречихи, проса, и гороху.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большой части картофелемъ, и мало капустою, свеклами и огурцами.

Домашнія животныя. У нихъ всего [?] считается: воловъ 49, коровъ 50, лошадей 6, овецъ 97, свиней 50. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Водится въ лѣсахъ много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки. Рыбъ очень мало а раковъ и пьявокъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ изб считается 47. Изъ нихъ до 15 старыхъ, всѣ не чисты, тѣсны и не опрятны; Крестьяне имѣютъ недостатокъ въ дровахъ для строенія.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ постолы.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питія. Вода хорошая, водки крестьяне [illegible] употребляютъ [?], а пьяницъ мало.

Д. Даниловка.

Нині – с. Данилівка Васильківського р-ну Київської обл. (3188). Данилівка існувала, за переказами, задовго до XVII ст., коли вперше згадується в історичних документах. За часів Хмельниччини Данилівку було зараховано до маєтків київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. Внаслідок секуляризації монастирських земель, що відбулася наприкінці XVIII ст., Данилівка стала державним селом. У середині XIX ст. парафіяни Данилівки були приписані до Онуфрієвської церкви у Лип'янському Скитку.

Селеніе Лисянскій Скитокъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 180, а женскаго 189 душъ.

Мѣсто положенія. Селеніе лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-западъ частью на равномъ мѣстѣ а частью подъ горою.

Горы. Есть нѣсколько холмовъ.

Воды. Рѣчка Ежиловодъ течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпень, на ней есть плотина съ маленькую мельницу которою рѣдко мелютъ по причинѣ мало воды.

Озера. нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около 200 а шириною до 10 саженей.

Степь. нѣтъ.

Лѣса. находится нѣсколько малыхъ кустарниковъ.

Почва земли. песчаная не плодородная.

Подпочва. песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба до 100, а ярового до 70 четвертей.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 61, Коровъ 21, лошадей 4, овецъ 30, Свиней 49. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами, не много гусей, утокъ и курей.

Дикія животныя. Водится много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ, а пьявки есть.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 42. Изъ нихъ до 16 старыхъ, мало просторныя, чисты и опрятныя.

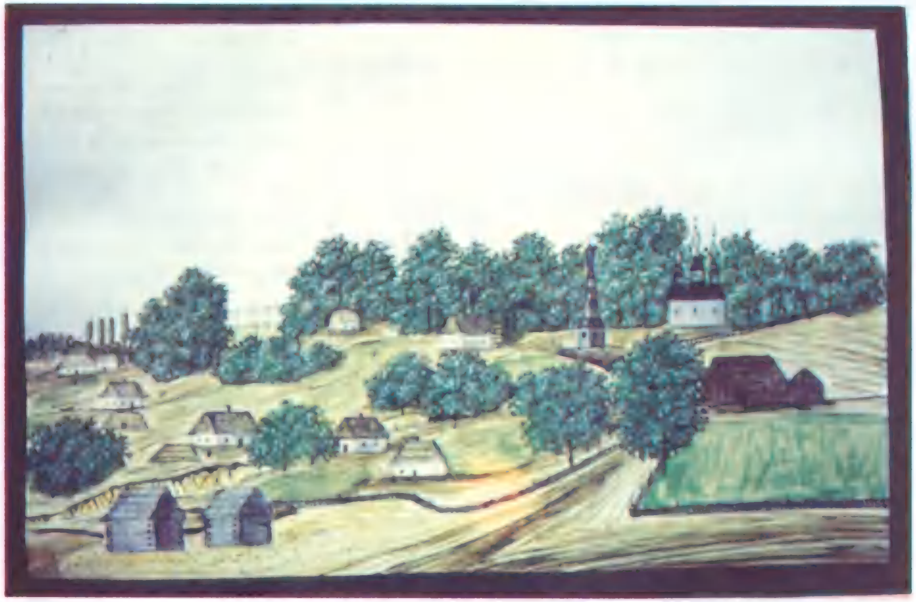
Одежда и обувь. Достаточныя въ многихъ, но есть нѣкоторые крестьяне бѣдно одѣтые, мало носятъ сапоги а по большей части постолы.

Качество воды и питія. Вода хорошая; водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ мало.

Примѣчаніе.

Документы церковные доказываютъ что въ 1639 году въ семъ Селеніи былъ монастырь Грекороссійской и возлѣ церкви погребенъ Епископъ Православной Захарій Копыстенскій.

При церкви находится памятникъ съ 1667 году рукописный, въ которомъ упоминаетъ о чумѣ свирѣпствовавшей тогда въ Кіевѣ отъ коей умерло 10000 душъ, и такжеъ о сараннѣ.

С. Скитокъ.

За Л. Похилевичем – Лип'янський Скиток. Нині – с. Липовий Скиток Васильківського р-ну Київської обл. (294). Село веде свій початок від чернечого скиту при Данилівці, заснованого колишнім ігуменом київського Михайлівського Золотоверхого монастиря Захарієм Корніловичем. З його ж ім'ям пов'язана побудова Онуфрієвської дерев'яної церкви, яка стала у Лип'янському Скитку парафіяльною. До секуляризації монастирських володінь наприкінці XVIII ст. село належало Михайлівському Золотоверхому монастирю.

Селеніе Заборье.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 267, а женскаго 264 души.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 25 верстахъ отъ г. Кіева, на юго западъ, растянуто надъ взгорьемъ.

Горы. Есть одинъ холмъ.

Воды. Рѣчка Бобрица течетъ отъ юга на сѣверъ, на коей есть хуторъ, плотина съ мельницею.

Озера. нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около 4 верстъ а шириною до 4 [illegible].

Степь. нѣтъ.

Лѣса. Находится лѣса 30 десятинъ по преимуществу сосновыхъ, по склону горы есть дубы, осины, и ольхи.

Почва земли. песчаная и серая.

Почва лѣса. на суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. глинистая.

Произведеніе земли. По свойству почвы земли, крестьяне высеваютъ озимаго хлѣба 200, а яроваго столько четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части, картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, коноплею, и отчасти кукурузою, морковью и лукомъ.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 151, коровъ 81, лошадей 12, овецъ 406, свиней 102; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ и дикихъ козъ.

Рыбы, раки, пьявки. Весьма мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 80. Изъ нихъ до 50 старыхъ, а по большей части, тѣсные и не опрятные.

Одежда и обувь. Достаточны въ многихъ, но есть нѣсколько бѣдно одѣтыхъ и бѣдныхъ состояніемъ по причинѣ падежа скота. Много женщинъ и дѣвокъ ходятъ въ башмакахъ красныхъ и носятъ чулки. Всѣ крестьяне носятъ сапоги, а во время полевыхъ работъ употребляютъ постолы изъ жесткой и плетеной кожи.

Кормъ. Изобильный въ нѣкоторыхъ а не достаточный въ другихъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки и пива довольно крестьяне употребляютъ, а есть довольно пьяницъ.

С. Заборьіє.

Нині – с. Забір'я Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (1736). Перші згадки про Забір'я в історичних документах належать до XV ст. До конфіскації монастирських земель внаслідок секуляризації наприкінці XVIII ст. Забір'я було власністю Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. Дерев'яну парафіяльну Михайлівську церкву збудовано 1778 р. архимандритом Михайлівського Золотоверхого монастиря Феоктістом.

Хуторъ Малютянка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 125 а женскаго 135 душъ.

Мѣстоположеніе. Хуторъ лежитъ въ 25 верстахъ отъ Г. Кіева, на юго-западъ подъ возвыш.

Горы. нѣсколько холмовъ.

Воды. Рѣчка Змиіуцинка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ Р. Ирпенъ на ней естъ плотина съ мельницею.

Озера. нѣтъ

Болота. Одно болото длиною около 300 саженъ а шириною отъ 5 до 10 саженъ

Степь Нѣтъ.

Лѣса. Около хутора на сѣверъ находится лѣсъ кругомъ шириною ... верстъ, состоящій изъ дубовъ, березъ, осинъ, сосенъ, липъ и верб.

Почва земли. Песчаная, не плодородная.

Почва лѣса на суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Мѣстами глинистая, а около песчаная, бѣлой и темной песокъ.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ мало ржи, пшеницы, гречихи и ...

Огородныя овощи Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ и коноплею, не много капустою и огурцами, имѣютъ не много фруктовыхъ деревьевъ как то: вишни и дикихъ грушъ.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 41, коровъ 25 овецъ 103, свиней 50; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки, и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, Раки, пьявки. Весьма мало.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 25. изъ нихъ до 5 старыхъ, они просторны чисты и опрятны, довольно просторны.

Одежда и обувь. Достаточны. Всѣ крестьяне носятъ сапоги

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне довольно употребляютъ, а пьяницъ естъ нѣсколько.

Хуторъ Малютянка.

Нині – с. Малютянка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (1302). Хутір засновано на початку XVIII ст. київським Михайлівським Золотоверхим монастирем, власністю якого він був до кінця XVIII ст., після чого став державним селом внаслідок секуляризації монастирських володінь. У середині XIX ст. парафіяни Малютянки належали до Покровської церкви Глевахи.

Поселяне
Глевахскаго и Кожуховскаго
обществъ.

Билогородское Общество.

Мистечко Билогородка.
Деревня Бобрица.
——— Жорновка.
Хуторъ Сподарецъ.
Деревня Звонкова.
——— Лозовикъ.
Хуторъ Пилиповъ Потокъ.

Бѣлогородское общество.

Мѣстечко Бѣлогородка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 692 и женскаго 765 душъ.

Мѣстоположеніе. Мѣстечко лежитъ въ 23 верстахъ отъ г. Кіева, на западъ, расположено на горѣ, около мѣстечка Шосатовки, обнесенное кругомъ земляными валами и редутами.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной и неудобной до 4996 десятинъ.

Горы. Одна гора вышиною около 50 саженъ, на ней въ древнія времена была церковь Николаевская.

Воды. Рѣка Ирпень течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ. Есть тоже рѣка Бочалка, которая течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Ирпень.

Озера. Одно озеро длиною и шириною около 100 саженъ.

Болота. Одно болото длиною около 3 верстъ, а шириною около 100 саженъ.

Лѣса. Находится два кустарника изъ коихъ одинъ называется Кошерницкій на сѣверѣ, длиною и шириною около 5 верстъ. Другой на югѣ въ количествѣ отъ 2 до 3 верстъ, состоящіе изъ сосновыхъ, дубовыхъ и березовыхъ порослей.

Почва земли. Частью сѣрая, а частью глинистая и песчаная не плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ глинистая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 650 а яроваго 120 четвертей.

Огородные овощи и садовые фрукты. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, лукомъ, чеснокомъ, и отчасти кукурузою и тыквою; имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: вишни, сливы, яблони, и груши.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ и коровъ до 500, лошадей 20, овецъ 206, свиней 203; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится не много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки и пьявки. Въ р. Ирпени и Бочалкѣ находятся: щуки, сомы, окуни, лини, и раки, а мало пьявокъ, потому жиды ихъ истребляютъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 150, изъ нихъ много старыхъ, половина опасныхъ, чистые и опрятные. Крестьяне имѣютъ недостатокъ въ дровахъ для строенія.

Одежда и обувь. Довольно достаточны. Крестьяне всѣ носятъ сапоги.

Кормъ. Изобильный въ многихъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая; пиво и водку крестьяне довольно употребляютъ а есть нѣсколько пьяницъ.

Примѣчаніе.

Въ 1846 году, нашли въ р. Бочалкѣ древній бронзовый колоколъ.

М. Билогородка.

Нині – с. Білогородка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (5798). Білогородка веде своє існування від давнього Білгорода Київської Русі, заснованого ще в XI ст. У 1700 р. Петро I подарував Білогородку київському митрополиту. Після конфіскації монастирських земель наприкінці XVIII ст. Білогородка стала державним селом (IMC. К.о. – С. 27). Дерев'яну парафіяльну Воскресенську церкву збудовано до середини XIX ст., у 1848 р. реконструйовано за рахунок казни та парафіян.

Деревня Бобрица.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 151 а женскаго 160 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 26 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, на равнинномъ мѣстѣ.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Рѣка Ирпень, и рѣчка Бобрица, которая течетъ отъ востока на югъ, и впадаетъ въ р. Ирпень.

Болота. Сѣнокосное длиною около 300 а шириною до 12 саженъ.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится кругомъ въ количествѣ длиною около 300 а шириною до 250 саженъ состоящая изъ дубовыхъ порослей, сосновъ и березы.

Почва земли. Песчаная и глинистая не плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 106 а яроваго 120 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, и въ части кукурузою, тыквою, лукомъ, коноплею; имѣютъ фруктовыя деревья такъ то: вишни и сливы.

Домашніе животные. У жителей считается скота: воловъ 20, коровъ 8, свиней 15. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикіе животные. Въ лѣсахъ водится мало волковъ и довольно лисицъ и зайцевъ.

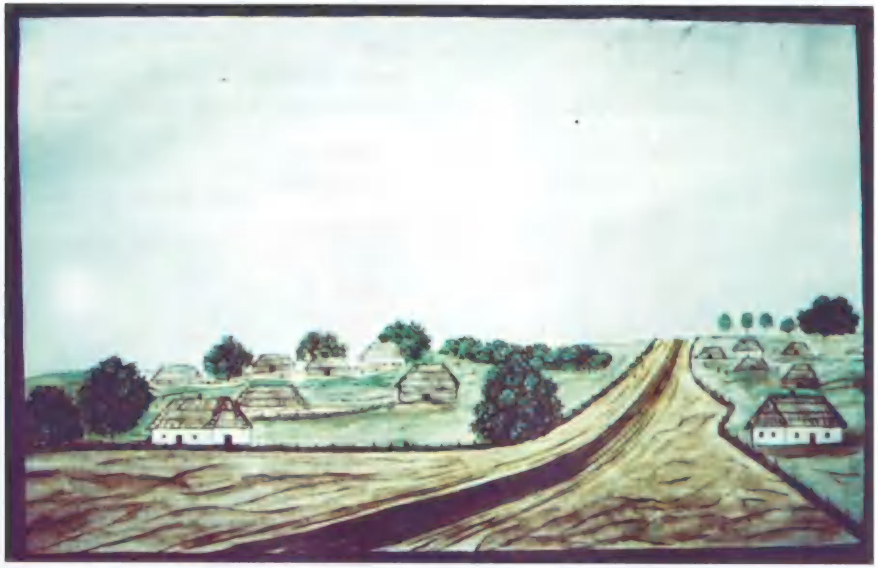
Рыбы, раки, піявки. Нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 43, изъ нихъ до 15 старыхъ, они тѣсные, но почти всѣ чистые и опрятные.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне носятъ лапти.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питье. Вода хорошая. Водки крестьяне много употребляютъ и пьяницъ есть довольно.

Д. Бобрица.

Нині – с. Бобриця Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (580). До секуляризації монастирських земель наприкінці XVIII ст. Бобриця належала київському Михайлівському Золотоверхому монастирю, після чого стала державним селом. У середині XIX ст. парафіяни Бобриці були приписані до Микільської церкви у Забір'ї.

Благородное общество.

Деревня Жорновка.

Число крестьянъ. Мужеского пола 182, а женского 203 душъ.

Мѣсто положение. Деревня лежитъ въ 33 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, на ровномъ мѣстѣ.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Рѣка Ирпень и рѣчка Жорна, которая течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпенъ.

Озера. Одно озеро длиною около 500 саженъ а шириною отъ 10 до 15 саженъ.

Болота. Одно болото круглое шириною до 150 саженъ.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. На югъ деревни находится лѣсъ пространствомъ до 1500 саженъ, состоящій преимущественно изъ сосновыхъ, дубовыхъ, березовыхъ, орѣховыхъ, ольховыхъ и лещиновыхъ деревьевъ.

Почва земли. Песчаная и глинистая не плодородная.

Подпочва земли. песчаная

Подпочва лѣсъ. песчаная и глинистая.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 180 а ярового 166 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, огурцами, лукомъ, коноплею и отчасти тыквою и кукурузою, имѣютъ фруктовые деревья какъ то вишенъ нѣсколько.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 72, коровъ 40, овецъ 39, свиней 51; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Благородное Общество Д. Жорновка

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ и лисицъ.

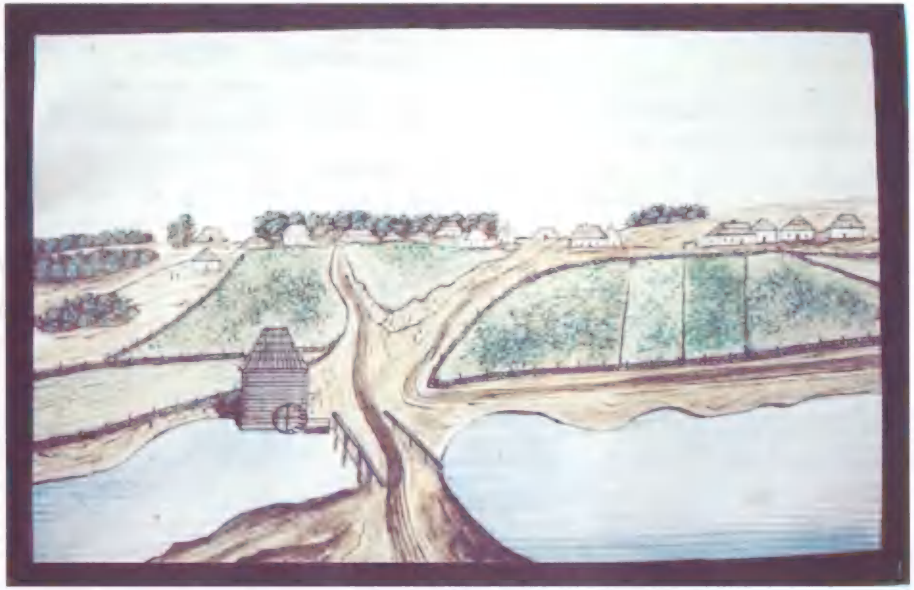
Рыбы, Раки, Пиявки. Нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 60. Изъ нихъ 3 старыхъ, все тѣсные но чистые и опрятные.

Одежда и обувь. Достаточные, но есть нѣсколько крестьянъ бѣдно одѣтыхъ. Все носятъ лапти

Кормъ. Достаточный но не изобильный.

Качество водъ и питье. Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ довольно и есть нѣсколько пьяницъ.

Ѧ. Жорнова

Нині – с. Жорнівка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (558). У історичних документах Жорнівка вперше згадується в XV ст. За Московським трактатом 1686 р. Жорнівка відійшла від Польщі і перебувала у володіннях київського Михайлівського Золотоверхого монастиря до кінця XVIII ст., часу конфіскації монастирських маєтків. У середині XIX ст. парафіяни Жорнівки були приписані до церкви поміщицького села Княжичі.

Белгородское общество.

Деревня Звонкова

Число крестьянъ. Мужескаго пола 78 а женскаго 84 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 40 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ около сосноваго лѣса, расположена частью въ самомъ оврагѣ, а частью на возвышеніи.

Горы. Одна гора называемая Городище вышиною до 3 саженъ а другая безъ названія до 4 саженъ.

Воды. Рѣка Ирпень а рѣчка Вершинка которая течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпень, на ней есть плотина съ мельницею.

Озера. Нѣтъ.

Болота. На берегу рѣки Ирпеня есть болото длиною до 3 верстъ а шириною отъ 10 до 20 саженъ.

Степь. Длиною и шириною около 4 верстъ.

Лѣса. Лѣсъ длиною и шириною около 4 верстъ, состоящій преимущественно изъ сосновыхъ, дубовыхъ, березовыхъ а частью ольховыхъ деревъ.

Почва земли. Песчаная и глинистая не плодородная.

Подпочва земли. Тоже.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная.

Подпочва лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 220 а яроваго 20 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды въ малой части картофелемъ, капустою, маковъ, конопли, и частью [illegible] и кукурузою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 7, коровъ 8, свиней 10. Изъ домашнихъ птицъ только курей.

Белгородское общество. Д. Звонкова.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ.

Рыбы, раки, пьявки. Въ р. Ирпенѣ: окуни, лины, караси, щуки, плотва, много раковъ большаго рода и довольно пьявокъ.

Жилища. Ихъ всѣхъ считается 20, изъ нихъ до 6 старыхъ, почти всѣ просторны, чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Хотя вообще крестьяне достаточные, но есть между ними бѣдно одѣтые. Всѣ носятъ лапти.

Кормъ. Достаточный но не изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ, но есть нѣсколько пьяницъ.

Д. Звонкова.

Нині – с. Дзвінкове Васильківського р-ну Київської обл. (389). До секуляризації монастирських земель наприкінці XVIII ст. Дзвінкове, напевно, було власністю київського Братського монастиря, а згодом стало державним селом. Парафіяни Дзвінкового належали до церкви Стрітення Господнього у Плесецькому.

Бѣлогородское общество.

Хуторъ Сподарецъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 31 а женскаго 24 душъ

Мѣсто положенія. Хуторъ лежитъ въ 40 верстахъ отъ г. Кіева на юго востокъ и расположенъ на равномъ мѣстѣ.

Горы. Горъ нѣтъ а нѣсколько холмовъ на берегу рѣки.

Воды. Рѣка Ирпень течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ.

Озера. нѣтъ

Болота то самое которое въ Д. Звонковой

Степь нѣтъ

Лѣса тотъ самой которой въ Д. Звонковой.

Почва земли лѣса и подпочва тоже.

Произведенія земли. Крестьяне выкашиваютъ озимаго хлѣба 31 а ярового 4 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части, картофелемъ, капустою, свеклами, огурцами, макомъ и коноплею, потому что мало земли и она не плодородна.

Домашнія животныя У жителей считается скота: Воловъ 6, коровъ 6.

Дикія животныя Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, дикихъ козъ, дикихъ свиней и зайцевъ.

Рыбы Раки, пьявки. Тѣ самые которые въ Р. Ирпенѣ въ Д. Звонковой

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 9; изъ нихъ 2 старыхъ, они просторные, чистые и опрятные

[illegible]ское общество. Д. Сподарецъ.

Одежда и обувь Въ [illegible] зажиточныхъ [illegible] нѣсколько крестьянъ бѣдно одѣты. Почти всѣ крестьяне носятъ лапти.

Корма. Достаточные, не изобильные.

Качество водопитія Вода хорошая, Водки крестьяне употребляютъ много и [illegible] довольно пьяницъ.

Хуторъ Сподарецъ.

З середини XX ст. входить до складу с. Дзвінкове, бо ще в 40-і роки вважався окремою адміністративною одиницею (УРСР. АТП–1946. – С. 262). Сподарець, як і Дзвінкове, належав, мабуть, київському Братському монастирю і наприкінці XVIII ст. внаслідок секуляризації став державним хутором. Парафіяни Сподарця в середині XIX ст. належали до церкви у Плесецькому.

Деревня Лозовикъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 31 и женскаго 24 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на западу въ 50 верстахъ.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Рѣка Здвижъ течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Тетеревъ. На ней есть плотинахъ мельница.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ три, между коими: 1е Круглое, 2е Гороховый, одно и другое шириною около 125 саженъ; 3е Колоночковъ шириною около 10 и длиною около 5 саженъ.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится кустарника въ количествѣ 1500 саженъ, состоящія изъ дубовыхъ порослей, березы, ольхи и лозы. Въ деревнѣ есть немного [illegible] и грушъ.

Почва земли. Частью сѣрая, частью глинистая и песчаная, не плодородная, потому что въ мокрые годы вода ее заливаетъ.

Почва лѣса. Песчаная и глинистая сѣрая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 8 и ярового 3 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды въ малой части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, а отчасти табакомъ.

Домашнія животныя. Въ жителей считается скота: воловъ 18, коровъ 10, овецъ 3, свиней 15.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки. Въ р. Здвижѣ: лины, окуни, плотва, и щуки; мало раковъ и пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 9. Въ нихъ до 3 стариковъ, просторные, свѣтлые и опрятные. Трубъ не имѣютъ.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне носятъ сапоги и лапти.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне водки употребляютъ мало, а пьяницъ нѣтъ.

Д. Лозовикъ.

Нині – с. Лозовик Макарівського р-ну Київської обл. (94). Село здавна було власністю католицького костьолу в м. Макарів, а 1843 р. передано до державних маєтностей. У середині XIX ст. парафіяни Лозовика були приписані до церкви в поміщицькому селі Липівка.

Хуторъ Пилиповъ Потокъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 10 а женскаго 8 душъ

Мѣстоположеніе. Хуторъ лежитъ въ 15 верстахъ отъ г. Лѣва., между лѣсами.

Горы. Нѣтъ

Воды. Есть рѣчка Пилиповъ Потокъ которая течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Рудн[illegible]

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно маленькое болото.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Есть одинъ лѣсъ который въ с. Романовки.

Почва и подпочва.

Земли. Лѣса. Песчаная.

Огородныя овощи. Крестьяне имѣютъ очень малые огороды.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 4 четвертей

Домашнія животныя. Не имѣютъ никакихъ.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ.

Рыбы раки пьявки. Нѣтъ.

Жилища. Избы ихъ дряхлы, тѣсны, не чисты и не опрятны, а [illegible] старая [illegible] [illegible] [illegible].

Одежда и обувь. Очень бѣдныя, крестьяне носятъ лапти.

Кормъ. Недостаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Крестьяне очень мало водку употребляютъ и нѣтъ пьяницъ.

Хуторъ Пилиповъ Потокъ

Хутір розташовано на території, що належить сучасному м. Ірпінь Київської обл. на лівому березі одноіменної річки, навпроти с. Романівка. Про це свідчить карта Київського повіту, додана до опису Л. Похилевича, хоча в самому описі відомості про хутір відсутні.

ПетроПавловское общество.

Селеніе ПетроПавловское Борщаговка.
Деревня Софійская Борщаговка.
Селеніе Братская Борщаговка.
Деревня Николаевская Борщаговка.
——— Михайловская Борщаговка.
——— Совки.
Селеніе Бѣличи.
——— Жиляны.
Деревня Романовка.
Хуторъ Любка.

Селеніе Петро Павловская Борщаговка

Число крестьянъ. Мужескаго пола 304 а женскаго 314.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 13 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, расположено между двумя горами и на шляховой дорогѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается всего земли до 49,936 десятинъ.

Горы. Двѣ горы вышиною около 5 саженъ.

Воды. Рѣка Борщаговка течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Ирпень, на ней есть плотина съ мельницею которая принадлежитъ Екатерининскому Греческому монастырю въ г. Кіевѣ.

Озера. Одно озеро шириною около 30 саженъ

Болотистость } нѣтъ.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣсовъ на югѣ по преимуществу 59,63 десятинъ 61, состоящій изъ сосенъ, дубовъ, осины и лещины.

Почва земли. По преимуществу песчаная а большею частью чернозёмъ.

Почва лѣса на urочищахъ песчаная

Подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведеніе земли. По свойству земли способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 200 а яроваго 183 четвертей.

Огородныхъ овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ (190 четвертей) много свеклы, капусты, моркви, огурцовъ, и отчасти кукурузы, бобы, луку, чесноку, лёну и конопли. Имѣютъ фруктовыя деревья, какъ то: яблони, груши и вишни.

Домашнія животныя. У жителей селенія считается скота: воловъ 989, коровъ 455; лошадей 175, овецъ 2790, свиней 1345. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся много волковъ, не менѣе дикихъ козъ и зайцевъ.

Рыба, Раки, пьявки нѣтъ

Жилища. Всѣхъ изъ считается 335, изъ нихъ до 115 старыхъ они чисты и опрятны, у нѣсколькихъ кирпичныя трубы.

Одежда и обувь. Довольно достаточны, крестьяне носятъ сапоги, а во время полевыхъ работъ нѣкоторые употребляютъ постолы кожаные и плетеные изъ коры. Женщины и дѣвки во время праздника носятъ сапоги красные и чулки.

Кормъ Вообще изобильный и хорошъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне водки довольно употребляютъ, но пьяницъ мало.

Примѣчаніе.

Въ семъ селеніи находится училище для 35 крестьянскихъ дѣтей, они обучаются русскому языку, арифметикѣ и священную исторію.

С. Петро Павловская Боршаговка.

Нині – с. Петропавлівська Борщагівка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (5709). Петропавлівська Борщагівка вперше згадується в історичних документах XV ст. Село належало київському Петропавлівському монастирю. Наприкінці XVIII ст. внаслідок секуляризації монастирських земель Петропавлівська Борщагівка стала державним селом. Дерев'яну парафіяльну Симеонівську церкву збудовано 1755 р. ігуменом Петропавлівського монастиря Антонієм Величковським, у 1849 р. реставровано коштом казни та парафіян.

Деревня Софійская Борщаговка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 256 а Женскаго 266 душъ

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 10 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, расположена на равнинѣ.

Горы. нѣтъ.

Воды. Рѣчка Борщаговка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпень

Озера, Болота, Степь, Лѣса — нѣтъ

Почва земли. По преимуществу песчаная и глинистая смѣшанная, не плодородная.

Подпочва земли. песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію хлѣбныхъ растеній, Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 215, а яроваго 175 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне заводятъ огороды, по большей части капустою, свеклою, и морковью, и картофелемъ (17 четвертей) и отчасти кукурузою, бобу, луку, чесноку, огурцами, конопелью, льну, и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 200, коровъ 51, овецъ 206, свиней 109, лошадей 18; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками довольно курей.

Дикія животныя. Водится много волковъ.

Рыбы, раки, піявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ, но довольно піявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 50; изъ нихъ до 15 ти старыхъ, оттого тѣсные, и мало чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточные въ имущихъ крестьянъ, но есть 10 бѣдно одѣтые, по причинѣ падежа скота. Они носятъ сапоги изорванные въ мелочахъ

Кормъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне водки мало употребляютъ а мало пьяницъ находится.

Примѣчаніе.

Каждой годъ лѣтомъ, квартируютъ въ деревнѣ 180 кантонистовъ.

Д. Софійская Борщаговка.

Нині – с. Софіївська Борщагівка Києво-Святошинського р-ну (6280). Перша згадка про Софійську Борщагівку датується 1497 р. Село належало Києво-Софійському монастирю. Наприкінці XVIII ст. внаслідок секуляризації монастирських земель Софійська Борщагівка стала державним селом. У середині XIX ст. парафіяни села були приписані до Богородицької церкви у Братській Борщагівці.

Селеніе Братская Борщаговка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 127 а женскаго 111 душъ.

Местоположеніе. Селеніе лежитъ въ 10 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, расположено на равномъ мѣстѣ.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Рѣчка Борщаговка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ Р. Ирпень.

Озера. Одно озеро длиною около 30 саженъ а шириною до 15 а при засухѣ въ немъ убываетъ вода.

Болота, степь, лѣса } нѣтъ.

Почва земли. По преимуществу песчаная а мѣстами глинистая не плодородная.

Подпочва земли. Песчаная.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 116 а яроваго 108 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды картофелемъ (85 четвертей) и довольно другихъ растеній какъ въ деревняхъ предыдущихъ.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 50, коровъ 31, лошадей 10, овецъ 105, свиней 63, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками не много гусей, утокъ и довольно курей.

Дикія животныя. Находится много волковъ.

Рыбы, Раки, пьявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а мало пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 30. Изъ нихъ до 10 старыхъ всѣ тѣсныя, не опрятныя и не чистыя.

Одежда и обувь. Въ иныхъ достаточно. Находится 15 семейства въ бѣдности, по причинѣ падежа скота. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ употребляютъ лапти.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая, водки крестьяне довольно употребляютъ, но пьяницъ мало.

С. Братская Борщаговка.

Територія, на якій знаходилася Братська Борщагівка, входить нині до мікрорайону Микільська Борщагівка, що 1971 р. увійшов до складу Ленінградського р-ну м. Київ. Братська Борщагівка належала київському Братському монастирю і увійшла до казни наприкінці XVIII ст. як державне село. Парафіяльну Богородицьку церкву збудовано 1740 р. (*Похилевич*. – С. 18-19), за іншими даними – у 1770 р. (Киев. – С. 74) і добудовано 1822 р. У 1847 р. під церкву та дзвіницю, що була збудована 1811 р., підведено кам'яний підмурок.

Петро Павловское общество.

Деревня Николская Борщаговка

Число крестьянъ. Мужескаго пола 79 а женскаго 85 душъ.

Мѣстоположение. Деревня лежитъ въ 7 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. нѣтъ.

Воды. Рѣчка Борщаговка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпень.

Озера, Болота, Степь, Лѣса — нѣтъ.

Почва земли. По преимуществу песчаная и отчасти глинистая, не плодородная.

Подпочва земли. Песчаная и глинистая.

Произведение земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 100, а ярового 142 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ (110 четвертей) капустою, свеклою, огурцами, лукомъ, и отчасти кукурузою, тыквою, льномъ и коноплею..

Домашнія животныя. У жителей деревни считается скота; воловъ 61, коровъ 19, лошадей 6, овецъ 52, свиней 50; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками куры мало.

Дикія животныя. Находится много волковъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 27. Изъ нихъ до 6 старыхъ. Крестьяне имѣютъ въ достаткѣ лѣса для строенія и одинъ изъ нихъ съ большимъ имуществомъ живетъ въ землянкѣ.

Петро Павловское общество. Д. Николская Борщаговка.

Рыбы, раки, пьявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а пьявокъ мало.

Одежда и обувь. Въ немногихъ достаточные носятъ несколько одежды, и бѣдно одѣты по причинѣ падежа скота. Крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне мало употребляютъ водки и [illegible].

Д. Никольская Борщаговка.

Нині територія колишнього державного села Микільська Борщагівка входить (з 1971 р.) до одноіменного житлового масиву у Ленінградському районі міста Києва. До секуляризації монастирських володінь наприкінці XVIII ст. село належало київському Микільському монастирю. Парафіяни Микільської Борщагівки до середини XIX ст. належали до Дмитрівської церкви в Жулянах.

Деревня Михайловская Борщаговка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 96 а женскаго 97 душъ.

Местоположеніе. Деревня лежитъ въ 9 верстахъ отъ г. Кіева, на западъ на ровномъ мѣстѣ.

Горы, Озера, Болота, Степь, Лѣса — нѣтъ.

Воды. Рѣчка Борщаговка.

Почва земли. по преимуществу, песчаная, а мѣстами черноземная.

Подпочва земли песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. по свойству почвы земля тощая, къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній, Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 126, а ярового 157 четвертей.

Огородныя овощи. крестьяне засѣваютъ огороды картофелемъ, (126 четвертей) и довольно другихъ растеній какъ въ предъидущихъ деревняхъ.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 80, коровъ 30 лошадей 10, овецъ 150, свиней 100. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Волковъ, лисицъ и не много зайцевъ потому что кіевскіе охотники ихъ истребляютъ.

Рыбы, Раки, Пьявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ, а пьявокъ мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 27. Изъ нихъ до 10 старыхъ, они тѣсные, не чисты и не опрятны.

Одежда и обувь. Въ немногихъ достаточные, кромѣ въ нѣкоторыхъ бѣдныхъ.

Корма. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки и пива крестьяне мало употребляютъ а мало пьяницъ.

Д. Михайловская Боршаговка.

Нині територія колишньої Михайлівської Борщагівки розташована у межах київського житлового масиву Микільська Борщагівка. Село належало київському Михайлівському Золотоверхому монастирю. Після секуляризації наприкінці XVIII ст. Михайлівська Борщагівка стала державним селом. Парафіяни села в середині XIX ст. належали до Дмитрівської церкви в Жулянах.

Деревня Совки.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 89, а женскаго 105 душъ. Отставныхъ солдатъ 3.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 11.5 верстахъ отъ г. Кіева на югѣ, расположена частью въ самомъ оврагѣ, а частью на взгорьѣ, окруженная горами и кустарниками.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ четыре: названіе оныхъ. 1е Маричинка, 2е Курганъ, 3е Волчій Лисъ, 4е Лишкова. Высота вышиною отъ 5 до 6 саженей.

Воды. Есть двѣ маленькіе рѣчки. 1е Совскій ставокъ, она течетъ отъ юга на сѣверъ. 2е Руда бродъ, течетъ отъ сѣвера на востокъ, обѣ впадаютъ въ р. Днѣпръ. На ней есть плотина съ мельницею.

Озера. Одно маленькое озеро которое лѣтомъ высыхаетъ.

Болота. Находится одно болото въ длину около версты.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится кустарники кругомъ деревни въ количествѣ около 10 верстъ, мѣстами шириною до 2 и 3 верстъ, состоящіе изъ дубовыхъ поростей, березы, лещины, грабины, лозы и вербъ.

Почва земли. Сѣрая, глинистая, а мѣстами песчаная.

Почва лѣса. Глинистая и песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая и песчаная.

Произведеніе земли. Пшеница не ростетъ, крестьяне [illegible] довольно ржи, [illegible] и гречихи, овса же и [illegible] немного.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, фасолею, огурцами, капустою, лукомъ, макомъ, и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 40, Коровъ 10, Лошадей 6, Овецъ 20, Свиней 30. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками немного гусей, утокъ и довольно курей.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится волковъ и мало зайцевъ по причинѣ что Кіевскіе жители часто охотятся.

Рыбы, раки и піявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а мало піявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 20. Изъ нихъ до 10 старыхъ такъ же по чистотѣ и опрятности.

Одежда и обувь. Очень достаточные. Крестьяне и крестьянки лучше одѣты нежели въ другихъ деревняхъ, по причинѣ близости Кіева. Всѣ носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ а мало пьяницъ.

Д. Совки.

Назва Совки вперше згадується у документах початку XVII ст. З 1618 до 1787 р. Совки належали Києво-Печерській лаврі, згодом, після секуляризації монастирських володінь, стали державним селом. У межах Києва Совки перебувають з 1923 р., нині – у складі Залізничного р-ну міста.

Селеніе Бѣличи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 198 а женскаго 216 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 12 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверо-западъ, на равномъ мѣстѣ.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Рѣчка Борщаговка, на ней есть плотина съ мельницею.

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно болото длинною около 3 верст. а шириною отъ 10 до 30 саженъ.

Лѣса. есть лѣсъ на сѣверо западъ по преимуществу сосновый и состоящій изъ дубовъ, березы, ольхи и липняку.

Почва земли и лѣса. песчаная не плодородная.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Пшеница не ростетъ. Крестьяне по преимуществу высѣваютъ гречиху, не много ржи и овса.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части картофелемъ, не много капустою, свеклою, отчасти тыквою и коноплею.

Домашнія животныя. у жителей считается скота: воловъ 30 коровъ 40, лошадей 3. Овецъ до 100, свиней 50, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками — куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ.

Рыбы раки, пьявки нѣтъ

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 35; изъ нихъ 30 старыхъ много изъ нихъ тѣсны, не чисты и не опрятны. потому что крестьяне не имѣютъ дерева для строенія.

Одежда и обувь. Достаточны въ нѣкоторыхъ, но въ иныхъ бѣдно, обыкновенно они носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, пиво крестьяне иногда употребляютъ, а водки мало, пьяницъ нѣтъ нисколько.

С. Бѣличи.

Нині – житловий масив Біличі в Ленінградському р-ні Києва. Приєднано до міста 1966 р. Біличі згадуються в літописах 1161 р. У XVIII ст. належали Києво-Печерській лаврі. Після секуляризації наприкінці XVIII ст. Біличі стали державним селом. Дерев'яну парафіяльну церкву збудовано 1797 р., у 1852 р. ґрунтовно перебудовано державним коштом і прибудовано нову дзвіницю.

Селеніе Жиляны.

Число жителей. Крестьянъ мужескаго пола 260 а женскаго 261 душъ митрополитанскихъ штатъ и жителей, мужескаго пола 31 а женскаго 101. Отставныхъ солдатъ 13 а ихъ женъ 22.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 6 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-востокъ и на ровномъ мѣстѣ.

Горы, Озера, Болота. нѣтъ.

Степь

Лѣса находится кустарникъ длиною версты и шириною около ¼ верст. Крестьянъ лѣсъ огороженной.

Почва земли глинистая и песчаная, не плодородная.

Почва лѣса песчаная и глинистая.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 165 а ярового 186 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды частью картофелемъ (175 четвертей) капустою, огурцами, макомъ, гарбузами и отчасти табакомъ.

Домашніе животные. У жителей считается скота: воловъ 206, коровъ 102, лошадей 21, овецъ 150, свиней 150.

Дикіе животные. Въ лѣсахъ водится много бѣлокъ.

Рыбы, Раки, Пьявки. нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 58, изъ нихъ до 20 старыхъ, всѣ тѣсные для числа жителей, большая часть не чисты и не опрятны.

Одежда и обувь. Сельскіе крестьяне бѣдно одѣты. Они носятъ сапоги.

Кормъ вообще худый.

Качество воды и питья. Вода хорошая, водку и пиво крестьяне умѣренно употребляютъ и мало пьяницъ.

С. Жиляны

Нині с. Жуляни Києво-Святошинського р-ну Київської обл., розташовується на південно-західній околиці міста Києва. В літописах неодноразово згадується річка Желянь (Літопис руський... – С. 135, 189 та ін.). Жуляни належали Києво-Софійському монастирю. Наприкінці XVIII ст. Жуляни внаслідок секуляризації монастирських земель стали державним селом. Парафіяльну Дмитрівську церкву збудовано 1715 р. і 1847 р. її розібрали як стару. Того ж року було збудовано нову дерев'яну церкву, яку 21 червня 1859 р. повністю знищено блискавкою.

Петро Павловское общество.

Деревня Романовка.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 34 а женскаго 30 душъ.

Местоположение. Деревня лежитъ въ 18 верстахъ отъ г. Киева на северо западъ, на равнинѣ мѣстности.

Горы. нѣтъ

Воды. Рѣка Ирпень течетъ отъ юга на северъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ. на ней есть плотина и мельница (...) которая называется [illegible] Колонскій.

Озера нѣтъ

Лѣса. Находится лѣсъ длиною около 6 и шириною до 4 верстъ. по преимуществу состоящій [illegible] и немного дубовъ, березъ и ольхъ.

Почва и подпочва земли и лѣса. песчан.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба до 11 четвертей а яроваго 321 гарнцевъ.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды немного картофелемъ, капустою, огурцами, макомъ, коноплею, и отчасти [illegible].

Домашние животные. У жителей считается скота: лошадей 12, коровъ 20, свиней 11.

Дикие животные. Въ лѣсахъ водится много волковъ, довольно зайцевъ, мало лисицъ и дикихъ козъ.

Рыбы раки, пиявки. Въ р. Ирпенѣ находится: щуки, караси, окуни, мало раковъ и пиявокъ.

Жилища Всехъ ихъ считается 14. Изъ нихъ до 4 старыхъ и все тесны и не чисты.

Петро Павловское общество Д. Романовка.

Одежда и обувь. Вообще бедно одеты, почти все носятъ постолы.

Кормъ не изобильный

Качество воды и пищи. вода хорошая. Водки крестьяне довольно употребляютъ, а пьяницъ есть несколько.

Д. Романовка.

Нині – у складі м. Ірпінь Київської обл. В XVII ст., коли Ірпінь був прикордонною річкою, Романівка була торговим селом. Пізніше належала Києво-Печерській лаврі. Наприкінці XVIII ст. внаслідок секуляризації монастирських земель Романівка стала державним селом. У середині XIX ст. парафіяни Романівки були приписані до церкви в Біличах.

Хуторъ Люодка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 9 а женскаго 22 души.

Мѣсто положенія. Хуторъ лежитъ въ 18 верстахъ отъ г. Кіева, на северо-западъ, расположенъ въ срединѣ лѣса.

Горы нѣтъ.

Воды Рѣчка Люодка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ирпенъ, на [illegible] етъ плотина съ живымъ [illegible].

Озера. нѣтъ.

Болота Одно болото длиною около 4 верстъ и шириною отъ 5 до 10 саженъ.

Степь нѣтъ.

Лѣса Находится лѣсу длиною и шириною около 8 верстъ, преимущественно сосны и мало дубовъ, ольхи, осины и березы.

Почва земли песчаная.

Почва лѣса песчаная, мѣстами сырая и на суходолѣ.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне обсѣваютъ мало ржи.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды немного капустою, а отчасти свеклою, тыквою и коноплею.

Домашнія животныя у жителей хутора считается скота: воловъ 8, коровъ 3, свиней 3.

Дикія животныя Въ лѣсахъ водится много волковъ.

Рыбы, раки, пьявки Въ рѣчкѣ Люодкѣ: вьюны, щуки, плотва, раковъ немного а пьявокъ нѣтъ.

Жилища Изъ нихъ двѣ хаты для числа жителей. Находится [illegible] дворъ съ трубами кирпичными, гдѣ живетъ державецъ Цыбановъ который нанимаетъ мельницу и платитъ въ казну 15 руб.

Одежда и обувь Достаточные.

Кормъ Достаточный.

Качество водъ и пищи. Вода хорошая, водки крестьяне мало употребляютъ а лѣкарствъ нѣтъ.

Хуторъ Любка.

Хутір розташовувався в лісі, в межах сучасного Києва, на північ від житлового масиву Біличі. (Див.: Карта Киевского уезда к описанию его Л.И.Похилевичем. – К.,1864; Киевская область: Общегеогр. карта. – К.1992. – Л.2). До кінця XVIII ст. був власністю Києво-Печерської лаври, після секуляризації монастирських земель перейшов до державних володінь. Парафіяни хутора належали до церкви у Біличах.

Поселяне
ПетроПавловскаго и Бѣлогородскаго обществъ.

Старо Петровское общество.

Селеніе Вышгородъ.
——— Старые Петровцы.
——— Лютежъ.
Деревня Борки.
Хуторъ Гута.
——— Пильныя Мощунъ.
——— Горянка.
Селеніе Мостище.

Селеніе Вышгородъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 319 а женскаго 388 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 12 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, на берегу р. Днѣпра, расположено частью въ самомъ яру, а частью на взгорью. окружено древнею крепостью.

Горы. Значительнѣйшихъ горъ 13, названіе коихъ 1. Замковища 2. Косюнина [illegible] Качюшинъ. 4. Добрашевъ шпиль, 5. Дидовица, 6. Поповъ шпиль, 7. [illegible], 8. Кабаковъ шпиль, 9. Николенко шпиль 10. Терноваго шпиль, 11. Курганъ шпиль 12. Бараванъ [illegible], 13. Могилы. Вся вышиною отъ 30 до 40 саженъ.

Воды. Р. Днѣпръ.

Озера. Одно озеро около могила Крещатик, круглое шириною до 300 саженъ.

Болота. одно болото длиною до 500 саженъ а шириною около 200.

Степь не имѣется

Лѣса. Лѣсъ длиною до 6 верстъ а шириною около 2 попреи[illegible] существу: Соснъ, между коихъ находится изъ рѣдко березы и [illegible].

Почва земли частью сырая а частью песчаная посредственно плодородная.

Почва лѣса на [illegible] песчаная.

Подпочва земли и лѣса [illegible] и песчаная.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля [illegible] къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній [illegible] [illegible] высѣваютъ Рожь, Овесъ, Гречихи и [illegible].

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ капустою, [illegible], кукурузою, и [illegible], имѣютъ довольно фруктовыхъ деревьевъ, какъ то: Яблони, Грушки, Вишни, дикія Груши, ореховые и шелковичные.

Домашния животныя У жителей считается рогатоваго скота: Воловъ 297, Коровъ 98, Лошадей 20, Козъ 105, Овецъ 202, Свиней 103. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками Гусу, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки, пьявки. уже сказано какія рыбы находятся въ р. Днѣпрѣ.

Жилища Всѣхъ изъ считается 49. Изъ нихъ старыхъ 3, а съ кирпичными трубами 20. Многія тѣсны по чистотѣ и опрятны, а во время наводненія р. Днѣпра 10 изъ нихъ утопляется.

Одежда и обувь. Достаточны. Всѣ крестьяне носятъ сапоги а во время праздника женщины и дѣвки носятъ ихъ краснаго цвѣта.

Кормъ Изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а находится мало пьяницъ.

Примѣчаніе.

Селеніе Вышгородъ есть древнее мѣсто.

Около селенія между горами находится три могилы называемыя 1. Песчаны 2. Барабенъ, а 3. Крещатик.

Находится въ селѣ четыре кирпичныхъ заводовъ.

С. Вышгородъ.

Нині – с. м. т. Вишгород, центр одноіменного району Київської обл. (22400). У літописах Вишгород згадується починаючи з X ст. (Літопис руський... – С. 35, 48 та ін.). У XVIII ст. належав Межигірському монастирю. Після конфіскації монастирських земель наприкінці XVIII ст. Вишгород перейшов до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну Борисоглібську церкву збудовано 1744 р., розібрано 1860 р.

Селеніе Старые Петровцы.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 315 а женскаго 318 душъ.

Мѣсто положенія. Селеніе лежитъ въ 23½ верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, расположено на берегу р. Днѣпра, частью въ самомъ обрывѣ, а частью на ровномъ мѣстѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается удобной и неудобной земли до 49,336 саженъ.

Горы. Одна гора называемая Мосто Голодовна вышиною около 1, саженъ.

Воды. Рѣка Днѣпръ и рѣчка одна безымянная которая течетъ отъ сѣвера на западъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ.

Болота нѣтъ.

Озера. Озеръ 9:

Озеро	Длиною около	Шириною
1° Васкове на одну тоню	600 саж.	50 саж.
2° Новозаконю, на три тоню	250	60
3° Глубока на одну тоню	350	60
4° Вошаха	200	60
5° Ситнесное на три тони	490	50
6° Заріченое грицково роще [illegible] плуховое на три тони	725	40
7° Словково на одну тоню	138	40.
8° Винуцъ.	130	10
9° Одиново оное отличаемое на одну тоню.	870	40

На нихъ находится 9 ловлищъ въ оброчномъ состояніи съ платежомъ половинной части въ пользу казённаго капитала а половину въ пользу общества.

Болота, степь } нѣтъ.

Лѣса. Находится лѣса 9 десятинъ, 2242 саженъ по преимуществу сосновый и смѣшанный которые состоятъ изъ дуба и березы.

Почва земли. По преимуществу песчаная, мѣстами сѣрая не плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная а мѣстами сѣрая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба до 254 четвертей а ярового 127.

Огородные овощи и садовые фрукты. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, капустою, огурцами, и отчасти табакомъ и коноплею. Имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: Яблони, Груши, Вишни и Сливы.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: Воловъ 102, Коровъ 70, Лошадей 30, Овецъ 206, Козъ 20, Свиней 151. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами Куры, Утки и Гуси.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ, и мало дикихъ козъ.

Рыбы, раки, пьявки. Кромѣ въ Днѣпрѣ, находится въ озерахъ: Щуки, Окуни, Плотва, Лини, много раковъ и пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 36. Изъ нихъ 10 старыхъ весьма тѣсные, но чистые и опрятные. Въ 20 есть [illegible] трубы. Въ другихъ какъ обыкновенно плетеныя. Часть жилищъ застроенныхъ на равнинѣ, расположены почти сплошь вдоль р. Днѣпра.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне не которые носятъ сапоги, а другіе лапти.

Кормъ не очень достаточный по причинѣ худой земли.

Качество воды и питья. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ очень мало.

Примѣчаніе.

На горѣ Мотто Голодовна находится [illegible] самородная

Д. Старые Петровцы.

Нині – с. Старі Петрівці Вишгородського р-ну Київської обл. (2967). За переказами, село засновано за часів Київської Русі. Старі Петрівці належали Межигірському монастирю до кінця XVIII ст., коли внаслідок секуляризації монастирських земель стали державним селом. Парафіяни села в середині XIX ст. належали до Богородицької церкви в Лютіжі.

Селеніе Лютежъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 185, а женскаго 197 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе Лютежъ въ 25 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверъ, отъ Днѣпра въ трехъ верстахъ, расположено на равнинѣ мѣста.

Классификація земли. Считается пахатной земли 417 десятинъ 892 саж.

Горы. Одна холмъ вышиною около 3 саженъ.

Воды. Рѣка Лютежъ течетъ отъ юга на востокъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ.

Озера. Одно озеро длиною около 260 саженъ, а шириною около 10.

Болота. Одно болото длиною около 6 верстъ, а шириною отъ 10 до 40 саженъ.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится лѣса 94 десятины и 692 саж. по преимуществу сосновыхъ, между которыми находится мало дубовъ, грабовъ и вязовъ. Въ немъ растетъ много грибовъ.

Почва земли. Песчаная.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная и глинистая сверху.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 146, а ярового 100 четвертей.

Огородныхъ овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по-малой части картофелемъ, капустою, огурцами, коноплею и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 49, коровъ 40, лошадей 5, козъ 16, овецъ 106, свиней 51. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ, немного дикихъ козъ.

Рыбы, раки, пьявки. Въ рѣкѣ: щуки, караси, вьюны, лины, много раковъ и пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 37. Изъ нихъ до 6 старыхъ, они по большой части чистые, опрятные, а есть 10 съ кирпичными трубами, а другіе обыкновенно имѣютъ плетеныя; но крестьяне не имѣютъ лѣса для строенія.

Одежда и обувь. Вообще достаточные, но есть некоторые бѣдно одѣты и бѣдные по причинѣ падежа скота.

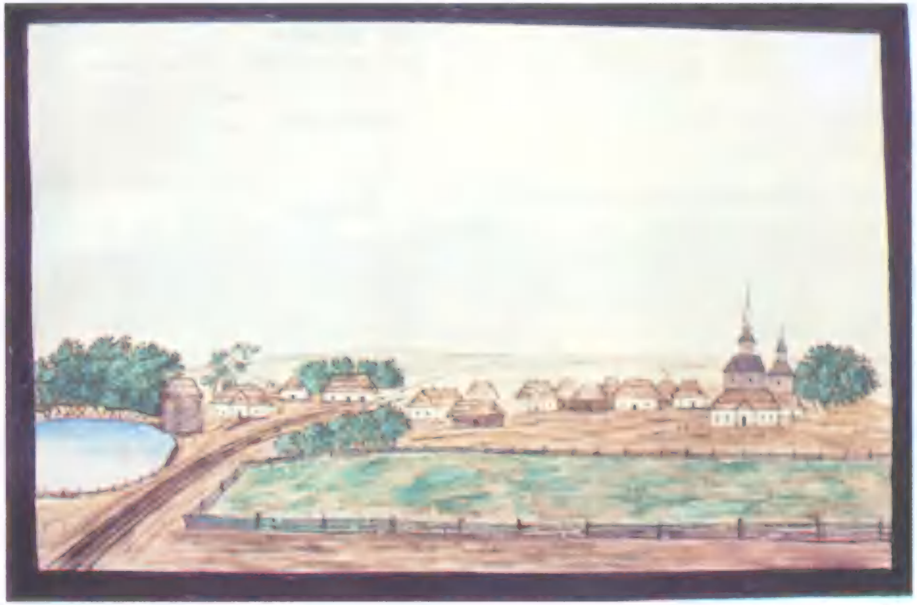
Кормъ. Не прибыльной потому что крестьяне имѣютъ мало земли и она не плодородная.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ и пьяницъ мало.

Примѣчаніе.

Въ селеніи Лютежъ находится училище для 20 крестьянскихъ дѣтей которыхъ обучаетъ священникъ Михаилъ Подгаецкій, съ 1842 года, русскому языку, ариѳметикѣ, и священной исторіи.

При селеніи видны следы лагеря и урочище называемое Туровщиною, гдѣ по разсказамъ старожиловъ, въ древнія времена стояли турки, во время нашествія Батыя.

С. Лютежъ.

Нині – с. Лютіж Вишгородського р-ну Київської обл. (2277). У XVIII ст. належав до володінь київського Межигірського монастиря. Наприкінці XVIII ст. внаслідок секуляризації церковних земель Лютіж став державним селом. Дерев'яну парафіяльну Богородицьку церкву було збудовано у 1800 р. за підтримки колишнього київського війта Михайла Григоренка.

Деревня Борки.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 129, женскаго 141 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, расположена на равнинѣ мѣстѣ.

Классификація земли. Считается земли удобной и неудобной 384 десятины 2315 саженъ.

Горы. Сіи холмы вышиною около 5 саженъ.

Воды. Рѣка Ирпень.

Озера. Одно озеро шириною около 12 саженей, а длиною верстъ.

Болота. Одно болото круглое шириною около 2 верстъ.

Степь. Нѣтъ.

Лѣса. Находится лѣсу 619 десятинъ 243 саженей, по преимущественно сосновыхъ, и малое количество дубовъ, березъ, ольхъ, липинъ, и лозъ. Въ немъ растетъ много грибовъ.

Почва земли. Преимущественно песчаная, а мѣстами сырая, не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная сырая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 98 а яроваго 84 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды небольшой частью, картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается воловъ 6, коровъ 51, лошадей 10, овецъ 98, свиней 100. Изъ домашнихъ птицъ разводятъ крестьяне куръ, утки и гуси.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. Въ р. Ирпенѣ: щуки, окуни, сомы, лини, караси, довольно раковъ и піявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 40. Изъ нихъ старыхъ 9, они по большей части не чисты и не опрятны. 20 изъ нихъ имѣютъ кирпичныхъ трубъ. Въ 1845 году 15 изъ нихъ сгорѣло.

Одежда и обувь. Достаточны вообще, но есть нѣсколько крестьянъ бѣдно одѣтые, зимою они ходятъ въ сапогахъ и лѣтомъ въ лаптяхъ.

Качество воды и питья. Вода хорошая, а водки крестьяне употребляютъ умѣренно и пьяницъ очень мало.

Примѣчаніе.

Въ поль версты отъ д. Борки и с. Лютежъ есть урочище называемое Холмъ или Маслаевъ, гдѣ въ древнее время былъ городъ Маслаевъ. Изъ этого холма шла дорога до Кіевопечерскихъ пещеръ Ѳеодосія, изъ котораго находится около 100 могилъ, оставленные вѣроятно отъ нашествія татаровъ, какъ говорятъ старожилы.

Д. Борки.

За переказами, Борки засновані дуже давно, про що свідчили залишки багатьох кам'яних будівель. До передачі монастирських володінь державі наприкінці XVIII ст. належали Межигірському монастирю. В середині XIX ст. парафіяни Борків були приписані до Богородицької церкви в Лютіжі. Колишнє село Борки було розташовано в місці впадіння річки Ірпінь у Дніпро, затоплено в середині 60-х років XX ст. внаслідок спорудження біля Вишгорода греблі Київської ГЕС.

Хуторъ Гута.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 47 а женскаго 45 душъ

Мѣстоположеніе. Хуторъ лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, расположенъ на ровномъ мѣстѣ.

Классификація земли. Считается земли удобной и неудобной 137 десятинъ 961 саженъ

Горы Одинъ холмъ вышиною около 3 саженъ.

Воды Рѣка Ирпень.

Озера Нѣтъ.

Болота. Одно болото длиною около версты а шириною около 10 саженей.

Степь нѣтъ

Лѣса Вокругъ хутора находится лѣсу 11 десятинъ 1600 саженъ по преимуществу сосновыхъ и малое количество дубовъ, березъ, осинъ и лещинъ. Въ немъ растетъ много грибовъ.

Почва земли. песчаная.

Почва лѣса. На угодьяхъ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 90 а ярового 6 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, капустою, огурцами, лукомъ, коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою. Имѣютъ дикія груши.

Домашнія животныя. У жителей считается скота: воловъ 20, коровъ 10, лошадей 4, свиней 21. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки, куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пiявки. Въ р. Ирпенѣ: щуки, окуни, сомы, лини, караси, и довольно раковъ и пiявокъ.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 9. Изъ нихъ до 4 старыхъ, они просторные, чистые и вообще опрятные.

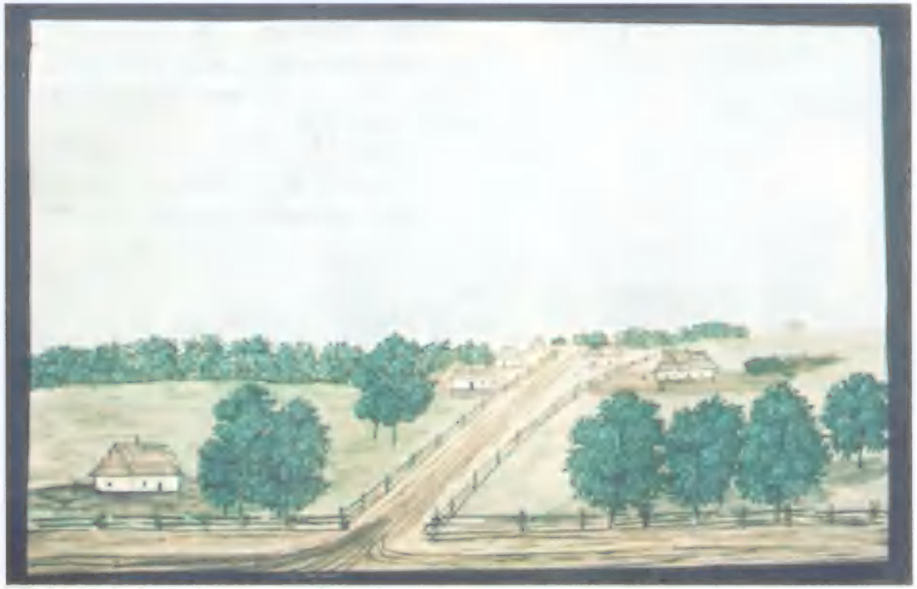
Одежда и обувь. Достаточные вообще, нѣкоторые крестьяне бѣдно одѣты.

Кормъ Не изобильный.

Качество воды и питья. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ нѣтъ.

Примѣчаніе.

На берегу рѣки Ирпенѣ находится древняя редута.

Хуторъ Гута.

Нині – с. Гута Межигірська Вишгородського р-ну Київської обл. (268). Хутір Гута у XVIII ст. належав Межигірському монастирю, але наприкінці XVIII ст. внаслідок секуляризації монастирських земель відійшов до державних володінь. У середині XIX ст. парафіяни Гути були приписані до Богородицької церкви у Лютіжі.

Хуторъ Пильныя Мощунъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 31 а Женскаго 41.

Мѣстоположеніе. Хуторъ лежитъ въ 15 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, расположенъ въ срединѣ лѣса.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Мощунь течетъ отъ востока на [illegible] а впадаетъ въ р. Ирпень. На ней есть плотина съ мельницею.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною до 100 саженъ а шириною около 10.

Степь. Не имѣется.

Лѣсъ. Находится лѣсу въ количествѣ 4 верстъ шир[illegible] и около [illegible] верстъ длиною, по преимуществу сосенъ а мало дубовъ, ольхи, осинъ, лещинъ, и лозъ.

Почва земли. Песчаная.

Почва лѣса. Песчаная сырая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне по преимущественно обсѣваютъ рожь, а пшеницы, гречиха и овса мало.

Огородныхъ овощи. Крестьяне имѣютъ огороды, по большей части свекло, картофель, капусту, огурцы, и отчасти кукурузу, тыкву и конопли.

Домашніе животные. У жителей считается рогатаго скота волов 20, коровъ 15, овецъ 20, свиней 21, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикіе животные. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало дикихъ козъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 9 изъ нихъ до 3 [illegible] они чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточная. Крестьяне носятъ сапоги.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Крестьяне водки мало употребляютъ потому что нѣтъ шинка, а пьяницъ нѣтъ.

Хуторъ Пильныя Мощунъ.

За Л. Похилевичем, Мощун, або Пильня. Нині – с. Мощун Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (835). У XVIII ст. хутір належав Межигірському монастирю, але наприкінці XVIII ст. внаслідок секуляризації монастирських земель відійшов до державних володінь. Парафіяни хутора в середині XIX ст. належали до церкви у Мостищах.

Хуторъ Горянка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 40 а женскаго 34 душъ.

Мѣстоположеніе. Хуторъ лежитъ въ 15 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, расположенъ на равнинѣ [illegible] въ серединѣ большаго лѣса.

Горы. Нѣтъ.

Воды. Рѣчка Котурка течетъ отъ востока на западъ и [illegible] въ р. Ирпень. На ней есть плотина и двѣ [illegible] содержатъ [illegible].

Озера. Нѣтъ.

Болота. Одно [illegible] длиною до 3 верстъ а шириною около [illegible].

Степь. Нѣтъ.

Лѣсъ. Лѣсъ длиною до 6 верстъ а шириною около 7, преимущественно сосноваго дерева, и мало клена [illegible] дубовъ, березъ, осинъ, [illegible], лозъ и вербъ, въ [illegible] растетъ много грибовъ.

Почва земли. Попреимущественно песчаная, малою частью [illegible] черноземная.

Почва лѣса. Песчаная [illegible].

Подпочва земли и лѣса. Песчаная.

Произведеніе земли. По свойству почвы земля способна къ произведенію всѣхъ хлѣбныхъ растеній. Крестьяне засѣваютъ довольно ржи, мало пшеницы, овса, ячменя и гречихи.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклами, огурцами, [illegible] капустою, но почти каждой годъ гусеницею уничтожается.

Домашнія животныхъ. У жителей считается рогатаго скота: волов 10, коровъ 10, лошадей 2, свиней 20; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, и зайцевъ а мало дикихъ козъ.

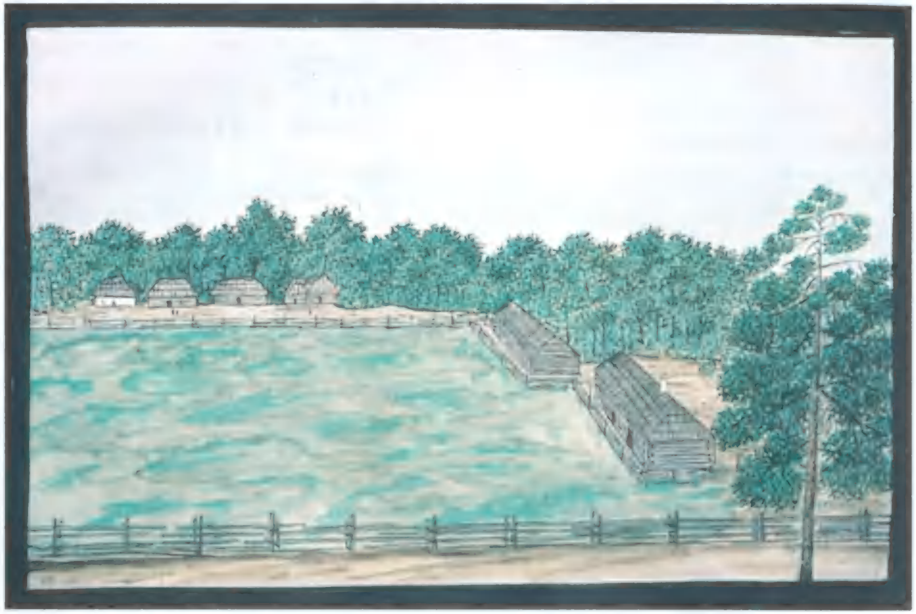
Рыбы, раки, піявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 9; изъ нихъ старыхъ 2. Они чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне лѣтомъ носятъ лапти а зимою сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ нѣтъ.

Хуторъ Горянка.

Нині – с. Горенка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. (5500). Перші згадки про Горенку в історичних документах належать до XVII ст. Частину населення села в середині XIX ст. становили київські міщани. Парафіяни Горенки були приписані до церкви у Мостищах.

Селеніе Мостище.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 41 а женскаго 49 душъ

Мѣстоположеніе. Селеніе Мостище въ 20 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверъ, расположено на берегу р. Ирпеня, на равнинѣ мѣста.

Торги. Не имѣется.

Воды. Рѣка Ирпень на которой есть сплавная плотина.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною около 5 верстъ а шириною отъ 125 до 200 саженъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Лѣсу около 6 верстъ длиною а 8 шириною, по преимуществу сосенъ между коихъ есть рѣдко березы, дубы, ольхи, сосны, лозы, лещины, и зорій.

Почва земли. Сѣрая и песчаная, а частью черноземъ, не плодородная, особливо въ годы сухіе.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная, а мѣстами сырая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне преимущественно высѣваютъ рожь и пшеницу, менѣе ячменя, гречихи и проса.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, менѣе капустою, потому что почти ежегодно гусеницы её истребляютъ. Изъ фруктовыхъ деревъ есть нѣсколько дикихъ грушъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота. Воловъ 20, коровъ 17, овецъ 51, свиней 30. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки и пьявки. Рыбъ и пьявокъ нѣтъ, а раки находятся.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 12. изъ нихъ 2 старыхъ. Они просторны, чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточные, крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный

Качество воды и питья. Вода хорошая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ нѣтъ.

С. Мостище.

Нині – у складі с.м.т. Гостомель, до якого включено з 80-х років XX ст. Засновано Мостище у XVII ст. ченцями київського Домініканського монастиря. До секуляризації монастирських земель наприкінці XVIII ст. Мостище належало Межигірському монастирю. Дерев'яну парафіяльну Андріївську церкву збудовано у XVIII ст.

Дымерское общество.

Мистечко Дымеръ.
Селеніе Катюжанка.
Гута Катюжанка.
Рудня Катюжанская или Дымерская.

Мѣстечко Двимеръ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 486 и женскаго 493 д[illegible].

Мѣстоположеніе. Мѣстечко лежитъ въ 40 верстахъ отъ г. Кіева, на равномъ мѣстѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 4409 д. 74 с. и неудобной 2014 десят. 67 сак.

Горы Не имѣется.

Воды. Рѣчка Песковка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ; на ней устроена плотина съ мельницею.

Озера. Одно озеро длиною и шириною около 200 саженъ.

Болота. Два болота называемые: 1е Долгое болото длиною и шириною около 150 саженъ. 2е Ростинно длиною около 2 верст. и шириною до 500 саженъ.

Степь. Находится степью пространствомъ 284 десятинъ.

Лѣса. Находится лѣса 2963 десятинъ, часть [illegible] корабельныя рощи состоитъ преимущественно изъ большихъ сосенъ, между коими находится береза, дубъ, ольха, липа, осина, грабина, и проч. Много грибовъ находится равно и клюквы (Vaccinium oxycoccos)

Почва земли Сѣрая, песчаная, и глинистая.

Почва лѣса. Песчаная мѣстами, сѣрая и сухая.

Подпочва. Въ 10 верстахъ отъ м. Двимера находится руда желѣзная на нѣсколько верстъ пространство.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 430 четвертей и яроваго 413.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, капустою, и отчасти табакомъ, имѣютъ фруктовыя деревья какъ то груши, яблони и дикія груши.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 98, коровъ 40, лошадей 10, козъ 31, овецъ 102, свиней 53, изъ домашнихъ птицъ разводятъ крестьяне куры.

Животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, и находятся [illegible] лисицъ, барсуковъ, кротовъ, куницъ, бѣлокъ, [illegible], дикихъ козъ, и дикихъ свиней, а птицъ: тетеревъ, голубковъ и проч.

Рыбы, раки, пьявки. Находятся въ озерахъ и болотахъ: лины, вьюны, окуни, плотва, раки и пьявки.

Жилища Домовъ ихъ считается 156. Изъ нихъ до 26 старыхъ. Есть 5 просторныхъ а другіе тѣсные для семейства жителей, по большей части не чисты и не опрятны. 10 избъ имѣютъ кирпичныя трубы, а многія безъ трубъ.

Одежда и обувь. Вообще очень худая. Крестьяне носятъ сапоги только лѣтомъ а зимою лапти.

Кормъ. Въ нѣкоторыхъ недостаточный а въ другихъ худоватый.

Качество водъ и питія. Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ много, а пьяницъ есть около 15.

М. Дымеръ.

Нині – с.м.т. Димер Вишгородського р-ну Київської обл. (6600). Димер виник у 1582 р. на території, що входила до королівських маєтностей Демидова. Увійшов до складу Російської імперії 1793 р. На початку XIX ст. землі колишнього Димерського староства перейшли до казни. Парафіяльну дерев'яну Козьмодем'янську церкву збудовано 1754 р., у 1852 р. реконструйовано за рахунок казни.

Селеніе Котюжанка.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 351 а женскаго 357 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверо-западѣ, расположено на равнинѣ мѣстѣ.

Классификація земли. Считается земли удобной 387 десятинъ 161 саж.

Торфы. Не имеется.

Воды. Одно болото длиною около 300 а шириною до 50 саж.

Озера. Не имеется.

Лѣса. На сѣверѣ находится лѣса 798 десятинъ состоящій часть изъ большихъ соснъ но между коихъ есть дубъ, береза, липа, осина, ольха, кленъ, грабина, лоза, лещина, часто дубы отдѣленныя отъ карандашныхъ рощъ.

Почва земли. Песчаная не плодородная.

Почва лѣса. Вообще сѣрая и мокрая, песокъ подъ сосновыхъ лѣсахъ а черноземная подъ лиственнымъ лѣсомъ.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 218 а яроваго 413 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части, картофелемъ, свеклою, капустою, и отчасти огурцами и тыквою, очень мало капусты по причинѣ того почти каждой годъ гусеницы ихъ истребляютъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 71, коровъ 80, лошадей 6, козъ 20, овецъ 20, свиней 97, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами не много гусей, утокъ и курей.

Дикія животныя. Водятся въ лѣсахъ тѣ самые дикіе животные, которые въ м. Двинерк.

Рыбы, раки, пьявки. Находятся въ болотахъ: щуки, караси, [illegible], смашнуки, много раковъ и довольно пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 34. изъ нихъ до 15 старыхъ. Для изъ имеютъ кирпичныхъ трубъ.

Одежда и обувь. Достаточна, но есть нѣкоторые крестьяне бѣдно одѣтые. Зимою носят: лапти и лѣтомъ сапоги.

Кормъ. Въ нѣкоторыхъ достаточный, а въ четвертой части крестьянъ худой.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водку крестьяне употребляютъ умѣренно, а пьяницъ мало.

С. Хотюжанка.

Нині – с. Катюжанка Вишгородського р-ну Київської обл. (4490). Вперше згадується в історичних документах XVII ст. За переказами, Катюжанку заснували вихідці з Димера на чолі з Катюгою. Як маєток Димерського староства Катюжанку на початку XIX ст. було передано до казни. Парафіяльну дерев'яну Михайлівську церкву було збудовано в другій половині XVII ст.

Гута Котюжанка.

Число крестьянъ. Въ местѣ жителями Гудни Котюжанской, мужескаго пола 59 а женскаго 63 душъ

Мѣстоположеніе Гута Котюжанка лежитъ въ 60 верстахъ отъ г. Кіева на северо западъ, отъ р. Днепра 30 верст. расположена на ровномъ мѣстѣ.

Классификація,

Земли Нѣтъ пахотной земли.

Горы. Находится холмъ вышиною около 6 саженъ.

Воды. Рѣчка Лобатковка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Двинъ.

Озера Не имѣется.

Болота Одно болото кругное шириною около 100 саженъ.

Степь Не имѣется.

Лѣса. находится лѣсъ въ количествѣ 593 десятинъ, на сѣверъ, состоящій по большей части изъ большихъ сосенъ, между коихъ находится изъ рѣдко дубъ, береза липа, и осина.

Почва земли. песчаная.

Почва лѣса свежой песокъ.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведеніе

Земли. нѣтъ пахотной земли.

Огородныя овощи. Крестьяне имѣютъ мало огородъ, и засеваютъ по малой части картофелемъ, свеклого, фасолью, а капуста не можетъ рость по причинѣ что гусеницы ихъ всегда съѣдаютъ.

Домашнія животныя. У жителей считается: воловъ 12, коровъ 20, лошадей 2. свиней 10.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, а мало лисицъ, дикихъ козъ, и дикихъ свиней, равно и зайцевъ.

Рыбы рѣкъ, озеръ Не имѣется.

Жилища. Домовъ ихъ считается 6. все старые, тѣсные, не чистые, и не опрятные, безъ трубъ

Одежда и обувъ. Достаточные. Крестьяне лѣтомъ носятъ сапоги а зимою лапти.

Кормъ Достаточный.

Качество водъ и питьяхъ. Вода хорошая. Водки крестьяне мало употребляютъ, а пивъ [illegible] нѣтъ.

Примѣчаніе).

Находится стеклянной заводъ въ которомъ крестьяне выдѣлываютъ простую посуду стеклянную, и они сами его содержатъ.

Гута Хотюжанская.

Нині – с. Гута Катюжанська Вишгородського р-ну Київської обл. (131). Гута Катюжанська до початку XIX ст. входила до Димерського староства, а внаслідок конфіскації старостинських земель стала державним селом. Парафіяни села в середині XIX ст. належали до Михайлівської церкви у Катюжанці.

Рудня Хотюжинская или Дымерская.

Число крестьянъ — Крестьяне приписанные къ Рудне Хотюжинской.

Местоположение. Рудня Хотюжинская лежитъ въ 6: верстахъ отъ р. Ливы на северо-западъ расположена на равномъ месте.

Горы — Не имеется.

Воды. Река Двинка течетъ отъ юга на северъ и впадаетъ въ р. Тетеревъ и на ней устроена худая плотина съ мельницею панамъ Помещику соседнему.

Озера — Не имеется.

Болота — Одно болото длиною и шириною около версты.

Степь — Не имеется.

Леса — Тотъ самой лесъ который въ Рудне Хотюжинской.

Почва земли — Песчаная.

Почва леса. — [illegible] песокъ.

Подпочва земли и лесахъ — Песчаная.

Возделывание земли — Не производится.

Огородные овощи. Крестьяне имеютъ малые огороды и засеваютъ по малой части, картофелемъ, свеклою и огурцами. Капуста не можетъ расти по причине что гусеницы всегда съедаютъ.

Домашние животные. У крестьянъ считается скота: Воловъ 13, Коровъ 3

Дикие животные. Въ лесахъ водится много волковъ, и мало лисицъ, дикихъ козъ и дикихъ свиней.

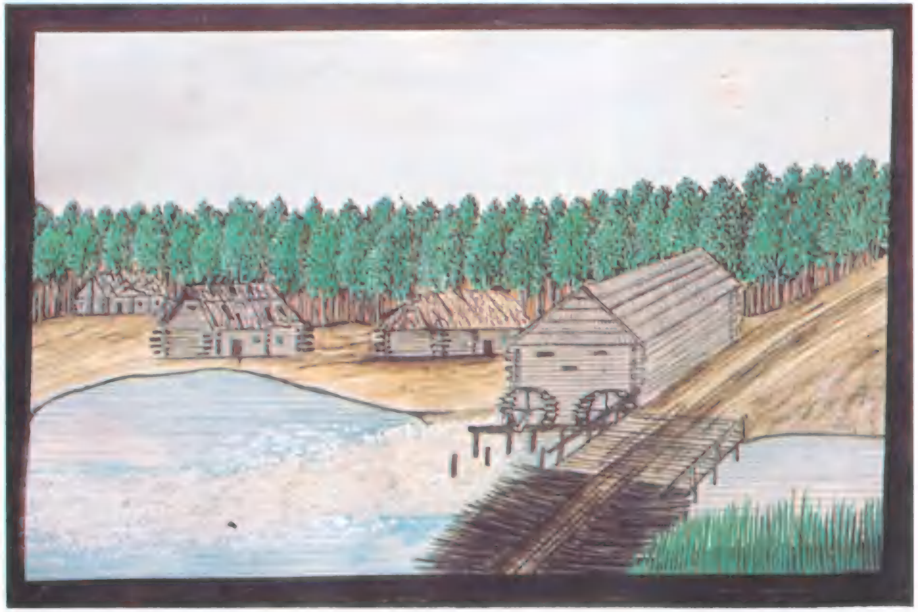
Рыбы раки, пиявки. Находится въ р. Двинке: щуки, окуни, плотва, лины, [illegible], а раковъ и пиявокъ нетъ.

Жилища. Всехъ ихъ считается восемь и всехъ старые.

Одежда и обувь — Самой худшей, крестьяне ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ — Не всегда достаточный.

Качество воды и питья. — Вода худая, гнилая а водки нетъ.

Рудня Хопнюжанская.

Нині – с. Рудня Димерська Вишгородського р-ну Київської обл. (333). Село засновано біля рудні, розташованої у XVI – XVII ст. на одному з островів річки Здвиж поблизу сучасного села. Рудня Димерська до початку XIX ст. входила до Димерського староства, а згодом внаслідок конфіскації старостинських земель стала державним селом. Парафіяни Рудні Димерської в середині XIX ст. належали до Михайлівської церкви у Катюжанці.

Поселяне

Старо Петровскаго и Дымерскаго обществъ.

Радомысльскій уѣздъ.

Чернобыльское общество.

Деревня Лелевъ.
——— Парашевъ.
——— Староселье.
——— Кашеевка.
Юридики Мѣстечка Чернобылъ.

Деревня Лелевъ.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 124 а женскаго 153 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 118 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ расположена на холмах на берегу р. Припяти.

Классификація Земли. Въ цѣломъ обществѣ считается удобной земли 7133 дес. 15 с.; а неудобной 4609 десятинъ 51 саж.

Воды. Рѣка Припеть широкая около 40 саженей въ ширину, на сушѣ, течетъ отъ сѣвера на востокъ къ югу, на ней плаваютъ с[у]дами и пароходы до города Минскъ и назадъ оттуда до г. Кіева везутъ [illegible], деготь, и [illegible]. При сей деревнѣ, на ней построена [illegible] наплавная.

Озера. Озеръ 5 названіе коихъ.

		Пространствомъ	десятинъ	саженъ
1°	Дитенка		19	930
2°	Кругъ		1	640
3°	Кривецъ		3	157[illegible]
4°	Былковъ		7	2324
5°	Перевала		7	102

Болота. Не имѣется.

Лѣса. Къ обществу причислено 1298 десятинъ 3 саженъ. находится хуторами между полями, озерами, сѣнокосными участками, кругомъ деревни длинною около 5 а шириною до 3 верстъ, состоящіе изъ дубовыхъ порослей, березы, [illegible], [illegible], Лозъ и [illegible].

Почва земли. песчаная и серая не плодородная.

Почва лѣсовъ. на суходолахъ песчаная а [illegible] сверху.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и [illegible].

Произведеніе Земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 47 а ярового 89 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, морковою, [illegible], [illegible] капустою, [illegible], фасолью, [illegible], коноплею, кукурузою и [illegible].

Домашнихъ Животныхъ. У крестьянъ считается рогатаго скота: Воловъ 29, коровъ 70, Лошадей 6, Козъ 35, Овецъ 80, Свиней 89. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами Гуси, утки и Куры.

Дикія Животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, Зайцевъ, не много дикихъ козъ, дикихъ свиней, [illegible] и лосей.

Рыбы, раки, пьявки. Находятся въ р. Припяти: Сомы, Щуки, Лещи, Язи, Судаки, Лины, Караси, а въ озерахъ раковъ и пьявокъ много.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 36: изъ нихъ до 12 старыхъ, по [illegible], тѣсныя, и не опрятные, Крыты [illegible]. Находится возлѣ общества пожарныя инструменты.

Одежда и обувь. Вообще не прилична. Всѣ крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне много употребляютъ а пьяницъ есть до 40.

, Ц. Лелевъ.

Нині – с. Лелів Іванківського р-ну Київської обл. (1233), відселене у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС 1986 р., коли села, що потрапили до чорнобильської зони, були адміністративно включені до складу Іванківського р-ну. Лелів входив до Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря, який 1832 р. перейшов до державних маєтностей. У середині XIX ст. парафіяни Лелева належали до Микільської церкви в Чорнобилі.

Деревня Парашевъ.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 211 а женскаго 205.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 114 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверъ въ 3 верстахъ р. Припети, расположена на равномъ мѣстѣ.

Классификація Земли. Считается пахатной земли 796 а сѣнокос. 174 десятинъ.

Горы. Много песчанныхъ холмовъ около деревни вышиною около 10 саженей.

Воды. Рѣка Припеть.

Озера. Находится три озера названіе коихъ:
1° Острица длиною около 125 сажень и шириною 8.
2° Старуха пространствомъ 57 саженъ 329 саженъ.
3° Ровское длиною около 125 сажень а шириною 8.

Болото. Одно болото окружаетъ деревню и имѣетъ большее пространство нежели земля.

Степь. Не находится.

Лѣса. Находится кустарники между полями и озерами состоящіи преимущественно изъ Сосенъ, дубовыхъ порослей, березы, лозъ и вербъ.

Почва Земли. Песчаная, не плодородная.

Почва Лѣса. Песчаная.

Подпочва Земли и Лѣса. Песчаная.

Произведеніе Земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 65 а ярового 99 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по малой части, картофелемъ, свеклою, капустою, а только есть урожай тогда когда годъ мокрой и вода не наводняетъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: Воловъ 102, коровъ 98, козъ 20, овецъ 90, свиней 51. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лосей, дикіе козы, дикіе свиньи, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. Рыбъ очень мало кромѣ въ р. Припети.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 48. они чисты, просторны и опрятны, драною крыты. половина безъ трубъ. Въ 1845 году цѣлая деревня была затоплена наводненіемъ.

Одежда и обувь очень худы. Крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Качество водъ и питья. Вода не хорошая болотистая и мутная. Водки крестьяне употребляютъ умѣренно и пьяницъ мало.

Д. Парашевъ.

Нині – с. Паришів Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (678), відселене в зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Паришів входив до володінь Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря, які 1832 р. відійшли до державних маєтностей. У середині XIX ст. парафіяни Паришева належали до Микільської церкви у Чорнобилі.

Деревня Староселье.

Число крестьян. Мужескаго пола 76 а женскаго 80 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 120 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, на берегу рѣки Припяти, расположенная на равномъ мѣстѣ.

Классификація земли. Считается пахотной земли 264 а сѣнокосу 66 десятинъ.

Воды. Рѣка Припять.

Горы. Много холмовъ песчаныхъ около деревни вышиною до 2 саженей.

Озера. Два озера называемыя: 1е Старуха пространствомъ 57 десятинъ 329 саж. 2е безъ имени около 500 саженей.

Болота. Одно болото длиною 10 а шириною до 3 верстъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Находятся кустарники между полями, озерами и болотами, состоящія изъ сосны, дубовыхъ порослей, лозъ и березъ.

Почва земли. песчаная. не плодородная.

Почва лѣса. песчаная. сырая.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 24 а яроваго 75 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, свеклою, капустою, и только урожай когда годъ мокрой и вода не наводняетъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 30, коровъ 30, козъ 10, овецъ 49, свиней 31. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками только куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки. Рыбъ не имѣютъ потому что рѣка Припять принадлежитъ сосѣдямъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 15. Изъ нихъ до 8 старыхъ. Они тѣсные, нечистые и не опрятные, крыты драньемъ, и безъ трубъ. Въ 1844, 45 и 46 годахъ вода залила 8 избъ, во время наводненія.

Одежда и обувь. Очень худы. Всѣ крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Не очень хорошій.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водку крестьяне употребляютъ довольно а пьяницъ есть до 5.

Д. Староселье.

Нині – с. Старосілля Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (145), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Старосілля входило до володінь Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря. В 1832 р. Старосілля стало державним селом після створення Шепелицького казенного маєтку. В середині XIX ст. парафіяни Старосілля належали до Параскевської церкви у с. Копачі.

Деревня Кошевка.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 70 а женскаго 88 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 118 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверъ, на лѣвой сторонѣ рѣки Припети. Сія деревня расположена на равнинѣ въ растояніи версты отъ рѣки.

Классификація земли. Пахатной земли считается 216 десятинъ а сѣнокосу 54.

Горы. Кругомъ деревни есть нѣсколько песчанныхъ холмовъ вышиною 3 саженей.

Воды. Рѣка Припеть

Озера Одно озеро круглое шириною около версты.

Болота. Одно болото кругомъ деревни длиною около 10 а шириною до 3 верст

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Находится кустарники между полями и болотами пространствомъ около 10 верстъ, состоящіе по большей части изъ сосенъ, дубовыхъ поросляй, березы и лозы

Почва земли. Вездѣ песчаная не плодородная

Почва лѣса Сырая песчаная.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведенія земли Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 39 а ярового 84 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, капустою, свеклою, а только сіе урожай тогда когда вода оные не заливаетъ, и годъ не сухой.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 29, Коровъ 51, Овецъ 120, Свиней 29. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: Куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы пиявки, раки. Рыбъ не имѣютъ потому что рѣка Припеть принадлежитъ сосѣдамъ.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 19. Изъ ~~нихъ~~ сіе 8 старыхъ они тѣсные, не чисты и не опрятные.

Одежда и обувь. Очень худы. Всѣ Крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ Не очень хорошій, потому что всѣ Крестьяне бѣдны.

Качество воды и питья Вода не хорошая, болотистая и мутная. Водки Крестьяне довольно употребляютъ. а ~~кабаковъ~~ есть до 4.

Д. Кошеевка.

Нині – с. Кошівка Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (270), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Кошівка входила до Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря, у 1832 р. її було передано до державних володінь у складі Шепелицького казенного маєтку. В середині XIX ст. парафіяни Кошівки належали до Микільської церкви у Чорнобилі.

Юридика при Местечке Чернобыль.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 61 и женскаго 63, казенныхъ.

принадлежащихъ помещица графини. Полеха. Мужескаго пола 1700 душъ.

Местоположение. Местечко Чернобыль лежитъ въ 60 верстахъ отъ г. Киева на северъ, при р. Припяти; оно худо настроено, слабо есть порядокъ домовъ. Крестьяне которые принадлежатъ государственному имуществу живутъ въ двухъ улицахъ одна на пригорке и другая въ низу около реки.

Горы. Одна гора вышиною около 20 саженей.

Воды. Река Припять о которой уже сказано выше.

Озера, Болота, Лесъ, Степь } Не имеется.

Почва земли. Песчаная, не плодородная.

Подпочва земли. Песчаная глинистая.

Произведения земли. Крестьяне принадлежащие государственному обществу не имеютъ пахатной земли.

Огородные овощи. Каждой крестьянинъ казенной имеетъ отъ 15 до 20 саженей земли называемой усадьбой на которой засеваетъ по большей части капустой, свеклою, морковью, но почти каждой годъ вода изъ реки заливаетъ.

Домашние животные, Дикие животные } не имеется.

Рыбы, раки, пиявки. Рыбъ не имеютъ потому что река Припять принадлежитъ помещице.

Жилища. У казенныхъ крестьянъ всехъ ихъ считается 20, изъ нихъ до 15 старыхъ по большей степени, тесны но опрятны и имеютъ кирпичныя трубы. Избы которыя находятся на берегу р. Припять ежегодно заливаетъ водою.

Одежда и обувь. Достаточные. Казенные крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки и пива крестьяне употребляютъ умеренно, а пьяницъ нетъ.

М. Чернобиль.

Пригородъ Юридики.

Чорнобиль до аварії 1986 р. на ЧАЕС – районний центр одноіменного району (12300). Юридиками звалися в західних губерніях Російської імперії маєтки, що належали католицьким костьолам. Були передані до фонду державного майна у 1843 р. Як поселення згадується у літописах під 1193 р. (Літопис Руський. – С. 353). 1793 р. Чорнобиль увійшов до складу Російської імперії. На середину XIX ст. тут існували три дерев'яні православні церкви. Микільська та Богородицька згоріли під час пожежі 1849 р. Відбудовано згодом лише Микільську, яку було освячено 1858 р. Іллінську церкву побудовано на місці раніше існуючої в 1779 р. У Чорнобилі існувала також церква старовірів, але 1852 р. її розібрали, частину будівельного матеріалу було використано на відбудову Микільської церкви. У містечку існували кам'яний католицький костьол і п'ять єврейських синагог.

Шепеличское общество.

Селеніе Новые Шепеличи.
Деревня Саханъ Рудня
——— Комаровка.
——— Беніевка.
——— Старые Шепеличи.
——— Чистогаловка.
——— Рудка.
Селеніе Денисовичи.

Селеніе Новые Шепеличи.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 199, а женскаго 230 душъ.

Мѣсто положеніе Селеніе лежитъ въ 150 верстахъ отъ Г. Кіева, на сѣверъ на берегу рѣки Припяти, расположено на равномъ мѣстѣ.

Воды. Рѣка Припетъ, и рѣчка Сахань которая течетъ отъ С. Старыхъ Шепеличахъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ 4 болота названіе коихъ:

1е Закрушье круглое — шириною около 300 саж.
2е Сухое длиною около 200 саж. — 70
3е Моховое — 150 — 70
4е Звѣринце — 2 вер. — 1 версть.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. На сѣверъ селенія, находится кустарники длиною около 7 верст. а шириною до 6 верст. состоящіе изъ Сосенъ, дубовъ, ольхи, граба, лищины, лозъ, изъ, и береза.

Почва земли и лѣса. такъ какъ въ Д. Беніевкѣ.

Подпочва и лѣса. песчаная и глинистая, находится железная руда около рѣчку Сахань

Произведеніе Земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 116 а ярового 50 четвертей.

Огородныя Овощи. крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ Д. Беніовкѣ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: волов и коровъ 66, лошадей 2, козъ 15, овецъ 15 свиней 80, изъ домашнихъ птицъ такъ какъ въ Д. Беніовкѣ.

Дикія Животныя Тѣ самые которые въ Д. Беніевкѣ

Рыбы раки, піявки. тоже.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 68; изъ нихъ до 36 старыхъ и даже где опасно жить, въ тѣсны, и мало чистыхъ многія изъ нихъ дранью крыты.

Одежда и обувь. довольно достаточно, всѣ крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. не очень хорошій

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне мало употребляютъ и мало пьяницъ.

С. Новые Шепеличи.

Нині – с. Новошепеличі Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (2857), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Нові Шепеличі входили до маєтностей овруцького Василіанського монастиря, у 1832 р. були передані до державних володінь. Парафіяльну дерев'яну церкву Різдва Богородиці збудовано 1789 р. архимандритом овруцького монастиря Іосафатом Охоцьким замість колишньої, що стояла у Старих Шепеличах. 1843 р. Правління державних маєтностей біля старої заклало нову кам'яну. З різних обставин її будівництво було припинено 1849 р., що й зображено на малюнку Де ля Фліза.

Деревня Саханъ Рудня.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 44 а женскаго 59 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 150 верстахъ отъ г. Кіева, на северъ расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Припятъ и рѣчка Саханъ которая течетъ отъ [illegible] на [illegible]остокъ. на р. Припятѣ находятся три мельницы — [illegible] плотинѣ.

Озера, болота, степь. Не имѣется.

Лѣса. Находится малый кустарникъ около деревни состоящій изъ дубовыхъ порослей, березы, осиха и лозъ.

Почва земли такого свойства какъ въ новыхъ Шепеличахъ.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая. Находится железная руда на берегу рѣчки Сахана.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 10 а яроваго 5 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ новыхъ Шепеличахъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 12, коровъ 10, козъ 15, овецъ 30, свиней 20, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками, куры.

Дикія животныя. Тѣ самыя которыя въ лѣсахъ Д. [illegible].

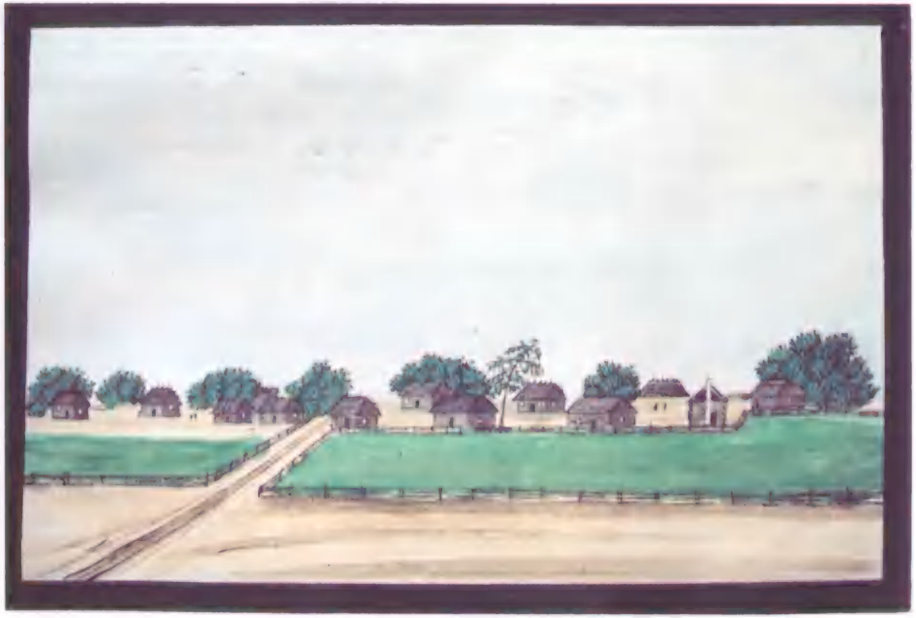
Рыбы раки, пьявки. Тоже а раковъ и пьявокъ довольно.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 12, тѣсныя и опрятны по большей части древнѣ крыты.

Одежда и обувь. Вообще достаточны. Крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ Посредственный.

Качество водъ и питья. такъ какъ въ новыхъ Шепеличахъ.

Д. Сахань Рудня.

Нині – у складі с. Новошепеличі. Рудня Сахань входила до Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря, у 1832 р. перейшла до державних володінь. Парафіяни села в середині XIX ст. були приписані до церкви Різдва Богородиці у Нових Шепеличах.

Деревня Комаровка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 35 а женскаго 46 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 151 верстахъ отъ г. Кіева къ сѣверу, расположенная на равномъ мѣстѣ и на берегу озера Глушинца, полъ версты отъ р. Припяти.

Горы. Не имѣется.

Воды. Река Припять.

Озера. Озеро Глушинка длиною около 2 верст а шириною до 225 саж.

Болота, степи, лѣса. Не имѣется.

Почва и подпочва земли. Такого свойства какъ въ д. Беневкѣ.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 6 а яроваго 3 четверти.

Огородныя овощи и фруктовыя деревья. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ д. Беневкѣ и тѣ тоже самые деревья фруктовые.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 16, коровъ 3, козъ 30, свиней 20. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Рыбы, раки, пьявки. Не имѣется кромѣ въ р. Припяти.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 11, изъ нихъ до 5 старыхъ, все тѣсные для числа жил[illegible], вообще чистые, несколько драниво крыты.

Одежда и обувь. Вообще достаточные. Все крестьяне ходятъ въ лаптяхъ равно и женщины.

Кормъ. Не очень хорошій.

Качество водъ и питья. Такъ какъ въ Старыхъ Шепеличахъ.

Д. Комаровка.

У Де ля Фліза – помилка: Кошаровка. Нині – с. Кошарівка Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (152), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Кошарівка входила до Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря, у 1832 р. її передано до державних володінь. Парафіяни Кошарівки в середині XIX ст. належали до церкви Різдва Богородиці у Нових Шепеличах.

Деревня Беніева.

Число крестьянъ. Мужскаго пола 69 и женскаго 92 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 152 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, расположена на равнинѣ [illegible] на берегу озера Глушина, въ 10 верстъ отъ р. Припяти.

Горы, ръки. [illegible]

Озера. [illegible] 4 озера [illegible]:

1° Глушино	длиною около 2 верст. шириною около	225 саж.
2° [illegible]	1	110
3° [illegible]		100
4° [illegible]		100.

Болота. одно болото длиною около верстыи а шириною до 120 [illegible].

Степь. не имѣется.

Лѣса. Находится [illegible] кругомъ деревни пространствомъ около 3 верст. [illegible] сосенъ, дубовъ, [illegible] и березы.

Почва земли. песчаная [illegible], не плодородная.

Почва лѣса. песчаная [illegible].

Подпочва земли и лѣса. песчаная [illegible].

Произведеніе земли. крестьяне [illegible] 54 и [illegible] 27 [illegible].

Огородныя овощи и фруктовыя деревья. Крестьяне засеваютъ огороды по большей части картофелемъ, свекловою, мало морквою, капустою, укропу, лукомъ, рѣдку, льномъ и коноплями, а отчасти кукурузою и тыквою. имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: сливы, вишни и яблони.

Домашнія животныя. у жителей считается рогатого скота: воловъ 18, коровъ 20, лошадь 1, овецъ 25, свиней 30. изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ, дикихъ козъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. Рыбъ не [illegible], раковъ и піявокъ мало.

Жилища. Всѣхъ и считается 24 все [illegible], но [illegible] и [illegible].

Одежда и обувь. Достаточные. По большой части, крестьяне ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Достаточный но не очень хорошій.

Качество водъ и питья. такъ какъ въ С. Шепеличахъ.

Д. Беніевка.

Нині – с. Бенівка Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (254), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Бенівка входила до Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря і 1832 р. перейшла до державних маєтностей. Парафіяни села в середині XIX ст. належали до церкви Різдва Богородиці в Нових Шепеличах.

Деревня Старые Шепеличи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 199, а женскаго 230 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 130 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ; расположена на ровномъ мѣстѣ и низкомъ.

Классификація земли. На цѣломъ обществѣ считается земли удобной 8516 десятинъ 85 саж., а неудобной 3043 десятинъ 16 саж.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Саханъ течетъ отъ запада на востокъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Много болотъ кругомъ деревни, они занимаютъ пространствомъ около 5 верстъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣсахъ 11,583 десятинъ 28 саж. Лѣсъ въ длину находится около 4, а шириною до 3 верстахъ, состоящій изъ дуба, березы, ольхи, лещины, лозъ, вербъ, и дикихъ грушъ.

Почва земли. Песчаная и плодородная.

Подпочва земли. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 92, а ярового 46 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части картофелемъ, капустою, свекловою, морковою, огурцами, чеснокомъ, лукомъ, редькою; но не собираютъ урожай кромѣ тогда когда роса не разбиваетъ огороды.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота. Воловъ 80, коровъ 8, козъ 31, овецъ 198, лошадей 2, свиней 97. Изъ домашнихъ птицъ разводятъ крестьяне куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ, мало дикихъ козъ и лосей.

Рыбы, раки, пьявки. Въ рѣкѣ Саханъ находится много окуней, щукъ, линь, лещей, язи, сомовъ, плотвы, раковъ и пьявокъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 50 новыхъ, просторныхъ, и опрятныхъ, деревомъ крытыхъ. Сія деревня совсѣмъ сгорѣла въ 1842 году и строена на новъ. Есть пожарные инструменты.

Одежда и обувь. Не достаточные, по причинѣ что во время пожара, все крестьянскихъ имущество сгорѣло. Крестьяне все ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Не очень хорошій и не изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяницъ очень мало.

Д. Старые Шепеличи.

Нині – с. Старі Шепеличі Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (689), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Шепелицький маєток належав до 1832 р. овруцькому Василіанському монастирю, а згодом відійшов до державних володінь. Парафіяльна дерев'яна церква до 1789 р. розташовувалась у Старих Шепеличах, після чого її було перенесено до Нових Шепеличів.

Деревня Чистогаловка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 204 а женскаго 250 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 120 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, расположенно на равномъ мѣстѣ.

Горы. Находится двѣ холмы, названіе коихъ:
1е Каменка вышиною около 15 саженъ
2е Самусова — 16.

Рѣки. Не имѣется.

Озера. Одно озеро круглое пространствомъ около 600 саженей.

Болота, Степь, Лѣса — не имѣется.

Почва и подпочва земли. Песчаная и глинистая, неплодородная.

Произведеніе земли. Крестьяне обсѣваютъ озимаго хлѣба 132 и яроваго 66 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, льномъ, коноплею, а отчасти огурцами и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 98, коровъ 52, козъ 31, овецъ 102, свиней 48, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами только куры.

Дикія животныя. Находится много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

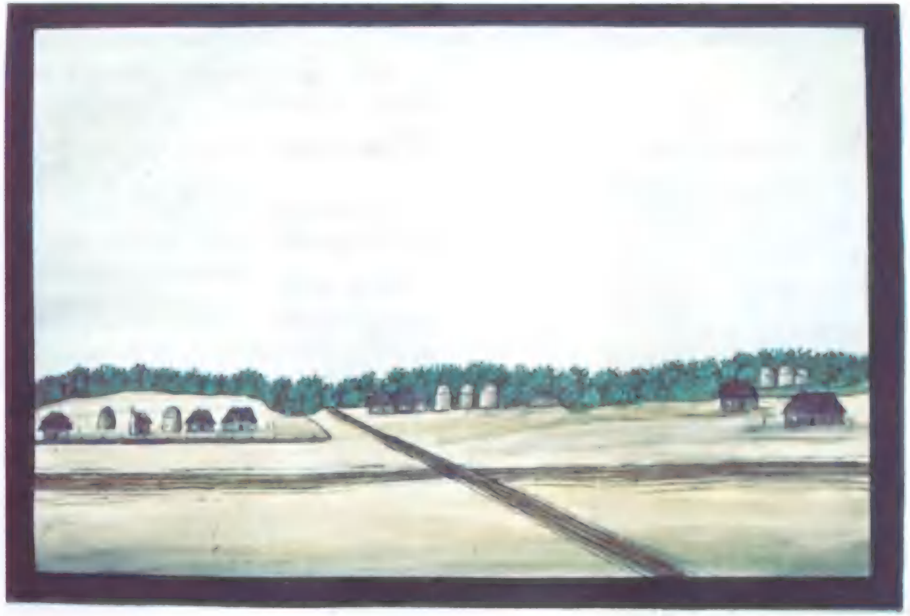
Рыбы, раки, піявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 57. Изъ нихъ до 9 старыхъ, тѣсны, не чисты и не опрятны, по большей части [illegible] крыты.

Одежда и обувь. Очень худы. Всѣ крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Не очень хорошій. Крестьяне мало имѣютъ хлѣба.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Много крестьяне водки употребляютъ, а пьяницъ есть довольно.

Д. Чистоголовка.

Нині – с. Чистогалівка Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (774), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Чистогалівка входила до Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря, а 1832 р. стала державним селом. Парафіяни Чистогалівки в середині XIX ст. належали до церкви Різдва Богородиці в Нових Шепеличах.

Деревня Рудка.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 48 а женскаго 50 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 167 верстахъ отъ Г. Кіева на сѣверо-западъ, расположена на равном[illegible] мѣстѣ.

Горы. Рѣки. Озера. Не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ 10 находящихся кругомъ деревни. 4 изъ нихъ длиною и шириною отъ 4 до [illegible] верстахъ а другіе малы.

Лѣса. На юго-западъ деревни находится лѣсъ длиною около 15 а шириною до 2 версты. Состоящій изъ сосенъ, дуба, осины, грабины, березы и лозы.

Почва земли. Песчаная и болотистая не плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ, песчаная а низменные сырая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная а малая часть глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 16 а ярового 9 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большой части картофелемъ, капустою, морковью, лыномъ, коноплею, и отчасти огурцами и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 16, коровъ 10, козъ 5, овецъ 10, свиней 10. Изъ домашнихъ птицъ куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ, лисицъ, зайцевъ, дикихъ козъ, и дикихъ свиней.

Рыбы Раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 16. Изъ нихъ до 4 старовѣрцы имѣютъ вездѣ деревянной полъ, а иныхъ древнѣво крытые, тѣсные, не чистые и не опрятные.

Одежда и обувь. Вся крестьяне бѣдно одѣтые и носятъ лапти равно и женщины.

Кормъ. Не очень хорошій а жители имѣютъ мало хлѣба.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне мало употребляютъ а естъ мало пьяницъ.

Л. Рудня.

Нині – с. Рудьки Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (150), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. До 1832 р. Рудьки належали овруцькому Василіанському монастирю, після чого були передані до державних володінь. Парафіян села в середині XIX ст. приписано до Воздвиженської церкви в Денисовичах.

Селеніе Денисовичи.

Число Крестьянъ. мужескаго пола 90, а женскаго 96 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 185 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо западъ, расположено на равнинѣ мѣстѣ.

Горы, Рѣки, Озера. Не имѣется.

Болота. Два болота названіе коихъ:
1° Хоецъ длиною около версты а шириною до 250 саж.
2° Мутвеца круглое шириною до 200 саженъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Кругомъ селенія есть лѣса пространствомъ около 10 верстахъ, состоящій преимущественно изъ сосновыхъ деревьевъ, по между коихъ находятся: дубъ, береза, кленъ, грабина, осина, берестинъ, ива, липина, ольха, лоза и верба.

Почва земли. сѣрая, частью глинистая и болотистая не плодородная.

Почва лѣса. песчаная, сѣрая и болотистая.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 118 а ярового 9 четвертей.

Огородніе овощи. Крестьяне засѣваютъ по малой части картофелемъ, свеклою, капустою, морковью лукомъ и коноплями.

Домашнія животныя. у жителей считается рогатого скота: воловъ 19, коровъ 11, лошадей 2, овецъ 30, козъ 15, свиней 20; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, и мало дикихъ козъ и дикихъ свиней, лось и довольно лисицъ и зайцъ.

Рыбы раки, пьявки. не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 28. изъ нихъ до 6 старыхъ, они довольно просторны, чисты, и опрятны; дранью крыты, и имѣютъ деревянный полъ.

Одежда и обувь. Крестьяне бѣдно одѣты, ходятъ все равно и таковые въ лаптяхъ.

Кормъ. Не очень хорошій, крестьяне мало хлѣба имѣютъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне мало употребляютъ, а пьяницъ нѣтъ.

С. Денисовичи.

Нині – с. Денисовичі Поліського р-ну Київської обл. (301) відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Це найпівнічніше село Київської губ. (а нині – і Київської області) до 1832 р. входило до Шепелицького маєтку овруцького Василіанського монастиря, згодом було передано до казни. Дерев'яну парафіяльну Воздвиженську церкву збудовано у 1762 р.

Поселяне
Чернобыльскаго и Шепеличскаго обществъ.

Варовичское общество.

Селеніе Варовичи.
——— Павловичи.
Деревня Бараны.
Селеніе Мартиновичи.
Рудня Старо Павловичсая.
——— Клевенская.
Буда Старо Варовичская.
Деревня Кабаны.
——— Ольшанка.
Селеніе Лубьянка.
——— Стеканка.
Деревня Ильинцы.
——— Дѣгтяровка.
Рудня Ильинская.
——— Мала Кошиловка.

Селеніе Варовичи.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 225, а Женскаго 212 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 160 верстахъ отъ г. Кіева на северо-западъ, расположено на равнинѣ мѣстѣ и окружено во всѣхъ сторонъ лѣсомъ.

Классификація Земли. Въ упрошъ общества считается земли: удобной 1692 дес. 90 с. а неудобной 2.082 д. 69 саж.

Горы. Не имеется.

Воды. Рѣка Ужъ течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Припять.

Озера. Находится 10 озеръ занимающіе пространство длиною отъ 7 до 10 и шириною отъ 3 до 10 саженей.

Болота. много болотъ около селенія на пространствѣ длиною 6 верстъ.

Степь. Не имеется.

Лѣса. Находится лѣсовъ 30 дес. 250 саж. преимущественно сосенъ по между коихъ находится Дубъ, Осина, Береза, Кленъ, Грабъ, Ольха, Осина, Ива, Лѣщина, Лоза, Черемха, и дикія Груши, а въ томъ много грибовъ.

Почва Земли. Глинистая и солонистая. Весною вода заполняетъ низкой грунтъ.

Почва Лѣса. Глинистая, будучи сырая и болотистая.

Подпочва земли и Лѣса. Глинистая; находится при С. Варовичахъ желѣзная руда въ трехъ мѣстахъ.

Произведение Земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 82, а ярового 90 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, и свеклою; но не бываетъ урожай хорошимъ въ непогоды годы и когда вода не заливаетъ огородовъ.

Домашнія Животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 40, коровъ 55, лошадей 30, овецъ 69, Свиней 51. Изъ домашнихъ птицъ разводятся преимущественно Гуси, Утки и Куры.

Дикія Животныя. Въ лѣсахъ водится много Волковъ, Лисицъ, зайцевъ, дикихъ Козъ, дикихъ свиней и мало лосей.

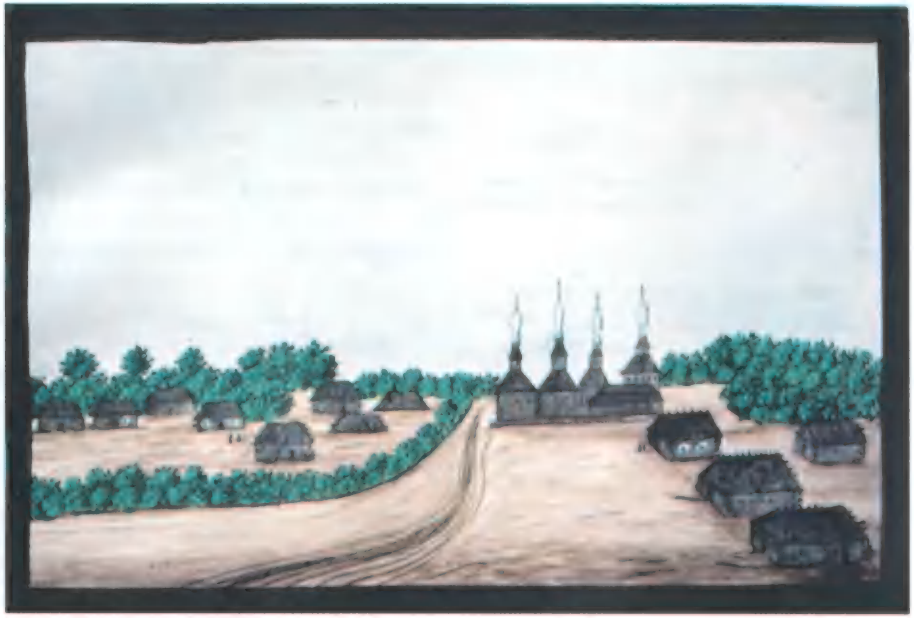
Рыбы раки, Піявки. Находится въ рѣкѣ много щукъ, Окуней, Линовъ, Карасей, язь, Белугъ, раковъ піявокъ.

Жилища. Домовъ изъ считается 80. Изъ нихъ до 15 старыхъ, всѣ драньею крытые, по большей части имѣютъ кирпичные трубы, а отъ 7 курныя. Избы мало просторные, много не чистыхъ и неопрятные. Находится дворъ господскій.

Одежда и обувь. третья часть крестьянъ имѣютъ одежды достаточные, а другіе бѣдные, они и крес- ~~тьяне одежды не имѣютъ~~.

Кормъ. не очень хорошій. Крестьяне имѣютъ мало хлѣба.

Качество водъ и питье. Вода хорошая, Водки крестьяне употребляютъ довольно, а пьяницъ есть нѣкоторые.

С. Варовичи.

Нині – с. Варовичі Поліського р-ну Київської обл. (949) відселене після аварії на ЧАЕС 1986 р. Вперше в історичних документах згадується 1543 р. До 1832 р. Варовичі належали землевласнику Станіславу Стецькому, землі якого за участь у польському повстанні було конфісковано і передано до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну церкву святої Параскеви збудовано в першій половині XVIII ст. і реконструйовано 1858 р.

Селеніе Павловичи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 141 а женскаго 212 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 150 верстахъ отъ г. [illegible] и окружено со всѣхъ сторонъ густымъ лѣсомъ, расположено на ровномъ мѣстѣ.

Торги. Не имѣется.

Воды. Рѣка [illegible] течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. [illegible].

Озера. Не имѣется.

Болота. Много болотъ около селенія въ пространствѣ около 4 верстъ.

Лѣса. Находятся кругомъ селенія. Главный лѣсъ около онаго уже сказано выше. Крестьяне имѣютъ много бортей въ лѣсу.

Почва земли. Песчаная и болотистая, не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная, болотистая, а мѣстами суходолъ.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 90 а ярового 30 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, но малой части, картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою и собираютъ урожай хорошій тогда когда вода не заливаетъ грунта, что часто бываетъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 40, коровъ 96, лошадей 5, козъ 20, овецъ 52, свиней 31; изъ домашнихъ птицъ разводится крестьянками куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, довольно дикихъ ко[зъ] и дикихъ свиней, лисицъ и зайцевъ, и лосей.

Рыбы, раки, піявки. Въ рѣкѣ находится довольно [illegible], мало щукъ, и только въ [illegible] годы бываютъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 36. Изъ нихъ до 8 старыхъ, дряхлые, кривые, низкіе, нечистые и неопрятные, не имѣютъ трубъ, а есть 7 курныхъ.

Одежда и обувь. Достаточная, но есть нѣкоторые крестьяне бѣдно одѣты, ~~всѣ же крестьяне~~ всѣ ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Не очень хорошій, крестьяне имѣютъ мало хлѣба.

Качество воды и питья. Вода не хорошая, болотистая и мутная. Водки крестьяне много употребляютъ, а пьяницъ есть довольно, но меньше нежели два года назадъ по прибытіи новаго наставленнаго священника.

С. Павловичи

Нині – с. Новий мир (з 1927 р.) Поліського р-ну Київської обл. (601). За планом ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС підлягає відселенню. Село відоме з 1634 р. під назвою Павловичі. За участь його власника Станіслава Стецького у польському повстанні землі села були конфісковані і передані 1832 р. до казни. До 1850 р. парафіяльною церквою в Павловичах вважалась Богородицька, збудована, ймовірно, у першій половині XVIII ст.

Деревня Бараны.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 47, а женскаго 47 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 153 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо-западъ, расположена на равнинѣ [illegible], отъ западной стороны [illegible] и [illegible] лѣсомъ и отъ сѣверо [illegible] [illegible] р. [illegible]

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка [illegible] течетъ отъ сѣверо-запада и впадаетъ въ р. [illegible].

Озера. Не имѣется.

Болота. Много болотъ кругомъ деревни простирающихся около 10 верстъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Большіе лѣса тѣ самые которые въ с. Павловичахъ.

Почва земли и лѣса подпочва. Такого свойства какъ въ с. Павловичахъ.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 14 и яроваго 10 четвертей.

Огородныя овощи. Такъ какъ въ с. Павловичахъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 20, коровъ 7, лошадей 2, свиней 21, домашнихъ птицъ нѣтъ.

Дикія животныя. Тѣ самые которые въ с. Павловичахъ.

Рыбы, раки, пьявки. Въ рѣкѣ находится: щуки, [illegible], караси, но мало потому что почти ежегодно рѣка засыхаетъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 10, изъ нихъ до 5 старыхъ, всѣ тѣсные, не опрятные, безъ трубъ.

Одежда и обувь. Достаточныя. Всѣ крестьяне и крестьянки носятъ лапти.

Кормъ. Не очень хорошій, а крестьяне имѣютъ мало хлѣба.

Качество воды и питья. Вода худая не здоровая, болотистая, [illegible]. Водки крестьяне водку употребляютъ довольно и пьяницъ есть нѣкоторые.

Д. Бараны.

Нині – у складі с. Новий Мир. Барани вважались частиною с. Павловичі ще в середині XIX ст. (*Похилевич*. – С.130), хоча адміністративно існували окремою одиницею до середини XX ст. (УРСР. АТП–1946. – С.271).

Селеніе Мартиновичи

Число крестьянъ. Мужескаго пола 368, а женскаго 360 душъ.

Мѣсто положенія. Селеніе лежитъ въ 141 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверо-западъ [illegible] [illegible].

Воды. Рѣка Уша течетъ отъ сѣвера [illegible] и впадаетъ въ р. Припять.

Озера. [illegible] озеро простирается [illegible] длиною до трехъ и шириною до 10 верстъ.

Болота. [illegible] около селенія, длиною и шириною простираются около 6 верстъ.

Степь. [illegible] находится степь [illegible] длиною около 2 и шириною до 50 саженъ.

Лѣса. Находится лѣсъ вокругъ селенія въ пространствѣ [illegible] до 15 верстъ, [illegible] преимущественно изъ [illegible], дубъ, береза, [illegible], ясень, кленъ, липа, [illegible], ольха, лоза, верба, вересты и дикихъ грушъ.

Почва земли. песчаная, глинистая, болотистая и плодородная, а почва лѣса на сухой песчаная и [illegible] сверху.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 165 а ярового 172 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, пастернакомъ, [illegible], [illegible], [illegible], и отчасти кукурузою и тыквою, но часто не бываетъ урожая, по причинѣ что лѣса [illegible] заливаетъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 180, коровъ 61, Овецъ 119, свиней 196. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, дикихъ козъ, дикихъ свиней, мало лосей, находится тоже много рабчиковъ и тетерей.

Рыбы раки, пьявки. Въ рѣкахъ есть: щуки, сомы, лины, окуни, плотва, язи, [illegible], [illegible] и очень много пьявокъ и раковъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 88, изъ нихъ до 25 старыхъ, 15 просторныя, другія тѣсныя, а по большей части чистыя и опрятныя. Находится потребные инструменты.

Одежда и обувь. Достаточны въ нѣкоторыхъ крестьянъ, но есть много изъ нихъ худо одѣтые, все и [illegible] носятъ лапти.

Кормъ. Не достаточный, и много нуждаютъ почти ежегодно въ хлѣбѣ.

Качество водъ и питье. Вода хорошая. Водки Крестьяне довольно употребляютъ, а есть нѣкоторые пьяницъ.

Примѣчаніе.

Отъ 1849 году, находится училище для 30 крестьянскихъ мальчиковъ. Священникъ Александръ [illegible] имъ преподаетъ русскій языкъ, аритметику и священную исторію.

С. Мартиновичи.

Нині – с. Мартиновичі Поліського р-ну Київської обл. (1128). За планом ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС село підлягає відселенню. В історичних документах Мартиновичі вперше згадуються 1598 р. Мартиновичі належали до 1832 р. землевласнику Station Станіславу Стецькому, в якого були конфісковані за участь у польському повстанні і передані до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну Георгіївську церкву збудовано 1778 р.

Рудня старо Павловичская.

Число крестьянъ Нѣтъ крестьянъ.

Мѣщанъ мужескаго пола 17 а женскаго 8. Они Кіевскіе, и Радомысльскіе мѣщане.

Горы. Не имѣется.

Воды. Есть потокъ называемой Шевя который течетъ отъ запада, на востокъ и впадаетъ въ рѣку Ушу.

Озера. Не имѣется.

Болота. находится много болотъ пространствомъ около 5 верстъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. тотъ самой лѣсъ который въ С. Павловичахъ.

Почва земли и лѣса. такого свойства какъ

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая. Въ лѣсахъ находится въ многихъ мѣстахъ желѣзная руда.

Произведение земли. Жители не занимаются хлѣбопашествомъ.

Огородныя овощи. сообразныя съ С. Павловичахъ.

Домашния животныя. у жителей считается рогатого скота. Воловъ 6, коровъ 6, свиней 5.

Дикія животныя. въ лѣсахъ водится тѣ самые которые въ С. Павловичахъ.

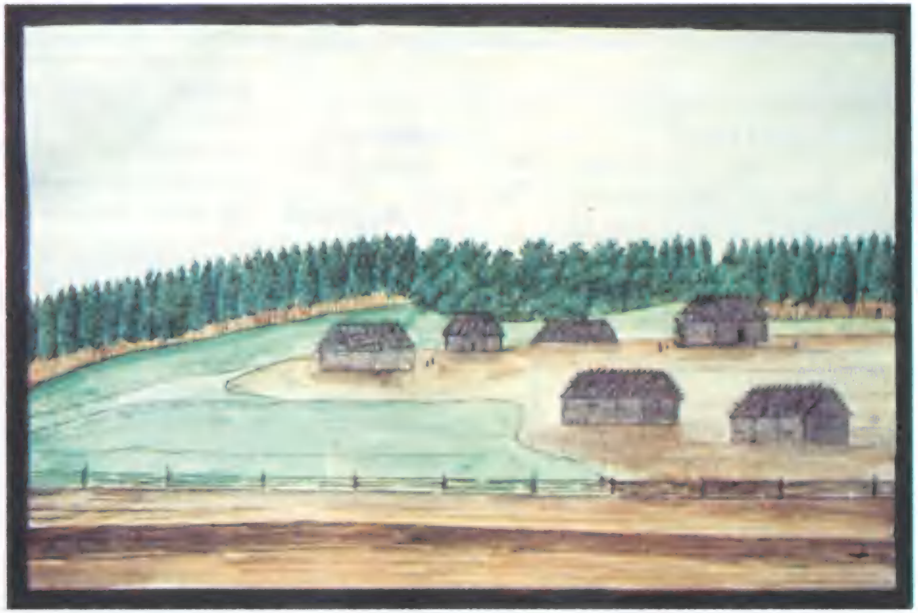
Рыбы раки, пiявки. въ потокѣ Шевѣ находится мало вьюновъ и довольно пiявокъ, раковъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 8 старые, тѣсные, нечистые и неопрятные, худо дрянью крытые.

Одежда и обувь. не очень достаточные. Всѣ мѣщане ходятъ въ лаптяхъ равно и женщины.

Кормъ. Не состаточные, Жители питаются хлѣбомъ.

Качество воды и питья. Вода худая, не здоровая, особливо во время сушы.

Рудня старо Павловическая.

Нині – с. Стара Рудня Поліського р-ну Київської обл. (116), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Парафіяни села в середині XIX ст. належали до Богородицької церкви у Павловичах, а з 1858 р. – до церкви Святої Параскеви у Варовичах.

Рудня Клевенская.

Число крестьянъ мѣщанъ. Мужескаго пола 2 а женскаго 2 душъ
——— 27 ——— 26 душъ.

Мѣсто положеніе. Рудня Клевенская лежитъ въ 152 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо западъ, расположена на равнинѣ [illegible], между лѣсами.

Горы. Не имѣется.

Воды. Есть потокъ который течетъ отъ сѣвера на западъ, на немъ устроена плотина и два мостика очень худые.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною и шириною около 15 саженей.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Тотъ самой лѣсъ который въ С. Павловичахъ.

Почва и подпочва земли и лѣса. Такого свойства какъ въ С. Павловичахъ, но въ лѣсу находится желѣзныхъ рудъ.

Произведеніе земли. Жителей не занимаются хлѣбопашествомъ.

Огородныя овощи. Жители не имѣютъ огородовъ, потому что не бываетъ урожай и вода ихъ заливаетъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 12, коровъ 5, козъ 13, свиней 5.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся тѣ самые которые въ С. Павловичахъ.

Рыбы раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 17, всѣ старые, худо древомъ крытые, и находятся очень худыя. Корчма устроена чрезъ евреевъ.

Одежда и обувь. Жители всѣ худо одѣтые и носятъ лапти, равно и женщины.

Кормъ. Худый; жители имѣютъ мало хлѣба.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки жители мало употребляютъ а пьянице нѣтъ.

Рудня Клевенская.

За Л. Похилевичем, Клевань. Нині – с. Кливини Поліського р-ну Київської обл.(175), відселене в зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. У середині XIX ст. парафіяни села належали до Богородицької церкви у Павловичах, а з 1858 р. – до церкви Святої Параскеви у Варовичах. Село було конфісковано у Станіслава Стецького 1832 р. за його часть у польському повстанні.

Буда старо Варовичская.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 32, а женскаго 31 душъ.
Мѣщанъ —— 18 —— 15 душъ.

Мѣсто положение. Буда старо Варовичская лежитъ въ 154 верст. отъ г. Кіева, на сѣверо-западъ, расположена на ровномъ мѣстѣ, въ срединѣ лѣса и кону болотами.

Горы. Озера. Рѣки. — не имѣется.

Болота. тѣ самыя болота которыя въ с. Варовичахъ.

Степь. не имѣется.

Лѣса. Почва земли, подпочва земли и лѣса — такое свойство какъ въ с. Варовичахъ.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба и ярового 14 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ с. Варовичахъ, и почти ежегодно водою ихъ заливаетъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: головъ 8, коровъ 15, лошадей 2, овецъ 10, свиней 5. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками куры.

Дикія животныя. тѣ самыя которыя въ с. Варовичахъ.

Рыбы, раки, піявки. Въ болотахъ находятся, звонцы и піявки, но только въ мокрые годы.

Жилища. У крестьянъ всѣхъ ихъ считается 10 изъ нихъ до 5 старыхъ, деревомъ крытые, а въ нѣсколькихъ опасно жить потому что они дряхлы. У мѣщанъ жилища 6, по большей части тѣсные для числа жителей, не чисты и неопрятны.

Одежда и обувь. Почти всѣ крестьяне худо одѣты, они, мѣщане и ихъ мѣщанки ходятъ всѣ въ лаптяхъ.

Кормъ. Не очень хороший а Крестьяне имѣютъ мало хлѣба.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне и мѣщане мало употребляютъ а пьяницъ нѣтъ.

Буда старо Варовическая.

Нині – с. Буда-Варовичі Поліського р-ну Київської обл. (586). За планом ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС село підлягає відселенню. В середині XIX ст. парафіяни села були приписані до церкви Святої Параскеви у Варовичах.

Деревня Кабаны.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 203, а женскаго 201 душъ.

Мѣсто положенiе. Деревня лежитъ въ 140 верстахъ отъ г. Кiева на сѣверо-западъ, расположена на равнинѣ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Уша, которая течетъ въ с. Мартиновичахъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Находится много болотъ близь деревни пространствомъ до 3 верстъ.

Лѣса. Есть лѣсъ пространствомъ длиною около 25 а шириною до 20 верстъ, состоящiй изъ сосенъ, дуба, березы, грабины, ольхи, осины, лозы и вербы, все высокiе и толстые деревья. Въ семъ лѣсу растетъ много грибовъ.

Почва земли. Глинистая, болотистая, и мало песчаная не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная, глинистая, сырая и болотистая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведенiе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 150, а яроваго 90 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такимъ образомъ какъ въ с. Мартиновичахъ.

Домашнiя животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 97, коровъ 43, козъ 31, лошадей 6, овецъ 49, свиней 60, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикiя животныя, въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, и зайцевъ, мало дикихъ козъ и дикихъ свиней, равно и лосей.

Рыбы, раки, пiявки. Та самыя которые въ рѣкѣ Ушѣ въ с. Мартиновичахъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 58. Изъ нихъ до 10 старыхъ и дряхлыхъ гдѣ опасно жить. 15 простыхъ, другiя тѣсны, почти всѣ дымны и опрятны, дрянью крыты.

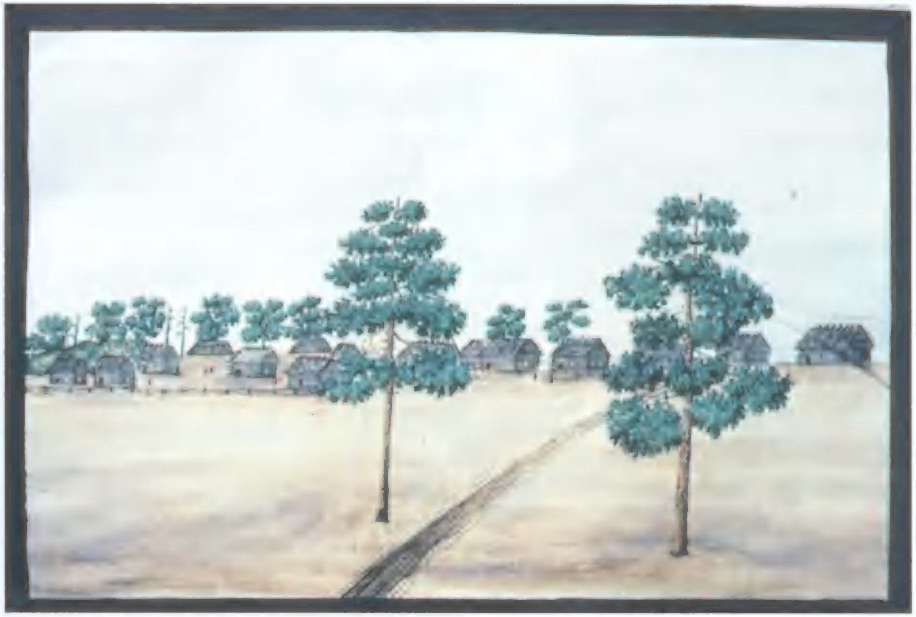
Одежда и обувь. Крестьяне и крестьянки всѣ худо одѣты и носятъ лапти.

Кормъ. Въ некоторыхъ достаточный, но изъ нихъ много имѣютъ нужда въ хлѣбѣ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне употребляютъ умѣренно, а пьяницъ весьма мало.

Примѣчанiе.

Одинъ крестьянинъ Иванъ Осипенко имѣетъ 104 годъ.

Д. Кабаны.

Нині – с. Діброва Поліського р-ну Київської обл. (854). За планом ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС у 1986 р. село підлягає відселенню. В середині XIX ст. парафіяни села належали до Георгіївської церкви у Мартиновичах.

Деревня Ольшанка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 77 и женскаго 71 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 141 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверо западъ, расположена на ровномъ мѣстѣ.

Воды. Рѣчка Илья течетъ отъ востока на югъ и впадаетъ въ р. Ужъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Много болотъ находится около деревни пространствомъ отъ 2 до 115 саженей.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Лѣсъ на сѣверъ отъ деревни пространствомъ длиною до 15 а шириною около 20 верстъ состоящій изъ самыхъ деревьевъ какъ лѣсъ въ Д. Кабанахъ.

Почва земли. Песчаная, глинистая по большей части болотистая.

Почва лѣса. Подпочва земли и лѣса. Такого свойства какъ въ Д. Кабанахъ.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 25 и ярового 20 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ С. Мартиновичахъ.

Рыбы, раки пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 18. Изъ нихъ до 4 старыхъ по большей части, просторны, чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Почти всѣ крестьяне и крестьянки худо одѣты, и носятъ лапти.

Кормъ. Не достаточный и крестьяне нуждаются [illegible] хлѣба.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне мало употребляютъ, и пьяницъ очень мало.

Д. Ольшанка.

Жители лазящія на вершины сосенъ для собранія меду изъ Бортей.

Нині – с. Вільшанка Поліського р-ну Київської обл. (137), відселене в зв'язку з аварією на ЧАЕС у 1986 р. Парафіяни Вільшанки в середині XIX ст. належали до Георгіївської церкви у Мартиновичах.

Селеніе Лубьянка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 187 и женскаго 189 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 140 верстахъ отъ г. Кіева [illegible] расположено на [illegible]

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Иква, о которой уже сказано, [illegible] стекающая [illegible]

Озера. Не имѣется.

Болота. Находится много болотъ около деревни пространствомъ около 4 верстъ.

Степь. Находится нѣсколько степныхъ мѣстахъ разбросанныхъ между лѣсами, пространствомъ отъ 30 до [illegible]

Лѣса. Лѣсъ находится кругомъ села которое имѣетъ вообще съ Варовичскимъ имѣніемъ пространства 80000 десятинъ, состоящій изъ такихъ деревъ такъ какъ въ с. Марьяновичахъ.

Почва земли. Почва песчаная и болотистая, черноземная [illegible], не плодородная.

Почва лѣса. [illegible] на суходолахъ песчаная а по болотамъ [illegible] сѣрая и болотистая особливо въ низкихъ мѣстахъ, и частью черноземная съ примѣсью песку.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая. Находится желѣзная руда въ 5 верстахъ отъ селенія въ лѣсу а въ самомъ селеніи есть глина способная для [illegible]

Произведеніе земли. Крестьяне засѣваютъ озимаго хлѣба 110 а ярового 72 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ с. Марьяновичахъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 39, Коровъ 31, Лошадей 5, Козъ 30, Свиней 82, Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, также лосей, зайцевъ и бѣлокъ, немного дикихъ козъ и дикихъ свиней, Рысь, куницы и общ.

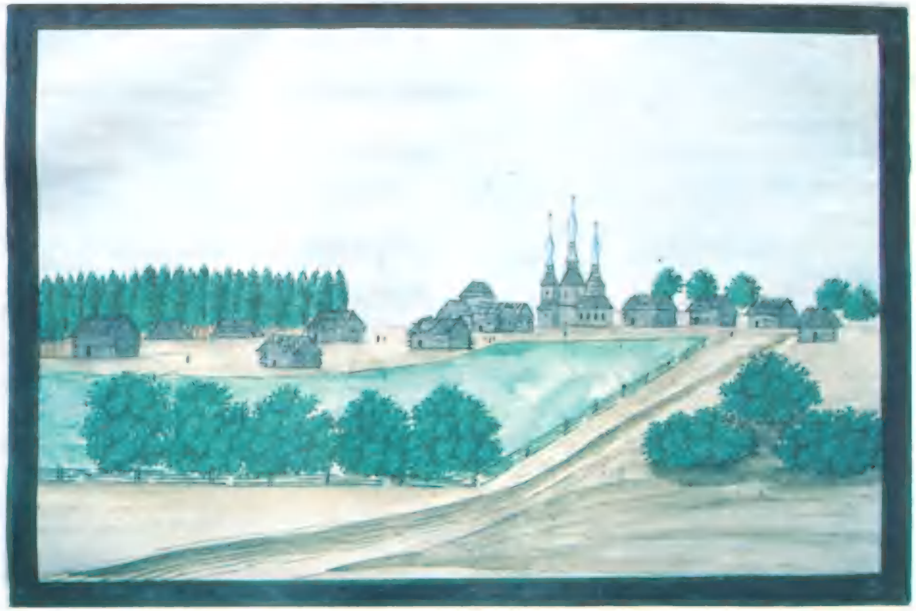
Рыбы, раки, пьявки. Въ рѣкѣ есть: Щуки, Лини, Карпы, а въ лѣсахъ по болотамъ и протокахъ: Зьвоны, и много пьявокъ а раковъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 50. Изъ нихъ до 8 старыхъ, 20 просторныя а другія тѣсные, всѣ деревянные крытые и опрятные.

Одежда и обувь. ~~По [illegible] [illegible] крестьянъ [illegible]~~ одежда они всѣ и женщины носятъ лапти.

Кормъ. Въ многихъ крестьянъ не достаточный и мало хлѣба имѣютъ.

Качество водъ и питья. Вода не хорошая, болотистая и мутная, особливо лѣтомъ, Водки, медъ и пиво крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ мало.

С. Лубьянка.

Нині – с. Луб'янка Поліського р-ну Київської обл. (612), відселене в зв'язку з аварією на ЧАЕС у 1986 р. За одними даними, село засноване у другій половині XIX ст. (ІМС. К. о. – С.539), за іншими (*Похилевич*) – Луб'янка ще в першій половині XIX ст. належала землевласнику Станіславу Стецькому і 1832 р. була конфіскована на користь держави за його участь в польському повстанні. До 1850 р. в Луб'янці за парафіяльну церкву була Микільська, збудована у 1770 р. на місці старої.

Селеніе Стечанка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 166, а женскаго 139 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 140 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо западъ, расположено на ровномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Илва о которой уже сказано при описаніи с. Иливцы.

Озера, Болота, степь. Не имѣется.

Лѣсъ. Находится кустарникъ пространствомъ около 10 десятинъ состоящій преимущественно изъ дубовыхъ поросли, сосновыхъ и березовыхъ.

Почва и подпочва земли, лѣса. Таковы свойства какъ въ д. Иливцахъ.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 77 а яроваго 100 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ с. Мартыновичахъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 11, коровъ 40, лошадей 6, козъ 27, овецъ 61, свиней 102, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся тѣ животныя которыя въ с. Лубянкѣ.

Рыбы, раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 38, половина просторны и опрятны, а другія нѣтъ. Оныя деревомъ крыты. Есть 1 курень.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки и пива крестьяне умѣренно употребляютъ, а пьяниц [illegible].

С. Стечанка.

Нині – с. Стечанка Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну (905), відселене в зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Перші історичні відомості про Стечанку належать до 1634 р. Вона була власністю Станіслава Стецького і конфіскована за його участь у польському повстанні. Дерев'яну парафіяльну церкву збудовано 1634 р., реставровано 1733 р. Під час відвідин Стечанки Де ля Флізом вона була вже дуже старою. Згодом, у 1855 р. коштом казни збудовано нову церкву.

Деревня Ильинцы.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 330 а женскаго 324 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 140 верстахъ отъ г. Кiева на сѣверо западъ, расположена на равнинѣ [illegible].

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Ильва течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Ушъ, на ней строена плотина съ мельницею.

Озера. Не имѣется.

Болота. Есть много болотъ пространствомъ около 6 верстъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. На сѣверѣ деревни есть лѣсъ пространствомъ длиною около 15 и шириною до 4 верстъ.

Почва земли. Песчаная и болотистая, а какъ низкой грунтъ, вода почти ежегодно ихъ заливаетъ.

Почва лѣса. Такого свойства какъ въ с. Лугвинахъ.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведенія земли. Крестьяне высеваютъ озимаго хлѣба 200, а яроваго 170 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засеваютъ огороды такъ какъ въ с. [illegible].

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 58, коровъ 26, лошадей 6, козъ 10, овецъ 61, свиней 20. Изъ домашнихъ птицъ находятся у крестьянокъ куры.

Дикія животныя. Такожъ водятся тѣ самыя которыя въ с. Лугвинахъ.

Рыбы, пiявки, раки. Рыбъ и раковъ нѣтъ а пiявокъ мало.

Жилища. Домовъ ихъ считается 87. Изъ нихъ старыхъ до 15, просторныхъ 13. Другія также по большей части чистые и опрятные. Всѣ деревянные крыты, а курныхъ есть три.

Одежда и обувь. По большей части крестьяне равно одѣты, мужчины и женщины ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Не достаточный въ многихъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки и меду крестьяне мало употребляютъ а пьяницъ мало.

Д. Ильинцы.

Нині – с. Іллінці Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (1059), відселене в зв'язку з аварією на ЧАЕС у 1986 р. Село відоме з 1783 р. Парафіяни Іллінців у середині XIX ст. належали до церкви у Стечанці.

Деревня Дѣгтяровка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 32, а женскаго 38 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 140 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверо-западѣ, расположена на ровномъ мѣстѣ.

Горы. Рѣки. Озера. Болота. Степи. Лѣсъ. — не имѣется.

Почва и подпочва земли. Такого свойства какъ въ с. Мартыновичахъ.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 18 и яроваго 8 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ с. Мартыновичахъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 6, коровъ 3, овецъ 5, свиней 10.

Дикія животныя. Находится мало волковъ и другихъ звѣрей.

Рыбы, раки, піявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 7, просторные, чистые и опрятные и деревянно крытые.

Одежда и обувь. Достаточно. Всѣ крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ.

Кормъ. Не очень хорошій.

Качество воды и питья. Вода хорошая, водки и пива употребляютъ мало, а пьяницъ нѣтъ.

Д. Дектяровка.

Нині – у складі с. Роз'їздже Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (237), відселеного у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Парафіяни Дегтярівки в середині XIX ст. належали до церкви у Стечанці.

Рудня Ильинская.

Число крестьянъ — Мужескаго пола 2 а женскаго 3 душъ.

Мѣщанъ — ——— 31 ——— 37 душъ.

Мѣсто положеніе. Рудня Ильинская лежитъ въ 140 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо западъ, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Вода Рѣка Илва, о которой уже сказано.

Озера. Не имѣется.

Болота тѣ самыя которыя въ д. Ильинцахъ о которыхъ будетъ сказано при описаніи сей деревни.

Степь Не имѣется.

Лѣса тотъ самой который въ д. Лубянка.

Почва земли. Почва лѣса. Такого свойства такъ какъ въ д. Ильинцы.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая. Находится железная руда, одна въ 2 верстахъ отъ рудни Ильинской, солонистая, а другая въ 12 верстъ крупная.

Произведеніе земли. Жители высѣваютъ озимаго хлѣба и ярового 15 четвертей.

Огородныя овощи. Жители засѣваютъ огороды такъ какъ въ д. Лубянкѣ.

Домашнія животныя. У мѣщанъ считается скота: воловъ 20, коровъ 10, лошадей 2, козъ 10, овецъ 30, свиней 30

Дикія животныя. Рыбы. Раки, Пьявки. Тѣ самыя которыя водятся въ лѣсахъ д. Ильинской. Въ рѣкѣ есть: щуки, окуни, язи, караси, линь, раки и пьявки.

Жилища У крестьянъ считается 2 избы а у мѣщанъ 25, изъ нихъ до 10 старыхъ, половина просторныя, всѣ дранью крыты.

Одежда и обувь Мѣщане лучше одѣты нежели крестьяне, всѣ и женщины ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки жители употребляютъ умѣренно а пьяницъ нѣтъ.

Рудня Ильинская.

Нині – с. Рудня Іллінецька Іванківського (колишнього Чорнобильського) р-ну Київської обл. (114), відселене у зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. Перші відомості про Рудню Іллінецьку належать до XVIII ст. У середині XIX ст. парафіяни села були приписані до церкви у Стечанці.

Рудня малая Кошиловка.

Число крестьянъ — Мужескаго пола и Женскаго 5 душъ.

Мѣсто положеніе — Рудня малая Кошиловка лежитъ въ [illegible] верстахъ отъ г. Кіева на северо-западъ, расположена на равнинѣ мѣстѣ у середины лѣса.

Горы. — не имѣется.

Воды — Рѣчка Кошиловка течетъ отъ севера на югъ и впадаетъ въ р. Ушъ.

Озера — не имѣется.

Болота — много болотъ въ лѣсу.

Степь — не имѣется.

Лѣсъ. — тотъ самой который въ с. Заровичахъ.

Почва и подпочва. Земли и лѣса. — такого свойства какъ въ с. Заровичахъ.

Произведеніе земли. — крестьяне не занимаются хлѣбопашествомъ.

Огородныя овощи. — Крестьяне имѣютъ очень мало огородовъ.

Домашнія животныя. — у жителей считается скотоводство: воловъ [illegible], коровъ 6, козъ 4, лошадей 4, овецъ 20, свиней 6.

Дикія животныя. — Въ лѣсахъ водятся тѣ самыя которыя въ с. Заровичахъ.

Рыбы, раки, піявки. — не имѣется.

Жилища — Всѣхъ ихъ считается 8, просторны довольно, чисты и опрятны, деревомъ крыты.

Одежда и обувь — Достаточны. Крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ — Достаточный.

Качество водъ и питья. — Вода хорошая, водки крестьяне мало употребляютъ, мало и пьяницъ нѣтъ

Рудня Малая Кошиловка.

Нині – с. Ковшилівка Поліського р-ну Київської обл. (142), відселене в зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р. В середині XIX ст. парафіяни села належали до церкви Святої Параскеви у Варовичах.

Максимовичское общество.

Деревня Максимовичи.

Буда Миксимовичская.

Рудня Бобрикъ.

——— Раденская Федеровская.

Деревня Раденка.

——— Драчиловка.

——— Королевка.

——— Бобрикъ.

——— Младчевка.

——— Кропивна.

Максимовичское общество

Деревня Максимовичи.

Число крестьянъ Мужескаго пола 330 а женскаго 252 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 125 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо западѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 7206 десят. 44 саж. а неудобной 4676 дес. 80 саж.

Торфъ. Много толщиною въ глубину отъ 2 до 3 аршинъ.

Воды Рѣка Будеръ течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Ужъ.

Озера не имѣется.

Болота Много болотъ пространствомъ около 66 верстъ

Степь не имѣется.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣсовъ 15121 десятина преимущественно сосенъ, дубовъ, березъ, но между коихъ находится: Осина, Грабина, Берестина, Ольха, Липина, Лоза, Дикія Груши и яблони.

Почва земли Песчаная между болотами, не плодородна

Почва лѣса Песчаная, наиболѣе сырая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая; Находится при д. Максимовичахъ желѣзная руда.

Произведеніе земли Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба и яроваго 80 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, постернаками, рѣпами, фасолью, брюквою, маком, каноплею, морковью, по части кукурузою, и табакомъ, но не бываетъ урожай когда года сухія или когда заливаетъ огороды

Максимовичское общество. Д. Максимовичи.

Домашнія животныя У жителей считается рогатаго скота: Воловъ 70, Коровъ 80, Лошадей 7, Козъ 19, Овецъ 31. Изъ домашнихъ птицъ разводятся Крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ, и мало дикихъ козъ.

Рыбы, раки, піявки Въ рѣкѣ есть: Щуки, Лины, Караси, и Вьюны, а раковъ и піявокъ мало.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 70, по большей части просторны а половина частью непрочны, все деревянные крытые. Находится пожарные инструменты.

Одежда и обувь достаточные. Всѣ крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ Достаточный.

Качество воды и питья Вода хорошая. Водки Крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ мало.

Д. Максимовичи.

Нині – с. Максимовичі Поліського р-ну Київської обл. (767). Вперше згадується в люстрації Чорнобильського замку 1570 р. Максимовичі з кінця XVIII ст. належали Яну Стецькому, овруцькому старості й судді, в онука якого – Станіслава – маєток було вилучено на користь держави у 1832 р., після придушення польського повстання. Під час відвідин Де ля Флізом Максимовичів парафіяльної церкви ще не було, хоча 1851 р. за указом Синоду було створено особливу Максимовицьку парафію (з одночасним скасуванням парафії у Луб'янці), до складу якої входили такі населені пункти (назви – за Л. Похилевичем): Буда Максимська (до 1850 р. належала до Мартиновицької парафії), Радинка (до Стечанської), Радинська Буда (до Стечанської), Бобрик (до Мартиновицької), Бобер (до Хабенської Миколаївської), Драчилівка (до Кресятицької), Максимовичі (до Мартиновицької). Парафіяльну Микільську церкву у Максимовичах було збудовано 1857 р.

Буда Максимовичская.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 20 и женскаго 17. Отписываются при д. Раденьки

Мѣстоположеніе. такъ какъ въ д. Раденькѣ.

Горы не имѣется.

Рѣки Рѣчка [illegible] течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ рѣку Ушъ.

Озера не имѣется.

Болота находятся кругомъ с. Максимовичской, болота простираются около 3 верстъ.

Степь

Лѣса тотъ самый который въ д. Раденькѣ

Почва и подпочва земли и лѣса. такого свойства какъ въ д. Раденькѣ

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба и ярового 8 четвертей.

Огородныя овощи Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, капустою и свеклою.

Домашнія животныя У жителей считается рогатаго скота: воловъ 8, коровъ 6, коней 7, и овецъ 15.

Дикія животныя Въ лѣсахъ водятся тѣ самыя которыя въ д. Раденькѣ

Рыбы раки, піявки. не имѣется.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 6; просторныя и чистыя 2, другіе тѣсныя и не опрятныя. Всѣ деревянные крытые и имѣютъ деревянной полъ, а другіе [illegible].

Жилища [illegible]

Одежда и обувь [illegible] 14 [illegible].

Пища [illegible].

Количество воды и пищи [illegible].

Буда Максимовическая.

Нині – с. Буда Радинська Поліського р-ну Київської обл.(150).

Рудня Бобрикъ.

Число крестьянъ мужескаго пола 7 а женскаго 9. Они считаются въ д. Милашевкѣ.

Мѣщанъ. мужескаго пола 33 а женскаго 27 душъ.

Мѣсто положеніе. Рудня Бобрикъ лежитъ въ 142 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо западъ, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы Есть нѣсколько холмовъ на сѣверъ отъ рудни, которые вышиною отъ 2 до 3 саженей.

Воды Рѣчка Бобрикъ о которой было сказано при описаніи д. Максимовичахъ.

Озера не имѣется.

Болота На сѣверо западъ отъ рудни много болотъ пространствомъ около 10 верстъ.

Лѣса на сѣверъ отъ рудни тотъ самой лѣсъ что въ д. Максимовичахъ.

Почва и подпочва земли и лѣса. такого свойства какъ въ д. Максимовичахъ.

Произведенія земли. по неимѣнію земли жители не занимаются хлѣбопашествомъ.

Огородныя овощи крестьяне имѣютъ маленькихъ огородовъ, где часто не бываетъ урожай, по причинѣ что почти ежегодно вода ихъ заливаетъ.

Домашнія животныя. Крестьяне не имѣютъ ни воловъ ни коровъ. а у мѣщанъ считаютъ воловъ 6, коровъ 16.

Дикія животныя. тѣ самые которые въ лѣсахъ въ д. Максимовичахъ.

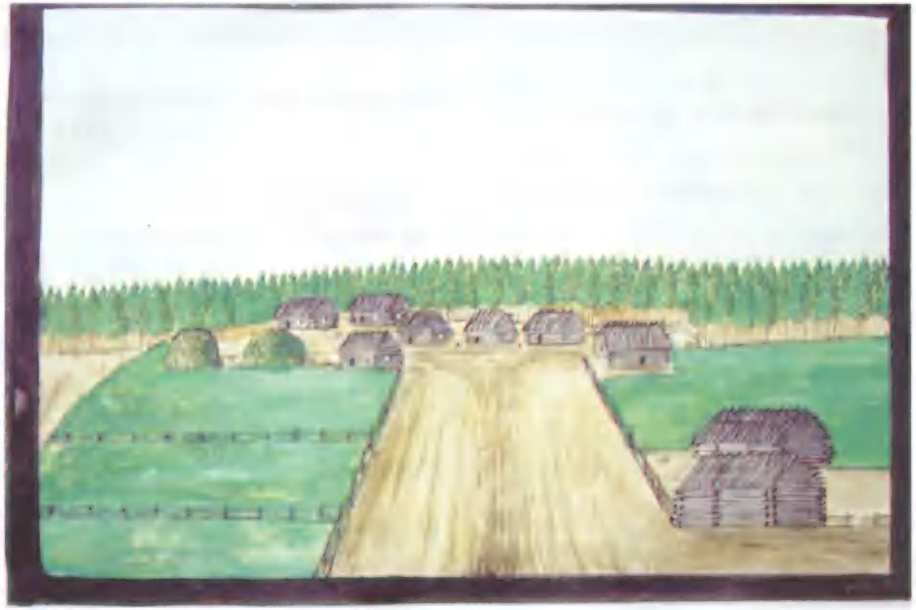
Рыбы, раки, піявки. не имѣется

Жилища. Всѣхъ считается у крестьянъ 8, а у мѣщанъ 10. изъ нихъ 8 просторныя, другія тѣсныя и дряхло крыты

Одежда и обувь, кормъ, качество воды и питья. } такъ какъ въ д. Максимовичахъ.

Примѣчаніе.

При помѣщикахъ была литейная желѣзная фабрика.

Рудня Бобрикъ.

За Л. Похилевичем – Бобрик. Нині – у складі с. Максимовичі.

Рудня федеровка.

Число крестьянъ. нѣтъ, а мѣщанъ мужескаго пола 28 женскаго 26 душъ

Мѣсто положение. Рудня федеровка лежитъ въ 123 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо западѣ, расположена на ровномъ мѣстѣ, между лѣсами.

Горы На сѣверѣ Рудни федоровской, находится нѣсколько холмовъ песчаныхъ вышиною около 4 саженъ.

Воды Рѣчка Радина течетъ отъ востока на сѣверъ и впадаетъ въ р. Ушъ.

Озера не имѣется.

Болота нѣтъ никакого болота.

Степь не имѣется.

Лѣсъ нѣтъ никакой лѣсъ около рудней федеровской

Почва и подпочва. Земли и лѣса. такого свойства такъ какъ въ Д. Радинкѣ. находится желѣзная руда около рѣчку и въ болотахъ въ 3 верстахъ.

Произведение Земли. Мѣщане высѣваютъ озимаго хлѣба и ярового 7 четвертей.

Огородныя овощи они имѣютъ очень малый огородъ.

Домашния животныя у жителей считается воловъ 12 и коровъ 5.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся тѣ самыя которыя въ Д. Радинкѣ

Рыбы раки, піявки. не имѣется.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 11. изъ нихъ простыхъ, и чистыхъ 6. оные дранью крыты.

Одежда и обувъ. Достаточны.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Мѣщане водку умѣренно употребляютъ а пьяницъ нѣтъ.

Примѣчание.

Сіи Мѣщане завели плотинной желѣзной заводъ, и покупаютъ дрова для фабрику, но часто оный остановка въ ихъ работѣ во время суши, и не могутъ работать потому что Рѣчка Радина высыхаетъ. Они фабрикуютъ желѣзныя пахатныя, сошники, подошки для возовъ, а топоры.

Рудня Федеровская.

Нині – с. Федорівка Поліського р-ну Київської обл. (166). За Л. Похилевичем – Радинська Буда (Федоровка).

Деревня Раденка.

Число крестьянъ — Мужескаго пола 139 и женскаго 148 душъ.

Мѣстоположеніе — Деревня лежитъ въ 120 верстахъ отъ г. Кіева, на сѣверо-западѣ, расположена на ровномъ мѣстѣ, окружена со всѣхъ сторонъ мелкимъ лѣсомъ.

Горы, Рѣки, Озера — не имѣется.

Болота — находится много болотъ пространствомъ около 6 верстъ.

Степь — не имѣется.

Лѣса — Есть небольшой лѣсъ около деревни, состоящій изъ сосенъ, дуба, осиха(?), кленовъ, граба(?), березъ, липы, ольхи, ивы, лещины, лозы, вербъ, дикихъ грушъ, между коихъ находится большія деревья. Крестьяне имѣютъ около 40 бортей въ семъ лѣсу.

Почва земли — песчаная не плодородная.

Почва лѣса — на огородахъ песчаная и иногда(?) сырая.

Подпочва земли и лѣса. — песчаная, глинистая. Около деревни находится желѣзная руда пространствомъ около трехъ верстъ.

Произведеніе земли. — Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 60 и яроваго 34 четвертей.

Огородныя овощи. — Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, морковью, льномъ, и коноплею и отчасти кукурузою и тыквою, но не бываетъ урожай когда есть суша и снова вода оные заливаетъ.

Домашнія животныя. — У жителей считается рогатаго скота: воловъ 10, коровъ 7, лошадей 10, козъ 15, овецъ 60, свиней 19.

Дикія животныя. — Въ лѣсахъ водится много волковъ, дикихъ козъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. — Въ болотахъ есть: щуки, окуни, язи, а раковъ и піявокъ нѣтъ.

Жилища — Всѣхъ ихъ считается 49. Изъ нихъ до 5 старыхъ, по большей части просторныя, чистыя, и опрятныя, имѣютъ деревянный полъ. Въ трехъ кирпичныя трубы. Есть три курныхъ.

Одежда и обувь — Въ многихъ крестьянахъ худы одѣянія; лѣтомъ они ходятъ въ лаптяхъ, а зимою сапоги носятъ.

Кормъ — не очень хорошій и въ многихъ недостаточный.

Качество водъ и питья. — Вода нечистая, водки крестьяне мало употребляютъ и пьяницъ мало.

Примѣчаніе.

Въ двухъ верстахъ отъ деревни, находится древняя крѣпость называемая Оришка Городище длиною и шириною 125 саженей, съ редутами вышиною 3 сажени.

Л. Раденка.

Нині – с. Радинка Поліського р-ну Київської обл. (899), у 1993–1995 рр. – районний центр. За Л. Похилевичем – Радинка.

Деревня Драчиловка

Число крестьянъ. Мужескаго пола 139 а женскаго 128 душ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 40 верстахъ отъ г. [illegible] на сѣверо-западъ, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Любошка течетъ отъ востока на сѣверъ и впадаетъ въ р. Ушъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Болота занимаютъ [illegible] земли пространствомъ около 2 верстъ.

Лѣсъ. Есть большой лѣсъ кругомъ деревни, пространствомъ длиною около 5 а шириною до 11 верстъ, состоящій по большей части [illegible] въ немъ между [illegible] находится: дубъ, березы, осина, ольха, [illegible] берестниковъ, липа, ива, лоза и верба, [illegible] деревья высокія и толстыя.

Почва земли. Частью глинистая и чернозёмъ, частью песчаная, не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная и малую частью глинистая, [illegible] сухая и сѣрая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и малую частью глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 25 а яроваго 20 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, морковою, капустою, и отчасти кукурузою и [illegible]; но не бываетъ урожая, когда [illegible] огородовъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 26, коровъ 7, лошадей 3, козъ 10, овецъ 25, свиней 9. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами только куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ, лисицъ и зайцевъ, и дикихъ козъ, потому что помѣщики сосѣдніе ихъ уничтожаютъ.

Рыбы, раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 14. Изъ нихъ [illegible] 6 а другія тѣсны, по большей части [illegible] и опрятны, всѣ деревянныя крытые. [illegible] имѣютъ кирпичныя трубы.

Одежда и обувь. Достаточна, но некоторые крестьяне бѣдно одѣты. Лѣтомъ они носятъ лапти а зимою сапоги.

Кормъ. Вообще хорошій, но часто бываетъ недостатокъ въ хлѣбѣ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне [illegible] но употребляютъ а пьяницъ мало.

Д. Драчиловка.

Нині – с. Орджонікідзе (з початку 50-х років XX ст.) Поліського р-ну Київської обл. (194).

Деревня Королевка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 91 а женскаго 109 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 125 верстахъ отъ г. Кіева, къ сѣверо-западу, расположена на ровномъ мѣстѣ между болотами и мелкимъ лѣсомъ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Вересъ о которой было сказано при описаніи д. Максимовичахъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Находится много болотъ около деревни пространствомъ до 5 верстахъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Есть лѣсъ пространствомъ около 7 верстъ, состоящій изъ дубъ, сосенъ, а частью изъ березы, ольхи, осины, кленовъ, грабины, липы, лещины, лозы и вербы.

Почва земли. песчаная, глинистая, не плодородная.

Почва лѣса. песчаная, мокрая, и болотистая.

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 40 а яроваго 22 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, морковою, льномъ, конопелью и отчасти кукурузою тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 38, коровъ 167, лошадей 9, козъ 5, овецъ 20, свиней 12, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками только куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ и мало дикихъ козъ.

Рыбы раки пьявки. не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 28. Изъ нихъ много просторныхъ, свѣтлыхъ и опрятныхъ, и старыхъ 4. Всѣ деревянныя крытые и имѣютъ деревянный полъ.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне и крестьянки лѣтомъ ходятъ въ лаптяхъ, а зимою въ сапогахъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне водку употребляютъ умѣренно а пьяныхъ только два.

Д. Королевка.

Нині – с. Королівка Поліського р-ну Київської обл. (373). За планом ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС у 1986 р. село підлягає відселенню.

Деревна Боберъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 132 а женскаго 128 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревна лежитъ въ 123 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо-западъ, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Бобрикъ течетъ отъ Востока на сѣверъ, на ней устроена плотина.

Озера. Не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ 2: 1. на западѣ деревни, длиною около 2 верст. шириною до 125 саженъ; 2. на востокѣ кругла шириною около версты.

Степь Не имѣется

Лѣса. Есть лѣсъ на сѣверѣ, длиною около 3 и шириною до 3 верстъ, состоящій изъ Дуба, Сосны, Березы, ольхи, Осины, Ивы, лоза, и Вербы.

Почва земли. Большею частью сырая и частью черноземная и глинистая, вообще не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная, глинистая, а мѣстами черноземъ, сырая и болотистая.

Подпочва земли и лѣса Мѣстами глинистая, сырая, и песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 55, а ярового 40 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ Д. Младчевкѣ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 42, коровъ 17, лошадей 15, козъ 20, овецъ 40, свиней 15, изъ домашнихъ птицъ Утки, Гуси, Куры находятся.

Дикія животныя Въ лѣсахъ водится тѣ самые звѣри такъ какъ и Д. Младчевкѣ.

Рыбы раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 38; изъ нихъ до 4 старыхъ, по большой части чисты и опрятны, всѣ деревянно крыты. Въ только нѣсколько для числа жителей, имѣютъ всѣ деревянной печь. Съ кирпичными трубами находятся семь.

Одежда и обувь. Такъ какъ въ Д. Младчевкѣ.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ умѣренно а пьяницъ только одинъ.

Д. Бобрикъ.

Нині – с. Бобер Поліського р-ну Київської обл (711), відселене в зв'язку з аварією на ЧАЕС 1986 р.

Деревня Младчевка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 107 а женскаго 99 душъ.

Мѣсто положение. Деревня лежитъ въ 130 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо-западѣ расположена на ровномъ мѣстѣ.

Горы. Рѣки. Озера. Не имѣется.

Болота. Много болотъ кругомъ деревни, пространствомъ около 12 верстъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Есть мелкой лѣсъ пространствомъ длиною около 4 а шириною до 3 верстъ. состоящій изъ дуба, березы, ольхи, осины, липы, ивы, лозы, калины, и вербъ.

Почва земли. Песчаная, сырая, и болотистая.

Почва лѣса. Песчаная сырая и болотистая.

Подпочва земли. Глинистая, а мѣстами песчаная. Въ самой деревни находится въ 5 саженей глубины глина синяя фаянсовая изъ которой крестьяне дѣлаютъ горшки хорошей доброты.

Подпочва лѣса. Песчаная, сырая, и болотистая.

Произведение земли. Крестьяне выжинаютъ озимого хлѣба 45. и ярового 30 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, свеклою, бобами, льномъ коноплею, и отчасти кукурузою, и пшеницею, но мало собираютъ урожай по причинѣ худой земли.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота головъ 30, коровъ 13, лошадей 9, коз 13, овецъ 23, свиней 11.

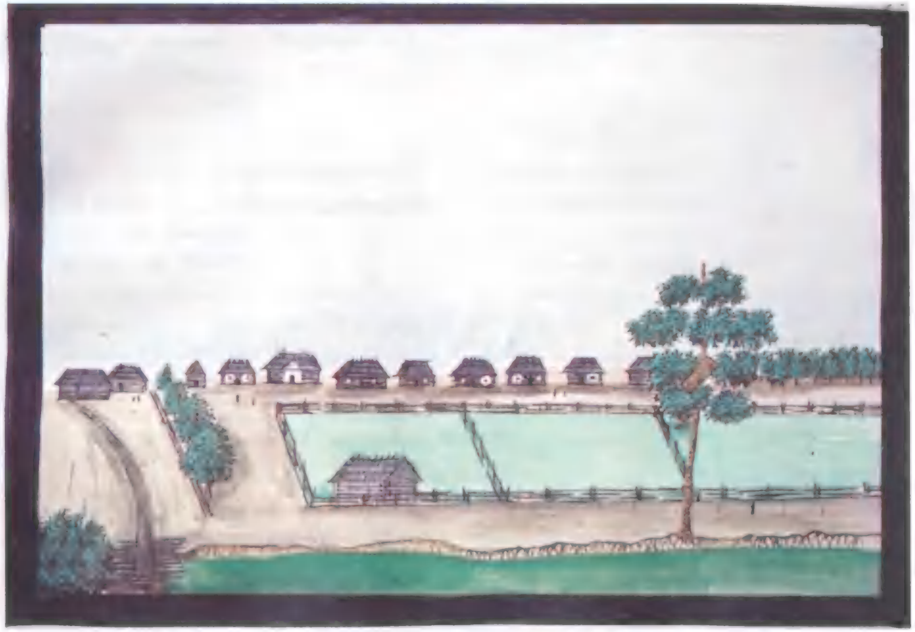
Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ лисицъ и зайцовъ.

Рыбы раки, пѣвчие. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 24, изъ нихъ до 15 старыхъ, они чисты и опрятны, трубы вездѣ кирпичные и избы деревянно крыты.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне лѣтомъ ходятъ въ лаптяхъ а зимою въ сапогахъ.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ а много пьяницъ.

Д. Младчевка.

Нині – с. Млачівка Поліського р-ну Київської обл. (474). За Л. Похилевичем – Млачовка.

Деревня Кропивна.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 86, а женскаго 78 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 120 верстахъ отъ г. Кіева на западо-сѣверъ, расположена на равнинѣ низменной и окружено лѣсами.

Классификація земли. На цѣломъ обществѣ считается земли удобной 717 десят. 570 саж. а не удобной 37 дес. 83 сажени.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Кропивная течетъ отъ востока на сѣверъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною около 2 верст. а шириною до 225 саженей, а отъ иного других болотъ пространствомъ около 3 десятинъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Къ обществу причислено лѣсовъ 912 десятинъ 55 саж. состоящій изъ граба, дуба, осины, ольхи, грабины, клена, сосны, березы, липы, лещины, лозы и вербы.

Почва земли. Глинистая, не плодородная.

Почва лѣса. Глинистая, сырая.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 40 а яроваго 20 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большой части картофелемъ, капустою, свеклою, морковью, редькою, лукомъ, чеснокомъ, [illegible], бобами, горохомъ, макомъ, огурцами, тыквою, дынями; но въ годахъ сухихъ не бываетъ урожая, равно и когда вода огороды заливаетъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 30, коровъ 16, лошадей 3, козъ 4, овецъ 41, свиней 29. Изъ домашнихъ птицъ разводятся гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся тѣ самые звѣри такъ какъ въ Д. [illegible].

Рыбы, раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 17. Изъ нихъ до старыхъ которые древне крыты, но большей части чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Вообще все крестьяне худо одѣты, зимою носятъ сапоги а лѣтомъ лапти.

Кормъ. Въ многихъ крестьянахъ не достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водку крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ мало.

Д. Кропивная.

Нині – с. Кропивня Іванківського р-ну Київської обл. (368). Село відоме з 1783 р. У 1830 р. Кропивню конфісковано на користь держави у землевласника Генріха Жмієвського за участь у польському повстанні. Парафіяни Кропивні в середині XIX ст. належали до церкви Різдва Богородиці у Розважеві.

Поселяне
Варовичскаго и Максимовичскаго обществъ.

Шершневское общество.

Деревня Хотиновка.
Селеніе Новаки.
——— Шершни.
Деревня Старики.
——— Соболевка.
Рудня Шершневская.
Слобода Омельяны.
Рудня Рыхта.

Деревня Хотиновка.

Число крестьянъ. мужескаго пола 232 и женскаго 234 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ такъ какъ С. Новаки.

Горы. не имѣется.

Воды. Рѣчка Ивань течетъ отъ востока на сѣверъ и впадаетъ въ рѣку Ушиновку.

Озеръ. не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ 19 разной величины, названія коихъ:

№	Названіе		Пространство
1.	Хольпинъ	пространствомъ около	1 версты.
2.	Раковна	—	1 —
3.	Верховина	—	1 —
4.	Кабанова лоза	—	20 саженъ.
5.	Ракитовая	—	20 саженъ
6.	Конецъ Кринки	—	20 —
7.	Криничка	—	1 верст.
8.	Плавокъ	—	20 саж.
9.	Желвинка	—	250 —
10.	Моршина	—	230 —
11.	Бабинка	—	250 —
12.	Кондратова	—	40 —
13.	Споринецъ	—	100 —
14.	Жидовское [illegible]	—	50 —
15.	Есрвата	—	100 —
16.	Багонье	—	100 —
17.	Озернія	—	20 —
18.	Добровина	—	40 —
19.	[illegible]	—	20 —

Лѣсъ. тотъ самой лѣсъ который въ С. Новакахъ

Степь. не имѣется.

Лѣса. тотъ самой лѣсъ который въ С. Новакахъ.

Почва и подпочва земли и лѣса. такого свойства такъ какъ въ С. Новакахъ.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 81 и ярового 30 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огородъ такъ какъ въ С. Новакахъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: 130. Лобъ 20, коровъ 36, лошадей 30, овецъ 28, свиней 42. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много лисицъ, волковъ и зайцевъ

Рыбы, раки пьявки. Въ рѣкѣ есть: [illegible], и щуки, а раковъ и пьявокъ нѣтъ.

Жилища. Домъ ихъ считается 65 просторные, чистые и построены всѣ деревянные и [illegible].

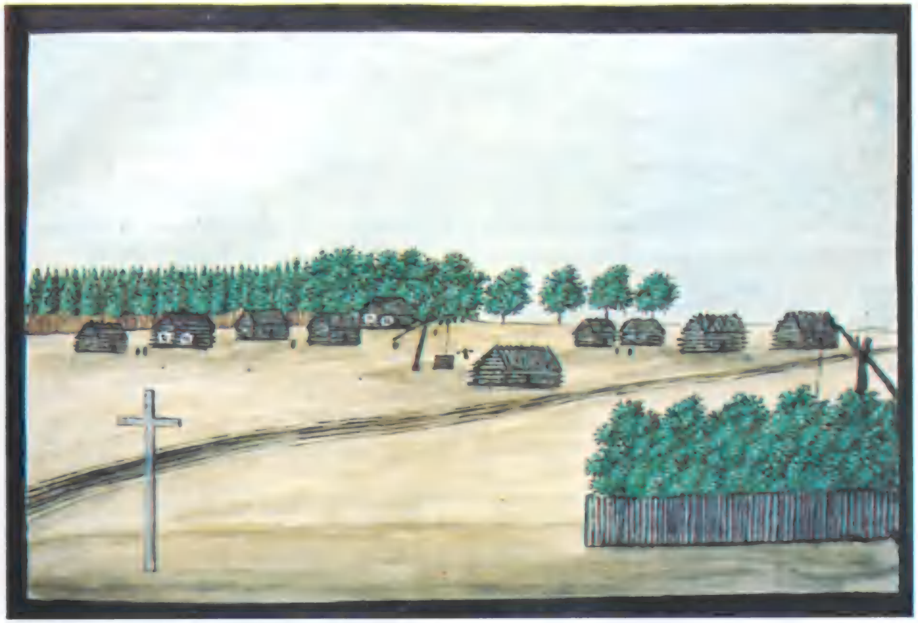
Одежда и обувь. изъ [illegible] до 9 старыхъ

Кормъ.

Качество водъ и питья. — такъ какъ въ Д. Новакахъ.

Примѣчаніе

Около д. Хотиновки находится могила высотою 3 саженей называемая Пудыванка.

Л. Хотиновка.

Нині – с. Хотинівка Коростенського р-ну Житомирської обл. (538). Перша писемна згадка про Хотинівку належить до 1649 р. Село було маєтком польського землевласника Дубравського, в якого воно було конфісковано на користь держави і передано до державних маєтностей після приєднання польських земель до Російської імперії наприкінці XVIII ст. У середині XIX ст. парафіяни Хотинівки належали до Покровської церкви у Новаках.

Селеніе Новаки.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 299 а женскаго 397 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 140 верстахъ отъ г. Кіева, на западо-сѣверъ, расположено на равнинѣ и низменной мѣстности.

Горы. не имѣется.

Воды. Рѣка Ушановка течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Ушъ; на ней устроена плотина, въ [illegible] нынѣ упущенная.

Озера. не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ 28, названіе ихъ:

№	Названіе	длиною около	а шириною
1.	Трояновской малой	30 саж.	30 саж.
2.	Трояновской большой	50 —	20 —
3.	Багно	60 —	50 —
4.	Кулаковое большое	100 —	[illegible] —
5.	Кулаковое малое	30 —	20 —
6.	Игнатовая лоза	2 верст.	20 —
7.	Березовка малая	30 саж.	30 —
8.	Березовка большая	100 —	100 —
9.	Купальное	50 —	50 —
10.	Толстая волока	1 верст.	30 —
11.	Вязники	50 саж.	40 —
12.	Сосѣнки	50 —	40 —
13.	Жеребячье болото	250 —	30 —
14.	Стрижевъ колодязь	100 —	100 —
15.	Брани мохъ	1 верст.	1 верст.
16.	Гутвинское	30 саж.	30 саж.
17.	Холминскіе	50 —	50 саж.
18.	Осинникъ	60 —	50 —
19.	Ракитовое	100 —	100 —
20.	Хоминка	40 —	40 —
21.	Червавина	20 —	20 —
22.	Полосковка	100 —	100 —
23.	Кратина	50 —	50 —

Степь. не имѣется.

Лѣса. Есть лѣсъ въ количествѣ длиною около 4 а шириною до 3 верст. состоящій изъ дуба, березы, береста, клена, черешни, осины, грабины, сосенъ, липы, ольхи, [illegible], лоза и верба. Деревья не большія, потому въ 1820 году вырубили совсѣмъ лѣса.

Почва земли. Глинистая, почти вездѣ сырая, а малою частью черноземная, не плодородная, по причинѣ что почти ежегодно вода заливаетъ грунта.

Почва лѣса подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 80 а яроваго 57 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ по малой части, картофелю, капусты, свеклы, пастернаку, [illegible] маковъ, льну, конопли, а во время сухое [illegible] когда вода огороды заливаетъ, ничего не растетъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 19, коровъ 31, лошадей 30, овецъ 39, свиней 61. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, дикихъ козъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки. не имѣется.

Жилища. Домовъ изъ считается 89, изъ нихъ до 10 старыхъ, [illegible] просторные, чистые и опрятные, другіе не такъ, всѣ деревянные крыты и безъ трубъ.

Одежда и обувь. Крестьяне бѣдно одѣты. Они всѣ и женщины ходятъ въ лаптяхъ, а зимою обвертываютъ ноги тряпкою [illegible] которой держатъ теплоту въ ногахъ лучше нежели сухо.

Кормъ. Не достаточный въ домашніе года.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне водки умѣренно употребляютъ и мало пьяницъ.

С. Новаки.

Нині – с. Новаки Коростенського р-ну Житомирської обл. (746). Перші історичні відомості про Новаки датуються 1584 р. Належали польському землевласнику Дубравському, конфісковані у нього на користь держави після приєднання польських земель до Російської імперії наприкінці XVIII ст. Дерев'яну парафіяльну Покровську церкву збудовано 1824 р. замість старої, що згоріла у 1823 р.

Селеніе Шершни.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 186 и женскаго 176 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 140 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверо-западъ, расположено на равнинѣ и низкомъ мѣстѣ, на берегу р. Ушъ.

Классификація земли. На цѣломъ обществѣ считается земли удобной 5658 десятинъ 63 саж. а не удобной 876 десят. 15 саженей.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Ушъ течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Тетеревъ, на ней устроена плотина съ мельницею. Есть 4 потока, названіе коихъ: 1° Рыхта, который течетъ отъ запада и впадаетъ въ р. Простинищу; 2° Злобичъ, 3° Лисичинъ. Они всѣ три текутъ отъ сѣвера на югъ и впадаютъ въ р. Ушъ.

Озера. Не имѣется.

Болота: Находится 16 болотъ, названіе коихъ:

1° Багно	пространствомъ около	530	саженъ
2° Росохотовое	———	300	———
3° Сухъ верхъ	———	150	———
4. Голос	———	200	———
5 Багно меньшой	———	300	———
6° Березовна	———	1000	———
7° Кулинъ	———	600	———
8° Урочище горка	———	30	———
9° Урочище ставище	———	40	———
10° Урочище осни[illegible]	———	500	———
11° Торновское ос[illegible]	———	400	———
12° Урочище Конца	———	60	———
13 Урочище [illegible]	———	500	———
14° Мельничищъ	———	70	———
15° Волосянка	———	80	———
16° Доброе Ло.	———	200	———

Степь. Не имѣется.

Лѣсъ. Находится кругомъ деревни лѣсъ пространствомъ 11,583 десятинъ 28 саженъ, состоящій изъ Соснъ, дуба, березы, береста, липы, лозы, осина и вербъ по большей части большихъ деревъ.

Почва земли. Песчаная и глинистая не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная, сырая, болотистая и третья часть сухая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая, находится железная руда, содержащая съ глиною [illegible]. Кромѣ того, на поляхъ и на берегу рѣки, по лѣсу бываютъ камни гранитного свойства.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 60 и ярового 30 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по [illegible] картофелемъ, капустою, свеклою, [illegible], пастернакомъ, бобами, и отчасти кукурузою [illegible], но часто бываютъ неурожаи во время [illegible], потому что [illegible] огороды, а равно не бываетъ урожая [illegible].

Домашнія животныя. У жителей считается: воловъ 15, коровъ 20, лошадей [illegible], козъ 10, свиней 10, овецъ 60, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся [illegible] волковъ, лисицъ и [illegible] дикихъ козъ.

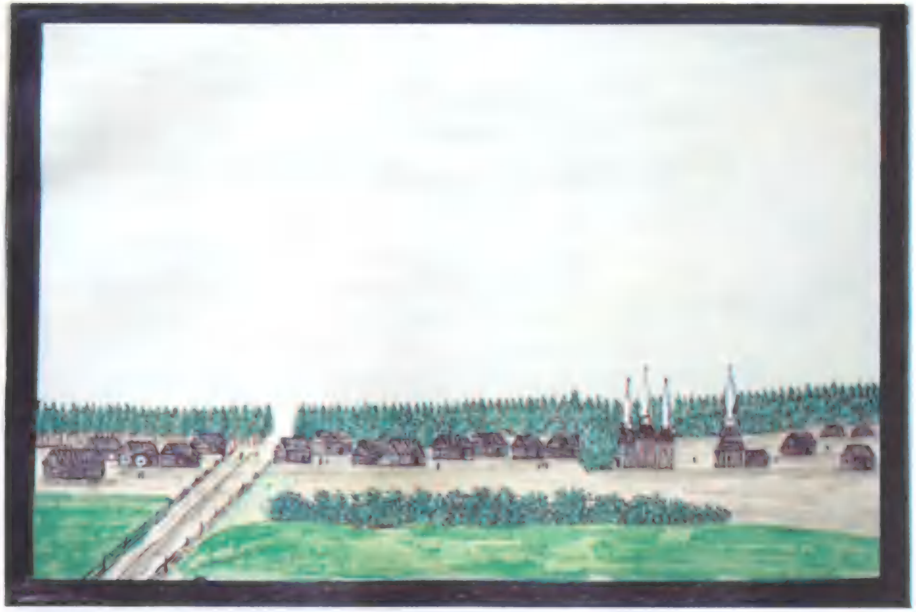
Рыбы, раки, пьявки. Въ рѣкахъ есть: [illegible], щуки, окуни, плотвицы, головни, раковъ и пьявокъ мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 42, изъ нихъ до 12 старыхъ, 14 просторные, а другие тѣсные; по большей части [illegible] и опрятные. Древнихъ [illegible] 28 безъ трубъ. [illegible] господской дворъ где находится управа, и пожарные инструменты.

Одежда и обувь. По большой части крестьяне худо одѣты. Всѣ и женщины ходятъ въ лаптяхъ, но зимою они обертываютъ ноги [illegible] траву называемую волосянка, который держитъ теплоту въ ногахъ, лучше [illegible] сукно.

Кормъ. Не достаточный въ многихъ крестьянъ и часто нуждаются въ хлѣбѣ.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Крестьяне водку [illegible] употребляютъ [illegible] Ивановичъ.

С. Шершни.

Нині – с. Шершні Коростеньського р-ну Житомирської обл. (350). Перші історичні відомості про село належать до 1583 р. Шершні були маєтком польського землевласника Дубравського, в якого конфісковані на користь держави після приєднання польських земель до Російської імперії наприкінці XVIII ст. Дерев'яну парафіяльну Воздвиженську церкву збудовано 1750 р. на місці колишньої і перебудовано за рахунок казни у 1849 р.

Деревня Старики

Число крестьянъ. Мужескаго пола 63 а женскаго 64 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ такъ какъ С. Шершни въ 144 верстахъ отъ Г. Кіева.

Горы. Не имѣется.

Воды. Кромѣ рѣки Уши есть два потока названіе коихъ: 1° Хороша, 2° Яблонка, они текутъ отъ запада на востокъ; на нихъ устроеной мостъ.

Озера. Есть два озера длиною около 15, а шириною до 15 саженей.

Болота. Есть два болота круглыя названіе коихъ 1° Глушъ, шириною около 200; 2° Гиба шириною около 100 саженей.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Есть лѣсъ на сѣверѣ деревни, состоящій изъ такихъ самыхъ деревьевъ какъ въ лѣсу принадлежащему С. Шершнихъ.

Почва земли, почва лѣса, подпочва земли и лѣса. Такого свойства какъ въ С. Шершнихъ.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 25 а яроваго 18 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды такъ какъ въ С. Шершнихъ.

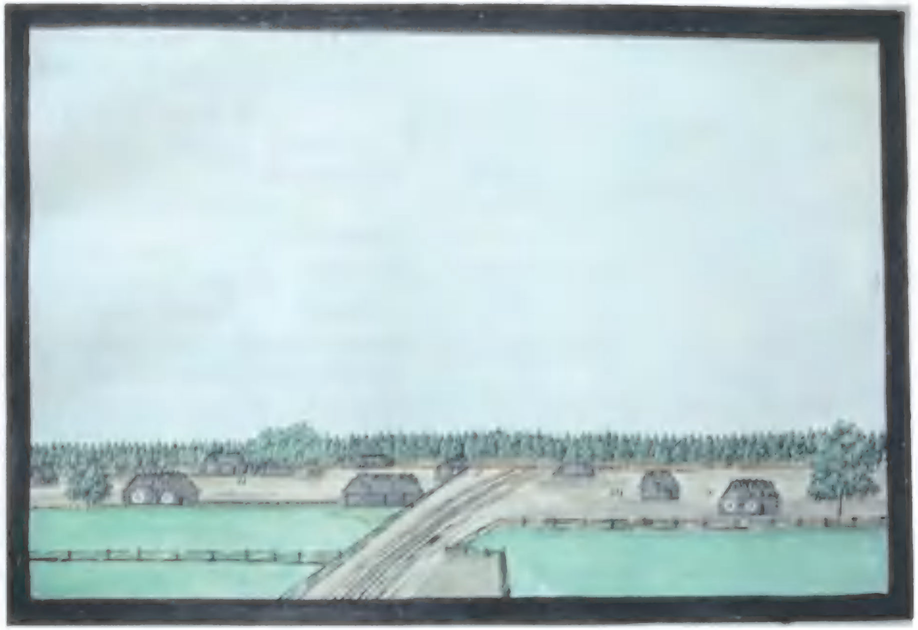
Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ и коровъ 80, лошадей 2, козъ 10, овецъ 30, свиней 29, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами только куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся тѣ самыя звѣри такъ какъ въ С. Шершнихъ.

Рыбы, раки, пьявки. Тѣ самые которые въ С. Шершнихъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 13. Изъ нихъ 4 старыя почти всѣ чистые, драневые крыши, въ нѣсколькихъ нѣтъ трубы.

Одежда и обувь. Кормъ. Качество водъ и питья. Такъ какъ въ С. Шершнихъ.

Д. Старики.

Нині – с. Старики Коростенського р-ну Житомирської обл. (440). Увійшло до державних володінь наприкінці XVIII ст. Парафіяни села в середині XIX ст. належали до Воздвиженської церкви в Шершнях.

Деревня Соболевка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 32 и женскаго 36 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 160 верстахъ отъ г. Кіева, на западо-сѣверѣ, расположена на равномъ мѣстѣ въ середине лѣса.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Звиздаль течетъ отъ сѣвера на западъ и впадаетъ въ р. Ушу.

Озера. Не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ 8 болотъ названія коихъ:

		длиною около		а шириною около	
1.	Галовка	длиною около	2 верст.	а шириною около	20 саж.
2.	Маленька	————	4	————	1 верст.
3.	Кривой дубъ	————	$1\frac{1}{2}$	————	20 саж.
4.	Кацевка	————	4	————	250 саж.
5.	Шепрашовка	————	3	————	1 верст.
6.	Кругы Лозы	————	20 саж.	————	20 саж.
7.	Листерни	————	20 —	————	20 —
8.	Глиниста	————	20 —	————	20 —

Степь. Не имѣется.

Лѣсъ. Есть кругомъ деревни бывшiй лѣсъ казенный въ пространствѣ около 15 верст. Его начали вырубать въ 1840 году; оно состоитъ изъ Сосенъ, Березы, Осины, Ольхи, Липы, Кленъ, Лещины, Лозы и Вереса.

Почва земли. Песчаная и глинистая не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная, глинистая, сырая.

Произведеніе земли. Крестьяне выжинаютъ средняго хлѣба 17 и яроваго 4 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, морковью, чеснокомъ, конопляномъ, льномъ, коноплею, и огурцами. Кукурузою и пшеницею не часто не бываетъ урожай, во время дождливаго лѣта потому что вода заливаетъ огороды, такъ равно и во время сухи.

Домашныя животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 17 коровъ 10, лошадей 2, Козъ 10 овецъ 5, свиней 9.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ, и мало дикихъ козъ.

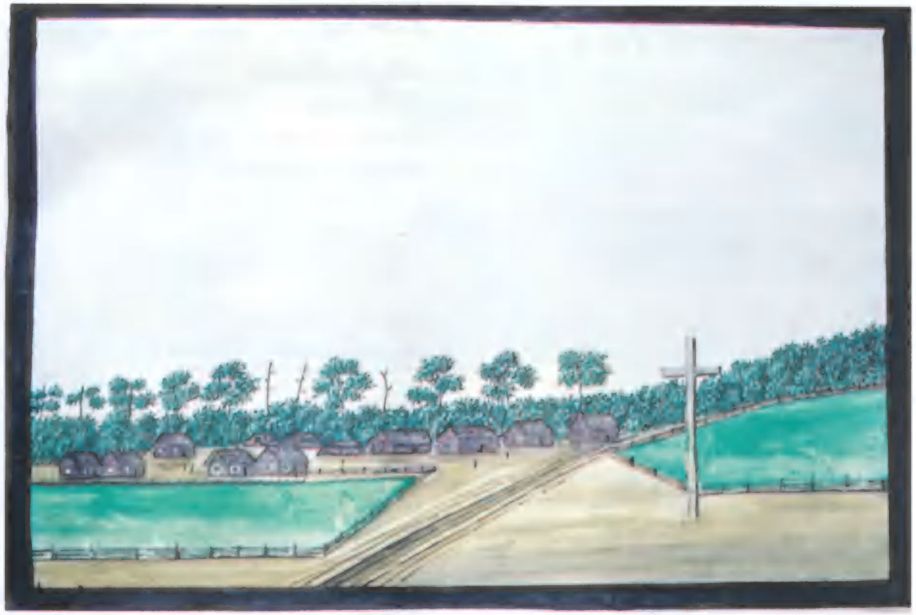
Рыбы раки, пьявки. Въ рѣкѣ есть: Окуни, Щуки, Караси, Плотва, Вьюны, раки и пьявки.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 7. Изъ нихъ два старые, остальные, простарные, а отрановые и дранкою крыты.

Одежда и обувь. Всѣ крестьяне бѣдно одеты, она и крестьянками, ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Въ иныхъ годахъ не достаточный, и много нуждаютъ часто въ хлѣбѣ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая; Крестьяне водку умѣренно употребляютъ а пьяныхъ нѣтъ.

Д. Соболевка.

Нині – с. Соболівка Коростеньського р-ну Житомирської обл. (165). До державних володінь село увіийшло наприкінці XVIII ст., коли колишній його землевласник виїхав за кордон. Парафіяни Соболівки в середині XIX ст. належали до церкви в Шершнях.

Рудня Шершневская.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 62. а женскаго 62. душъ

Мѣсто положение. Рудня Шершневская лежитъ на равнинѣ и мѣстѣ, расположена такъ какъ С. Шершни въ серединѣ лѣса въ 1½ верстахъ отъ [illegible].

Горы не имѣется.

Воды. Рѣка Ушъ о которой сказано при описании С. Шершнахъ.

Озера. Значительнѣйшихъ 6 озера название коихъ:

		длиною около		шириною около
1.	Земское озеро	30 сам.		15 сам.
2.	Темное	1 верст.		1 верс.
3.	Кривое	60 сам.		60 сам.
4.	Старая рѣка	60 —		60 —
5.	Круглое	1 верс.		1 верст.
6.	Наберемсцъ	130 сам.		30 сам.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ 8, название коихъ:

		длиною около		шириною около
1.	Перекрестное	1 верс.		250 сам.
2.	Сухое	30 сам.		30 —
3.	Злобачъ	2 верс.		30 —
4.	Линовое	60 сам.		30 —
5.	Петровое	2 верс.		1 верст.
6.	Антоновое	1 —		1 —
7.	Студенецъ	1 —		1 —
8.	Рослецъ	6 сам.		6 сам.

Лѣса тотъ самой лѣсъ который въ С. Шершнахъ.

Почва земли лѣса и подпочва такого свойства какъ въ С. Шершнахъ.

Произведение.

Земли. Крестьяне не занимаются хлѣбопашествомъ.

Огородные овощи. имѣютъ маленькие и худые огороды.

Домашния животные. у жителей считается рогатого скота: Воловъ 12, коровъ 15, свиней 25. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами, Гуси, Утки и Куры.

Дикия животные. Въ лѣсахъ водятся тѣ самые Звѣри какие въ С. Шершнахъ.

Рыбы, раки, пьявки. тѣ самые рыбы какъ въ С. Шершнахъ а раковъ и пьявокъ нѣтъ.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 16. Изъ нихъ до 4 старыхъ худо древнѣе крытые, не чистые и не опрятные безъ трубъ.

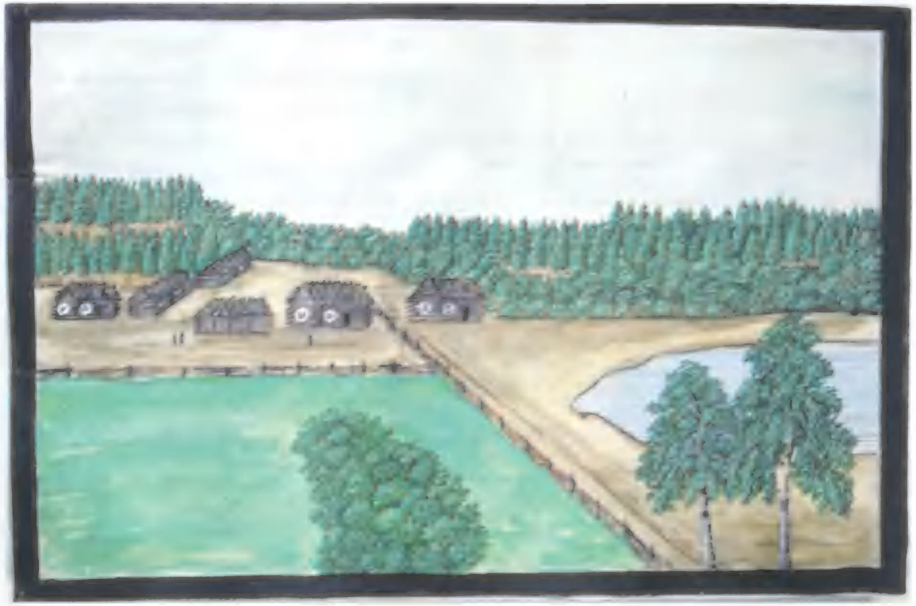
Одежда и обувь. Достаточные

Кормъ Достаточный

Качество водъ и питья. Вода хорошая Крестьяне водки мало употребляютъ а пьяницъ нѣтъ.

Примечание.

Въ руднѣ Шершневской былъ прежде желѣзной плавильный заводъ, а теперь опущенной; но крестьяне имѣютъ свой маленькой заводъ и выработаютъ для себя.

Рудня Шерневская.

Нині – у складі с. Шершні.

Слобода Омельяны.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 23 а женскаго 17 душъ.

Мѣсто положение. Слобода Омельяны лежитъ въ 120 верстахъ отъ г. Кіева на западе сѣвера, расположена на равнинѣ и на сухомъ мѣстѣ.

Классификация земли. Въ цѣломъ обществѣ считается удобной земли 193 дес. 84 с., а неудобной 113 десят. 69 саж.

Горы. Не имѣется.

Воды. Двѣ рѣчки, название коихъ 1ая Дидоня(?), она течетъ отъ сѣвера на югъ и впадаетъ въ рѣку Тетеревъ. 2ая Рязна(?), она течетъ отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ р. Каменку(?).

Озера. Не имѣется.

Болото. Значительныхъ 8 болотъ, название коихъ:

Болото	длиною около	шириною около
1° Овицарье*	1 вер.(?)	25 саженъ
2° Свиня Лоза(?)	150 саж.	6
3° Ставбовые(?)	125	8
4° Криницсто(?)	125	7
5° Болотышокъ	50	30
6° Осоковатое	40	30
7° Долгое	125	30
8° Круглое	50	40

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Находится лѣсъ кругомъ Слободы пространствомъ до 524 десятинъ 80 саженей, состоящій изъ дубу, берестъ, березы, осины, и малымъ количествомъ сосны, клену, грабины, и лозы. Находится много […]

Почва земли. Глинистая и песчаная, не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная, сырая, и глинистая.

(*) Оное не существовало до 1812 году въ которомъ былъ необыкновенной пожаръ въ лѣсу, и оный былъ безъ употребленія, тогда на томъ мѣстѣ осталось одно болото.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 40 а яроваго 20 четвертей. Рѣдко бываетъ урожай въ сухое лѣто а еще хуже въ дождливое.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по малой части картофелемъ, капустою, и свеклою и очень рѣдко бываетъ урожай, по причинѣ не плодородной земли.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 19, коровъ 21, лошадь 1, свиней 20, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами только куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, дикихъ козъ, лисицъ и зайцевъ. Находятся довольно бѣлокъ, куницъ, барсуковъ, тхоровъ и рябчиковъ.

Рыбы, раки, пьявки.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 10. изъ нихъ 6 старые. По большой части чистые. Находится дворовой домъ старой.

Одежда и обувь. Обыкновенная(?). Крестьяне и крестьянки ходятъ въ лаптяхъ.

Качество водъ и питья. Вода не хорошая, нездоровая, болотистая. Водку крестьяне много употребляютъ а пьяницъ нѣтъ.

Примѣчаніе.

Слобода Омельяны есть изъ всѣхъ самой окружности бѣднѣйшая.

Слобода Омельяны.

Нині – с. Омелянівка Малинського р-ну Житомирської обл. (10). Парафіяни Омелянівки до середини XIX ст. належали до Кам'янської церкви Різдва Богородиці, збудованої у 1769 р.

Рудня Рыхта.

Число крестьян мужескаго пола 4 а женскаго 9 душ
дворовых — 14 — 13 —
мещан — 2 — 1 —

Место положение. Рудня Рыхта лежит в 140 верстах от г. Киева на западо-север, расположена на равнине между лесами.

Горы. Не имеется.

Воды. Речка Ушанова так о которой сказано было при описании д. Носаковки.

Озера не имеется.

Болота. Есть три болота название коих: 1е Осиное длиною около 1 версты, а шириною до 50 саж. 2е Долгое пространством около версты, 3е Густое около 3 саженей.

Степь. Не имеется.

Лес. Находится кустарника пространством длиною около трех, а шириною до версты, состоящие из сосен и березы поросли.

Почва земли. Песчаная не плодородная.

Почва леса. Песчаная, сырая и болотистая.

Подпочва земли и леса. Песчаная и глинистая. Находится железная руда в частности и в Вариуле, кроме того на полях, и по лесам булыжник гранитного свойства.

Произведение земли. Жители не занимаются хлебопашеством.

Огородные овощи. Жители засевают огороды по малой части картофелем, свеклою и коноплею.

Домашние животные. У жителей считается рогатого скота. Волов 8, а коров 6.

Дикие животные. В лесах водится много волков, диких коз и диких свиней, зайцев и лисиц.

Рыбы, раки, пиявки. В реке есть: щуки, плотва, раки и пиявки.

Жилища. У жителей их всех считается 6, не чистые и неопрятные, тесные, худо дранкою крытые и без труб.

Одежда и обувь. Достаточные, некоторые жители ходят в сапогах а другие в лаптях.

Корм. Достаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая, воды жители употребляют мало а пьянствуют много.

Примечание.

Находилось, более 50 лет в д. Рыхта железно плавильный завод и фабрика железная, оной уничтожили в 1840 году, когда имение перешло в ведение казны, а живущие там бывшие мастера имеют маленький завод и работают для себя.

Рудня Рыхта.

Рудня Рихта як поселення не згадується Л. Похилевичем, хоча в покажчику до видання 1887 р. наведено урочище Рихта (С.190). Воно позначене й на карті Радомишльського пов. Шуберта – там, де шлях з Меленів до Дерманівки перетинає річку Тростяницю. На карті Радомишльського пов. Рудня Рихта знаходилася у межиріччі Рихти і Тростяниці (Карта Радомысльского уезда Киевской губернии/ Составлена И.Я. Дороганевским – К.,1906). Нині поселення відсутнє (Житомирская обл. Общегеогр. карта. – М., 1991. – Л.2).

Слободское общество.

Селеніе Слободка.
——— Выбыборъ.
Деревня Коростилпевка.

Селеніе Слободка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 263 а женскаго 262 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 125 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, расположено на равнинѣ мѣстности.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 1637 дес. 50 саж., а неудобной 93 десят. 76 саженъ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Есть двѣ рѣчки, названіе коихъ: 1е Лущицавка течетъ отъ юга на западъ, на ней устроено мостъ. 2е Бесмуровка, течетъ отъ запада, на ней устроено мостъ, бывшая прудъ и старая мельница опущенная.

Озера. Не имѣется.

Болота. Есть около 100 болотъ маленькихъ безъ имени.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Есть лѣсъ въ количествѣ 236 десятинъ 14 саженъ, на востокъ селенія, состоящій изъ березы, ольхи, дуба, осина, ивы, дикихъ грушъ, березъ и лоза. Находится большіе березы, а другіе деревья небольшого качества. Въ лѣсу есть борти которые принадлежатъ казнѣ.

Почва земли. На степныхъ мѣстахъ черноземная, а на возвышенныхъ глинистая или болотистая и песчаная неплодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ глинистая, а мѣстами сырая и болотистая.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 246 а яроваго 320.

Огородные овощи и фруктовые деревья. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, макомъ, морковью, фасолею, пастернаку, чеснокомъ, лукомъ, а отчасти кукурузою и тыквою. Имѣютъ фруктовые деревья какъ то: яблони, груши, сливы и вишни.
Въ дворѣ есть хорошій садъ гдѣ находится тоже груши, яблони, сливы, и вишни.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 171, коровъ 99, овецъ 102, лошадей 10, свиней 79; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ и лисицъ.

Рыбы, раки, піявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 74. Изъ нихъ до 22 старыхъ. Довольно просторные, чистые и опрятные, а другіе не такъ. Находится господской дворъ построенный со многими экономическими строеніями. Есть пожарные инструменты.

Одежда и обувь. Достаточные. Вся крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне много употребляютъ и находится много пьяницъ.

С. Слободка.

Нині – с. Слобідка Коростишівського р-ну Житомирської обл. (729). Село засновано у першій половині XVII ст. У 1831 р. його було конфісковано на користь казни за участь власника Станіслава Галецького в польському повстанні 1830 р. Дерев'яну парафіяльну Микільську церкву було перенесено із с. Старосілля у 1790 р.

Селенiе Выдиборъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 153 а женскаго 134 душъ.

Мѣсто положенiе. Селенiе лежитъ въ 130 верстахъ отъ г. Кiева, на западъ, расположено на ровномъ и низкомъ мѣстѣ.

Классификацiя земли. Считается земли удобной 1383 дес. 63 саж. а не удобной 143 десятинъ 63 саженъ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Ставищи течетъ отъ Колонки на западъ и впадаетъ въ р. Шарку.

Озера. Не имѣется.

Болота. Значительныхъ 30, изъ которыхъ главныхъ имѣютъ названiе:

		длиною	шириною
1.	Телешинъ	около 3 верст.	около 6 сам.
2.	Довишинъ	2	250
3.	Жадное болото	3	8
4.	Дубенецъ	4	6
5.	Коростоловка	4	8
6.	Бѣзовское Гало	1½	30
7.	Майданъ	12 сам.	12
8.	Долгое	30 сам.	30

Степь Не имѣется.

Лѣса На сѣверъ селенiя находится одинъ лѣсъ пространствомъ 782 десятинъ 17 саж. состоящiй изъ Сосенъ, Осины, ольхи, Березы, Грабины, Липы, Орѣшника, Берестъ и др.

Почва земли. Песчаная и сѣрая.

Почва лѣса на суходолѣ песчаная, а низменныхъ сырая.

Подпочва земли и лѣса. Неизвѣстна.

Произведенiе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 115 и яроваго 140.

Огородныя овощи и фруктовыя деревья. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, морковью, чеснокомъ, лукомъ, отчасти кукурузою и тыквою. Есть въ господскомъ дворѣ фруктовый садъ на 2½ десятинъ, находятся въ ономъ, Груши, Яблони, Вишни, Сливы, Орѣхи Волоскiе, и черешни.

Домашнiя животныя. У жителей считается скота: Воловъ 49, коровъ 31, лошадей 4, Овецъ 120, Свиней 118, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами утки, гуси и куры.

Дикiя животныя Въ лѣсахъ водится много волковъ, и довольно лисицъ, и находится много тетеревъ и Рябчиковъ.

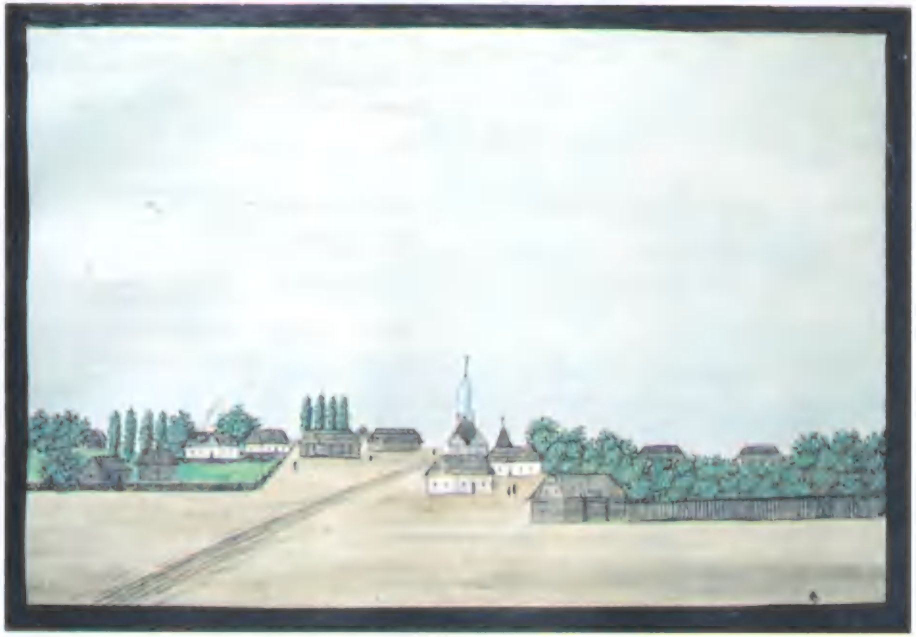
Рыбы, раки пiявки. Не имѣется.

Жилища Всѣхъ ихъ считается 36. Изъ нихъ до 10 старыхъ по большей части тѣсныя и нечистыя.

Одежда и обувь. Достаточная. Мало крестьянъ носятъ сапоги а болѣе лапти.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне много употребляютъ и пьяницъ много.

С. Выдиборъ.

Нині – с. Видибор Черняхівського р-ну Житомирської обл. (699). Виникло у 1606 р. Село конфісковане до казни у 1831 р. за участь його власника Станіслава Галецького в польському повстанні. Дерев'яну парафіяльну Хрестовоздвиженську церкву збудовано, ймовірно, в першій половині XVIII ст.

Деревня Коростилевка.

Число крестьянъ. Не имѣется, а дворянъ мужескаго пола 20 чел. 17 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ такъ какъ С. Выдыборъ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Ставище о которой было сказано при описаніи С. Выдыборъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Есть кругомъ деревни 10 небольшихъ болотъ безъ иловыхъ занимающихъ пространство около 3 верстъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣсъ. Тотъ самый лѣсъ который состоитъ около С. Выдыборъ и кустарники между полями пространствомъ 30 саженей.

Почва земли, почва лѣса, подпочва земли и лѣса. Такого свойства какъ въ С. Выдыборъ.

Произведенія земли огородныя. Жители высѣваютъ озимаго хлѣба 20 и ярового 25 четвертей.

Овощи. Жители засѣваютъ огороды такъ какъ въ С. Выдыборъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 45, и коровъ 30.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся тѣ самые звѣри такъ какъ въ С. Выдыборъ.

Рыбы, раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 18. Они низкіе, не чистые и не опрятные.

Одежда и обувь. Достаточные.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки жители много употребляютъ и пьяницъ много.

Д. Коростилиевка.

Нині – с. Коростелівка Черняхівського р-ну Житомирської обл. (117). Село конфісковане до казни 1831 р. за участь його власника Станіслава Галецького в польському повстанні. Парафіяни Коростелівки в середині XIX ст. належали до Хрестовоздвиженської церкви у Видиборі.

Поселяне
Слободскаго и Шеріпневскаго обществъ.

Рожевское общество.

Мѣстечко Рожевъ.
Селеніе Ситняки.
——— Небелица.
Деревня Боровка.
——— Коморовка.
Рудня Коморовская.
Гута Коморовская.

Мѣстечко Рожевъ.

Число крестьянъ. Мужескаго 239 а женскаго 270 душъ.
Мѣщанъ. —— 40 —— ——
Дворянъ. —— 102 —— ——
Евреевъ. —— 140 —— ——

Мѣсто положенія. Мѣстечко лежитъ въ 64 верстахъ отъ г. Кiева на западъ, расположено на ровномъ мѣстѣ, хорошо устроено по самому тракту дороги.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 600 дес. 88 с. а неудобной 63 десят. 155 сажен. сверхъ той спорной земли 5344 д. 66 [illegible].

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Здвижъ течетъ отъ юга на востокъ и впадаетъ въ р. Тетеревъ; на ней устроенная плотина съ мельницею.

Озера, Болота. Не имѣется.

Лѣса. Находится кустарникъ между полями, длиною около 2 и шириною до версты, состоящій преимущественно изъ сосенъ и частью березы.

Почва земли. Сѣрая и песчаная, мѣстами же плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная, а подпочва песчаная и глинистая.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ по большей части рожь, гречиху, проса, горохъ, пшеницы же мало.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, маками, луком, чеснокомъ, фасолью, морковью, петрушкою, [illegible], коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою. Часто же бываетъ неурожай по причинѣ что вода каждый годъ 3 или 4 раза заливаетъ ихъ огороды.

Домашнiя животныя. У крестьянъ считается рогатого скота: воловъ 39, коровъ 41, овецъ 102, свиней 98; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикiя животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пiявки. Въ рѣкѣ есть: щуки, окуни, плотва, караси, раки, а пiявокъ мало.

Жилища. Изъ крестьянскихъ ихъ считается 40. Изъ нихъ до 10 старыхъ, половина просторныя, чистыя и опрятныя, почти всѣ деревянныя крытыя.
Казенныхъ дворовъ есть 4. въ одномъ живетъ [illegible] а въ другихъ купцы.

Одежда и обувь. Достаточные крестьяне ходятъ въ сапогахъ и въ лаптяхъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода не хорошая, болотистая и мутная. Крестьяне вообще употребляютъ [illegible] мало.

Примѣчанiе.

Въ семъ мѣстечкѣ есть училище для 22 крестьянскихъ дѣтей, а Священникъ учитъ ихъ русскому языку, Ариѳметикѣ и Священную Исторiю.

Около мѣстечка находится большая могила вышиною 4 сажени называемая Шушковка.

М. Рожевъ.

Нині – с. Рожів Макарівського р-ну Київської обл. (584). Рожів був відомий вже на початку XVII ст. У 1734 р. в Рожеві відбулися гайдамацькі виступи. Після поділу Польщі наприкінці XVIII ст. колишнє Рожівське староство, що було власністю князя Понинського, увійшло до державних маєтностей. У 1798 р. на місці колишньої збудовано парафіяльну дерев'яну Благовіщенську церкву.

Селеніе Ситняки.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 223 а женскаго 222 души.

Мѣсто положенія. Селеніе лежитъ въ 60 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, расположено на равнинномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка [illegible] которая течетъ въ м. Бышевъ.

Озера. Два озера называемыя Филовые ставки, оныя шириною около 15, а длиною до 5 саженей.

Болота. Не имѣется.

Лѣса. На восточно-западъ селенія находятся лѣса пространствомъ длиною около 20 а шириною до 10 верстъ, состоящіе преимущественно изъ сосновыхъ деревьевъ, между коими находится много дубовъ, грабовъ, липъ, березовыхъ ясеней, кленовъ, ольшинъ, ольхи, акацій, и вербъ. Деревья очень высокія.

Почва земли. Глинистая, и очень мало черной, не плодородная.

Почва лѣса. Песчаная и глинистая сверху.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части, ржи, гречихи, проса, гороху, а не много пшеницы. Сѣмена даетъ самъ третей.

Огородныхъ овощей и фруктовыхъ деревьевъ. Крестьяне засѣваютъ огороды картофелемъ, капустою, свеклою, морковью, огурцами, макомъ(?), чеснокомъ, лукомъ, коноплею, отчасти кукурузою и тыквою. а не бываетъ урожай кромѣ въ хорошихъ годахъ. Находится въ садахъ двора, фруктовыя деревья какъ то: яблони, грушы, вишня, волоскіе орѣхи, сливы, и агрусы.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 101, Коровъ 59, Лошадей 15, Овецъ 149, Свиней 79. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся много волковъ, лисицъ и зайцевъ, дикихъ козъ и дикихъ свиней, находятся тетеревы(?) и рябчики.

Рыбы, раки, піявки. Находятся въ рѣкѣ: щуки, караси, окуни, плотва, раки и піявки.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 40. Изъ нихъ до 10 старыхъ: они просторные, чистые и опрятные. Находится экономической дворъ и большой домъ съ офицыною, кухнею, конюшнею, пекарнею, амбаръ, и садъ.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне лѣтомъ ходятъ въ лаптяхъ а зимою въ сапогахъ.

Кормъ. Недостаточный потому что земля худая и рѣдко бываетъ урожай.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки и пива крестьяне употребляютъ довольно и много есть пьяницъ.

Примѣчаніе.

Около селенія находится могила бывшаго(?) сотника называемая Солонцова(?).

С. Ситняки.

Нині – с. Ситняки Макарівського р-ну Київської обл. (749). Вперше в історичних документах село згадується 1616 р. Ситняки належали польському землевласнику князю Понинському, але після поділу Польщі наприкінці XVIII ст. у складі Рожівського староства увійшли до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну церкву Різдва Христова збудовано 1750 р.

Селеніе Небелица.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 190 и Женскаго 167 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева на сѣверъ, расположено на ровномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Потокъ называемый Небелица течетъ отъ сѣвера на югъ и впадаетъ въ р. Здвижъ, на немъ устроена плотина.

Озера. Не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ 3; названіе коихъ:
1е Сушковое, пространствомъ около 150 саж.
2е Полишковое ——— 500 ———
3е Омошковое ——— 150 ———

Степь. Не имѣется.

Лѣса. На сѣверѣ отъ селенія есть лѣсъ длиною около 10 верстъ, состоящій преимущественно изъ сосновыхъ деревъ, по между коихъ находятся изрѣдка дубъ, береза, грабина, липа, берестъ, осина, кленъ, яблоня, ольха и орѣхи. Находится тоже много грибовъ.

Почва земли, лѣса. Глинистая и песчаная не плодородная, а въ лѣсахъ вездѣ низкая и сырая, песчаная и мѣстами глинистая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне засѣваютъ по малой части, рожь, гречихи и овесъ.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, макомъ, чеснокомъ, и [illegible].

Домашнія Животныя. У жителей считается рогатаго скота: Воловъ 29, коровъ 31, лошадей 3, овецъ 90, свиней 49. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами утки, гуси и куры.

Дикія Животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ, дикихъ козъ и дикихъ свиней.

Рыбы, раки пьявки. Рыбы и раковъ [illegible] мало, а пьявокъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 33. Изъ нихъ до 10 старыхъ, довольно просторные, но не чистые и опрятные.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне ходятъ въ сапогахъ и въ лаптяхъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ довольно и есть пьяницы.

С. Небелица.

Нині – с. Небелиця Макарівського р-ну Київської обл. (610). Після приєднання до Російської імперії наприкінці XVIII ст. земель, що належали Польщі, Небелицю у складі Рожівського староства було передано до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну Микільську церкву збудовано 1851 р. казенним коштом на місці старої.

Деревня Боровка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 73 а женскаго 86 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ 45/1 верстахъ отъ г. Кіева на западъ, расположена на ровномъ мѣстѣ въ средине лѣса.

Горы, Рѣка, Озера — не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ 8. названіе ихъ:

		длиною	шириною
1.	Ковалевъ	250 саж.	до 125 саж.
2.	Ковалевка круглое		250
3.	Козинка	250	250
4.	Прокопова шпила круглое		125
5.	Котузовка круглое		250
6.	Песчанка	500	125
7.	Перехрестъ	300	250
8.	Дидово круглое		250

Степь. не имѣется.

Лѣса. тотъ самый который въ С. Небелицѣ.

Почва земли лѣсн. и подпочва. Произведеніе земли — такъ какъ въ С. Небелицѣ.

Огородныя овощи. Крестьяне высѣваютъ по малой части, Ржи, Гречихи, Овса и проса.

Домашнія животныя. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части Картофелемъ, Капустою, Свеклою, и коноплею, потому что земля худая и мѣсто [illegible]

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки и пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 15, просторны и чисты.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне ходятъ въ сапогахъ и въ лаптяхъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество ѣды и питья. Вода не хорошая, болотистая и ступленая. Водки крестьяне мало употребляютъ а пьяницъ мало.

Л. Боровка.

Нині – с. Борівка Макарівського р-ну Київської обл. (625). Заснована в середині XVIII ст. Після приєднання до Російської імперії наприкінці XVIII ст. земель, що належали Польщі, Борівку в складі Рожівського староства передано до державних володінь. Парафіяни села в середині XIX ст. були приписані до Микільської церкви в Небелиці.

Деревня Комаровка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 65 а женскаго 71 душъ.

Мѣсто положение. Деревня лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кiева на западо-северъ, расположена на равномъ мѣстѣ въ срединѣ лѣса.

Торфы. Находится много торфу вышиною около 2 саженей.

Воды. Есть потокъ называемый Кози низкихъ (?), онъ течетъ отъ востока на западъ и впадаетъ въ р. Тетеревъ. Находится тоже близь деревни источникъ который течетъ безпрестанно и никогда не замерзаетъ; вода оного очень хорошая.

Озера. Не имѣется.

Болота. Значительнѣйшихъ болотъ 3, названiе коихъ.

1е Гале (?) въ пространствомъ 250 саженъ.

2е Чистое — — 125 —

3е Литвиново — — 125 —

Лѣса. Есть лѣсъ въ количествѣ длиною около 5, а ширинною 2 верстъ, состоящiй преимущественно изъ сосновыхъ деревьевъ, между коихъ находится дубъ, береза, осина, ольха, и изъ рѣдко липа.

Почва земли. Песчаная, не плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная а местами сырая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части, Ржи, Гречихи, Овса и проса.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, картофелемъ, капустою, свеклою, конопелею, но такъ какъ часто вода оные заливаетъ, то не бываетъ урожаю.

Домашния животныя. Имущество считается скота: Воловъ 21, коровъ 14, овецъ 14, а свиней 15.

Дикiя животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, а мало дикихъ козъ и дикихъ свиней, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки пiявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 15. Изъ нихъ до 5 старыхъ (?), тѣсныхъ, не чистые.

Одежда и обувь. Не достаточные по большей части. Крестьяне ходятъ въ лаптяхъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне мало употребляютъ и пьяницъ мало.

Д. Коморовка.

Нині – с. Комарівка Макарівського р-ну Київської обл. (692). Після приєднання до Російської імперії наприкінці XVIII ст. земель, що належали Польщі, Комарівка у складі Рожівського староства увійшла до державних володінь. Парафіяни Комарівки в середині XIX ст. були приписані до Микільської церкви у Небелицях.

Рудня Коморовская.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 34 а женскаго 31. Все римскаго католическаго вѣроисповѣданія, были польскіе до ревизіи 1834 году.

Мѣстоположеніе. Рудня Коморовская лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева, на западо-сѣверъ, расположена въ срединѣ большихъ лѣсовъ. Тамъ прежде находился желѣзный литейный заводъ, котораго уничтожили въ 1816 году.

Горы. не имѣется.

Воды. течетъ тотъ самой потокъ который въ с. Коморовкѣ.

Озера. не имѣется.

Болота. тѣ самые которые въ с. Коморовкѣ.

Лѣса, почва земли, почва лѣса, подпочва земли и лѣса. } тоже такъ какъ въ с. Коморовкѣ.

Произведенія земли. Жители не занимаются хлѣбопашествомъ.

Огородныя овощи. Жители засѣваютъ огороды, но малой частью капустою, свеклою, и коноплею.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ и коровъ 20, лошадь 1, свиней 15.

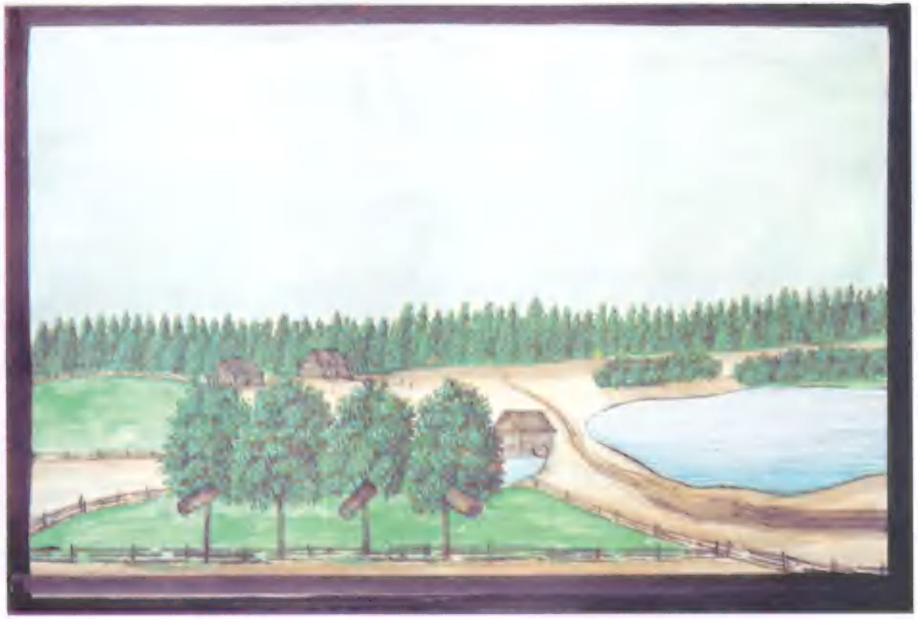
Дикія животныя. Тѣ самые которые водятся въ лѣсахъ въ с. Коморовкѣ.

Рыбы, раки, пьявки. не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 8. Изъ нихъ 3 старыхъ тѣсныя, не чистыя, и худо деревомъ крытыя.

Одежда и обувь. Достаточны. Жители ходятъ въ лаптяхъ.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки мало употребляютъ а пьяницъ нѣтъ.

Рудня Коморовская.

Нині – у складі с. Комарівка. Після приєднання до Російської імперії наприкінці XVIII ст. земель, що належали Польщі, село у складі Рожівського староства увійшло до державних володінь. Парафіяни Рудні Комарівської в середині XIX ст. були приписані до Микільської церкви в Небелиці.

Гута Коморовская.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 14, а женскаго 17. Все римско-католическаго вероисповеданія; они были вольные до ревизіи 1834 году.

Местоположеніе. Гута Коморовская лежитъ въ 80 верстахъ отъ г. Кіева, на западо-северъ, расположена на ровномъ месте въ середине большихъ лесахъ. Прежде была стеклянная гута которая была уничтожена въ 1812 году.

Горы. Не имеется.

Воды. Потокъ Коморовская течетъ отъ юга на западъ и впадаетъ въ р. Тетеревъ. На немъ устроены две плотины и два мельницы которые нанимаетъ Еврей.

Озера. Не имеется.

Болота. Те самые болота которые въ с. Коморовке.

Леса. Почва и подпочва земли и леса. Такъ какъ въ с. Коморовке.

Произведение земли. Крестьяне не занимаются хлебопашествомъ.

Огородные овощи. Жители засеваютъ огороды по малой части картофелемъ, капустою, свеклами, огурцами и конопелями.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 2, коровъ 10, лошадей 5.

Дикія животныя. Те самые которые водятся въ лесахъ въ д. Коморовке.

Рыбы, раки, пьявки. Не имеется.

Жилища. Всехъ ихъ считается 10. изъ нихъ 4 старыхъ вообще просторные, чистые и опрятные.

Одежда и обувь. Есть хорошая просторная сукманая чужихъ евреевъ. Достаточные. Жители ходятъ въ сапогахъ и въ лаптяхъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Жители водки мало употребляютъ а пьяницъ нетъ.

Гута Коморовская.

Нині – у складі села Комарівка. Після приєднання до Російської імперії наприкінці XVIII ст. польських земель Гута Комарівська в складі Рожівського староства увійшла до державних володінь. Парафіяни села в середині XIX ст. належали до Микільської церкви в Небелиці.

Коленское общество.

Селеніе Коленцы.
——— Обуховичи.
Деревня Станишевка.
——— Леонова.
——— Шпили.
Рудня Шпилевская.

Селеніе Коленцы.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 208, а Женскаго 214 душъ.

Мѣсто положеніе. Сіе селеніе лежитъ на берегу р. Тетеревка, на равнотѣ мѣста въ 40 верстахъ отъ г. Кіева на западъ.

Классификація земли. считается 720 десятинъ 192 саж.

Горы. не имѣется.

Воды. Рѣка Тетеревъ течетъ около селенія отъ юга къ западу и впадаетъ въ р. Днѣпръ ... до С. Рудники, на сей рѣкѣ находится плотина съ мельницею.

Озера, Болота } Не имѣется.

Лѣса. Лѣса до 228 д. 895 саж въ угодіяхъ общества состоящіе по преимуществу изъ сосновыхъ деревъ, между которыми находится граб, дубъ, кленъ, вязъ, березка, ольха, орѣшникъ, рябина и проч. Лѣса расположенные на обѣихъ сторонахъ рѣки Тетерева.

Почва земли и лѣса. чистый песокъ почти вездѣ, а мѣстами съ малой примѣсью глины. не плодородная.

Подпочва. глина.

Произведеніе земли. Ежегодно крестьяне высѣваютъ ржи 70 четвертей, гречихи 61, ячменя 15, проса 5, конопли 4, а рѣдко бываетъ урожай.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды картофелемъ (34 четвертей) свеклою, капустою, макомъ и фасолею въ малом количествѣ.

Домашнія животныя. Въ крестьянъ считается рогатого скота: воловъ 98, коровъ 200, овецъ 250, козъ 30. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ, дикихъ козъ, и дикихъ свиней, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, Раки, Піявки. Въ рѣкѣ Тетеревѣ имѣется рыбы: щуки, сомы, лещи, лины, язи, плотва, окуни, и раки, а піявокъ мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 70 изъ нихъ 21 старыхъ.

Одежда и обувь. Вообще бѣдно одѣтые. Крестьяне обоего пола носятъ лапти.

Кормъ почти ежегодно не достаточенъ по причинѣ неурожая, по причинѣ худой земли.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне мало употребляютъ а пьяницъ не имѣется.

С. Коленцы.

Нині – с. Коленці Іванківського р-ну Київської обл. (496). Коленці здавна належали до митрополичих володінь, а згодом – різним приватним власникам. Коленці конфісковано 1849 р. в останнього власника – Ксаверія Браницького. Дерев'яну парафіяльну Козьмодем'янську церкву збудовано 1752 р. на місці раніше існуючої.

Коленское общество.

Селеніе Обуховичи.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 551 а женскаго 612 душъ.

Мѣсто положеніе. Сіе селеніе лежитъ на равномъ мѣстѣ въ 75 верст. отъ г. Кіева на западъ

Классификація земли. считается до 165 десятинъ.

Торфы не имѣется.

Воды. чрезъ сіе селеніе протекаетъ ручей Журова отъ запада на востокъ и впадаетъ, мимо с. Н. Иванкова въ р. Тетеревъ, также есть колодцы.

Озера, Болота } Не имѣется.

Лѣса. такъ какъ въ с. Коленцахъ.

Почва земли. Черноземъ, глинистая и песчаная.

Подпочва земли. Глинистая.

Произведеніе земли. крестьяне ежегодно высѣваютъ Ржи 310 четв. Гречихи 294, Ячменя 50, Проса 20, Овса 20, Картофли 20.

Огородные овощи. такъ какъ въ с. Коленцахъ.

Садовые фрукты. у крестьянъ садовъ не имѣется, а казенный садъ есть въ немъ господствуютъ: яблони, сливы, и вишни не родятъ мало.

Домашнія животныя. у крестьянъ считается рогатаго скота: воловъ 260, коровъ 448, лошадей 60, овецъ 600, козъ 20, свиней 514. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя такія самыя какъ въ с. Коленцахъ.

Коленское общество. С. Обуховичи.

Рыбы, раки, пьявки. не имѣется.

Жилища. ихъ считается 80 изъ нихъ 46 старыхъ.

Одежда и обувь. Такъ какъ въ с. Коленцахъ.

Кормъ. Рѣдко достаточный по причинѣ частого неурожая.

Качество водъ и питья. Вода здоровая, водки крестьяне умѣренно употребляютъ а мало пьяницъ.

С. Обуховичи.

Нині – с. Обуховичі Іванківського р-ну Київської обл. (1558). Село відоме з кінця XVI ст. Обуховичі належали роду Браницьких. Останнім господарем села був Ксаверій Браницький, у якого село було конфісковане 1849 р. на користь держави. Парафіяльну церкву збудовано 1765 р. на місці колишньої, у 1822 р. її було реставровано і розширено.

Деревня Станишевка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 82 а Женскаго 117 душъ

Мѣсто положеніе. Сія деревня лежитъ на скатистомъ мѣстѣ отъ г. Кіева 75 верст. на западъ.

Классификація земли. Тѣже самое какъ въ С. Обуховичахъ.

Горы. Рѣки. Озера. Болота. Не имѣется.

Лѣса. тоже самой который въ С. Колонщахъ.

Почва земли и лѣса подпочва. такая самая какъ въ С. Обуховичахъ

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ ежегодно. Ржи 38 четвертей гречихи 37, ячменя 10, проса 6, конопли 3.

Огородныя овощи. такъ какъ въ С. Колонщахъ.

Домашнія животныя. у крестьянъ считается рогатаго скота: Воловъ 34, коровъ 90, лошадей 5, Овецъ 140, Козъ 10, свиней 96, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. такіе самые какъ въ С. Колонщахъ.

Рыбы, раки, піявки. не имѣется.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 28 изъ коихъ старыхъ 8.

Одежда и обувь. такъ какъ въ С. Колонщахъ.

Кормъ. часто не достаточный по причинѣ рѣдко урожай.

Качество водъ и питья. Такъ какъ въ С. Колонщахъ.

Д Станишевка.

Нині – с. Станишівка Іванківського р-ну Київської обл. (445). Село конфісковано 1849 р. у землевласника Ксаверія Браницького на користь держави. В середині XIX ст. парафіяни Станишівки належали до церкви в Обуховичах.

Деревня Леоновка.

Число крестьянъ — Мужескаго пола 85 а женскаго 76 душъ

Мѣстоположеніе — Сія деревня лежитъ на берегу рѣчки Тали, направлениемъ [illegible] 53 верстахъ отъ г. Кiева на западъ.

Классификація земли. — такая самая какъ въ С. Каленцахъ.

Воды. — Рѣчка Таль течетъ отъ западъ и впадаетъ въ р. Тетеревъ ниже Д. Шпилевъ

Озера, Болота — не имѣется.

Почва земли и подпочва — такая самая какъ въ С. Каленцахъ.

Лѣса. — Количество лѣса и породи оного вообще, какъ въ С. Каленцахъ.

Произведеніе земли. — Крестьяне ежегодно выпахиваютъ: Ржи 30 четвертей гречихи 26, ячменя 5, Проса 4 а конопля 4.

Огородныя овощи. — такъ какъ въ предъидущихъ селеніяхъ сего общества.

Домашния Животныя — у крестьянъ считается рогатаго скота: Воловъ 54, Коровъ 80, Лошадей 8, Овецъ 110, Козъ 15, свиней 74.

Дикія Животныя. — такія самыя какъ въ прочихъ селеніяхъ сего общества.

Рыбы пiявки Раки. — лины, окуни, лещи, а Раковъ и пiявокъ мало.

Жилища. — всѣхъ ихъ считается 35 изъ коихъ старыхъ 12.

Одежда и обувь. — такъ какъ въ прочихъ селеніяхъ сего общества.

Кормъ. — Рѣдко достаточный по причинѣ худой земли и рѣдко урожая.

Качество воды и питья. — Вода хорошая, водку крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ весьма мало.

Д. Леонова.

Нині – с. Леонівка Іванківського р-ну Київської обл. (197). Парафіяни Леонівки в середині XIX ст. належали до Козьмодем'янської церкви у Коленцях.

Деревня Шпили.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 220 а женскаго 245 душъ

Мѣсто положение Сія деревня лежитъ на берегу рѣчки Тали, на равнинѣ, смотря въ 55 верстахъ отъ Г. Кіева на западъ

Классификація земли. такая самая какъ въ С. Каленцахъ

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Таль течетъ отъ села и впадаетъ въ Р. Шатоповъ

Озера Болота Не имѣется.

Почва земли и подпочва такая самая какъ въ С. Каленцахъ.

Лѣса Количество лѣса и породы какъ въ С. Каленцахъ.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ ежегодно: Ржи 71 четвертей, Гречихи 66, Ячменя 24, Проса 15, а конопли 10.

Огородные овощи. такъ какъ въ прочихъ селеніяхъ сего общества.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатаго скота: Воловъ 94, коровъ 165, лошадей 14, овецъ 240, козъ 36, свиней 210, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя такіе самые какъ въ лѣсахъ прочихъ селеній

Рыбы, раки пьявки какъ въ Д. Лесовкахъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 74 а изъ нихъ старыхъ 24.

Одежда и обувь. такая самая какъ въ прочихъ селеніяхъ.

Кормъ Рѣдко достаточный по причинѣ худой земли, и рѣдко урожая.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, Водки крестьяне умѣренно употребляютъ а мало пьяницъ.

Д. Шпили.

Нині – с. Шпилі Іванківського р-ну Київської обл. (1003). В середині XIX ст. парафіяни Шпилів належали до Козьмодем'янської церкви в Коленцях.

Деревня Рудня Шпилевская.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 84 а женскаго 82 души.

Мѣсто положеніе. Сія деревня лежитъ на обѣ стороны рѣки Тали на равномъ и низменномъ мѣстѣ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на западъ.

Классификація Земли. Такая самая какъ въ с. Каленцахъ.

Торфы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Таль течетъ отъ юга чрезъ сію деревню и впадаетъ въ р. Тетеревъ ниже д. Шпилевъ. На сей рѣкѣ есть мельница.

Озера / Болота. Не имѣется.

Лѣса. Количество лѣса и породы такъ какъ въ с. Каленцахъ.

Почва земли лѣса и подпочва. Такая самая какъ въ с. Каленцахъ.

Произведеніе земли. Крестьяне сей деревни хлѣбопашествомъ не занимаются.

Огородныя овощи. Тѣ же какъ въ прочихъ селеніяхъ и деревняхъ сего общества.

Домашнія Животныя. У крестьянъ считается рогатаго скота: воловъ 30, коровъ 60, лошадей 6, овецъ 90, козъ 10, и свиней 54. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія Животныя. Такія самыя какъ въ прочихъ лѣсахъ.

Рыбы раки, пьявки. Лины, щуки, вьюны и караси, раковъ и пьявокъ мало.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 20 изъ коихъ 20 старыхъ.

Одежда и обувь. Такая самая какъ въ прочихъ селеніяхъ и деревняхъ сего общества.

Кормъ. Покупаютъ хлѣба, по причинѣ что не сѣютъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне мало употребляютъ, и мало пьяницъ.

Д. Рудня Шпилевская.

Нині – с. Рудня Шпилівська Іванківського р-ну Київської обл. (110). Парафіяни села в середині XIX ст. належали до Козьмодем'янської церкви у Коленцях.

Поселяне

Рожевскаго и Коленскаго обществъ.

Васильковскій уѣздъ

Веприковское общество.

Селеніе Веприкъ.
Деревня Скригліовка.
———— Ставки.
———— Дмитровка.
———— Волица.
Селеніе Пришивальна.
Деревня Ярошовка.
Селеніе Дорошинки.
Деревня Кощіевка.
Селеніе Черногородка.
Деревня Сосновка.
———— Яблоновка.

Селеніе Веприкъ.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 225 а женскаго 228 душъ

Однодворцевъ. ——— " ——— " ——

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 85 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, въ 7 верстахъ отъ м. Фастова и въ 40 отъ г. Васильнова [?], на ровномъ мѣстѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ количествѣ считается удобной и неудобной земли 32 дес. 700 саж.

Горы. нѣсколько холмъ.

Воды. Рѣка Ирпень течетъ отъ востока на сѣверъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ.

Озера. одно озеро длиною около 4 верст. а шириною до 10 саженъ.

Болота, степь не имѣется.

Лѣса. Находится лѣсъ пространствомъ до 3 верст. состоящій преимущественно изъ сосенъ между коихъ находится изрѣдка: дубъ, береза, осина, лещина и ясень.

Почва земли. песчаная и мѣстами сѣрая.

Почва лѣса. на суходолахъ песчаная и мѣстами сѣрая

Подпочва земли и лѣса. на суходолахъ песчаная и мѣстами сѣрая, и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба и ярового 211 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды не малой частію картофелемъ, свеклою, макомъ и капустою.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 100, коровъ 96, лошадей 6, овецъ 202, свиней 196. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится очень много волковъ, не много лисицъ, зайцевъ, дикихъ козъ и дикихъ свиней.

Рыбы, раки пьявки. Въ р. Ирпенѣ находится по малой части: щуки, караси, лины, плотва, и раковъ и пьявокъ не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 59. Изъ нихъ до 25 старыхъ. 15 просторные а остальныя тѣсные, по большей части чистые, и опрятные.

Одежда и обувь. Въ многихъ крестьянахъ достаточная, но есть до 15 худо одѣтые и бѣдные, по причинѣ падежа скота и неурожая хлѣба.

Кормъ. Достаточный кромѣ въ 15 бѣдныхъ.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне употребляютъ [?] водку употребляютъ, а мало пьяницъ [?].

С. Веприкъ.

Нині – с. Веприк Фастівського р-ну Київської обл. (1074). Веприк належав до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. увійшов до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну Параскевську церкву збудовано 1856 р. замість старої, яку зобразив Де ля Фліз.

Деревня Скригліовки

Число крестьянъ: мужескаго пола 206 а женскаго 189.

однодворцевъ ——— 13 - —— — 18.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 80 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-западъ, въ 12 верстахъ отъ м. Фастова, и въ 50 отъ г. Василькова.

Классификація земли. Считается земли удобной и неудобной 236 десятинъ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Потокъ Скригліовка течетъ черезъ деревню отъ востока на югъ, на ней устроена плотина съ мельницею.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною около 4 верст. а шириною до 500 саженей.

Степь. Степь длиною около версты а шириною до 1½ версты.

Лѣса. Есть лѣсъ пространствомъ длиною около 5 а шириною до 2 верст. Состоящій преимущественно изъ большихъ сосенъ но между коими находятся изрѣдка: дубъ, береза, липина, осина, и дикія грушки.

Почва земли. песчаная.

почва лѣса. песчаная

подпочва земли и лѣса. песчаная сухая а мѣстами сырая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго и яроваго 118 четвертей.

Огородныхъ овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большой части картофелемъ, не много свеклою, капустою, и огурцами, а отчасти кукурузою и тыквою но кукурузою трудно пользоваться потому что собаки съѣдаютъ.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатаго скота: воловъ 89, коровъ 20, лошадей 4, овецъ 138, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками: гуси, утки, и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ равно и дикихъ козъ.

Рыбы раки пьявки. Въ потокахъ мелкихъ рыбъ, а раковъ и пьявокъ очень мало.

Жилища. Всѣхъ у крестьянъ, считается: 46. изъ нихъ до 15 старыхъ, по большей части есть и опрятныя.

Одежда и обувь. Достаточно но крестьяне некоторые бѣдно одѣты и бѣдны по причинѣ падежа скота и неурожаи хлѣба. Они носятъ сапоги.

Кормъ. Хорошъ и изобильной кромѣ въ 15 крестьянахъ бѣдныхъ по причинѣ падежа скота.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне водки много употребляютъ а пива немного.

Д. Скригліовка.

Нині – с. Скригалівка Фастівського р-ну Київської обл. (338). За Л. Похилевичем – Скраглевка. Належало до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. переведеного до державних володінь. Л. Похилевич зазначав, що "в давні часи в Скригалівці була особлива парафіяльна церква, невідомо коли знищена" (*Похилевич.* – С. 485), хоча на малюнку Де ля Фліза церкву в Скригалівці зображено. Можна припустити, що церкву було з якихось причин знищено після його відвідин Скригалівки на зламі 40 – 50-х років XIX ст.

Деревня Ставки.

Число Крестьянъ Мужескаго пола 153 а женскаго 147 душъ.
однодворцевъ. ——— 20 ——— 18.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 85 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, въ 12 верст. отъ м. Фастова, и въ 40 отъ г. Василькова, расположена на равнинѣ мѣстѣ и въ серединѣ лѣса.

Горы } Не имѣется.
Воды }

Болота. одно болото круглое шириною около версты.

Степь. Не имѣется.

Лѣсъ. тотъ самый лѣсъ который въ д. Скригаловкѣ.

Почва земли. песчаная и глинистая.

Почва лѣса указано при описаніи д. Скригаловки.

Подпочва земли и лѣса. тоже.

Произведеніе земли. Крестьяне вымолачиваютъ озимаго и ярового хлѣба 35 четвертей, по причинѣ что земля худая и мало оной имѣютъ.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами, морковью, чеснокомъ, а кукурузу не посѣваютъ потому что собаки съѣдаютъ.

Домашнія животныя. Въ деревнѣ считается рогатого скота: воловъ 51, коровъ 19, овецъ 50, лошадей 3, свиней 50. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ, зайцевъ и дикихъ козъ.

Рыбы раки піявки. Не имѣется.

Жилища. Въ деревнѣ ихъ считается 17. Изъ нихъ 3 старыхъ. Всѣ просторныя и довольно чистыя и опрятны. Нѣсколько лѣтъ назадъ были курныя но съ тѣхъ поръ какъ они принадлежатъ въ государственнымъ имуществамъ уже ихъ уничтожено.
Однодворцевъ и жителей разнаго званія есть 20 дворовъ просторныхъ и чистыхъ.

Одежда и обувь. Достаточно. Всѣ Крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Вообще хорошій и изобильный, хотя Крестьяне имѣютъ мало земли.

Качество и питье. Вода лѣтомъ, во время сушей худая, и нѣтъ водопоя для скота. Водки Крестьяне употребляютъ умѣренно а пьяницъ очень мало.

Л. Ставки.

Нині – с. Ставки Фастівського р-ну Київської обл. (527). Належало до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. переведеного до державних володінь. Парафіяни Ставків у середині XIX ст. були приписані до церкви в Скригалівці.

Деревня Дмитровка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 58 а женскаго 85 душъ.

однодворцевъ. ———— 103 ———— 91 ——

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 90 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, въ 12 верст. отъ м. Фастова и въ 50 отъ г. Василькова.

Классификація земли. Земли удобной и неудобной 175 десятинъ.

Горы Есть не высокая холмы.

Воды. Рѣка Унава, о которой уже сказано.

Озера. Одно озеро занимающее пространство до 50 саж.

Болота. Находятся 4 маленькія болота.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Есть лѣсъ въ количествѣ до 3 верст. состоящій преимущественно изъ большихъ сосновыхъ деревьевъ, по между коихъ находятся изъ рѣдко береза, и осина.

Почва земли песчаная и глинистая.

Почва лѣса. Глинистая, песчаная на суходолѣ.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго и яроваго хлѣба 88 четвертей.

Огородныя овощи и фруктовыя деревья. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большой части, картофелемъ, капустою, свеклою, морковью, макомъ, лукомъ, чеснокомъ, табакомъ, льномъ, коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою, имѣютъ фруктовыя деревья какъ то: вишни, груши и яблони.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатаго скота: воловъ 10, коровъ 5, а свиней 31. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится довольно волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыба, раки пьявки Въ рѣкѣ находится: щуки, лины, окуни, плотва, а раковъ и пьявокъ не имѣется.

Жилища. Въ крестьянъ ихъ считается 17 почти все старые, тесные, и мало чистые.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне зимою носятъ сапоги, а лѣтомъ лапти.

Кормъ Хорошъ и изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водку, и винное пиво умѣренно употребляютъ а мало пьяницъ

С. Дмитровка.

Нині – с. Дмитрівка Фастівського р-ну Київської обл. (632). Дмитрівка – це конфіскована на користь держави 1848 р. зарічна частина с. Півні, розташованого на річці Унаві. Півні були засновані до XV ст. і належали Браницьким. Парафіяни Дмитрівки в середині XIX ст. були приписані до церкви Іоанна Златоуста в Півнях.

Деревня Волица.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 161 а женскаго 175 душъ.

однодворцевъ. ———— 45 ———— 41.—

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 90 верстахъ отъ г. Кіева, на юго западъ, на ровномъ мѣстѣ, въ 12 верст. отъ м. [illegible] и въ 40 верстахъ отъ г. [illegible]

Классификація земли. Считается земли удобной и неудобной 272 десятинъ.

Торфы. Не имѣется.

Воды. Рѣка [illegible] течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. [illegible], на ней устроена мельница.

Озера. Одно озеро круглое занимающее пространства до 1 десятины.

Болота. Есть не большое болото около рѣки.

Степь. Есть степь между лѣсомъ не большая.

Лѣса. Лѣсъ находится въ пространствѣ до 9 верст., состоящій изъ дуба, березы, осины, ивы, лоза, и верба.

почва земли. Песчаная и глинистая.

почва лѣса. На суходолѣ песчаная а [illegible] [illegible].

подпочва земли и лѣса. Глинистая.

произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго и ярового хлѣба 136 четвертей.

огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большой части картофелемъ, а мало капустою, свеклою, морковью, огурцами, табаку, лукомъ, конопелью, по причинѣ худой земли и потому что рѣдко бываетъ урожай.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатого скота: воловъ 90, коровъ 51, лошадей 5, овецъ 197, свиней 149; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки, пьявки. Въ рѣкѣ находится: щуки, линьи, окуньо, плотва, карась, раки и пьявки.

Жилища. Въ крестьянъ всѣхъ ихъ считается 69; изъ нихъ до 12 старыхъ, малая часть просторны, но чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточно, и не много крестьянъ бѣдно одѣты. Они носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ лапти.

Кормъ. Вообще хорошъ и изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая водки и зимою пива крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ мало.

Д. Волица

Нині – с. Волиця Фастівського р-ну Київської обл. (686). Перші історичні відомості про Волицю пов'язані з католицьким єпископським Фастівським маєтком, який 1843 р. було переведено до державних володінь. Парафіяни Волиці в середині XIX ст. належали до церкви Іоанна Златоуста в Півнях.

Селеніе Пришивальна.

Число крестьянъ: Мужескаго пола 136 а женскаго 128. душъ
однодворцевъ ——— 26 ——— 26 —
вольно-живущихъ ——— 136 ——— —

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева на югъ западъ, на равномъ мѣстѣ, въ 12 верстахъ отъ м. Фастова, а въ 25 отъ Ч. с. Васильковa.

Классификація земли. Земли удобной и неудобной 136 десятинъ.

Торфъ. Торфъ не имѣется, но есть нѣсколько холмовъ.

Воды. Рѣка [illegible] течетъ отъ запада на сѣверъ, на ней устроена плотина съ мельницею.

Озера. Болота. Степь. Не имѣется.

Лѣса. Лѣсъ въ количествѣ 1½ версты, длиною и шириною до 500 саженей состоящій преимущественно изъ сосенъ, но между коихъ находится береза, дубъ, осина и береза.

Почва земли. песчаная.

Почва лѣса. на суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго и яроваго хлѣба въ четвертей.

Огородныя овощи и фруктовыя деревья. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части, картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, чеснокомъ, льномъ, коноплемъ, лукомъ, тыквою, табакомъ, и мало огурцовъ.

Домашнія животныя. Имѣютъ немного фруктовыхъ деревьевъ: вишни, яблоки. У крестьянъ считается рогатого скота: воловъ 71, коровъ 89, овецъ 202, лошадей 7, свиней 98. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и мало зайцевъ.

Рыбы, раки, піявки. Въ рѣкѣ находятся: щуки, окуни, караси, плотва, раки, а піявокъ нѣтъ.

Жилища. У крестьянъ всѣхъ ихъ считается 37 изъ нихъ до 10 старыхъ, по большей части тѣсныя, чистыя и опрятныя. У вольно-живущихъ изъ 35.

Одежда и обувь. Достаточны. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ лапти.

Кормъ. Хорошій и изобильный.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки и пива. Крестьяне умѣренно употребляютъ а пьяницъ есть нѣкоторые.

С. Пришивальня.

Нині – с. Пришивальня Фастівського р-ну Київської обл. (289). Засновано Семеном Палієм наприкінці XVII ст. Село входило до католицького єпископського Фастівського маєтку, 1843 р. переведеного до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну Георгіївську церкву збудовано до 1746 р. Вона двічі перебудовувалася – у 1803 та 1851 рр.

Деревня Ярошовка.

Число крестьянъ: мужескаго пола 100, а женскаго 113 душъ.

Мѣсто положение. Деревня лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-западъ, въ 16 верст. отъ м. Фастова, и 30 отъ г. Василькова расположена на горѣ.

Классификація земли. Земли удобной и неудобной 126 десятинъ.

Горы. Одна гора вышиною около 40 саженей.

Воды. Рѣка Ирпень течетъ въ низу деревню отъ юга на востокъ.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото круглое занимающее пространство около 10 саженей.

Лѣса. Есть лѣсъ въ количествѣ длиною около 500 саженей а шириною до 600, состоящий преимущественно изъ сосновыхъ деревьевъ, но между коихъ находятся дубъ, береза, осина, и ольха.

Почва земли песчаная возлѣ рѣки, а глинистая, и черноземная на горѣ. Есть много гранитоваго камня и оный везутъ много въ г. Кіевъ.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго и яроваго хлѣба 63 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды посѣвкой частію картофелемъ, капустою, свеклою, морковью, и отчасти лукомъ, чеснокомъ, кукурузою и тыквою.

Домашния животныя. У крестьянъ считается рогатого скота: воловъ 49, коровъ 41, лошадей 4, овецъ 10, свиней 8. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами только куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится мало волковъ, лисицъ, дикихъ козъ и довольно зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки. Рыбъ очень мало, а раковъ и пьявокъ не имѣется.

Жилища. У крестьянъ всѣхъ ихъ считается 24. Изъ нихъ до 10 старыхъ, по большой части тѣсные, теплые, и опрятные.

Одежда и обувь. Достаточны кромѣ въ 5 крестьянахъ другіе худо одѣты, потому что бѣдные по причинѣ тѣсненія посессоровъ пока они не принадлежали въ государственному имуществу и падежа скота; но каждой годъ ихъ станъ поправляется.

Кормъ. Не изобильной.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ мало а пьяницъ нѣтъ.

Д. Ярошовка.

Нині – с. Ярошівка Фастівського р-ну Київської обл. (332). В середині XIX ст. парафіяни Ярошівки належали до Георгіївської церкви у Пришивальні.

Селеніе Дорогинки.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 270 а женскаго 281 душъ.

Однодворцевъ. ——— 8 ——— 7. —

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-западъ, въ 12 верст. отъ м. Фастова, и въ 36 отъ г. Василькова.

Классификація земли. Земли удобной и не удобной 716 десятинъ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка безъ имени течетъ съ юга на сѣверъ и впадаетъ за селеніемъ въ рѣку Унаву, на ней устроена плотина и двѣ мельницы.

Озера не имѣется.

Болота. Одно болото занимающее пространства 1 версту, около рѣчки.

Степь Не имѣется.

Лѣса. Есть лѣсъ пространствомъ до 1000 десятинъ, состоящій преимущественно изъ Сосны, но между коей находится изрѣдка: дубъ, береза, осина, ольха, дикія груши, яблони, вербы, лоза и лещина.

Почва земли. по большей части черноземъ, мало песчаная и глинистая, плодородная.

Почва лѣса. на суходолѣ песчаная а мѣстами сырая.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне засѣваютъ озимаго хлѣба 1000 и яроваго 58 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ в огородахъ по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, чеснокомъ, морковью, льномъ, коноплею, и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатого скота волов 197, коровъ 103, овецъ 101, лошадей 6, свиней 97. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ; лисицъ, зайцевъ, и мало дикихъ козъ.

Рыбы, раки, піявки. Въ рѣкѣ находится въ маломъ количествѣ: щуки, плотва, лины, караси, окуни, раковъ и піявокъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ у крестьянъ ихъ считается 60. Изъ нихъ до 12 старыхъ, половина просторные а другія очень тѣсные для числа жителей.

Одежда и обувь. Довольно достаточно. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ лапти.

Кормъ. Достаточный, и хорошій.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне употребляютъ довольно а пьяницъ много.

С.,Дорогинка.

Нині – с. Дорогинка Фастівського р-ну Київської обл. (842). Село засновано в XVI ст. Дорогинка належала до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. переведеного до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну Михайлівську церкву, засновану 1600 р., у 1852 р. значно перебудовано, того ж року прибудовано нову дзвіницю. Зараз ця церква прикрашає Музей народної архітектури та побуту в Києві.

Деревня Кощеевка.

Число крестьянъ — Мужескаго пола 184 а женскаго 185 душъ.
однодворцевъ. ——— 8 ——— 7. —

Мѣсто положеніе классификація — Деревня лежитъ въ 60 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ въ 12 вер. отъ м. Фастова и въ 30 отъ г. Василькова.

Земли — Земли удобной и неудобной 210 десятинъ.

Горы. — не имѣется.

Воды. — Рѣка Унава течетъ отъ юга на сѣверъ.

Озера. — не имѣется.

Болота. — Одно болото длиною около 3 верстахъ а шириною до 500 саженей.

Степь. — не имѣется.

Лѣса. — Есть лѣсъ въ количествѣ около 4 верстахъ состоящій преимущественно изъ сосновыхъ деревьевъ но между коихъ находится: Дубъ, Осина, Липа, Ольха, Вербъ, Лоза, Лещина и дикія Груши.

Почва земли. — песчаная

Почва лѣса — на суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. — песчаная и глинистая.

Произведеніе земли — Крестьяне высѣваютъ озимаго и ярового хлѣба 105 четвертей

Огородныя овощи. — Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ и капустою, а мало огурцами, свеклою, и коноплею

Домашнія животныя. — У крестьянъ считается рогатого скота: воловъ 97, коровъ 103, овецъ 150, лошадей 3, свиней 103. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. — Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, и зайцевъ и мало дикихъ козъ.

Рыбы, раки, піявки. — находится въ рѣкѣ: щуки, окуни, линьи, плотва, раки, а піявокъ нѣтъ.

Жилища. — У крестьянъ всѣхъ дворовъ считается 35. Изъ новыхъ и престарѣлые 10, ветхихъ 13; по большей части чисты и опрятны.

Одежда и обувь. — Достаточная, но крестьяне до 15 бѣдно одѣты, по причинѣ падежа скота. Они носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ лапти.

Кормъ. — Довольно хорошій и изобильный особенно въ крестьянъ у которыхъ скотъ не палъ.

Качество воды и питья. — Вода хорошая. Крестьяне умѣренно употребляютъ водки а пьяницъ мало.

Д. Кошеевка.

Нині – с. Кощіївка Фастівського р-ну Київської обл. (223). В середині XIX ст. парафіяни Кощіївки належали до Михайлівської церкви в Дорогинці.

Селеніе Черногородка.

Число крестьянъ: Мужескаго пола 294 а женскаго 335 душъ.

однодворцевъ. ——— 26 ——— 55. —

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 60 верстахъ отъ Г. Кіева на юго-западъ, въ 16 верст отъ М. Фастова и въ 30 отъ Г. Васильковa.

Классификація земли. Земли удобной и неудобной 328 десятинъ.

Торфы. Не имеется.

Воды. Рѣка Ирпень течетъ отъ юга на востокъ. на ней устроена длинная плотина и три мельницы въ оныхъ крупчатная а двѣ растручевые въ коихъ находится Валюша для біенія суконъ.

Озера. Не имеется.

Болота. Одно болото длиною около 2 верст. а шириною до 225 саженей.

Степь Не имеется.

Лѣса. Есть лѣсъ въ количествѣ 3 верстахъ, состоящій преимущественно изъ сосенъ по между коихъ находится: Дубъ, Береза, Осина, Липина, Верба и Лоза.

почва земли песчаная и глинистая.

почва лѣса. на суходолѣ песчаная и глинистая.

почва и подпочва земли и лѣса. глинистая и песчаная.

Произведенія земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго и ярового 164 четверти.

Огородные овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, капустою, лукомъ и коноплею.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатаго скота: Воловъ 50, коровъ 31, овецъ 98, лошадей 81, Свиней 102, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками: Гуси, утки и Куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и Зайцевъ.

Рыбы, Раки піявки. Находится въ рѣкѣ: Щуки, Окуни, Лини, Плотва, мелкіе, раковъ же и піявокъ мало.

Жилища. У крестьянъ всѣхъ изъ считается 50. изъ нихъ до 20 старыхъ; половина просторные, свѣтлые и опрятные.

Одежда и обувь. Достаточные въ нихъ, но некоторые крестьяне бѣдно одѣты по причинѣ падежа скота.

Кормъ. Вообще хорошъ и изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ а мало пьяницъ.

Примѣчаніе.

Въ сей деревнѣ находится древняя крѣпость и Зміевый Валъ.

С. Черногородка.

Нині – с. Чорногородка Макарівського р-ну Київської обл. (722). Перші відомості про село датуються XVI ст. Чорногородка належала до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. переведеного до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну церкву Різдва Богородиці збудовано 1784 р.

Деревня Сосновка.

Число Государственных крестьянъ. мужескаго пола 162 а женскаго 166 душъ

Число крестьянъ помѣщика Выговскаго. 36 душъ.

Мѣстоположение. Деревня лежитъ въ 60 верстахъ отъ г. Кiева, на западъ; расположена отдѣльно частью на равнинѣ мѣстами и другая въ оврагахъ.

Классификация земли. находится земли удобной 716 дес. 96 саж. а неудобной 22 дес. 31 саж.

Горы несколько холмовъ.

Воды. Рѣка Ирпень о которой выше сказано. Три потока название которыхъ 1-я Жидкая рѣчка, 2-я Навѣсанка, 3-я Семица; они впадаютъ въ р. Ирпень.

Озера. не имѣется

Болота. Одно болото длиною около версты и шириною до 500 саженей.

Степь. не имѣется.

Лѣса. Находится лѣса 834 десятины, 14 саж. состоящаго изъ дуба, березы, сосны, [illegible].

Почва земли. Серая и песчаная, неплодородная, [illegible] количествѣ для числа государственныхъ крестьянъ.

Почва лѣса. наружная песчаная.

Подпочва земли и лѣса. песчаная.

Произведение земли. Крестьяне высѣваютъ въ малой части, [illegible] пшеницу не только и свеклу, рѣдко и рапсъ; [illegible] и гречиху.

Огородные овощи и садовые фрукты. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, свеклою, капустою, огурцами, фасолью и отчасти кукурузою и тыквою, потому что земля худая и въ маломъ количествѣ. Имѣютъ фруктовыхъ деревьевъ какъ то: вишни, яблони, сливы и груши.

Домашние животные. У жителей считается рогатого скота: воловъ 43, коровъ 40, лошадей 4, овецъ 101, свиней 92.

Дикие животные. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пиявки. Въ рѣкѣ есть: щуки, плотва и окуни.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 35, изъ нихъ до 15 старыхъ. Много тѣсныхъ, и мало чистыхъ, [illegible] безъ трубъ.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне ходятъ въ сапогахъ и въ лаптяхъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая, водки крестьяне употребляютъ довольно, а [illegible] есть.

Д. Сосновка.

Нині – с. Соснівка Макарівського р-ну Київської обл. (713). До 1843 р. Соснівка належала до Бишовського маєтку, але була продана за борги, що їх мали власники маєтку – Харленські. Частину Соснівки було переведено до державних маєтностей в рахунок покриття казенних боргів (*Похилевич*. – С. 70. Див. також примітку 131 до першого тому "Альбомів"). Парафіяни Соснівки до середини XIX ст. були приписані до церкви у Вільшці, збудованої 1786 р.

Деревня Яблуновка.

Число крестьянъ. мужеского пола и женского въ оной не находится

однодворцевъ ———— 86 ———— 61 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, въ 20 вер. отъ м. Фастова, а въ 25, отъ г. Василькова.

Классификація земли. Земли удобной и неудобной 36 десятинъ.

Торфъ. Не имѣется.

Воды. Рѣка Ирпень о которой уже сказано.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною въ 40 а шириною до 100 саженъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Есть лѣсъ въ количествѣ около 20 саженей состоящій изъ дуба, березы и осины.

Почва земли. песчаная и глинистая.

Почва лѣса на суходолѣ песчаная

Подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая.

Произведенія земли. Однодворцы высѣваютъ озимого и ярового хлѣба 164 четвертей.

Огородныя овощи. Однодворцы засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, макомъ, лукомъ и коноплею.

Домашнія животныя Всего считается рогатого скота: Воловъ 61, коровъ 29, овецъ 98, лошадей 8, свиней 103. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ, зайцевъ и дикихъ козъ.

Рыбы, раки, пьявки. Находятся въ рѣкѣ мало щукъ, окуней, линей, плотвы, карасей и пьявокъ нѣтъ.

Жилища Жилищъ всѣхъ ихъ считается 50. Всѣ старые, половина просторные, а другія тѣсные.

Одежда и обувь. Достаточно, но нѣкоторые изъ жителей бѣдно одѣты.

Кормъ Достаточный и здоровый.

Качество водъ и питья. Вода худая, мутная, болотистая, а колодцевъ нельзя копать. Водку однодворцы довольно употребляютъ а нѣкоторые пьяницы.

Д. Яблуновка.

Нині – с. Яблунівка Макарівського р-ну Київської обл. (663). Парафіяни Яблунівки до середини XIX ст. належали до церкви Різдва Богородиці в Чорногородці.

Фастовское общество.

Мастечко Фастовъ.
Селеніе Кодлубица.
——— Снигировка.
——— Большая Снитинка.
Деревня Малая Снитинка.
——— Офирня малая фастовская.
——— Червона.
——— Бертники.
——— Фастовецъ.

Мистечко Фастовъ.

Число крестьянъ мужескаго пола 215, а женскаго 224 душъ.
однодворцевъ ——— 177.
Евреевъ. — — — 818 — — 740 —

Мѣсто положеніе. Мистечко лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ и въ 35 верстахъ отъ г. Василькова(?), оно расположено на горахъ и на берегу. Въ теченіе 20 лѣтъ оно нѣсколько разъ горѣло особенно въ 1845 и 1846 годахъ.
Въ немъ находится одна церковь, одинъ римско-католическій костёлъ и одинъ синагогъ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной и не удобной до 32700 десятинъ.

Горы. нѣсколько горъ. значительнѣйшихъ двѣ вышиною до 8 саженей.
Воды. У низу сего мистечка рѣка Унава течетъ отъ запада, на югъ. На ней устроены двѣ плотины и двѣ мельницы, изъ коихъ одна на 6 каменей.
Озера. одно озеро круглое шириною около 20 саженей.
Болота. Одно болото длиною около 500 саж. а шириною до 8 саженей.
Степь. Степь имѣетъ пространствомъ до 2 верстъ.
Лѣса. Есть лѣсъ пространствомъ длиною около 30 саж. а шириною до версты, состоящій изъ дуба, березы, осины и мелколѣсья(?).
Почва земли глинистая
Почва лѣса глинистая, сухая а мѣстами сырая
подпочва земли и лѣса. глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 100 яроваго 90 четвертей.
Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по собственной потребности картофелемъ, капустою, свеклою, луком, огурцами, фасолею, тыквами(?), арбузами(?), коноплею и отчасти кукурузою и табакомъ(?).

Дикія животныя. У лѣсахъ водится довольно волковъ, лисицъ и мало зайцевъ.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатого скота: воловъ 86(?), коровъ 10, лошадей 4(?), овецъ 160, свиней 50, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Рыбы, раки пiявки. Находится въ р. Унавѣ: щуки, лины, караси; [зачёркнуто], раки и пiявки.

Жилища. Крестьянскихъ хатъ 60. Изъ нихъ до 15 старыхъ все тѣсны для числа жителей, половина чисты, и опрятны, мало безъ трубъ.
У однодворцевъ и евреевъ есть дворовъ 156. многіе имѣютъ кирпичныя трубы, и драничныя крыши.

Одежда и обувь. Достаточны, но есть до 15 крестьянъ бѣдно одѣты. Все крестьяне носятъ сапоги а во время праздника женщины и дѣвки носятъ сапоги краснаго и желтаго цвѣта.
Кормъ. Достаточный кромѣ въ нѣкоторыхъ бѣдныхъ, причиною тому неурожай хлѣба и падежъ скота.

Качество водъ и питья. Вода хорошая; водки и зимою крестьяне много употребляютъ и пьяницъ много.

М. Фастовъ.

Нині – м. Фастів, районний центр Київської обл. (53700). Вперше в історичних документах Фастів згадується 1390 р. Після приєднання Правобережної України до Російської імперії наприкінці XVIII ст. Фастівський маєток увійшов до складу Васильківського пов. Київської губ. До 1843 р. маєток перебував у власності католицького єпископа, а згодом відійшов до державних володінь. Під час відвідин Де ля Флізом Фастова тут містилися дві православні церкви: парафіяльна Воскресенська, збудована близько 1740 р., а також побудована на місці старої у 1781 р. Покровська церква, парафіяльний статус якої було скасовано 1842 р.

Селеніе Кодлубица.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 433, а женскаго 418 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева, къ югу въ 4 верстахъ отъ м. Фастова, расположено на равномъ мѣстѣ и раздѣлено отъ мѣстечка черезъ рѣку Униву.

Горы. Не имѣется.

Воды. Кромѣ рѣки Унивы есть рѣчка Пашківка, которая течетъ отъ востока на югъ, и впадаетъ въ р. Униву, устроена на ней плотина съ мельницею.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною и шириною около 7 верстъ.

Степь, лѣса. Не имѣется.

Почва земли. Сырая и частью песчаная не плодородная.

Подпочва земли. Песчаная.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 158 а ярового 130 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, лукомъ, макомъ, морковью, огурцами, коноплею, гречихою и мало кукурузы.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 70, коровъ 25, овецъ 102, свиней 49, лошадей 5; изъ домашнихъ птицъ разводятъ крестьяне гусей, утокъ и куръ.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки. По случаю прорыва водою, рыбъ, раковъ и пьявокъ не имѣется.

Жилища. Домовъ ихъ считается 41, изъ нихъ до 10 старыхъ въ большой части тѣсны, по причинѣ недостатка лѣса.

Одежда и обувь. Такъ какъ въ м. Фастовѣ.

Кормъ. Не изобильный въ нѣкоторыхъ крестьянахъ, по причинѣ нынѣ неурожая хлѣба и падежа скота.

Качество водъ и питья. Такъ какъ въ м. Фастовѣ.

Примѣчаніе.

По селу находится 10 крестьянъ [illegible]

С. Кодлубица.

Нині – у складі м. Фастів. Належала до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. переведеного до державних володінь. З середини XIX ст. Кодлубиця вважалась передмістям Фастова (*Похилевич*. – С.483), хоча адміністративно увійшла до нього у 60-х роках XX ст.

Селеніе Снигировка.

Число крестьянъ. Мужскаго пола 94 а женскаго 113 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, въ 4 верстахъ отъ м. Фастова, въ 36 верст. отъ г. Василькова, на обѣихъ сторонахъ рѣки Унава.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Унава. На ней строена худая плотина съ 2мя мельницами, одна крупчатная а другая раструсная.

Озера. Въ селеніи находится маленькой прудъ при которомъ есть пивоварной заводъ.

Болота. Не имѣется.

Степь. Находится степь пространствомъ до 100 десятинъ.

Лѣса. Находится кустарники пространствомъ одинъ десятинъ, состоящіе изъ дубовыхъ нарослей, березы, липы и осины.

Почва земли. Такъ какъ въ м. Фастовѣ.

Почва лѣса. На суходолѣ глинистая и песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба и ярового 44 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, [illegible], макомъ, огурцами, лукомъ, чеснокомъ и отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 96, коровъ 44, овецъ 102, свиней 58; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Дворовъ ихъ считается 40. изъ нихъ до 15 старыхъ, они по большей части тесные для числа жителей, по причинѣ недостатка лѣса, большая часть чисты и опрятны.

Одежда и обувь. Достаточные. Некоторые крестьяне (не) одеты. Они носятъ сапоги.

Кормъ. Не изобильный въ половинѣ крестьянъ ~~[illegible]~~ для обработыванія земли.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне довольно употребляютъ, пьяницы есть нѣкоторые.

Примѣчаніе.
На грунтѣ сей деревни находится двѣ древнія могилы называемые Сторожовкія.

Снигировка.

Снігурівка у XVII – на початку XIX ст. входила до складу католицького єпископського Фастівського маєтку, 1843 р. переведеного до державних володінь. У складі Фастова – з 30-х років XX ст. Діючу в середині XIX ст. дерев'яну парафіяльну церкву Різдва Богородиці було збудовано у XVIII ст.

Селеніе Большая Снитинка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 702 а женскаго 715 душъ.

Мѣсто положеніе. Селеніе лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ въ 8 верстахъ отъ м. Фастова, а въ 30 отъ г. Василькова.

Горы. Есть гора Вишневая около 7 саженъ.

Воды. Есть двѣ рѣчки названіе коихъ 1е Паливщина течетъ отъ юга на сѣверъ. 2е Мокрайка отъ востока на сѣверъ. Впадаетъ въ р. Паливщину а сія въ р. Унаву разстояніе отъ селенія три версты.

Озера, Болота } не имѣется.

Степь. Находится степь пространствомъ длиною около 1000 саженъ.

Лѣса. Находится кустарники пространствомъ около 500 саж. а шириною до 20 саж. состоящіе изъ лещины.

Почва земли. Черноземная съ малую примѣсью песку.

Подпочва земли. Не плодородная, подпочва песчаная.

Почва лѣса. На суходолѣ черноземная и песчаная.

Подпочва лѣса. Глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по большей части: ржи, пшеницы, гречихи, проса, гороху и овса.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части, картофелемъ, капустою, свеклою, морковью, лукомъ, чеснокомъ, макомъ, льномъ и кукурузою.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 102, коровъ 42, лошадей 9, овецъ 96, свиней 80 изъ домашнихъ птицъ гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится немного волковъ, лисицъ, зайцевъ.

Рыбы, раки, пьявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 152, изъ нихъ большая часть старыхъ и у нѣкоторыхъ опасно жить. Всѣ тѣсны для числа жителей, они мало чисты и опрятны. Крестьяне имѣютъ недостатокъ лѣса для строенія.

Одежда и обувь. Достаточны въ многихъ крестьянъ, но нѣкоторые бѣдно одѣты по причинѣ падежа скота.

Кормъ. Достаточный а въ нѣкоторыхъ не изобильный по причинѣ неурожая хлѣба.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне умѣренно употребляютъ а мало пьяницъ.

С. Большая Снитинка.

Нині – с. Велика Снітинка Фастівського р-ну Київської обл. (2631). За переказами, це дуже давнє село, що мало назву "Масани". Наприкінці XVII ст. перейменовано Семеном Палієм. До 1843 р. Снітинка входила до католицького єпископського Фастівського маєтку, згодом стала державним володінням. Дерев'яну парафіяльну Микільську церкву збудовано до 1746 р.

Деревня Малая Снитинка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 143 и женскаго 143 душъ.

Мѣсто положенія. Деревня лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-западъ, въ 5 верстахъ отъ м. Фастова и въ 30 отъ г. Василькова, расположена на взгорьѣ на обѣ стороны р. Унавы.

Горы. Одна гора вышиною около 5 саженей.

Воды. Кромѣ рѣки Унавы находится рѣчка безъ имени, она течетъ отъ востока и впадаетъ въ р. Унаву; на ней устроена худая плотина и небольшая мельница.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною около 500 и шириною до 30 саженей.

Степь. Находится степь пространствомъ длиною 2 версты и шириною до 500 саженей.

Лѣса. Находится кустарники пространствомъ около версты, состоящіе изъ [illegible], липъ и кленовъ.

Почва земли. Въ [illegible] черноземная, а въ другихъ мѣстахъ

Почва лѣса. песчаная не плодородная.

Подпочва. песчаная, сухая и [illegible].

Земли и лѣса. [illegible] и [illegible].

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 30, а ярового 20 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, макомъ, огурцами, лукомъ, чеснокомъ, сверхъ того и коноплею и свеклою.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 15, коровъ 30, овецъ 99, свиней 31. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками только куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ и немного дикихъ козъ.

Рыбы, раки, пьявки. Въ рѣкѣ Унавѣ находятся: щуки, плотва, лины, раковъ и пьявокъ много.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 20. Всѣ старыя и тѣсныя для числа жителей, по большей части не чисты и не опрятны, нѣкоторыя изъ нихъ безъ трубъ.

Одежда и обувь. Достаточные, но крестьяне некоторые бѣдно одѣты. Они носятъ сапоги.

Кормъ. Въ нѣкоторыхъ достаточный, кромѣ нѣкоторыхъ бѣдныхъ по причинѣ неурожая хлѣба и падежа скота.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Крестьяне умѣренно водки употребляютъ и мало пьяницъ.

Д. Малая Снитинка.

Нині – с. Мала Снітинка Фастівського р-ну Київської обл. (1047). Село вперше згадується в середині XVII ст. Мала Снітинка належала до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. переведеного до державних володінь. Парафіяни Малої Снітинки в середині XIX ст. були приписані до церкви Різдва Богородиці у Снігурівці.

Деревня Офирня малая Фастовская.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 31 а женскаго 37 душъ.
Однодворцевъ. 13 — 6 — —

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 54 верстахъ отъ г. Кіева на юго западъ въ 30 верстахъ отъ г. Васильк.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Унава о которой уже сказано выше.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною около 500 саженъ а шириною около 250 саженъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Есть кустарники состоящіе изъ дубовыхъ порослей, березы, осины, и лещины.

Почва земли. Песчаная и глинистая не плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба и яроваго до 30 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, свеклою, капустою, [illegible] отчасти кукурузою и тыквою.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: воловъ 18, коровъ 8, овецъ 50, свиней 40 лошадей 2.

Дикія животныя: Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки, піявки. Въ рѣкѣ Унавѣ есть: щуки, окуни, лины, караси и раки, а пьявокъ нѣтъ потому что евреи ихъ истребили.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 16, по большой тѣсноти для числа жителей, чистые и опрятные.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне носятъ сапоги а во время полевыхъ работъ лапти.

Кормъ. Достаточный а въ нѣкоторыхъ крестьянъ не изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне мало употребляютъ а мало пьяницъ.

Д. Офирня малая фастовская.

Нині – с. Мала Офірна Фастівського р-ну Київської обл. (336). Парафіяни села до середини XIX ст. належали до церкви Різдва Богородиці у Снігурівці.

Деревня Червона.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 169, а женскаго 204 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева, на юго-западъ, въ 9 верстахъ отъ м. Фастова, и въ 30 отъ г. Василькова, расположена на ровномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Каменка течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Рось.

Озера. Не имѣется.

Болота. Одно болото длиною около 2 и шириною до 3 верстъ.

Степь. Находится степь пространствомъ 2 версты.

Лѣса. Находится кустарникъ пространствомъ длиною около 500 саженей а шириною до 3 верстъ.

Почва земли. Большая часть глинистая а частью чернозёмъ, мало плодородная.

Почва лѣса. На суходолѣ глинистая.

Подпочва земли и лѣса. Глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части ржи, пшеницы, гречихи, проса и пр.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по малой части картофелемъ, капустою, свеклою, макомъ, по причинѣ худой земли.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатого скота: Воловъ 39, коровъ 26, лошадей 5, овецъ 48, свиней 33. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ и мало зайцевъ.

Жилища. У крестьянъ ихъ считается 41., изъ нихъ 15 старыхъ строенныхъ изъ хворосту, и въ которыхъ опасно жить. Онѣ по большей части тѣсны для числа жителей.

Вольно живущихъ дворовъ 16, почти всѣ просторны, и чисты въ некоторыхъ кирпичныя трубы.

Одежда и обувь. Не достаточны въ многихъ крестьянахъ мало изъ нихъ ~~имѣютъ~~ сапоги, также они ходятъ въ лаптяхъ потому что они обѣднѣли черезъ падежъ скота.

Кормъ. Не достаточный въ некоторыхъ крестьянъ, по причинѣ неурожая.

Качество воды и питья. Вода не хорошая, болотистая и мутная, нѣтъ колодцевъ въ деревнѣ кромѣ два и недостаточны. Водки мало пьютъ, а пьяницъ мало.

Л. Червоная.

Нині – с. Червоне Фастівського р-ну Київської обл. (552). Червоне входило до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. переданого до державних володінь. Парафіяни села в середині XIX ст. належали до Михайлівської церкви у Паляниченцях.

Деревня Бертники.

Число крестьянъ: мужескаго пола 149, а женскаго 156 душъ.

Мѣсто положенiе. Деревня лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кiева, на юго западъ, въ 8 верстахъ отъ м. Фастова и въ 35 верстахъ отъ Д. Василькова, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣчка Кошенка так самая которая течетъ въ д. Малыя Офирны.

Озера. Не имѣется.

Болота. Два болота. 1-е длиною около 2 верстъ, а шириною до 4 саженей. 2-е длиною 1½ версты, а шириною до 6 саженей.

Степь. Находится 2 степи: одной пространство около 2, а другой около 4 верстъ.

Лѣса. Не имѣется.

Почва земли. Песчаная и глинистая.

Подпочва земли. Песчаная.

Произведенiе земли. Крестьяне высѣваютъ озимаго хлѣба 50, а ярового 60 четвертей.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды умѣренно картофелемъ, капустою, свеклою, потому что качество земли не удобное.

Домашнiя животныя. У жителей считается рогатого скота: воловъ 40, коровъ 19, лошадей 5, овецъ 51, свиней 49. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикiя животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки пiявки. Не имѣется.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 60. Изъ нихъ до 15 старыхъ по большой части, не чистыя, и не опрятныя, они почти всѣ низкiя, по причинѣ недостатка въ лѣсѣ.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне носятъ сапоги, а во время полевыхъ работъ лапти.

Кормъ. Достаточный, въ немногихъ, а недостаточный въ 7-ми крестьянахъ, по причинѣ падежа скота.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки а пива рѣдко умѣренно крестьяне употребляютъ. Пьяницъ находится очень мало.

Д. Бертники.

Нині – с. Бортники Фастівського р-ну Київської обл. (404). Бортники засновані в першій половині XVII ст. і входили до католицького єпископського Фастівського маєтку. У 1843 р. переведені до державних володінь. Парафіяни Бортників у середині XIX ст. належали до Михайлівської церкви у Королівці.

Деревня Фастовецъ.

Число крестьянъ: Мужескаго пола 182, а женскаго 181 душъ
однодворцевъ, — 13 — 70 —
Дворянъ. — 122 — 130 —

Мѣсто положенiе. Деревня лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кiева на юго-западъ въ 23 верстахъ отъ г. Василькова расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.
Воды одинъ потокъ безъ имени течетъ отъ востока на западъ.
Озера. Мало озеро круглое шириною около 40 саженей.
Болота одно болото длиною около 2 а шириною до версты.
Степь / Лѣса } Не имѣется.

Почва земли. Черноземная, плодородная гдѣ высокая, но такъ какъ есть низкая и болотистая. Влажность во многихъ мѣстахъ, то въ мокрые годы бываетъ худой урожай.

Подпочва земли. Глинистая.

Произведенiе земли. Крестьяне засѣваютъ по большой части: Ржи, пшеницы, гречихи, проса и овса.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, свеклою, лукомъ, чеснокомъ, фасолью, и капустою же на родятъ.

Домашнiя животныя. У жителей считается рогатаго скота: Воловъ 160, коровъ 61, лошадей 12, Овецъ 196, свиней 106. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки и куры.

Дикiя животныя. Въ лѣсахъ водится иногда волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы, раки, пiявки. Не имѣется.

Жилища. Домовъ ихъ считается 67. Изъ нихъ до 25 старыхъ. Они очень тѣсно строенные и есть опасно пожара. Почти всѣ тѣсные, по причинѣ недостатка въ лѣсѣ.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне носятъ лапти.

Кормъ. Вообще достаточный, въ нѣкоторыхъ крестьянъ не изобильный по причинѣ падежа скота уже нѣсколькихъ лѣтъ.

Качество водъ и питье. Вода хорошая, водки крестьяне много употребляютъ и есть не мало пьяницъ.

Примѣчанiе.

Около этой деревни въ 4 верстахъ находится древнiй курганъ высокiй называемый Перепетъ, гдѣ въ 1846 году производили разысканiя Временной Коммиссiи для открытiя древностей и актовъ высочайше утвержденной при Кiевскомъ Военномъ Генералъ Губернаторѣ И. Бибиковѣ.

Д. Фастовецъ.

Нині – с. Фастовець Фастівського р-ну Київської обл. (1003). Фастовець входив до католицького єпископського Фастівського маєтку, у 1843 р. переданого до державних володінь. Парафіяни Фастівця в середині XIX ст. належали до Микільської церкви у Великій Снітинці.

Поселяне
Фастовскаго и Веприковскаго обществъ.

Плисецкое общество.

Селеніе Плисецкое.
——— Мотовиловка.
Деревня Большая Офирная.
——— Перевоза.
——— Малая Солтановка.
——— Борова.

Селеніе Плисецкое.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 1148, а женскаго 1087 душъ.

Мѣстоположеніе. Селеніе лежитъ въ 40 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, расположено на ровномъ мѣстѣ.

Классификація земли. Въ цѣломъ обществѣ считается земли удобной 6,410 десят. 5 саж. а неудобной 145 дес. 16 саж.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Стугна течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ, на ней устроена плотина и двѣ мельницы, но не всегда мелютъ по причинѣ мало воды.

Озера. Около селенія находится озеро круглое называемое Круглое озеро или Гречаное, шириною около 30 саж.

Болота. Одно болото длиною около 4 а шириною мѣстами отъ 1 до 2 верстъ.

Степь. Не имѣется.

Лѣса. Къ обществу причислено 9,594 десятинъ 33 саж. по преимущественно изъ сосновыхъ большихъ деревьевъ между коихъ находится изрѣдко березы, дубъ и осина.

Почва земли. Сѣрая и песчаная.

Почва лѣса. На суходолѣ песчаная а мѣстами сырая.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ довольно ржи, гречихи, и овса и проса мало.

Огородныхъ овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, капустою, свеклою, огурцами и немного лукомъ, фасолью, тыквою, и коноплею.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатого скота: воловъ 303, коровъ 408, овецъ 506, лошадей 20, свиней 596, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ и не много дикихъ козъ.

Рыбы раки, піявки. Рыбъ и раковъ нѣтъ, но довольно піявокъ.

Жилища. Всѣхъ изъ считается 300 изъ нихъ до 80 старыхъ въ нѣкоторыхъ которыхъ опасно жить, они по большей части тѣсны, не чисты. На лугахъ крестьяне что не имѣютъ лѣса даже строенія [illegible].

Одежда и обувь. Довольно достаточны, но есть нѣкоторые крестьяне бѣдно одѣты по причинѣ неурожаевъ и падежа скота.

Кормъ. Достаточный, кромѣ въ нѣкоторыхъ бѣдныхъ.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки и зеленого вина крестьяне употребляютъ мало, а пьяницъ довольно.

Примѣчаніе

Находится древняя крѣпость окруженная водою. Говорятъ старожилы что она выстроена Татарами.

Близъ селенія есть валъ высокой называемый Змѣевъ валъ который продолжается на 20 верстахъ.

С. Плисецкое.

Нині – с. Плесецьке Васильківського р-ну Київської обл. (4025). За переказами, село дуже давнє. Воно зображено на карті України Г.де Боплана першої половини XVII ст. У XVIII ст. Плесецьке належало до володінь київського Братського монастиря, але після секуляризації монастирських земель наприкінці XVIII ст. відійшло до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну церкву Стрітення Господнього було збудовано у 1784 р. на місці старої.

Селеніе Мотовиловка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 711, а женскаго 760 душъ.

Мѣсто положенія. Селеніе лежитъ въ 50 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, расположено на равномъ мѣстѣ.

Воды. Рѣка Стугна отдѣляетъ казенныя имущества отъ помѣщичьихъ имѣній, на ней устроены плотина и двѣ мельницы, одна на два камня, а другой [illegible].

Озера. Болота. Степь. Не имѣется.

Лѣса. Тотъ самый лѣсъ который въ с. Плисецкомъ.

Почва земли. Почва лѣса. Глинистая и песчаная не плодородная.

Подпочва земли и лѣса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне обсѣваютъ по большей части рожь, овса, гречихи, пшеницы же мало.

Огородныхъ овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды по большей части картофелемъ, огурцами, свеклою, морковью, лукомъ, чеснокомъ, и отчасти кукурузою, тыквою, а мало капустою и коноплею.

Домашнихъ животныхъ. У жителей считается рогатого скота: воловъ 206, коровъ 70, овецъ 120, лошадей 12, свиней 70. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ и мало дикихъ козъ.

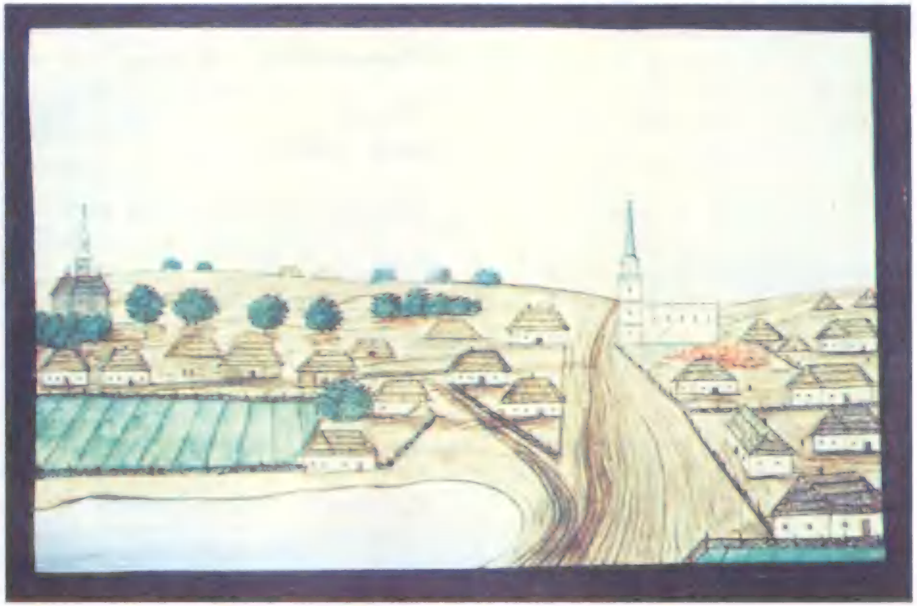
Рыбы, раки, пьявки. Въ рѣкѣ Стугнѣ есть: окуни, лины, плотва, раковъ пьявокъ довольно.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 150, изъ нихъ до 80 старыхъ и много тѣсны для числа жителей, есть 16 въ которыхъ опасно жить.

Одежда и обувь. Достаточны, есть некоторые бѣдно одѣты по причинѣ неурожая и падежа скота.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки а зимою пиво крестьяне довольно употребляютъ а пьяницъ не мало.

С.Мотповиловка.

Нині – с. Червона Мотовилівка Фастівського р-ну Київської обл. (3241). Під назвою “Гуляники” згадується в історичних документах XII ст. У XVIII ст. північна частина Мотовилівки належала київському Братському монастирю, але внаслідок секуляризації церковних земель відійшла до державних володінь. У казенній частині с. Мотовилівка в середині XIX ст. існувала стара Покровська дерев'яна церква. Замість неї ще 1839 р. було закладено нову кам'яну церкву, яка внаслідок невдало проведених будівельних робіт зруйнувалась. На початку 60-х років XIX ст. поряд з нею було споруджено нову дерев'яну церкву коштом парафіян.

Деревня большая Офирная.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 199, а женскаго 192 душъ.

Мъсто положеніе. Деревня лежитъ въ 70 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, а въ 15 верст. отъ г. Васильнкова, расположена на бугоръ.

Горы. Нъсколько холмъ.

Воды. Ръка Унава течетъ отъ юга на съверъ; на ней устроена [illegible] мельница.

Озера. Не имъется.

Болота. Одно болото длиною около 2 верстъ, а шириною до 500 саженей.

Степь. Не имъется.

Лъса. Есть лъсъ въ количествъ около 8 верстъ, состоящій преимущественно изъ лиственныхъ деревьевъ, между коихъ находится: дубъ, береза, и осина.

Почва земли. Глинистая, песчаная, не плодородная.

Почва лъса. Песчаная, сырая и сухая.

Подпочва земли и лъса. Песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высъваютъ озимаго хлъба до 20, а ярового до 15 четвертей, потому что имъютъ мало земли.

Огородныя овощи. Крестьяне засъваютъ огороды частью картофелемъ и свеклою.

Домашнія животныя. Лучшимъ считается рогатый скотъ. Воловъ 50, коровъ 30, овецъ 51, лошадей 5. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянами: гуси, утки, и куры.

Дикія животныя. Въ лъсахъ водится много волковъ, лисицъ, зайцевъ и мало дикихъ козъ.

Рыбы, раки, піявки. Въ ръкъ Унавъ есть: щуки, сомики, окуни, лины, раки и піявки.

Жилища. Всъхъ ихъ считается 30, всъхъ старыхъ. Находится 10 строенныхъ изъ хвороста, они по большой части тъсны и не опрятны.

Одежда и обувь. Достаточна, крестьяне носятъ сапоги и лапти.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне [illegible] мало употребляютъ.

Д. Офирна Большая.

Нині – с. Велика Офірна Фастівського р-ну Київської обл. (879). Парафіяни села в середині XIX ст. належали до церкви Стрітення Господнього у Плесецькому.

Деревня Перевоза.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 88 а женскаго 69 душъ.

Мѣстоположеніе. Деревня лежитъ въ 30 верстахъ отъ г. Кіева на юго-западъ, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. не имѣется.

Воды. Рѣка Ирпень, на ней устроена мельница.

Озера. Одно озеро длиною около 100 саженъ а шириною до 30.

Болота. Одно болото длиною около 50 а шириною отъ 15 до 100 саженей.

Степь. не имѣется

Лѣсъ. Лѣсъ тотъ же самой который въ с. Плисецкомъ

Почва земли. песчаная, глинистая, не плодородная.

Почва лѣса, подпочва земли и лѣса. песчаная и глинистая.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по малой части Ржи, Гречихи, Проса, и весьма мало пшеницы.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ по малой части Картофелемъ, Капустою, Свеклою, но капустного нѣтъ урожая потому что гусеницы ежегодно ихъ съѣдаютъ.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота: Воловъ 36, Коровъ 15, Лошадей 4, Свиней 6. Изъ домашнихъ птицъ разводится крестьянками только куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водится много волковъ, зайцевъ и мало дикихъ козъ.

Рыбы. Раки, пьявки. находятся въ р. Ирпенѣ: щуки, сомики, окуни, лины, раки и пьявки.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 17. Изъ нихъ до 2 старыхъ. Они довольно просторны и чисты.

Одежда и обувь. Достаточны.

Кормъ. Изобильный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, водки крестьяне употребляютъ мало а пьяницъ не много

Д. Перевозя.

Нині – с Перевіз Васильківського р-ну Київської обл. (174). Парафіяни села в середині XIX ст. належали до церкви Стрітення Господнього у Плесецькому.

Деревня малая Солтановка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 9 и женскаго 9 душъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 40 верстахъ отъ г. Кiева, на юго западъ а въ 12 верст. отъ г. Васильхова, расположена на равномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Стугна течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Днѣпръ.

Озера, Болота, степь. Не имѣется.

Лѣса. Тѣ самые, которые въ с. Плисецкомъ.

Почва земли, Почва лѣса, Подпочва земли и лѣса. такъ какъ въ с. Плисецкомъ.

Произведеніе земли. Не производится.

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды большою частію картофелемъ, капустою, свеклою, и конопелью.

Домашнія животныя. Нѣтъ ни какихъ.

Дикія животныя. Тѣ самые которые въ с. Плисецкомъ.

Рыбы, раки, пьявки. Находится въ р. Стугнѣ: щуки, лины, караси, окуни и плотва, а раковъ и пьявокъ нѣтъ.

Жилища. Всѣхъ ихъ считается 4 старые, низенькіе, не чистые. Есть дворъ странницкій казенный.

Одежда и обувь. Крестьяне худо одѣты, носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Крестьяне очень мало водки употребляютъ.

Д. Малая Солтановка.

За Л. Похилевичем, Підсолтанівка. Нині – с. Мала Солтанівка, розташована на правому березі річки Стугни, на межі Васильківського та Фастівського районів Київської обл. (1364). Парафіяни села в середині XIX ст. належали до церкви Стрітення Господнього у Плесецькому.

Деревня Борова.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 30, а женскаго 20 они отличны отъ С. Плисецкихъ.

Мѣсто положеніе. Деревня лежитъ въ 45 верстахъ отъ Г. Кіева на юго Востокъ а въ 10 вер. отъ Г. Василькова. расположена на ровномъ мѣстѣ.

Горы. Не имѣется.

Воды. Рѣка Стугна.

Озера. Болота. Степь. не имѣется.

Лѣса. так самый который въ С. Плисецкомъ.

Почва земли. Почва лѣса. подпочва земли и лѣса. такъ какъ въ С. Плисецкомъ.

Произведеніе земли. Крестьяне высѣваютъ по большей части, ржи, гречихи, ячмени, овса и [illegible].

Огородныя овощи. Крестьяне засѣваютъ огороды, по большей части картофелемъ, а весною мало капустою, свеклою, огурцами, и конопелью.

Домашнія животныя. У жителей считается рогатаго скота. Воловъ 10, коровъ 15, свиней 15. Изъ домашнихъ птицъ разводятся только куры.

Дикія животныя.

Рыбы раки, пьявки. те самые въ С. Плисецкомъ.

Жилища. Домовъ изъ считается 5 старыхъ, тѣсныхъ, и не опрятныхъ.

Одежда и обувь. Достаточно. Крестьяне носятъ сапоги.

Кормъ. Достаточный.

Качество воды и питья. Вода хорошая. Водки крестьяне употребляютъ весьма мало.

Д. Борова.

Нині – с.м.т. Борова Фастівського р-ну Київської обл. (7800). У зв'язку з будівництвом у 60-х роках XIX ст. залізниці Київ – Фастів, що проходила через Борову, тут виникла залізнична станція, що дістала назву сусіднього села Мотовилівки. Маленький, за часів Де ля Фліза, хутір згодом перетворився завдяки залізниці на велике селище. Парафіяни хутора в середині XIX ст. належали до церкви у Плесецькому.

Васильковское общество.

Городъ Васильковъ.

Городъ Васильковъ.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 1148 а женскаго 1211 душъ.

Местоположение. [illegible] городъ Васильковъ лежитъ въ 32 верстахъ отъ г. Кіева на [illegible], расположенный на взгорьяхъ и въ оврагахъ. Крестьяне [illegible] имеютъ свои жилища за городомъ [illegible] древнихъ крепостей и батарей.

Горы. Значительнейшихъ горъ 4 названіе коихъ:

1е Батарея	вышиною около	16	саженъ.
2е Сыръ[illegible]	—	16	—
3е [illegible]	—	15	—
4е [illegible]	—	14	—

Воды. Находится три реки названіе коихъ
1е Стугна течетъ отъ запада на востокъ и впадаетъ въ р. Днепръ.
2е Васильковка
3е Здоровка; обе текутъ отъ востока на югъ и впадаютъ въ реку Стугну.

Озера. Одно озеро называемое Бухарня длиною около 500 а шириною до 250 саженъ.

Болота / степь. } не имеется.

Леса. Находится кустарники пространствомъ около [illegible] состоящія изъ дубовыхъ порослей, Сосны, Березъ, [illegible], Лещинъ, Ольхи и Липы.

Почва земли. половина часть [illegible], а частью черноземъ и [illegible], земля плодородная.

Почва леса. Глинистая и [illegible].

Подпочва земли и леса. Глинистая и песчаная.

Огородныя Овощи. Крестьяне высеваютъ по большей части Картофель, Капусту, Свеклу, огурцы, фасоль, чесноку, Лукъ, Маку, [illegible], [illegible], и отчасти Кукурузу и тыквы.

Произведеніе земли. Крестьяне высеваютъ по большей части Рожь, Пшеницу, Гречиху, просо, Горохъ [illegible]

Садовые фрукты. Имеютъ довольно фруктовыхъ деревьевъ, какъ то: Сливы, Вишни, Яблони, и Груши.

Домашнія Животныя. У крестьянъ считается рогатого скота: Воловъ 303, Коровъ 149, Овецъ 206, Лошадей 90, Свиней 108. Изъ домашнихъ птицъ разводится крестьянками довольно Гусей, Утокъ и Куръ.

Дикія Животныя. Въ лесахъ водится довольно волковъ, мало лисицъ и зайцевъ.

Рыбы раки пьявки. Находится въ рекахъ: Лини, Щуки, плотва, раки, а пьявокъ нетъ. Рыбная ловля составляетъ [illegible] содержанія.

Жилища. У крестьянъ ихъ считается 363, изъ нихъ до 130 старыхъ, половинная часть просторны, а другая часть [illegible].

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне носятъ сапоги и во время праздника Женщины носятъ сапоги краснаго и желтаго цвета.

Кормъ. Хорошій.

Качество водъ и питья. Вода хорошая. Водки и пива Крестьяне употребляютъ довольно, а пьяницъ есть не мало.

Примечаніе.

Находится древнія Редуты и батареи на горе батарея и [illegible].

Есть училище для 50 крестьянскихъ детей они обучаются русскому языку, арифметике, и Священную Исторію.

Частъ Г. Васильковъ.

Нині – м. Васильків, районний центр Київської обл. (40300). Місто засновано наприкінці X ст. великим київським князем Володимиром. У XVIII ст. Васильків належав до володінь Києво-Печерської лаври, але наприкінці XVIII ст. внаслідок секуляризації монастирських земель відійшов до державних володінь. На середину XIX ст. у Василькові налічувалось три православні церкви, розташовані в лівобережній частині міста. Феодосійську кам'яну соборну церкву було збудовано на місці давньої Преображенської 1758 р. архимандритом Києво-Печерської лаври Лукою і того ж року освячено. У 1792 р. закладено другу кам'яну церкву – Микільську. На місці старої 1838 р. збудовано дерев'яну Покровську церкву.

Поселяне
Плисецкаго и Васильковскаго обществъ.

Ольшанское общество.

Селеніе Ольшанка.
—— Тростинка.

Селеніе Ольшанка.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 1032, а женскаго 1005 душъ.

Разныхъ жителей ——— 32 ——— 23. —

Мѣстоположеніе Въ селеніи расположено между горами, отъ г. Ливны на югъ 45 верстъ.

Классификація земли. Земли удобной 2385 десятинъ 1904 саж. а неудобной 2 десятины.

Горы. Пять: 1я Тростинской Логъ вышиною около 20 саженей, 2я Сухъ Яръ около 18 саженъ, 3я Шипикъ Яръ около 12 саж. 4я Малой Верещъ около 10, а 5я Большой Верещъ около 8 саженъ.

Воды. Рѣчка называемая Раковка течетъ около селенія отъ юга на сѣверъ и впадаетъ въ рѣку Сосну около селенія Коначева, на ней есть плотина и мельница.

Озера не имѣется.

Болото. Одно болото длиною около 60 саженъ а шириною отъ 10 до 15 саженей.

Лѣса. Около 300 десятинъ, лѣсъ состоитъ изъ деревъ дубовыхъ, ольховыхъ, березовыхъ, липы и рябины.

Почва земли вездѣ черноземъ.

Подпочва земли и лѣса. глинистая.

Степь. 931 десятинъ.

Произведеніе земли. Ежегодно Крестьяне высѣваютъ Ржи 1500 четвертей, пшеницы 100, гречихи 800, ячменя 60, проса 30, конопли 20, льна 3, гороху 3, овса 100.

Огородныя овощи Крестьяне засѣваютъ огороды картофелемъ, (до четвертей) свеклы 1 четв. и капустою, морковью, огурцами, тыквою, красною свеклою и проч.

Садовыя фрукты. Мало вишень.

Домашнія животныя. У крестьянъ имѣется рогатаго скота: воловъ 262, коровъ 281, лошадей 15, овецъ 871, свиней 250; изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками, гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Въ лѣсахъ водятся волки, лисицы, козы и зайцы.

Рыбы, раки пьявки. Щуки, караси, лини, а раки и пьявки не имѣются.

Жилища У крестьянъ избъ 289 изъ коихъ новыхъ 10, посредственныхъ 60 ветхихъ 219.

Одежда и обувь. Крестьяне одѣваются посредственно а обыкновенно частію бѣдно, они ходятъ въ сапогахъ, а во время полевыхъ работъ въ лаптяхъ.

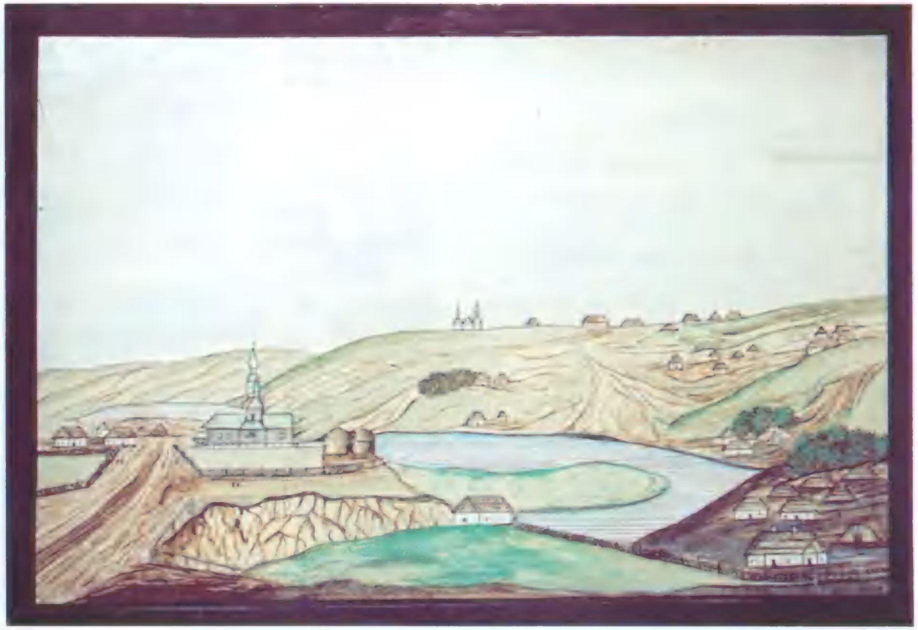
Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая, другаго питья кромѣ водки не имѣютъ. Водку употребляютъ умѣренно а мало пьяницъ.

Примѣчаніе

Находится школа для 38 крестьянскихъ мальчиковъ подъ наблюденіемъ священника.

Около селенія находится три могилы, одна называемая Дембина, другая Терещенкова а третья Потапова.

С. Ольшанка.

Нині – с. Велика Вільшанка Васильківського р-ну Київської обл. (1182). За Л. Похилевичем – Барахтянська Вільшанка. У XVII ст. Вільшанка вже існувала як село. 1850 р. його конфіскували на користь держави в останнього власника Ксаверія Браницького. Дерев'яну парафіяльну Михайлівську церкву було збудовано 1743 р. після пожежі в колишній церкві.

Селеніе Тростинка.

Число крестьянъ. Мужескаго пола 797 а женскаго 761. душъ.

разныхъ жителей. — — 5 6. —

Местоположеніе. Селеніе лежитъ между горами отъ г. Кіева 30 верстъ на югъ.

Классификація Земли Удобной земли 1823 десятинъ 1703 саж., неудобной не имеется.

Торфы. Шесть торфовъ. 1. Кривушина, шириною 20 саженъ, 2. Капустинка 18 саж., 3. Березина 20 саж. 4. Бабка 16 саж. 5. Ольшанищина [illegible]. 6. Тиминкина, а шириною около 12 саж.

Воды. Речка безъ названія течетъ отъ юга на северъ и впадаетъ въ р. Раковку около С. Ольшаники и на ней находится две плотины и две мельницы.

Озера Не имеется.

Болота Шесть болотъ: 1. Кривушино 2. Капустино 3. Волковое 4. Березиновое, 5. Ольшанищиновое. 6. Тиминкиновое. Все сіи болота длиною около [illegible] а шириною до 10 и 30 саженъ.

Леса. Не имеется.

почва земли / подпочва земли. } такъ какъ въ С. Ольшанике.

Степь 779 десятинъ.

Произведенія земли. Ежегодно крестьяне высеваютъ Ржи 1200 четвертей. пшеницы 85, Гречихи 300, ячменя 45, Овса 85, Проса 19, Конопли 4.5, Проса 19, Конопли 15, Льна 2 и Гороху 7 четвертей.

Огородные овощи. Крестьяне засеваютъ огороды Картофелемъ (30 четвертей) свеклою, капустою, огурцами, морковью, [illegible] и проч.

Садовые Фрукты Мало вишенъ.

Домашнія Животныя У крестьянъ считается рогатаго скота. Воловъ 231, коровъ 230, лошадей 20, овецъ 855, свиней 230, изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія Животныя Не имеется.

Рыбы, Раки, пьявки. Караси, лини а раковъ и пьявокъ не имеется.

Жилища. У крестьянъ избъ 271, изъ коихъ новыхъ 15, посредственныхъ 50 а ветхихъ 206.

Одежда и обувь. Достаточны вообще, они ходятъ въ сапогахъ исключая въ летнее время у постолахъ.

Кормъ Достаточный.

Качество водъ и пищи. Вода хорошая [illegible] кроме [illegible] Крестьяне [illegible] употребляютъ [illegible] мало.

Примечаніе

Около Селенія три Могилы: 1. называемая Погребока, 2. Яшинка, 3. Вахнова.

С. Тростинцы.

Нині – с. Тростинка Васильківського р-ну Київської обл. (877). Вперше Тростинка згадується в історичних документах 1432 р. До 1850 р. Тростинка належала Ксаверію Браницькому, в якого за антиурядову діяльність її було конфісковано і передано до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну церкву Різдва Христова збудовано 1745 р. У 1840 р. церкву розширили і під неї підвели кам'яний фундамент.

Барахтянское общество.

Селеніе Барахты.

——— Погребы.

Селеніе Барахты.

Число крестьянъ. мужескаго пола 863 а женскаго 93 душъ.

Другихъ жителей (отставныхъ солдатъ и ихъ женъ). ——— 11 ——— 27. —

Местоположеніе. селеніе лежитъ между горами, отъ г. Кіева 40 верстъ, на югъ, и отъ г. Василькова 6 верстъ на югъ.

Классификація земли. На селеніи Барахты и Погребы, усадьбы 570 десят. 395 саж. Пахатной 4239 десят. 1342 саж. а сенокосной 1054 д. 1610 саж. и то 5868 д. 886 саж.

Горы. Три горы, изъ коихъ одна называемая Грицуха, другая Мидецкая и третья Мартыновка, ихъ высота около 20 саженъ.

Воды. Ручей одинъ безъ именнаго названія, течетъ изъ запада на югъ и впадаетъ въ р. Стугну около с. Ханжинова, на немъ находится четыре мельницы и плотина, но случаю засыхаетъ.

Озера Болота } не имеется.

Леса. Лесахъ с. Барахтъ 532 десятинъ 62 саж. и обилъ кустарникъ дубовой.

Почва земли и леса черноземъ.

Подпочва глинистая.

Произведеніе земли. Ежегодно крестьяне обсеваютъ Ржи 1059 четв. Пшеницы 353 четв. Гречихи 1059 ч. Овса 176. четв. проса 176 четв.

Огородные овощи и садовые фрукты Крестьяне засеваютъ огороды картофелемъ (80 четвертей) свеклою, капустою, огурцами, кукурузою, фасолью и проч.

Домашнія животныя. У крестьянъ считается рогатаго скота: Воловъ 638, коровъ 294, лошадей 27, овецъ 804, свиней 313. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Дикія животныя. Волки, лисицы и зайцы.

Рыбы Раки, пiявки. не имеется

Жилища. Избы у крестьянъ новыхъ 10, посредственныхъ 70, ветхихъ 188.

Одежда и обувь. Достаточные. Крестьяне ходятъ въ сапогахъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая въ реке и въ колодцахъ, но есть летомъ недостатокъ для напоя скота. Другихъ напитковъ не имеется кроме водки, какой крестьяне умеренно употребляютъ, а пьяницъ мало.

Примечаніе.

Находится школа для 54 учениковъ крестьянскихъ детей, подъ наставленіемъ священника.

На поле не далеко отъ селенія, находится огромный валъ вышиною 4 саженъ, который продолжается отъ села Барахты до С. Ольшаники, изъ востока на западъ на пространство $\frac{1}{2}$ версты.

С. Баракты

Нині – с. Барахти Васильківського р-ну Київської обл. (1348). Давня назва села – Петричин. Барахти у 1850 р. конфісковано у Ксаверія Браницького і передано до державних володінь. Дерев'яну парафіяльну Михайлівську церкву збудовано 1800 р. на місці старої.

Бараштинское общество.

Селеніе Погребы.

Число Крестьянъ. Мужескаго пола 257 а женскаго 256 душъ.

Местоположение. Селеніе сіе лежитъ между горами отъ г. Кіева 40 верстъ на югъ и отъ г. Васильково 4 версты, на западъ, при рекѣ Стугнѣ.

Классификація Земли. Въ участке общества усадебной 570 десят. 335 саж., пахатной 4239 десят. 1542 саж. сенокосной 1054 дес. 1410 саж. а всего 5864 дес. 886 саж.

Горы не имеется.

Воды. Река сія названія течетъ отъ севера на югъ и впадаетъ въ р. Стугну, около с. Хатунова, на ней есть мельница, въ кой во время засухи вода иссякаетъ.

Озера. Болота } не имеется.

Леса. находится лесъ въ урочищѣ Березовникъ состоящій изъ дубовъ, и березы. и одного кустарника.

Почва земли и леса Черноземъ.

Подпочва. Глинистая.

Произведеніе Земли. Ежегодно крестьяне высеваютъ: Ржи 239 четвертей. пшеницы 26 четв., Гречихи 198, Овса 34 проса 30.

Огородныя Овощи. крестьяне засеваютъ огороды картофелемъ. (20 четвертей) свеклою, капустою, огурцами и отчасти кукурузою, маковъ, коноплею.

Домашнія Животныя У крестьянъ считается рогатаго скота: воловъ 91, коровъ 105, лошадей 7, овецъ 201, свиней 47. Изъ домашнихъ птицъ разводятся крестьянками гуси, утки и куры.

Бараштинское общество. С. Погребы.

Дикія Животныя. Въ лесахъ водятся волки, лисицы и зайцы.

Рыбы Раки, пьявки. Не имеется.

Жилища. Избъ у крестьянъ считается 80 изъ нихъ 53 старыхъ.

Одежда и обувь. Достаточны, крестьяне ходятъ въ сапогахъ.

Кормъ. Достаточный.

Качество водъ и питья. Вода хорошая въ ставу и колодезяхъ, но есть недостатокъ для напоя скота лѣтомъ во время засухи. Другихъ напитковъ крестьяне не имеютъ кромѣ водки которую крестьяне умеренно употребляютъ а пьяницъ мало.

С. Погребы.

Нині – с. Погреби Васильківського р-ну Київської обл. (416). До 1850 р. належали землевласнику Ксаверію Браницькому, в якого їх конфіскували на користь держави. Дерев'яну парафіяльну Введенську церкву збудовано 1845 р. на місці раніше існуючої.

Поселяне
Ольшанскаго и Баракшянскаго обществъ.

МЕДИКО-ТОПОГРАФІЧНИЙ ОПИС ДЕРЖАВНИХ МАЄТНОСТЕЙ КИЇВСЬКОЇ ОКРУГИ

З ЗОБРАЖЕННЯМ ДЕЯКИХ ПРИРОДНИХ ВИТВОРІВ РОСЛИННОГО І ТВАРИННОГО СВІТУ РАЗОМ ІЗ СТАТИСТИКОЮ КОЖНОГО СЕЛА, ЇХНІМ ВИГЛЯДОМ, ЗРОБЛЕНИМ З НАТУРИ, ЗОБРАЖЕННЯМ СЕЛЯНСЬКИХ КОСТЮМІВ ТА ГЕОГРАФІЧНОЮ КАРТОЮ КИЇВСЬКОЇ ОКРУГИ

Якщо неможливо, щоб усі люди були щасливими,
треба прагнути, щоб нещасливих було якомога менше.
Ж.-Ж. Руссо

Складений доктором медицини Де ля Флізом,
медико-хірургом Московської Імператорської медико-хірургічної академії,
членом Імператорського медичного Віленського та Київського товариств,
головним лікарем державних маєтностей Київської та Сквирської округ,
старшим лікарем, надвірним радником

Київ – 1854

ПЕРЕДМОВА

Повна медична топографія з огляду на велику кількість явищ, які вона охоплює, потребує співпраці багатьох учених, фахівців з різних галузей знань, особливо таких, що належать до природничої історії. Отже, праця однієї особи, незважаючи на всі зусилля, часто є лише нарисом не лише тому, що обсяг знань надто широкий, щоб бути обізнаним з усім, що стосується медичної географії, а й тому, що одній людині важко зібрати зразки всього створеного природою краю й описати їх. У зв'язку з цим я зміг запропонувати лише дуже стислий нарис стосовно такої топографії, незважаючи на те, що не шкодував ні праці, ні коштів, ні часу для збирання матеріалів про Київщину; я хотів сам усе побачити і не бажав бути схожим на тих, хто описує якийсь край, не виходячи зі свого кабінету, встановлюючи факти й подаючи загальні для багатьох країв описи на підставі наявних статистичних підрахунків.

Отже, після опису кліматичних характеристик я об'їздив усю губернію з краю в край, зупиняючись у кожному селі, яке належало до державних маєтків, для одержання відомостей від жителів і особливо літніх людей про їх перекази, звичаї, традиції тощо.

Одночасно я познайомився з місцеположенням та розташуванням населених пунктів, з якістю ґрунтів, води річок, ставків і боліт. Я визначив кількість і височину гір, обійшов ліси, придивляючись до їх рослинности, стану й різновидів дерев, які в ньому ростуть; спостерігав витвори у трьох царствах природи цього краю, зібрав, зокрема, основні лікарські рослини, що ростуть у губернії, отруйні рослини, отруйні та їстівні гриби. Щодо тваринного царства, то я зібрав місцевих черепашок, найбільш розповсюджених комах, плазунів, земноводних, риб, птахів* та дрібних ссавців, на підставі цієї колекції я й пропоную малюнки, зроблені мною з натури.

У той же час цікавився усім, що стосувалося жителів та їхньої кількості, вивчав їхні фізичні особливості, ендемічні й епідемічні захворювання, відзначив місця, де хвороби найпоширеніші. Я був у хатах, досліджував їх будову й розташування, стан схоронності й відповідно – вплив на здоров'я; я звертав увагу на одяг і взуття селян, описав їх переваги або недоліки, супроводжуючи опис зробленими з натури докладними малюнками, не перебільшуючи і не прикрашаючи нічого, а відтворював саме такими, якими, звичайно, бачив у святкові дні; мені видавалось пізнавальним і цікавим відобразити розмаїття костюмів у товариствах всієї губернії, оскільки їх вигляд, як правило, свідчить про заможність або злиденність мешканців, а це було б важко відтворити без малюнків.

Я цікавився харчуванням селян улітку, взимку і під час постів; куштував їхні страви, напої й докладно описав, з чого і як вони готують їжу. Я спостерігав заняття жителів та їхні промисли і вказав на шкоду, яку можуть спричинити ці ремесла; я також дослідив, який вплив на їхнє здоров'я мають звичаї та обряди, дивовижність деяких їхніх вірувань, довіру, яку вони виявляють до шарлатанів тощо; зауважив біди, до яких веде пияцтво, як і те, що поліпшенню моральності жителів могли б сприяти настанови й приклад священиків.

Я дав лише короткий нарис про рівень смертності серед селян державних маєтностей, оскільки мої власні спостереження тривали всього кілька років і я не зміг дістати офіційні матеріали. Розповівши про ендемічні та епідемічні захворювання у краї, а також про їхні причини, я зупинився на народній медицині та на місцевих характерних для Київщини засобах лікування, які можна застосувати за відсутності фармацевтичних препаратів; я також зупинився на заходах, до яких іноді вдається поліція й медики, щоб запобігти захворюванням; зрештою, докладно описав епізоотичні хвороби та їх лікування.

Перетнувши неодноразово Київську губернію, я дійшов висновку, що загальний опис округи і навіть кожного повіту хибує недосконалими відомостями стосовно різних характеристик місцевості, про які слід згадати особливо, оскільки відмінності між різними теренами разючі, хоча вони й межують між собою. Наприклад, я бачив родючу землю в одному селі, в той час як у сусідньому земля була неродючою й піщаною; одне село розташовано біля лісу, над іншим височіють гори, ще інше стоїть на березі річки, і йому загрожують повені; або на березі струмка, ставка, посеред боліт чи рівнини, де дмуть усі вітри і не вистачає води, тощо. Звідси й випливає, що такі різні місцеположення зумовлюють різницю у їхньому побуті та у стані здоров'я, адже трапляється так, що чого є в

* Вони змальовані з колекції птахів державного радника, управляючого палатою державних маєтностей Київської губернії. Ці птахи були вбиті у різних місцях губернії державними лісниками.

надлишку в одному місці, бракує в іншому: так, в одному місці збирають багаті врожаї, а в іншому земля здебільшого неродюча. У місцях, де є ліси, достатньо будівельного лісу й палива, в інших його можна привезти лише здалеку з великими труднощами розгрузлими або піщаними дорогами, топлять там лише соломою* ; хатини у таких місцях бідні, погано збудовані, старі, іноді сплетені з верболозу і навіть із соломи, подекуди в них навіть небезпечно мешкати; вони бувають непридатні або шкідливі для життя, чим і пояснюється їхній значний вплив на здоров'я мешканців.

Таке саме становище у болотистих або віддалених від води місцях. У перших майже постійно панують хвороби, яких не знають в інших, іноді це стосується різних кутків села. Звідси випливає: щоб збагнути усю ситуацію і стан, в якому перебуває кожна місцевість, а також щоб докладно знати, які поліпшення можливі в тому чи іншому місці, необхідні статистичні дані, щоб з'ясувати становище кожного села зокрема, вони б могли доповнити мою топографію. Ця праця, між іншим, покаже, що мої спостереження є результатом ознайомлення з Київщиною з краю в край; але оскільки важко говорити про місцезнаходження й місцевість, лише описуючи їх, я подумав, що малюнок дасть повніше уявлення, адже досить одного погляду, щоб мати думку про розташування певного об'єкта стосовно місцевості; отож я вирішив замалювати на місці вигляд кожного містечка чи села, які належать до державних маєтностей, намагаючись знайти найбільш виграшні положення, хоча не завжди було легко знайти точку зору, звідки можна було б окинути поглядом увесь його обшир, якщо місце було надто розлогим або оточене лісами; я завжди вибирав місце, звідки було б видно церкви. Окрім того, я склав географічну карту маєтків Київської округи.

Для того щоб моя праця була більш повною, я хотів скористатися допомогою тих, хто був обізнаний з топографічними науками і міг інформувати мене про свої спостереження; але обставини й відстані позбавили мене такої допомоги, мені довелося працювати самотужки, оскільки я не дістав ні документів, ні відомостей від влади, лише на основі моїх власних пошуків на місці робилася моя топографія й складалися статистичні відомості.

Моя праця написана російською й французькою мовами, легко можна побачити, що перша з них не є моєю рідною мовою, тому прошу бути поблажливими до мене, оскільки, незважаючи на всі мої зусилля, я не зумів написати краще.

---

* або очеретом.

МЕДИКО-ТОПОГРАФІЧНИЙ ОПИС ДЕРЖАВНИХ МАЄТНОСТЕЙ КИЇВСЬКОЇ ОКРУГИ

[*Розділ I*]

ПОШИРЕННЯ Й РОЗПОДІЛ ДЕРЖАВНИХ МАЄТНОСТЕЙ КИЇВСЬКОЇ ОКРУГИ

Місто Київ знаходиться в межах 49° 20″довготи і 50° 12″ широти на березі річки Дніпра, який в давнину називався Борисфеном.

У Київській губернії державні маєтності розкидані від одного краю до іншого на 300 верст. Землі, що лежать вище м. Києва, тягнуться на 110 верст на північ, а ті, що лежать нижче цього міста, простягаються на 215 верст на південний схід і частково вздовж Дніпра; землі, які лежать на заході, тягнуться на 150 верст.

Землі державних маєтностей Київської губернії поділено на три округи: 1 – Київська, 2 – Черкаська, 3 – Сквирська.

ТЕРИТОРІЯ КИЇВСЬКОЇ ОКРУГИ

Київська округа державних маєтностей складається із окремих, порізному віддалених одна від одної ділянок у трьох повітах: Київському, Васильківському та Радомишльському.

У Київському повіті є 16 товариств, розташованих поряд, а саме: 1 – Хотів, 2 – Гвоздів, 3 – Дмитрівка, 4 – Трипілля, 5 – Витачів, 6 – Жуківці, 7 – Стайки*, 8 – Черняхів, 9 – Обухів**, 10 – Велика Бугаївка, 11 – Глеваха, 12 – Кожухів, 13 – Білогородка, 14 – Петропавлів, 15 – Старі Петрівці, 16 – Димер.

У Радомишльському повіті є 8 товариств, розташованих на різній відстані між собою: 1 – Чорнобиль, 2 – Шепеличі, 3 – Варовичі, 4 – Максимовичі, 5 – Шершні, 6 – Слобідка, 7 – Рожів, 8 – Коленці.

У Васильківському повіті є 6 суміжних товариств: 1 – Веприк, 2 – Фастів, 3 – Плесецьке, 4 – Васильків, 5 – Вільшанка, 6 – Барахти.

Київський повіт простягається з одного боку на правому березі Дніпра на південь від Києва на 70 верст, а на північ – на 35 верст, на заході він сягає щонайдалі 48 верст, має вигляд майже трикутника, але Димерське товариство лежить окремо й оточене приватними володіннями. Воно знаходиться на відстані 35 верст на північ від Києва і за три версти від Дніпра, його довжина сягає 15 верст, а ширина – 21 версту.

У Радомишльському повіті 8 товариств, розміщених на різній відстані, за винятком Варовицького і Максимовицького, які розташовані поряд, а саме:

1. Чорнобильське товариство знаходиться на обох берегах Прип'яті, за 90 верст на північ від Києва та за 96 верст від Радомишля.З півдня на північ воно простягається на 15 верст, а зі сходу на захід – на 12.

2. Рожівське товариство розташовано на відстані 64 версти на схід від Києва і 18 від Радомишля; його ширина – 20, а довжина – 10 верст.

3. Шепелицьке товариство межує з Мінською губернією на правому березі річки Прип'ять за 100 верст на північ від Києва і за 95 верст від Радомишля; його довжина – 3, а максимальна ширина – 7 верст.

4 і 5. Варовицьке та Максимовицьке товариства утворюють одну ділянку, на відстані 80 верст на північ від Києва і 60 верст на північ від Радомишля і сягають 30 верст у ширину і 26 у довжину. Річка Уша ділить цю територію на дві нерівні частини, менша з яких утворює Варовицьке товариство, що має 32 версти завдовжки і щонайбільше 5 верст завширшки. Максимовицьке товариство має 30 верст у довжину і 18 верст у найширшому місці; до неї ще належать окреме село Кропивня.

6. Слобідське товариство межує з Волинською губернією; до нього належать два окремих маєтки, відстань між якими становить 7 верст. Товариство знаходиться за 100 верст на захід від Києва і за 24 версти від

* До цього товариства приєднано село Щучинка, що знаходиться на відстані 30 верст від Стайок, у якому мешкає 100 селян. Це окремий маєток, оточений приватними володіннями.

** До цього товариства приєднано село Семенівка, у якому мешкає 249 селян, воно знаходиться на відстані 20 верст від Обухова. Це окремий маєток, оточений приватними володіннями.

Радомишля. У першому маєтку, Слобідці, налічується 263 селянини, у другому – Видиборі – 153.

7. Шершнівське товариство межує з Волинською губернією за 118 верст на північний захід від Києва і 39 верст на північ від Радомишля; його довжина – 20 верст, а ширина – щонайбільше 10 верст.

У Васильківському повіті налічується 4 суміжних товариства: Васильківське, Плесецьке, Фастівське і Веприківське.

МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РІВНИН, ГІР, НИЗИН ТА УЗГІР'ЇВ

РІВНИНИ

У Київському повіті в товариствах Стайківському, Черняхівському, Трипільському, Витачівському, Жуківському, Обухівському, Петропавлівському, Білогородському, Старо-Петрівському, Глеваському, Кожухівському, Хотівському, Гвоздівському, Бугаївському і Дмитрівському рівнини перетинаються долинами, ярами, пагорбами й горами[1]; вони загалом родючі[2], щороку вкриті рясними й багатими хлібами. Вони також мають багато зелених лук. У Димерському товаристві земля рівнинна, піщана і малородюча.

У Васильківському повіті місцевість більш рівнинна й менш родюча, ніж у Київському; вона менше порізана балками та пагорбами. У Плесецькому товаристві поверхня загалом рівнинна, а у Фастівському і Веприківському товариствах зустрічаються розлогі рівнини[3].

У Радомишльському повіті багато рівнин, розташованих у низині, вони піщані й неродючі. У Чорнобильському, Рожівському, Шепелицькому, Варовицькому, Максимовицькому, Слобідському і Шершнівському товариствах багато зелених лук.

ГОРИ

У Київському повіті та на берегах Дніпра багато гір[4], вони досить високі у Стайківському, Трипільському, Витачівському, Жуківському, Обухівському, Петропавлівському, Білогородському товариствах[5]. Вони нижчі і їх менше у Старо-Петрівському товаристві і відсутні у Кожухівському. Їх багато і вони високі у Гвоздівському, Бугаївському і Дмитрівському товариствах, а у Димерському їх немає зовсім.

У Васильківському повіті, у товаристві цього містечка є декілька гір, а у Плесецькому і Фастівському товариствах їх мало і вони зовсім невисокі. Гір немає у Веприківському товаристві, за винятком сіл Пришивальня і Ярошівка.

У Радомишльському повіті гір мало. Кілька невисоких гір є біля Чорнобиля[6], а на землях Шепелицького, Варовицького, Максимовицького, Слобідського та Шершнівського товариств гір немає.

НИЗИНИ

У Київському повіті є низини, особливо на узбережжі Дніпра, де їх часто затоплює річка.

До Трипільського товариства належить долинна частина містечка та село Злодіївка, в якому 50 хатин, де живуть 168 селян і яке затоплюється майже щороку. У 1845 р. вода знесла багато будівель, знищила посіви і затопила все, чим володіли мешканці, частина худоби загинула.

У Хотівському товаристві, в селі Віта, 22 будинки, збудованих на березі Дніпра, в яких проживали 63 мешканці, затоплювались у 1820 і 1865 рр. Селяни були змушені вночі покинути свої хати й шукати притулку на сусідніх узгір'ях, зводячи там курені ; ряд будинків знесла вода, інші дуже пошкодила; посіви, сіно, все їхнє майно загинуло, вони ще довго страждали від цієї повені[7]. Їхні втрати становили понад 400 срібних карбованців[8].

У Дмитрівському товаристві у тому ж році було затоплено хутір Козин, де налічувалось 127 селян і 30 хатин. Мешканці, втративши своє майно, були змушені ховатись у лісах.

У Васильківському повіті низин мало.

Територія Радомишльського повіту переважно низинна й вкрита болотами. Місцевість поблизу річки Прип'ять часто терпить від повені[9]. Майже щороку затоплюється декілька будинків містечка Чорнобиль, споруджених на березі річки; села Старосілля (де налічується 83 селянина і 15 хат) та Паришів (де мешкає 202 селянина у 48 хатах), які належать до товариства цього містечка, затоплювались три роки підряд – у 1844, 1845 і 1846 роках. Збитки були великі, а їх мешканці були розорені.

ВИСОЧИНИ

На височинах лежать у Київському повіті Стайківське, Черняхівське, Трипільське, Витачівське, Жуківське, Обухівське, Білогородське, Хотівське, Гвоздівське, Бугаївське товариства[10], розташовані навколо Києва; у Васильківському повіті – Фастівське товариство; у Радомишльському повіті – Чорнобильське товариство.

ВОДИ

Київська губернія дуже багата на воду. Річка Дніпро тече з півдня на північ[11] і відділяє цю губернію від Чернігівської та Полтавської; вона зрошує землі Київської округи на протязі 80 верст. Окрім того, є дуже багато джерел, струмків, річечок, які течуть між горами, пагорбами й долинами, зрошуючи й удобрюючи край. Майже кожне село знаходиться на березі річки або струмка, води яких, звичайно затримувані греблями для приведення в дію млинів, утворюють ставки.

До головних річок Київського повіту належать Ірпінь і Здвиж. Ірпінь бере свій початок у Сквирському повіті на межі з Волинською губернією, він витікає з болота, тече з півдня на північ на протязі близько 60 верст; за 30 верст вище Києва впадає у Дніпро. Здвиж бере свій початок біля села Романівка неподалік від міста Житомир, він тече з півдня на північ протягом 70 верст і впадає в річку Тетерів.

Головними річками у Васильківському повіті є Стугна й Унава. Стугна бере початок у Васильківському повіті, тече з заходу на схід, перетинає Бугаївське і Дмитрівське товариства і впадає у Дніпро біля села Злодіївка. Унава починається у Сквирському повіті, тече з заходу на схід і впадає у річку Ірпінь біля села Перевіз.

До головних річок Радомишльського повіту належать Прип'ять, Тетерів і Уша[12]. Річка Прип'ять бере свій початок у Мінській губернії, тече з півдня на північ, потім з півночі на південь[13] і впадає у Дніпро за 20 верст нижче Чорнобиля. Тетерів починається у Волинській губернії, тече крізь Коленцівське товариство протягом п'яти верст і впадає у Дніпро за 70 верст вище Києва. Річка Унава бере початок біля міста Новограда-Волинського, тече із сходу на захід[14], перетинає Варовицьке та Максимовицьке товариства і впадає у річку Прип'ять за п'ять верст вище Чорнобиля. У більшості цих річок течія повільна, вони течуть, звиваючись.

СТАВКИ

Кількість ставків, пов'язаних з річками та струмками в трьох повітах, не дуже велика; у кожному товаристві їх не більше двох-трьох, вони виникли внаслідок спорудження греблі. А у Радомишльському повіті їх ще менше, особливо у Варовицькому й Шершнівському товариствах, їх немає у Максимовицькому і Слобідському товариствах.

У Київській окрузі є багато боліт вздовж річок та струмків і майже біля кожного села, особливо у Васильківському та Радомишльському повітах, зокрема у Варовицькому, Максимовицькому, Шершнівському та Слобідському товариствах їх дуже багато і вони досить великі. Трохи менше їх у Трипільському, Жуківському і Петропавлівському товариствах.

ЯКІСТЬ ВОДИ

Якість води[15] у річках та струмках загалом чудова, зокрема у Київському та Васильківському повітах багато джерел. Колодязна вода не така смачна, але рідко шкідлива для здоров'я; а біжучі води стають непридатними для споживання лише тоді, коли витікають з боліт або коли в них вимочують коноплі чи льон.

У Радомишльському повіті у воді часто наявне залізо там, де є залізні копальні, але загалом, за винятком води з джерел, річок та струмків, вода переважно болотиста, особливо у Варовицькому та Максимовицькому товариствах. У періоди посухи важко знайти питну і нешкідливу воду, особливо для напування худоби; бо у деяких місцевостях колодязна вода гіркувато-солона, глиниста або ж зіпсована поєднанням із болотистою водою.

ВИСОТА ГІР

Висота гір у Київській окрузі дуже різна. У Стайківському товаристві вона сягає від 20 до 70[16] туаз[17], як і у Бугаївському й Дмитрівському. Найвищі гори у Гвоздівському товаристві, деякі сягають 90 туаз. У Васильківському повіті гори зустрічаються значно рідше, вони не такі високі – не більше 20 – 40 туаз.

У Радомишльському повіті гори та пагорби є лише у Чорнобильському товаристві, найвищі з них мають не більше 18 туаз.

ЛІСИ

У Київській окрузі та її трьох повітах досить багато лісів. Таких товариств, де вони були б зовсім відсутні – немає, майже біля кожного села є більший або менший ліс. Оскільки їх багато і вони віддалені один від одного і знаходяться на різній відстані, важко визначити площу, яка належить кожному селу, та їх місцезнаходження відносно чотирьох сторін світу. Проте я помітив, що ліси взагалі розміщуються на північ від сіл і захищають їх від гіперборейських вітрів[18]. У деяких місцях Київського повіту і біля Києва ліси не такі розлогі і проріджені сокирою, але тепер за ними дуже старанно доглядають; в інших місцях вони досить значні й густі, в них є будівельний і корабельний ліс; в них також нарізають багато дощок. Лісів значно більше у Білогородському, Старо-Петрівському, Глеваському, Димерському, Плесецькому, Фастівському і Веприківському товариствах.

У Радомишльському повіті є великі ліси, там росте багато ялин. Дерева, зокрема дуби, тут найвищі в губернії, особливо у Шепелицькому, Варовицькому та Максимовицькому товариствах. У цьому товаристві сосни та дуби використовуються для будівництва кораблів, їх возять до річки Прип'ять, по якій сплавляють до Дніпра, далі плоти пливуть до Миколаєва[19].

ҐРУНТИ

Ґрунт у Київському повіті різний, це – чорнозем, він змішаний з глиною або піском лише у Стайківському, Черняхівському, Трипільському, Витачівському, Жуківському товариствах. У інших товариствах цього повіту ґрунт найчастіше глинистий, супіщаний або просто піщаний. Чорнозем трапляється у Васильківському повіті, особливо на правоберіжжі Унави і Стугни; в той час як на лівому березі більша частина ґрунту змішана з глиною і піском.

У Радомишльському повіті є багато неродючих пісків, лише у деяких місцях ґрунт супіщаний, змішаний із глиною; чорнозем можна знайти лише біля села Слобідки, а пісок є всюди.

Київський повіт небагатий на каміння, за винятком кількох гранітних скель[20] у Бугаївському товаристві, їх немає у Васильківському повіті, крім узбережжя річки Рось, так само як і в Радомишльському повіті, за винятком сіл Шершні, Соболівка, Новаки і Рудня Рихта, де досить багато гранітних скель.

ЛІСОВІ ҐРУНТИ

Лісові ґрунти у Київському повіті частіше сухі, ніж болотисті. У Радомишльському повіті є багато місць, де болота заполоняють ліси, зокрема у Шепелицькому, Варовицькому і Максимовицькому товариствах.

СТЕПИ

У Київській губернії, особливо у Фастівському маєтку Васильківського повіту, степів досить багато[21].

СТЕПОВІ ҐРУНТИ

Вище вже згадувались місця, де є чорноземні, глинисті й піщані землі.

ПІДҐРУНТЯ ЗЕМЛІ

Підґрунтя землі[22] всюди піщане або глинисте. У деяких товариствах Київського та Васильківського повітів пісок білий і дрібний, в інших – жовтий, перемішаний з камінцями. Глина здебільшого жовта, подекуди червона, майже чорна; трапляється і біла глина, якою білять будинки всередині і зовні, зокрема у Витачеві, та гончарна глина, з якої виготовляють цеглу, фаянс; там також є багато залізної руди.

КЛІМАТ

Весна звичайно починається в останні дні березня, літо – в перші дні червня, осінь – у середині вересня, зима – на початку грудня. Температура дуже мінлива: влітку буває велика спека, термометр фіксує іноді 30° за Реомюром, однак через перевагу північного, а особливо північно-східного та північно-західного вітру така спека триває недовго. Взимку холод досить сильний, хоча температура знижується лише до 20°, дуже рідко до 30°[23].

Вказані вітри часто панують у цю пору року; вони приносять заметілі, які часто дуже люті. Горе тоді подорожнім, якщо вони захоплюють їх у дорозі, збивають їх зі шляху, особливо уночі, що може коштувати їм життя. Стан атмосфери скоріше холодний, аніж теплий, скоріше сухий, аніж вологий, за винятком місцевостей, що знаходяться біля лісів, посеред гір, у долинах та поблизу води. Така температура благодатно впливає на сільських жителів, які здебільшого міцні, високі на зріст, можуть виконувати важкі роботи, рідко хворіють і, відповідно, придатні як для польових робіт, так і для військової служби[24]. Вони, як правило, доброзичливі, дуже гостинні, серед них менше п'яниць і злочинців, ніж деінде; зрештою, серед них нерідко можна зустріти людей, які мають багато здорового глузду.

Оскільки Київська губернія лежить на височині, має розлогі, відкриті усім вітрам рівнини, вони холодні, особливо коли вітри дмуть з півночі; північно-західний вітер панує тут найчастіше, зокрема взимку. Південні, особливо південно-західні вітри часто приносять грози влітку, з травня по липень, до і після настання рівнодення. Вони бувають з градом, який подекуди завдає величезних збитків, і громом, нерідко призводять до пожеж, від яких іноді гинуть люди й тварини[25].

Часом влітку виникають бурі, що супроводжують грози після періодів спеки й посухи, коли, звичайно, панує південно-східний вітер. От тоді на піщаних рівнинах, особливо поблизу Дніпра, зривається вітер, який підіймає гарячий пісок, крутячи вихор, несе його на далекі відстані, засипаючи ним оброблені землі, і зупиняється, лише наштовхнувшись на якусь перепону. Пісок проникає у найщільніше зачинені будинки, дію його можна порівняти з тією, яку чинитиме пара, що спалахує. Захоплені такими пісками подорожні змушені зупинитися або шукати притулку; піски виснажують людей і тварин як відбиттям сонячних променів, так і сильною спекою; пісок потрапляє в очі, рот, горло, викликає захворювання очей, біль у горлі і сильний кашель.

Перепади температури швидкі, особливо весною, яка найчастіше холодна, звичним є раптове настання сильної спеки після досить пронизливого холоду і навпаки. Такі перепади внаслідок припинення випаровування шкірою часом спричинюють катари, плеврити, ревматизми, пневмонію тощо.

Димерське товариство Київського повіту, Рожівське, Шепелицьке, Воровицьке, Максимовицьке та Шершнівське товариства Радомишльського повіту менш підлеглі вітрам, оскільки знаходяться у низовині, а високі й розлогі ліси створюють перепону їх несамовитості, завдяки чому зими тут не такі суворі; до того ж, оскільки ці місця здебільшого низинні й заболочені, певний період тут спостерігається велика вологість і часті тумани, внаслідок чого мешканці цього краю не такі міцні статурою, як мешканці сусідніх районів Київської губернії, розташованих трохи вище. З іншого боку, оскільки край неродючий, їм живеться не так легко, іноді бракує здорової їжі та одягу, який би повністю захищав їх від холоду і особливо від вологи. Такі обставини часто збуджують переміжну пропасницю весною, а ще більше восени; ревматизм, водянку, цингу; вони, можливо, сприяють розвитку у цих місцях жорстокої ендемічної хвороби, яку називають ковтуном[26]. Я також помітив, що загалом люди тут живуть не так довго, як в інших повітах губернії.

ПРИРОДНІ ПРОДУКТИ

ЦАРСТВО МІНЕРАЛІВ

Земля у Київській губернії різна, залежно від місцевості. Тут зустрічаються місця, де дуже багато гумусу, ділянки з сумішшю глини й піску; мало кам'янистого і багато піщаного ґрунту.

У Київському повіті чорноземи є у Стайківському, Черняхівському, Трипільському, Витачівському, Жуківському й Обухівському товариствах. Земля в інших товариствах цього повіту найчастіше складається з глини, із сірої землі, змішаної з піском, або піщана без домішок. Чорнозем є ще у Васильківському повіті, зокрема на правому березі річок Унава й Стугна, але на лівому березі земля здебільшого мішана з глиною і піском або ж повністю піщана.

У Радомишльському повіті багато піщаних неродючих рівнин, супіщана земля з глиною наявна лише у Рожівському товаристві, поблизу села Слободка, хоча майже всюди навкруги ґрунт піщаний.

У Київському повіті каміння мало, окрім кількох гранітних скель у Бугаївському товаристві та Васильківському повіті на берегах річки Рось. У Радомишльському повіті гранітні скелі є у Шершнівському товаристві, біля сіл Соболівка, Новаки, Рудня Рихта і Шершні.

Природа підґрунтя всюди піщана або глиниста. У деяких товариствах Васильківського і Київського повітів пісок дрібний і білий; в інших – жовтий і змішаний з гравієм, глина найчастіше жовта, часом червона і темно-сіра. Білу глину можна також знайти у Витачівському товаристві, де нею білять будинки. У багатьох місцях Максимовицького товариства (Радомишльський повіт), особливо у селі Млачівка, на досить великій глибині залягає біла глина, з якої можна виробляти прекрасний фаянс, такий як на Межигірській фабриці поблизу Києва. Селяни виготовляють з неї гарний посуд. У багатьох місцях знаходиться жовта глина, придатна для виготовлення цегли й посуду, такої самої якості, що й київська глина.

Великі простори землі, в якій міститься залізна руда, лежать біля села Катюжанка та містечка Димер (Київський повіт), залізисті ділянки широко розповсюджені в Радомишльському повіті поблизу сіл Новошепеличі, Сахань Рудня, Рудня Клевенська, Варовичі, Старі Павловичі, Луб'янка, Максимовичі, Рудня Іллінецька, Федорівка і Рихта. У ряді цих місць раніше були залізоплавильні, полишені після переходу цих земель у відання казни. Тепер у селах Рудня Іллінецька, Федорівка і Рихта колишні робітники цих заводів, які з часу останньої ревізії стали державними підданими, продовжують видобувати залізо для потреб держави з місцевої залізної руди. З нього виготовляють лемеші для плугів, обручі для коліс возів, сокири, підкови тощо. Спосіб плавлення металу дуже простий, та й переробляють вони лише незначну кількість руди, при застосуванні сучасного засобу плавлення на великих заводах можна було б одержати залізо високої якості, а у місцях, де руда гірша, з неї можна було б виплавляти чавун[27], придатний для виготовлення ядер і снарядів, це було б дуже вигідним для Київського арсеналу завдяки недалекій відстані, приблизно 80 – 100 верст.

У ряді піщаних пагорбів на берегах Дніпра знаходять жовтий самородний бурштин; біля села Старі Петрівці[28] виявлено напрочуд великі частинки.

ЦАРСТВО РОСЛИН

ЛІСИ

У лісах звичайно ростуть такі дерева: дуб (Quercus robur), береза (Betula albae), в'яз (Ulmus campestris), граб (Carpinus betulus), явір (Acer preudoplatanus), ясен (Fraxinus excelsior), липа (Tilia europaea), черешня (Cerasus avium), ліщина (Corylus avellana), ялина (Picea abies), сосна (Pinus sylvestris), осика (Populus tremula), тополя (Populus alba), горобина (Sorbus

aucuparia), верба (Salix amigdalina, triandra, fragilis, caprea), дика яблуня (Malus sylvestris) і груша (Pyrus communis) тощо.

ЛАНИ

На ланах у великій кількості родять такі зернові культури: жито (Secale cereale), пшениця (Triticum aestivum), овес (Avena sativa), ячмінь (Hordeum distihom), гречка (Fagopyrum sagittatum), просо (Panikum miliaceum), горох (Pisum sativum), льон (Linum usitatissimum), коноплі (Cannabis sativa), ріпак (Brassica napus), картопля (Solanum tuberosum) та ін.

На житі, зрідка на пшениці, особливо у вологі роки виростають нарости у вигляді рогів, які називають ріжками (Claviceps purpurea). Потрапивши у борошно, з якого печуть хліб, ріжки спричинюють тяжке захворювання, яке називається ерготизмом (Convulsio cerealis).

САДИ Й ГОРОДИ

На городі селяни вирощують у великій кількості капусту (Brassica oleracea), буряк (Beta vulgaris), квасолю (Phaseolus vulgaris), боби (Vicia faba), кукурудзу (Zea mays), цибулю (Allium cepa), часник (Allium sativum), огірки (Cucumis sativus), гарбузи (Cucurbita pepo), бугилу (Anthriscus cerefolium), кріп городній (Anethum ghaveolens), латук (Lactuka sativa), картоплю (Solanum tuberosum), ріпу (Brassica rapa), гірчицю (Brassica nigra), хрін (Armoracia rusticana), соняшник (Helianthus annuus), мак (Papaver somniferum), тютюн (Nikotiana tabacum); динь (Melo sativus) і кавунів (Citrullus vulgaris) небагато.

ФРУКТОВІ ДЕРЕВА

Селяни мають небагато фруктових дерев, хіба що у деяких селах є сади з яблунь (Malus domestica), груш (Pyrus communis), слив (Prunus domestica), вишень (Cerasus vulgaris), горіхів (Juglans regia) тощо.

ЛУКИ, БОЛОТА

Серед величезного розмаїття рослин на луках назвемо основні: вероніка колосиста (Veronika spicata), самосил гайовий (Teucrium chamaedrys), польовиця (Agrostis), шавлія лучна (Salvia pratensis), скабіоза польова (Scabiosa arvensis), родовик лікарський (Sanquisorba officinalis), півники сибірські (Iris sibirica), таволга (Spiraea), лисохвіст лучний (Alopecurus pratensis), валеріана лікарська (Valeriana officinalis), первоцвіт весняний (Primula veris), парило звичайне (Agrimonia eupatoria), анемона лісова (Anemone sylvestris), жовтець їдкий (Ranunculus acris), чемериця біла (Veratrum album), звіробій звичайний (Hypericum perforatum), козельці східні (Tragopogon orientalis), деревій звичайний (Achillea millefolium), цикорій дикий (Cichorium intybus), кульбаба звичайна (Leontodon taraxacum), шандра звичайна (Marrubium vulgare), таволга болотяна (Spiraea ulmaria), підмаренник звичайний (Galium verum).

На болотах, на берегах ставків звичайно зустрічаються такі рослини: хвощ болотяний (Equisetum palustre), жовтець отруйний (Ranunculus sceleratus), цикута отруйна (Cicuta virosa), ситняг болотяний (Eleocharis palustris), бобівник трилистий (Menyanthes trifoliata), лепеха звичайна (Acorus calamus), живокіст лікарський (Symphitum officinale), слабник водяний (Myosoton aquaticum), гірчак зміїний (Polygonum bistorta), водяний перець (Polygonum hidropiper), гірчак почечуйний (Polygonum persicarium), частуха подорожникова (Alisma plantagoaquatica), оман високий (Inula helenium), свинчатка європейська (Plumbago europaea), настурція лікарська (Nasturtium officinale) тощо.

На поверхні води ставків бачимо плаваючі латаття біле (Nymphea alba), глечики жовті (Nuphar luteum), півникі болотяні (Iris preudacorus).

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

У лісах і полях залежно від ландшафту, іноді в садах Київської губернії ростуть такі лікарські рослини: лепеха звичайна (Acorus calamus), алтей лікарський (Althaea officinalis), дягель лікарський (Angelica archangelica), кріп городній (Anethum graveolens), сон великий (Pulsatilla grandis), полин гіркий (Artemisia absinthium), копитяник європейський (Asarum europaeum), переступень дводомний (Bryonia dioica), чистотіл великий (Chelidonium majus), цикорій дикий (Cichorium intybus), омег водяний (Oenanthe aquatica), хрін звичайний (Armoracia rusticana), болиголов плямистий (Conium maculatum), берізка польова (Convolvulus arvensis), дурман звичайний (Datura stramonium), підмаренник звичайний (Galium verum), золототисячник звичайний (Centaurium umbellatum Gilib.), гравілат міський (Geum urbanum), цмин пісковий (Helichrysum arenarium), авран лікарський (Gratiola officinalis), хміль звичайний (Humulus lupulus), блекота чорна (Hyoscyamus niger), оман високий (Inula helenium), горіх волоський (Juglans regia), лаванда справжня (Lavanda spica), кульбаба звичайна (Leontodon taraxacum), ромашка лікарська (Matricaria chamomilla), меліса лікарська (Melissa officinalis), м'ята кучерява (Mentha crispa), м'ята холодна (Mentha piperita), м'ята блошина (Mentha pulegium), настурція лікарська (Nasturtium officinale), материнка звичайна (Origanum vulgare), мак

снотворний (Papaver somniferum), мак-самосійка (Papaver rhoeas), гірчак зміїний (Polygonum bistorta), папороть чоловіча (Dryopteris filix mas), сосна звичайна (Pinus sylvestris), терен (Prunus spinosa), жостір (Rhamnus cathartica), шавлія лікарська (Salvia officinalis), бузина трав'яниста (Sambucus ebulus), бузина чорна (Sambucus nigra), мильнянка лікарська (Saponaria officinalis), жито (Secale cereale) з ріжками (Claviceps purpurea), пшениця (Triticum aestivum) з ріжками (Claviceps purpurea), гірчиця (Brassica nigra), паслін солодко-гіркий (Solanum dulcamara), живокіст лікарський (Symphytum officinale), пижмо звичайне (Tanacetum vulgare), чабрець звичайний (Thymus serpyllum), липа (Tilia europaea), перстач прямостоячий (Potentilla erecta), конюшина суницеподібна (Trifolium fragiferum), журавлина (Oxycoccus palustris Pers.), брусниця (Rhodococcum vitis-idaea), чорниця (Vaccinium myrtillus), валеріана лікарська (Valeriana officinalis), чемериця біла (Veratrum album), дивина скіпетровидна (Verbascum thapsiforme Schard.), бобівник трилистий (Menyanthes trifoliata), біб (Vicia faba), фіалка запашна (Viola odorata).

ОТРУЙНІ РОСЛИНИ

Болиголов плямистий (Conium maculatum), анемона лісова (Anemone sylvestris), цикута отруйна (Cicuta virosa), ломиніс виноградолистий (Clematis vitalba), дурман звичайний (Datura stramonium), блекота чорна (Hyoscyamus niger), жовтець отруйний (Ranunculus sceleratus), жовтець їдкий (Ranunculus acris).

ГРИБИ

Отруйні гриби

Мухомор червоний (Amanita muscaria), сироїжка блювотна (Russula emetica), гнойовик сірий[29] (Coprinius cinereus), (Licoperdon bovista)[30], головач видовжений (Calvatia excipuliformis), порхавка лучна (Vascellum depressum), порхавка гігантська[31] (Langermannia gigantea).

Їстивні гриби

Білий гриб (Boletus edulis), колібія червононога (Collybia erythropus), лисичка справжня (Calantharellus cibarius), сироїжка (Russula delica), печериця лучна (Agaricus campestris), козляк (Boletus bovinus), зморшки (Murchella esculenta), решетняки (Xerocomus subtomentosus), рижики (Lactarius deliciosus) та ін.

ЦАРСТВО ТВАРИН

СЛИМАКИ

Серед молюсків, які зустрічаються у ставках і в річках, назвемо: Unio littoralis[32], ставковик великий (Lymnaea stagnalis), живородка звичайна (Viviparus viviparus), рогоподібна катушка (Planorbarius corneus).

У лісах є два види: слимак і лісовий слимак (Helix pomatia et nemoralis)[33].

ГЛИСТИ

До кишечних глистів людини належать дощові черв'яки[34], аскарида людська (Ascaris lumbricoides), гострик (Enterobius vermicularis), плоскі глисти: солітер (Tania solium).

КОМАХИ

Найпоширеніші комахи такі: жук-олень (Lucanus cervus), носорог малий (Sinodendron cilindricum), водолюб малий (Hydrophilus caraboides), бронзівка золотиста (Cetonia aurata), хрущ травневий західний (Melolontha melolontha), хрущ пекторaліс (Melolontha pektoralis), бронзівка мармурова (Potosia lugubris), скарабей священний (Scarabaeus sacer), красотіл золотокрапковий (Calosoma auropunctatum), копр місячний (Copris lunaris), листоїд тополевий (Melasoma populi), вусач хлібний (Dorcadion fulvum), вусач-хрестоносець (Dorcadion equesrte), мушка шпанська (Lytta vesicatoria), тарган чорний (Blatta orientalis), вусач червонокрилий (Purpuricenus budensis), листоїд полиновий (Chrysomela graminis), сонечко семикрапкове (Coccinella septempunctata), бджола медоносна (Apis mellifera), павук тарантул південноросійський (Lycosa singoriensis), шершень (Vespa crabro), польська кошеніль (Porphyrophora polonica), сарана перелітна (Locusta migratoria), білан капустяний (Pieris brassicae), білан жилкуватий (Aporia crataegi), зірочка (Euchloe cardamines), зефір березовий (Zephyrus betulae), голуб'янка Белларг (Lycaena Bellargus), махаон (Papilio machaon), аполлон (Parnassius apollo), стрічкарка орденська блакитна (Catocala fraxini), стрічкарка вербова (Catocala electa), лимонниця (Rhodocera rhamni), бархатниця Юртина (Epinephele jurtina), адмірал (Pyrameis atalanta), кутокрилка С-біле (Polygonia C-album), очко павине денне (Vanessa io), кропив'янка (Vanessa urticae), чортополохівка (Pyrameis cardui), мертва голова (Acherontia atropos), бражник винний середній (Pergessa elpenor) бражник винний малий (Pergessa porcellus), бражник берізковий (Herse

convolvuli), бражник липовий (Mimas tiliae), бражник підмаренниковий (Celerio galii), бражник молочайний (Celerio euphorbiae), п'ядун агрусовий (Abraxus grossulariata), ведмедиця геба (Arctia hebe), ведмедиця сільська (Arctia villica), ведмедиця Кая (Arctia caja).

Корисні комахи

До корисних комах належать: бджола медоносна (Apis mellifera), польська кошеніль (Porphyrophora polonica), шовкопряд (Bombyx mori), шпанська мушка (Lytta vesicatoria).

Бджоли дуже поширені у Київській губернії, де багато селян тримає пасіки.

У Димерському товаристві та у значній частині Радомишльського повіту селяни закріплюють свої вулики (так звані борті) у верхній частині дерев, особливо на соснах і ялинах у лісах. За допомогою гострих інструментів вони видовбують продовгувату глибоку порожнину, куди кладуть близько фунта воску, заглибину затуляють дошкою, залишаючи невеликий отвір для бджіл, які не баряться з поселенням і проводять там зиму.

Слід зауважити, що хоча ці вулики не охороняються, вони ніколи не обкрадаються. Верхівку дерева звичайно зрізають, щоб вітер не зламав її, чого можна побоюватись, оскільки стовбур, уже не такий міцний через порожнину в ньому, не зможе протистояти бурям[35].

Коли ж потрібно забратися на верхівку дерева, щоб зробити вулики або забрати з них мед, селяни мають дуже винахідливе пристосування, щоб на них залазити, що вимагає багато спритності й великої вправності[36].

Кажуть, що такі вулики придумали татари, хоча й неможливо встановити час, коли вони навчили цьому мешканців краю[37]. Відомо лише, що згідно з переказами до недавніх пір у Литві[38] мед зустрічався дуже рідко, бо загальне низинне положення краю утруднює будівництво погребів, які б не затоплювала вода навесні[39].

Польська кошеніль (Porphyrophora Polonica)

Польська кошеніль, або польські кармазинові грена – це комаха, яйця якої дають чудовий пурпуровий колір, що може суперничати з мексиканською кошеніллю. Яйця цих комах зустрічаються у посушливих і піщаних місцях Київської губернії, зокрема у Радомишльському повіті у червні та липні (від цього і місяць називають червень[40]). Їх яйця прикріплюються до волоконець коренів деяких рослин, а саме: гусячих лапок (Potentilla anserina) або ракових шийок (Polygonum bistorta), найчастіше їх можна знайти серед коріння рослин, які називаються бедренець (Pimpinella saxifraga), перстач прямостоячий (Potentilla erecta), а по-польському komaszek, lysie uszko, biedrzenie, іноді ж – у корінні диких суниць (Fragaria vesca). Їх навіть знаходили, хоча й рідко, на корінцях жита (Secale cereale), та це трапляється лише тоді, коли весна не холодна і не дощова.

Польська кошеніль протягом ряду століть, до відкриття Америки, була предметом торгівлі з Італією і щорічно приносила польським королям, за свідченням одного автора цього краю Милослава[41], 6000 золотих екю[42]. Тепер фарбувальники поєднують її з американською кошеніллю для отримання яскравішого пурпурового кольору; молдавани й вірмени купують її у великій кількості на українських ярмарках та базарах, а далі збувають туркам, які фарбують нею шовк, шкіру, сап'ян та кінські хвости, називаючи їх бунчуками і використовуючи замість знамен.

Шовкопряди поширені на теренах Київської губернії, де садять шовковиці. Подекуди селянки у Київському та Черкаському повітах вирощують шовкопрядів, з їхньої продукції виготовляють тканини, з яких роблять головний убір, що називається шовковим очіпком.

За рішенням Палати державних маєтностей, збудовано завод шовкопрядів у Київському повіті поблизу сіл Черняхів і Бугаївка, де росте багато шовковиць на корм шовкопрядам. Фабрикою управляє надвірний радник пан Чижов. Оскільки вона влаштована лише рік тому, то ще не досягла такої досконалості, на яку можна сподіватися; проте, незважаючи на мало сприятливий період та на ряд труднощів, що виникли, зібрано досить значну кількість шовку.

Шпанські мушки з'являються щороку у червні – липні на ясенах, на бузкові, іноді на вербах. Їх пізнають на ланах, у лісах і садах по сильному і нудотному запаху, схожому на запах болиголова крапчастого (Conium maculatum). Ця, така корисна для медицини комаха, поширена у Київській губернії, де її збирають досить багато.

Шкідливі комахи

До шкідливих комах, які живуть у будинках, належать: таргани (Blatta orientalis), прусаки (Blattella germanica), цвіркуни (Gryllus domesticus), блощиці (Cimex lectularius), комарі (Culex pipiens), шашіль (Coelostethus pertinax). Ці звичайні у селянських хатинах комахи нестерпні для тих, хто до них не звик, найбільше їх у Радомишльському повіті; незважаючи на збитки, яких завдають деякі з них, особливо таргани і прусаки, накидаючись на продукти, зокрема на борошно, попри турботи, яких вони завдають мешканцям, особливо вночі, ті не намагаються знищити їх, і ці комахи гніздяться майже у всіх будинках.

Прусаки, блощиці, комарі, схожі на них, хоча й трохи більші, довгоноги та мухи, які водяться навіть взимку, перетворюють ночі в муку для чужинців, котрим доводиться там ночувати, ще гірше влітку; а у спеку мешканці, окрім старих та дітей, змушені ночувати надворі.

Шашіль – це маленькі жучки, які відкладають свої яйця у будівельне дерево, а черв'ячки, що з них вилуплюються, гризуть найтовще й найтвердіше дерево, зокрема сосну, отож за кілька років вони можуть знищити цілу будівлю. Якщо прислухатись, то у будиночку, де живуть ці комахи-руйнівники, можна легко почути потріскування – через те, що ці черв'ячки гризуть балки, бруси, дошки.

До комах, які завдають великої шкоди домашнім тваринам, належать: оси (Pseudovespa vulgaris) або шершні (Vespa crabro), ґедзь бичачий (Tabanus bovis), овод овечий (Oestrus ovis), овод звичайний підшкірний (Hipoderma bovis), дванадцятипалик (Gastrophilus veterinus), овод шлунковий кінський (Gastrophilus haemorrhoidalis), комарі (Culex pipiens), мухи і кліщі.

Ці комахи – справжнє лихо для багатьох тварин: одні з них, особливо ґедзі, оси і великі мухи, найбільші вороги коней і волів; вони смокчуть їхню кров, в той час як ті не мають змоги позбутися їх; інші ж проникають у горлянку, особливо биків. Їхні укуси спричинюють загальну емфізему, від якої гинуть бики. Геморої́дні мухи відкладають свої яйця по краю заднього проходу коней, що призводить до появи небезпечних ран.

У Радомишльському повіті помічено, що відтоді, як, побоюючись пожеж, заборонили спалювати трави на численних болотах цих рівнин, одразу як зійде сніг (це звичайно робилось щороку, коли сніг залишався лише у лісах), кількість цих комах значно зросла, а втрати тварин стали більшими. Кліщі ж викликають коросту у людини і деяких тварин, наприклад у коней і овець.

До шкідливих для рослин комах належать: хрущі травневі (Melolontha melolontha), гусінь плодожерки яблуневої (Laspeiresia pomonella), а також гусінь білана капустяного (Pieris brassicae), довгоносик комірний (Calalandra granaria) і, нарешті, сарана під назвою «мандрівна» (Locusta migratoria).

Травневі хрущі, яких дуже багато майже щовесни, пожирають бруньки, листя і квіти дерев. Те ж саме чинить гусінь плодожерки яблуневої (Laspeiresia pomonella); її самки відкладають яйця на цвіт яблунь, груш та інших фруктових дерев, доки не опадуть пелюстки. Незабаром із яєць вилуплюється гусінь, яка псує фрукти, проникаючи всередину їх і прогризаючи собі шлях, далі вона готує собі кокон (лялечку) на стовбурі дерева і, нарешті, перероджується у метелика.

Гусінь білана капустяного дуже поширена у багатьох місцях Київської губернії, особливо в Радомишльському повіті. Бувають роки, коли вона повністю знищує капусту, а ці овочі необхідні для селян; тим більше, що була помічена поява цинги, коли бракує капусти. Кажуть, що для знищення цієї гусені потрібно посипати капусту попелом або товченим вугіллям; також помічено, що там, де грядки капусти обсаджені коноплями, гусінь не гризе капусту, бо її метелики не переносять запаху конопель й близько до них на підлітають.

Комірний довгоносик – це маленька комашка, яка відкладає свої яйця на насіння пшениці і жита. Вилупившись, черв'ячки проникають у зерніну, вигризають середину, завдаючи великих збитків; цю комашку важко знищити, вона заводиться в зернових.

Сарана, яку називають єгипетською або мандрівною, з'являється у південних або східних районах у вигляді величезних, гнаних вітром хмар, вона вкриває величезні площі, знищуючи посіви, накидаючись на дерева, навіть на лісові, об'їдаючи листя; потім, відклавши яйця у землю, гине, що викликає сильний сморід; зате земля удобрюється на наступні роки. Весною сарана вилуплюється з відкладених у землю яєць. Після 1826 р. сарана не з'являється у Київській губернії.

ПЛАЗУНИ

З плазунів мені не траплялася гадюка (Vipera berus), більш поширені вуж (Natrix natrix) та ящірка (Lacerta agilis). Жаба ставкова (Rana esculenta) зустрічається всюди у заболочених місцях, так само як і черепаха болотяна (Emys orbicularis).

У ставках та річках є багато п'явок (Hirudo officinalis), раніше їх було значно більше, але тепер їх усюди стає дедалі менше, бо впродовж ряду років їх виловлювали для торгівлі, яку євреї ведуть з німцями, котрі щороку купують їх дуже багато.

РИБИ

Серед риб, які водяться у ставках, річках, зокрема у Дніпрі та Прип'яті, є такі: карась (Carassius carassius), окунь (Perca fluviatilis), йорж-носар (Gimnocephalus acerina Güld.), щука (Esox lucius), плітка (Rutilus rutilus), лин (Tinca tinca), сом (Silurus glanis), осетер (Acipenser güldenstädti colchicus V. Marti), лящ (Abramis brama), оселедець (Alosa pontica pontica Eich.) чехоня (Pelucus cultratus), лосось чорноморський (Salmo trutta labrax Pallas), судак (Stizostedion lucioperca), вирезуб, устирка.

ПТАХИ

Водяними, рослиноїдними та комахоїдними птахами є жайворонок рогатий (Eremophila alpestris), качка домашня (Anas domestica), чирок-тріскунок (Anas querquedula), гуска домашня (Anser domesticus), омелюх (Bombycilla garrulus), горлиця (Streptopelia turtur), голуб напівсвійський (Columba domestica), голуб волохатоногий, припутень (Columba palumbus), деркач (Crex crex), дрімлюга (Caprimulgus europaeus), зозуля (Coculus canorus), лебідь шипун (Cygnus olor), в'юрок (Fringilla montifringilla), чернь білоока (Aythya nyroca), курка домашня (Gallus domesticus), сойка (Garrulus glandarius), ластівка сільська (Hirundo rustica), соловейко (Luscinia luscinia), соловейко південний (Luscinia megarhynchos), вільшанка (Erithacus rubecula), пелікан рожевий (Pelecanus onocrotalus), горобець хатній (Passer domesticus), дятел сивий (Picus canus Gm.), дятел зелений (Picus viridis), дятел строкатий малий (Dendrocopos minor), курочка мала (Porzana parva Scop.), качка-чирок (Anas querquedula), слуква (Scolopax rusticola), шпак (Sturnus vulgaris), тетерук (Lyrurus tetrix), чикотень (Turdus pilaris), дрізд співочий (Turdus philomelos C.L.Brehm.), дрізд-омелюх (Turdus viscivorus), рябчик (Tetrastes bonasia), одуд (Upula epops).

До птахів-хижаків належать: рибалочка голубий[43] (Alcedo atthis), підорлик великий (Aquila clanga Pall.), бугай (Botaurus stellaris), чапля сіра (Ardea cinerea), пугач (Bubo bubo), сова болотяна (Asio flammeus Pontopp.), лелека білий (Ciconia ciconia), лелека чорний (Ciconia nigra), лунь очеретяний (Circus aeruginosus), сірий журавель (Grus grus), чеглок (Falco subbuteo), сорока (Pica pica).

ССАВЦІ

До невеликих ссавців належать: ласка звичайна (Mustela nivalis), ховрах крапчастий (Citellus suslicus Güld), кріт (Talpa europaea), сліпак звичайний (Spalax microphtalmus Güld), білка звичайна (Sciurus vulgaris), їжак звичайний (Erinaceus europaeus).

З диких звірів водяться вовки, лисиці, дикі кози, лосі, дикі свині, зайці.

Домашні тварини є такі: коні, воли, корови, вівці, кози, собаки, кішки, свині; птахи: індики, гуси, качки, кури.

Розділ II

ХВОРОБИ, ПОШИРЕНІ У ГУБЕРНІЇ

Мінливість клімату – холод, спека, вологість, які впливають на сільських мешканців під час щоденної праці на сонці, під дощем; розташування поблизу річок, ставків, боліт, а також піски, спричинюють у них різні захворювання; хоча проста і груба їжа, якою вони харчуються і якої рідко їдять надміру, хіба що після постів, здорова вода, яка служить для пиття; зрештою, праця, яку вони виконують і яка зміцнює їхні м'язи, зменшуючи напругу нервової системи, зумовлюють помітну різницю між їхніми хворобами та хворобами мешканців міст. Таким чином, внутрішні захворювання трапляються серед селян рідше, ніж у містах, де повітря не таке чисте, а неробство разом з вишуканішою їжею заможних мешканців міст та надмірне її споживання викликають повнокрів'я, таке поширене серед мешканців міст і надзвичайно рідкісне серед селян. Нарешті, сільським жителям невідомі пристрасті, жваві почуття, горе та багато інших душевних переживань, які викликають нервові захворювання.

Взимку у селах хворіють рідко, в той час як у містах хвороби бувають частіше. Сухість та холод у цю пору року сприятливі для здоров'я селян, у цей час вони хворіють значно рідше. Це період, коли трудівник, завершивши польові роботи, уже не страждає від мінливості погоди, а спокійно насолоджується плодами своєї праці. Саме в той період багато міських мешканців не сплять ночами, здебільшого віддаються розпусті, розвагам і надмірностям, які призводять до значного поширення захворювань.

Серед ендемічних захворювань у селян Київської губернії трапляються такі: переміжна пропасниця, золотуха, захворювання очей, цинга, ковтун, ерготизм (злий корч).

До епідемічних та заразних хвороб[44] належать: грип, кашлюк, круп, кір, скарлатина, віспа, фальшива віспа (легка форма віспи), лихоманка, зрідка тиф, діарея, дизентерія, плеврит, пневмонія, ревматизм, короста, сифіліс, водобоязнь і холера.

ЕНДЕМІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Ендемічні захворювання, як свідчить їх назва, походять від властивостей певних місць або поганої їжі мешканців; тобто вони відрізняються від епідемічних своєю сталістю у тій чи іншій місцевості або серед певних груп населення.

До ендемічних хвороб у Київській губернії[45] належать: переміжна пропасниця, захворювання очей, золотуха, цинга, ковтун, ерготизм (злий корч). Пропасниці, іноді легкі весною, стають триваліщими влітку[46], ще інтенсивнішими восени і хронічними взимку, якщо їх не лікують належним чином; вони бувають щоденно або через два-три дні.

Золотуха поширена передусім серед дітей[47] від двох до семи років, вона проявляється під кінець зими пухлинами шийних залоз, які спочатку не болять і залишаються у такому стані до кінця весни; але влітку вони

поступово збільшуються, пом'якшуються, запалюються, гнояться і вкриваються ранками; потім з них витікає багато гнійних виділень; нарешті, якщо їх правильно лікувати, восени ці ранки заживають, іноді вони знову відкриваються пізніше. Одужання найчастіше відбувається після досягнення обома статями зрілого віку, хоча інколи залишаються менш чи більш глибокі шрами. Та одужання не завжди буває сприятливим: або ж мистецтво лікаря не могло зупинити розвиток хвороби, або ж її протікання було залишено на волю випадку. У такому разі внутрішні вузли виходять з ладу один за одним, тоді виснажлива пропасниця або сухоти зводять хворих у могилу.

Очні захворювання виявляються влітку[48]. Якщо вони не завершуються одужанням хворого, то інколи стають хронічними, що часто веде до утворення плям на роговій оболонці ока, а іноді до сліпоти. Хоча така хвороба часто буває заразною, мені не довелося спостерігати цього на Київщині.

У Київській губернії цинга трапляється зрідка[49] і зустрічається час від часу у деякі роки, коли рослинна їжа зіпсована тривалими дощами, коли бракує городини, особливо у вологих місцях, де хати нездорові. Недуга має три періоди. Хворі, які одержували якісне харчування і необхідне лікування на початку захворювання, одужують швидко. Одужання складніше у другому періоді, а вже у третьому, незважаючи на належне лікування, часто настає смерть.

Ковтун – це, як відомо, скуйовджене волосся[50] на голові, у бороді та на інших частинах тіла, подекуди воно утворює досить великі волосисті клубки, які заважають хворим через вагу. Іноді волосся стирчить і стає дибки, як тільки жінки знімають головний убір. Ця хвороба майже завжди невиліковна. Артритний біль і ломота у кістках часто супроводжують ковтун, завдаючи нестерпних страждань хворим, хоча взагалі живуть вони довго. Багато хто втрачає на старість зір.

Ерготизм (злий корч) зустрічається у деяких повітах Київської губернії[51] лише тоді, коли на житніх колосках у великій кількості з'являються ріжки (нарости у формі ріжків); їх мелють разом з зерном на борошно і споживають спечений з нього хліб. Страшні симтоми цієї хвороби відомі. Жінки страждають від неї частіше, аніж чоловіки, і у них частіше трапляється гангрена нижніх кінцівок. Ріжків було дуже багато на житі у 1852 р., вони, що буває дуже рідко, з'явилися й на пшеничних колосках. Це приписується дії частих дощів того року.

ПРИЧИНИ ЕНДЕМІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ[52]

Пропасниця спричиняється атмосферними перепадами, вологою й мокрою погодою, сусідством річок, ставків та заболочених місцевостей. Вона більше поширена весною і восени. Хоча подекуди причини виникнення її, як і інших недуг, невідомі, оскільки важко встановити, чому ендемічна пропасниця, що подекуди трапляється внаслідок холоду і вологості, в окремі роки має місце в сухі й теплі часи на підвищеннях, де немає ні боліт, ні багнистих болотистих місць.

Захворювання очей (офтальмія) часто викликає пекучий жар від піску, що відбиває сонячні промені, особливо у період польових робіт, коли спека буває сильною; під час ходи проти вітру, який піднімає пісок догори, його найлегші піщинки зависають у повітрі й сильно подразнюють рогову оболонку. Захворювання очей спричиняється затриманням потовиділення шкірою при різкому переході від спеки до холоду, вологості та нічної прохолоди, коли селяни проводять ночі на вулиці, просто неба, іноді й від захворювання золотухою.

У дітей золотуха зумовлена такими причинами: тривалим годуванням груддю, бо майже скрізь матері годують своїх дітей по кілька років, а також поганим харчуванням, вологістю, тіснотою хат, з яких діти рідко виходять на повітря взимку; і, нарешті, сусідством боліт та проживанням у низинних і вологих місцях.

Цинга, яка у 1842 і 1849 роках виникла в більшій частині Київської губернії, була викликана передусім дуже вологими зимою і весною, постійно холодними туманами; помешканнями, в яких панували недбайливість і бруд; поганою їжею, особливо браком городини, а саме: капусти, буряків, огірків, картоплі, і, нарешті, браком солі у багатьох місцевостях.

Причини ендемічного ковтуна в Європі, крім Литви та деяких сусідніх з нею губерній, зовсім невідомі. Це, sui genesis, спадкова хвороба, яка виникає не від бруду й бідності, оскільки є й у багатьох дворян, які користуються усіма вигодами життя; отже, твердження ряду зарубіжних вчених, котрі спостерігали цю хворобу лише поверхово, про те, що вона зумовлена брудними й зимовими шапками, які носять у цих краях селяни, неправильне; а до того ж дехто з них голить собі голову.

Злий корч (convulsio cerealis), як зазначалося, спричинюється житнім хлібом, випеченим з борошна, в яке попали ріжки. Взагалі цей хліб має фіолетовий, майже чорний колір, він несмачний і пахне ріжками.

ЖИТЛО

Усі селянські житла у Київській губернії збудовані з дерева. Вони, як правило, теплі взимку. Їх внутрішній і зовнішній вигляд майже скрізь однаковий. У Київському повіті майже всі хати криті соломою; якщо солома не стара, дах не протікає, такі покрівлі краще захищають від холоду і сонячних променів, ніж вкриті дошками, черепицею або залізом.

Ці будівлі захищають від холоду, вони залишаються сухими, доки не

починають руйнуватися від часу; тоді вони вгрузають у землю і стають схожими на погреби, в них панує сильна вологість, що призводить до захворювань. У деяких місцевостях, де бракує лісу, стіни хатин виплітають із лози або соломи, обліплюють глиною і білять, але такі хатини не міцні, взимку в них холодно і вогко, оскільки їхні стіни не захищають від зимового холоду і пропускають повітря ззовні, особливо коли дмуть сильні вітри; отож я відзначив, що у таких хатинах завжди хворих більше, ніж у дерев'яних будиночках.

Загалом у всіх селах хатини непросторі, в них зрідка буває більше однієї кімнати з сіньми з другого боку, від яких знаходиться комірчина без вікон. У хаті завжди є піч, димар якої рідко роблять із цегли, його найчастіше виплітають з лози й обмазують з обох боків глиною. Такий димар виводить дим над дахом. Так повинно було б бути скрізь, але у багатьох хатинах дим іде попід покрівлею і виходить крізь неї, і хоча пожежі трапляються нечасто, однак не можна заперечити, що завжди існує їх небезпека, тим більше, що у випадках, коли глина відвалюється, селяни забувають підновляти димар. До того ж піч топлять увесь час, бо в ній не лише печуть хліб, а й готують щоденні страви, через що влітку в помешканні панує страшна жара. Мешканці, особливо літні люди і діти, мають звичку спати на печі, в холодну пору або під час хвороби їх можна знайти саме там, а жара, що там панує, шкідлива при багатьох хворобах. Крім того, якщо викликають лікаря, йому важко зробити огляд, особливо тоді, коли слабкість перешкоджає хворому спуститися донизу. Тіснота в хаті шкодить здоров'ю і спричиняє ряд захворювань, про які вже йшлося, зокрема, якщо у тісному приміщенні мешкає кілька сімей, до того ж, взимку в кімнаті тримають новонароджених телят, ягнят, кіз, годують свиней, а у період вилуплювання курчат – багато птиці. За цих умов псується повітря, а також завжди волога долівка.

У Радомишльському повіті, де лісів багато, у хатах підлогу роблять здебільшого з брусів, тоді в них не так вогко.

Будинки заможних селян подекуди просторіші, кімнати не такі вузькі, у них більше порядку і чистоти, вони часто побілені з обох боків, особливо, якщо біла глина знаходиться неподалік, як у деяких повітах; але там, де її немає, зокрема у Радомишльському повіті, селяни ніколи не білять хат, хіба що інколи підводять контури вікон, що створює контраст білого кольору з чорним забарвленням осель; отож, і вигляд цих селищ сумний, тоді як в інших місцях, передусім у Київському і Васильківському повітах, багато чарівних краєвидів, із сяючою білизною будинками. У селах Радомишльського повіту та тих, які з ним межують, я помітив, що у кожній хаті є бовдур, вкритий побіленим полотном, який спускається зі стелі посередині кімнати; до низу підвішено металеву решітку, де запалюють суху скіпку, вона дає ясний і блискучий вогонь для освітлення помешкання увечері. Цей бовдур служить і вентилятором, тим більше, що маленькі віконця кімнати ніколи не відчиняються і завжди закріплені в стіні.

Тепер майже немає курних без комина хатин, в яких доводилось тримати двері відчиненими для виходу диму, коли починали топити піч, бо Палата державних маєтностей наказала всюди зробити комини. Ця незручність, окрім того, що робила нестерпним життя у таких хатинах, створювала не тільки жахливий бруд, а й робила їх нездоровими, призводила до невиліковних очних захворювань, багато людей втрачало зір; тепер кількість сліпих зменшилася.

Внутрішня обстановка кожної хатини майже скрізь однакова. Той, хто входить до хати, може побачити в одному з кутків напроти дверей грубо намальовані образи, їх може бути більше або менше, вони прикрашені висушеними квітами та білими рушниками, вишитими червоними нитками, перед якими селяни моляться, зокрема після їди. Перед образами святих стоїть обідній стіл, іноді замість нього – скриня, де зберігається їхній одяг. Стіл вкритий грубою, але чистою скатертиною, на якій лежать хліб, сіль і ніж, що їх завжди гостинно пропонують кожному чужинцю; адже мешканці цих рівнин дуже гостинні, якщо їх застати за столом, вони обов'язково запросять почастувати більш або менш убогою їжею, якою охоче поділяться зі своїми гостями.

У кімнаті зовсім нема меблів, хіба що подекуди шафа та кілька грубих стільців. Посуд, який вживається для їжі, – це прості гончарні розмальовані вироби; хоч у деяких приміських селах, зокрема у передмісті Києва, я помітив у багатьох селян гарні фаянсові тарілки, виставлені для огляду у шафі, як прикраси; досить часто я зустрічав карафки і склянки з чистого білого скла. Вони користуються дерев'яними, виточеними і відполірованими, ложками, які також виставлені напоказ. Виделки тут майже невідомі.

Біля печі є єдине ліжко, оточене жердками, на яких вішають кожухи та одяг, і, нарешті, поблизу дверей є діжечка із свіжою водою для домашнього вжитку.

Однак охайність помешкань спостерігається не скрізь. Зокрема, у Радомишльському повіті, особливо серед бідняків, там, де багато людей сплять в одній вузенькій кімнатці, мало порядку і багато бруду; хоча його менше, ніж до того, як вийшло розпорядження кожній сім'ї утримувати свої помешкання як надворі, так і всередині якомога чистішими, це сприятиме поліпшенню їхнього життя та й відверненню недугів.

У Київському та Васильківському повітах хати криті соломою, у Радомишльському повіті дах найчастіше роблять із тонких дощок, які

називають дранкою. Якщо вони не старі й не зруйновані, то не протікають. Коли хати у доброму стані, їхні мешканці цілком здорові і хвороби трапляються рідко.

ОДЯГ І ВЗУТТЯ

Селяни Київського та Васильківського повітів носять круглі, досить високі шапки із чорної або сірої овечої шкіри; а селяни товариств Шепеличі, Варовичі і Максимовичі Радомишльського повіту одягають трикутні шапки із сірого або блакитного сукна, прикрашені вишивкою з синьої або червоної вовни; волосся підрізане досить коротко, майже всі мають вуса; частина, особливо літні люди, носить бороду.

Вони носять широкий верхній одяг, який називають свитками. Пошиті вони з товстого темно-коричневого, подекуди сірого або білого сукна, що його селяни виробляють самі з вовни власних овець; свити досить добре захищають від негоди. Вони широкі, переважно довгі, позаду мають каптур з двома розрізами спереду для очей, яким вкривають голову і обличчя, щоб захиститися від дощу й вітру. Під час подорожі каптур іноді служить торбою, в яку складають хліб. Взимку вони одягають під свитку необхідну в цьому кліматі шубу з овечої шкіри, яка допомагає переносити найбільші морози. Коли шуба нова, вона яскраво-біла, комір зроблено з чорної вовни; та ця білизна нетривала. При носінні вона брудниться й вкривається плямами, зморщується після дощу, з часом заяложується й чорніє, стає відразливою, як це буває у бідняків. Коли зношується і рветься, то погано захищає від холоду. Оскільки шуба, як і свитка, не має гудзиків, її підперезують поясом з вовняної червоної тканини, пофарбованої місцевою кошеніллю; пояси бувають ще зелені, сині, жовті й різнокольорові. Найбідніші підперезуються смугою грубого полотна.

У Радомишльському повіті селяни підперезуються ширшим або вужчим шкіряним ременем з великою мідною пряжкою, на якому підвішено два футляри: один для ножа, інший для кременю й трута, які служать для розведення вогню у лісах чи полях та для люльки.

Майже всі селяни Київської губернії носять чоботи, зрідка і лише у період польових робіт – взуття, зроблене з лика або із клаптиків шкіри, яке називається личаками або постолами, тоді як у Радомишльському повіті майже всі без винятку селяни, включаючи і жінок, носять таке взуття у будь-яку пору. Взимку вони закутують ноги м'якою гладенькою сухою травою, яка називається тирсою, або "волася", а зверху замотують тканиною. Ця рослина росте у лісах, вони заготовляють її на зиму. Личаки грубо плетуть із вербової або липової кори, а постоли, які носять селяни здебільшого на Поліссі, роблять просто із клаптів старої шкіри і прив'язують до ноги. Обидва види взуття закріплюються на ногах мотузками або ремінцями.

У такому взутті легко ходити, а селяни цих рівнин ходять краще, ніж деінде, де носять великі і важкі чоботи, які утруднюють ходу, особливо коли багнюка; у болотистих і глинистих місцях, щоправда, це взуття зручне влітку та у суху погоду. А в дощову й холодну пору, особливо взимку, це взуття дуже шкідливе для здоров'я мешканців, бо тоді полотнина, якою обмотують ступні, а також солома, сіно і згадана трава – тирса, що їх закладають у такі сандалі, промокають, отож ноги у них завжди мокрі, а взимку часто мерзнуть, що призводить до повного переохолодження, нежиті, плевриту, пневмонії й ревматизму. З іншого боку, шворки й ремінці, якими обв'язані ноги, стискають судини, утруднюють кровообіг, сприяючи розширенню вен та утворенню важковиліковних ранок, це часто трапляється у Радомишльському повіті, де селяни не мають чобіт; отже, якби можна було привчити їх носити чоботи, це запобігло б багатьом захворюванням.

Жіночий одяг. Жінки мають різні головні убори: у святкові дні та коли йдуть до церкви у більшості місцевостей майже всі пов'язують голову довгим шматком простого мусліну, зав'язаним позаду великими вузлами, його кінці спадають аж до середини литок; у деяких товариствах жінки по-різному зав'язують квітчасті ситцеві хустини, дівчата так само, хоча й з деякими відмінностями, але майже скрізь ходять з непокритою головою, їхнє волосся заплетене у коси й викладене довкола голови з великою кількістю квітів. Вони віддають перевагу великим квітам, таким як півонії, червоні маки та інші польові квіти, а ззаду зав'язують довгі багатоколірні яскраві шовкові стрічки, кінці яких вільно спадають. Для цих дівчат квіти є обов'язковою приналежністю вбрання, особливо у святкові дні, а якщо пора року не дозволяє цього, вони заміняють їх завжди зеленими гілками барвінку та червоними ягодами калини, яку спеціально зберігають з осені; або ж штучними квітами, які виготовляють самі з пофарбованого пір'я чи кольорового й золотистого паперу. Як і жінки, вони прикрашають шию багатьма разками намиста, багатші мають коралове намисте, яке іноді передається в родині у спадок, воно досить дороге й становить частину посагу, який батьки дають за донькою при одруженні. Всі вони носять мідні або томпакові сережки та персні з простими камінцями; але у Радомишльському повіті дівчата, як правило, квітів не носять, їх волосся просто заплетене й зав'язане вузькою червоною стрічкою, зрештою, їх костюм далекий від того, щоб бути гарним.

Жінки звичайно одягнені у довгі свитки з товстого білого, зрідка коричневого або сірого сукна, яке виробляють самі з овечої вовни. За місцевим звичаєм вони прикрашені блакитною або чорною стрічкою. У

Київському повіті та в товариствах Петропавлів, Обухів і Фастів вони носять юпки із світло-зеленого сукна, поцятковані маленькими пучечками червоної вовни, цей одяг сягає аж до колін; а от в околицях Києва ці юпки шиють із гарного, яскравих кольорів ситцю. Їхні спідниці й фартухи пошиті з тканини з візерунками у великі квіти або зроблені з синьої чи червоної тканини, яку селянки виготовляють і фарбують самі, або матерії у симетричну клітинку, виткану з жовтих, білих і червоних ниток на синій основі, поширеній у цьому краї, яку можна назвати народною матерією Малоросії, оскільки зустрічається на великих відстанях. Жінки носять довкола стану декілька нез'єднаних між собою пілок, які тримаються поясом.

У околицях Києва жінки й дівчата носять різнокольорові яскраві ситцеві спідниці, купуючи їх у місті або на ярмарку, спідниці й фартухи також зроблені з ситцю у великі квіти або з синьої чи червоної тканини, яку виготовляють самі.

На свято дівчата одягають сорочки з тонкого полотна або перкалю з довгими і широкими рукавами, прикрашеними багатою гарною червоною вишивкою; а в Радомишльському повіті сорочки шиють з грубого полотна, хоча подекуди вони також вишиті.

Взагалі я помітив більше ладу і навіть елегантності в одязі селянок з міських околиць, особливо з Києва та Василькова, де чоботи носять завжди і жінки і дівчата, а найзаможніші мають чоботи з червоного або жовтого сап'яну. У товариствах Хотів, Обухів, Петропавлів і Кожухівка вони носять черевики, обшиті червоною шкірою, та сині панчохи. У Радомишльському повіті усі жінки й дівчата ходять лише у постолах і личаках, обгорнувши ноги грубим полотном та зав'язавши його мотузками довкола ноги.

З цього, можливо, надто докладного опису можна дійти висновку, що одяг і взуття мешканців загалом відповідають клімату, отже, відсутність одягу чи взуття звичайно не є причиною захворювань, хіба що у Радомишльському повіті.

ЇЖА Й НАПОЇ

Селяни харчуються більш-менш однаково влітку і взимку. Їхня їжа включає житній, гречаний або ячмінний хліб; зрідка, за винятком свят, і то там, де родить, вживають пшеничний хліб; борщ готують із салом або свининою, капустою, буряком, щавлем та іншими овочами влітку; селяни рідко їдять воловину, частіше свинину, баранину, птицю, і то лише у святкові дні. Взагалі вони споживають багато картоплі, яку вирощують скрізь, особливо на піщаних ґрунтах, ячмінну, гречану і пшоняну кашу, галушки (тісто, яке вони роблять з житнього, пшеничного або іншого борошна, яєць, молока і сиру). Селяни суворо дотримуються постів, тоді вони заправляють свою їжу олією з конопель, ріпи або льону, а заможніші мають солону або в'ялену рибу, багато хто з них їздить по рибу на Дон, купуючи для себе або на продаж.

Горох, бобові, кукурудза, цибуля, часник, огірки, свіжі чи солоні, залежно від пори року, також становлять їх харчування. Звичайно хліба та інших продуктів є в достатку й доброї якості у Київському та Васильківському повітах, особливо в урожайні роки; за винятком сіл, де грунт піщаний та неродючий, чи коли не вродять зернові та картопля; у Радомишльському повіті, де ґрунт піщаний, загалом заболочений і мало родючий, особливо коли трапляється велика посуха чи тривалі дощі, які затоплюють значні площі, хліба й інших продуктів мало, вони посередньої або поганої якості, тому саме там найбільше страждають від голоду. У товариствах Чорнобильське та Шепелицьке і частково Максимовицьке й Шершнівське харчів набагато менше, вони менш поживні, аніж в інших місцях; якщо не вродить картопля, яка є основним компонентом харчування, то мешканці живуть у великих злиднях.

Років десять тому, коли деякі з цих сіл ще не належали до казни, був великий голод, як розповідали, траплялося, що люди харчувались мохом і лишайниками, збираючи їх на болотах і стовбурах дерев у лісі, змішуючи з бруньками липи і вільхи, а також гречаними і житніми висівками та ріжками цих зернових та роблячи щось на зразок хліба. Це спричинило хвороби, які призводили до жертв або невиліковних недуг, а від вживання ріжків багато хто став епілептиком.

Фруктових дерев майже немає, хіба що у кількох товариствах Київського та Васильківського повітів, та й то небагато, тобто не помічено, щоб вживання фруктів впливало на здоров'я селян. Вони здебільшого споживають лише плоди диких груш, і хоча останні можуть викликати нестравність шлунку, особливо якщо недозрілі і вжиті у надмірній кількості, я не чув, щоб вони зумовили якісь захворювання.

Скрізь у лісах ростуть гриби, їх особливо багато у Радомишльському повіті, де селяни збирають їх у великій кількості; там вони викликають і найбільше отруєнь, коли через необізнаність вживаються отруйні.

Взагалі продукти, які споживають селяни, рідко бувають зіпсованими, хіба що іноді у вологу погоду під час жнив або коли на житі виростають ріжки. Як ми вже казали, ці нарости, змішані з борошном для випікання хліба, спричинюють важке захворювання – ерготизм (злий корч), що іноді призводить до гангрени нижніх кінцівок; люди, які перенесли цю хворобу, часто стають епілептиками, про що свідчить кількість їх у цих місцях. Іноді трапляється так, що просо (Panikum miliaceum) не випололи, а росте воно

разом з блекотою (Hyoscyamus niger). Отруйне насіння цієї рослини неможливо повністю відділити від проса, отож каша з нього викликає справжнє отруєння, яке супроводжується втратою свідомості, конвульсіями та нервовими припадками, які мають серйозні наслідки.

Вода у Київському та Васильківському повітах майже скрізь чудова, дніпровська вода здорова. Колодязна рідко буває солоною і рідко містить шкідливі для здоров'я домішки, у таких випадках селяни її не п'ють; а от у Радомишльському повіті вода, так само і колодязна, болотиста, особливо під час суші; тому подекуди спричинює пронос і пропасницю. Вона часто буває шкідливою і для тварин. Однак трапляються місця, де вода проточна і здорова, а іноді й залізиста.

За винятком води у краї немає інших напоїв, хіба що горілка, пиво та іноді мед, якого селяни майже не п'ють через високу ціну, а останні два напої часто бувають поганої якості й кислі. Квас ніде не вживається, а якби привчити селян, особливо там, де вода недоброякісна, готувати його, можна було б уберегти мешканців від багатьох захворювань. Селяни п'ють багато горілки, особливо на свято, у неділю, на весіллях, на хрестинах і похоронах. Тут можна зустріти п'яних, особливо у корчмах; щоправда, пияцтво значно зменшилось після вжиття відповідних заходів. Проте пияцтво часто стає причиною запальних хвороб і апоплексій.

ПРО СЕЛЯНСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Майже всі селяни Київської губернії – хлібороби, лише після завершення польових робіт значна їх частина займається іншими видами праці, деякі віддають перевагу лише певному ремеслу.

Праця, пов'язана з культурою обробітку землі, а також те, що хлібороби змушені щодня перебувати на ланах, переносити негоду й величезну спеку влітку, оберігають їх від хвороб, які спричиняє сидяче життя ремісників, та таких, що характерні для ряду професій, пов'язаних із шкідливим для здоров'я виробництвом. Завдяки їхнім щоденним заняттям у них легше відбувається травлення, а також харчування, а закінчивши працю і повернувшись у свої будівлі, вони відновлюють свої сили у мирному і спокійному сні. Таке активне, природне для людини, життя зміцнює систему м'язів й одночасно впливає на моральний стан, оскільки фізична праця звільняє розум від переживань; думають вони небагато, їм невідомі пристрасті, такі шкідливі для збереження здоров'я, чим клопочуться бездіяльні класи. Їхні бажання обмежуються лише надією на добрий врожай та на збереження плодів своєї праці. Звичайно, вони не дуже вразливі, втрата тих, з ким вони зв'язані родинними або дружніми зв'язками, вражає їх ненадовго; горе їх теж не буває тривалим. Оскільки вони не знають успіхів, тому вони позбавлені й переживань, що з цього випливають, і вони мало співчувають нещастю інших. Отож, довго зрошуючи землю своїм потом, їм вдається дожити до глибокої старості.

Вони дуже прив'язані до землі, де народилися, з розмов з ними можна дійти висновку, що вони ніколи не покинуть свого села, щоб жити у кращому кліматі; часто можна бачити, як ті, кого призвали до війська для захисту імперії, пройшовши всю Європу і здобувши почесну пенсію за свою довгу службу, через двадцять років[53], вкриті почесними шрамами, з багатьма орденами за мужність повертаються на спочинок під батьківську стріху.

Землеробство, як відомо[54], складається з оранки землі плугом або скопування лопатою, потім її удобренні, засіванні насінням, а далі у косінні сіна, збиранні зернових та інших плодів, їх заготівлі і, нарешті, у вирощуванні худоби. Ці процеси скрізь однакові, вони йдуть один за одним і постійно чергуються. Хоча можна помітити й різницю[55] між заможними хліборобами на родючих землях Київського чи Васильківського повітів та бідними землеробами багатьох товариств у Радомишльському повіті. Перші переважно високі, міцні, атлетично збудовані, вони без зусиль керують плугом, запряженим трьома-чотирма парами міцних волів, відповідно одягаються, споживають досить здорової і поживної їжі, п'ють добру воду і мають достатньо горілки, другі ж, навпаки, майже всі невисокі на зріст, переважно худі, миршаві, в'ялі або хирляві, не потребують для праці більше однієї пари худих волів або нещасних коней, щоб провести борозну у сипучих пісках, безплідних та невдячних; вони дуже погано вдягаються, недостатньо харчуються, п'ють зіпсовану й болотисту воду, здебільшого надто бідні, щоб поліпшити такий стан невеликою кількістю горілки. Таким чином, не залишаючи меж Київської губернії, можна спостерігати величезну різницю серед її жителів, можна навіть подумати, що йдеться про жителів місцевостей з різним кліматом.

Хоча багато захворювань хліборобам невідомі, оскільки вони загалом живуть у сприятливих для здоров'я умовах, однак надмірне споживання горілки[56], яке іноді спостерігається, особливо у неділю і на свята, на ярмарках, весіллях та похоронах, стає причиною багатьох запальних хвороб, апоплексій, водянок, щоправда, в останні роки пияцтво трохи зменшилось[57]. Та все ж жителі не можуть уникнути ендемічних хвороб, таких як переміжна пропасниця та інші, які є заразними, хоча вони виникають не так часто на цих землях; або ж як ковтун[58] у Радомишльському повіті; нарешті, і від таких недуг, які спричиняються впливом палючого сонця у жнива та виникають від подразнення слизових оболонок легень, шлунку, кишок, від ревматизму, який є наслідком негоди весною або восени.

У селах зустрічаємо теслярів, пильщиків, каретників або колісників, ковалів, столярів, кравців, ткачів, чинбарів, шевців, гончарів, рибалок[59]. У Димерському, Рожівському, Варовицькому й Максимовицькому товариствах є селяни, які виробляють дьоготь, смолу й вугілля з соснових і березових дерев, ріжуть дошки, виготовляють бруси для кораблів і клепки для бочок, але найчастіше працюють по сусідству в панських маєтках. Інші ж займаються бджільництвом у бортях, видовбаних у соснових стовбурах у лісі, є й такі, що виробляють залізо й скло.

Частина заможних селян, які мають волів і коней, перевозять збіжжя чи товари[60] для торгівлі на довші чи коротші відстані або перевозять вантажі на замовлення влади. Є досить багато сіл, звідки щороку їде декілька чоловік у Крим по сіль або на Дон по рибу, які продають, повернувшись у рідні місця.

Ті, що займаються городництвом, вивозять на ярмарки у Київ та в інші міста вирощені овочі: картоплю, капусту, буряки, огірки, цибулю, часник, моркву, ріпу, салати тощо. Ті, хто мешкає на березі Дніпра та Прип'яті, перевозять водним шляхом, що йде з Могильова на Київ, Кременчук, Катеринослав, Миколаїв та Херсон, ліс, дьоготь, камінь та інші товари.

Багато хто з селян та селянок, особливо Радомишльського повіту, вирушають щороку влітку на сінокіс і на жнива в інші місця Київської та Херсонської губерній; повернувшись восени, вони йдуть працювати на цукрові чи паперові фабрики або ж у сусідні містечка в пошуках праці, маючи при цьому найвигідніші заробітки.

Ремесло теслярів, пильщиків, каретників, колісників та тих, хто працює з деревом у лісі, виробляючи дьоготь, смолу й вугілля, зовсім нешкідливе для здоров'я; а ті, хто працює шевцями, кравцями, ткачами, веде сидяче життя, постійно перебувачи у незручному положенні, часто мають інфаркт печінки, тому у них завжди жовтуватий колір шкірі.

Ковалі, слюсарі, гончарі, склодуви, ливарники змушені працювати біля сліпучого вогню, постійно при високій температурі біля розпеченого горна, у них почервонілі очі, які гнояться, з набряклими повіками, стомлені й ослаблені яскравістю вогню, розжареного заліза, скла та вугілля, що плавиться у горні. Коли ковалі кують розпечене залізо, від нього іноді відлітають палючі іскорки, які потрапляють на кон'юктиву, пошкоджують цю тендітну частину ока, внаслідок чого дехто навіть сліпне. Завжди худі й бліді, вони постійно відчувають спрагу, серед них нерідко зустрічаються й п'яниці. У них часто є простуда, плеврит та ревматизм, бо через сильну спеку виходять на холод. Інколи трапляється, що у них, як і в ремісників, змушених виконувати роботу стоячи, ноги набрякають, і на них з'являються виразки.

Гончарі завжди працюють у низинних та вологих місцях серед глини, яку місять, вони хворіють найчастіше переміжною лихоманкою, лімфатичними недугами та водянками; а коли для розфарбовування своїх виробів вони використовують окиси свинцю, які необхідно розтерти, перш ніж покривати ними посуд, у них трапляються металеві кольки. Щоб уникнути цього захворювання, вони повинні мати взуття й одяг, який би їх надійно захищав від вологи, та затуляти дихальні шляхи полотниною під час праці з свинцевими препаратами.

Мешканці деяких товариств Радомишльського повіту, які залазять на верхівки найвищих сосен у лісах, щоб встановити там вулики або зібрати мед, хоча й роблять це напрочуд спритно й вправно з допомогою багатьох мотузок, сплетених здебільшого зі шкіри, і вміють утримуватись на значній висоті, іноді все ж падають, розбиваються на смерть або дуже калічаться, та це трапляється рідко завдяки набутим навичкам[61]. З мельниками на вітряках, а особливо на водяних млинах, трапляються жахливі випадки, причиною яких надто часто є довгий і широкий одяг або кожух, які можуть зачепитися за колеса механізмів, вони втягуються невідворотно під колеса, внаслідок чого гинуть від страшних ударів та складних переломів. Отож, потрібно, щоб вони негайно почали носити короткий одяг і вузькі штани, як це звичайно роблять мельники у зарубіжних країнах. Така проста обачливість запобігла б багатьом нещастям.

Паромники, лоцмани і рибалки, перебуваючи постійно у вогкості, тримаючи майже завжди ноги у воді, наражаються на згадані вище недуги, зумовлені вологістю; їм підходять такі самі гігієнічні засоби, якими користуються моряки. Ці люди живуть у важких умовах. Вони постійно зазнають впливу негоди, мінливостей погоди, часто мокнуть під дощем, не маючи, як і на кораблях, можливостей від нього сховатись; часто перевтомлюються; якщо водойма неглибока або коли неможливо плавати з вітрилами, вони змушені просуватися на своєму судні за допомогою весел або гака. Окрім того, вони повинні відзначатись великою відвагою, щоб витримувати таку важку працю і одночасно протистояти постійним небезпекам; бо як і в морі, їм слід боятися і бурі й загибелі. Звідси й виходить, що займатися цими ремеслами треба було б тільки людям міцної статури, які, зокрема, вміють плавати, бо немає року, аби хтось не загинув у хвилях. А щоб запобігти захворюванням, слід вживати якісну їжу, помірно вживати горілки; тим більше, що пияцтво часто буває причиною нещасть серед них: більшість тих, хто тоне, перебуває у стані сп'яніння. Для них характерні такі хвороби, як переміжна пропасниця, діарея, дизентерія, ревматизм і цинга. Вони здебільшого могли б їх уникнути, користуючись зазначеними вище засобами, одягом, що протистоїть вологості, як-от шкіряні плащі та змазані дьогтем чоботи, що не пропускають води, та міняючи білизну, як тільки вона намокне.

Чинбарів, що вичиняють шкіри, через сморід цих шкір і через те, що з них ще не вийшла під час вимочування у дубовій корі основна отрута, слід виводити за межі села у зв'язку з загрозою міазмів та блювотним запахом, що долинає з цих фабрик. Досить часто трапляється так, що ремісники стають жертвами лихоманки, яка називається гнильною, злоякісних наривів, сибірської виразки, і щоб їм уберегтися від них, необхідно, наскільки це можливо, дотримуватися чистоти, працювати на відкритому подвір'ї, належно харчуватися, помірно вживати щоденно горілку.

ПРО ВПЛИВ ЗВИЧАЇВ ТА ОБРЯДІВ НА ХВОРОБИ

З першого погляду видається, що звичаї й обряди мало впливають на здоров'я жителів, однак ті, які зумовлені кліматом, вкрай потрібні й навіть необхідні, щоб уберегтися від захворювань. Бо якщо в одній місцевості звикли носити теплий одяг, а в іншій кліматичні умови вимагають одягатися легко, то, потрапивши у холодні краї, можна наразитися на хворобу, що виникає внаслідок негоди.

Що ж до звичаїв та обрядів, зумовлених релігійними настановами, то можна помітити, що численні, характерні для нашої віри вимоги зумовлені кліматом, який відрізняється від нашого; так, церковних постів важче дотримуватись у північних краях, аніж у тих, що стали колискою християнства; адже теплий клімат не потребує такої ситної їжі, там вона скоріше рослинного, аніж тваринного походження, в той час як клімат півночі потребує продуктів, що поновлювали б сили, таких як м'ясо, смалець, зігріваючі напої, особливо для людей, які виконують важкі види праці, що вимагають значного фізичного напруження. Однак у цих місцевостях уже з давніх часів звикли відмовляти собі у такій їжі, суворо дотримуючись постів по кілька разів на рік, хоча й непомітно, щоб це відчутно впливало на здорових людей; але дивує те, що, так ретельно дотримуючись постів, селяни часто напиваються під час посту. Доказом, що утримання від їжі тваринного походження впродовж кількох тижнів нешкідливе для міцних людей, є те, що весь час, доки триває піст, зовсім нема хворих, та як тільки перестають поститися, багато хто хворіє, бо після тривалого обмеження вони їдять надміру. Існує звичай приносити у церкву на Великдень величезну кількість смажених підсвинків, ковбас із свинини, варених яєць тощо, які можна їсти лише після того, як їх посвятять, і можна бачити, як швиденько селяни повертаються з цими стравами додому, настільки їм не терпиться розговітися. Тоді вони їдять надміру, п'ють забагато горілки і це впродовж усього свята[62]. Внаслідок цього багато хто страждає від нестравлення, проносу, шлункових розладів, нерідко у літніх людей трапляються апоплексичні удари.

Суворе дотримання посту, як уже зазначалося, не справляє помітного впливу на здоров'я міцних людей, але негативно впливає на слабких людей, хворих, одужуючих, вагітних жінок або таких, що годують немовлят, та дітей; але лікарі, під час посту доглядаючи за хворими, які потребують харчування, що відновлює сили, ніяк не можуть примусити їх їсти продукти тваринного походження. Такі самі труднощі виникають і з хворими дітьми, яким батьки не дозволяють припиняти піст; вагітні ж жінки, особливо в останні тижні вагітності, коли вони мають таку велику потребу у поживному харчуванні, страждають від цього так, як і істоти, яких вони носять у собі; те саме і з жінками, які годують дітей, бо їх молоко стає тим гіршим, чим грубіша їжа. І що ж у результаті всіх цих страждань? При такому харчуванні немає можливостей відновити сили в ослаблених хворих, у тих, хто видужує, припиняється ріст у дітей, ті, що мають лімфатичні захворювання, стають золотушними, рахітичними[63], одутлими, хворіють на водянку, матері народжують слабких дітей, схильних до всяких хвороб, зрештою, смертність тут більша, ніж в інших країнах.

Проте релігія, настанови якої терпимі щодо християн, не потребує таких жертв, і священики милостиво дозволяють вживати скоромну їжу хворим і ослабленим людям, але їх авторитет не може подолати ці забобони; я чув, як хворі говорили, що вони воліють краще вмерти, аніж порушити свою віру вживанням молока або масла під час посту.

Мені здається, що було б доречним згадати про сільських священиків, з огляду на їхній вплив на моральність селян, бо вони можуть багато зробити, щоб їх просвітити й поліпшити їх побут. Ніхто не спілкується ближче із мешканцями села, ніж священик. Він знає кожного, його сан веде його у сім'ї, без нього не можуть обійтися ні при народженні, ні при смерті. Він відає найбільш урочистими подіями у житті, він постійно спілкується з людиною від її народження до самої смерті.

Священик дає перший знак християнства новонародженому, він освячує подружжя, а щоб вони збагнули, що у своїму союзі повинні йти по шляху закону Божого, веде їх, поєднавши руки у святій ході, довкола аналоя. Нарешті, священик приносить вмираючому останні слова втіхи в останню годину, він супроводжує жалобну процесію на місце спочинку, звертаючись до неба з належними молитвами, а для полегшення страждань рідних і друзів, які проводжають покійника до його останнього притулку, він щоразу, як зупиняється поховальна процесія, читає Святе письмо.

Повернувшись у своє скромне помешкання, священик завжди повинен бути напоготові йти туди, де потребують його допомоги, його двері повинні залишатися відчиненими у будь-яку пору дня і ночі, його палиця завжди має бути під рукою, а лампа готовою, щоб її засвітити. Для нього не існує ні відстані, ні пори року, ні дощу, ні снігу, він повинен вирушати не гаючись і йти туди, куди його кличуть; отож, він заслуговує на титул "отче", з яким до нього звертається кожен житель; тим більше, що він, як добрий пастор, втішає свою паству, співчуває її нещастям, вчить її витримувати житейські скорботи з допомогою віри Христової, проповідником якої він є. Він не потребує красномовства, йому досить розгорнути книгу і читати. Кожна фраза з Євангелія, яке просвітило світ, наставляє на любов до людей і їх покращання, а тим, у кого сприйняття розвинуто слабо і які не розуміють його слів, досить спостерігати за християнськими чеснотами, приклад яких подає священик.

Але обов'язки священика та виконання його функцій не закінчуються на порозі церкви; як тільки закінчуються його духовні обов'язки, постає вже інше завдання. Він повинен слідкувати за поведінкою жителів, серед яких він звичайно один грамотний й освічений, лише він може дати їм якісь настанови; часто даючи їм поради, він змушений користуватися їхньою мовою, так, щоб настанови відповідали розвитку цих простих людей. До його обов'язків належить мирити ворогуючих, встановлювати мир у сім'ях, своїми порадами він може пригасити непорозуміння й ненависть, що часом призводять до злочину.

Нарешті, в селах, де є школи, вони завжди перебувають під опікою священиків, а дехто навіть присвячує себе навчанню; я з приємністю бачив, як багато хто досягає у цьому успіхів. Знання учнів і учениць досить часто дивовижні, хоча вони ще й діти, я мав нагоду спостерігати це на іспитах. Окрім того, було б бажано, щоб до цих завдань долучено було й уміння надавати медичну допомогу хворим, життя яких часто буває у небезпеці і до яких його кличуть, особливо у віддалених від міст селах, де немає лікарів.

Відповідно треба було б, щоб він мав гігієнічні і медичні навички, оскільки його щодня кличуть до хворих, недуга яких здебільшого полишається на природний її розвиток, тоді як корисні поради та деякі прості ліки могли б сприяти одужанню або принаймні полегшенню стану хворих.

Священик нерідко міг би запобігти епідеміям та зменшити поширення зарази порадами з гігієни. Наприклад, скільком би дітям було збережено життя, коли б він зміг переконати матерів не годувати дітей довше, ніж належить. Скільком нещастям можна було б завадити, якби вдалось пояснити селянам, щоб вони не вірили різного роду шарлатанам, яким вони іноді довіряють сліпо, які замість того, щоб вилікувати, тільки ускладнюють їх стан; а також показати цим простим людям, що абсурдно вірити у чудодійну силу слів (шептання), якими майже у кожному селі старі жінки начебто лікують хворих. Так буває і з так званими чарами, яким селяни часто приписують свої хвороби.

Та найбільше проти пияцтва, від якого деградує людина, яке пригнічує її, призводить до злигоднів його й родину, руйнує здоров'я, а часто веде до могили, саме проти цієї вади, повторюю, на яку не вплинули жодні намагання уряду, священики повинні спрямувати свої засоби переконання, які їм підказує той нелад і нещастя, що з цього випливають, або принаймні свій авторитет, щоб перешкодити, особливо молодим людям, набувати цю згубну звичку. Адже селяни напиваються саме на церковних святах, на хрестинах, весіллях і навіть на похоронах; священики повинні показати їм, що це суперечить вірі, коли пияцтвом споганюють урочисті дні.

Проте, на жаль, іноді зустрічаєш священиків, особливо там, де вони знаходяться далеко від церковної влади, які самі віддаються цьому гріху, то яке ж вони мають право проповідувати тверезість? Та найгірше те, що їх приклад стає заразливим, бо помітно, що у селах, де священик випиває, зустрічається більше п'яниць, багато хто з цих священиків вимагає непомірної плати навіть у найбідніших селян.

РІВЕНЬ СМЕРТНОСТІ

Наявність даних про кількість людей обох статей, що померли серед населення певної місцевості протягом більш-менш тривалого часу є, безсумнівно, справою дуже важливою й необхідною, оскільки це допомагає висвітлити засоби збереження роду людського і дізнатися про тривалість життя людей різних станів; а щоб цього домогтися і дати точні відомості, існує багато перешкод. Так, серед усіх таблиць смертності, складених в Європі, велика частина не точна, особливо якщо вони охоплюють багато років, адже скільки людей народжуються в одній місцевості, виїздять звідти і помирають деінде, скільки солдатів ніколи більше не повертаються на батьківщину! Скільки чужоземців залишається у цих місцях, коли епідемії або катастрофи спустошують край протягом одного чи кількох років, і з'являються знову лише через чверть століття, а то й більше. То чи можна вдовольнитися такими підрахунками?

Великі труднощі, яких немає у містах, пов'язані також і з тим, що дізнатися про рівень смертності хворих серед селян Київської та інших округ важко внаслідок того, що лікарів дуже мало, відстані дуже значні, щоб можна було говорити про своєчасну допомогу багатьом хворим, отож вмирають ті, кого ще можна було б врятувати вмінням, хто став жертвами випадку або мав недуги, природа яких так і залишилась таємницею.

З іншого боку, коли викликають лікаря, то він здебільшого приходить занадто пізно, щоб його поради могли принести користь, особливо у складних випадках; і навіть тоді, коли він спостерігає за хворим від початку хвороби, у нього часто немає засобів, щоб забезпечити лікування, яке привело б до одужання; бо, крім того, його накази не виконуються точно простими людьми, завжди забобонними, що неможливо подолати. Вони не в змозі змінити атмосферу вузького і тісного помешкання. А коли хворих направляють до шпиталю, найчастіше досить віддаленого, то ця поїздка не є безпечною, особливо взимку та в негоду. Так що я неодноразово бачив, що до лікарні привозили покійників замість хворих.

Смертність у цьому краю, як і в багатьох інших країнах, більша серед дітей, проте кількість дітей, що вмирають, не слід обчислювати разом з дорослими, оскільки, якщо припустити, що селяни знаходяться у тих чи інших обставинах або займаються промислами, які викликають хвороби або зменшують тривалість життя, то це ще більш справедливо щодо дітей. Їхньому життю, особливо у селах, і загрожує багато хвороб через невігластво матерів, брак материнського догляду, задовге годування груддю, вживання їжі, непридатної для їхнього віку, перебування протягом зими у тісних, вогких хатинах, із спертим повітрям, звички виносити, не закутавши, ці тендітні істоти на холод з теплого приміщення, втому жінок під час польових робіт, куди вони беруть немовлят, де вони споживають погане молоко й переносять всі атмосферні перепади, різні випадки, до яких можна віднести задушення дітей матерями у сні, що трапляється не так і рідко, особливо коли ті п'яні; смертоносні епідемії, які лютують серед них, коли лише проти віспи є засіб протидії.

Після такого переліку причин смертності серед дітей можна уявити, скільки ж їх вмирає у перші роки життя. Показово, що кількість хлопчиків, особливо мертвонароджених, більша за дівчаток. Отже, складно порівнювати смертність населення одного краю зі смертністю іншого з більш або менш сприятливими для здоров'я умовами, важко мати точну оцінку, бо іноді епідемія лютує в одному товаристві, обминаючи сусіднє, і навпаки.

Із сказаного випливає, що смертоносні епідемії, такі як холера, численні хвороби й інші негаразди викликають величезну смертність серед дітей, внаслідок цього, незважаючи на значну плодовитість жінок, кількість тих, хто виростає, невелика. Зрештою, мої досліди і спостереження охоплюють лише кілька років, не маючи змоги дістати точні відомості, я міг одержати лише приблизні дані. Отже, думаю, смертність цього краю набагато вища за ту, що подає Санкт-Петербург: 100 дітей із 170; я схильний вважати, що у Київському повіті їх вмирає щонайменше 100 на 165. А якщо говорити про загальну смертність серед дорослих, то вона, на мій погляд, становить 1 на 27-28 чол. Та, незважаючи на таку високу смертність, з переданих мені документів видно, що за 24 роки населення Київської губернії майже подвоїлось.

Серед жінок смертність дещо менша порівняно із чоловіками. Майже у кожному селі є досить багато старих людей віком 70, 80 і 90 років, хоча я не бачив столітніх мешканців серед чоловіків і жінок.

ЕПІДЕМІЧНІ ТА ЗАРАЗНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Грип[64]

У селах грип з'являється рідко під час епідемії у краї; він з'являється весною і восени при частих переходах від тепла до холоду і після туманів. Іноді ним хворіють діти, підлітки, жінки, але міцні чоловіки хворіють дуже рідко, в той час як у містах ця недуга вражає людей набагато частіше і має більше жертв, аніж у селах.

Кашлюк[65] *(Pertussis)*

Кашлюк, як відомо, є хворобою дітей, він рідко зустрічається після досягнення статевої зрілості, він менше поширений у селах, аніж у містах. Одужання досить складне, навіть якщо лікування почали вчасно. Лікування ще більш ускладнене в селах внаслідок того, що рідко коли допомога надається на початку захворювання і матері не виконують точно поради лікаря та з інших причин. Звідси випливає, що смертність значно вища у селах, ніж у містах. Схоже, що кашлюк є заразним, бо водночас хворіють усі діти у сім'ї, що дає підставу вважати, що на них подіяла одна і та сама причина водночас, хоча дехто з дітей і не хворіє. Як правило, ця хвороба трапляється лише один раз у житті.

Круп[66] *(Croup)*

Круп, який спостерігається у сільських дітей, завжди спричиняється холодною і вологою погодою. Частіше він спостерігається весною й восени, ніж взимку, влітку його не помічали. Можна припустити, що ця хвороба виникає через вплив специфічного епідемічного складу повітря, бо часто трапляється так, що проходить кілька років без цього захворювання, в той час як коливання температури звичайні для тих пір року. До того ж круп буває рідше у сільських дітей, ніж у міських дітей, можливо, тому що перші звиклі до перепадів температури, бо вони завжди ходять босі, часто маючи на собі лише сорочину, хоча саме це часто може бути причиною

захворювання. Однак круп частіше призводить до смерті сільських, ніж міських дітей, внаслідок того, що батьки приділяють їм мало уваги, та через відсутність в селах негайної допомоги, без якої неможливо врятувати хворих; щоправда, загальний рівень смертності серед міських дітей значно вищий, оскільки більше дітей вмирає від інших хвороб.

Отже, круп, як і названі вище захворювання, завжди зумовлений раптовими коливаннями температури і не виявляється щороку, а атмосферні зміни відбуваються кожного року. Як же пояснити те, що ці хвороби з'являються у певні періоди, потім зникають на більший чи менший час? Це питання вирішити нелегко, слід згадати, що вони виникають, як уже зазначалось, через стан повітря.

Останнім часом за допомогою ендометричних засобів прагнули довести існування таємничого газу з сильним запахом, який назвали озоном[67], він виділяється на точках електропровідників, а також на латунних проводах гальванічних батарейок, окислює й подразнює слизову оболонку органів дихання. Вважають, що цей газ існує у вільному стані в атмосфері в періоди холоду і гроз. Його вважають причиною катаральних епідемій та крупу. Отже, можна сподіватися, що нові дослідження й подальші спостереження допоможуть встановити приховану причину специфічного епідемічного стану повітря, який у певні роки проявляється на значному терені краю, поступово проходить по ньому і начебто рухається в якомусь напрямку.

Кір (Morbilli), скарлатина (Scarlatina), віспа (Variola Vera), фальшива віспа (Variola Falsa)

Кір, скарлатина, віспа і фальшива віспа[68] часто бувають у дітей і рідко у дорослих, вони завжди заразні і неможливо встановити інші причини. Взагалі висипи починають з'являтися взимку і тривають до літнього сонцестояння.

Кір буває частіше, ніж скарлатина. Ці захворювання дають більше жертв у селі, ніж у місті через відсутність належного догляду за хворими дітьми: їх виносять на холод, поять холодними напоями, через необізнаність або недбалість. Ті, що перехворіли на цю недугу, звичайно позбавляються її на все життя.

Відомо, що щепленням запобігають віспі, проте помічено, що у тих, хто мав щеплення, під час епідемій віспи з'являється висип, який приймають звичайно за віспу. Його називають фальшивою віспою, але він доброякісний і не залишає наслідків, не є небезпечним бодай тоді, коли дітей не виставляють на холод та нема ускладнень з іншими хворобами. Іноді висипи не з'являються кілька років підряд.

Запальна лихоманка[69]

Запальна лихоманка поширена передусім влітку, вона вражає селян, зокрема у спеку та під час польових робіт, особливо тих, що полюбляють горілку. Вона звичайно стає небезпечною лише тоді, коли невчасно зроблено кровопускання, або у зв'язку з ускладненнями, викликаними іншими хворобами, зокрема тифом, який трапляється дуже рідко.

Пронос і кривавий пронос[70] *(Diarrhoea, Dysenteria)*

Пронос і кривавий пронос найчастіше спричиняє вживання недоброякісних продуктів, вони рідко зустрічаються у Київській окрузі. Хоча дизентерія іноді буває заразною, проте не мав нагоди це помітити.

Азіатська холера[71] *(Cholera Asiatiks)*

Вперше холера з'явилась у Київській окрузі 1830 року, а потім у 1848 та 1853 роках. Ця епідемічна хвороба призвела до багатьох жертв у двох останніх випадках, але менше, ніж під час першої появи; а були села, в яких вона не виявлялася.

Плеврит, пневмонія[72] *(Pleuritis, Pneumonia)*

Плеврит і пневмонія досить поширені весною і восени, в холодну погоду, вони бувають смертельними або переходять у сухоти за відсутністю належного вчасного лікування, коли кровопусканням знехтували або зробили його запізно. Ці хвороби частіше бувають у містах, ніж у селах, завдяки пристосуванню селян до зміни клімату.

Ревматизм[73] *(Rheumatismus)*

Ревматизм зустрічається рідше у холодних краях, ніж там, де клімат помірний, у селах, ніж у містах. Літні люди більш схильні до хвороби за молодих, а ревматиків менше серед мешканців дерев'яних будинків порівняно з мешканцями кам'яниць.

Сифіліс[74]

У Київській окрузі сифіліс спостерігається рідко, він майже завжди передається заїжджими людьми або солдатами.

Водобоязнь (Сказ)[75] *(Hydrophobia)*

Водобоязнь найчастіше зустрічається у місцевостях, які межують з лісами, в період великих холодів та спеки, але я не чув, щоб про неї говорили. Одужання покусаних скаженими псами та вовками наступає дуже рідко, бо допомога не завжди є вчасною, а також тому, що, коли хвороба проявляється, то не знають жодного засобу лікування, а засоби, які вихваляють шарлатани, що намагаються вилікувати сказ, не дають нічого, його можна попередити, лише своєчасно припікши рани розпеченим залізом.

ПРИЧИНИ ЕПІДЕМІЧНИХ ТА ЗАРАЗНИХ ХВОРОБ[76]

Грип, кашлюк, круп спричиняються атмосферними змінами, перебігом від тепла до холоду, підвищеною вологістю, особливо весною чи восени і особливим станом повітря.

Причини, які зумовлюють кір, скарлатину, віспу, фальшиву віспу, невідомі.

Лихоманку спричиняє перевтома, зупинка природного кровобігу, нехтування штучним кровопусканням, спека, волога погода, непровітрювані приміщення, тривале перебування на сонці, а також пияцтво.

Діарея і дизентерія виникають внаслідок споживання недоброякісних продуктів.

Причинами плевриту, пневмонії та ревматизму є дія холоду на тіло, перехід з тепла до холоду, вживання холодного та з льодом пиття в спітнілому стані та після важкої праці.

Сифіліс і сказ виникають внаслідок передачі особливої речовини, або вірусу.

Причини захворювання епідемічною холерою невідомі, її зумовлюють такі чинники, як перебування у вогкості і холоді, брак належного одягу, вживання недоброякісних продуктів, погано вироблений і недостатньо випечений хліб, кисле молоко, солона або зіпсована риба, яка викликає спрагу, надмірне споживання незрілих овочів, таких як капуста, боби, горіх, дині, кавуни, огірки тощо. Вживання великої кількості води, особливо холодної, болотної або стоячої, погане або перебродженe пиво і, нарешті, пияцтво.

ПРО НАРОДНУ МЕДИЦИНУ

Опис засобів лікування селянами своїх хвороб є нелегким завданням, оскільки чоловік або жінка, які займаються лікуванням, роблять це завжди приховано, таємно. Вони ховаються від тих, хто займає вище від них становище, а особливо від лікарів, боячись переслідування, а хворі, які або одужали, або й ні, також бережуть таємницю, як і їхні родини. До того ж селяни взагалі з відразою ставляться до вчених і тому часто приховують свої хвороби. Жінки особливо соромляться показувати їм свої недуги, від яких страждають, найчастіше вони відмовляються або не наважуються відповідати на їх розпитування, коли йдеться про захворювання, відомості про які здаються їм непристойними, ще з більшим небажанням вони дозволяють робити необхідне обстеження. Зрештою, хворі воліють приймати поради і ліки тих людей, які належать до одного з ними класу і які їм ближчі. Вони більше довіряють їм; часто вони вважають, що лікарі надто освічені, щоб могли принижувати себе, обстежуючи недуги, які ті вважають ганебними.

Як відомо, багато хвороб проходять самі по собі, без лікування, природа сама може їх побороти, іноді ж, хоча й з деякими ускладненнями, їм вдається з великими труднощами та без допомоги перемогти важкі захворювання, але часто буває й так, що хворі стають жертвою своїх марних намагань або невдалого лікування , яке перешкодило одужанню. Як незнання є матір'ю помилок, так і способи лікування, які застосовують літні жінки і неосвічені селяни, не дають жодного результату або здебільшого протипоказані, тим більше, що ці люди не думають і не можуть зрозуміти, якої шкоди вони завдали, якої невдачі вони зазнали. Вони не вважають це наслідком вживання шкідливих, недоречних ліків, ніколи не змінюють своїх методів, а смерть, причиною якої вони є, приписують фаталізму, бо у них побутує приказка: той, хто повинен умерти, не може уникнути своєї долі.

І все ж зауважимо, що іноді невігластву простих людей ми завдячуємо знаннями про дорогоцінні ліки, такі як хіна[77], іпекакуана[78], сасапарель[79] тощо, якщо пригадати, що саме хутірському слузі ми завдячуємо першим спостереженням про захисні властивості коров'ячої віспи, що привело розсудливого медика Дженнера[80] до безсмертного відкриття; як бачимо, за таких обставин випадок відіграє більшу роль, ніж наука. Але такі рідкісні випадки трапляються лише час від часу, а в цих краях медицина не може скористатися жодним із засобів народного лікування.

Селяни цього краю, як уже зазначалося, сліпо вірять у замовляння, так зване шептання, старих жінок, які пошепки промовляють над хворим магічні слова. Вони вірять також у силу безглуздих, без жодних

властивостей ліків. Ці жінки дають усім хворим відвари із трав, зібраних без розбору, обов'язково напередодні свята Преображення Господнього, коли рослини висохли і здерев'яніли. Розглядаючи їх, я помітив верхівки таких трав, як Hypericum perforatum, Centaurea cyanus, Scabiosa arvensis та інших рослин, що не мають жодних лікувальних властивостей. Тобто такі засоби призводять до втрати дорогого часу особливо тоді, коли хвороба потребує негайного втручання. Але народна медицина не завжди така нешкідлива. Зустрічаються шарлатани, які використовують сильні ліки без міри, не знаючи ні їхньої дії, ні шкідливих властивостей; іноді вони роблять і операції, вправляють переломи кісток варварськими способами[81], внаслідок чого пацієнти стають каліками. Вони даремно мучать сильним розтягненням тих, хто має вивихи; вони не вміють вправляти грижі, роблять марні спроби утримати їх; дуже прикро спостерігати іноді більш або менш великі грижі, які ніколи не були вправлені і ні в кого не виникало думки підтримувати їх бандажем[82]. Така сама ситуація і з випаданням матки у жінок. У таких випадках одразу ж необхідно застосовувати бандажі або пессарії[83].

Не можна обійти мовчанням і те, що серед сільських повитух є багато таких, чиє невміння призводить до смерті матерів і дітей під час пологів або після них. Якби природа не хотіла, щоб пологи у селянок були переважно не дуже важкими і майже природними, то кількість жертв була б значно більшою через недосвідченість цих повитух, особливо там, де пологи проходять з ускладненнями, які може подолати лише наука. Баби-повитухи[84] не бережуть пацієнтів від холоду, вони не радять їм обов'язково відпочивати і дозволяють породіллям завчасно вставати з ліжка, споживати недоброякісну їжу або дають пити гаряче і, нарешті, дають шкідливі для їхнього стану ліки. Щоб якось запобігти таким випадкам, визначено дівчат, яких навчають приймати пологи, потім направляють у села, де вони, безперечно, сприятимуть зменшенню смертних випадків.

Донедавна шарлатани об'їжджали казенні села, це були переважно літні жінки, зрідка євреї, відставні солдати або прості селяни, які називали себе татарами. Вони давали дуже сильні ліки, особливо ртутні препарати, як-от Hydrargyrum dichloratum у значних дозах або Hydrargyrum sulfuratum[85], який застосовують для обкурювання, кидаючи його на палаюче вугілля, над яким стоїть роздягнений хворий, органи дихання якого не захищені і якому загрожує удушення. Ці ртутні препарати вони завжди застосовують ніби для лікування сифілісу, який насправді часто буває лише цингою, але попередньо вони вимагають велику суму грошей від пацієнтів. Наслідки такого лікування відомі: з'являється сильне слиновиділення, але й тоді не припиняється застосування ртутної солі або обкурювання. Наслідком отруєння ртуттю стає сильний жар, який поширюється на ротову порожнину й органи ковтання, на горлі виникають ранки, які розвиваються дуже швидко, стають відразливими, гангренозними, викликають карієс і випадання зубів; стає неможливо ковтати, зрештою наступає смерть. Ті, що виживають, залишаються спотвореними жахливими шрамами, навіть втрачають ніс. На щастя, таких захворювань не буває більше у державних маєтностях завдяки нагляду за шарлатанами.

Кровопускання[86], коли воно доцільне, виліковує багато недуг, однак практикувалося раніше цими шарлатанами і фельдшерами без потреби або було надмірним. Створювалося враження, що вони не зароблять свою плату, якщо крові виллється зовсім небагато, тому нікому в цьому не відмовляли. Однак відомо, що часте кровопускання буває корисним багатьом кремезним селянам, звиклим до щорічної втрати крові, чим не можна безкарно нехтувати. А наскільки воно шкідливе для ослаблених людей, матерів-годувальниць, немічних людей тощо. Тепер фельдшерам та іншим особам суворо заборонено пускати кров без дозволу лікаря, хіба що у надзвичайних випадках; ведеться також нагляд, щоб запобігти хворобам, які можуть виникнути внаслідок невігластва, поєднаного із зухвалістю та користолюбством, виганяючи шарлатанів із сіл, що належать до державних маєтностей, у яких, зрештою, їх завжди було менше, аніж деінде; бо, незважаючи на зусилля уряду, вони плодяться всюди, а найчастіше у столицях, де вони вміють уникати пильності поліції.

ПРО МІСЦЕВІ МЕДИЧНІ ЗАСОБИ У КИЇВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ХВОРОБ ЗА ВІДСУТНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

Якби лікувальні властивості розмаїтого рослинного світу, такого багатого, зокрема, у Київській губернії, були добре відомі і якби приступили до їх вивчення й докладного дослідження, то поза сумнівом, виявилось би багато рослин, здатних замінити екзотичні медикаменти, які скрізь вважаються необхідними для лікування. Але до цього часу небагато лікарів у місцях свого проживання займаються вивченням рослин, які могли б дати такі самі результати, що й ліки, привезені з великими витратами з далеких країн. І все ж треба сподіватись, що колись будуть виявлені, принаймні серед більшої частини рослинного царства нашої імперії, медичні засоби, здатні успішно замінити ті, які отримуємо з-за кордону, що підтверджується рядом несподіваних відкриттів. Хто б міг передбачити років 40 тому, що відома всім рослина, яка росте по всій Європі,

забезпечить нас цукром[87], який отримуємо з Америки, і що деякі рослини нашої півкулі дадуть нам індиго[88], подібне до того, яке одержуємо з Індії.

Схоже, що зростання цін на ліки, особливо тепер, вимагатиме таких відкриттів і звільнення від зарубіжної комерційної кабали; нинішні надмірні ціни на ліки ускладнюють лікарську практику, коли доводиться виписувати ліки підвищеної вартості бідним пацієнтам.

І, нарешті, за багатьох обставин можна користуватися речовинами, які є під рукою й доступні навіть мешканцям найбідніших хуторів, які зовсім забувають, що з них можна одержати корисні засоби для лікування і полегшення недуг, особливо тоді, коли аптека знаходиться далеко або потрібне негайне втручання. Чи повинен у таких випадках лікар залишатися пасивним і спокійним спостерігачем за небезпекою? Не шукати засобів допомоги, так начебто без аптекаря не можна й сподіватись на порятунок? Тим часом майже у кожному помешканні, майже скрізь є багато речовин, які залишають поза увагою, служать їжею або необхідні для господарства, які при потребі можуть стати ефективними ліками, а подекуди врятувати життя, особливо тоді, коли будь-яка затримка може стати фатальною.

РЕЧОВИНИ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ МАЙЖЕ У КОЖНОМУ СІЛЬСЬКОМУ ПОМЕШКАННІ І СЛУЖАТЬ ЇЖЕЮ АБО НЕОБХІДНІ У ГОСПОДАРСТВІ, А З ПОТРЕБИ МОЖУТЬ СТАТИ ЛІКАМИ

Майже скрізь у селян у селах є хліб, борошно, кисле тісто, ячмінь, овес, насіння льону і конопель, гарбузи, мак, гірчиця, боби, олія з льону і конопель, капуста, буряки, морква, огірки, щавель, молоко, сироватка, масло, яйця, бджоли, мед, віск, квас, пиво, оцет, горілка, медуха, чорний і червоний перець, кухонна сіль, селітра, квасці, залізний купорос, мідний купорос, крейда, глина, вугілля, сажа, смола, дьоготь тощо. Будь-яка з цих речовин може слугувати за ліки.

Хліб

З підсмаженого і намоченого хліба можна швидко приготувати напій, придатний при багатьох захворюваннях, його називають хлібною водою. Хлібний м'якуш служить для виготовлення пом'якшувальних припарок.

Борошно

З пшеничного борошна й води роблять кашку, яку варять, помішуючи, до потрібної густоти, до неї додають трохи свіжого масла, солі за смаком і свіжий яєчний жовток. Така каша є грудним і поживним продуктом, корисним при одужанні.

Кисле тісто

Змішавши ложечку насіння гірчиці з достатньою кількістю тіста, роблять гірчичник, який стає активним наривним пластирем, якщо до нього додати зубець часнику і одну-дві щіпки товченого коріння хрону, який має ту перевагу перед шпанськими мушками[89], що не діє на сечовивідні шляхи.

Ячмінь і овес

Відвар[90] з ячменю і вівса, підсолодженого медом і підкисленого оцтом – приємний охолоджуючий напій для тих, кого лихоманить.

Насіння льону

Легкий настій льону – це грудний і пом'якшувальний напій, корисний при простудах, захворюваннях грудної клітки та сечовивідних шляхів.

Насіння конопель, гарбуза і маку

Емульсії з цього масляного насіння корисні при простудних грудних захворюваннях та враженні сечовивідних шляхів.

Насіння гірчиці

Окрім того, що його використовують зовні для гірчичників, насіння гірчиці є ефективним антицинготним засобом: приймати 1-2 ложечки 2-3 рази на день, пити треба з невеликою кількістю води.

Боби (Віціа фаба)

Відвар з бобів – 2-4 унції[91] на 1-2 фунта[92] води – добрий сечогінний засіб, що допоміг вилікувати кількох людей, які страждали від водянки.

Конопляна, лляна і макова олія

Свіжа олія може застосовуватися зовнішньо як пом'якшувальний засіб, з неї виготовляють мазь від опіків та для інших ран, змішуючи три

частини олії з однією частиною розтопленого воску і невеликою кількістю води. Свіжа лляна олія, вживана маленькими ложечками кілька разів на день, дуже корисна при кровохарканні.

Капуста, буряки, огірки, щавель

Ці овочі протицинготні. Селяни вживають їх постійно як їжу; помічено, що в ті роки, коли їх бракує, з'являються цинготні захворювання.

Морква

Морква – протицинготна. Свіжий сік цього кореня є протиглисним засобом, його з успіхом використовують (1-2 ложечки) при лікуванні дітей, у яких є глисти. Накладена на гнійні рани м'якіть моркви очищає їх і сприяє заживленню.

Молоко і сироватка

Корисні іноді при сухотах, виснажливій лихоманці, кровохарканні та при цинзі.

Масло

Свіже несолоне масло діє при грудних хворобах; зовні його вживають як пом'якшувальну мазь та для клістирів.

Яйця

Яйця – грудний і поживний засіб. Їх дають їсти трохи привареними хворим на сухоти і тим, хто одужує. Альбумін, або яєчний білок часто виліковує пронос і навіть кривавий пронос. Збиті у пляшці води 4-6 білків зупиняють пронос при холері.

Бджоли

6-10 висушених і розтовчених бджіл або їх настій додають до половини або цілої унції окропу й одержують сечогінний засіб.

Мед

Мед є чудовим грудним засобом, яким підсолоджують пиття. Змішуючи мед з борошном, роблять пластир, який сприяє визріванню нариву.

Віск

З жовтого воску роблять таблетки по три грани[93] і дають з добрим результатом по 2-6 штук при дизентерії 3-4 рази на день.

Квас

Хоча серед селян Київської губернії квас не дуже поширений, він є освіжаючим і корисним напоєм при підвищеній температурі.

Пиво

Пиво є тонізуючим і освіжаючим засобом, якщо воно не зіпсоване і не кисле. У казенних селах його вживають не скрізь. Влітку важко знайти пиво, яке можна було б пити. Цей напій придатний при багатьох захворюваннях, зокрема цинготних, а також одужуючим, за умови, що воно якісне.

Медуха

Медуха[94] зустрічається тільки в деяких селах, де селяни тримають бджіл; її готують тільки на деякі річні свята і майже не зберігають. Це – тонізуючий і освіжаючий напій.

Перець червоний і чорний

Обидва придатні для лікування пропасниці. Чорний перець вживається у дозі 10-20 гранів, 2-3 рази під час апірексії[95], а товчений червоний перець – по 2-4 грани тоді ж.

Кухонна сіль

У медичних паризьких журналах зазначалося, що кухонна сіль є чудовим протизапальним засобом, у дозі 1-3 драхми[96], розчинених у 3-4 унціях води, вона також може замінити сульфат хіни (Chinini sulfas), але це не було підтверджено дослідами.

Селітра (Kalium nitricum)

Ця сіль, як відомо, є охолоджувальним та сильним сечогінним засобом, у дозі від 5 до 20 гранів у 8 унціях рідини.

Квасці (Aluminii et Kalii sulfas)[97]

Це в'яжучий і стягуючий засіб. Інколи його з успіхом використовують при хронічних діареях та наприкінці дизентерії, при хронічних кровотечах, вживається від 1 до 10 гранів на один раз.

Залізний купорос (сірчанокисле залізо) (Ferrum sulfuricum oxydulatum)

Ця сіль є в'яжучим, тонізуючим, протиглисним та протизапальним засобом, її приписують по 2-5 грани при пропасниці під час апірексії, двічі-тричі повторюючи дозу.

Мідний купорос (Cupri sulfas)

Ця сіль є блювотним засобом, якому іноді віддають перевагу перед блювотним каменем[98]. Її приписують у дозі від 1/3 до 2 гранів. З успіхом використовують при крупі у дітей.

Крейда (Calcium carbonicum)

Товчену крейду від 10 гранів до 2 драхм, розбавлену в м'ятному настої, п'ють кілька разів на день; це добрий засіб при діареях, дизентерії, а також холері.

Вапно (Calcium oxydatum)

Вапняну воду, яку одержують, розчиняючи одну частину вапна у чотирьох частинах води і фільтруючи через промокальний папір, дають по 3-4 унції при ревматизмі, діареї та дизентерії. Як зовнішній засіб застосовують як примочки на рани, виразки, з неї роблять також мазь від опіків, змішуючи з лляною олією.

Вугілля

Товчене вугілля іноді з успіхом використовують при закінченні діарей і дизентерій. Воно дає добрі результати при аменореях[99] по 0,5-1 унції, розбавленій у достатній кількості води. Вугілля є сильним антисептиком[100], ним посипають рани, що погано загоюються, воно їх очищає й загоює.

Сажа з коминів, яку звуть блискучою

Виблискуюча сажа, яку знаходять у коминах, застостовується як замінник бобрової струмини (Castoreum)[101]. З неї роблять настойку, беручи одну унцію сажі на 6 унцій спирту, приймають по 40-60 крапель у достатній кількості рідини двічі-тричі на день.

Смола

З неї роблять пластирі, які прикладають до грудей при грудних хворобах та на болючі місця при ревматизмі.

Дьоготь

У цих місцях його вживають як зовнішні ліки проти корости, лишаїв та парші. З нього готують дьогтьову воду, змішуючи одну частину з 4-6 частинами води, потім фільтрують через промокальний папір. Дьоготь з успіхом використовується при цинзі, ревматизмі, по 2-3 склянки на день.

Далі я розповім про лікарські рослини, які ростуть у Київській губернії, та про застосування їх при хворобах. Вони будуть класифіковані за властивостями.

МЕДИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ МІСЦЕВИХ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН У КИЇВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ

ПРОНОСНІ ЗАСОБИ

Переступень (Bryonia dioica)

Його коріння має проносні й блювотні якості, вживається потовченим у дозі 10-20 гранів при водянці і гастритній переміжній лихоманці.

Бузина чорна (Sambucus nigra)

Свіжа зелена кора використовується у відварі як проносне у дозі від 2 драхм до однієї унції на 6 унцій води.

Бузина трав'яниста
(Sambucus ebulus)

Її коріння, що має проносні та блювотні і особливо сечогінні властивості, з успіхом застосовували при водянках. Його давали в настої у дозі від 1-2 драхм на фунт окропу, а свіжий сік – у дозі 0,5-1 унція. Її квіти, збуджувальні і потогінні, з певним успіхом вживали при ревматичних недугах у дозі від 2 драхм до однієї унції.

Свіжі достиглі ягоди проносні, вживають по 1 унції за один раз.

ГІРКІ, В'ЯЖУЧІ, ТОНІЗУЮЧІ Й ПРОТИЗАПАЛЬНІ ЗАСОБИ

Полин
(Artemisia absinthium)

Ця тонізуюча, шлункова, протиглисна й протизапальна рослина, вживається по 1 унції на фунт окропу по кілька чашок на день при атонії[102] шлунка й кишок.

Цикорій
(Cichorium intybus)

Його коріння з успіхом вживали по 1 унції на 8 унцій відвару при цинзі і жовтусі.

Золототисячник
(Centaurium minus)

Вживається при пропасниці, водянкових та астенічних недугах[103]. Приписують у настої у дозі 2-3 драхми й більше на 4 унції окропу.

Підмаренник
(Gallium verum)

Цю рослину дуже хвалять як засіб проти золотухи, вживається з успіхом у настої 2 унції на 2 фунти окропу, або як сік – від 2 до 3 унцій на прийом.

Авран лікарський
(Gratiola officinalis)

Ця проносна блювотна рослина, що вживається у відварі – 20-30 гранів на півфунта води, який давали по ложечці кожні дві години. Її застосування дає добрі наслідки при водянці, асциті[104] і анасарці[105]. Цю рослину вживають у товченому вигляді від 5 до 10 гранів.

Жостір проносний (чорноягідник)
(Rhamnus cathartica)

Достиглі свіжі або сушені ягоди є проносним засобом, вживаються по 20-30 штук, а також по 0,5-1 унції їхнього соку.

БЛЮВОТНІ ЗАСОБИ

Копитняк
(Asarum europaeum)

Коріння його замінює іпекакуану (Cephaëlis ipecacuanha Rich.), воно блювотне. Його вживають у вигляді порошку від 9 до 18 гранів, а товчене листя – від 5 до 10 гранів.

Фіалка
(Viola odorata)

Коріння – блювотний засіб, воно також є замінником іпекакуани, його дають у порошку по 0,5-1 драхмі.

Дивосил (оман високий)
(Inula helenium)

Корінь дивосилу – відхаркувальний, протиглисний засіб. Його з успіхом вживають при кашлі та астенічних недугах грудної клітки, а також при астмі з мокротою, у вигляді порошку – від 5 до 10 гранів, змішаних з медом, кілька разів на день.

З товченого кореня й жиру готують також мазь для лікування корости.

Гравілат міський (гребник)
(Geum urbanum)

Його корінь замінює хіну. З успіхом застосовували при переміжній лихоманці та тифі, діареї та дизентерії. Прописують у порошку – від 20 до 60 гранів кілька разів на день, або настій однієї унції на півфунта окропу, необхідно приймати по півчашки кожні дві-три години.

Цмин пісковий
(Helichrysum arenarium)

Квіти цієї рослини є замінником хіни, їх застосовують з великим успіхом при лікуванні пропасниці, у відварі 2-3 унції на один фунт води, слід пити по одній чашці кожні 2-3 години при апірексії.

Кульбаба
(Leontodon taraxacum)

Коріння гірке, його вживають у відварі при пропасницях і водянці по 2-3 унції на 3 фунти води.

Горіх волоський
(Juglans regia)

Зелена шкарлупа волоських горіхів та листя є в'яжучим, протиглисним, протизолотушним і протисифілітичним засобом. Відвар з листя – 0,5-1 унція на 9 унцій води – приймають 2-3 рази на день, особливо при золотусі.

Сосна
(Pinus sylvestris)

Друга кора сосни є замінником хіни. Її вживали при пропасницях, у відварі 2-3 унції на 3 фунти води, приймали по чашці кожні 2-3 години при апірексії. Нею користувалися і як тонізуючим засобом також при астенічних хворобах. Соснові бруньки вживаються також у відварі з пивом при цинзі.

Бобівник трилистий
(Menyanthes trifoliata)

Це стимулююча, в'яжуча, протизапальна рослина, іноді її з успіхом застосовували при пропасницях у настої по одній унції на фунт окропу і по одній чашці через кожні 2-3 години під час апірексії.

Калган
(Potentilla erecta)

Коріння має в'яжучу, тонізуючу і протизапальну дію, його з успіхом вживали при дизентерії та хронічній діареї, а також при пропасниці. Приймають у відварі по 1-2 унції на фунт води.

В'яз
(Ulmus laevis Pall)

Кора цього дерева є тонізуючим і в'яжучим засобом, іноді її з успіхом вживали при діареї та хронічній дизентерії. Приймають у відварі по 0,5-1 унції на фунт води, пити чашками.

Гірчак зміїний
(Polygonum bistorta)

Коріння є замінником хіни, інколи його з успіхом вживали при пропасницях. Дають у вигляді порошку по 1-2 унції під час апірексії, приймають від 40 до 60 гранів кожні дві-три години.

Терен
(Prunus spinosa)

Тернова кора є в'яжучим протизапальним засобом, вона є замінником хіни, іноді її з успіхом вживають при пропасниці. Брали у порошку 1-2 унції під час апірексії, вживаючи по 40-60 гранів кожні 2-3 години.

Верба
(Salix caprea)

Кора верби – в'яжучий і протизапальний засіб. Вона іноді з успіхом вживалася при пропасниці. Прописують у відварі по 3-4 унції на фунт води, для приймання кожні 2-3 години під час апірексії по півчашки або чашці.

СТИМУЛЮЮЧІ, АРОМАТИЧНІ, СПАЗМОЛІТИЧНІ ЗАСОБИ

Дягель
(Angelica archangelica)

Коріння із стимулюючими, потогінними й ароматичними властивостями, його настій приписують при астенічних захворюваннях, черевному тифі та хронічних катарах по 0,5 унціїї на фунт окропу.

Лепеха звичайна (аїр)
(Acorus calamus)

Коріння є стимулюючим, протигнильним, тонізуючим і ароматичним засобом. Вживають при астенічних недугах, цинзі, черевному тифі, атонії

органів травлення. П'ють настій по 2-3 драхми на 3-4 унції окропу по півчашки.

Крiп
(Anethum graveolens)

Насіння цієї рослини є вітрогінним, відхаркувальним та молокогінним засобом, його вживали при астмі, простудному і мокротному кашлі, він сприяє утворенню молока при годуванні немовлят. Вживають по 2 драхми на 6 унцій окропу, п'ють чашками.

Лаванда
(Lavanda spica)

Це ароматична й стимулююча рослина, вживають настій при афонії (втраті голосу) та паралічі, дозою 1-2 драхми на фунт окропу, п'ють чашками.

Ромашка
(Matricaria chamomilla)

Її квіти мають стимулюючу, потогінну та спазмолітичну дію, приймають у настої по 2-3 драхми.

Меліса
(Melissa officinalis)

Це стимулююча, потогінна і спазмолітична рослина. Її вживають у настої дозою 2-3 драхми.

М'ята перцева, м'ята блошина, м'ята кучерява
(Mentha piperita, Mentha pulegium, Mentha crispa)

Ці три рослини стимулюючі і спазмолітичні, вони зупиняють блювання і діарею. Приймають настій, перцева м'ята вживається найчастіше.

Материнка
(Origanum vulgare)

Суцвіття цієї рослини діють заспокійливо на нерви, мають стимулюючу і розсмоктувальну дію. Настій її вживається при астмі й кашлі. Вона вважається ефективним засобом, що викликає менструації, дозою 2-3 драхми на фунт окропу; часто вживають для влаштування ароматизованої купелі.

Шавлія
(Salvia officinalis)

Шавлія – це легкостимулюючий і збуджуючий засіб, зменшує нічне пітніння при астенічних хворобах, настій п'ють як чай.

Валеріана
(Valeriana officinalis)

Корінь є стимулюючим засобом, він збуджує нервову систему. Це тонізуючий, глистогінний і протизапальний засіб. Його найчастіше вживають при тифозних лихоманках та пропасниці, а також при епілепсії. Приймають у вигляді порошку дозою від половини до 2 драхм та в настої по 0,5 унції на фунт окропу, п'ють чашками.

Чебрець повзучий
(Thymus serpyllum)

Ця ароматична рослина, як правило, використовується для ванн, що заспокоюють нервову систему.

ПОМ'ЯКШУВАЛЬНІ ЗАСОБИ

Алтей лікарський
(Althaea officinalis)

Корінь є пом'якшувальним, грудним засобом; вживають у вигляді відвару при кашлі, сухотах, кровохарканні, гонореї, діареї і дизентерії, дозою 2 унції на фунт води.

Мальва лісова
(Malva sylvestris)

Ця рослина використовується за відсутності першої і має такі самі властивості.

Живокіст
(Symphytum officinalis)

Корінь вживається при хронічних простудних недугах, діареях, дизентерії, гонореї. Приписують відвар дозою 1-2 унції на 3 фунти води, пити чашками.

Липа
(Tilia europaea)

Настій квіток є легким спазмолітичним засобом. Це приємний для хворих напій. Друга липова кора дуже пом'якшувальна, її з успіхом вживають при хронічних катарах, кашлі, діареї та гонореї.

Ведмеже вухо (коров'як)
(Verbascum thapsus)

Настій квітів є засобом для лікування грудних хвороб; застосовують для послаблення кашлю, при легеневому катарі та сухотах.

НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ

Дурман
(Datura stramonium)

Листки цієї отруйної рослини з успіхом вживаються при астмі. Курячи люльку з цими листками, хворий спочатку викурює 1-2 люльки на день, потім поступово збільшує кількість до шести. Із 2 драхм насіння дурману і 9 драхм спирту готують настойку, вживаючи по 4-6 крапель при невралгіях.

Хміль
(Humulus lupulus)

Шишечки цієї рослини замінюють опіум; їх вживають у вигляді порошку в дозі 2-3 грани, з них готують настойку – з 1 унції товчених шишечок та півфунта спирту, вживаючи від 30 до 60 крапель.

Блекота
(Hyoscyamus niger)

Ця рослина є замінником опіуму. Приписують товчене листя у дозі від одного до 10 і 20 гранів, з них готують настойку – з однієї унції сушених листків та 8 унцій спирту, вживаючи від 20 до 60 крапель.

ПРОХОЛОДЖУЮЧІ ЗАСОБИ

Журавлина, брусниця
(Oxycoccus palustris Pers., Rhodococcum vitis-idaea)

Свіжі ягоди обох рослин поновлюють сили, протицинготні та антисептичні; приписують сік – по 2 унції для окислення 1 фунту рідини.

Чорниці
(Vaccinium myrtillus)

Ягоди кислі й в'яжучі, їх вживають при діареї й дизентерії. З двох унцій ягід та одного фунта води готують відвар.

ПОТОГІННІ ЗАСОБИ

Бузина
(Sambucus nigra)

Квіти – потогінний засіб, вживають у настої при захворюваннях на кір, скарлатину і рожу, дозою від 2 драхм до 0,5 унції на півфунта окропу.

РОЗСМОКТУВАЛЬНІ ЗАСОБИ

Паслін
(Solanum dulcamara)

Стебла цієї рослини застосовують при захворюваннях шкіри, парші, лишаях, золотусі, а також при сифілісі, дозою 0,5–1 унція на 3 фунти відвару, доведеного до двох фунтів, пити протягом дня.

Чистотіл
(Chelidonium majus)

Свіжий сік цієї рослини з успіхом вживали при золотусі й цинзі, по 20-30 крапель, а згущений сік пили по 6-10 гранів. Чистотіл хвалять також як засіб при захворюваннях сифілісом.

ПРОТИГЛИСНІ ЗАСОБИ

Часник
(Allium sativum)

1-2 драхми часнику, увареного у 3 унціях молока, є добрим протиглисним засобом для дітей. Ці ж ліки вводяться і в клізмах.

Морква
(Daucus carota)

Сік моркви є також протиглисним засобом, який дають маленьким дітям, його вживають по 1-2 маленькій ложці.

Папороть чоловіча
(Dryopteris filix max (L) Schott)

Коріння є протиглисним засобом, його приписують у порошку, особливо проти солітера[106], по 2-3 драхми на прийом.

Пижмо
(Tanacetum vulgare)

Її зерна замінює насіння сантоніну[107], Artemisia Cina Berg., їх приписують у вигляді порошку дозою від 15-20 гранів до половини драхми.

ЛІКУВАННЯ ХВОРОБ МІСЦЕВИМИ ЗАСОБАМИ КРАЮ

Лихоманка переміжна
(Febris intermittens)

Серед випробуваних мною місцевих протизапальних засобів багато з них виявилися вдалими в одних і безрезультатними в інших випадках. Зрештою, частіше або рідше бувають рецидиви, як це трапляється навіть при пропасниці, що лікувалась хіною чи хініном, особливо внаслідок недотримання режиму чи вживання непотрібних у даному випадку проносних.

Трьох із шести хворих на лихоманку вилікували порошком з однакових частин кореня Geum urbanum (гравілату міського), листя Artemisia absinthium (полину), суцвіть Centaurium minus (золототисячнику) або коренів Potentilla erecta (калгану), листя Menyanthes trifoliata (бобівнику) або Helichrysum arenarium (цмину) по 1-2 унції. Чотирьох чоловік із шести хворих на лихоманку вилікували товченою другою корою сосни (Pinus sylvestris) чи в'яза (Ulmus laevis Pall) або верби (Salix caprea) і терну (Prunus spinosa), дозою від 2-3 драхм до однієї унції їхньої кори. П'ять чоловік з семи вилікувалися зернами звичайного перцю – від 30 до 70 і 80 (зернин) на прийом. Я домігся подібного результату завдяки використанню товченого червоного перцю (Capsicum annum), даючи від 2 до 12 гранів. Таких самих наслідків було досягнуто і при застосуванні залізного або мідного купоросу, доза – від 2 до 5 гранів кожні дві, три або чотири години під час апірексії, рецидивів не було.

Ліки давалися завжди у період апірексії і одразу після припинення приступу. Перші дози були частішими, а проміжки між останніми були дедалі більшими, залежно від тривалості апірексії.

Золотуха
(Scrofulosis)

Я спостерігав позитивну дію соку чистотілу (Chelidonium majus), який давали золотушним дітям по 30-60 крапель, а дорослим цей же згущений сік – від 20 гранів до 0,5 драхми; кореня дивосилу (Inula helenium), який давали від 2 до 6 гранів у порошку, разом з настоями інших гірких рослин, а також декілька чашок відвару з листя горіха (Juglans regia) або потовчених і смажених жолудів чи настій підмаренника (Gallium verum). Часто з успіхом вживали холодні й парові ванни, до яких вдавалися влітку.

Захворювання очей
(Ophthalmia)

Захворювання очей, особливо у період загострення запального процесу, вимагало сильного кровопускання у міцних людей, а також проносного. Спочатку застосовувалися пом'якшувальні примочки, потім краплі для очей з мідного купоросу (Cupri sulfas). Нарешті на потилицю прикладали наривні пластирі. Кволим особам або дітям замість кровопускання ставили п'явки[108].

Кашлюк
(Pertussis)

У дітей сангвінічного темпераменту[109] лікування починають із загального або місцевого кровопускання, хоча останнє є доцільнішим. Ставлять п'явки або кровососні банки на скроні, за вухами, на груди або

на шийні вени. Кількість п'явок або банок визначається віком або фізичною витривалістю хворих, тоді кашлюк буває не таким тривалим, як завжди, і лікування скорочується; а якщо у дітей трапляється носова кровотеча, то після неї настає швидке одужання. В усіх випадках необхідне пом'якшувальне пиття, часто буває корисним блювотне, яке пропонується одразу після кровопускання кілька днів підряд, як і гірчичники під пахвами.

Круп
(Croup)

Лікування крупу може бути ефективним лише при появі ознак хвороби, бо якщо не вжити заходів проти крупу при перших ознаках, неминуче настає смерть, крім випадків, коли він виявляється у легких формах. Йдеться про запобіжні засоби, або такі, що перешкоджають утворенню плівкоподібного нальоту, який, закупорюючи повітряні шляхи, утруднює дихання. Є всього два засоби домогтися цього, це кровопускання та блювотне. Загальне кровопускання практикується щодо міцних дітей, старших за чотири роки, на руці або на ногах; ставлять також п'явки на передній частині шиї. Лікування малолітніх дітей обмежується лише п'явками. Якщо кровотечі не зупиняють розвиток хвороби, то одразу ж викликають блювоту за допомогою мідного купоросу, по 1/6 грана для дітей від півроку до року; по чверть грана дво-трирічним дітям, третину грана – 4-5 річним дітям та по одному грану – дітям 6-7 років. Одразу ж після дії блювотного на передню частину шиї, там, де ставили п'явки, накладають наривний пластир. Для щоденного пиття приписують настій бузинового цвіту (Sambucus nigra), квіти ведмежого вуха (Verbascum thapsus) або липи (Tilia europaea).

У другому періоді часто доводиться знову вдаватися до блювотного і поновлювати наривні пластирі; рекомендується парити ноги у розчині, який подразнює, його готують з гірчиці, солі або оцту, застосовують і зігрівальні купелі, в яких дитину тримають близько години, а потім переносять у теплу постіль. Упродовж усієї хвороби приписують суворий режим, дають легкі й ріденькі страви: вівсяну та ячмінну каші або кашу з картопляного борошна.

Віспа, скарлатина, фальшива віспа, кір
(Variola vera, scarlatina, variola falsa, morbilli)

При висипних захворюваннях звичайно рекомендується лише вичікувальне лікування, щоб не завадити природному розвитку недуги; приписують тепле пом'якшувальне та потогінне пиття, з застосуванням відвару проскурняку (алтеї), настою насіння льону або бузинового цвіту. Якщо дитина може витримати, то рекомендують дієту або ж дозволяють споживати лише легкі страви, такі як ячмінна або вівсяна каші. На перший або на другий день хвороби, особливо при болях у горлі, часто довкола шиї та на груди ставлять п'явки. Часто застосовують пом'якшувальне полоскання, дітей наказують тримати у теплі впродовж усієї хвороби та декілька тижнів після неї, адже саме тому, що селяни дають пити дітям холодне та виводять їх на холод, так багато їх гине внаслідок цих висипних хвороб.

Запальна лихоманка

Запальні лихоманки потребують з самого початку кровопускання – ланцетом[110] або п'явками. Якщо є ускладнення зі шлунком, дають блювотне, якщо є запори, дають проносне. Приписують дієту і дають пити пом'якшувальні і кислі напої. Цих засобів звичайно достатньо для одужання, якщо немає ускладнень, викликаних іншими захворюваннями.

Пронос
(Diarrhoea)

У перші дні проносу приписують пом'якшувальне пиття, клізми і слизисті або наркотичні припарки на живіт, теплі ванни при сильних болях.Дієта необхідна постійна, іноді вдаються до кровопускання і п'явок на живіт, особливо при сильному подразненні й при тривалих болях; коли ж запалення трохи заспокоєно, часто з успіхом застосовують одну-дві ложечки товченої крейди (Calcium carbonicum), розчиненої у настої м'яти, щоб пронос не перейшов у хронічну недугу, її п'ють через одну-дві години, доки не настане поліпшення, дозволяють споживати деякі ріденькі страви, такі як каші з пшеничного борошна, до яких додають яєчний жовток. Пізніше приписують настої гірких трав – золототисячнику і відвару калгану (Potentilla erecta), потім поживнішу їжу і, нарешті, невелику кількість гіркої горілки.

Кривавий пронос
(Dysenteria)

Дизентерія вимагає майже завжди місцевих або загальних кровопускань на самому початку хвороби. До них доцільніше вдаватися, коли хворі молоді й сильні; залежно від сухої, теплої чи холодної погоди

кровопускання роблять згідно з витривалістю, силою та віком хворих. Іноді їх доводиться повторювати, але в міру. П'явки, поставлені на живіт, завжди дають добрий ефект. Щоразу приписують дієту і назване вище пиття, яке повинно бути теплим. Після кровопускання іноді застосовують відвар із декількох маківок (Papaver somniferum) та теплу ванну, особливо при сильних болях та безсонні, або кладуть на живіт теплі пом'якшувальні припарки і намагаються вберегти хворого від простуди. Під кінець хвороби вживають так само, як описувалося вище, крейду (Calcium carbonicum) та в'яжучі засоби, такі як відвар з коренів калгану (Potentilla erecta) або кори в'язу (Ulmus laevis Pall). Після цього дозволяють легку, таку як і при проносі, їжу, пиття, трохи згодом горілку, щоб відновити сили.

Плеврит і пневмонія (Pleuritis, Pneumonia)

При цих двох захворюваннях кровопускання є безперечно ефективним засобом, його практикують негайно, повторюючи кілька разів, доки не полегшиться дихання і не зменшиться наповненість пульсу. Іноді досить одного кровопускання, особливо у літніх людей, воно найбільш придатне для людей міцних, від 40 до 50 років, сангвінічного темпераменту або для тих, що звикли пити горілку; молодим або ослабленим хворим ставлять здебільшого п'явки.

Потім приписують пом'якшувальне пиття: відвар проскурняку (Althaea officinalis), настій насіння льону, квітів ведмежого вуха (Verbascum thapsus), відвар цибулі й моркви, підсолоджений медом. У деяких випадках вживаються наривні пластирі.

Ревматизм (Rheumatismus)

Лікування ревматизму, яким може бути вражена одна або кілька частин тіла, є різним залежно від того, яка форма хвороби – гостра чи хронічна. Гостра стадія ревматизму у людей молодих і міцних вимагає одного-двох кровопускань у перший день його прояву, часто доводиться пускати кров і наступного дня. Найчастіше цей метод дає позитивний результат, але якщо кров пустили занадто пізно, то такого ефекту не буде. Проте не слід вдаватися надто часто до сильних кровопускань. Потім вживають розріджувальне й пом'якшувальне пиття, зокрема сироватку і відвар коренів проскурняку (алтеї), бо потогінні засоби загалом шкідливі, оскільки здебільшого наявне сильне природне потовиділення, що не приносить полегшення. Якщо ці засоби не дали позитивних наслідків, або якщо їх застосували занадто пізно, або вік, темперамент чи інші обставини не дозволили кровопускання, доводиться застосовувати легкі проносні засоби через кожні два дні. В усіх випадках необхідна дієта, особливо на початку захворювання, а надалі їжа повинна бути легкотравною та у малій кількості.

При лікуванні хронічного ревматизму іноді доводиться пускати кров або ставити п'явки чи кровососні банки, якщо хворий молодий і повнокровний. Добрий результат часто дають локальні кровопускання. Жінкам їх слід робити на нижніх кінцівках, навіть під час менструацій; але для літніх та ослаблених людей кровопускання недоцільне. Тоді обмежуються потогінним засобом – настоєм бузинового цвіту, паровими ваннами, пізніше – в'яжучими засобами. У подібних випадках я з успіхом використовував відвари соснової кори (Pinus sylvestris) по 0,5-1 і навіть 2 унції на фунт води 4 рази на день.

Ерготизм (Ergotismus)

Лікування ерготизму вимагає кровопускання або застосування п'явок при появі ознак захворювання, накладання компресів з настою м'яти перцевої (Mentha piperita), м'яти блошиної (Mentha pulegium) або лепехи (Acorus calamus) на болючі місця. Часто необхідні блювотні, а також проносні засоби. Потім приписують відвар соснової кори (Pinus sylvestris). Кору я даю у відварі від 2-3 драхм до 0,5-2 унцій на 0,5-1 фунт води, хворий повинен випити це за чотири рази протягом дня. Одночасно приписують пити настій м'яти або валеріани (Valeriana officinalis) по кілька чашок на день, а поблизу затерплих кінцівок ставлять наривні пластирі. Примочки з відвару соснової кори, розведеного з камфорною горілкою, придатні, коли виникає загроза гангрени кінцівок, хоча при появі її ознак необхідна ампутація.

Сифіліс

Неможливо вилікувати сифіліс, покладаючись лише на природу і протизапальні засоби. Залежно від обставин необхідні загальні або локальні кровопускання. Перш за все слід оберігати хворих від холоду й вогкості, а згодом запропонувати і зовнішні ртутні препарати. Їх не може замінити жоден місцевий засіб. Натирають Unguentum Suboxydi hydrargyri внутрішній бік ніг, стегон, іноді й рук. Розчин Hydrargyrum dichloratum по 3 грани у шести унціях алкоголю, який дають по 1-2 драхми на півчашки

молока вранці й увечері, є найпоширенішим і найдоцільнішим засобом, бо ртутні препарати – це найкращі й основні спеціальні засоби при лікуванні сифілісу, якщо хвороба не дуже задавнена. Вони майже завжди дають повне одужання; ртутні препарати стимулюють лімфатичну систему і підвищують життєві сили. Разом з ними дають потогінні – такі як відвар коренів сасапарелі (Smilax officinale), дерева бакаута[111] (Guaiacum officinale) та настій з дерева сасафраса[112] (Sassafras officinale).

Водобоязнь (сказ) *(Hydrophobia)*

Лікування водобоязні, жертви якої час від часу з'являються зокрема у селах, поблизу яких є багато вовків, вимагає якнайшвидше помістити пораненого або вкушені частини його тіла в купіль, треба додати попіл або сіль, потім слід припалити рани сильно розпеченим залізом; поставити наривні пластирі і продовжувати лікування протягом 5-6 тижнів.

Цих засобів здебільшого достатньо, якщо їх вжити одразу ж після випадку. В будь-якому разі треба заспокоїти хворого.

Не зупинятимусь на лікуванні водобоязні, коли вона вже розвинулась, тому що всі відомі мені засоби, які пропонувались і розхвалювались у лікуванні цієї жорстокої хвороби, сьогодні виявляються безсилими.

ПОЛІЦЕЙСЬКІ Й МЕДИЧНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЕНДЕМІЧНИМ ТА ЕПІДЕМІЧНИМ ЗАХВОРЮВАННЯМ У МАЙБУТНЬОМУ

Причинами переміжної пропасниці, як уже зазначалось, є вогка й холодна погода; іноді – погане харчування та споживання недоброякісної води; таким чином, особливу увагу слід приділити тому, щоб селянські будівлі, які вже руйнуються, а зруби їх спорохнявіли, були відремонтованими або перебудованими, щоб вони не були занадто тісними для всіх мешканців, провітрювалися і, нарешті, щоб було достатньо палива у холодну пору року; щоб бідняки, яких, зрештою, небагато, за винятком Радомишльського повіту, мали одяг і взуття, здатні захищати їх від холоду й вогкості (особливо під час польових робіт) та щоб селяни цього повіту могли носити чоботи замість личаків, особливо взимку і в холоди; слід заборонити пити їм болотну воду, тим більше, що майже скрізь можна знайти добру воду, хоча й дещо далі; щоб у часи голоду, що, на щастя, трапляється рідко у цьому краї, вони мали достатньо якісної їжі, щоб не завжди були позбавлені м'яса та горілки. Профілактичні засоби в часи, коли панувала пропасниця, полягали у помірному вживанні горілки, настояній на полину, бобівнику, корені лепехи та перцю.

Золотуха часто спричиняється тими самими, що й названі вище, чинниками, але нею хворіють переважно малі діти. У людей старшого віку цю хворобу найчастіше викликає занадто тривале годування груддю, особливо тоді, коли матері ослаблені, немолоді, хворі або вагітні; тобто, коли їх харчування недостатнє та неякісне, внаслідок чого немовлята споживають погане молоко. Таким чином слід негайно скрізь заборонити матерям годувати грудних дітей більше року; завдяки цьому можна запобігти досить часто золотусі та смерті багатьох дітей. Цьому сприятимуть і перелічені вище засоби, а також парові ванни або холодні ванни влітку, які слід приймати час від часу і обережно.

Захворювання очей, як уже зазначалося, часто викликані дією сонячних променів, а також занадто сильним їх сяйвом, що відбиває пісок, та пекучим пилом; припинення випаровування шкірою також призводить до того, що в зіниці ока утворюється центр подразнення, викликаючи запалення. Отож, щоб попередити появу цієї хвороби, слід, наскільки це можливо, уникати впливу цих чинників, часто промивати очі чистою водою з допомогою чистої полотнини, не проводити ночі на відкритому повітрі, не маючи належного одягу, щоб захиститися від холоду і вогкості, які наступають після денної спеки. Пияцтво також сприяє захворюванню очей, отож, слід, по можливості, заборонити пити.

Грип, кашлюк та круп, хвороби на які часто хворіють діти, спричинюються несприятливими погодними умовами. Матерям слід не переохолоджувати дітей, особливо тоді, коли ці хвороби набувають характеру епідемії.

Причини кору, фальшивої віспи та скарлатини невідомі, вони передаються через зараження. Віспі можна запобігти щепленням новонароджених; але немає засобів попередження інших висипних захворювань, хіба що тільки ізоляція хворих дітей, що дуже складно в умовах села.

Запальна лихоманка виникає часто від перебування на сонці під час важких польових робіт. Треба селянам остерігатися цієї хвороби, але оскільки вона найчастіше є результатом зловживання горілкою, треба заборонити, по можливості, вживати її у цей період.

Пронос і кривавий пронос, хоча останній подекуди буває заразним, зумовлені передусім обставинами, які порушують процеси травлення, отож, у період, коли вони поширені, слід заборонити вживання зіпсованих та неякісних продуктів і пияцтво.

Плеврит, пневмонія і ревматизм завжди спричиняє припинення дихання шкірою, тобто їм можна запобігти, тепло вдягаючись, не

вживаючи холодної чи крижаної води, особливо в стані спітніння; не треба забувати також, що на ревматизм часто хворіють п'яниці.

Сифіліс завжди заразний; у зв'язку з цим не слід контактувати з ураженими людьми, користуватися їхніми ложками, мисками, не їсти з ними, не брати їх люльки; особливо – не цілуватись, бо при поцілунках, зокрема на Великдень, багато хто підхоплює цю заразу.

Водобоязнь, або сказ, звичайно виникає внаслідок укусів скажених тварин, зокрема собак і вовків; отож, перших треба вбивати при найменшій підозрі на сказ, а також принагідно перешкодити збільшенню кількості вовків у лісах.

У розділі про працю селян уже йшлося про засоби, до яких поліція має вдаватися, щоб зменшити небезпеку, яка чатує на них при виконанні різних робіт.

Розділ III

ПРО ЕПІЗООТИЧНІ[113] ЗАХВОРЮВАННЯ

У Київській окрузі нерідко буває падіж серед волів, овець і свиней, а саме: у волів – злоякісна, або заразна лихоманка, або заразний тиф; у овець – овеча віспа; у свиней – параліч.

ПРО ЗАРАЗНИЙ ТИФ У ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ[114]

Відомості, які я дістав від ветеринарів, нічого не додали нового, оскільки характер цієї епідемії залишається незмінним. Вона рідко проявляється спонтанно, а завжди пов'язана з інфекцією; згубний початок, який її викликає, діє цілеспрямовано на слизову оболонку тонких кишок, потім на слизову шлунка, іноді й товстих кишок та легеневих органів. Цей смертоносний чинник діє здебільшого дуже інтенсивно і впливає також на нервову систему; таким чином він руйнує життєві сили і призводить до раптової загибелі. В інших випадках знемога та занепад сил передують появі лихоманки, потім наступає запалення слизових оболонок шлунка й кишок, а також легеневих органів, про що свідчить розтин одразу ж після загибелі, доки тіло ще не захолонуло, оскільки відбувається він дуже швидко; так було виявлено гастроентерит з ускладненнями легенево-запальних захворювань, мозок і печінка були подразнені лише симптоматично, жовч виділялась у великій кількості.

За моїми особистими дослідженнями, проведеними у 1848 р. у Сквирському повіті, при цій епідемії треба запобігати не стільки загальному занепаду сил, скільки руйнації, що загрожує внутрішнім органам та оболонкам, а також швидкості, з якою зупиняється органічне збудження, викликаючи повний занепад сил та швидку гангрену; бо чим інтенсивніше запалення нутрощів, тим несподіваніше проявляються ці фатальні симптоми. Звідси випливає, що серйозність цієї епідемії вимагає негайної допомоги, але хіба відомо якої? Найбільш ефективне лікування не дає результатів, іноді сама природа лише своєю могутністю приводить до одужання без лікування, в той час як знання нічим не можуть допомогти, коли життєвому началу завдано непоправної шкоди; то чи варто намагатися щось робити, коли з'являються не такі згубні симптоми? Але застосовуючи методично призначене лікування, можна врятувати від неминучої смерті три тварини з чотирьох, в той час як, поклавшись на дію природи, не більше однієї тварини з шести. З цього можна зробити висновок, наскільки катастрофічно згубною є порада залишати тварин напризволяще в очікуванні епідемії.

Велика кількість розрекламованих ліків, від яких пізніше відмовились, оскільки нерідко вони лише сприяли смертності, змушує взагалі втратити надію знайти ефективний засіб лікування серед найбільш стимулюючих збуджуючих або найсильніших проносних, але такі засоби можуть лише зашкодити при запаленні тканини; отже треба намагатися зняти подразнення, яке веде до руйнації.

З іншого ж боку, кровопускання, за яке так часто ратували і якого, здавалося б, потребує запальний характер цієї епізоотії, як показав досвід, було визнано небезпечним, бо головний мозок раніше за інші органи став місцем подразнення, і виникла загроза крововиливу, що слід передбачити при великому прискоренні кровообігу з дуже вираженою подразливістю нервової системи, та твердим частим і неповним пульсом; отже, при такому швидкому розвитку хвороби треба діяти не гаючи часу, і лише за таких обставин можливе кровопускання, та й то його треба робити обережно, щоб зменшення кількості рідини в організмі не призвело до гангрени, до чого є велика схильність, у такому випадку ставлять декілька п'явок на голову або кровососні банки, потім роблять одне-два кровопускання на хвості або на задніх кінцівках, які викликають відтік крові, після чого наступає полегшення, що є добрим передвісником.

Заволоки[115], якими так часто користуються для запобігання епідеміям у багатьох місцях Сквирського повіту, щоб врятувати тварин, виявились безрезультатними, вони можуть бути корисними лише тоді, коли подразнення органів починає зменшуватись.

Хоча запальне ослаблення, характерне для бичачої зарази, нібито вимагає застосування стимулюючих або, принаймні, тонізуючих засобів, вони не доцільні, оскільки при подразненні слизової оболонки кишок слід остерігатися, щоб ці засоби його не посилили і не призвели до гангрени.

ОСНОВНІ СИМПТОМИ ЗАРАЗНОГО ТИФУ У РОГАТИХ ТВАРИН

1-й період. Понурість і похмурість тварин, велика чутливість хребта, що виявляється в осіданні тіла при сильному натисканні на поперек, голова нахилена, вуха опущені, вовна настовбурчена, передні кінцівки розставлені, а задні до них наближені, згин спини, жар і місцеве тремтіння, холодні роги й вуха, сильна спрага, сльозові очі, набряклі повіки, виділення великої кількості густої мокроти з ніздрів, запор.

2-й період. Протягом другого–четвертого дня перелічені симптоми виявляються з деякими послабленнями, потім настає різке загострення: тварина часто лягає й встає; дихання коротке; набрякають бокові частини обабіч хребта; іноді продовжується запор, але найчастіше є пронос.

3-й період. Настає звичайно на п'ятий день: прискорення пульсу до 70-80 ударів на хвилину; швидке дихання, посилення проносу, який стає кривавим і дуже смердючим, емфізематозне набрякання молочної залози, переміжне ослаблення пульсу; цілковита втрата сил. Тварина залишається на ногах до останнього моменту і падає лишень за мить до смерті. Коли вона доживає до шостого дня, то з'являється надія, якщо дочекається восьмого, то звичайно залишається живою.

ПРИЧИНИ ЗАРАЗНОГО ТИФУ

Причини заразного тифу серед худоби вбачають у неякісному кормі або скошеному на болотах сіні, у питті болотної стоячої води, або такої, в якій вимочували коноплі або льон, важкій і тривалій праці волів, надто великому скупченні худоби у вогких та нездорових місцях, але справжні причини дотепер невідомі, і всі дослідження в цьому плані виявилися марними. Відомо лише, що ця епізоотія поширюється на великі відстані від місця, де вона виникла. Вона охоплює розлогі простори, майже повністю спустошуючи їх, хіба що їй поставлять якусь перепону; нарешті, немає сумніву, що випари, які її викликають, подібні до чуми, осідають на великій кількості предметів, саме завдяки ним вона здебільшого поширюється на значній відстані від місця виникнення.

ЛІКУВАННЯ

Ветеринарна медицина менш розвинута, ніж лікування людей, і хоча заразний тиф великої рогатої худоби часто спостерігали й описували, лікування його все ще мало відоме. Те, що я з певним успіхом застосував у своїй економії у 1848 р. і пропагував всюди, де зустрічався з епідеміями, полягає у вжитті таких засобів.

Перший період. Перш за все потрібна сувора дієта; застосування пом'якшувальних, масляних та мильних клізм, приготованих з відвару лляного насіння, олії й мила, зокрема, відвар кореня проскурняку (алтеї), мальви лісової або насіння льону, ячменю, вівса, жита або навіть висівок, його іноді підкислюють оцтом; або залежно від пори року відвар плодів диких груш, вишень чи буряків; згодом – пиття з лляною олією, іноді з м'ясним відваром (вони з успіхом застосовувались у Франції під час епідемії, що мала місце в провінції Солонь у 1843 р.); коли вже з'явиться пронос, а випорожнення смердюче і виділяється у великій кількості, викидаючись далеко і сильно, доброго результату можна досягнути при питті великої кількості рідини з невеликою дозою англійської солі[116] або кремортартару[117].

У другому періоді, коли хвороба протікає майже невідчутно, слід давати нашатирну оцтовокислу сіль(Ammonium aceticum)[118], після якої наступає значне полегшення, після цього слід застосувати збуджувальні ліки у дуже помірних дозах, аби викликати лише повільне, легке й поступове збудження, хоча треба остерігатись виникнення подразнення.

У третьому періоді не давати Ammonium aceticum, а давати гіркі відвари, напр., з полину, вербової або соснової кори, але й тоді треба діяти повільно і застосовувати їх лише при зменшенні подразнення.

ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАСОБИ

Я маю підстави вважати, що насамперед завдяки профілактичним засобам, незважаючи на існування епізоотії в сусідніх місцях, вдалося уникнути поширення зараження. З моменту появи епідемії хворих тварин відділяють, припиняють будь-які посередні й безпосередні контакти між тваринами, якщо вони хворі, або є така підозра; навіть не дозволяють жодних відвідувань людям, які доглядають хвору худобу у сусідніх селах, не пускають у хлів інших свійських тварин, навіть собак, котів, курей, хлів потім обкурюють хлоркою, чистять, а жолоб замінюють або миють окропом. Коли дозволяє погода чи пора року, тварин випускають на сухі місця, стелячи їм солому, і таким ось чином уникають зараження.

Отже, було б добре, якби у періоди епізотії влада встановлювала карантин, що завадило б чужій худобі переносити заразні міазми, особливо на ярмарках і торгах.

Я також вважаю, що небезпечно здирати шкіру з здохлих від тифу тварин і що їх слід одразу ж глибоко закопувати у землю, щоб собаки не змогли їх вирити.

Додам також, сумнівно, щоб м'ясо хворих тварин було шкідливе для споживання, але розважливіше відмовитися від нього, тим більше, що воно погане на смак, прісне, а бульйон не наваристий і відразливий.

ОВЕЧА ВІСПА[119]

Симптоми. За три-чотири дні до появи висипу тварина стає сумною й понурою, одночасно уповільнюється хода, втрачається апетит, тьмяніють очі, хилиться донизу голова; їй важко утримуватись на ногах, посилюється серцебиття; згодом на місцях, де немає вовни, з'являються червоні плями, а інтенсивність симптомів водночас зменшується. Ці плями поступово перетворюються у поодинокі або суцільні гнійнички різного розміру без вінчика, як буває при щепленні у людини, – одні круглої, інші овальної форми. Ці гнійнички, які впродовж чотирьох-п'яти днів залишаються твердими і запаленими, починають потім гноїтися, далі потроху гаснуть, біліють і пом'якшуються. У цей час знову з'являється жар, він триває ще чотири-п'ять днів; пізніше гнійнички починають сохнути, це завершується через п'ять-шість днів, тоді наступає одужання. Ось так проходить хвороба, якщо вона нескладна. Але якщо віспа нетрадиційна, то перелічені вище симптоми тримаються подекуди і на сьомий-восьмий день і залишаються весь час при появі висипу ще з більшою інтенсивністю, гнійники збільшуються і зливаються іноді у невеликі, іноді у величезні, повіки набрякають, на них теж з'являються прищики, тоді повіки склеюються й закриваються; очі тьмяні, ніби запилені й погаслі, часто з'являється нагноєння, яке їх нищить. Потім – глибокі виразки, які досить часто з'являються після гнійничків, гангрена, каріоз або анкілоз кісток; з ніздрів тече смердючий сукровичний гній, дихання важке, часте і хрипле; з дихальних шляхів чується нестерпний нудотний запах, смердючий пронос, а далі через 15-30 днів від початку хвороби наступає смерть.

Причини овечої віспи. Вони дуже неясні, відомо лише, що вони епідемічні і легко передаються.

Лікування й профілактика. Багато хто з селян вірять, що цю хворобу насилає злий дух, і тому полишають її на волю природи; отож, вона дуже спустошує стадо, коли там з'являється, бо вони не вживають жодних заходів, щоб її спинити. Тим часом селяни, які мають здоровий глузд, погоджуються на щеплення віспи, попереджувальне значення якого не підлягає сумніву; щоправда, ізоляція є найкращим профілактичним засобом, а потім уже потрібне щеплення, яке всюди давало успішні результати. Щеплення проводиться на боках грудної клітки, де відсутня вовна, або на задній частині ліктя.

Хоча лікувати віспу й важко і не завжди успішно, все ж вдалося вилікувати третину, а часом більше половини стада, напоюючи тварин відваром борошна з ячменю, вівса та висівок, тримаючи їх у теплому хліві, не випускаючи у вологу, дощову і холодну погоду.

Я не згадуватиму про ряд сміхотворних засобів, якими користуються селяни, дія яких, хоча й нешкідлива, але зовсім незначна.

ПАРАЛІЧ СВИНЕЙ[120]

Найбільш поширеною й смертельною з епізоотій, які трапляються у різні періоди серед свиней Київської округи, є параліч цих тварин.

Симтоми. За кілька днів перед захворюванням тварина стає сумною і понурою, потім помічається уповільненість ходи, жар в області поперека, їй важко утримуватись на задніх кінцівках, тварина починає кульгати, волочить за собою задні кінцівки, нарешті, наступає їхній повний параліч, що супроводжується втратою апетиту. Тварина худне; потім з'являється пронос, що веде до великого ослаблення, і смерть на п'ятий-сьомий день, рідко коли пізніше.

Лікування і профілактика. Я бачив, як при паралічі свиней з успіхом застосовували суміш ягід ялівцю (Juniperus communis), сірки й камфори, даючи хворим тваринам ложечку цієї сумішіу щодня разом з водою й висівками, водночас поперек натирали маззю, яка складалася з однієї унції смальцю, однієї драхми шпанських мушок і 3 драхм терпентинної олії[121] (Oleum Terebinthinae).

Мені нічого невідомо про профілактичні засоби та догляд.

Коментарі

До розділу "Місцезнаходження"

(Коментарі Георгія Білявського і Олени Брайчевської)

1. "*. . . рівнини перетинаються долинами, ярами, пагорбами і горами . . .*"

Згадані товариства розташовані переважно в межах сучасних Києво-Святошинського, Васильківського та Обухівського районів Київської області, а колишній Радомишльський повіт – у межах Житомирської області, які за своїми природними умовами суттєво відрізняються (*Маринич О.М., Ланько М.І., Тименко П.С.* Фізична географія України. – К., 1982. – 208 с.; Атлас природных условий и природных ресурсов Украинской ССР. – М., 1978. – 174 с.).

2. "*. . . вони загалом родючі . . .*"

Автор не наводить географічних характеристик території згаданих товариств (клімат, ландшафт, склад ґрунтів тощо), а родючість чи бідність земель пов'язує тільки з рельєфом. Описувана територія належить до Київського плато з досить розчленованими долинами річок Тетерів, Здвиж, Ірпінь, Либідь та їхніми притоками, рельєфом, ускладненим моренно-горбистими льодовиковими утворами (*Маринич О.М., Ланько М.І., Тимченко П.С.* Фізична географія України. – К., 1982. – 208 с.; Атлас природных условий и природных ресурсов Украинской ССР. – М., 1978. – 174 с.).

3. "*. . . а у Фастівському і Веприківському товариствах зустрічаються розлогі рівнини.*"

Навпаки, ця місцевість – одна з найбільш розчленованих у Київській області (*Маринич О.М., Ланько М.І., Тимченко П.С.* Фізична географія України. – К., 1982. – 208 с.; Атлас природных условий и природных ресурсов Украинской ССР. – М., 1978. – 174 с.).

4. "*У Київському повіті та на берегах Дніпра багато гір . . .*"

"Гори", які мав на увазі Д.П.Де ля Фліз, насправді являють собою моренно-льодовикові або денудаційно-ерозійні утвори земної поверхні (light, ками, моренні горби, еолові кучугури тощо). (*Маринич О.М., Ланько М.І., Тимченко П.С.* Фізична географія України. – К., 1982. – 208 с.; Атлас природных условий и природных ресурсов Украинской ССР. – М., 1978. – 174 с.).

5. "*. . . вони досить високі у Стайківському, Трипільському, Витачівському, Жуківському, Обухівському . . . товариствах.*"

Це всесвітньовідомі Канівські гляціодислокації, більш відомі широкому загалу як Канівські гори. Вони являють собою найбільш підвищені ділянки рельєфу в межах сучасних Київської та Черкаської областей (*Маринич О.М., Ланько М.І., Тимченко П.С.* Фізична географія України. – К., 1982. – 208 с.; Атлас природных условий и природных ресурсов Украинской ССР. – М., 1978. – 174 с.).

6. "*Кілька невисоких гір є біля Чорнобиля . . .*"

Це найбільш східні відроги Придніпровської височини.

7. "*. . . ще довго страждали від цієї повені.*"

Села Злодіївка (сучасне – Українка) та Віта (сучасне – Віта-Поштова) знаходяться в низинних заплавах річок Віти і Стугни і в минулому столітті досить часто потерпали від весняної повені. У 1820 р. повінь була значно вищою від норми і тому збитки селян від неї були досить відчутними. Повінь 1845 р. була однією із найбільших за десятиріччя. Рівень води в Дніпрі в описуваному районі піднявся більш як на 6,2 м. Ця катастрофічна повінь, яка зруйнувала населені пункти не тільки в описуваному районі, а й в більшості басейнів річок Середнього Подніпров'я, була викликана дуже сніжною зимою 1844-1845 рр., а також пізньою (10-15 квітня) весною. (*Швец Г.И.* Выдающиеся гидрологические явления на юго-западе СССР. – Л., 1970. – С.210).

8. "*Їхні втрати становили понад 400 срібних карбованців.*"

Великі збитки селян цієї місцевості, про які повідомляє автор, були наслідком саме катастрофічної повені 1845 р. Тепер такі повені трапляються значно рідше внаслідок зарегульованості стоку Дніпра (каскад водосховищ, будівництво численних дамб уздовж комунікаційних шляхів, меліорації, інтенсивного поверхневого і підземного водовідводу).

9. "*Місцевість поблизу річки Прип'ять часто терпить від повені.*"

Це спричинено тим, що у цьому районі долина річки Прип'ять дуже низинна і щорічно весною заливається повенями.

10. "*Нас височинах лежать у Київському повіті Стайківське, Черняхівське, Трипільське, Витачівське, Жуківське, Обухівське, Білогородське, Хотівське, Гвоздівське, Бугаївське товариства . . .*"

Ці підвищення за походженням є моренними горбами досить значної висоти.

11. "*Річка Дніпро тече з півдня на північ . . .*"

Тут, очевидно, помилка. Дніпро тече з півночі на південь.

12. "*Уша . . .*"

Уша – це річка Уж, права притока річки Прип'ять.

13. "*Річка Прип'ять бере свій початок у Мінській губернії, тече з півдня на північ, потім з півночі на південь . . .*"

Річка Прип'ять бере свій початок у районі Шацьких озер і тече із заходу на схід до сучасного білоруського міста Мозир, а потім повертає на південний схід.

14. "*Річка Унава бере початок біля міста Новограда-Волинського, тече із сходу на захід . . .*"

Насправді річка Унава тече із заходу на схід.

15. "*Якість води . . .*"

На період середини XIX ст. характеристика якості води, зроблена автором, цілком вірна. Більшість вод, як річкових так і ґрунтових, була високої питної якості й прозорості. В

районах боліт, через наявність у водах сполук заліза, вони мали неприємний присмак, рудувато-жовтий колір і підвищену кислотність. Сьогодні ж всі поверхневі й ґрунтові води на цій території дуже забруднені продуктами людської діяльності (нітратами, пестицидами, які потрапляють у воду із сільськогосподарських угідь, важкими металами, особливо вздовж шосейних доріг і навколо міст Київ, Чернігів, Біла Церква та ін.). Поверхневі й ґрунтові води майже на всій території північної частини описуваного регіону після катастрофи на Чорнобильській АЕС у 1986 р. забруднені ще й радіонуклідами в різних кількостях (Національна доповідь України "Навколишнє середовище і розвиток" на конференції ООН. – К., 1992. – 44 с.).

16. " . . . *вона сягає від 20 до 70* . . . "

У даному випадку мова, очевидно, йде не про абсолютну висоту моренних пагорбів над рівнем моря, а про їхню відносну висоту над рівнем Дніпра.

17. " . . . *туаз* . . . "

Т у а з (франц. toise) – одиниця виміру довжини, яка використовувалася в різних країнах до введення метричної системи мір. У Франції 1 туаз = 1,949 м. У російському варіанті тексту висота пагорбів наводиться в саженях. Сажень – одиниця довжини, відома з часів Київської Русі. До XVIII ст. величина сажня не була сталою. З XVIII ст. 1 сажень = 2,1336 м. З введенням метричної системи мір туаз і сажень, як одиниці виміру довжини, не використовуються.

18. " . . . *від гіперборейських вітрів.* "

Гіперборейський вітер означає північний вітер (від грецького hyperboreios – північний).

19. " . . . *до Миколаєва.* "

Тут очевидна помилка: місто Миколаїв знаходиться не на Дніпрі, а на Південному Бузі. На жаль, сьогодні вже неможливо дати аналогічну характеристику стану лісистості описуваного краю. Хоча в межах України ця частина Полісся ще залишається однією з найбільш залісненних територій, велику кількість лісів тут вирубано і знищено внаслідок людської діяльності. Корабельного лісу тут вже не існує майже 100 років. Єдиними острівцями згаданих Де ля Флізом лісових ландшафтів є заповідні ділянки, але й тут має місце браконьєрство і знищення флори.

20. " . . . *скель* . . . "

Характеризуючи ґрунти, автор поділяє територію на зайняту і незайняту лісами. Останню він називає просто "землі". Загалом характеристика ґрунтів об'єктивна. В південній частині території колишньої Київської губернії переважають малогумусні чорноземи, в центральній частині – дерново-підзолисті, піщані, глинисто-піщані на льодовикових відкладах і морені, на півночі – дерново-слабопідзолисті ґрунти, а в заплаві Тетерева – лучні. "Каменями" на даній території є виходи давніх порід Українського кристалічного щита на узбережжі Тетерева і Росі (Атлас природных условий и природных ресурсов Украинской ССР. – М., 1978. – 174 с.).

21. "*У Київській губернії, особливо у Фастівському маєтку Васильківського повіту, степів досить багато.*"

Згідно із сучасним географічним районуванням, південна частина колишньої Київської губернії належить до степової зони; північна – до зони змішаних лісів.

22. "*Підґрунтя землі* . . . "

Візуальний опис порід, що підстеляють ґрунти, в цілому правильний. Ґрунти Київщини сформовані переважно на водно-льодовикових, моренних, давньоалювіальних відкладах, а також продуктах вивітрювання кристалічних порід. Саме останні і є зазначеною автором білою глиною (*Маринич О.М., Ланько М.І., Тимченко П.С.* Фізична географія України. – К., 1982. – 208 с.; Атлас природных условий и природных ресурсов Украинской ССР. – М., 1978. – 174 с.).

23. " . . . *дуже рідко до 30⁰* . . . "

Наведені кліматичні характеристики правильні. Реомюр – температурна шкала (запропонована в 1730 р. французьким вченим Рене Антуаном Реомюром), в якій інтервал між точкою плавлення льоду і точкою кипіння води поділяється на 80 рівних частин.

24. " . . . *можуть виконувати важкі роботи, рідко хворіють і, відповідно, придатні як для польових робіт, так і для військової служби.* "

Природні умови Київщини середини XIX ст., описані Де ля Флізом, були сприятливі для проживання, і населення відзначалося здоровим як фізичним, так і моральним станом. Сьогодні ж Київщина – один із найнесприятливіших екологічних районів завдяки антропогенній діяльності. Найбільшої шкоди здоров'ю людей і довкіллю завдала аварія на ЧАЕС 1986 р. Тисячі гектарів земель і лісів виведені з нормального функціонування. Сотні тисяч людей змушені переселитися, оскільки місця їхнього проживання виявилися радіаційно забрудненими. Значно зріс, у 6 – 8 разів, рівень захворюваності населення, а рівень смертності – майже вдвічі (Національна доповідь України . . . – К., 1992. – 44 с.).

25. " . . . *нерідко призводять до пожеж, від яких іноді гинуть люди й тварини.* "

У наш час кліматичні умови Київщини теж значно змінилися як в результаті глобальних змін клімату, так і в зв'язку з мікрокліматичними змінами, викликаними створенням водосховищ, осушенням боліт і вирубкою лісів.

26. "*Такі обставини часто викликають переміжну пропасницю весною, а ще більше восени, ревматизм, водянку, цингу, вони, можливо, сприяють розвитку у цих місцях жорстокої ендемічної хвороби, яку називають ковтуном.* "

Тепер перелічені автором хвороби трапляються у цих краях дуже рідко завдяки кращим медико-санітарним умовам життя. Однак внаслідок забрудненості повітря, ґрунтів і вод, а також продуктів харчування важкими металами (промислові та автотранспортні забруднення), пестицидами та радіонуклідами жителі сіл і міст хворіють іншими, не менш тяжкими хворобами: від алопеції до ряду захворювань крові, нирок, шкіри, алергії (Національна доповідь України . . . – К., 1992. – 44 с.).

До розділу "Природні продукти"

(Коментарі Георгія Білявського і Олени Брайчевської)

27. " . . . *з неї можна було б виплавляти чавун* . . . "

Видобуток і обробка болотної руди органічного походження, родовища якої були локальними і невеликими, та виплавка заліза для виготовлення різноманітних виробів із нього для місцевих потреб зараз уже не провадяться.

28. " . . . *самородний бурштин . . . біля села Старі Петрівці* . . . "

У районі села Нові Петрівці та міста Вишгород по берегах Київського водосховища ще дотепер можна знайти окремі шматочки бурштину, однак родовищ промислового значення тут немає. Основними корисними копалинами сьогодення на цій території є прекрасні граніти, лабрадорити (Східна Житомирщина) та пісок Ірпінського родовища, невеликі поклади бурого кам'яного вугілля і торф.

До розділу "Гриби"

(Коментарі Олени Брайчевської)

29. " . . . *гнойовик сірий* . . . "

Цей гриб містить у собі токсин – коприн, який не розчиняється у воді, але розчиняється у спирті. Тому отруєння цими грибами бувають тільки при вживанні їх одночасно з алкоголем (*Вассер С.П.* Съедобные и ядовитые грибы Карпат. – К., 1990. – С. 80.).

30. " . . . *Licoperdon bovista* . . . "

Знайти відповідний аналог цього гриба за сучасною латинською номенклатурою грибів без відповідного малюнку неможливо.

31. " . . . *порхавка гігантська* . . . "

Цей гриб автор вважає отруйним. Але порхавка гігантська є їстівним грибом, який містить антибіотичну речовину – кальвацин і навіть використовується в народній медицині при лікуванні окремих хвороб нирок (*Вассер С.П.* Съедобные и ядовитые грибы Карпат. – С. 125-126.).

До розділу "Царство тварин"

(Коментарі Олени Брайчевської)

32. "Unio littoralis . . . "

У сучасній номенклатурі молюсків така назва відсутня. Очевидно, автор використовує назву Unio littoralis як спільну для всіх великих двостулкових молюсків, які належать до родини наяд – Unionidae: Unio – перлівниця та Unio anodanta – беззубка.

33. "*Helix . . . nemoralis.* "

Називаючи вид Helix nemoralis поширеним у Київській губернії, автор помиляється. Ймовірно, в даному випадку йдеться про Cepaea vindo-bonensis – лісового слимака, більш характерного для лісів Західної Європи.

34. " . . . *дощові черв'яки* . . . "

Дощові черв'яки не належать до кишечних паразитів людини.

35. " . . . *не зможе протистояти бурям.* "

Верхівку дерева зрубають не для того, щоб його не зламала буря, а щоб стовбур став товщим і на такому дереві можна було влаштувати штучну борть. Крім того, це було своєрідним знаком власності і вже ніхто не мав права його зрубати (*Зеленин Д.К.* Восточнославянская этнография. – М., 1991. – С. 108).

36. " . . . *селяни мають дуже винахідливе пристосування, щоб на них залазити, що вимагає багато спритності й великої вправності.* "

Тут, очевидно, йдеться про жень, лезиво та пліть, за допомогою яких селяни залазили на дерево і добували мед із бортей (*Зеленин Д.К.* Восточнославянская этнография. – С. 108-113; *Грінченко Б.Д.* Словник української мови. – К., 1958. – Т. 1. – С. 479; Т. 2. – С. 353).

37. "*Кажуть, що такі вулики придумали татари, хоча й неможливо встановити час, коли вони навчили цьому мешканців краю.* "

Бортництво є одним із найдавніших слов'янських промислів. Перші згадки про нього зустрічаються у візантійських писемних джерелах середини I тис. н. е. Посуд із залишками меду, віск, а в одному випадку навіть обгорілі шматки дупла із сотами і медом було знайдено при розкопках слов'янських поселень VIII–IX ст. Мед і віск вважалися одним із основних багатств давньоруських земель у X–XIII ст. У цей час вже існували інші види бджільництва, зокрема: природне дуплове бортництво і бджільництво з вуликами-колодами. Традиційно займалося бортництвом і українське селянство в XIX ст. Тому твердження автора, що описані вулики придумали татари, не відповідає дійсності (Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период. – К., 1990. – С. 376; Археология УССР. – К., 1986. – С. 470; *Розов С.Н.* Очерки по истории отечественного пчеловодства. – М., 1972; *Пашкевич Г.О., Петрасенко В.А.* Землеробство і скотарство в Середньому Подніпров'ї в VIII–IX ст. // Археологія. – 1982. – Вип. 41. – С. 46-62).

38. " . . . *у Литві* . . . "

Описувана автором територія Київської губернії входила до складу Великого князівства Литовського з середини XIV ст. до утворення Речі Посполитої у 1569 р. Але незрозуміло, чому автор називає цю територію Литвою у середині XIX ст.

39. " . . . *мед зустрічався дуже рідко, бо загальне низинне положення краю утруднює будівництво погребів, які б не затоплювала вода навесні* "

Це суперечить сказаному вище, що "бджоли досить поширені у Київській губернії і в багатьох селах селяни тримають пасіки".

40. " . . *від цього і місяць називають червень* . . . "

Слово "пурпуровий", яке вживає Де ля Фліз, є аналогом слова "червоний", від якого походить назва першого місяця літа – червень.

41. " . . *автора цього краю Милослава* . . . "

Кого має на увазі Де ля Фліз, невідомо.

42. " . . *екю.* "

Е к ю – старовинна французька золота монета (з XIII по XVII ст.) і велика срібна (з XVII по XIX ст.).

43. " . . *рибалочка голубий* . . . "

Рибалочка голубий не належить до хижаків, це рибоїдний птах.

До розділу "Хвороби, поширені у губернії"

(Коментарі Юліани Філіпової)

44. "*До епідемічних та заразних хвороб* . . . "

Е п і д е м і я (від грецьк. epi – серед та demos – народ) – поширення будь-яких інфекційних хвороб, що значно перевищують рівень звичайної захворюваності на певній території. Зумовлена соціальними та біологічними чинниками.

45. "*До ендемічних захворювань у Київській губернії* . . . "

Е н д е м і я (від грецьк. endemos – місцевий) – постійне існування в даній місцевості певних захворювань, зумовлених її природними особливостями і своєрідними умовами життя населення.

46. "*Пропасниці, іноді легкі весною, стають тривалішими влітку* . . . "

Інакше – м а л я р і я (від італ. mala aria – погане повітря), інфекційне захворювання людини з характерними приступами лихоманки та анемією. Переносники – малярійні комарі. На сьогоднішній день у зв'язку з поліпшенням побутових умов та гігієни випадків захворювань малярією майже не існує.

47. "*Золотуха поширена передусім серед дітей . . .* "

Термін, що вийшов з ужитку; частково відповідає сучасному уявленню про туберкульоз шкіри та лімфатичних вузлів у дітей.

48. "*Очні захворювання виявляються влітку*".

Запалення оболонки ока, переважно інфекційного характеру. Причиною хвороби може бути вплив різноманітної променистої енергії, зокрема сніжної, сонячної, або механічне подразнення.

49. "*У Київській губернії цинга трапляється зрідка . . .* "

У російському варіанті тексту Де ля Фліз називає цю хворобу "цинготной болезнью". Цинга спричинена нестачею в організмі людини вітамінів С і Р.

50. "*Ковтун – це, як відомо, скуйовджене волосся . . .* "

Сучасна назва – трихоспорія, ускладнення, викликані екземою, вошивістю (педикульозом), грибковими, а також, різноманітними захворюваннями волосся. Джерело зараження досі невідоме. У деяких місцевостях ковтун мав іншу назву – гостець. Так само називали ревматизм та артрит. Мабуть, така плутанина у назвах призвела до того, що Де ля Фліз об'єднав ці хвороби у такий спосіб, коли одна з них була причиною, а інша – наслідком, але в сучасній медицині підтвердження взаємозв'язку цих хвороб не існує.

51. "*Ерготизм (злий корч) зустрічається у деяких повітах Київської губернії . .* "

Це захворювання викликається отруєнням ріжками – рід сумчатих грибів, що паразитують на рослинах, передусім на житі. Вони містять алкалоїди, які стають причиною отруєння.

До розділу "Причини ендемічних захворювань"

(Коментар Юліани Філіпової)

52. Причини виникнення захворювань, які наводить Де ля Фліз, загалом відповідають дійсності. Природні умови, гігієна, якість їжі – все це визначено сучасною медициною як зовнішній фактор виникнення хвороб.

До розділів "Житло", "Одяг і взуття", "Їжа і напої"

Коментарі див. у "Етнографічному описі . . . " (*Де ля Фліз Д. П.* Альбоми. – К., 1996. – Т.1. – С. 173–176).

До розділу "Про селянські заняття"

(Коментарі Валерія Старкова)

53. " *. . . через двадцять років . . .* "

Де ля Фліз мав на увазі термін військової служби рекрутів, який в Російській імперії на початку XIX ст. складав двадцять п'ять років. Після 1834 р. він був знижений до двадцяти років з наступною п'ятирічною відпусткою. Новий термін протримався до 1855 р., коли він був зменшений до дванадцяти років з наступною трирічною відпусткою. Цим і пояснюється те, що Де ля Фліз говорить і про "двадцять п'ять" і про "двадцять" років військової служби.

54. "*Землеробство, як відомо . . .* "

В російському варіанті тексту бачимо дещо інший перелік того, що має на увазі під терміном "землеробство" Де ля Фліз.

55. "*Хоча можна помітити й різницю . . .* "

Наведена Де ля Флізом протилежність між фізичними типами хліборобів родючих земель Київського і Васильківського повітів та неродючих земель Радомишльського повіту нагадує більше літературну антитезу, щоб зайвий раз підкреслити різні умови хліборобства в згаданих повітах Київщини. Що ж стосується фізичного типу мешканців згаданих місцевостей, то практично відмінності між ними не спостерігаються.

56. " *. . . однак надмірне споживання горілки . . .* "

Де ля Фліз неодноразово звертається до теми вживання мешканцями Київщини алкоголю. З цього приводу див. прим. 114 до "Етнографічного опису . . . "(с. 193). Поза сумнівом, Де ля Фліз був рішучим противником надмірного вживання алкоголю.

57. " *. . . щоправда, в останні роки пияцтво трохи зменшилось*".

У російському варіанті тексту ця фраза відсутня.

58. " *. . . або ж як ковтун . . .* "

У російському варіанті тексту згадка про ковтун відсутня.

59. " *. . . теслярів . . . рибалок*".

У російському варіанті тексту, крім перерахованих фахівців, згадуються "железники" та "мельники".

60. "*Частина заможних селян . . . перевозять . . . товари . . .* "

З приводу чумацтва на Київщині див. прим. 102 до "Етнографічного опису . . . "(с. 192).

61. "*Мешканці деяких товариств . . . набутим навичкам*".

У російському варіанті тексту сюжет про бортництво викладено значно стисліше.

До розділу "Про вплив звичаїв та обрядів на хвороби"

(Коментарі Валерія Старкова)

62. " *. . . Існує звичай . . . на Великдень . . . впродовж усього свята*".

Звичай, коли після тривалого семитижневого посту спостерігалося надмірне вживання їжі та напоїв, зберігся в деяких рисах дотепер, особливо в сільській місцевості.

63. " *. . . стають рахітичними . . .* "

Р а х і т (rhachitis) (лат.) – гіповітаміноз Д у дітей молодшого віку, що характеризується порушенням фосфорно-кальцієвого обміну в організмі.

До розділу "Ендемічні та заразні захворювання"

(Коментарі Юліани Філіпової)

64. *"Грип"*

У XIX ст. вживалась інша назва цієї хвороби – інфлюенца.

65. *"Кашлюк"*

Гостре інфекційне захворювання, переважно у дітей, яке супроводжується судорожним кашлем.

66. *"Круп"*

Ця хвороба характеризується охриплим голосом, уривчастим кашлем та важким диханням. Розрізняють два види крупу: дифтерійний і фальшивий. Останній спостерігається здебільшого у дітей як вияв ларингіту.

67. " *. . . який назвали озоном . . .* "

У перекладі з грецької озон – пахнути; O_3 – газ синього кольору з різким запахом, сильний окислювач. Входить до складу повітря. Велика кількість чистого озону діє на організм людини як отрута, але цей газ не є причиною епідемій. Очевидно, що припущення Де ля Фліза відносно озону не є слушним. У сучасній промисловості озон використовується для знезаражування води та повітря.

68. *"Кір, скарлатина, віспа і фальшива віспа . . ."*

Усі ці хвороби є гострими інфекційними, на них хворіють переважно діти. Після одужання виробляється імунітет. Запобігти віспі можна було, зробивши щеплення. Тоді хвороба проходила у легкій формі і отримала назву фальшивої віспи. За останні десятиліття, внаслідок широкої імунізації населення, ця хвороба практично ліквідована.

69. *"Запальна лихоманка"*

У XIX ст. під цією назвою було об'єднано ряд хвороб, що супроводжувались подібними симптомами – високою температурою, ознобом, жаром, загальною слабкістю.

70. *"Пронос і кривавий пронос"*

Пронос (діарея) у даному випадку викликано отруєнням недоброякісною їжею.

Щодо кривавого проносу (дизентерії), то Де ля Фліз правильно зауважив, що дизентерія є заразною хворобою, яка супроводжується ураженням товстих кішок та загальною інтоксикацією. Збуджувачі – бактерії з роду шигелл. Зараження відбувається через їжу, воду, комах та хворих людей.

71. *"Азіатська холера"*

Гостре інфекційне захворювання, викликане холерним вібріоном. Розроблена на початку XX ст. система боротьби з епідемічними захворюваннями дозволила обмежити поширення холери.

72. *"Плеврит, пневмонія"*

У російському варіанті тексту Де ля Фліз називає плеврит – "колотье в боку". Плеврит – запалення плевральних листків, що супроводжується підвищенням температури, кольками в боці та задишкою. Запалення легенів (пневмонія) – група захворювань легенів, викликаних вірусом.

73. *"Ревматизм"*

Де ля Фліз помилково відносить цю хворобу до епідемічних. Це інфекційно-алергічне захворювання з ураженням сполучної тканини та серцево-судинної системи. Хід хвороби переважно хронічний з загостренням.

74. *"Сифіліс"*

Хронічне інфекційне захворювання, що передається статевим шляхом. Можливе побутове зараження.

75. *"Водобоязнь (Сказ)"*

Водобоязнь, або сказ – вірусна хвороба людини та тварини, яка уражує центральну нервову систему. Передається за допомогою слини хворих тварин при укусі.

До розділу "Причини епідемічних та заразних хвороб"

(Коментар Юліани Філіпової)

76. До відкриття бактерій та появи науки бактеріології (кінець XIX ст.) справжні збуджувачі захворювань були невідомі. Причини виникнення хвороб пояснювали дією зовнішніх факторів. Тому тільки ці причини появи захворювань і називає Де ля Фліз у своєму описі. Зовнішні фактори сприяють розвиткові хвороби.

До розділу "Про народну медицину"

(Коментарі Наталії Карповець)

77. *Хіна* – медичний препарат, який виготовляється з кори хінного дерева. Батьківщина цієї рослини – південноамериканські Анди. Індіани ще до появи європейців використовували лікувальні властивості кори хінного дерева у боротьбі з малярією. В Європу хінну кору завезли в 30-40-х роках XVII ст. Хінне дерево багате на алкалоїди (азотомісткі сполуки рослинного походження). Один із них – хінін – був виділений лише в 1820 р. у Франції й почав використовуватись при лікуванні такої важкої хвороби, як малярія. Де ля Фліз згадує на с. 365 препарат сульфат хініну – білий порошок, дуже гіркий на смак, без запаху, що й зараз застосовується як протималярійний засіб (*Попова Т.* Очерки о гомеопатии. – К., 1988. – С. 28-33).

78. *Іпекакуана* (Cephaëlis ipecacuanha Rich.) – лікарська рослина, що використовується як сировина для одержання відхаркувальних засобів при лікуванні хронічного бронхиту, астми, трахеїту тощо. Це – багатолітні кущі, що в дикому вигляді ростуть у Бразилії, Болівії, а культивуються в Індії, Індонезії, Танганьїці.

Використовують корені іпекакуани, в корі яких містяться дуже важливі для лікування згаданих вище хвороб алкалоїди – еметін й цефелін (*Попов А.* Лекарственные растения в народной медицине. – К., 1970. – С. 95-96).

79. *Сасапарель* – сарсапарель, або смілакс. Рослина з родини лілійних. Понад 300 її видів зустрічається в Середземномор'ї, тропічних, субтропічних та помірних регіонах Азії та Північної Америки. Два види сарсапарелю відомі на Кавказі й на Далекому Сході. Корені деяких видів, а саме С. лікарського й С. китайського містять сапонін – органічну сполуку, що застосовується як сечогінний та відхаркувальний засіб. Раніше коріння сарсапарелю використовувалося при лікуванні сифілісу. Де ля Фліз у російському варіанті тексту помилково написав "салсапариль".

80. *Дженнер Едуард* (1749–1823) – англійський лікар, засновник щеплення віспи. З 1773 р. займався лікарською практикою в Глостерширі. В цій місцевості серед населення існувало переконання, що особи, які перехворіли коров'ячою віспою, вже не хворіють натуральною віспою. Багаторічні спостереження Дженнера підтвердили слушність цього висновку.

14 травня 1796 р. Дженнер прищепив коров'ячу віспу 8-річному Джеймсу Фіпсу, через шість тижнів хлопчику було прищеплено натуральну віспу, але він не захворів. Дженнер виклав усі ці факти у статті "Дослідження причин і дії коров'ячої віспи" (1798 р.). Того ж

року вакцинацію проти віспи почали здійснювати в англійській армії. А з 1808 р. щеплення віспи було запроваджено в Англії як державний захід.

81. " . . . *шарлатани . . . роблять і операції, вправляють переломи кісток варварськими способами . . .* "

Де ля Фліз негативно ставився до народних лікарів, сільських повітух, хірургів-костоправів. Вони справді поєднували раціональні методи з забобонними. Однак аналіз джерел переконує, що хірурги-костоправи найближче стояли до раціональної медицини. Термін "костоправ" відомий з часів Київської Руси. Подібними серед східних слов'ян були основні методи вправлення вивихів, дисків, складання зламаних кісток.

Вивихи вправляли витягуванням кінцівки, повертаючи її в різні боки. Вправивши пошкоджений суглоб, його розтирали маззю з живокосту, воску, купали в сироватці. При переломах накладали пов'язки з бересту, брали в "лещата", "лубки", під які підкладали висушений мох, клоччя, робили примочки з живокосту (цю рослину вважали такою, що стимулює зростання кісток). Фах костоправа передавався від діда-прадіда, як правило, в межах однієї родини.

Серед лікарів-костоправів були чудові знавці своєї справи, вони добре володіли методами мануальної терапії, ручного вправлення дисків, вміли розпізнавати переломи, знали про можливі зміщення уламків. Були серед них, однак, і люди некомпетентні, які не вміли розпізнавати вивихи, розтягнення зв'язок й лікували лише замовляннями. Можливо, саме з такими й зустрічався Де ля Фліз у своїй практиці, але, поза сумнівом, не можна всіх їх вважати шарлатанами (*Болтарович З.* Народна медицина українців. – К., 1990. – С. 38-39; *Попов Г.* Русская народно-бытовая медицина.– СПб., 1904. – С. 77).

82. *Бандаж* – засіб, призначений для того, щоб попередити розтягування черевної стінки, підтримувати органи черевної порожнини (нирки, шлунок, кишки) при їх опущенні, при грижах черевної стінки.

83. *Пессарій* (Pessarium) – маточне кільце, призначене утримувати матку в нормальному стані. Має вигляд круглого або овального еластичного кільця, що вводиться у піхву.

84. "*Баби-повитухи . . .* "

Баби-повитухи, до певної міри, становили окрему категорію народних лікарів. Вони приймали пологи, давали поради при жіночих захворюваннях, лікували дитячі недуги. В своїй практиці вони користувались як раціональними, так магічними засобами.

Бабами-повитухами, як правило, були літні досвідчені жінки, які розумілися на лікарських травах, вміли замовляти, добре знали народні звичаї і відігравали в родильних обрядах значну роль. Уміння їх передавалося з роду в рід, від матері до дочки та невістки. Їх оточували повагою, трохи боялись, бо вважали, що за якусь кривду вона може "наслати" на дитину хворобу.

Так беззастережно, як Де ля Фліз, заперечувати позитивну роль повитух не варто, оскільки під час важких пологів вони не рідко були єдиними, хто міг допомогти породіллі, зробити масаж, дати потрібні відвари трав, вдатися до низки дій, що прискорювали роди (*Болтарович З.* Народна медицина українців. – С. 42-43; *Гаврилюк Н.* Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев). – К., 1981. – С. 67).

85. " . . . *ртутні препарати, як от Hydrargyrum dichloratum . . . або Hydrargyrum sulfuratum . . .* "

Де ля Фліз мав на увазі такі ртутні (в російському тексті "меркуриальные") препарати, як сулему (діхлорід ртуті – Hg Cl_2) і кіновар (сульфід ртуті – Hg S). Сулема – сильна отрута, використовується іноді як антисептичний засіб. Кіновар – природний мінерал, з якого добувають ртуть, використовується як пігмент для фарб. І сулема, і кіновар у часи Де ля Фліза використовувались при лікуванні сифілісу, тепер їм на зміну прийшли антибіотики, препарати вісмуту і миш'яку (*Машковский М.* Лекарственные средства. – М., 1987. – Т. 2. – С. 310-315).

86. *Кровопускання* (missio sanguinis) – видалення з лікувальною метою визначеної кількості крові з кровеносного русла шляхом венепункції або венесекції. Спосіб відомий з глибокої давнини, в сучасній медицині застосовується рідко. Погляди на ефективність та лікувальну дію кровопускання з часом змінювались. У XVIII ст. існувала думка, що кровопускання допомагає виведенню з організму "отруйних" речовин, які викликають захворювання. В середині XIX ст. медики почали виявляти критичне ставлення до кровопускання, таку думку поділяв і М.І. Пирогов – видатний російський медик.

У народно-побутовій медицині багатьох народів з найдавніших часів активно застосовувався метод кровопускання при найрізноманітніших захворюваннях. Найчастіше це робили сільські цирульники. У селах були кровопускателі з діда-прадіда, що мали свою методику кровопускання й користувались з цією метою лезом, кишеньковими ножами, уламками коси. Кров пускали при ревматичних та головних болях, туберкульозі, шкірних захворюваннях, психічних хворобах тощо. Цю процедуру найчастіше здійснювали весною, пояснюючи це тим, що кров у людини, подібно до змін у природі, міняється щороку, тому "зимову, ледачу" кров треба випускати, а молода, весняна прибуде (*Болтарович З.* Народна медицина українців. – С. 39-42; *Попов Г.* Русская народно-бытовая медицина. – С. 78).

До розділу "Про місцеві медичні засоби. . ."

(Коментарі Наталії Карповець)

87. "*Хто б міг передбачити років 40 тому, що відома всім рослина, яка росте по всій Європі, забезпечить нас цукром . . .* "

Де ля Фліз мав на увазі цукрові буряки. Ще в 1747 р. в Німеччині з'явилася наукова праця А.Маргграфа про можливість добувати цукор із цукрових буряків. Але тільки 1806 р. у Франції це виробництво набуло широкого розповсюдження. В Російській імперії перший завод створено 1802 р. в Тульській губернії.

88. " . . . *і що деякі рослини нашої півкулі дадуть нам індиго . . .* "

Де ля Фліз, можливо, має на увазі такі рослини, як вайда (Isatis tinctoria) або синячник з родини хрестоцвітих, листя якого дає темно-синю фарбу; а також гірчак красильний (Polygonum tinctorium), листя якого в період цвітіння дає блакитну фарбу, що з'являється в процесі його вимочування у воді, а потім бродіння цієї суміші (*Палимпсестов Н.* Словарь сельскохозяйственных растений. – Одесса, 1855. – С. 565-566).

Індиго (Indigofera) – рослина з родини бобових, сік якої містить синій барвник. Росте в тропічних зонах світу.

Узагальнюючий коментар до розділу “Речовини, які знаходяться майже у кожному сільському помешканні . . . а з потреби можуть стати ліками”

(Коментар Наталії Карповець)

Використання з лікувальною метою домашніх продуктів, городніх рослин, засобів мінерального походження здавна відоме в практиці народного лікування і має назву “натуропатія”. Цей розділ в альбомі Де ля Фліза висвітлює багатовіковий досвід українського народу в цій галузі, ті емпірично здобуті раціональні знання, що передавались від покоління до покоління.

Вивчаючи народний досвід з точки зору сучасної медицини, знаходимо раціональні моменти майже в усіх рецептах, що подає Де ля Фліз. Так, використання “хлібної води” й “хлібних припарок” пояснюється багатством вітамінів групи В й біологічно активних речовин у хлібі (особливо житньому), що зумовлює його застосування при різних захворюваннях.

Приготування поживної страви з пшеничного борошна, масла й свіжого яєчного жовтка для тих, хто одужує, зумовлене тим, що саме в жовтку міститься та форма заліза, яка легко засвоюється, а це особливо необхідно при анемічних хворобах. Наявний у жовтку і лецитин – речовина, яка має загальнозміцнюючу дію при недокрів’ї, неврозах, занепаді сил.

Не можна відмовити у доцільності використання своєрідних гірчичників з кислого тіста, насіння гірчиці, часнику й хрону, оскільки ці городні рослини здавна відомі як відволікальні засоби, а поєднання саме кислого тіста з ними зумовлює пом’якшувальну дію й уберігає від сильного подразнення, яке може спричинити гірчиця.

Не викликає сумніву й народний рецепт з ячменю і вівса, оскільки ці злаки, особливо ячмінь, мають імуностимулюючі речовини і протизапальні властивості. І в наш час, зумовлений погіршенням радіаційної обстановки й імунодефіцитом, цей рецепт є актуальним.

Використання настою з насіння льону під час простудних захворювань зумовлене пом’якшувальною, обволікаючою, протизапальною дією слизу, присутнього в цьому настої.

Емульсії з насіння коноплі, гарбузів, маку багаті на жирні кислоти, що мають протизапальну дію, регулюють різні види обміну речовин, протидіють кашлю, тому й можливе їх застосування при простудних захворюваннях. Що стосується насіння гірчиці, то наявність у ньому вітаміну С обумовлює його протицинготну дію, як і капусти, буряків, огірків, щавлю, моркви, що містять також і вітамін В та інші й сприяють зміцненню ясен, які особливо страждають під час цинги.

Використання конопляної, макової, лляної олії разом із воском для приготування мазі від опіків зумовлене тим, що ці види олії містять провітамін А, вітамін Е, жирні кислоти, що мають репаративну (тобто відновлюючу) дію на шкіру й особливо необхідні при термічних і навіть радіаційних опіках.

Де ля Фліз підкреслює важливе значення моркви для лікування гнійних ран. Справді, багата на провітамін А, вітамін Е м’якіть моркви загоює рани, що виникають внаслідок відсутності цих вітамінів.

Застосування під час діареї, дизентерії і навіть холери яєчних білків, збитих з водою, можна пояснити тим, що білкова суспензія обволікає, створює своєрідну плівку для слизової оболонки, захищає її від токсичних речовин і цим сприяє припиненню хвороби. До того ж, в яєчному білку міститься лізоцим – фермент, що має атнибактеріальну дію й виконує захисні функції в організмі людини.

У сучасній гомеопатії широко застосовується препарат апіс, що виготовляється з тіла бджоли і є ефективним засобом від набряків і захворювань сечового міхура. Це підтверджує раціональність наведеного рецепту.

Чудовим засобом при простудах, бронхітах, пневмоніях може бути й пластир з меду та борошна, оскільки мед, багатий на мікроелементи, біологічно активні речовини, всмоктуючись через поверхню шкіри, активізує виділення мокротиння й поліпшує загальний стан.

Використання квасу під час лихоманки зумовлене тим, що це кисле питво регулює кислотно-лужну рівновагу в організмі, має протимікробну дію. Що стосується пива (виготовленого в домашніх умовах), то, багате на вітаміни групи В, С, мікро- й макроелементи, воно справді може мати протицинготну дію.

Де ля Фліз ще раз підкреслює доцільність використання народом протималярійного засобу – червоного і чорного перцю, що має протимікробну дію й створює для малярійного плазмодія (найпростішого, який викликає цю хворобу) несприятливі умови існування. І хоча досвід Де ля Фліза не підтвердив аналогічну дію солі при лікувані малярії, все ж зазначимо, що іони натрію також можуть створити для плазмодія несприятливі умови існування й викликати його загибель, загалом гіпертонічний розчин кухонної солі має протимікробну дію, що важливо при лікуванні лихоманки. Зазначимо також і використання в сучасній медицині – саме як в’яжучих засобів – квасців, залізного купоросу; як сечогінного – селітри.

Зробимо особливий наголос на використанні крейди, вугілля – як прекрасних адсорбентів, що мають обволікаючу дію й зв’язують та виводять продукти життєдіяльності мікроорганізмів, холерного вібріона (що викликає холеру), інші токсичні речовини й навіть радіонукліди. Тому ці рецепти Де ля Фліза важливі й актуальні в наш час.

Підтвердимо й безперечну цінність дьогтю при лікуванні захворювань шкіри й зазначимо, що він входить до складу мазі Вишневського, яка широко застосовується в сучасній медицині при лікуванні корости, лишаїв, парші тощо.

Однак викликає деякий сумнів використання сажі – як замінника бобрової струмини (Castoreum), оскільки цей вуглецевий продукт може викликати злоякісні захворювання.

Підсумовуючи, зазначимо, що більшість різноманітних натуропатичних народних рецептів, зібраних Де ля Флізом, раціональні, прийнятні з точки зору сучасної медицини і не повинні відійти у забуття.

В українському перекладі тексту подані всі сучасні латинські назви рослин і хімічних речовин, наведених Де ля Флізом.

До розділу “Речовини, які знаходяться. . .”

(Коментарі Наталії Карповець)

89. *Шпанські мушки* – ясеневі шпанки (Lytta vesicatoria) – золотисто-зелені, іноді синюваті жуки, завдовжки 11-25 мм, з родини наривників. За часів Де ля Фліза ці мушки

застосовувались для виготовлення наривного пластиру. Їх збирали в пляшку, заливали спиртом, оцтом або ефіром, потім висушували в печі й робили порошок. Цей порошок використовувався як пластир, що викликав наривну дію через 6-12 годин. Але згодом стало відомо, що кантаридінова кислота, яка міститься в цьому пластирі, погано діє на нирки, викликає блювоту, головний біль, судоми, і порошок вийшов з ужитку.

90. *Відвар* – рідка лікарська форма, яку отримують, зваривши у воді або молоці рослинну сировину (кору, коріння тощо).

91. *Унція* – міра ваги в Стародавньому Римі, а також ряді європейських країн, що застосовувалась до введення метричної системи (в англійській системі мір – 28,35 г.); аптекарська міра в Росії дорівнювала 29,86 г. Метрична система – десяткова система мір, в основу якої покладено одиницю довжини – метр, маси – кілограм. Метрична система була розроблена у Франції під час Великої французької революції (декрет від 7 квітня 1795 р. про її введення). У 1875 р. 17 країн, зокрема Росія, підписали метричну конвенцію. Метричну систему в Росії було запроваджено законом від 4 червня 1899 р., але не в обов'язковому порядку. Обов'язковою вона стала після декрету РНК РРФСР від 14 вересня 1918 р., а для СРСР – після постанови РНК від 21 липня 1925 р.

92. *Фунт* – міра ваги, що дорівнювала 409,5 г. і застосовувалася на теренах Росії, України і Білорусії з X ст. до впровадження метричної системи мір.

93. *Гран* – тут одиниця аптекарської ваги, вживана до впровадження метричної системи мір, дорівнював 0,062 г.

94. *Медуха* – Де ля Фліз, мабуть, має на увазі квасний мед (медуху) або медову ситу. Цей напій широко побутував ще за часів Київської Руси. Спочатку виготовляли медову ситу (мед, переварений з водою, який вживали свіжим, не квасячи), заправляли її запареними шишками хмелю, залишаючи на кілька днів, а то и тижнів у теплі. Потім цідили і вживали охолодженою. Залежно від тривалості виготовлення мед був слабшим або міцнішим. Медова сита для давньоруського населення була повсякденною стравою. У XIX–XX ст. сита відома як ритуальна страва – нею заправляли різдвяну й хрещенську кутю, поминальне коливо (*Артюх Л.Ф.* Українська народна кулінарія. – К., 1977. – С. 62-63; *Клиновецька З.* Страви й напитки на Україні. – К., 1991. – С. 110-112, 198-199).

95. *Апірексія* – відсутність підвищеної температури при пропасниці.

96. *Драхма* – тут одиниця аптекарської ваги (3,73 г.), що застосовувалася до впровадження метричної системи мір.

97. *Квасці* – калію-алюмінію сульфат, білий кристалічний порошок (*Машковский М.* Лекарственные средства. – М., 1987. – Т. 1. – С. 345).

98. *Блювотний камінь* (у Де ля Фліза Tartras stibii et potassae) – винно-сурм'яно-калійна сіль, що раніше застосовувалась як блювотний засіб.

99. *Аменорея* – відсутність менструації.

100. *Антисептик* – хімічна речовина, що має протимікробну дію. Застосовується для дезинфекції, змащування шкіри, слизових оболонок, зрошення ран тощо. Найчастіше як антисептики використовуються карболова, борна й саліцилова кислоти, сулема, йодоформ, брильянтовий зелений.

101. *Боброва струмина* (Castoreum) – секрет статевих органів бобра, що містить ефірну олію, смолу, жир, саліцилін – речовину, з якої отримують саліцилову кислоту. Раніше застосовувалась у медицині як нервово-судинний засіб, що знімав судоми та істерію. Зараз саліцилова кислота вживається як антисептичний, подразнювальний і відтяжний засіб (*Машковский М.* Лекарственные средства. – Т. 2. – С. 346).

Узагальнюючий коментар до розділу "Медичне застосування місцевих лікарських рослин у Київській губернії"

(Коментар Наталії Карповець)

У представлених у цьому розділі фітотерапевтичних рецептах зафіксовано багатовіковий досвід українського народу щодо лікувальних властивостей дикорослих рослин. Відзначимо і важливу роль Де ля Фліза, який подає рослини за визначеною класифікацією, характеризує різноманітні лікувальні властивості рослин (проносні, гіркі, в'яжучі, протизапальні, блювотні, спазмолітичні, наркотичні, протиглисні тощо), оскільки в багатьох етнографічних джерелах XIX – початку XX ст., присвячених питанням народної медицини, виклад матеріалу вівся від захворювань, що не завжди дає чітке уявлення про специфіку застосування рослинних засобів (*Болтарович З.* Народна медицина українців. – К., 1990. – С. 77). Найбільш поширені лікарські форми, що зазначаються в рецептах, – це водяні відвари й настої з висушених або свіжих рослин, декілька рецептів пропонують настойки на горілці, відвари на молоці, а також порошки з коренів або квітів рослин та мазі.

Досліджуючи народні рецепти, зібрані Де ля Флізом, відзначимо цілковиту раціональність і прийнятність їх з позиції сучасної наукової і народної медицини. Вживання рослин з лікувальною метою саме в тих випадках, що зазначає Де ля Фліз, зафіксовано й сучасними дослідниками (*Носаль М.А.* Лікарські рослини і способи їх застосування в народі. – К., 1958; *Попов А.П* Лекарственные растения в народной медицине. – К., 1970; Лікарські рослини. Енциклопедичний довідник. – К., 1989 та ін.).

Де ля Фліз характеризує кожну рослину як засіб від різних хвороб, особливо велику увагу приділено тим рослинам, що допомагають при лікуванні малярії, сифілісу, золотухи, діареї, дизентерії тощо, найбільш поширених серед селян Київської округи. Вивчення сучасною наукою хімічного складу лікарських рослин підтверджує раціональність народних спостережень. Усі лікарські рослини діють тим чи іншим чином завдяки біологічно активним речовинам (алкалоїдам, сапонінам, вітамінам, ефірним оліям, фітонцидам, органічним кислотам тощо), і переважання окремих з них зумовлює лікувальну дію рослини.

Зупинимося й на деяких неточностях, які мають місце в цьому розділі. Зокрема, в сучасних довідниках зазнали зміни деякі латинські назви рослин. Так, у Де ля Фліза підмаренник – Gallium luteum; журавлина – Vaccinium oxycoccos. А в сучасних довідниках підмаренник – Gallium verum; журавлина – Oxycoccus palustris Pers. тощо. Не узгоджуються з сучасною номінклатурою і назви таких рослин, як Althaea officinalis (проскурняк), а в Де ля Фліза просвирняк, й Malva sylvestris (просвирник), а в нього – проскурняк. Зазначаючи лікувальні властивості сухоцвіту піскового (у нього – Gnaphalium arenarium), Де ля Фліз наполягає на протималярійній дії цієї рослини. По-перше, є сухоцвіт болотяний, або драговинний (Gnaphalium uliginosum), а не пісковий. По-друге, подивившись на його ж малюнок рослини на с. 78 і вивчивши сучасні медичні джерела, розуміємо, що він мав на увазі цмин пісковий (Helichrysum arenarium), а не сухоцвіт, оскільки саме суцвіття цмину використовують

як протималярійний засіб. Зазначимо також, що в сучасній науковій і народній медицині майже зовсім не вживаються ягоди бузини трав'янистої, які Де ля Фліз рекомендує як проносний засіб.

У українському перекладі подано всі сучасні латинські назви рослин.

До розділу "Медичне застосування місцевих лікарських рослин . . ."

(Коментарі Наталії Карповець)

102. *Атонія* – відсутність нормального тонусу м'язів кістяка й внутрішніх органів (наприклад, кишок) при виснаженні, нервових та інших захворюваннях.

103. *Астенічні недуги* – нервово-психічні захворювання, що супроводжуються перевтомою, порушенням сну, змарнінням.

104. *Асцит* (Ascit) – накопичення рідини в черевній порожнині (черевна водянка), причиною якої є серцева недостатність, перитоніт тощо.

105. *Анасарка* (L'anasarque) – поширений набряк підшкірної клітковини.

106. *Солітер* – ряд стрічкових черв'яків, які паразитують у органах і тканинах людей і тварин.

107. "*. . . насіння сантоніну*".

Де ля Фліз у французькому варіанті тексту помилився. Тут повинно бути цитварне насіння. Це висушені суцвіття дикорослої рослини – цитварний полин (Artemisia Cina Berg), зібрані до початку цвітіння. Містить речовину сантонін, що застосовується як протиглисний засіб. Суцвіття розтирають у ступці й приймають з варенням, цукром або медом (*Машковский М.* Лекарственные средства. – М., 1987. – Т. 2. – С. 329).

Узагальнюючий коментар до розділу "Лікування хвороб місцевими засобами краю"

(Коментар Наталії Карповець)

Аналізуючи цей розділ Де ля Фліза, відзначимо раціональність методів лікування деяких хвороб з погляду сучасної медицини. Так, при лікуванні малярії (лихоманки) він застосовує хіну, препарати якої й зараз використовують у боротьбі з цією хворобою. Але основний наголос він робить на лікувальних властивостях місцевих рослин, які мають протизапальну, протилихоманкову дію, таких як гравілат, золототисячник, калган, бобівник, полин та ін. (*Попова Т.* Очерки о гомеопатии. – К., 1988. – С. 114).

Порівнюючи рецепт Де ля Фліза – кора сосни або в'яза, терну й верби – з рецептом О. Попова – в'яз з корою верби й березовими бруньками (*Попов А.П.* Лекарственные растения в народной медицине. – К., 1970. – С. 53), відзначимо схожість обох рецептів. Протималярійна дія цих рослин зумовлена тими біологічно активними речовинами, що в них містяться (кислотами, ефірними оліями, гіркотами тощо) і діють на причину хвороби – малярійного плазмодія.

Використання дивосилу, чистотілу, листя горіха й підмаренника при лікуванні золотухи широко застосовується і в сучасній медицині. Особливо важливу роль грає чистотіл, який містить цинк, що зупиняє розвиток хвороби.

При лікуванні сифілісу Де ля Фліз застосовував ртутні препарати, які довгий час були єдиними засобами у боротьбі з цією хворобою, але зараз, зважаючи на те, що ртутні препарати дуже отруйні, на зміну їм прийшли антибіотики та препарати вісмуту і миш'яку. Ртутні препарати іноді використовуються лише при лікуванні сифілісу нервової системи (*Машковский М.* Лекарственные средства. – М., 1987. – С. 310-315).

При лікуванні проносу (діареї) й кривавого проносу (дизентерії) Де ля Фліз використовував в'яжучі властивості таких рослин, як калган, золототисячник, м'ята, мак, зазначав необхідність очисної клізми й слизистого пиття. Крейда є прекрасним адсорбентом, що має обволікаючу дію.

Дуже важка хвороба – ерготизм (отруєння ріжками) – вимагає блювотних й проносних засобів, щоб позбутися отрути (Справочник практического врача. – С. 504), саме на це наголошував і Де ля Фліз.

Наявні раціональні моменти і в лікуванні захворювань очей (використання мідного купоросу, що й зараз застосовується при лікуванні трахоми, кон'юктивіту); ревматизму (вживання відварів соснової кори); сказу (припікання місця укусу, щоб запобігти поширенню отрути). Прийнятною з точки зору сучасної медицини є й та увага, яку Де ля Фліз приділяє темпераменту людини при лікуванні хвороби (особливо гомеопати звертають на це увагу); застосуванню теплого пиття, спокою й перебуванню у теплі хворих на кір чи скарлатину дітей, щоб уникнути ускладнень, обов'язковому дієтичному харчуванні хворих.

Але відзначимо, що відсутність знань про етіологію (походження) таких хвороб, як кашлюк, плеврит, пневмонія, скарлатина, кір, ревматизм, дифтерія та ін., призводила до того, що в ряді випадків Де ля Фліз застосовував лише симптоматичне лікування, тобто впливав лише на ознаки (симптоми) хвороби. Зазначимо також, що тоді не було таких препаратів, які могли б діяти, усуваючи причину хвороби, зокрема антибіотиків, сульфаніламідів тощо. Щодо симптоматичних засобів, то тут Де ля Фліз доцільно використовував протизапальні властивості алтею під час плевриту, пневмонії; обволікаючу дію коров'яку при захворюванні легенів; відтяжні й подразнювальні властивості гірчиці при захворюванні горлянки тощо.

З точки зору сучасної медицини при лікуванні Де ля Флізом кашлюку, ревматизму, крупу (дифтерії), плевриту, пневмонії майже відсутні раціональні моменти. Він передусім вдавався до кровопускання, п'явок, шпанських мушок. Усі ці поширені у середині XIX ст. методи лікування, без яких не обходився жодний лікар, майже не застосовуються в сучасній медицині, особливо щодо цих захворювань. Однак відзначимо, що в гомеопатії під час плевриту використовується препарат кантаріс, виготовлений з шпанських мушок, а при кашлюку вживають блювотні засоби, які видаляють слиз й приносять полегшення (*Шаретт Ж.* Практическое гомеопатическое лекарствоведение. – К., 1990. – С. 68, 121). Ці засоби лікування ми знаходимо у Де ля Фліза.

До розділу "Лікування хвороб. . ."

(Коментарі Наталії Карповець)

108. *П'явки* – вид червів, що використовується в медицині для відсмоктування крові, а також як засіб, що не дозволяє крові швидко згортатися, оскільки секрет слинних залоз п'явок містить гірудин – речовину, що уповільнює цей процес.

109. *Сангвінічний темперамент* – від лат. sanguinis – кров, життєва сила. Визначення, за Гіпократом, одного з чотирьох темпераментів, що характеризується жвавістю, швидкою збудливістю й легкою зміною емоцій.

110. *Ланцет* – хірургічний інструмент з двосічним лезом, у сучасній медицині його заступив скальпель.

111. *Дерево бакаута*, або гваякове дерево – рослина паролистових, росте в тропічній Африці. В 1508 р. деревину цієї рослини завезли до Європи. До Німеччини її привіз Ульріх фон Гуттен – німецький письменник, гуманіст, ідейний вождь лицарського повстання 1522-1523 рр., який намагався замінити цією деревиною ртуть при лікувані сифілісу. Зараз для лікування цієї хвороби не застосовується.

112. *Дерево сасафраса* – рослина родини лаврових. Росте в Пінічній Америці, Китаї, на острові Тайвань. Корені сасафраса білого, або лікарського, містять ефірні олії, що застосовуються в парфумерії. В XIX ст. деревина й кора кореню сасафраса вважалися специфічним засобом при лікуванні сифілісу, але його лікувальна дія в цьому випадку переоцінювалась.

Узагальнюючий коментар до розділу “Поліцейські й медичні заходи щодо запобігання ендемічним та епідемічним захворюванням у майбутньому”

(Коментар Юліани Філіпової)

Заходи запобігання хвороб, які наводить Де ля Фліз, майже повністю збігаються з сучасним уявленням про профілактику захворювань. Це санітарно-гігієнічні заходи, поширення елементарних знань серед селян і своєчасна допомога лікаря. Всі ці заходи відіграють значну роль у боротьбі з хворобами та зменшенні кількості хворих.

До розділу “Про епізоотичні захворювання”

(Коментарі Юліани Філіпової)

113. *Епізотія* – поширення заразної хвороби тварин, яка значною мірою перевищує звичайний рівень захворювань на даній території. Епізоотії завдавали значних збитків тваринництву, тому у 1902-1903 рр. царський уряд видав ветеринарно-санітарні закони, які мали на меті перешкодити поширенню епізоотій.

114. “*Про заразний тиф у великої рогатої худоби*”

Інша назва – чума. Чума великої рогатої худоби – гостре вірусне захворювання. Досі не знайдено ефективного засобу боротьби проти цієї хвороби. Вилікувати хворих тварин практично неможливо. Сучасні ветеринарні закони забороняють лікувати хвору худобу, її негайно знищують. Профілактичними засобами є щеплення тварин та санітарні кордони у районі зараження (Ветеринарный энциклопедический словарь. – М., 1981. – С. 67; *Равич П.* Специфические воспаления слизистых оболочек и кожи у домашних животных. – К., 1865. – С. 13-34).

115. *Заволока* – підшкірний розріз із закладеною в нього тасьмою як засіб лікування (Словник української мови. – К., 1972. – Т.3. – С. 59).

116. *Англійська сіль*, або гірка сіль – сірчанокислий магній (Magnesium sulfuricum), що застосовується як проносний засіб.

117. *Кремортартар* – кисла калійна сіль винної кислоти. З неї готують блювотний камінь й сегнетову сіль (проносний засіб).

118. *Ammonium aceticum* (ацетат амонія) – сечогінний засіб.

119. “*Овеча віспа*”

У російському варіанті тексту Де ля Фліз називає цю епізоотію інакше – “овечья парша”, але в сучасній ветеринарії хвороба з такою назвою – це грибкове захворювання, викликане появою грибків на шкірі тварин, має симптоми, що не відповідають наведеним Де ля Флізом у даному описі. Останні характеризують інший, не менш важкий для тварин вид епізоотії – овечу віспу. Ця хвороба має чотири форми, три з яких закінчуються смертю для хворої вівці. Де ля Фліз відмічає дві форми віспи: одна – легка, з одужанням тварини, другій формі притаманний важкий перебіг хвороби і летальний кінець. На сьогоднішній день ефективного терапевтичного засобу лікування віспи немає. Здійснюються профілактичні заходи у районах, де виявлена епізоотія (Справочник по болезням сельскохозяйственных животных. – Минск, 1985. – С. 26-49; *Бунге Х.* О главнейших повальных болезнях домашних животных. – М., 1847. – С. 14-32).

120. “*Параліч свиней*”, або ензоотичний енцефаломіеліт (хвороба Тешена) – вірусна хвороба, що уражає головний та спинний мозок. Після видужання виробляється імунітет. Лікування ще не розроблено. Профілактичними засобами є щеплення тварин та знищення хворих тварин (Ветеринарный энциклопедический словарь. – М., 1981; Справочник по болезням сельскохозяйственных животных. – Минск, 1985. – С. 240).

121. *Терпентинна олія* – скипидар. Має знеболюючу й антисептичну дію.

Зміст
Sommaire

Наукове видання

Д. П. Де ля Фліз

Альбоми

Том другий

Редактор
Н.Черкаська

Художньо-технічна редакція
М. Притикіної

Художнє оформлення
Г. Сергеєва

Комп'ютерна верстка
І. Стариковської, Л. Косун

Комп'ютерний набір
Ю. Філіпової, Н. Зіневич

Підп. до друку 08.06.99. Формат $84x60/_8$. Папір крейдяний G-pront matt.
Гарн. Софія. Офс. друк. Умовн.-друк. арк. 39,99. Умовн. фарбо-відб. 142,71.
Обл.-вид. арк. 42,75. Зам. № 9—325.

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
252001, м. Київ-1, вул. Трьохсвятительська, 4.

ГПРВО "Поліграфкнига"
252057, Київ, вул. Довженка, 3

UNIVERSITÉ DE PARIS I
PANTHÉON-SORBONNE

U.F.R. D'HISTOIRE

CENTRE DE RECHERCHES
SUR L'HISTOIRE
DES SLAVES

Paris, le 25 octobre 1997

Je soussigné Daniel BEAUVOIS, Professeur, Directeur du Centre d'Histoire des Slaves de l'Université de Paris I-Panthéon Sorbonne atteste que ....

...... édition savante des Albums de De la Flise qui mettent magnifiquement en valeur la vie quotidienne des paysans d'Etat de la province de Ky au milieu du XIXe s. Cette édition est aussi une très intéressante illustration des contacts culturels franco-ukrainiens à cette époque.

Я, Даніель Бовуа, професор, директор Центру історії слов'ян і Паризького університету I – Пантеон Сорбонна, вважаю, що ... наукове видання Альбомів Де ля Фліза ... чудово відтворює повсякденне життя державних селян Київської округи середини XIX століття. Ця праця є також яскравим прикладом франко-українського культурного співробітництва тих часів.

(З листа проф. Д. Бовуа до Президії Національної Академії наук України).